ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี

THE EFFECTIVENESS OF MANAGEMENT FOR DHAMMA TEACHING IN SECONDARY SCHOOL CHONBURI PROVINCE

พระอธิการจาลึก สญฺญโต (เย็นสำราญ)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี

THE EFFECTIVENESS OF MANAGEMENT FOR DHAMMA TEACHING IN SECONDARY SCHOOL CHONBURI PROVINCE

พระอธิการจาลึก สญฺญโต (เย็นสำราญ)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Effectiveness of Management for Dhamma Teaching in Secondary School Chonburi Province

Phraathikanchaluk Saññato (Yensamran)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2016

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ปัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีปัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศ.พล.ต.ท.หญิง ดร.นัยนา เกิดวิชัย)

..... กรรมการ
(รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์)

..... กรรมการ
(ดร.ประเสริฐ ชิลาว)

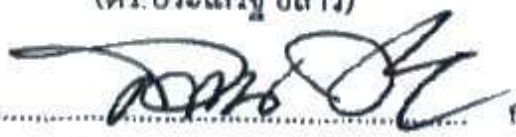

..... กรรมการ
(รศ.ดร.สมาน งามสนิท)

..... กรรมการ
(พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ รศ.ดร.สมาน งามสนิท ประธานกรรมการ
พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร. กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระอธิการจาลึก สญฺญโต)

ชื่อดุษฎีนิพนธ์ : ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัย : พระอธิการจาลึก สญฺญโต (เย็นสำราญ)

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการผู้ควบคุมดุษฎีนิพนธ์

: พระมหาสุนันท์ สุนนฺโท, ดร., พธ.บ., พธ.ม., พธ.ด., (การจัดการเชิงพุทธ),

: รศ.ดร. สมาน งามสนิท B.A., MA., Ph.D. (Pub. Admin.)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน มัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ๓) เพื่อแนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี

ระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยแบบผสานวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๘ รูป/คน เลือกแบบเจาะจงจากผู้เชี่ยวชาญเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่มีโครงสร้างเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัวและเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๑๑รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลจากทั้งสองขั้นตอนโดยการพรรณนาความการวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ๓๗๗ คนตัวอย่างแบบง่ายจากประชากร ๖,๕๘๑ คน เครื่องมือเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งมีความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๐๕ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์

ผลการวิจัยพบว่า

๑.สภาพทั่วไปเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพทั้งครูและนักเรียนรวมทั้งหมด ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม พบว่า ตามหลักอิทธิบาท ๔ ตามสภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\overline{X}$=๓.๙๑) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก (S.D.=๐.๖๑๙) เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก แต่ในรายละเอียดแต่ละด้านในด้านฉันทะ ความพึงพอใจโดยผลรวมอยู่ใน

ระดับเห็นด้วย มาก($\overline{X}$= ๔.๐๒) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก (S.D.= ๐.๖๓๒) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก ในด้านวิริยะ ความพึงพอใจโดยผลรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย มาก ($\overline{X}$= ๓.๙๔) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก (S.D.= ๐.๖๗๓) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก ในด้านจิตตะ ความพึงพอใจโดยผลรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย มาก ($\overline{X}$= ๓.๘๑) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก (S.D.= ๐.๗๑๙) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมากในด้านวิมังสา ความพึงพอใจโดยผลรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก($\overline{X}$= ๓.๘๘) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก (S.D.= ๐.๗๑๐) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

๒. ปัจจัยที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา นักเรียนมีความตรงต่อเวลา การแก้ปัญหาชีวิตด้วยสติปัญญา เน้นการบรรยายมากเกินไปไม่ส่งเสริมความถนัดในการเรียนรู้ของผู้เรียน ด้านสื่อการเรียนรู้ ส่งเสริมให้นักเรียนใฝ่รู้ นำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันประยุกต์ใช้ในการสอน ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียนแยกแยะได้ชัดเจนในเรื่องของความดีและความชั่ว ด้านการจัดกิจกรรม ให้คำปรึกษาทางด้านจิตใจแก่นักเรียนส่งเสริมให้ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อมส่งเสริมผู้นำ ด้านการวัดผลและประเมินผล ตามหลักพระพุทธศาสนา ส่งเสริมความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ไม่ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นคนซื่อสัตย์ สุจริตให้รู้จักมีความสุขตามฐานะของตน

๓. แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ดังนี้ **ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา** ควรทำให้นักเรียนมีความตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบต่อตนเอง รู้คุณค่าของความซื่อสัตย์และลด ละ เลิกอบายมุขคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ในสังคมด้วยหลักธรรมตามหลักอิทธิบาท ๔ ควรทำให้เกิดความยินดีมีประสิทธิผลต่อการจัดการเรียนการสอนให้เกิดคุณแห่งความสำเร็จและมีประสิทธิผลต่อการเรียนของนักเรียนอย่างมาก **ด้านสื่อการเรียนรู้**ควรทำให้นักเรียนสามารถแยกแยะได้ชัดเจนในเรื่องความดีและความชั่วได้จัดกิจกรรมการการเรียนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม มีส่วนร่วมในชั้นเรียน ได้ส่งเสริมให้นักเรียนใฝ่รู้สามารถนำเหตุการณ์จริงในปัจจุบันมาเป็นสื่อการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ ซึ่งสามารถทำให้นักเรียนแสวงหาความรู้ได้ด้วยตัวเองมากยิ่งขึ้น ตามหลักธรรมทำให้เกิดความพยายามสูงในการใช้สื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง **ด้านการจัดกิจกรรม** ควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและส่งเสริมให้ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้นักเรียนสามารถเป็นผู้นำในกิจกรรมทำบุญตักบาตรทุกวันพระในโรงเรียนและสนใจที่จะปรึกษาทางด้านจิตใจเอาใจใส่ต่อนักเรียนเป็นประจำ **ด้านการวัดผลและประเมินผล** ควรทำให้นักเรียนเป็นคนซื่อสัตย์สุจริตสามารถพึ่งตนเองได้ รู้จักปรับตัวเข้ากับเพื่อนๆ และผู้อื่น มีความรักในท้องถิ่น มีความสุขตามฐานะ

รู้ทันเทคโนโลยีสมัยใหม่มีการพัฒนาทางกาย เห็นคุณค่าของตัวเองรู้จักคิดวิเคราะห์ปัญหาชีวิตได้ด้วยปัญญาของตัวเองอย่างมาก และการพัฒนาประสิทธิผลต่อนักเรียนที่ดีมาก โดยนำหลักธรรม อิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการการสอนธรรม เช่น มีการแต่งตั้งครู อาจารย์ ตามความเหมาะสม กำหนดบทบาทและหน้าที่ของครูอาจารย์ ในการเปลี่ยนแปลง การพัฒนา ผลลัพธ์ การมีส่วนร่วมและความผูกพันเป็นต้น ระบบข้อมูล โครงสร้าง ระเบียบ วิธีปฏิบัติงาน ปัจจัยภายในโรงเรียนที่เป็นข้อได้เปรียบ ควรนำมาใช้ในการพัฒนาโรงเรียนต่อไป แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลในโรงเรียนการสอนธรรมเป็นไปตามนโยบาย มีครูอาจารย์กำกับดูแลนักเรียนทุกชั้นเรียน มีระบบการทำงานที่ดีเพื่อเอื้อต่อการบรรลุเป้าหมาย กำหนดกลยุทธ์ให้ครูอาจารย์ได้เข้าร่วมสัมมนาดูงาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนต่อไป

คำสำคัญ: ประสิทธิผล, การสอน, ธรรมศึกษา

Dissertation Title : The Effectiveness to Leaning and Teaching Management of Dhamma Education in Secondary School in Chonburi Province
Researcher : Phra Athikarn Chaluak Sangyato (Yensamran)
Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)
Dissertation Supervisory Committee
: Phramaha Sunan Sunando, Dr. B.A., (Buddhist Management) M.A., (Buddhist Management) Ph.D. (Buddhist Management)
: Assoc. Prof. Dr. Saman Ngamsanit, B.A., (Public Administration) M.A., (Social Development) D.P.A. (Public Administration)
Date of Graduation : March ๓๐, ๒๐๑๗

ABSTRACT

The objectives of this research were : (๑) to study the Effectiveness to Leaning and Teaching Management of Dhamma Education in Secondary School in Chonburi Province, (๒) to study the factors to increase the Effectiveness to Leaning and Teaching Management of Dhamma Education in Secondary School in Chonburi Province, (๓) to study the guideline for Effectiveness to Leaning and Teaching Management of Dhamma Education in Secondary School in Chonburi Province. This research was the mixed method research between the qualitative research from ๑๘ key informants from specialist. The tool to collect the data as the in-depth interview for focus group discussion for ๑๑ persons and then to use this information to quantitative research by using the survey research from ๓๗๗ out of ๖๕๘๑ persons for sampling group through simple random sampling for data collection by using the questionnaire with reliability test at ๐.๐๕ and the data analysis used the statistic description , percentage, mean, standard deviation and test the hypothesis with coefficient.

The findings of this research as follows :

๑ The general state about. effectiveness to leaning and teaching management of Dhamma education in secondary school in Chonburi province, the majority of questionnaire correspondents are ๓๗๗ teachers and students that the teachers and students had the opinion to increase th effectiveness to leaning and teaching management of Dhamma education in secondary school in Chonburi province in overall , found that the principle of Iddhibatha IV in the general state , was at high level(X=๓.๙๑ and had the opinion along with agreement at high level.(S.D.=๐.๖๑๙). When considered in each aspect found that the sampling group had the opinion was at high level in all aspects and had the opinion along with agreement at high level. In each aspect such as Chanda(aspiration), the satisfaction in over all , was at high level(X=๔.๐๒) and had the opinion along with agreement at high level(S.D.=๐.๖๓๒). When considered in each aspect found that the sampling group had the opinion was at high level in all aspects and had the opinion along with agreement at high level. In each aspect such as Viriya(Energy), the satisfaction in over all , was at high level(X=๓.๙๔) and had the opinion along with agreement at high level(S.D.=๐.๖๗๓). When considered in each aspect found that the sampling group had the opinion ,was at high level in all aspects and had the opinion along with agreement at high level. In each aspect such as Citta(will), the satisfaction in over all , was at high level(X=๓.๘๑) and had the opinion along with agreement at high level(S.D.=๐.๗๑๙). When considered in each aspect found that the sampling group had the opinion was at high level in all aspects and had the opinion along with agreement at high level. In each aspect such as Vimangsa (thoughtfulness), the satisfaction in over all , was at high level(X=๓.๘๘) and had the opinion along with agreement at high level(S.D.=๐.๗๑๐). When considered in each aspect, found that the sampling group had the opinion , was at high level in all aspects and had the opinion along with agreement at high level.

๒. The study the factors to increase the Effectiveness to Leaning and Teaching Management of Dhamma Education in Secondary School in Chonburi Province, found that Dhamma Education Management; the students are punctual, life solution with brain, focus on lecture and no promote to study as child center. The learning media, is to promote the students would like to study, to be applied the current situation into teaching, the students have the participation in the class , classification of goodness and badness. For the activity , is to give the advise about

the mind to students to live in good environment and promote leadership. The examination and evaluation according to principle of Buddhism, to promote the knowledge of technology , to promote students to have the honor, and good behavior and to know for having the happiness as they are.

๓. The study the guideline for Effectiveness to Leaning and Teaching Management of Dhamma Education in Secondary School in Chonburi Province. The Dhamma Education Management, should let the student to be punctual, responsibility , to know the hounour, stop the intoxicants and be able analized the current situation along with Iddhibatha IV, should have the preasure and welcome to the student have the efficiency. The learning media; should give the students to analize the good thing and bad thing, to have the group activity, class participation, to promote the students to study in the current situation like computer and self study. Therefore, the principle of Dhamma should try hard to use the media for teaching and learning. The activity; should give the student to participate the activity of Buddhism and protect the environment that make the students have the participation like merit making or Budhdhist activity. The examination and Evaluation ; should let the student to be hounour , self discipline, make friendship, love the locality, to know how to use the technology to use in development, to know the critical thing test by using Iddhibatha IV by using Iddhibatha as the guideline for teaching and development like proper teacher recruitment like teacher for effectiveness in the school long with policy, to have the teachers to take care of students, the teacher should control, have hospitality , to work as the objective , hospitality , to set the strategy for the teachers to participate the seminar in the sake of school.

Keywords: effectiveness, teaching, Dhamma education

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ ที่สละเวลาอันมีค่าให้การแนะนำช่วยเหลือ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งมาโดยตลอดขอขอบพระคุณประธานกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์และคณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ ที่ได้กรุณาคำแนะนำและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์และตรวจสอบ แก้ไขดุษฎีนิพนธ์ให้เกิดความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ คุณบิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ คณาจารย์สาขาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของท่านประธานและคณะกรรมการ โดยมี รศ.,ดร.สุรินทร์ นิยมารกูร พระมหาสุนันท์ สุนนฺโท พระครูสังฆรักษ์เกียรติ กิตฺติปณฺโญ,ผศ., ดร. พระปลัดระพิน พุทฺธิสาโร, ดร., ดร.บุษกร วัฒนบุตร ผศ.,ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์, ดร.ยุทธนา ประณีต, ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยให้คำปรึกษาแนะนำในการตรวจแก้ไขปรับปรุงแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ให้สมบรณ์สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอบขอบพระคุณคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านโดยเฉพาะ ท่าน รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม ผู้อำนวยการบัณฑิตศึกษาสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธและสาขารัฐประศาสนศาตร์, และพระอาจารย์พร้อมเจ้าหน้าที่ที่ประจำหลักสูตรทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิทยาการและได้ช่วยเหลืองานด้านต่างๆด้วยดี

ขออนุโมทนาคณะสงฆ์ ญาติโยมวัดจุกกะเฌอ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี และผู้อุปการะคุณอุปถัมภ์ ในกิจการทุกภาคส่วน ที่ช่วยเป็นกำลังใจ และผลักดันเป็นอย่างดี และผู้ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลทางวิชาการ

สุดท้ายนี้ด้วยคุณงามความดีและประโยชน์ใดๆอันจะพึงได้พึงมี จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาวิจัย ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชาและคารวะบูชา เป็นกตเวทิตาคุณแก่บิดามารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์พร้อมทั้งญาติพี่น้อง หลายสิบปีมานี้โปรดทราบด้วยว่าอาตมาไม่เคยลืมจึงได้เป็นปลื้มมาถึงทุกวันนี้จึงเป็นที่มาของการเรียนรู้ และศึกษาวิจัยจนได้จบปริญญาดุษฎีบัณฑิต (ปริญญาเอก) ด้วยดีด้วยประการฉะนี้แล

พระอธิการจาลึก สญฺญโต (เย็นสำราญ)
๓๐ มีนาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	**(๑)**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	**(๓)**
กิตติกรรมประกาศ	**(๗)**
สารบัญ	**(๘)**
สารบัญตาราง	**(๑๑)**
สารบัญแผนภาพ	**(๑๓)**
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	**(๑๔)**
บทที่ ๑ บทนำ	**๑**
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	**๘**
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิผล	๘
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๒๓
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน	๔๔
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรม	๖๘
๒.๕ พื้นที่ในการวิจัย	๘๒
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๔
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๙

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	**๑๒๐**
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๒๐
๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๒๑
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๒๘
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๓๐
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	**๑๓๒**
๔.๑ สภาพทั่วไปเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอน ธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี	๑๓๒
๔.๒ ปัจจัยที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี จากการสัมภาษณ์	๑๔๐
๔.๓ แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี จากการสัมภาษณ์	๑๔๒
๔.๔ ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)	๑๕๖
๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๖๓
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	**๑๖๘**
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๖๘
๕.๒ อภิปรายผล	๑๗๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๘๐
บรรณานุกรม	**๑๘๒**
ภาคผนวก	**๑๙๕**
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๑๙๕
ภาคผนวก ข ค่าดัชนีความสอดคล้องซองข้อมูล (IOC)	๒๐๒
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์การแจกเครื่องมือในการวิจัย(Try-out)	๒๐๖
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์	๒๐๘
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลในการวิจัย	๒๑๑
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถาม	๒๒๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาคผนวก ช แบบสัมภาษณ์	๒๓๔
ภาคผนวก ซ หนังสือความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ในการวิจัย	๒๔๔
ภาคผนวก ฌ รูปภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๔๖
ประวัติผู้วิจัย	**๒๔๙**

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	แสดงสาระสำคัญของความหมายของประสิทธิผล	๑๔
๒.๒	แสดงสาระสำคัญขององค์ประกอบของประสิทธิผล	๑๘
๒.๓	สรุปประเด็นที่นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลทำการศึกษาเกี่ยวกับตัวชี้วัดการประเมินประสิทธิผล	๒๒
๒.๔	แสดงสาระสำคัญของความหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๒๖
๒.๕	แสดงสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๓๖
๒.๖	แสดงสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ	๔๐
๒.๗	แสดงความหมายของการจัดหลักสูตร	๔๙
๒.๘	แสดงสาระสำคัญของการจัดหลักสูตร	๕๐
๒.๙	แสดงสาระสำคัญของการใช้สื่อการเรียนรู้	๕๘
๒.๑๐	แสดงสาระสำคัญของการจัดกิจกรรม	๖๕
๒.๑๑	แสดงสรุปการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔	๘๒
๒.๑๒	แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผล	๘๘
๒.๑๓	แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน	๙๘
๒.๑๔	แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมัธยมศึกษา	๑๑๓
๓.๑	แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๒๑
๔.๑	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๓๒
๔.๒	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีโดยภาพรวม	๑๓๔
๔.๓	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดการเรียนการสอน	๑๓๕
๔.๔	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านสื่อการเรียนรู้	๑๓๖
๔.๕	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดกิจกรรม	๑๓๗

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ **หน้า**

๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านการพัฒนาคน ๑๓๘

๔.๗ สรุปปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี ๑๕๓

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		**หน้า**
๒.๑	แสดงความแตกต่างระหว่างการบริหารและการจัดการ	๓๔
๒.๒	แสดงการบริหารเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการ	๓๕
๒.๓	การจัดการและการบริหารสามารถใช้แทนกับได้ความหมายเหมือนกัน	๓๕
๒.๔	การพัฒนาธรรมศึกษา	๗๕
๒.๕	แสดงสรุปสถิติย้อนหลังการสอบธรรมศึกษา ๓ ปี	๘๔
๒.๗	แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	๑๑๙
๔.๕	สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๖๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

การอ้างอิงพระไตรปิฎกอ้างทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย ใช้ระบุคัมภีร์ และระบุ ถึง เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๕/๑๖/๒๑-๒๒ หมายถึง คัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิภงฺคปาลิภาษาไทย เล่ม ๕ ข้อ ๑๖ หน้า ๒๑-๒๒ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.(ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.จู. (ไทย)	= วินยปิฎก จูฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎกสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎกขุททกนิกาย มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
องฺ.จตุกฺก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนาย มโนรถปูรณี จตุกกนิบาตอรรถ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธัมมบท	(ภาษาไทย)
ม.ม (ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
องฺ. เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี)	= สุตฺตนฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ. ชา.ปญฺจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปญจกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.จตฺตาลีส. (บาลี)	= สุตฺตนฺตปิฎก ขุทฺทกนิกาย จตฺตาลีสนิปาตชาตกปาลิ	(ภาษาบาลี)
องฺ.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สงฺ.อ. (ไทย)	= ธรรมสังคณี อัฏฐสาลินี อรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษา หรือสิกขา ว่า ภิกษุผู้ที่มีความเพียรเอาใจใส่ปฏิบัติตามหลักสิกขา ๓ ประการ คือ ประพฤติอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา อยู่เป็นนิจ บัณฑิตย่อมเรียกภิกษุเหล่านั้น ว่าเป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ มีความประพฤติบริสุทธิ์ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก เป็นผู้ประกอบด้วยวิมุตติอันเป็นที่สิ้นตัณหา ย่อมมีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรมเพราะวิญญาณดับสนิท เหมือนความดับแห่งประทีป[๑] เป็นต้น

ด้วยเหตุแห่งพระดำรัสนี้ คณะสงฆ์ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงการศึกษาในพระพุทธศาสนามาโดยตลอด ทั้งการศึกษาของพระภิกษุสามเณรเอง รวมถึงการศึกษาของพุทธศาสนิกชน ให้มีความเหมาะสมและเกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ศึกษาอย่างยิ่ง

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตมา มุ่งเน้นการศึกษาในทางด้านภาษาบาลีเป็นหลัก จนเมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๕ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อครั้งปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร ได้กำหนดหลักสูตรสอนพระภิกษุและสามเณรขึ้น เพื่อให้เรียนรู้หลักพระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัดแต่งแก้กระทู้ธรรม ตกถึงวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๔๕๔ ได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรใหม่ เพื่อใช้สำหรับสอนพระนวกะ และได้โปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางเป็นครั้งแรก ในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตรเป็นสถานที่สอบ วิชาที่สอบมีอยู่ ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาค แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้อง นิทานในอรรถกถาธรรมบท จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรใหม่อีกครั้งหนึ่ง เพิ่ม คิหิปฏิบัติเข้าในธรรมวิภาค และได้ขยายหลักสูตรขึ้นอีกเป็นระดับชั้นโทและชั้นเอก ดังมีหลักสูตรปรากฏในปัจจุบัน

ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าวัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม ทรงเห็นว่า ควรขยายโอกาสให้ฆราวาสได้ศึกษาธรรมบ้าง จึงมอบหมายให้คณะสงฆ์จัดการการศึกษาหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า "ธรรมศึกษา" เปิดชั้นแรกเป็นหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี และต่อมาได้มีการขยายออกไปเป็นชั้นธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ และ พ.ศ. ๒๔๗๔ ตามลำดับ[๒]

---

[๑] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

[๒] "**รายงานสอบนักธรรมชั้นตรีในมณฑลอยุธยา**", (แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม ๑๘ พ.ศ. ๒๔๗๓ หน้า ๔๔๙- ๔๕๐, อ้างใน : พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), บทความ "การศึกษาของสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๕ ถึง รัชกาลที่ ๗), **ใน ๑๐๐ ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย (๒๔๓๖-๒๕๓๖)**, มหามกุฏราชวิทยาลัยฯ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี แห่งการสถาปนา, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔๓๙.

จากการจัดการศึกษานั้น ทำให้เกิดผลดีในด้านการศึกษาพระศาสนาหลายประการ เช่น ทำให้พระสงฆ์สามเณรมีความอุตสาหะในการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น เพื่อมิให้มีความรู้ด้อยกว่าประชาชนที่เข้ามาศึกษาธรรมวินัย และทำให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาดียิ่งขึ้น ซึ่งนับเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของการเผยแพร่ศาสนา[๓] ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ มีพระพรหมมุนี (พรหฺมคุตฺตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนา ศาสนทายาทให้มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งถือว่าเป็นกิจการของพระสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน[๔] แต่ถึงกระนั้น หลักสูตรการสอนนักธรรมและธรรมศึกษาในยุคสมัยก่อนๆ ก็ยังมีความยุ่งยาก อยู่มิใช่น้อย ดังมีคำที่พระราชรัตนโมลี กล่าวปรารภถึงหลักสูตรพระปริยัติธรรมไว้น่าคิดว่า การเรียนนักธรรมชั้นตรี ก็ไม่หนักหนาอะไร เมื่อท่องหลักได้แล้วทุกอย่างก็สบายเพียงแต่ข้าพเจ้าไม่สามารถจะอ่านวินัยมุขเล่มหนึ่ง ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งเป็นหนังสือเรียนวินัย นักธรรมชั้นตรี ซึ่งท่านผู้ทรงนิพนธ์บรรยายไว้ดีมาก มันควรจะใช้เป็นการศึกษาปริญญาตรี ไม่ใช่กับผู้สำเร็จ การศึกษามาเพียงชั้นประถมเท่านั้น[๕]

จะเห็นได้ว่า รัฐนั้นให้ความสำคัญในการเผยแผ่ศาสนธรรม โดยมุ่งประเด็นไปที่การพัฒนา บุคลากรทางศาสนาเป็นหัวใจหลัก ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่จะนำหลักคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไปสู่จิตใจของ บุคคลซึ่งจะเป็นผู้พัฒนาชาติไปสู่ความเจริญในอนาคต

เมื่อปัญหาของชาติดำเนินไปในทิศทางที่ทวนกระแสกับพุทธธรรม ที่สอนให้รู้จักประมาณตน และรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม กิจกรรมมอมเมาให้เยาวชนของชาติไปหลงไหลอยู่กับอบายมุขโดยเฉพาะเรื่องของยาเสพติด การมั่วสุมทางเพศ และการพนันมีมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นทวีคูณ การที่จะช่วยยับยั้งความเสื่อมถอยดังกล่าวไว้ได้ น่าจะได้แก่การพัฒนาเยาวชนของชาติให้ผูกพันกับหลักพุทธธรรมและยึดมั่นในหลักศาสนา อันจะทำให้เกิดความมั่นคงแก่ชาติในอนาคต แม้พระสงฆ์ก็ควรจัดโครงการเพื่อดึงเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น และเป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนา ฟื้นฟูจิตใจของศาสนิกชนได้ทุกเพศทุกวัย กิจกรรมที่จัดควรจัดตามความสามารถ และความพร้อมของทางวัด บทบาทของโรงเรียน กิจกรรมอบรมเยาวชนด้านศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม หากโรงเรียนไม่สามารถจัดให้สมบูรณได้ ทรัพยากรบุคคลที่ควรคำนึงถึง คือ พระสงฆ์และวัด โรงเรียน ควรขอความร่วมมือจากพระสงฆ์และวัดใกล้เคียง[๖]

---

[๓] **ประกาศอนุญาตให้คฤหัสถ์เข้าสอบธรรม**, (แถลงการณ์คณะสงฆ์เล่ม ๑๘ พ.ศ. ๒๔๗๒ หน้า ๓๘๙-๓๙๐, อ้างใน : พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), บทความ "การศึกษาของสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๔ ถึง รัชกาลที่ ๗), หน้า ๔๓๙.

[๔] สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, **สอบธรรมสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๔๕๔), หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

[๕] พระราชรัตนโมลี, **ชีวิตลิขิตของกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๔๔๔), หน้า ๒๗-๒๙.

[๖] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัฒน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓-๑๔.

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จึงเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับทุกคน และทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาพระพุทธศาสนา (Buddhist Education for all and all for Buddhist Education) ด้วยการนำเสนอหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เช่นนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ พระองค์นั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะพระองค์ได้ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ชาวพุทธทุกคนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์สามารถเข้าถึงได้ด้วย หลักสูตรคู่ขนานนั่นคือ หลักสูตรนักธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และหลักสูตรธรรมศึกษาสำหรับคฤหัสถ์[๗]

จากการแสดงบทบาทของพระภิกษุที่สอนธรรมศึกษาในอดีต มีประเด็นที่น่าสนใจศึกษา คือเพื่อต้องการจะทราบทัศนคติและความคาดหวังของครูแต่ละโรงเรียนนั้นที่มีต่อการแสดงบทบาทของพระภิกษุเป็นอย่างไร เพื่อต้องการทราบทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนต่อวิธีการในการถ่ายทอดในการจัดกิจกรรมว่ามีความเหมาะสมเพียงไร และต้องการศึกษาถึงความเหมาะสมของหลักสูตร ตามความคิดเห็นของพระภิกษุที่ทำการสอนว่ามีความเหมาะสมเพียงไรกับวุฒิภาวะของนักเรียนอย่างไรก็ตามการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีในปัจจุบัน ซึ่งมีจำนวน ๓๒ โรงเรียน มีพระภิกษุเข้าไปปฏิบัติหน้าที่ทำการสอนธรรมศึกษา ไม่ต่ำกว่า ๕๐ รูป ซึ่งคณะผู้บริหารและครูอาจารย์ ต่างให้ความร่วมมือประสานงานและวางแผนร่วมกันกับพระภิกษุผู้ทำหน้าที่ในการสอนธรรมศึกษาอย่างสม่ำเสมอ แต่ก็ยังมีปัญหาที่เป็นส่วนสำคัญที่เป็นจุดมุ่งหมายของการสอนธรรมศึกษา นั่นคือพัฒนาการทางด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน จากการสังเกตแต่ละโรงเรียน กลับมีพัฒนาการด้านคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในระดับต่ำ เป็นปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์ปรึกษาหารือกันอยู่เป็นประจำ และปรับกระบวนการต่างๆ รวมถึงสิ่งแวดล้อมเพื่อจูงใจการสร้างค่านิยมที่ดี ให้กับตัวนักเรียนเองด้วย

จากการที่ผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการสอนและการทำงานด้านการให้การศึกษามา เป็นเวลาหลายปี ได้ประสบกับปัญหาในการทำงานหลายอย่าง ทั้งปัญหาจากตัวผู้สอนเอง และปัญหาจากตัวนักเรียน ปัญหาเกี่ยวกับเวลาและสถานที่ ที่ทำการสอน ซึ่งมีทั้งด้านที่ควรปรับปรุงส่งเสริมและด้านที่ควรแก้ไข ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิจัยเพื่อทราบถึงวิธีการถ่ายทอดหลักธรรมของพระภิกษุ และความคิดเห็นต่อเนื้อหาวิชาธรรมศึกษาที่จัดสอนในโรงเรียน เพื่อที่จะได้นำมาพัฒนาและปรับปรุงตัวเอง ของบุคลากรประการหนึ่ง และเพื่อเสนอเป็นแนวทางในการศึกษาพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนธรรมศึกษา ให้สอดคล้องกับยุคปฏิรูปการศึกษาต่อไปในอนาคต โดยที่ผู้วิจัยหวังว่าการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นการจุดประเด็นในการสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน และเป็นจุดที่ตรงประเด็น ที่สุดที่จะเข้าไปเผยแผ่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้าสู่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิผล

---

[๗] พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา**, โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐ - ๒๑.

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ สภาพทั่วไปเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ปัจจัยที่เพิ่มประสิทธิผลต่อการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีมีอะไรบ้าง

๑.๒.๓ แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ที่มีประสิทธิผลควร เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยที่เพิ่มประสิทธิผลต่อการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน มัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี" ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัยด้านเนื้อหาที่จะทำการศึกษาวิจัยไว้โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาไว้ดังนี้ ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา ๒) ด้านสื่อการเรียนรู้ ๓) ด้านการจัดกิจกรรม และ๔) ด้านการวัดผลและการประเมินผล

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑) การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี กำหนดศึกษาในด้าน ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา ๒) ด้านสื่อการเรียนรู้ ๓) ด้านการจัดกิจกรรม และ๔) ด้านการวัดผลและการประเมินผล[๘]

๒) หลักธรรมผู้วิจัยได้กำหนดศึกษาหลักอิทธิบาทธรรม ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา[๙]

---

[๘] บรรพต สุวรรณประเสริฐ, **การพัฒนาหลักสูตรโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ**, (เชียงใหม่ : แสงศิลป์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔.

[๙] สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๔๔๑), หน้า ๑๔๔.

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มครูและนักเรียน จำนวน ๖ โรงเรียน ที่สังกัดอยู่ในโรงเรียนพนัสพิทยาคาร โรงเรียนศรีราชา โรงเรียนพานทอง โรงเรียนแสนสุข โรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย

ประชากรจากการวิจัยเชิงปริมาณ คือ ทั้งครูและนักเรียนทั้งหมด จำนวน ๖,๕๘๑ คน[๑๐]

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูและนักเรียน ซึ่งใช้วิธีกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางสำเร็จรูปของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)[๑๑] คนซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) รวมจำนวนทั้งครูและนักเรียนทั้งหมด ๓๗๗ คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มพระสังฆาธิการ จำนวน ๑๑ รูป

๒. กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน ๗ คน

รวมทั้งสิ้น ๑๘ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และทำการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ อำเภอพนัสนิคม อำเภอศรีราชา อำเภอพานทอง อำเภอเมือง อำเภอบ้านบึง อำเภอบ่อทอง ที่อยู่ในจังหวัดชลบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ดำเนินการศึกษาวิจัยตั้งแต่ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึง เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ รวมระยะเวลา ๘ เดือน

---

[๑๐] สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘, **สถิติจำนวนครูและนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘**, ที่มาแหล่งข้อมูล www.interu.net, เข้าถึงข้อมูล วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๙.

[๑๑] สุวรีย์ ศิริโภคาภิรมย์, **การวิจัยทางการศึกษา**, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ประสิทธิผล หมายถึง ผลที่เกิดจากการทำกิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรสามารถสร้างผลงานได้สอดรับกับเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ทั้งในส่วนของผลผลิต และผลลัพธ์ เป็นกระบวนการเปรียบเทียบผลงานจริงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ ก่อให้เกิดผลผลิต ผลลัพธ์ที่ตรงตามความคาดหวัง ที่กำหนดล่วงหน้าไว้มากน้อยเพียงใด

การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การทำแผนการเรียนการสอนธรรมศึกษา ในโรงเรียน มัธยมศึกษา เพื่อเป็นแบบแผนที่เหมาะสมแก่ผู้สอนและผู้เรียน

ธรรมศึกษา หมายถึง การเรียนวิชาพระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน โดยมีเนื้อหาให้เหมาะสมกับฆราวาส แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

โรงเรียนมัธยมศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษา ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึง มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ในจังหวัดชลบุรี

ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา หมายถึง ผลการเกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาที่ได้บรรลุตามจุดมุ่งหมาย ตามเกณฑ์ของกองธรรมสนามหลวง โดยพิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในด้านต่างๆ ๔ ด้าน คือ

๑) ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา หมายถึง หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา เพราะเป็นการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศให้กับผู้เรียนโดยเฉพาะเยาวชนนักเรียน เพราะเป็นผลโดยตรงต่อผู้เรียนสังคม และประเทศชาติ

๒) ด้านสื่อการเรียนรู้ หมายถึง การสอนจะต้องมีเหตุผลสนับสนุนให้เป็นประโยชน์

๓) ด้านการจัดกิจกรรม หมายถึง การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอเป็นสิ่งจำเป็นโดยครูเป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นผู้นำทางด้านจริยธรรม

๔) ด้านการวัดผลและการประเมินผล หมายถึง เป็นขั้นตอนสำคัญอันหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน ครูจะทราบว่านักเรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือไม่เพียงใดก็โดยการวัดผลและประเมินผล นี่เอง

หลักอิทธิบาท ๔ หมายถึง หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เป็นฐานแห่งความสำเร็จ ประกอบไปด้วยหัวข้อธรรม ๔ ข้อ คือ

๑) ฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในการทำงาน) หมายถึง ความพอใจ ความรัก ความชอบ ความสนใจในสิ่งที่ทำ คือ มีใจที่จะทำงานให้ประสบความสำเร็จ

๒) วิริยะ (ความเพียรพยายามในการทำงาน) หมายถึง ความขยันหมั่นเพียรที่ผู้ปฏิบัติงานพึงปฏิบัติงานด้วยความมุ่งมั่นพยายาม ด้วยความอุตสาหะอดทน ทำอย่างเต็มที่ เต็มกำลัง และเต็มความสามารถ เพื่อให้งานที่ปฏิบัติประสบความสำเร็จ

๓) จิตตะ (ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในการทำงาน) หมายถึง ความเอาใจใส่ในงาน ที่ทำหมั่นตรวจตราดูแลอยู่เสมอ ไม่ปล่อยปละละเลยกับงานของตน ตั้งใจและจดจ่ออยู่กับงานที่ตนกำลังทำอยู่ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของงาน

๔) วิมังสา (การพิจารณาใคร่ครวญเหตุผลแห่งความสำเร็จของงาน) หมายถึง ต้องมี

การพิจารณาไตร่ตรองโดยใช้สติปัญญา การใช้เหตุผล การใช้สติ รู้จักคิดพิจารณาการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผลออกมามีความสำเร็จสูงตามเป้าประสงค์ขององค์กร

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงสภาพทั่วไปเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน มัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี

๑.๖.๒ ทำให้ทราบปัจจัยที่เพิ่มประสิทธิผลต่อการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๑.๖.๓ ทำให้ทราบแนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาใน โรงเรียนมัธยมศึกษาชลบุรี

๑.๖.๔ สามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์เพื่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาให้ประสิทธิผลต่อไป

บทที่ ๒
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี" ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารมารวบรวมแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิผล
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
๒.๓ แนวคิดและเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรม
๒.๕ พื้นที่ในการวิจัย
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิผล

ในการศึกษาและค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลนั้น มีนักวิชาการหลากหลายท่านที่ได้ทำการศึกษาและค้นคว้าไว้หลายท่าน ผู้วิจัยจึงได้ทำการนำเสนอไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของประสิทธิผล

จากการประมวลแนวคิดเกี่ยวกับ ประสิทธิผล จากนักวิชาการหลากหลายท่าน ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับประสิทธิผล ดังต่อไปนี้

ประสิทธิผล หมายถึง การที่ผู้นำได้ใช้ความสามารถในการแยกแยะการบริหารงานและใช้ทรัพยากรให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้[๑] มีความสัมพันธ์กับผลงานที่องค์กรพึงประสงค์ หมายถึง ความสำเร็จ ของการปฏิบัติที่เป็นไปหรือบรรลุตามเป้าหมายและวัตลุประสงค์ขององค์กร ดังนั้น ประสิทธิผล จึงหมายถึง ผลที่เกิดขึ้นของงานนั้นจะต้องสนองตอบ หรือบรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์การ[๒] การทำกิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรสามารถสร้างผลงานได้สอดรับกับเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ทั้งในส่วนของผลผลิตและผลลัพธ์ เป็นกระบวนการเปรียบเทียบผลงานจริงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ ก่อให้เกิดผลผลิต ผลลัพธ์ ที่ตรงตามความคาดหวัง ที่กำหนดล่วงหน้าไว้มาก

---

[๑] Steers, Richard M, **Organizational Effectiveness ะ A Behavior View**, (Santa Monica : Goodyear, ๑๙๗๗), p. ๕๕.

[๒] รุ่ง แก้วแดง และชัยณรงค์ สุวรรณสาร, **แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลและประสิทธิภาพองค์การ : แนวการศึกษาชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา (หน่วยที่๑๑)**, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕๙.

น้อยเพียงใด การมีประสิทธิผลจึงมีความเกี่ยวข้องกับผลผลิตและผลลัพธ์การดำเนินงานเป็นกระบวนการวัดผลงานที่เน้น ด้านปัจจัยนำออก[๓]

ประสิทธิผลขององค์การเป็นปัจจัยที่สำคัญขององค์การที่ผู้จัดการจะประเมินผลของบุคคลและของกลุ่มโดยประเมินจากการดำเนินงานโดยพิจารณาดูถึงองค์ประกอบที่จะสามารถนำไปเปลี่ยนแปลงตัวองค์การเองไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ องค์การที่มีประสิทธิผล คือ องค์การที่สามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมาย (Goal) ที่ตั้งไว้ขององค์การ ดังนั้น องค์การที่มีประสิทธิผลย่อมประสบความสำเร็จสูงในการบรรลุเป้าหมายขององค์การ ในขณะที่องค์กรที่มีประสิทธิผลต่ำ มักจะประสบความล้มเหลวในการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้[๔] ประสิทธิผลขององค์การจะดีขึ้นได้นั้น ยอมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่าองค์การสามารถทำประโยชน์จากสภาพแวดล้อม จนบรรลุสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดอยู่เบื้องหลังการควบคู่กับประสิทธิผล ก็คือ ความมีประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งหมายถึง การมีสมรรถนะสูง สามารถมีระบบการทำงานที่ก่อให้เกิดผลผลิตที่มีมูลค่าสูงกว่ามูลค่าของทรัพยากรที่ใช้ไป[๕] การทำกิจกรรมการดำเนินงานขององค์การสามารถสร้างผลงานให้สอดรับกับเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ทั้งในส่วนของผลผลิต และผลลัพธ์ที่ตรงตามความคาดหวัง ที่กำหนดล่วงหน้าไว้น้อยเพียงใด การมีประสิทธิผล จึงมีความเกี่ยวข้องกับผลผลิตและผลลัพธ์การดำเนินงานเป็นกระบวนการวัดผลงานที่เน้นด้านปัจจัยนำออก[๖]

แนวความคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลขององค์การ ตามแนวความคิดตั้งแต่ดั้งเดิมเป็นความพยายามที่จะเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้เกิดความชำนาญเฉพาะอย่าง (Segmentation) การปฏิบัตงานขององค์การ ทำให้ขาดความร่วมมือร่วมใจตลอดจนไม่อาจริเริ่มสร้างสรรค์และไม่อาจจัดการกับความเปลี่ยนแปลงใดๆ ได้จึงเกิดแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดดั้งเดิมคือแนวความคิดแบบผสมผสาน (Integration Approach) ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงและการเสริมสร้างสิ่งใหม่ๆ โดยมองภาพรวม ว่ามีสิ่งใดเกี่ยวข้องในขอบเขตที่กว้างขวางและเชื่อมโยงสิ่งที่เกี่ยวข้องนั้นเข้าด้วยกัน ลักษณะของแนวความคิดนี้จะไม่หลบเลี่ยงความขัดแย้งแต่จะมองสิ่งขัดแย้ง (Conflicts) เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องเผชิญและแก้ไข เพื่อนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น แนวทางนี้จึงเป็นพลวัต (Dynamic) มีเป้าหมายอยู่ที่การพยายามทำงานให้สำเร็จด้วยดี[๗]

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของคำว่าประสิทธิผล ได้มีผู้ให้คำนิยาม คำว่าประสิทธิผล (Effectiveness) นั้นคล้ายกันว่า หมายถึง ความสามารถในการดำเนินการให้เกิดผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตราชสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้

---

[๓] สุพจน์ ทรายแก้ว, **การวัดผลการปฏิบัติงาน,** เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนกล ยุทธ์และการบริหารงานมุ่งผลงาน, (เชียงราย : สำนักพิมพ์สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

[๔] พิทยา บวรวัฒนา, **ทฤษฎีองค์การสาธารณะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศักดิโสภาการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๕.

[๕] ธงชัย สันติวงษ์, **การบริหารเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗ - ๓๘.

[๖] สุพจน์ ทรายแก้ว, **การวัดผลการปฏิบัติงาน เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนกลยุทธ์และการบริหารงานมุ่งผลงาน,** (เชียงราย : สำนักพิมพ์สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

[๗] วุฒิชัย จำนงค์, **การผสมผสานปฏิบัติการเพื่อผลิตภาพ**, (วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า๒๕๕ - ๒๖๙

ความหมายของคำว่าประสิทธิผล หมายถึง ผลสำเร็จหรือผลที่เกิดขึ้น[๘] ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการกระทำใดๆ หรือความพยายามใดๆ ที่มีความมุ่งหมายจะได้รับผลอะไรสักอย่างให้เกิดขึ้น การกระทำหรือความพยายามจะมีประสิทธิผลสูงต่ำเพียงใดขึ้นกับว่าผลที่ได้รับนั้น ตรงครบถ้วนทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ และใช้พลังงานน้อยเพียงใด ประสิทธิผลอาจพิจารณาเป็น ๒ ระดับ คือ ๑. ประสิทธิผลของบุคคล ๒. ประสิทธิผลขององค์การ ประสิทธิผลของบุคคล คือ ลักษณะของบุคคลที่มีความสามารถปฏิบัติงานใดๆ หรือปฏิบัติกิจกรรมใดๆ แล้วประสบผลสำเร็จ ทำให้บังเกิดผลตรงและครบถ้วนตามที่วัตถุประสงค์ไว้ ผลที่เกิดขึ้นมีลักษณะคุณภาพ เช่น ความถูกต้อง ความมีคุณค่า ความเหมาะสมดีงามตรงกับความคาดหวังและความต้องการของหมู่คณะ สังคม และผู้นำ ผลนั้นไปใช้เป็นผลที่ได้จากการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ คือ เป็นการปฏิบัติด้วยความพอใจ ปฏิบัติเต็มความสามารถ ปฏิบัติด้วยการเลือกสรรกลยุทธ์วิธีและเทคนิควิธีการที่เหมาะสมที่สุดที่จะทำให้บรรลุผลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างสูงสุด แต่ใช้ทุนทรัพยากร และระยะเวลาน้อยที่สุด[๙] การทำกิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรสามารถสร้างผลงานให้สอดรับกับเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ทั้งในส่วนของผลผลิตและผลลัพธ์เป็นกระบวนการเปรียบเทียบผลงานจริงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ การมีประสิทธิผลจึงมีความเกี่ยวข้องกับผลผลิตและผลลัพธ์การดำเนินงานเป็นกระบวนการวัดผลงานที่เน้นด้านปัจจัยนำออก[๑๐] ประสิทธิผลมีความสัมพันธ์กับผลงานที่องค์กรพึงประสงค์ หมายถึง ความสำเร็จของการปฏิบัติที่เป็นไปหรือบรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร ดังนั้น ประสิทธิผล จึงหมายถึง ผลที่เกิดขึ้นของงานนั้นจะต้องสนองตอบ หรือบรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์การ[๑๑]

การเปรียบเทียบระหว่างวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ของโครงการ[๑๒] การปฏิบัติการ (Performance) ที่ทำให้เกิดปริมาณและคุณภาพสูงสุด เพราะในแต่ละกิจกรรมหรือกิจการจะมีวัตถุประสงค์เป้าหมายในการปฏิบัติการที่บรรลุถึงวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ[๑๓] ประสิทธิผลเป็นความสามารถในการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของนโยบาย การพิจารณาทางเลือกโดยใช้ประสิทธิผล

---

[๘] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖๗.

[๙] กิ๊ปสัน และคณะ (Gibson and Others) อ้างใน สมใจ ลักษณะ, **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๕-๖.

[๑๐] สุพจน์ ทรายแก้ว, **การวัดผลการปฏิบัติงาน**, เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนกลยุทธ์และการบริหารงานมุ่งผลงาน, (เชียงราย : สำนักพิมพ์สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

[๑๑] รุ่ง แก้วแดง และชัยณรงค์ สุวรรณสาร, **แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลและประสิทธิภาพองค์การ, ในแนวการศึกษาชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา (หน่วยที่ ๑๑)**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๗.

[๑๒] ทิพาวดี เมฆสวรรค์, **การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์**, (กรุงเทพมหานคร: กราฟิกฟอร์แมท (ไทยแลนด์), ๒๕๓๙), หน้า ๑๕.

[๑๓] ดุสิต สายทอง, “ประสิทธิผลของการบริหารศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ : กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,** (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๑).

เป็นเกณฑ์ ทำได้โดยการวิเคราะห์ทางเลือกนั้นว่าสามารถบรรลุวัตถุประสงค์มากหรือน้อยเพียงใด[๑๔] ประสิทธิผล หมายถึง สภาวะที่องค์การสามารถเพิ่มผลผลิตขึ้นในขณะที่ปัจจัยการผลิตลดลงหรือผลผลิตคงที่[๑๕] สภาวะที่องค์การสามารถเพิ่มผลผลิตขึ้นในขณะที่ปัจจัยการผลิตลดลงหรือผลผลิตคงที่[๑๖]

การใช้ความพยายามเพื่อบริหารโครงการให้ได้ผลผลิต (Outputs) ตามรายการต่าง ๆ (Specifications) ที่กำหนดไว้ด้วยทรัพยากรโครงการ (Inputs) ที่ไม่มากกว่าที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการโครงการดังนั้นความหมายของคำว่า “ประสิทธิผล” นี้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งพอจะประมวลมาโดยสังเขปดังนี้“ความสามารถที่ทำเกิดงานผลสำเร็จ[๑๗] คำว่า “ประสิทธิผล หรือ Effectiveness” ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในแนวคิดเรื่องประสิทธิผลว่าคือตัวการที่จะเป็นเครื่องตัดสินขั้นสุดท้ายว่า การบริหารและองค์การประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใด แต่คำว่าประสิทธิผลก็มีความหมายแตกต่างกันออกไปในหมู่นักวิชาการต่างสาขากัน ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วเช่น นักเศรษฐศาสตร์จะให้ความสำคัญเรื่องประสิทธิผลองค์การในแง่ของผลกำไร หรือผลประโยชน์จากการลงทุน (ซึ่งมองจากผลผลิต) ในขณะที่นักสังคมศาสตร์ มองในแง่คุณภาพชีวิตของการทำงาน เช่นเดียวกับนักพัฒนาประเทศมองเห็นว่าความสำเร็จของการพัฒนาประเทศคือ “คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน” นักการศึกษามีเกณฑ์วัดประสิทธิผลของการศึกษา ๒ เกณฑ์ คือ เกณฑ์ที่หนึ่ง วัดจากจำนวนนักเรียนที่จบประโยคสูงสุด และเกณฑ์ที่สอง วัดจากความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ ดังจะเห็นจากงานวิจัยประเมินผลการศึกษาหลายชิ้น ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในช่วงกว่าหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาความเห็นแตกต่างกันในเรื่อง“ประสิทธิผล” เช่นนี้จึงส่งผลต่อแนวคิดเรื่องการวัดประสิทธิผลองค์การตามมาค่อนข้างมาก ในเรื่องความยุ้งยากดังกล่าวนี้ กิ๊ปสันและคณะ จึงเสนอว่าวิธีการที่เหมาะสมที่สุดในการพยายามสร้างแนวทางการประเมินประสิทธิผลคือการใช้แนวคิดพื้นฐานเรื่องทฤษฎีระบบเข้ามาช่วยอธิบายแนวคิดเรื่องประสิทธิผล ซึ่งทฤษฎีระบบจะสามารถอธิบายถึงพฤติกรรมองค์การทั้งภายในและภายนอกการวิเคราะห์ภายในองค์การจะช่วยให้เข้าใจว่าคนในองค์การปฏิบัติงานเป็นสวนบุคคล (ตัว) หรือส่วนรวม (องค์การ) อย่างไร และทำให้ส่วนการวิเคราะห์ภายนอกก็จะช่วยให้เข้าใจการกระทำองค์การกับองค์การอื่นๆ ซึ่งทั้งนี้ผู้บริหารองค์การจะต้องรับผิดชอบกับการจัดการกับพฤติกรรมองค์การ ซึ่งเป้าหมายอาจขัดแย้งกับเป้าหมายอื่น เช่น มหาวิทยาลัยมีเป้าหมาย คือ การสอน การวิจัยการเผยแผ่

---

[๑๔] ศุภชัย ยาวะประภาษ, **นโยบายสาธารณะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๗๙.

[๑๕] สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, **วิธีวิทยาการประเมินทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๘.

[๑๖] รังษิยา อมาตยคง, “องค์ประกอบขององค์การที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษาของสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เขตพื้นที่ภูมิภาคตะวันตก”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔).

[๑๗] **พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ ๒๕๓๒** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๓๒), หน้า ๓๒๔.

และบริหารงานวิชาการแก่สังคม ทุกเป้าหมายล้วนแต่มีความสำคัญทั้งสิ้น ดังนั้น ประสิทธิผลองค์การจึงถูกตัดสินด้วยผลการปฏิบัติงานหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งหรือผสมผสานกัน[๑๘]

นอกจากนี้ยังรวมถึงการพิจารณาผลของการทำงานที่สำเร็จลุล่วงดังประสงค์หรือที่คาดหวังไว้เป็นหลังและความสำเร็จของงานอย่างมีประสิทธิผลนี้อาจเกิดการปฏิบัติงานที่ประหยัดหรือมีประสิทธิภาพก็ได้ เพราะประสิทธิภาพ เป็นเรื่องของการทำงานให้ได้ผลสูงสุด ส่วนประสิทธิผลเป็นเรื่องของการนำเอาผลงานที่สำเร็จดังที่คาดหวังไว้มาพิจารณา[๑๙] และการพิจารณาว่าผลงานของนโยบายนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่เพียงไร ประสิทธิผลเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการใช้หลักเหตุผลทางเทคนิควิชาการ (Technical Rationality) [๒๐] และเป็นเรื่องการเน้นความ สำคัญของสิ่งที่ออกแทนที่จะเป็นสิ่งป้อนเข้าจุดมุ่งหมายที่สำคัญของผลลัพธ์จึงได้แก่การศึกษาว่า ผลลัพธ์ที่ปรากฏบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงใด[๒๑] เครื่องตัดสินใจในการบริหารหลักสูตรว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใด[๒๒] “เป็นกิจกรรมการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ความหมายข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความต้องการหาแนวทางวิธีการปรับปรุงวิธีการจัดการและหาผลที่แน่ใจว่าเพื่อเป็นการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของโครงการให้ดียิ่งขึ้น” [๒๓] ในทำนองเดียวกันกับผลกำไร นักวิทยาศาสตร์ให้ความหมายประสิทธิผลในแง่ของผลผลิตใหม่ สำหรับผู้จัดการฝ่ายผลิต มักหมายถึงประสิทธิภาพ หรือปริมาณของผลผลิต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเน้นที่การบรรลุเป้าหมายขององค์การ[๒๔] การปฏิบัติการที่ทำให้เกิดปริมาณและคุณภาพสูงสุด ทั้งนี้เพราะแต่ละกิจกรรมหรือกิจการจะมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ซึ่งการปฏิบัติการที่บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ คือการปฏิบัติการที่มีประสิทธิผล[๒๕] การทำกิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรสามารถสร้างผลงานได้สอดรับกับเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ทั้งในส่วนของผลผลิต และผลลัพธ์ เป็นกระบวนการเปรียบเทียบผลงานจริงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ ก่อให้เกิดผลผลิต ผลลัพธ์ ที่ตรงตาม

---

[๑๘] เฉียบ ไทยยิ่ง, **ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองวิชาวิจัยชุมชน ๒๕๓๙,** [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา http://www.ae.edu.swu.ac.th, (๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖).

[๑๙] สมพงศ์ เกษมสิน**, การบริหารงานบุคคลแผนใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๓๑.

[๒๐] จินดาลักษณ์ วัฒนประสิทธิ์, “**การประเมินนโยบายสาธารณะ**” ใน เอกสารการสอนชุดวิชานโยบายสาธารณะและการวางแผน หน่วยที่ ๖ นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิทยาการจัดการ, ๒๕๒๙, หน้า ๒๕๔.

[๒๑] ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, การวิจัยประเมินผล หลักการและกระบวนการ, (กรุงเทพมหานคร : บีเจเพสท โปรเซสเซอร์, ๒๕๓๙), หน้า ๔๑.

[๒๒] ภรณี กีร์ติบุตร, **การประเมินประสิทธิผลขององค์การ.** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

[๒๓] นิศา ชูโต, **การประเมินโครงการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มาสเตอร์เพลส, ๒๕๓๑), หน้า ๔๙.

[๒๔] ภรณี กิร์ติบุตร อ้างในวีรวัฒน์ ทองอ่อน, ความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติการตามบทบาทในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญกับประสิทธิผลในการจัดการเรียนการสอนของครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนในจังหวัดปราจีนบุรี, **วิทยานิพนท์ครุศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๖).

[๒๕] สุดารัตน์ อ่อนละเอียด, วัฒนธรรมองค์การกับประสิทธิผลองค์การ : กรณีศึกษา กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๑).

ความคาดหวัง ที่กำหนดล่วงหน้าไว้มากน้อยเพียงใด การมีประสิทธิผลจึงมีความเกี่ยวข้องกับผลผลิตและผลลัพธ์การดำเนินงานเป็นกระบวนการ วัดผลงานที่เน้นด้านปัจจัยนำออก”[๒๖] ในระดับที่องค์การได้ตระหนักถึงเป้าหมายขององค์การที่ต้องทำให้บรรลุผลตามความหมายนี้ ชี้ให้เห็นว่าประสิทธิผลเป็นแนวความคิดในแนวกว้าง จำเป็นที่ต้องพิจารณาตัวแปรที่สำคัญ ๒ ระดับคือ พิจารณาในระดับองค์การ และระบบย่อยขององค์การ โดยประเมินจากเป้าหมายต่าง ๆ ขององค์การว่าบรรลุผลสำเร็จเพียงใด ซึ่งแตกต่างจากคำว่า ประสิทธิภาพ (Efficiency) เป็นการพิจารณาในวงแคบลง กล่าวคือ การกล่าวถึงประสิทธิภาพจะเป็นการจำกัดแนวทางการพิจารณาดำเนินการเฉพาะเรื่องภายในองค์การทั้งนี้เพราะประสิทธิภาพองค์การ[๒๗] ประสิทธิผลขององค์การมีอยู่ ๔ วิธี และ ๑ ใน ๔ วิธี ได้แก่ วิธีการวัดประสิทธิผลขององค์การจากความสามารถขององค์การในการบรรลุเป้าหมาย (The Goal-Attainment Approach) เราสามารถใช้วิธีวัดประสิทธิผลจากความสามารถในการบรรลุเป้าหมายได้ต่อเมื่อลักษณะขององค์การและเป้าหมายนั้น มีลักษณะตามสมมติฐาน ๕ ประการ กล่าวคือ ๑) องค์การที่เราศึกษานั้นในความเป็นจริงมีเป้าหมายที่แท้จริง ๒) เราสามารถมองเห็นและเข้าใจเป้าหมายเหล่านั้น ๓) จำนวนเป้าหมายที่แท้จริงขององค์การควรมีปริมาณไม่มากเกินความสามารถที่เราจะวัดได้ ๔) ต้องมีความเห็นพ้องต้องกันในเป้าหมายที่แท้จริงเหล่านั้น ๕) เราต้องสามารถวัดได้ว่าองค์การกำลังบรรลุเป้าหมายได้แค่ไหน เมื่อไร อย่างไร[๒๘]

สรุป คำว่า“ประสิทธิผล”ไว้ว่า “การใช้ความสามารถของตนเองที่มีอยู่ และนำมาไปใช้ในการทำงานตามหน้าที่ต่าง ๆ ที่ตนเองได้รับการมอบหมายหรืออาสาเข้าไปทำงานในด้านนั้น ๆ จนได้รับการยอมรับในผลงานนั้น ๆ จนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย และมีความพึงพอใจแก่ผู้รับบริการในด้านนั้น ๆ เป็นอย่างดี

---

[๒๖] สุพจน์ ทรายแก้ว, **การจัดการภาครัฐแนวใหม่,** (โรงพิมพ์เทียนวัฒนา : พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

[๒๗] สมใจ ลักษณะ, **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทางาน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๕-๖.

[๒๘] จินดาลักษณ วัฒนสินธุ์, **การบริหารและการพัฒนาองค์การ**, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการบริหารและพัฒนาองค์การ (หน่วยที่ ๒), (นนทบุรี : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๐), หน้า ๒๔๓.

ตารางที่ ๒.๑ แสดงสาระสำคัญของความหมายของประสิทธิผล

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Steers, Richard M (๑๙๗๗, p. ๕๕.)	ประสิทธิผล หมายถึง การที่ผู้นำได้ใช้ความสามารถในการแยกแยะการบริหารและใช้ทรัพยากรให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
รุ่ง แก้วแดง และชัยณรงค์ สุวรรณสาร (๒๕๓๖, หน้า ๑๒)	ประสิทธิผล หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นของงานเพื่อตอบสนองหรือบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของ องค์กร
สุพจน์ ทรายแก้ว (๒๕๔๕, หน้า ๑๘)	องค์กรสามารถสร้างผลงานได้ด้วยการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ตรงตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่กำหนดเพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ ที่เกิดจากการเปรียบเทียบผลงานตามเป้าหมายที่กำหนด
มัฆวาฬ สุวรรณเรือง, (๒๕๕๒, หน้า. ๒๓)	องค์การในฐานะที่เป็นระบบทางสังคม สามารถ บรรลุถึงวัตถุประสงค์ได้โดยใช้ทรัพยากรและ หนทางที่มีอยู่โดยไม่ทำให้ทรัพยากร และหนทาง เสียหาย และไม่สร้างความเครียดแก่สมาชิก
พิทยา บวรวัฒนา (๒๕๔๑,หน้า ๒๓๕)	ประสิทธิผลขององค์กร เป็นปัจจัยสำคัญขององค์กรที่ผู้จัดการจะประเมินผลบุคคลและกลุ่มโดยประเมินจากการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้
ธงชัย สันติวงษ์ (๒๕๓๗, หน้า ๓๗ - ๓๘)	ประสิทธิผลขององค์กรขึ้นอยู่กับการนำประโยชน์จากการดำเนินการจนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายสร้างผลงานให้สอดรับกับวัตถุประสงค์ทั้งในส่วนของผลผลิตผลลัพธ์ตามที่คาดหวัง

๒.๑.๒ องค์ประกอบของประสิทธิผล

องค์ประกอบของประสิทธิผล ในการปฏิบัติงานที่นำพาองค์การมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลนั้นองค์การต้องมีสุขภาพสมบูรณ์ ประกอบด้วย ๑. สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์การ ๒. สมาชิกทุกคนขององค์การฝึกความรับผิดชอบต่อปัญหาหรือข้อยุ่งยากที่เกิดขึ้นและมีความเชื่อมั่นว่า ปัญหาดังกล่าวจะสามารถแก้ไขให้ลุล่วงได้เสมอ ๓. ผู้บังคับบัญชา เปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างกว้างขวางคุมความขัดแย้ง ๔. มีการยอมรับนับถือ ความคิดเห็นของผู้บริหารระดับรองลงมาเป็นอย่างมาก ๕. เมื่อมีวิกฤติการณ์เกิดขึ้นสมาชิกขององค์การทุกคนจะผนึกกำลังกันอย่างเร็ว เพื่อแก้ปัญหาหรือสถานการณ์จนกระทั่งวิกฤติการณ์ดังกล่าวหมดสิ้นไปที่สุด ๖. ภาวะผู้นำมีความยืดหยุ่นได้มาก และ ๗. ความสำนึกในด้าน

ระเบียบข้อบังคับหรือคำสั่งยังคงมีอยู่ แต่เมื่อเทียบอัตราส่วนกันแล้วความคิดริเริ่มหรือภาวะสร้างสรรค์มีอยู่สูงมากกว่าเรื่องใดก้าวทันสมัยใหม่จะได้รับการพิจารณาและยกเลิกในที่สุด[๒๙]

บริบทของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล (Cause and Effect) โดยอธิบายถึงประสิทธิผลว่ามี ๓ ระดับ ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์การ ซึ่งในแต่ละระดับของประสิทธิผลจะมีปัจจัยที่เป็นเหตุผลแตกต่างกันดังนี้

๑) ประสิทธิผลระดับบุคคล (Individual Effectiveness) เป็นการเน้นผลการปฏิบัติงานเฉพาะบุคคลหรือสมาชิกในองค์การที่ทำงานตามหน้าที่และตำแหน่งในองค์การ ซึ่งโดยทั่วไปผู้บังคับบัญชา ประเมินประสิทธิผลระดับบุคคล โดยใช้กระบวนการประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อพิจารณาการขึ้นค่าตอบแทนหรือการให้รางวัลตอบแทนเป็นปัจจัยที่เป็นเหตุให้เกิดประสิทธิผลระดับบุคคลอันได้แก่ ความสามารถ (Ability) ทักษะ (Skills) ความรู้ (Knowledge) เจตคติ (Attitude) แรงจูงใจ (Motivation) และ ความเครียด (Stress)

๒) ประสิทธิผลระดับกลุ่ม (Group Effectiveness) เป็นภาพรวมของกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกในองค์การที่ทำงานตามหน้าที่และตำแหน่งในองค์การเป็นปัจจัยที่เป็นเหตุให้เกิดประสิทธิผลระดับกลุ่มอันได้แก่ ความสามัคคี (Cohesiveness) ภาวะผู้นำ (leadership) โครงสร้าง (Structure) สถานภาพ (Status) บทบาท (Roles) และบรรทัดฐาน (Norms)

๓) ประสิทธิผลระดับองค์การ (Organizational Effectiveness) เป็นภาพรวมของประสิทธิผลระดับบุคคลและระดับกลุ่ม เป็นปัจจัยที่เป็นเหตุให้เกิดประสิทธิผลระดับองค์การอันได้แก่ สภาพแวดล้อม (Environment) เทคโนโลยี (Technology) กลยุทธ์ (Strategy Choices) โครงสร้าง (Structure) กระบวนการต่างๆ (Process) และวัฒนธรรม (Culture) โดยที่ประสิทธิผลองค์การทั้ง ๓ ระดับ มีความสัมพันธ์กันซึ่งประสิทธิผลองค์การขึ้นอยู่กับประสิทธิผลของบุคคลและกลุ่มนั้นเอง นอกจากนี้ ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นอีกหลายประการ เช่น ขนิดขององค์การงานที่องค์การทำและเทคโนโลยีใช้ในการบุคคลหรือองค์การได้บรรลุเป้าหมายและวัตลุประสงค์ตามแผนอันหมายถึง ๔ ประการดังนี้

๑) คุณภาพของงาน ๒) ความพึงพอใจของลูกค้าหรือผู้รับบริการ ๓) นวัตกรรมใหม่ๆ ๔) ความพึงพอใจของบุคลากรที่ทำงาน ตัวการที่เป็นเครื่องตัดสินใจขั้นสุดท้ายของการบริหารงานหรือการจัดการว่าประสบผลสำเร็จเพียงใด[๓๐] ทำงานขององค์การ ความสามารถขององค์กรในการสร้างให้วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่กำหนด การวัดประสิทธิผลขององค์กรมีหลายแนวทาง เช่น การพิจารณาถึงขนาดของความสำเร็จขององค์การในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยวิธีวิเคราะห์ประสิทธิผลขององค์กร ๔ วิธี คือ

๑. วิธีการวัดผลสำเร็จตามเป้าหมาย โดยยึดหลักที่ว่าองค์กรทุกองค์กรมีจุดหมายการวัดผลสำเร็จของเป้าหมายจึงเป็นแนวทางสำหรับการวัดประสิทธิผลมากที่สุด

---

[๒๙] อรุณ รักธรรม, **การพัฒนาองค์กรแนวคิดและการประยุกต์ใช้ระบบสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕;๔๓), หน้า ๑๒๔.

[๓๐] ภรณี กีร์ติบุตร, **การพัฒนาประสิทธิผลขององค์กร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒-๓.

๒. วิธีการวัดประสิทธิผลเชิงระบบ โดยอาศัยแนวคิดที่ว่าองค์กรประกอบด้วยส่วนย่อยต่างๆ และการพิจารณาเชิงระบบ จะสมบูรณ์ได้ต้องพิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓. วิธีการบริหารประสิทธิผลโดยอาศัยสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะแต่ละส่วนโดยองค์กรตอบสนองความต้องการส่วนต่างๆ ที่อยู่ในแต่ละสภาพแวดล้อม

๔. การวิธีการวัดคุณค่า ซึ่งเป็นการเอาคุณค่าและความนิยมเป็นหลักในการประเมิน นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา ให้รายละเอียดว่าประสิทธิผลเป็นการพิจารณาว่ากระบวนการ หรือมาตรการที่ใช้สามารถตอบสนองจุดประสงค์ที่ตั้งไว้เพียงใด การประเมินประสิทธิผลต้องประเมินว่า แนวทางนั้นมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับความต้องการของสถาบัน และสถาบันสามารถนำแนวทางไปปฏิบัติได้ดีเพียงใด รวมทั้งผลลัพธ์ของมาตรการที่ใช้[๓๑] การบรรลุเป้าหมายอันเป็นประสิทธิผลโดยทั่วไปแล้วการประเมินประสิทธิผลอาจพิจารณา ได้จากคุณภาพของผลผลิตหรือบริการพื้นฐานขององค์การ หรือความสามารถในการผลิตสินค้าหรือบริการขององค์การ ความพร้อมหรือความเป็นไปได้ในการปฏิบัติงานที่เฉพาะเจาะจงถูกขอร้องให้ทำผลตอบแทน หรือผลกำไร ที่ได้รับจากการผลิตสินค้าและบริการ เป็นต้น ดังนั้น กิจกรรมขององค์การที่เป็นเครื่องตัดสินการปฏิบัติงานขององค์การว่ามีประสิทธิผลหรือไม่จึงประกอบไปด้วยกิจกรรมต่อไปนี้ การได้มาซึ่งทรัพยากรที่ต้องใช้ในการปฏิบัติงาน การใช้ปัจจัยนำเข้าอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเทียบกับผลผลิต ความสามารถในการผลิตสินค้าหรือบริการขององค์การ การปฏิบัติงานด้านเทคนิควิชาการ และด้านการบริหารอย่างมีเหตุผลการลงทุนในองค์การ การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กับพฤติกรรมในองค์การและ การตอบสนองความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันของบุคคลและของกลุ่ม[๓๒] ฉะนั้น แทนที่จะวัดความสำเร็จของการบรรลุเป้าหมายได้สูงที่สุดอาจวัดความสำเร็จจากบรรลุเป้าหมายเท่าที่เป็นไปได้ จากการคำนึงถึงข้อจำกัดในเรื่อง คน เงิน เทคโนโลยีเกณฑ์ในการวินิจฉัยขององค์การประสิทธิผล คือ ความร่วมมือช่วยเหลือกันทำงานโดยมุ่งสู่จุดหมาย และความรู้สึกเป็นอิสระในการเสนอข้อคิดเห็นจากความรู้สึกในการแก้ปัญหานั้นจะเป็นการปฏิบัติที่มุ่งต่อผลอย่างแท้จริงและบรรยากาศการทำงาน เป็นแบบให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลไปอย่างอิสระโดยเต็มใจโดยสรุปลักษณะขององค์การที่มีประสิทธิผล ต้องมีลักษณะดังนี้ ๑. มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์การสามารถผสมผสานความต้องการสมาชิกได้ ๒. การปรับตัวขององค์การให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ยืดหยุ่น ๓. การปรับตัวขององค์การให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม ๔. ผลผลิตที่สูงขององค์การ[๓๓]

ประสิทธิผลขององค์การ หมายถึง ความสามารถขององค์การในฐานะเป็นระบบหนึ่งของสังคม ในการใช้ทรัพยากรบริหารอย่างคุ้มค่าและได้ประโยชน์สูงสุดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของ องค์การทำให้ผู้บริการจากองค์การพึงพอใจในงานและองค์การสามารถปรับตัวและพัฒนาให้ดำรงอยู่ต่อไป ได้ องค์กรที่มีประสิทธิผลนั้นจะสามารถใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด จากความสามารถของคนใน

---

[๓๑] ทวี หงษ์วิวัฒน์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๓๖.

[๓๒] จินดาลักษณ์ วัฒนสินธุ์, **การบริหารและการพัฒนาองค์การ ในเอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการบริหารและพัฒนาองค์การ หน่วยที่ ๒**, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

[๓๓] มนูญ วงศ์นารี, **ฝ่ายจัดการหัวหน้าและองค์การที่มีประสิทธิผล,** (กรุงเทพมหานคร : นภาพัฒน์การพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๓๖.

องค์การซึ่ง ประกอบด้วยกลุ่มทำงานที่มีประสิทธิผลเป็นอย่างมาก เชื่อมโยงกับกลุ่มทำงานที่มีประสิทธิผลสูงจะ ประกอบด้วยลักษณะทางพฤติกรรมที่สำคัญหลาย ประการได้แก่การสนับสนุนเกื้อกูลกันของสมาชิก ผู้บริหารสามารถใช้ทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเอาใจใส่สมาชิกในองค์การเป็นอย่างดี มีทักษะในการใช้ภาวะผู้นำ มีความเชื่อมั่นศรัทธาไว้วางใจ ซึ่งกันและกันของสมาชิกและหัวหน้ามีค่านิยมและเป้าหมายร่วมกันของกลุ่ม มีรูปแบบการติดต่อสื่อสารที่ดี มีเป้าหมายการปฏิบัติงานสูง และสร้างความกระตือรือร้นในหมู่พนักงาน เป็นการแสดงให้ทราบผลที่ได้รับของโครงการหรือบริการที่มีส่วนช่วยลดและแก้ปัญหาหรือพัฒนางานให้ดีขึ้น ฉะนั้นประสิทธิผล จึงเป็นการวัดองศาของการได้มาซึ่งวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ในโครงการ[๓๔] เป็นการสมดุลอย่างดีที่สุด ระหว่างกิจการด้านการปรับตัว และการรักษาสภาพ ดังนั้น กิจกรรมขององค์การซึ่งเป็นเครื่องตัดสินการปฏิบัติขององค์การว่ามีประสิทธิผลหรือไม่ จึงประกอบด้วย ๑. การได้มาซึ่งทรัพยากร ๒. การใช้ตัวป้อนอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเทียบกับผลผลิต ๓. การผลิตผลผลิตในรูปบริการหรือสินค้า ๔. การปฏิบัติงานด้านเทคนิคและด้านการบริหารอย่างมีเหตุผล ๕. การลงทุนในองค์การ ๖. การปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของพฤติกรรม ๗. การสนองตอบความสนใจที่แตกต่างกันของบุคคลและกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้แต่ละกิจกรรมมุ่งไปสู่การรักษาไว้ซึ่งปัจจัยในวงจรของตัวป้อน กระบวนการผลิตผล และปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อม[๓๕]

สรุปได้ว่า ประสิทธิผล หมายถึง ผลสำเร็จหรือผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้โดยทักษะในการใช้ภาวะผู้นำ ในการสร้างความร่วมมือช่วยเหลือกันทำงานโดยม่งสู่จุดหมายด้วย การปรับตัวขององค์การให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรบริหารอย่างคุ้มค่า อัน จะก่อให้เกิดผลของการดำเนินกิจการสาธารณประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนในชุมชนและสังคม

---

[๓๔] ทองหล่อ เดชไทย, **การบริหารเชิงกลยุทธ์สำหรับหน่วยงานสาธารณสุข,** ภาควิชาบริการงานสาธารณสุข คณะสาธารณสุขศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔.

[๓๕] ยงยุทธ เกษสาคร, **การวางแผนและนโยบายทางด้านทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๔๔๔), หน้า ๓๗.

ตารางที่ ๒.๒ แสดงสาระสำคัญขององค์ประกอบของประสิทธิผล

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
อรุณ รักธรรม (๒๕๔๓, หน้า ๑๒๔)	ประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลนั้นองค์การต้อง มีสุขภาพสมบูรณ์ ประกอบด้วย ๑. สมาชิกทุกคน มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์การ ๒. สมาชิกทุกคนขององค์การฝึกความรับผิดขอบต่อปัญหาหรือข้อยุ่งยากที่เกิดขึ้นและมีความเชื่อมั่นว่าปัญหาดังกล่าวจะสามารถแก้ไขให้ลุล่วงได้เสมอ ๓. ผู้บังคับ บัญชา เปิดโอกาสให้สมาชิกส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา อย่างกว้างขวางคุมความขัดแย้ง ๔. มีการยอมรับนับถือความคิดเห็นของผู้บริหารระดับรองลงมา เป็นอย่างมาก ๕. เมื่อมีวิกฤติการณ์เกิดขึ้น สมาชิกขององค์การทุกคนจะผนึกกำลังกันอย่างเร็ว เพื่อที่จะแก้ปัญหา ๖. ภาวะผู้นำมีความยืดหยุ่นได้มาก และ ๗. ความสำนึกในด้านระเบียบข้อบังคับ หรือคำสั่งยังคงมีอยู่
ภรณี กีรติบุตร (๒๔๒๙, หน้า ๒-๓)	บุคคลหรือองค์การได้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประ สงค์ตามแผนอัน หมายถึง ๔ ประการดังนี้ ๑) คุณภาพของงาน ๒) ความพึงพอใจของลูกค้าหรือผู้รับบริการ ๓) นวัตกรรมใหม่ๆ ๔) ความพึงพอใจ ของบุคลากรที่ทำงาน
ทวี หงษ์วิวัฒน์ (๒๔๒๗, หน้า ๓๖)	การประเมินประสิทธิผล ต้องประเมินแนวทางนั้นมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับความต้องการของสถาบัน สามารถนำ แนวทางไปปฏิบัติได้ดีเพียงใด รวมทั้งผลลัพธ์ของ มาตรการที่ใช้
จินดาลักษณ์ วัฒนสินธุ (๒๕:๕๑, หน้า ๒๖)	การตอบสนองความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันของบุคคลและของกลุ่มความสามารถองค์การในการได้มาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรมี จำกัด
วัตรภู อาจหาญ (๒๕๕๑, หน้า ๗๙)	เกณฑ์ในการวินิจฉัยขององค์การประสิทธิผล คือ ความร่วมมือช่วยเหลือกันทำงานโดยมุ่งสู่จุดหมาย และความรู้สึกเป็นอิสระในการเสนอข้อคิดเห็น จากความรู้สึกในการแก้ปัญหานั้นจะเป็นการ ปฏิบัติที่ม่งต่อผลอย่างแท้จริง
มนูญ วงศ์นารี (๒๕๓๔, หน้า ๓๖)	๑. มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์การ สามารถผสมผสานความต้องการสมาชิกได้ ๒. การปรับตัวขององค์การให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่ยืดหยุ่น ๓. การปรับตัวขององค์การให้ สอดคล้องกับสภาพทางสังคม ๔. ผลผลิตที่สูงของ องค์การ

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ไชยวัฒน์ รัตนดาดาษ, ๒๕๓๕	ประสิทธิผลขององค์การ หมายถึง ความสามารถขององค์การในฐานะเป็นระบบหนึ่งของสังคม การใช้ทรัพยากรบริหารอย่างคุ้มค่าและได้ประ โยชน์
นวพร แสงหนุ่ม, ๒๕๓๗	มีความเชื่อมั่นศรัทธาไว้วางใจ ซึ่งกันและกันของสมาชิกและหัวหน้ามีค่านิยมและเป้าหมายร่วมกันของกลุม มีรูปแบบการติดต่อสื่อสารที่ดีมีเป้าหมาย การปฏิบัติงานสูงและสร้างความ กระตือรือร้น ในหมู่พนักงาน
ทองหล่อ เดชไทย (๒๕๔๘, หน้า ๒๔)	ประสิทธิผลจึงเป็นการวัดองศาของการได้มาซึ่งวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ในโครงการ เป็นการสมดุลอย่างดีที่สุด ระหว่างกิจการด้านการ ปรับตัวและการรักษาสภาพ
ยงยุทธ เกษสาคร (๒๕๔๕,หน้า ๓๗)	การสนองตอบความสนใจที่แตกต่างกันของบุคคล และกลุ่ม กิจกรรมเหล่านี้แต่ละกิจกรรมมุ่งไปสู่การรักษาไว้ซึ่งปัจจัยในวงจรของตัวป้อนกระบวน การผลิตผล และปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อม
ธงชัย สันติวงษ์ (๒๕๓๗, หน้า ๓๗ - ๓๘)	ประสิทธิผลขององค์กรขึ้นอยู่กับการนำประโยชน์ จากการดำเนินการจนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายสร้างผลงานให้สอดรับกับวัตถุประสงค์ ทั้งในส่วนของผลผลิตผลลัพธ์ตามที่คาดหวัง

๒.๑.๓ ตัวชี้วัดการประเมินประสิทธิผล

การประเมินประสิทธิผลขององค์การเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อองค์การต้อง การประเมินสถานะขององค์การโดยรวมทั้งหมด[๓๖] แต่การประเมินหรือการวัดประสิทธิผลขององค์การเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและเต็มไป ด้วยค่านิยม[๓๗] โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประเมินองค์การภาครัฐซึ่งเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก[๓๘] เพราะองค์การภาครัฐมีลักษณะที่แตกต่างจากองค์การภาคเอกชนหลายประการ เช่น ความหลากหลายภายในองค์การ การได้รับอิทธิพลจากคน หรือกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ มากกว่าองค์การภาคเอกชน ระบบการประเมินผลการปฏิบัติงานที่ไม่สอดคล้องกับผลการปฏิบัติงานที่แท้จริง มีความขัดแย้งค่อนข้างมากระหว่างผู้

---

[๓๖] Murray, V., Evaluating the effectiveness of nonprofit organizations, In R. D. Herman (Ed.), **The Jossey-bass handbook of nonprofit leadership and management,** (and ed., pp. ๓๔๕-๓๗๐), (San Francisco : Jossey-Bass, ๒๐๐๕), p. ๓๔๖.

[๓๗] Goodman, P. S., &Pennings, J. M., **Critical issues in assessing organizational effectiveness, In E. E. Lawler,** D. A. Nadler, & C. Cammann, (Eds.), Organizational assessment, (p. ๑๘๕-๒๑๕), (New York : John Wiley & Sons ๑๙๘๐), p. ๑๘๕.

[๓๘] Eddy, W. B., **Public organization behavior and development,** (Cambridge, MA : Winthrop, ๑๙๘๑), p. ๑๐๕

กำหนดนโยบาย มีความแตกต่างด้านสถานะและบทบาท ตลอดจนได้รับการตรวจสอบจากกลุ่มผลประโยชน์และสื่อต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา เป็นต้น และกล่าวว่า ประสิทธิผลขององค์การเป็นการวัดถึงการที่องค์การประสบความสำเร็จบรรลุถึง วิสัยทัศน์โดยอาศัยกลยุทธ์หลักขององค์การ และการที่องค์การจะประสบความสำเร็จหรือมีประสิทธิผล องค์การต้องมีทั้งความคล่องตัว (Agility) และมีความยืดหยุ่น (Resilient)[๓๙] จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ นอกจากนั้นการที่นักวิชาการให้คำจำกัดความของคำว่า “ประสิทธิผล (Effectiveness)” ในลักษณะที่หลากหลายแตกต่างกัน ทำให้วิธีการในการวัดประสิทธิผลขององค์การมีความหลากหลายตามไปด้วย[๔๐]

การกำหนดปัจจัยหรือตัวชี้วัดถึงประสิทธิผลขององค์การจึงมีมุมมองที่แตกต่าง กันออกไป[๔๑] ได้กล่าวไว้ว่า “ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวในการประเมินประสิทธิผลขององค์การ” เพราะนักทฤษฎีองค์การเสนอแนวคิด วิธีการวิเคราะห์ออกเป็นหลายแนวทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดเกณฑ์การวัดประสิทธิผลขององค์การที่มีลักษณะกว้างขวางแตกต่างกันไป ดังนั้น จึงไม่มีบรรทัดฐานในการประเมินประสิทธิผลซึ่งเป็นที่ยอมรับกันเป็นสากล[๔๒] ในองค์การของตำรวจก็เช่นเดียวกัน คือ ไม่มีเกณฑ์เพียงอย่างเดียว (single criteria) ในการประเมินประสิทธิผลขององค์การ[๔๓]

ดังนั้น ทำให้ยังไม่มีการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นสากล[๔๔] ด้วยเหตุนี้ จึงนำไปสู่การพัฒนาตัวแบบประสิทธิผลขององค์การในลักษณะที่หลากหลาย[๔๕] แตกต่างกันออกไป ยกตัวอย่างเช่น การประเมินประสิทธิผลขององค์การในมุมมองของการจัดการโซ่อุปทาน (supply chain management) ก็จะใช้เกณฑ์ในการประเมินเฉพาะอย่าง ได้แก่ ผลิตผล คุณภาพการบริการ การปรับตัว และผลการปฏิบัติงานเป็นต้น[๔๖]

---

[๓๙] McCann, J., **(Organizational Effectiveness : Changing concepts for Changing Environments),** (Human Resource Planning, ๒๐๐๔), p. ๔๒-๕๐.

[๔๐] Schmid, H., **Relationships between organizational properties andorganizational effectiveness in three types of nonprofit human service organizations,** (Public Personnel Management, ๒๐๐๒), p. ๓๗๗-๓๙๕.

[๔๑] พิทยา บวรวัฒนา, **ทฤษฎีองค์การสาธารณะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศักดิ์โสภาการพิมพ์), ๒๕๔๑, หน้า ๑๘๐.

[๔๒] ภรณี (กีร์ติบุตร) มหานนท์, **การประเมินประสิทธิผลขององค์การ (Evaluation of Organizational Effectiveness),** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์), ๒๕๒๘, หน้า ๑.

[๔๓] Sonnichsen, R. C., Measuring police performance, In J. Mayne & E. Z. Goni (Eds.), **Monitoring performance in the public sector**, (New Brunswick, NJ : Transaction, ๑๙๙๙), p. ๒๒๐.

[๔๔] Goodman, P. S., &Pennings, J. M. Critical issues in assessing organizational effectiveness, In E. E. Lawler, D. A. Nadler, & C. Cammann (Eds.), **Organizational assessment,** (New York : John Wiley& Sons, ๑๙๘๐), p. ๑๘๗.

[๔๕] Cameron, K. S., &Whetton, D. A., Organizational effectiveness : One model or several In K. S. Cameron & D. A. Whetton (Eds.), **Organizational effectiveness : A comparison of multiple models,** (New York : Academic, ๑๙๘๓), P. ๑๙

[๔๖] Elmuti, D., **The perceived impact of supply chain management on organizational effectiveness,** (The Journal of Supply Chain Management, ๒๐๐๒), p. ๕๔.

ในขณะที่การประเมินประสิทธิผลขององค์การตำรวจส่วนใหญ่จะพิจารณาถึง ประสิทธิผลของการบังคับใช้กฎหมายเป็นหลัก โดยดูจากสถิติจำนวนอาชญากรรมเป็นสำคัญ[๔๗]

สรุปได้ว่า ประสิทธิผลสามารถประเมินได้ด้วยตัวชี้วัดต่างๆ เช่น ความสำเร็จตามเป้าหมาย คุณภาพของผลผลิตหรือการบริการ เพื่อปรับปรุงงานและขยายเพิ่มโอกาสในอนาคต ก่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ขึ้น มีบรรยากาศแบบมิตรและการสื่อสารความหมายที่ดีในการทำงาน องค์การมีความมั่นคงอยู่รอดได้ รักษาบุคลากรไว้ได้ อัตราความขัดแย้ง การขาดงาน และอุบัติเหตุในองค์การลดลง

---

[๔๗] Sonnichsen, R. C., Measuring police performance, In J. Mayne & E. Z. Goni (Eds.), **Monitoring performance in the public sector**, (New Brunswick, NJ : Transaction, ๑๙๙๙), p. ๒๒๐.

ตารางที่ ๒.๓ สรุปประเด็นที่นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลทำการศึกษาเกี่ยวกับตัวชี้วัดการประเมินประสิทธิผล

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
บัญชร แก้วส่อง, (๒๕๔๕, หน้า ๑๖-๑๘).	๑. ผลผลิต ๒. ประสิทธิภาพ ๓. ความพึงพอใจ ๔. การปรับตัว ๕. การพัฒนา ๖. การอยู่รอด
วิโรจน์ สารรัตนะ, (๒๕๔๘, หน้า ๑๘๔-๑๘๕).	๑. มุ่งอนาคต ๒. หลายมิติ ๓. ความคุ้มค่า ๔. ความถูกต้องน่าเชื่อถือ ๕. กำหนดระยะเวลา ๖. สามารถติดตามผลงานได้ ๗. เป็นที่ยอมรับของสมาชิก ๘. ความยืดหยุ่น
Cambell, (๒๕๔๖, p. ๔๒).	๑. ความสำเร็จตามเป้าหมาย ๒. คุณภาพของผลผลิต ๓. ปริมาณผลผลิต ๔. ความพร้อมบริการ ๕. ประสิทธิภาพ ๖. ผลประโยชน์ ๗. การเจริญเติบโต ๘. สภาพแวดล้อม ๙. ความมั่นคง ๑๐. ความเปลี่ยนแปลง ๑๑. การขาดงาน ๑๒. อุบัติเหตุ ๑๓. ขวัญกำลังใจ ๑๔. การจูงใจ ๑๕. ความพึงพอใจ ๑๖. การยอมรับ ๑๗. ความขัดแย้งหรือความสามัคคี ๑๘. การยืดหยุ่นปรับตัวได้ต่อการเปลี่ยนแปลง
ทิพาวดี เมฆสวรรค์, (๒๕๓๙, หน้า ๑๕).	การเปรียบเทียบระหว่างวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ของโครงการ
ดุสิต สายทอง, (๒๕๔๑, หน้า ๔).	การปฏิบัติการ (Performance) ที่ทำให้เกิดปริมาณและคุณภาพสูงสุด
สุพจน์ ทรายแก้ว, (๒๕๔๕, หน้า ๑๓๗-๑๓๘).	๑. ผลงาน ๒. เป้าหมาย
ศุภชัย ยาวะประภาษ, (๒๕๔๐, หน้า ๗๙).	ความสามารถในการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย
สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, (๒๕๔๑, หน้า ๑๑๘).	๑. ได้ผลผลิตเยอะ ๒. ค่าใช้จ่ายลดลง
รังษิยา อมาตยคง, (๒๕๔๔, หน้า ๒๗).	๑. ผลผลิตเพิ่มขึ้น ๒. ปัจจัยการผลิตลดลงหรือผลผลิตคงที่
กิ๊ปสัน และคณะ, (๒๕๕๒, หน้า ๕-๖).	๑. การเลือกสรรกลวิธีและเทคนิค ๒. ใช้ทุนทรัพยากร และระยะเวลาน้อยที่สุด

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการทั้งนี้เพราะผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ ร่วมด้วยซึ่งการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นศักยภาพและความสามารถของตัวผู้บริหารเอง มีนักบริหารนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒินักการศึกษาและหลาย ท่านได้ให้ความหมายและแสดงทัศนะเกี่ยวกับการบริหารงานไว้หลากหลาย จากการค้นคว้าและตรวจสอบ เอกสารปรากฏว่ามีผู้ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารไว้หลายท่านดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

นักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่าการบริหารจัดการไว้หลายแนวคิดดังนี้ การบริหาร หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์[๔๘] ศิลปะหรือความสามารถในการรวมวัตถุและกำลังคนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด[๔๙] การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น[๕๐] กระบวนการจัดองค์การและการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า[๕๑] ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่นภายในสภาพองค์การนั้นๆ ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์การที่เข้ามาร่วมกันทำงานในองค์การซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านวัตถุอื่นๆ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสนเทศต่างๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการออกจำหน่าย และตอบสนองความพอใจให้กับสังคม[๕๒] คำว่า "การบริหารจัดการ" และ "การจัดการ" ได้ดังนี้

๑. คำว่า"การบริหาร "(Administration) จะใช้ในการบริหารระดับสูงโดยเน้นที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผนของผู้บริหารระดับสูงเป็นคำนิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ (Public Administration) หรือใช้ในหน่วยงานราชการและคำว่า "ผู้บริหาร"(Administrator) จะหมายถึง ผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐหรือองค์กรที่ไม่มุ่งหวังกำไรการบริหารคือกลุ่มของกิจกรรมประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การสั่งการ (Leading/Directing) หรือการอำนวยและการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์กร (๖ M's) เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลครบถ้วน

๒. คำว่า"การจัดการ" (Management) จะเน้นการปฏิบัติการให้เป็นไปตามนโยบาย (แผนที่วางไว้) ซึ่งนิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ (Business management) ส่วนคำว่า"ผู้จัดการ" (Manager) จะ หมายถึงบุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดขอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและกิจการงานอื่นๆ เพื่อให้

---

[๔๘] Herbert A. Simon, **Administrative Behavior**, (New York : McGraw-Hill, ๑๙๔๗), p. ๓.

[๔๙] Hutchinson, Jonh G., **Organization: Theory and Classical Concepts,** (New York : McGraw-Hill, ๑๙๖๗), p. ๑๒.

[๕๐] Koontz, Harold & Cyril O' Donnell, **Principle of Management: An Analysis ofManagerial Functions**, (New York : McGraw-Hill, ๑๙๗๒), p. ๔๓.

[๕๑] Ernest Dale, **Management: Theory and Practice**, (New York : McGraw-Hill, ๑๙๗๓), p. ๔.

[๕๒] Peter F. Drucker อ้างในสมพงศ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร[๕๓] การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting things done through other people) เมื่อว่าตามคำนิยามนี้การบริหารพระพุทธศาสนาเริ่มมีอันเป็นรูปธรรม สองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น คือ ในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรม เทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่ เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์และวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปีเป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษา เรื่องพุทธวิธีบริหารนอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวเนื่องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎกการศึกษาพุทธพจน์เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร[๕๔] การบริหาร หมายถึง การปกครอง(Governments) ดูแลรักษาหมู่คณะและการดำเนินงานหรือจัดการงาน (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์การต่างๆ ให้ได้บรรลุผลสำเร็จลุล่วงตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purpose/Objective) ขององค์การนั้นๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพ (Efficiency) และการบริหารหมู่คณะคือการปกครองดูแลตลอดทั้ง แนะนำสั่งสอนอบรมพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพานักอาศัยอยู่ในวัดให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัยและตามกฎหมายของบ้านเมืองกฎข้อบังคับระเบียบคำสั่งและการประกาศของมหาเถรสมาคม[๕๕] การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบคือมีหลักการกฎเกณฑ์ และทฤษฎีที่พึงเชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ใน

การบริหารงานโดยลักษณะ เช่นนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) ซึ่งเป็นศาสตร์ทางสังคมที่อยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยาสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมแล้ว การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)[๕๖] การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน[๕๗] ภาระหน้าที่ของผู้นำของกลุ่มซึ่งจะต้องจัดการให้ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวคนและวัตถุสามารถประสานเข้าด้วยกันเพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพได้ และขณะเดียวกันจะต้องจัดการนำองค์การให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างดีที่สุด[๕๘] การบริหาร คือการใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษา

---

[๕๓] ศิริวรรณ เสรีรัตน์ รศ. และคณะ, **องค์การและการจัดการ (ฉบับสมบูรณ์) (Organization and Management)**, (กรุงเทพมหานคร : Diamond in Business World, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘-๑๙.

[๕๔] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

[๕๕] พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), **การบริหารวัด**, พิมพ์ดเงที่ ๘, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖.

[๕๖] จันทรานี สงวนนาม, **เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง**, (ม.ท.ป, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

[๕๗] สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยกฤษฎ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

[๕๘] ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๒๖.

(Administration Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ[๕๙] การบริหารเป็นศาสตร์สาขาวิชาการบริหารย่อมจะให้ความรู้ที่เชื่อถือได้กับผู้บริหารว่าต้องกระทำอะไรภายในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะและช่วยให้พวกเขาคาดคะเนถึงผลลัพธ์ของการกระทำของพวกเขาได้[๖๐] การดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Actuating) และการควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น[๖๑] การบริหารหรือการจัดการคือกระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอนมีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงานมีเงินทุนเครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ เป็นองค์ประกอบด้วย[๖๒] กระบวบการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมแรงร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึงความสามารถความถนัดความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้[๖๓] การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรบริหารมาประกอบเป็นกระบวนการบริหารให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นลักษณะของการบริหารได้ดังนี้

การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์การบริหาร อาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญการบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐานการบริหาร มีลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการการบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มคนการบริหาร อาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลและของกลุ่มคนและการบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล[๖๔] การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ เงิน วัสดุ สิ่งของ และวิธีปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน[๖๕] ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกันปัจจัยในการจัดการเพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์และสนองตอบความคาดหวังจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้น มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน[๖๖] การบริหารไว้ ๒ นัยคือ ๑) คำว่าบริหารมาจากภาษาบาลี ว่า ปริหาร มาจากศัพท์ว่าปริแปลว่ารอบ และ หร ธาตุในความนำไปดังนั้น คำว่าบริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่งคำว่าบริหารแปลว่า อ้อมหนี หลีกหนี หลบหนีดังในประโยคภาษาบาลีว่า "ปณฺหำปริหริตำ สมตฺโถ" แปลว่าผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนีหลบ ซึ่งปัญหาหรือแปลว่าผู้สามารถบริหารปัญหาและนำ ปัญหาไปโดยรอบหรือ

---

[๕๙] ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**,(เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

[๖๐] ลูเธอร์ กูลิค (Luther Gulick) อ้างถึงใน สมยศ นาวีการ, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

[๖๑] เทอร์รี่ (Terry) อ้างถึงใน ธนจรส พูนสิทธิ์, **การจัดการองค์การและการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

[๖๒] ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรปริทรรศน์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

[๖๓] พะยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒.

[๖๔] สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพบูลย์สำราญภูมิ, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

[๖๕] สมาน รังสิโยกฤษฎ์, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

[๖๖] สัมพันธ์ ภู่ไพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

กำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป ๒) คำว่าการบริหารแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Administer และ Administration แปลความหมายคือการปกครองดำเนินการอำนวยการจัดการ จัดให้วาง ส่งเสริมและบำรุง[๖๗] การบริหารหรือการจัดการหมายถึงศิลปะในการใช้คนเงินวัสดุอุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ[๖๘] ศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆได้รับการกระทำ จนเป็นผลสำเร็จโดยที่ผู้บริหารมักไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติแต่ผู้บริหารเป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือก[๖๙] การบริหารคือกิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าร่วมกัน[๗๐] ศิลปะในการทำงานให้เป้าหมายร่วมกับบุคคลอื่น[๗๑] ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น[๗๒] การขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำการแนะแนวและการกระตุ้นความเพียรของผู้อื่น เพื่อสู่เป้าหมายขององค์กรและยังรวมไปถึงการให้กำลังใจการสื่อสารการวางแผนและการจัดการ[๗๓]

ตารางที่ ๒.๔ แสดงสาระสำคัญของความหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Herbert A. Simon, (๑๙๔๗, p. ๓).	กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
Hutchinson, (๑๙๖๗, p. ๑๒).	ศิลปะหรือความสามารถในการรวมวัตถุกำลังคนเทือบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด
Koontz, (๑๙๗๒, p. ๔๓).	การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น
Ernest Dale, (๑๙๗๓, p. ๔).	กระบวนการจัดองค์การและการใช้ทรัพยากรต่างๆเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า
Peter F. Drucker, (๒๕๔๓, p. ๖).	ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่นภายใน สภาพองค์การนั้นๆ ทรัพยากรด้านบุคคล จะเป็นทรัพยากร หลักขององค์การที่เข้ามาร่วมกัน จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้าน วัตถุอื่นๆ เครื่องจักร อุปกรณ์บริการออกจำหน่าย และ ตอบสนอง

---

[๖๗] สิรภพ เหล่าลาภะ, **พุทธศาสตร์การเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

[๖๘] สมคิด บางโม, **การบริหาร,** (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

[๖๙] เฮอร์เบิรท เอไซม่อน (Herbert A. Simon) อ้างถึงในเติมศักดิ์ ทองอินทร์ ผศ.ดร., **ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ,** (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

[๗๐] Simon A Herbert, **Public Administration,** (New York : Alfrcod A Kuopf, ๑๙๖๖), p. ๓.

[๗๑] Campbell F Roald, **Introduction to Educational Administration,** (Boston : Allyn and Bacon, ๑๙๙๗), p. ๖.

[๗๒] Don Hellriegel, **Management,** ๓rd ed, (Addison: Wesley Publishing Company.Imc., ๑๙๘๒),p.๖.

[๗๓] Chapman, **Supervisor Survival Kit,** ๒nd ed, (California : Science Research Associates Inc.,๑๙๙๕), p. ๓.

ตารางที่ ๒.๔ (ต่อ)

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ศิริวรรณ เสรีรัตน์ รศ.และคณะ, (๒๕๔๕, หน้า ๑๘-๑๙).	ผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐองค์กรที่ ไม่มุ่งหวังกำไร การบริหารมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์กร (๖ M' s) จุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ครบถ้วนบุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจ กรรมการบริหารทรัพยากรและกิจการงานอื่นๆเพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตฺ โต), (๒๕๔๙, หน้า ๔).	การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น การบริหาร พระพุทธศาสนาเริ่มมีอันเป็นรูปธรรมเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรก พระสังฆรัตนะเป็นสมาชิก ใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหาร คณะสงฆ์ วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ มีพุทธพจน์ที่เกี่ยวเนื่องกับการบริหาร พุทธพจน์ เหล่านั้นก็จะทำให้ทราบถึงพุทธวิธีบริหาร
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), (๒๕๔๘, หน้า ๒๖).	การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงาน จัดการงาน (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ องค์การต่างๆ ให้ได้บรรลุผลสำเร็จลุล่วงตามนโยบาย องค์การนั้นๆ ด้วยดีมีประสิทธิภาพ (Efficiency) การปกครองดูแล ตลอดทั้งแนะนำสั่งสอนอบรม กฎหมายของบ้านเมือง กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง การประกาศของมหาเถรสมาคม
จันทรานี สงวนนาม, (๒๕๔๖, หน้า ๔).	การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์หลักการกฎเกณฑ์และทฤษฎีที่พึงเชื่อถือได้การบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารทำงานให้บรรลุเป้าหมายเหมาะสมกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมแล้วกาบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)
สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยกฤษฎ์, (๒๕๔๖, หน้า ๑๒).	การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ
ธงชัย สันติวงษ์, (๒๕๔๗, หน้า ๒๖).	การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษากระบวนการบริหาร (Process of Administration) บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมประสิทธิภาพ
ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, (๒๔๔๒, หน้า ๑๑).	ภาระหน้าที่ของผู้นำของกลุ่มจัดการให้ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวคนและวัตถุ ร่วมกันทำงานเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพได้จัดการนำองค์การให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้

ตารางที่ ๒.๔ (ต่อ)

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Luther Gulick, (๒๔๔๔, p. ๑๘).	ทัศนะว่า การบริหารเป็นศาสตร์ ย่อมจะให้ความรู้ที่เชื่อถือได้ กับผู้บริหารว่าต้องกระทำอะไร ภายในสถานการณ์อย่างใด อย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ช่วยให้พวกเขาคาดคะเนถึงผลลัพธ์ของการกระทำ
Terry, (๒๔๔๑, p. ๒๐).	การดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบ การวางแผน บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น
ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, (๒๔๔๔, หน้า ๑๒).	การบริหารหรือการจัดการ คือ กระบวนการอย่างหนึ่งภายใน องค์การซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน กลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุน เครื่องจักรและวัสดุครุภัณฑ์ ต่างๆ
พะยอม วงศ์สารศรี, (๒๔๔๒, หน้า ๓๖).	กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนิน กิจการตามขั้นตอนต่างๆ ขององค์การความมุ่งหวังด้านความ เจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานองค์การจึงจะสัมฤทธิผลตาม เป้าหมายที่กำหนดไว้
สมพงษ์ เกษมสิน, (๒๔๔๔, หน้า ๓).	กระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์ การบริหารอาศัยปัจจัยการบริหารมี ลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ การบริหารเป็นการ ดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มคน การบริหารอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจของบุคคลการบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือ ดำเนินการ
สมาน รังสิโยกฤษฎ์, (๒๕๔๗, หน้า ๑).	การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ
สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, (๒๔๔๒, หน้า ๑๖).	ศิลปะในการใช้บุคคลอื่นร่วมกับปัจจัยในการจัดการกิจกรรมดำเนินไปได้ตามวัตถุประสงค์ สนองตอบความ คาดหวังจัดโอกาสให้บุคคลเหล่านั้นความเจริญก้าวหน้าใน หน้าที่การงาน
สิรภพ เหล่าลาภะ, (๒๔๔๕, หน้า ๑๔๐).	ผู้สามารถบริหารปัญหา และนำปัญหาไปโดยรอบผู้สามารถบริหารปัญหา นำปัญหาไปโดยรอบ กำจัดปัญหา ให้หมดสิ้นไป
สมคิด บางโม, (๒๔๔๔, หน้า ๖๑).	ศิลปะในการใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์การบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

ตารางที่ ๒.๔ (ต่อ)

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ประดิษฐ์ บอดีจีน, (๒๔๔๘, หน้า ๑๓).	กระบวนการที่ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การดำเนินงานและการควบคุม เพื่อใช้ให้กิจกรรมบรรลุ วัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยคน
Herbert A. Simon, (๒๔๔๗, p. ๓).	ศิลปะในการทำให้สิ่งต่างๆ ได้รับการกระทำผู้บริหารมักไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติ แต่ผู้บริหารเป็นผู้ใช้ศิลปะผู้ปฏิบัติได้ ทำงานจนสำเร็จจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือก
Simon A Herbert, (๑๙๙๖, p. ๓).	กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการ บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าร่วมกัน
Campbell F Roald, (๑๙๙๗, p.๖).	ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับบุคคลอื่น
Don Hellnegel, (๑๙๘๒, p.๖).	ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น
Chapman, (๑๙๙๕, p. ๓).	การขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้า

จากการศึกษาทบทวนเอกสารผู้ศึกษาวิจัยสรุปได้ว่าการบริหารหมายถึงศิลปะในการใช้ทรัพยากรมนุษย์ใช้วัสดุอุปกรณ์และใช้เงินทุนในการดำเนินงานต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น ช่วยในการดำเนินงานให้โครงการหรือองค์กรก้าวหน้าและบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้จากภาวะผู้นำด้วย หลักการบริหารตนบริหารคนและบริหารงานในการบริหารทั่วไปต้องอาศัยขั้นตอนในการกำหนด แนวความคิดการวางนโยบายและวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อให้โครงการต่างๆ นั้นมีประสิทธิภาพ และได้ประสิทธิผลสูงสุดจึงต้องอาศัยหลักการบริหารงานส่วนการจัดการนั้นจะเน้นไปในเรื่องการปฏิบัติการตามนโยบายเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่องานที่มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลสูงสุดการบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ คือมีหลักการ กฎเกณฑ์ และทฤษฎี ที่พึงเชื่อถือได้ อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ ในการบริหารงานโดยลักษณะเช่นนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) ซึ่งเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่กลุ่ม เดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะชองการปฏิบัติที่ต้อง อาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับ สถานการณ์ และสิงแวดล้อมแล้ว กาบริหาร ก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์(Arts) การดำเนินงานให้บรรลุ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุ สิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน

๒.๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การบริหารโดยทั่วๆ ไปจะมีลักษณะเป็นกระบวนวิธีหรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงานหรือเป็นลำดับรายการในการบริหารซึ่งในการบริหารนั้นจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่า จะต้องทำสิ่งใดก่อนและต่อๆ ไปจะทำอะไรซึ่งจัดว่าเป็นหลักเกณฑ์วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) กระบวนการบริหารจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่างๆ ไว้อย่างชัดเจนในงานการบริหารนั้นมีนักปราชญ์นักวิชาการและนักบริหารทั้งในประเทศและต่างประเทศตลอดจนนักการศึกษา ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ดังนี้หลักทั่วไปของ "การบริหารจัดการ" ว่าหลักบริหารจัดการโดยทั่วไปยืดหยุ่นได้และต้องใช้ได้กับเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงซึ่งดังกล่าวนี้มีหลักของการบริหารจัดการไว้ ๑๔ ข้อ ดังนี้

๑) การแบ่งงานกันทำเป็นความเชี่ยวชาญพิเศษที่นักเศรษฐศาสตร์เห็นว่าจาเป็นลำหรับความ มีประสิทธิภาพในการใช้แรงงานต้องประยุกต์ใช้หลักการนี้ในงานทุกชนิดทั้งงานการจัดการและงานเทคนิค

๒) อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบอำนาจและความรับผิดชอบมีความสัมพันธ์กันซึ่งความ รับผิดชอบเกิดจากอำนาจหน้าที่อำนาจเป็นส่วนประกอบของปัจจัยที่เป็นทางการต่างๆ ได้มาจากตำแหน่ง ผู้บริหารและปัจจัยส่วนบุคคลเป็นการประสมประสานของการมีไหวพริบประสบการณ์คุณค่าทางศีลธรรม ความรับผิดชอบในอดีตฯลฯซึ่งอำนาจหน้าที่ต้องอยู่คู่กับความรับผิดชอบ

๓) ความมีระเบียบวินัยเป็นการยอมรับเคารพข้อตกลงซึ่งกันและกันการประยุกต์ใช้พลังและ สัญลักษณ์ภายนอกของการยอมรับวินัยต้องมีความเหนือกว่าในทุกระดับเพื่อให้สามารถบังคับใช้ได้

๔) การมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวหมายถึงพนักงานควรจะได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว

๕) การมีเป้าหมายเดียวกันข้อนี้ยึดหลักการว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนการเดียวกันข้อแตกต่างจากการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียวคือหลักการนี้สัมพันธ์กับการจัดองค์การ ของบริษัทมากกว่าบุคคลหมายความว่าการตัดสินใจทุกกรณีต้องมาจากผู้บริหารสูงสุด

๖) ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์กรหมายถึงผลประโยชน์ เฉพาะของผู้จัดการและพนักงานถือเป็นรองจากผลประโยชน์ทั้งหมดขององค์การ

๗) ค่าตอบแทนและวิธีจ่ายค่าตอบแทนนั่นคือการจ่ายค่าตอบแทนควรจะยุติธรรมและสนอง ความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๘) การรวมอำนาจหลักข้อนี้ไม่ได้รวมถึงการรวมอำนาจหน้าที่แต่หมายถึงขอบเขตของการรวมอำนาจหน้าที่หรือกระจายอำนาจผู้บริหารระดับสูงจะต้องกำหนดระดับการรวมอำนาจและการกระจาย อำนาจที่เหมาะสมทั้งนี้ขึ้นกับสถานการณ์และลักษณะขององค์การ

๙) สายการบังคับบัญชาเป็นสายการบังคับบัญชาเพื่อให้การติดต่อสื่อสารขององค์การคล่องตัว

๑๐) คำสั่งองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับทุกคนและทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของเขา

๑๑) หลักความเสมอภาคการจัดการใช้หลักเท่าเทียมกันตลอดทั้งความเมตตาและความยุติธรรม

๑๒) ความมั่นคงในงานการออกจากงานบ่อยๆเป็นเหตุผลของการบริหารจัดการที่ไม่ดีและชี้ว่าเป็นอันตรายตลอดจนทำให้เสียค่าใช้จ่ายธุรกิจที่มั่งคั่งโดยทั่วไปจะแสดงถึงความรู้สึกมั่นคงของพนักงานด้วย

๑๓) ความคิดริเริ่มผู้บริหารที่มีประสิทธิผลจะต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๔) ความสามัคคีเป็นหลักการที่ว่าสามัคคีคือพลังความเข้ากันได้ระหว่างสมาชิกในองค์การ จะทำให้เกิดความแข็งแกร่ง[๗๔]

การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า "POSDC" ดังนี้ คือ

๑. P คือ Planning หมายถึงการวางแผนเป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคตผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

๒. O คือ Organizing หมายถึงคือการจัดองค์กรเป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของ สมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กรมีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

๓. S คือ Staffing หมายถึงงานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

๔. D คือ Directing หมายถึงการอำนวยการเป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผนผู้บริหารต้องมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

๕. C คือ Controlling หมายถึงการกำกับดูแลเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร[๗๕] สมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (American Association of School Administration) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการ คือ

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึงการวางแผนหรือโครงการสำหรับการปฏิบัติงานในอนาคตให้ตรงเป้าหมายที่ต้องการโดยกำหนดงานที่จะทำวิธีการและวัตถุประสงค์ของงานนั้นๆ ไว้ล่วงหน้า

๒. การแสวงหาและกำหนดตัวบุคคลและอุปกรณ์ (Allocation) หมายถึงการแสวงหากำหนด ตัวบุคคลและวัสดุทุกชนิดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานตามแผนเพื่อให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๓. การเสริมกำลังบำรุง (Stimulation) หมายถึงการบำรุงขวัญกระตุ้นและส่งเสริมให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ผลงานดีทั้งปริมาณและคุณภาพ

๔. การประสานงาน (Co- ordination) หมายถึงการจัดให้ผู้แทนของหน่วยงานย่อยทุกหน่วยงานพบปะปรึกษาหารือกัน เพื่อให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือทราบเรื่องการปฏิบัติงานของผู้อื่นและเพื่อให้งานสัมพันธ์ไม่ขัดแย้งกันโดยยึดเป้าหมายขององค์การเป็นหลัก

---

[๗๔] เฮนรี่ ฟาโยล (Henry Fayol) อ้างในศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, **องค์การและการจัดการ,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗-๓๘.

[๗๕] พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีในการบริหาร,** พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหา**นคร** : โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓-๕.

๕. การประเมินผลงาน (Evaluation) หมายถึงการตรวจสอบการปฏิบัติงานทุกระยะให้ทราบ ผลการปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อทราบผล การปฏิบัติงานและปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางแก้ไขทุกระยะและประเมินผลขั้นสุดท้ายเพื่อเปรียบเทียบ ผลงานกับผลงานที่ควรจะได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ตันเพื่อวางแผนใหม่สำหรับการปฏิบัติงานใน อนาคต[๗๖] การบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะกล่าวคือการบริหารจัดเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปเพราะมีองค์ประกอบของความรู้ (Knowledge) มีหลักเกณฑ์ (Principle) และทฤษฎี (Theory) ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ทางสังคมซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกันกับวิชาจิตวิทยาสังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ส่วนในทางปฏิบัตินั้นจะขึ้นอยู่กับความสามารถประสบการณ์และทักษะ ของผู้บริหารแต่ละคนที่จะนำความรู้หลักการและทฤษฎีไปปรับหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมได้ซึ่งเป็นเรื่องศิลปะดังนั้นนักบริหารที่เก่งต้องมีศาสตร์และศิลปะ[๗๗] การบริหารเป็นการ จัดการอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและทำให้งานดำเนินไป อย่างราบรื่นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคลและยังเสนอว่า "การบริหาร" และ "การจัดการ" นั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกันคือ ความสำเร็จของงาน "การบริหาร" ใช้มากในการบริหารรัฐกิจส่วน "การจัดการ" ใช้มากในทางธุรกิจหรือ อาจกล่าวว่า "การบริหาร" มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผนส่วน "การจัดการ" เป็นการ นำเอานโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้[๗๘]ได้อธิบายองค์ประกอบของการ บริหารที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อองค์การ ดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ที่แน่นอนกล่าวคือจะต้องรู้ว่าจะดำเนินการไปทำไมเพื่ออะไร และต้องการอะไร จากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการ หรือในการผลิตต้องรู้ว่า จะผลิตเพื่อใครต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหากไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้ว ก็ไม่มีประโยชน์ที่จะบริหารการดำเนินงานต่างๆจะไม่มีผลสำเร็จเพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

๒. ทรัพยากรในการบริหารได้แก่วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดำเนินงานรวมไปถึงความสามารถในการจัดการทรัพยากรในการบริหารได้แก่ ๔ M คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ ๖M ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

๓. มีการประสานงานระหว่างกันหรือเรียกได้ว่ามีปฏิกิริยาระหว่างกันกล่าวคือเป้าหมายและ วัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง ๔M หรือ ๖M ดังกล่าวจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและ เกิดปฏิกิริยาระหว่างกันหรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกันและที่เกิดขึ้นจริงๆด้วยการนำ ปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิกิริยาระหว่างกันไม่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันการ บริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

---

[๗๖]ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา,** (บัณฑิตวิทยาลัย : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

[๗๗]เด่น ชะเนติยัง, **การบริหารงานบุคคล,** (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๔๓), หน้า ๕๒.

[๗๘]ทองหล่อ เดชไทย, **หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข,** (น.นทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

๔. ประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารงานนั้นสิ่งที่วัดผลสำเร็จของงานว่าบรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือประสิทธิผลขององค์การหมายถึงความสามารถขององค์การในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ระยะสั้นโดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและรายได้ขององค์การ[๗๙] การตัดสินใจและการบริหารที่มีผลกระทบต่อผลการดำเนินงานระยะยาวขององค์กรประกอบด้วยการกำหนดกลยุทธ์และการควบคุมกลยุทธ์จะมุ่งตรวจสอบประเมินโอกาสและอุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายนอกและมุ่งตรวจสอบประเมินจุดอ่อน และจุดแข็ง อุปสรรคภายใน สภาพแวดล้อมภายในบริษัท[๘๐] การบริหารงานไม่ว่า จะเป็นรูปแบบผู้นำโครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมา ประยุกต์ไปใช้กับองค์การเรียกว่าวิธีดีที่สุด (one best way) อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์การจะ เผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตัวเองไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหาผู้บริหาร ต้องศึกษาการบริหารโดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (case study) จำนวนมากและวิเคราะห์ว่าวิธีการ ใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ[๘๑] การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) เป็น แนวทางการบริหารที่เป็ดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดการวางแผนและการตัดสินใจในงาน ต่างๆ ที่เขามีส่วนรับผิดชอบอยู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์การที่ให้พนักงานเกิดความรู้สึกเป็น เจ้าของมีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานต่างๆ ขององค์กรใดที่ใช้นโยบายการบริหารแบบนี้เป็นการแสดง ให้พนักงานได้รู้ว่าฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของพนักงานที่มีต่อความสำเร็จขององค์การทำให้เกิด ความรู้สึกที่ดีมีความภูมิใจและรับผิดชอบต่องานอย่างเต็มที่ซึ่งเป็นการจูงใจในการทำงานที่ดีวิธีหนึ่ง[๘๒]

ผู้บริหารเองจะต้องทราบบทบาทของตนเองเกี่ยวกับเทคนิคดังกล่าวในกระบวนการบริหาร จากกลุ่มทฤษฎีองค์การแบบคลาสสิคจะเห็นได้ว่าเป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นการจัดการองค์การโดยส่วนรวมที่เน้นในเรื่องของวิธีการปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลทั้งหมดของกระบวนการดำเนินการ PODSCORB ของกูลิคนี้มีลักษณะคล้ายกับ POCCC ของฟาโยลแต่จัดขั้นตอนไว้ละเอียดกว่าจึงได้มีผู้นิยมนำมาใช้และ เผยแพร่ในเวลาต่อมาการบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีขั้นตอนและเหมาะสมกับหน่วยงาน หรือองค์กรซึ่งกระบวนการบริหารบางตำราเรียกว่าหน้าที่ของการจัดการซึ่งมีหลายหน้าที่ แตกต่างไปตามแนวคิดของนักวิชาการแต่ละคนแต่จะมีหลักการใหญ่ๆคล้ายคลึงกันการบริหารองค์กรต่างๆ เป็นงานในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับ ๑. การปกครองบัญชาการพิจารณาวินิจอัยการตัดสินใจการ สั่งงาน ๒. การกำหนดวัตถุประสงค์การวางนโยบายการจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของโครงงานการ วางแผนและการบริหารโครงงานการแบ่งงานการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบการจัดการรวมทั้งการตรวจ งานการติดตามผลการประเมินผลงานการรายงานการติดต่อสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ ๓. การจัดการ ด้านบุคลากรการเงินหรือการคลังและทรัพย์สินดังนั้นการบริหารที่ได้ผลสำเร็จมีประสิทธิภาพสูงคือการ บริหารที่ได้ผลผลิตผลงานที่ทำได้สำเร็จอย่างดีมากกว่าปกติทั่วไปด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุดซึ่ง หมายความว่านักบริหารที่ดีจะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิด

---

[๗๙] สมคิด บางโม, **องค์การและการจัดการ,** (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒-๖๓.

[๘๐] สมยศ นาวีการ, **การบริหารเชิงกลยุทธ์,** (กรุงเทพมหานคร **:** บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒.

[๘๑] สมยศ นาวีการ, **การบริหารตามสถานการณ์,**(กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๔๔๔), หน้า ๔๙.

[๘๒] สุพิณ เกซาคุปต์**, การจัดการปฏิบัติงาน,** (กรุงเทพมหานคร **:** โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒-๙๓.

ประโยชน์สูงสุดอย่างประหยัดที่สุดและให้ได้ผลงานที่ดีที่สุด[๘๓] ความแตกต่างระหว่างการจัดการและการบริหารไว้ดังนี้โดยทั่วไปคำว่า Management ให้ความหมายในภาษาไทยว่าการจัดการส่วนการบริหารใช้สำหรับความหมายของคำว่า Administration แต่ระยะหลังจะพบว่ามีการใช้คำทั้งสองนี้ในความหมายที่ทดแทนกันได้จากการศึกษาความหมายและ พิจารณาจากความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่านที่ผ่านมาข้างต้นต่อคำสองคำนี้สามารถสรุปได้ว่ามีการ ให้ความหมายใน ๓ แนวทาง[๘๔] ด้วยกันคือ

แนวทางที่หนึ่งการบริหาร (Administration) เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายการจัดการ (Management) เป็นการนำนโยบายไปปฏิบัติ (Administration is Concerned With The Determination of Policiesand Management With The Implementation of Policies) แนวทางนี้ มองว่าการบริหารนั้นเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายซึ่งเป็นเรื่องที่มีขอบเขตกว้างกว่าการจัดการที่เป็น เรื่องของการปฏิบัติตามนโยบายซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านที่สนับสนุนความหมายนี้ได้แก่โอลิเวอร์เซลดอน (Oliver Sheldon) ฟลอเรนซ์และเธียด (Florence and Tead) สเปียเกอส์และลันส์เบอร์กซ์ (Spriegel and Lansburgh) เป็นต้น ความหมายที่หนึ่งการบริหารกำหนดนโยบายการจัดการนำนโยบายไปปฏิบัติแสดงไว้ดัง แผนภาพที่ ๒.๑

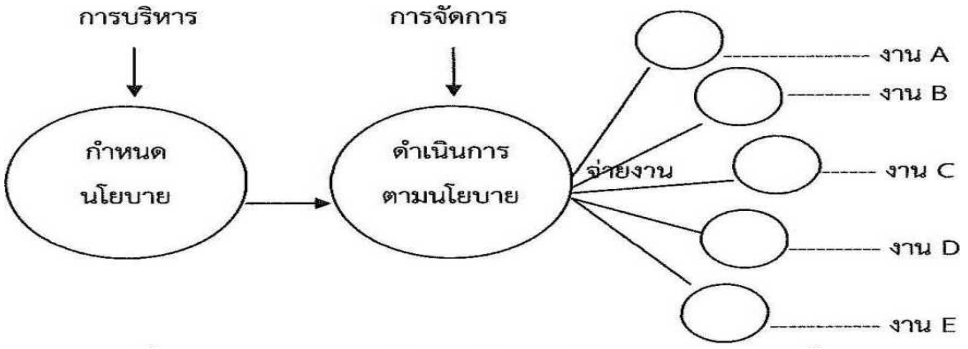

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงความแตกต่างระหว่างการบริหารและการจัดการ[๘๕]

แนวทางที่สองการจัดการเป็นความหมายทั่วไปโดยรวมการบริหารเข้าไปด้วย (Management is a Generic Term and Includes Administration) แนวทางนี้มองว่าการจัดการเป็นกระบวนการที่ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อการดำเนินการขององค์การธุรกิจให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ส่วนการบริหารเป็นส่วน หนึ่งของการจัดการที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการด้วยวิธีการต่างๆเพื่อให้เป้าหมายที่กำหนดในขั้นการจัดการ บรรลุผลผู้ที่มีความเห็นสอดคล้องกับแนวทางนี้คือเบรชและคิมเบลล์ (Brech and Kimball)

ความหมายที่สองการจัดการเป็นภาพรวมการบริหารเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการกล่าวได้ว่าการบริหารเป็นสับเซตของการจัดการเขียนภาษาคณิตศาสตร์ได้ว่าการบริหารเป็นเซตย่อยของการจัดการดังแผนภาพที่ ๒.๒

---

[๘๓]สมคิด บางโม, **องค์การและการจัดการ,** พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร **:** วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า๓๗๑

[๘๔]พะยอม วงษ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ,** พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุภา, ๒๕๔๒),หน้า๓๖.

[๘๕] เอกวิทย์ มณีธร, ผศ .,ว่าที่ร.ต. ,ดร., **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร/การจัดการ,**(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ็ม.ที.เพรส, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

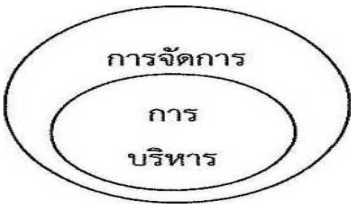

แผนภาพที่ ๒๒ แสดงการบริหารเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการ[๘๖]

แนวทางที่สามการบริหารและการจัดการมีความหมายไม่แตกต่างกัน (There is No Distinction Between The Terms Managementand Administration) เป็นความหมายที่เป็นที่ ยอมรับกันในสมัยปัจจุบันแต่ความนิยมในการนำไปใช้งานจะมีความแตกต่างกันโดยคำว่าการจัดการจะใช้ ในหน้าที่การบริหารระดับสูงในด้านการกำหนดนโยบายการวางแผนการจัดองค์การการจัดบุคคลเข้าทำงาน การสั่งงานและการควบคุมในองค์การธุรกิจส่วนคำว่าการบริหารจะใช้ในหน้าที่เช่นเดียวกับการจัดการแต่ใช้ ในองค์การรัฐบาลแต่อย่างไรก็ตามคำสองคำนี้มักจะใช้แทนที่กันและกันนักวิชาการที่มีความเห็นสอดคล้อง กับแนวทางนี้ได้แก่พยอมวงษ์สารศรีสมคิดบางโมและธรสุนทรยุทธ์[๘๗]

ความหมายที่สามการจัดการและการบริหารมีความหมายเหมือนกันใช้แทนกันได้แต่มักใช้การจัดการในทางธุรกิจการบริหารในทางราชการแสดงได้ดังแผนภาพที่ ๒.๓

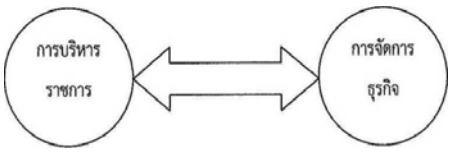

แผนภาพที่ ๒.๓ การจัดการและการบริหารสามารถใช้แทนกับได้ความหมายเหมือนกัน

จากแนวทางในความหมายที่สามนี้นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมว่าการจัดการ (Management) มักจะใช้ในการบริหารธุรกิจเอกชนดังนั้นคำว่า "ผู้บริหาร"หรือ "ผู้จัดการ" จึงใช้เรียกผู้ดำรงตำแหน่งในระดับต่างๆของกิจการที่เป็นของรัฐและเอกชน[๘๘]

---

[๘๖] เอกวิทย์ มณีธร, ผศ .,ว่าที่ร.ต. ,ดร., **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร/การจัดการ,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เอ็ม.ที.เพรส, ๒๕๔๐), หน้า ๕

[๘๗] ธร สุนทรยุทธ์, **หลักการและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

[๘๘]นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓.

ตารางที่ ๒.๕ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Henry Fayol, (๒๕๔๕, p. ๓๗-๓๘).	หลักบริหารจัดการโดยทั่วไปยืดหยุ่นได้ ต้องใช้ได้กับเงื่อนไขที่ เปลี่ยนแปลง มีหลักของการบริหารจัดการไว้ ๑๔ ข้อ
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมฺจิตฺ โต), (๒๕๔๙, หน้า ๓ - ๕).	การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หน้าที่ ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า" POSDC"
ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, (๒๕๔๒, หน้า ๖๗).	กระบวนการบริหารไว้ ๕ ประการ คือ การวางแผน การแสวงหาการเสริมกำลังบำรุง การประสานงาน การประเมินผลงาน
เด่น ชะเนติยัง, (๒๕๔๓, หน้า ๕๒).	การบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ การบริหาร จัดเป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน องค์ประกอบ ของความรู้ หลักเกณฑ์ ส่วนในทางปฏิบัตินั้นจะขึ้นอยู่กับ ความสามารถ ประสบการณ์ และทักษะของผู้บริหาร หลักการและทฤษฎีไปปรับหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมได้ซึ่งเป็นเรื่องศิลปะ
ทองหล่อ เดชไทย, (๒๕๔๕, หน้า ๕).	การบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผนงานดำเนินไปอย่างราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การ บริหารมุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผน การ จัดการเป็นการนำเอานโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุ วัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้
สมคิด บางโม, (๒๕๔๕, หน้า ๖๖-๖๓).	องค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญ และมีความจำเป็นต่อ องค์การ ดังนี้ ๑. วัตถุประสงค์ที่แน่นอน ๒. ทรัพยากรในการ บริหาร ๓. มีการประสานงานระหว่างกัน หรือเรียกได้ว่ามี ปฏิกิริยาระหว่างกัน ๔. ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการ บริหารงานนั้นสิ่งที่วัดผลสำเร็จของงาน
สมยศ นาวีการ, (๒๕๔๔, หน้า ๑๒)	การตัดสินใจและการบริหารที่มีผลกระทบการกำหนดกลยุทธ์ และการควบคุมกลยุทธ์ มุ่งตรวจสอบ ประเมินโอกาสและ อุปสรรคภายในบุ่งตรวจสอบ ประเมินจุดอ่อนและจุดแข็ง อุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายในบริษัท

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สุพิณ เกขาคุปต์, (๒๕๔๔, หน้า ๙๒-๙๓).	การบริหารแบบมีส่วนเป็นแนวทางการบริหาร พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมขององค์การการดำเนินงานต่าง ๆ ขององค์กรใดที่ใช้ นโยบายความสำเร็จขององค์การ ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี การจูงใจในการทำงานที่ดีวิธีหนึ่ง
คณาจารย์ภาควิชาบริหารรัฐกิจ, (๒๕๔๙, หน้า ๙).	องค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ ๕ ประการ ที่เรียกว่า POCCC ไว้ดังนี้ ๑.การวางแผน (Planning) ๒. การจัดองค์การ (Organizing) ๓. การบังคับ บัญชา (Commanding) ๔.การประสานงาน (Coordinating) ๕. การควบคุม (Controlling)
เสนาะ ติเยาว์, (๒๕๔๔, หน้า ๑-๒).	หลักสำคัญของการบริหาร ๔ ลักษณะ คือ ๑. การบริหารเป็น การทำงานกับคน และโดยอาศัยคน ๒. การบริหารทำ ให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การ เป้าหมาย ๓. การบริหาร เป็นการสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ๔. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่าจำกัดให้เกิด ประโยชน์สูงสุด ๕. การบริหารจะต้องเผชิญกับ สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป
Luther Gulick and LyndalUrwick, (๑๙๕๖, pp. ๓๙-๔๗).	การบริหาร ซึ่งคนที่เป็นผู้บริหารจะต้องทำมีหน้าที่สำคัญอยู่ ๗ ประการ คือ การวางแผนการจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ การประสานงาน การรายงานและ การงบประมาณ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า"POSDCORB"
สมคิด บางโม, (๒๕๔๕, หน้า ๗๑).	การบริหารที่ได้ผลผลิต ผลงานที่ทำได้สำเร็จอย่างดีมากกว่า ปกติทั่วไปนักบริหารที่ดีจะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากร
เอกวิทย์ มณีธร, ผศ.,ว่าที่ ร.ต. ,ดร., (๒๕๔๐, หน้า ๔).	การกำหนดนโยบาย การจัดการ การนำนโยบายไปปฏิบัติการ กำหนดนโยบายขอบเขตกว้างกว่าการจัดการ การปฏิบัติตาม นโยบาย การจัดการเป็นความหมายทั่วไปโดยรวมการบริหาร
ธร สุนทรยุทธ์, (๒๕๔๖, หน้า ๒).	จัดการจะใช้ในหน้าที่การบริหารระดับสูงการกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคคลเข้าทำงาน การ สั่งงาน และการควบคุมการบริหารจะใช้ในหน้าที่เช่นเดียวกับ การจัดการ
นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, (๒๔๔๔, หน้า ๓).	การจัดการมักจะใช้ในการบริหารธุรกิจเอกชน "ผู้บริหาร" หรือ "ผู้จัดการ" จึงใช้เรียกผู้ดำรงตำแหน่งในระดับต่างๆ ของกิจการที่เป็นของรัฐและเอกชน

จากการศึกษาทบทวนเอกสารความหมายของคำว่าการจัดการและการบริหารที่ได้มีการนิยาม ให้ความหมาย และกำหนดแนวทางกันอย่างหลากหลาย ทั้งนักวิชาการชาวไทยและชาวต่างชาติผู้ ศึกษาวิจัยสรุปได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการนั้นจะครอบคลุมถึงหน้าที่ในการบริหารอัน ประกอบด้วยการวางแผนการจัดองค์การการสั่งการหรือการมอบหมายงานการประสานงานการรายงาน และการจัดสรรงบประมาณนอกจากนี้องค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารจะประกอบด้วยวิสัยทัศน์และนโยบายที่ชัดเจนโดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่แน่นอนในการบริหารทรัพยากรต่างๆนั้นจะเน้นในเรื่อง ของประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารงานซึ่งแนวคิดเหล่านี้จะครอบคลุมไปถึงการบริหารแบบมี ส่วนร่วมและการบริหารเชิงกลยุทธ์

๒.๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

สำหรับการจัดการและการบริหารที่ได้นำนิยามและความหมายมาแสดงไว้แล้วนั้นมี นักวิชาการได้แสดงแนวคิดทฤษฎีต่างๆไว้มากมายโดยสามารถแบ่งแนวคิดทฤษฎีทางการจัดการได้ตามยุค สมัยที่นักวิชาการสร้างขึ้นโดยในงานวิจัยนี้จะนำมาแสดงเฉพาะแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเป็นหลัก

ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การจัดระบบแนวความคิดทางด้านการจัดการนั้นเริ่มต้นในช่วงที่มีการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมในประเทศอังกฤษระหว่างศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ และได้มีการปรับปรุงพัฒนาเรื่อยๆ มาจนกระทั่ง ปัจจุบันซึ่งสามารถแบ่งแนวความคิดออกเป็น ๖ กลุ่มด้วยกันคือ

๑. ทฤษฎีการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management School)

๒. ทฤษฎีการจัดการเป็นกระบวนการ (Management Process School)

๓. ทฤษฎีด้านมนุษย์สัมพันธ์ (Human Relations School)

๔. ทฤษฎีด้านระบบสังคม (Social System School)

๕. ทฤษฎีด้านคณิตศาสตร์ (Mathematical School)

๖. ทฤษฎีด้านระบบ (Systems School)

การจัดการโดยทั่วไปในปัจจุบันมักจัดระบบแนวความคิดเป็นสองแนวคือเป็นวิทยาศาสตร์หรือเป็นศิลปะ (Management ScienceorArt) การจัดการโดยทั่วๆ ไปจะมีลักษณะเป็นกระบวนวิธีหรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงานหรือเป็นลำดับรายการในการจัดการซึ่งในการจัดการนั้นจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่าจะต้องทำสิ่งใดก่อนและต่อๆ ไปจะทำอะไรซึ่งจัดว่าเป็นหลักเกณฑ์วิธีการทาง วิทยาศาสตร์ (Scientific Management) กระบวนการจัดการจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอน ต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน มีนักวิชาการด้านการบริหารหลายท่านได้ให้แนวคิดดังนี้ การจัดการเป็นทั้งศาสตร์ และศิลปะด้วยเหตุผลต่อไปนี้คือการที่กล่าวว่าการจัดการเป็นศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ (Management is Science) ก็เพราะองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่ได้มามีลักษณะเป็นระบบและหลักการต่างๆ ได้ ผ่านกระบวนการศึกษาอย่างต่อเนื่องจากผู้จัดการและนักวิจัยจำนวนมากและความรู้เหล่านี้ยังได้มี การศึกษาพัฒนาปรับปรุงจากหลักฐานการสังเกตและการทดลองอยู่เรื่อยมาแต่อย่างไรก็ตามความรู้ที่ได้มา ไม่ได้มีลักษณะเที่ยงตรงเหมือนกับวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์เช่น เคมีฟิสิกส์และการที่กล่าวว่าการจัดการเป็น ศิลปะด้วยนั้น (Management is Also an Art) เนื่องมาจากการจัดการเป็นวิธีการนำความรู้ที่ผู้เชี่ยวชาญ ศึกษาไปประยุกต์ให้องค์การบรรลุผลดังที่ปรารถนาจนมีผู้กล่าวว่าการจัดการเป็นศิลปะของศิลปะ (Management is The Art of Arts) ก็เพราะการจัดการจะต้องใช้เทคนิควิธีการจัดองค์การและนำ ความสามารถพิเศษของสมาชิกในองค์การมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่องค์การดังนั้นผู้จัดการจึงได้รับสมญานามว่านักศิลปะ (Artist) เพราะจะเป็นผู้นำความรู้ที่ได้รับ

จากศาสตร์ของการจัดการมาดำเนินการจัดการ ทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรวัตถุเพื่อให้เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อองค์การให้มากที่สุดพัฒนาการของ ศาสตร์ทางด้านการบริหารจัดการจึงเป็นการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับหลักการของการบริหารจัดการและ วิธีการประยุกต์ความรู้เหล่านี้มาใช้กับองค์การลักษณะต่างๆ ในการนำหลักการบางหลักการไปประยุกต์ใช้ อาจไม่เกิดผลดังที่ปรารถนาทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลที่สำคัญที่ว่าการบริหารจัดการเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับ มนุษย์มนุษย์มีความซับซ้อนและแปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมที่ตนอยู่จึงเป็นการยากยิ่งที่จะทำนาย พฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างเที่ยงตรงจึงจำเป็นที่จะต้องทำการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับหลักการบริหาร จัดการนั้นๆ เพื่อให้ได้ซึ่งวิธีการและเทคนิคต่างๆ ที่ค้นพบระหว่างขณะที่ดำเนินการปฏิบัติผู้จัดการที่มี ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์ของการบริหารจัดการจึงจำเป็นต้องมีศิลปะในการประยุกต์ความรู้เหล่านี้กล่าวใน ลักษณะง่ายๆก็คือวิทยาศาสตร์สอนให้เรามีความรู้มีวิชาการแต่ศิลปะสอนวิธีการปฏิบัตินั่นเองฉะนั้น วิทยาศาสตร์และศิลปะจึงเป็นสิ่งที่ประกอบซึ่งกันและกันให้เกิดภาพที่สมบูรณ์ขึ้นเปรียบเหมือนเหรียญที่มี ด้านหัวและด้านก้อยต้องมีความสมดุลระหว่างด้าน ๒ ด้านจึงจะทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จอย่างดียิ่ง ดังนั้นบุคคลที่มีความรู้ทางด้านการจัดการและมีความสามารถในการจัดการจะเป็นบุคคลที่นำให้องค์การดำเนินไปในทิศทางที่ประสบความสำเร็จสูงสุดผู้จัดการที่ประสบความสำเร็จจึงต้องเป็นทั้งนักวิทยาศาสตร์และนักศิลปะที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ก็เพราะมีความรู้และพัฒนาความรู้ใหม่ๆ หลักการต่างๆ อยู่เสมอและที่เป็นนักศิลปะก็เพราะจะต้องรู้จักประยุกต์ความรู้ที่ได้มาแก้ปัญหาในการจัดการบุคคลวัสดุเครื่องจักรวิธีดำเนินการและการเงินในองค์การให้ดำเนินไปได้ด้วยดี[๘๙]

การบริหารจัดการนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์กล่าวคือศาสตร์นั้นต้องรู้ (To Know) ในเนื้อหาทางการบริหารจัดการส่วนศิลป์เป็นการนำความรู้ไปปฏิบัติหรือทำ (To Do) ดังนั้นการจัดการจึงเป็นทั้งสองอย่างคู่กันผู้บริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จจึงมักเป็นผู้ที่มีทั้งศาสตร์และศิลปะในการบริหารจัดการอยู่ ในตัวเอง[๙๐] ผู้จัดการที่ดีควรยึดถือว่าการจัดการเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์กล่าวคือผู้จัดการควรหมั่นศึกษาหาความรู้ในด้านการจัดการเพิ่มเติมอยู่เสมอติดตามผลงานการวิจัยทฤษฎีและหลักการใหม่ๆ ตลอดจน พยายามใช้ความสามารถของตนเองปรับปรุงบุคลิกภาพของตนให้เหมาะสมที่จะเป็นผู้นำอีกด้วยซึ่งจะเห็น

ว่านักวิชาการชาวไทยส่วนใหญ่จะประยุกต์แนวความคิดทั้งสองแนวเข้าด้วยกันโดยมีนำเสนอความคิดเห็น เป็นประเด็นให้เห็นได้อย่างเด่นชัด[๙๑] ดังเช่นที่ได้แสดงทัศนะไว้ ได้แก่

๑. แต่ก่อนถือว่าการจัดการให้ได้รับผลสำเร็จนั้นเป็นศิลปะหรือศิลป์(Art) ในปัจจุบันนี้การจัดการที่จะให้ได้รับความสำเร็จนั้นจะเป็นศิลปะการใช้ความสามารถหรือทักษะในการดำเนินงานให้ได้รับความสำเร็จมากกว่าอย่างอื่น

๒. ในเชิงศิลป์นี้ถือว่าการจัดการจะสำเร็จหรือไม่แค่ไหนขึ้นอยู่กับความสามารถและทักษะในการจัดการของผู้จัดการเป็นสำคัญ

๓. ต่อมาเรื่องของการจัดการนั้นได้มีการศึกษาอย่างมีระบบและได้มีการคิดค้นหลักการต่างๆ

---

[๘๙] พะยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ,** พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : สุภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๓๖.

[๙๐] พจน์ บุญวิเศษ, **ความเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร,** (ชลบุรี : คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

[๙๑] สมคิด บางโม, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

ในการจัดการและมีความจำเป็นในการปรับปรุงหลักการให้สอดคล้องกับความรู้ใหม่ๆ การจัดการจึง กลายเป็นศาสตร์ (Science) หรือวิทยาการหรือเทคโนโลยี (Technology) สาขาหนึ่ง

๔. ในปัจจุบันนี้การจัดการเป็นศาสตร์ที่มีความก้าวหน้ามีการคิดค้นมีการวิจัยและพัฒนาไปอย่างกว้างไกลมาก

๔. แต่อย่างไรก็ตามทุกวันนี้มีการยอมรับอยู่ว่าแม้ว่าการจัดการหรือการบริหารนั้นเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งซึ่งมีการศึกษากันอย่างมีระบบก็ตามและผู้ซึ่งได้รับความสำเร็จในการจัดการหรือการบริหารนั้น ต้องอาศัยศิลปะอยู่มากสมัยก่อนยอมรับว่าเป็นศิลป์เพราะเป็นเรื่องของความสามารถส่วนบุคคลสมัยนี้ถือ ว่าเป็นศิลป์เพราะเป็นเรื่องของความสามารถและทักษะในการดำเนินงานมากกว่าอย่างอื่นขณะเดียวกัน ปัจจุบันยอมรับว่าเป็นศาสตร์ด้วยเพราะสามารถศึกษาได้อย่างมีระบบและมีการคิดค้นเป็นหลักการต่างๆ และนำไปปฏิบัติได้ผลจากการศึกษาแนวคิดที่ผ่านมาข้างต้น[๙๒]

ตารางที่ ๒.๖ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พยอม วงศ์สารศรี, (๒๕๔๒, หน้า ๓๔-๓๖).	ระบบและหลักการต่างๆ ได้ผ่านกระบวนการพัฒนาปรับปรุง จากหลักฐานการสังเกตและการทดลองอยู่ การจัดการจะต้อง ใช้เทคนิค วิธีการจัดองค์การการจัดการมาดำเนินการจัดการทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรวัตถุ
สุพจน์ บุญวิเศษ, (๒๕๔๒, หน้า ๙).	การบริหารจัดการนั้น เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การบริหารจัดการ ส่วนศิลป์เป็นการนำความรู้ไปปฏิบัติ การจัดการจึงเป็นทั้งสองอย่างคู่กัน ผู้บริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จ จึงมักเป็นผู้ที่มีทั้งศาสตร์และศิลปะการบริหารจัดการอยู่ในตัวเอง
สมคิด บางโม, (๒๕๔๕, หน้า ๖๑).	ผู้จัดการควรหมั่นศึกษาหาความรู้ในด้านการจัดการหลักการใหม่ๆ ตลอดจนพยายามใช้ความสามารถ ปรับปรุง บุคลิกภาพของตนให้เหมาะสม
บรรยงค์ โตจินดา, (๒๕๔๒, หน้า ๒๕).	การจัดการให้ได้รับผลสำเร็จนั้น เป็นศิลปะการจัดการจะสำเร็จหรือไม่แค่ไหนขึ้นอยู่กับความสามารถการจัดการนั้น ได้มีการศึกษาอย่างมีระบบการจัดการเป็นศาสตร์ที่มีความก้าวหน้าระบบและมีการคิดค้นเป็นหลักการต่างๆ

[๙๒] บรรยงค์ โตจินดา, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทรวมสาสน์ (๑๙๗๗) จำกัด , ๒๕๔๒), หน้า ๒๕

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าการจัดการนั้นเป็นทั้งวิทยาศาสตร์และศิลป์ศาสตร์โดยขั้นตอนกระบวนการในการศึกษาหาความรู้อย่างมีระบบและได้มีการดีดค้นหลักการต่างๆในการจัดการและมีการปรับปรุงหลักการให้สอดคล้องกับความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอจัดเป็นวิทยาศาสตร์ส่วนความสามารถและทักษะใน การประยุกต์เอาความรู้หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์จากความรู้ที่ได้ศึกษามานั้นจัดเป็นศิลป์ศาสตร์

๒.๓.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเชิงพุทธ

การจัดการคณะสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นเมื่อมีพระสังฆรัตนะเกิดขึ้นคือเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้แล้วทรงแสดงปฐมธรรมเทศนาและมีผู้ขอบวชตลอดเรื่อยมาจนมีพระภิกษุสงฆ์จำนวนเพิ่มมากขึ้นทำให้ต้องมีการจัดการให้หมู่คณะเรียบร้อยดีงามดังปรากฏพุทธพจน์ที่แสดงแนวคิด ทางการจัดการกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก[๙๓] ซึ่งหากเปรียบเทียบดูแล้วก็จะมีความคล้ายคลึงกับแนวคิด ทฤษฎีของนักวิชาการทั้งหลายที่ได้นำเสนอไว้แล้วข้างต้นจนกระทั่งมีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาหลาย ท่านนำมาจัดหมวดหมู่เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาและปฏิบัติตามพุทธวิธีบริหารโดยเฉพาะพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิต.โต) ที่ได้นำแนวคิดขององรี ฟาโยล (Henri Fayol) และไลน์ดาล เออวิค และลูเธอร์ กูลิด (Luther H. Gulick and Lyndall Urwick) มาผสมผสานร่วมกันเพื่อกำหนดกรอบหน้าที่และ ประยุกต์ให้เหมาะสมกับแนวทางของคณะสงฆ์ไทยซึ่งมีหลักในการจัดการอยู่ ๕ ประการตามคำย่อใน ภาษาอังกฤษว่า POSDC ดังนี้

๑. P คือ Planning หมายถึงการวางแผนเชิงพุทธ (Buddha's Planning) ซึ่งเริ่มขึ้นเมื่อ พระพุทธเจ้าทรงวางแผนเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์และท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงประทานการอุปสมบทด้วยพุทธดำรัสว่า "เธอ จงมาเป็นภิกษุเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้วเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด"[๙๔] ซึ่งเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ของการบวชที่ชัดเจนคือมุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทรงให้ผู้บริหาร ต้องมีวิสัยทัศน์คือต้องมีจักขุมาแปลว่ามีสายตาที่ยาวไกลหรือมองการณ์ไกลพระพุทธเจ้าทรงกำหนด เป้าหมายสูงสุดของการประพฤติปฏิบัติธรรมเพียงประการเดียวคือความหลุดพ้นจากทุกข์หรือวิมุตติดังพุทธ พจน์ที่ว่า "ธรรมวินัยนี้มีรสเดียวคือวิมุตติรส(ความหลุดพ้น) เหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม"[๙๕] พระพุทธเจ้าทรงวางแผนเพื่อประกาศพระศาสนาไปในทิศทางต่างๆด้วยพระดำรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย...พวก เธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมากเพื่ออนุเคราะห์ขาวโลกเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่ทวยเทพและมนุษย์อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป...แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดง ธรรม"[๙๖] แนวทางปฏิบัติธรรมให้ยึดหลัก๓ประการคือการไม่ทำบาปทั้งปวงการทำกุศลให้ถึงพร้อมการทำ จิตของตนให้ผ่องแผ้ว[๙๗] นอกจากนี้ยังกำหนดวิธีการประกาศพระพุทธศาสนาโดยให้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยขันติหรือความอดทนไม่ให้ใช้การว่าร้ายหรือการเข็นฆ่าประหัตประหารเพื่อบีบบังคับให้คนหันมานับถือ พระพุทธศาสนา

---

[๙๓]พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔-๒๓.

[๙๔]วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๘/๒๕.

[๙๕]วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๔.

[๙๖]วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

[๙๗]ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐

พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งสันติวิธีจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการวางแผน เพื่อจัดการองค์การของพระพุทธเจ้านั้นมีการใช้วิสัยทัศน์กำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์และพันธกิจขององค์การคณะสงฆ์ไว้อย่างชัดเจน

๒. O คือ Organization หมายถึงการจัดองค์การเชิงพุทธ (Buddha's Organizing) เมื่อมีผู้ออกจากเรือนเข้ามาขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้มีภราดรภาพเป็นพระภิกษุเสมอกันหมดดังพุทธพจน์ที่ว่า "เหมือนมหานทีทุกสายไหลลงสู่มหาสมุทรแล้วย่อมละชื่อและโคตรเดิมรวมเรียกว่ามหาสมุทรทั้งสิ้นภิกษุทั้งหลายข้อที่วรรณะ ๔ ออกจากเรือนมาบวชในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วย่อมละชื่อและโคตรเดิมรวมเรียกว่าสมณะเชื้อสายศากยะบุตร"[๙๘]นอกจากนั้นยังทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา[๙๙] เพราะหากพระภิกษุถือตัวว่าเท่าเทียมกันก็จะไม่มีใครเชื่อฟังใครหรือยอมลงให้ใครดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "การอยู่ร่วมกับคนเสมอกันเป็นทุกข์"[๑๐๐]ทรงจัดองค์การในพระพุทธศาสนาโดยแบ่งเป็นพุทธบริษัท ๔ คือภิกษุภิกษุณีอุบาสกอุบาสิกาและทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์บริหารจัดการกันเองเช่นการอุปสมบทการแก้ไขปัญหาอธิกรณ์หรือกิจที่ต้องทำร่วมกันทรงดำรงตำแหน่งผู้บริหารสูงสุดในองค์การคือธรรมราชาดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า "เราเป็น พระราชาอยู่แล้วคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม"[๑๐๑] ทรงแต่งตั้งพระสารีบุตรให้เป็นพระธรรมเสนาบดีมีฐานะ เป็นรองประธานบริหารพุทธบริษัทและเป็นอัครสาวกฝ่ายขวารับผิดชอบงานด้านวิชาการพระโมคคัลลานะเป็นพระอัครสาวกฝ่ายซ้ายรับผิดชอบงานบริหารพระอานนท์เป็นเลขาบุการส่วนพระองค์นอกจากนี้ยังทรงแต่งตั้งสาวกทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์เป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆเช่นพระมหากัสสปะเป็นผู้ชำนาญด้านธุดงค์ พระปุณณมันตานีบุตรเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรมภิกษุณีปฏาจาราเป็นผู้ชำนาญด้านวินัยจิตตคหบดีเป็นผู้ชำนาญด้านการแสดงธรรม[๑๐๒] การแต่งตั้งผู้ชำนาญการด้านต่างๆนี้ถือเป็นการกระจายงานและ ใช้คนให้เหมาะกับงาน (นพระพุทธศาสนา

๓. S คือ Staffing หมายถึงการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธ (Buddha's staffing) การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่การรับหรือบรรจุคนเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในพุทธบริษัท ๔ โดยภิกษุต้องมีการกำหนดคุณสมบัติและกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ภิกษุณีต้องมีการกำหนดคุณสมบัติและกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายส่วนอุบาสกอุบาสิกาต้องแสดงตนเป็นพุทธมามะกะเป็นต้นพระพุทธเจ้าทรงมอบอำนาจความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทและเมื่อบวชแล้วพระบวชใหม่ต้อง ได้รับการฟังหัดอบรมและศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌายโดยจะต้องอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่าน จนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ จึงเรียกว่านิสัยมุตตะกะคือผู้พ้นจากการพึ่งพาพระอุปัชฌาย์กระบวนการจัด การศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาคือศีลสมาธิปัญญาซึ่งเป็นการ ลกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของ บุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่าและทรงจำแนกประเภทของบุคคลตามจริต๖

---

[๙๘]วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๘๕/๒๘๓

[๙๙]วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๓๑/๑๒๕

[๑๐๐]ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๓๒/๑๒๗.

[๑๐๑]ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๙/๔๙๖

[๑๐๒]อง. เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘/๒๕

และที่สำคัญมากก็คือพระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังพุทธพจน์ที่ว่า "ตุมฺเหหิ กิจฺจอาตปฺปอกฺขาตาโรตถาคตา เธอทั้งหลาย ควรทำความเพียรเองเถิดตถาคตเป็นเพียงผู้ชี้บอกเท่านั้น"[๑๐๓] การจูงใจในทางพระพุทธศาสนาคือผลการ บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลได้แก่พระโสดาบันพระสกทาคามีพระอนาคามีและพระอรหันต์ตามลำดับโดยถือว่าผลของงานเป็นไปตามกฎแห่งกรรมดังพุทธพจน์ที่ว่า "คนทำกรรมใดไว้ย่อมเห็นกรรมนั้นในตนคน ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดีคนทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่วคนหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น[๑๐๔] การธำรงรักษาบุคลากรในพระพุทธศาสนานั้นมีระบบการให้รางวัลและการลงโทษซึ่งเทียบได้กับการใช้พระเดช พระคุณในสมัยปัจจุบันนั่นคือใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่องสรรเสริญใครทำความผิดก็ควรได้รับการลงโทษ ดังพระบาลีที่ว่า “นิคคณเหนิคฺคหารหปคฺคณเหปคฺคหารห” พึงข่มคนที่ควรข่มยกย่องคนที่ควรยกย่อง[๑๐๕]

๔. D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการเชิงพุทธ (Buddha's Directing) สำหรับการดำเนินงานทางพระพุทธศาสนาอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญผู้บริหารแตกต่างจากผู้นำดังนี้ผู้บริหารคือผู้ที่ทำ ให้คนอื่นทำงานตามที่ผู้บริหารต้องการผู้นำคือผู้ที่ทำให้คนอื่นต้องการทำงานตามที่ผู้นำต้องการ ดังนั้น ผู้บริหารเชิงพุทธต้องมีภาวะผู้นำคือมีความสามารถในการจูงใจให้คนเกิดความต้องการอยากปฏิบัติตาม คำสั่งของผู้บริหารหลักการสื่อสารเพื่อการบริหารพระพุทธเจ้าทรงใช้หลัก ๔ ส. โดยการอธิบายขั้นตอนใน การดำเนินงานอย่างขัดเจนแจ่มแจ้ง (สันทัสสนา) จูงใจ (สมาทปนา) หมายถึงเมื่อเข้าใจและเห็นชอบกับ วิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาแล้วจึงจูงใจจากนั้นคือแกล้วกล้า (สมุตเตชนา) หมายถึงปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่น ในตนเองและกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมายและร่าเริง (สัมปหังสนา) หมายถึงสร้าง บรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการงาน[๑๐๖] ทรงใช้หลักตถาคตอำนวยการตรงกับพระสมัญญาว่าตถาคตหมายถึงตรัสอย่างไรก็ทรงทำอย่างนั้น[๑๐๗] พระพุทธเจ้า ทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวาที) ทำให้ดู (ตถาการี) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาทีตถาการี) ทรงใช้การอำนวยการแบบธรรมาธิปไตยดังที่พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแรงจูงใจในการกระทำความดีซึ่ง เรียกว่าอธิปไตย ๓ ประการ[๑๐๘] ได้แก่อัตตาธิปไตยถือผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้งโลกาธิปไตยยึดทัศนะหรือคะแนนนิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้งธรรมาธิปไตยยึดธรรมคือหน้าที่ความถูกต้องเป็น สำคัญ

๕. C คือ Controlling หมายถึงการกำกับดูแลเชิงพุทธ (Buddha's Controlling) พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างยิ่งทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกันทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ เช่นเพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์เพื่อข่มบุคคลผู้ไร้ยางอายเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อม

---

[๑๐๓] ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๒๗๖/๖๔, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๗๖/๑๑๗.

[๑๐๔] ขุ. ชา.ปญฺจก. (ไทย) ๒๗/๑๕/๒๐๑.

[๑๐๕] ขุ.ชา.จตฺตาลีส. (บาลี) ๒๗/๑๙/๔๒๘, ขุ.ชา.จตฺตาลีส. (ไทย) ๒๗/๑๙/๕๙๗.

[๑๐๖] พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร,** พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖-๑๗.

[๑๐๗] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๔, องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๑.

[๑๐๘] วิ. มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

เสียในหมู่สงฆ์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา[๑๐๙] ทรงให้มีการทบทวนสิกขาบททุกกึ่งเดือนซึ่งตอนจบของศีลสิกขาบทแต่ละข้อผู้สวดก็จะถามที่ประชุมสงฆ์ว่า “กจฺจิตฺถปริสุทฺธา” ท่านทั้งหลายบริสุทธิ์แล้วหรือ"[๑๑๐] เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระวินัยที่ทรงบัญญัติไว้แล้วทรงบัญญัติ ให้พระภิกษุทำการปวารณาต่อคณะสงฆ์ในวันออกพรรษาคือการอนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนกันเองด้วยคำว่า "ท่านผู้เจริญกระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ด้วยได้เห็นก็ดีด้วยได้ยินก็ดีด้วยนึกสงสัยก็ดีขอท่านทั้งหลายได้ ช่วยอนุเคราะห์ว่ากล่าวตักเตือนกระผมเมื่อกระผมทราบจักได้แก้ไขต่อไป"[๑๑๑] ทั้งนี้เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์รู้จัก ประเมินตนเองพระพุทธเจ้าทรงให้ระงับข้อพิพาทหรืออธิกรณ์ด้วยหลักอธิกรณ์สมถะ ๗ ประการส่วนการ ดูแลความประพฤติของพระสงฆ์นั้นพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "ภิกษุทั้งหลายมหาสมุทรย่อมซัดสาดซากศพที่ ตกลงไปขึ้นฝั่งเสียไม่ยอมให้ลอยอยู่นานฉันใดในธรรมวินัยก็ฉันนั้นสงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมด้วยภิกษุผู้ทุศีลมีใจ บาปมีความประพฤติไม่สะอาดมีการกระทำที่ต้องปกปิดไม่ใช่สมณะสงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้วย่อมขับภิกษุ นั้นออกเสียจากหมู่ภิกษุเช่นนี้แม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางสงฆ์ถึงอย่างนั้นเธอก็ได้ชื่อว่าห่างไกลจากสงฆ์และสงฆ์ก็ ห่างไกลจากเธอฝนกัน"[๑๑๒]

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าหลักการจัดการเชิงพุทธแม้ว่าจะเกิดขึ้นมากว่า ๒,๕๐๐ ปีแล้วก็ตามเรายังสามารถนำมาใช้ได้อยู่เสมอซึ่งสามารถสรุปได้ว่าการบริหารจัดการคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้านั้นประกอบด้วยหลัก ๓ ประการ คือทรงให้ถือประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นสำคัญทรงให้ ประพฤติปฏิบัติตามครรลองครองธรรมและทรงยกย่องผู้จัดการที่สามารถประสานงานกับทุกฝ่ายได้ดีเยี่ยม สำหรับใบเรื่องกรอบหน้าที่นั้นการวางแผนการจัดองค์การการบริหารงานบุคคลการอำนวยการและการ กำกับดูแลแม้จะแตกต่างจากปัจจุบันอยู่บ้างก็เพียงรายละเอียดย่อยๆ เช่นการจัดการในปัจจุบันจะมีเรื่อง งบประมาณเพิ่มขึ้นมาเป็นปัจจัยสำคัญ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

กระทรวงศึกษาธิการได้เสนอแนะให้มีการปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช ๒๕๒๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) โดยมีการเปลี่ยนแปลงคำอธิบายรายวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและได้เพิ่มวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกเสรีในกลุ่มสังคมศึกษากำหนดให้เรียนสัปดาห์ละ ๒ คาบตลอดภาคเรียนได้ ๑ หน่วยการเรียนและกำหนดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนต้องเรียนโดยเน้นการพัฒนาในด้านต่างๆอย่างแท้จริงเช่นด้านความรู้ความเข้าใจในเนื้อหามีเจตคติที่ดีที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนาเกิดศรัทธาและสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมและสามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตลอดจนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

วิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา รวม ๖ รายวิชา โดยกลุ่มวิชาสังคมศึกษา เป็นวิชาที่มีความมุ่งหมายในการสร้างพลเมืองของชาติให้มีคุณภาพ สามารถคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้อย่างปกติ วิชาสังคมศึกษาจึงเป็น

---

[๑๐๙] วิ.มหา. (บาลี) ๑/๒๓๓/๑๖๖, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๓/๒๔๗.

[๑๑๐] วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๑๐/๓๓๕.

[๑๑๑] วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๕/๗๓๖.

[๑๑๒] วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๘๔/๒๘๐.

การศึกษาที่เกี่ยวกับมนุษย์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อผลิตคนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอยู่ตลอดเวลาให้สามารถพัฒนาความรู้ความสามารถทักษะความรู้สึกหรือค่านิยมที่ดีงามให้แก่คนในสังคม[๑๑๓] ได้กำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรวิชาสังคมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายไว้ดังนี้

๑) เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมระบบเศรษฐกิจและการปกครองศาสนากับการดำรงชีวิต

๒) เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาซองสังคมสามารถแก้ปัญหาและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมตามบทบาทหน้าที่ของตนโดยใช้เหตุผลกระบวนการกลุ่มและวิธีการที่หลากหลาย

๓) เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าซองวิทยาการศิลปวัฒนธรรมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยึดมั่นในวิถีประชาธิปไตยหลักธรรมและคุณธรรมมีค่านิยมที่พึงประสงค์รักและผูกพันท้องถิ่นประเทศชาติมี ความภูมิใจในความเป็นไทยและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

๔) เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแนวประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมุ่งมั่นในการทำประโยชน์ให้กับสังคมมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของประเทศ

เนื้อหาสาระของหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช ๒๔๒๔ (ฉบับปรับปรุง) กำหนดเรียงตามหัวข้อเรื่องทั้ง ๘ หัวข้อเหมือนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นแต่จะมีขอบข่ายเนื้อหาสาระและจุดเน้นของการเรียนรู้แตกต่างกันไปในแต่ละหัวข้อซองแต่ละรายวิชาจุดเน้นในบางเรื่องต้องการให้เรียนรู้ในเรื่องเดียวกันตลอดทุกขั้นดังนั้นเนื้อหาสาระจะเหมือนกันตลอดแต่การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนจะแตกต่างกันไปตามวัยและความจำเป็นของผู้เรียนแต่ละระดับโดยกรอบสาระหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายทั้ง ๘ หัวข้อ มีดังนี้

๑) ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

๒) พุทธประวัติประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกาและชาวพุทธตัวอย่าง

๓) หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๔) พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์

๕) พระไตรปิฎกพุทธศาสนสุภาษิตภาษาบาลีและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา

๖) หน้าที่ชาวพุทธ

๗) การบริหารจิตและเจริญปัญญา

๘) มารยาทชาวพุทธศาสนพิธี วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ดังกล่าวนี้ จึงได้นำคำอธิบายรายวิชาพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔ มัธยมศึกษาปีที่ ๕ และระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ แสดงให้เห็นตามลำดับ[๑๑๔]

วิเคราะห์ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับลักษณะของชมพูทวีปและ

---

[๑๑๓] **กรมวิชาการ, หลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๓๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓),** (กรุงเพทมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๖๑.

[๑๑๔] **กรมวิชาการ, หลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๓๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓),** (กรุงเพทมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒.

ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาวิเคราะห์พุทธประวัติเรื่องสถานะทางสังคมของเจ้าชายสิทธัตถะ เหตุการณ์ที่เจ้าชายสิทธัตถะออกผนวชศึกษาประวิติพระอัญญาโกณฑัญญะพระมหาปชาบดีโคตรมีเถรี และ พระเจ้าพิมพิสารวิเคราะห์พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคมในเรื่องอปริหานิยธรรม ๗ พละ ๔ รวมทั้งมงคลชีวิต ในหัวข้อไม่คบคนพาลคบบัณฑิตบูชาคนที่ควรบูชาและสดับรับฟังมากศึกษาความรู้ที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ หน้าที่ชาวพุทธในเรื่องศรัทธา ๔ และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์แกอ่านภาษาบาลีสะกดแบบไทย และแบบบาลีเกี่ยวกับคำอาราธนาศีลคำอาราธนาพระปริตรและคำอาราธนาธรรมศึกษาแกอ่านพุทธศาสนสุภาษิต ๑ บทศึกษาความเป็นมาของพระไตรปิฎกและข้อความน่ารู้จากพระไตรปิฎก ๑ เรื่องศึกษาคำศัพท์ ทางพระพุทธศาสนาโดยเลือกจากเนื้อหาที่เรียนวิเคราะห์ปัญหาทางจิตของประชาชนในสังคมปัจจุบัน ศึกษาความหมายประโยชน์ของสมาธิศึกษาและฝึกปฏิบัติพุทธานุสติและแกเจริญปัญญาตามหลักปถมนสิการ ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้มีความรู้ความ เข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาสามารถวิเคราะห์และตระหนักในคุณค่าพระรัตนตรัยและหลักพุทธ ธรรมน้อมนำหลักมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมรวมทั้งหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ๐.๐๔๙ พระพุทธศาสนา ๒ คาบ/สัปดาห์/ภาค ๑ หน่วยการเรียนคำอธิบายรายวิชาวิเคราะห์ สาระและความสำคัญของพระพุทธศาสนาในเรื่องทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากลและมีข้อปฏิบัติที่ยึดทาง สายกลางวิเคราะห์พุทธประวัติเรื่องราวการตรัสรู้และการเผยแพร่พระพุทธศาสนาศึกษาประวัติพระปุณณมันตานีบุตรและพระอุบลวรรณาเถรีและพระเจ้าอชาติศัตรูวิเคราะห์พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคมในเรื่อง อารยวัฑฒิ ๕ สาราณียธรรม ๖ รวมทั้งมงคลชีวิตในหัวข้อชำนาญในวิชาชีพ มีระเบียบวินัย กล่าววาจาดี และทำงานไม่คั่งค้างสับสนศึกษาหน้าที่ของพระสงฆ์ในการศึกษาปฏิบัติและเผยแพร่พระพุทธศาสนา หน้าที่ชาวพุทธ ในเรื่องการไปวัด และการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ และการปฏิบัติตนที่เหมาะสม ต่อพระสงฆ์แก่อ่านภาษาบาลี เกี่ยวกับศีล ๕ ศีล ๘ และศีล ๑๐ และแกอ่านพุทธศาสนสุภาษิต ๑ บท ศึกษาเรื่องการถ่ายทอดพระไตรปิฎกจนถึงจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร และข้อความน่ารู้จากพระไตรปิฎก ๑ เรื่องศึกษาคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา โดยเลือกจากเนื้อหาที่เรียนวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปริยัติปฏิบัติและปฏิเวธ ศึกษาและฝึกปฏิบัติพุทธานุสติ ธัมมานุสติ สังฆานุสติ และฝึกเจริญปัญญาตาม หลักปถมนสิการฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้มี ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สามารถวิเคราะห์และตระหนักในคุณค่าพระรัตนตรัย และหลักพุทธธรรม น้อมนำหลักธรรมมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมรวมทั้งหน้าที่ชาวพุทธ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

วิเคราะห์สาระและความสำคัญของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้องการแก้ หัดอบรมตนการพึ่งตนเองและการมุ่งอิสรภาพวิเคราะห์พุทธประวัติเกี่ยวกับพุทธคุณ ๓ ศึกษา ประวัติพระมหากัสสปะพระปฏาจาราเถรีและหมอชีวกโกมารภัจจ์วิเคราะห์พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคมใน เรื่องกฎแห่งกรรมและไตรลักษณ์รวมทั้งมลคลชีวิตในหัวข้อเลี้ยงดูบิดามารดาเลี้ยงดูบุตรเลี้ยงดูภริยาและ สงเคราะห์ญาติศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ธรรมชาติสภาพแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมหน้าที่ ชาวพุทธในการศึกษาพระธรรมและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ศึกษาและแกอ่านภาษาบาลีจาก พุทธศาสนสุภาษิต ๑ บทศึกษาสาระสังเขปของพระไตรปิฎกและข้อความน่ารู้จากพระไตรปิฎก ๑ เรื่อง ศึกษาคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาโดยเลือกจากเนื้อหาที่เรียนศึกษาและฝึกปฏิบัติสีลานุสสติและแกเจริญ ปัญญาตามหลักอุปายมนสิการฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธศาสนพิธีและวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนาเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

สามารถวิเคราะห์และ ตระหนักในคุณค่าพระรัตนตรัยและหลักพุทธธรรมน้อมนำหลักธรรมมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมรวมทั้งหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

วิเคราะห์หลักการของพระพุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์การคิดตามนัยแห่ง พระพุทธศาสนาและการคิดแบบวิทยาศาสตร์วิเคราะห์พุทธประวัติเกี่ยวกับโลกัตถจริยาศึกษาประวัติพระอุ บาลีพระธัมมทินาเถรีและพระเจ้าปเสนทิโกศลวิเคราะห์พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคมในเรื่องกลจิรัฏฐิติ ธรรม ๔ และโลกธรรม ๘ รวมทั้งมงคลชีวิตในหัวข้อมีความกตัญญูและทำงานที่ไม่มีโทษแต่เป็นประโยชน์ เกื้อกูลศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตหน้าที่ชาวพุทธในการสร้างสัมมาทิฐิด้วยการ ปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ศึกษาและแกอ่านภาษาบาลีจากพุทธศาสนสุภาษิต ๑ บทศึกษาพระไตรปิฎกในแง่เทศนา ๓ และสิกขา ๓ รวมทั้งข้อความน่ารู้จากพระไตรปิฎก ๑ เรื่องศึกษา คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาโดยเลือกจากเนื้อหาที่เรียนศึกษาและฝึกปฏิบัติจาคานุสสติเทวตานุสสติ และฝึกเจริญปัญญาตามหลักอุปายมนสิการ ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธศาสนพิธีและวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนาเพื่อให้มีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องตามหลักพุทธธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคมรวมทั้งศรัทธายึดมั่นในการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

วิเคราะห์สาระและความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา และ เน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยและวิธีการแก้ปัญหาวิเคราะห์พุทธประวัติเกี่ยวกับพุทธคุณ ๙ ศึกษาประวัติ พระมหากัจจายนะพระภัททากิจจาเถรีและนางขุตตุตตราวิเคราะห์พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคมในเรื่อง อคติ ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ รวมทั้งมงคลชีวิตในหัวข้อความไม่ประมาทความเคารพความอ่อนน้อมถ่อมตน ความสันโดษและความอดทนศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมหน้าที่ขาวพุทธในการถ่ายทอด ชี้แจงพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ศึกษาและฝึกอ่านภาษาบาลีจากพุทธศาสนสุภาษิต ๑ บทศึกษาพระไตรปิฎกในแง่กถา๓และศาสน์๓รวมทั้งข้อความน่ารู้จากพระไตรปิฎก ๑ เรื่อง ศึกษาคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาโดยเลือกจากเนื้อหาที่เรียนศึกษาและฝึกปฏิบัติกายคตาสติและฝึกเจริญปัญญาตามหลักอุปปาทมนสิการฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้มีทักษะในการคิดแก้ปัญหามีความซาบซึ้งในคุณพระรัตนตรัยและหลัก พุทธศาสนิกชนที่ดีและปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

วิเคราะห์สาระและความสำคัญของพระพุทธศาสนาในด้านการแกตนให้ไม่ประมาท มุ่งประโยชน์สุขแก่บุคคลและสังคมวิเคราะห์พุทธประวัติเกี่ยวกับพุทธัตถจริยาศึกษาประวัติพระนาคเสน พระภัททากุณฑลเกสีเถรีและพระเจ้ามหานามะวิเคราะห์พุทธธรรมเพื่อชีวิตและสังคมในเรื่องอธิษฐาน ธรรม ๔ และสรุปคำสอนพระพุทธศาสนาลงในอริยสัจรวมทั้งมงคลชีวิตในหัวข้อความเป็นผู้ว่าง่ายการ พบปะสมณะการฟังธรรมการสนทนาธรรมจิตไม่หวั่นไหวศึกษาหน้าที่บทบาทและการปกครองของคณะ สงฆ์ไทยในปัจจุบันหน้าที่ชาวพุทธในการปกป้องพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ ศึกษาและฝึกอ่านภาษาบาลีจากพุทธศาสนสุภาษิต ๑ บทศึกษาพระไตรปิฎกในเรื่องหลักตัดสินพระธรรม วินัย ๘ ประการรวมทั้งข้อความน่าเป็นจากพระไตรปิฎก ๑ เรื่องศึกษาคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาโดยเลือก จากเนื้อหาที่เรียนศึกษาและฝึกปฏิบัติอานาปานสติมรณัสสติอุปสมานุสสติและแกเจริญปัญญาตามหลักอุป ปาทมนสิการฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้มีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องตามหลักพุทธธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคมรวมทั้งศรัทธายึดมั่นในการ

เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม[๑๑๕]

สรุปได้ว่า รายวิชาพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของกลุ่มวิชาสังคมศึกษานั้นได้ถูกกำหนดให้เป็นวิชาเลือกในกลุ่มวิชาเลือกเสรีทั้งนี้ให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนต้องเรียนอย่างต่อเนื่องทุกภาคเรียนของระดับมัธยมศึกษาตอบปลายโดยมีจุดประสงค์ เพื่อให้เกิดความเกิดความเข้าใจเจตคติที่ดีที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนาเกิดศรัทธาและสำนึกในความสำคัญ ของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องตลอดจนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมได้กำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตรวิชาสังคมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ไว้ดังนี้

๑) เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ และการปกครอง ศาสนากับการดำรงชีวิต

๒) เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาของสังคม สามารถแก้ปัญหาและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมตามบทบาทหน้าที่ของตน โดยใช้เหตุผลกระบวนการกลุ่ม และวิธีการที่หลากหลาย

๓) เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของวิทยาการ ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยึดมั่นในวิถีประชาธิปไตย หลักธรรม และคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รักและผูกพันท้องถิ่นประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็นไทย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

๔) เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดี ตามระบอบการปกครองแนวประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มุ่งมั่นในการทำประโยชน์ให้กับสังคม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของประเทศ

โดยเน้นการพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างแห้จริงเข่นด้านความรู้ความเข้าใจในเนื้อหามีเจตคติที่ดีที่ถูกต้องทางพระพุทธศาสนาเกิดศรัทธาและสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมและสามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตลอดจนนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

๒.๓.๑ การจัดหลักสูตรธรรมศึกษา

๒.๓.๑.๑ ความหมายของการจัดหลักสูตร

คำว่า**"หลักสูตร"** แปลมาจากภาษาอังกฤษ "curriculum" ซึ่งมาจากคำในภาษาลาติน "currere" แปลว่า "The course to run" ซึ่งหมายถึงเส้นทางที่จะต้องวิ่งไปนอกจากนี้นักวิชาการได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ดังนี้หลักสูตรหมายถึงประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทางที่โรงเรียนปรารถนาและหลักสูตรที่ดีควรจะตอบสนองความต้องการความสนใจของผู้เรียนอันสอดคล้องกับความต้องการของชีวิตที่เหมาะสมที่สุด[๑๑๖] หลักสูตรไว้เป็น ๒ ระดับ คือระดับโรงเรียนหมายถึงโครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้กับนักเรียน ไม่ว่าจะเป็นภายในหรือภายนอกโรงเรียนก็ตามเพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามความมุ่ง

---

[๑๑๕] **กรมวิชาการ, หลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๓๔ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓),** (กรุงเพทมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒.

[๑๑๖]วิชัย วงษ์ใหญ่, **พัฒนาหลักสูตรและการสอนมิติใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕),หน้า ๒.

หมายที่กำหนดไว้ และ ระดับชาติ หมายถึง โครงการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะ สอดคล้องตามความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้[๑๑๗]

ตารางที่ ๒.๗ แสดงความหมายของการจัดหลักสูตร

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
วิชัย วงษ์ใหญ่, (๒๕๔๕, หน้า ๒).	ประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน พัฒนาตนเองไปในทางที่โรงเรียนปรารถนา หลักสูตรที่ดีควรจะตอบสนองความต้องการ ความตองการของชีวิตที่เหมาะสมที่สุด
สุมิตร คุณานุกร, (๒๕๔๘, หน้า ๒-๓).	โครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามความมุ่งหมายที่ กำหนดไว้ คุณลักษณะสอดคล้องตามความมุ่ง หมายทางการศึกษาที่ กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักสูตรหมายถึง โครงการประมวลความรู้กิจกรรมและประสบการณ์ต่างๆที่จัดให้มีการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและพัฒนาทุกๆด้านไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกายอารมณ์สังคมและสติปัญญาด้วยการเอาใจใส่ดูแลอย่างดีของผู้มีส่วนรับผิดชอบทุกระดับความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาบรรลุสมความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรเป็นข้อกำหนดและแนวปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จหลักสูตรทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเมื่อประเทศชาติต้องการที่จะสร้างคุณลักษณะของประชาชนในชาติให้เป็นอย่างไรรัฐบาลก็สามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์ให้เยาวชนเป็นไปตามที่ชาติต้องการได้หลักสูตรเป็นเครื่องชี้นำทางในการจัดการความรู้และประสบการณ์แก่ผู้เรียน ซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาตามที่มุ่งหมายสู่จุดหมายเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาและเป็น เครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติ ถ้าประเทศใดมีหลักสูตรที่เหมาะสมและทันสมัยมีประสิทธิภาพคนในประเทศนั้นย่อมมีความรู้และศักยภาพในการพัฒนาประเทศได้อย่างเต็มที่

๒.๓.๑.๒ ความสำคัญของการจัดหลักสูตร

หลักสูตรเป็นแม่บทสำคัญต่อการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกสาขาวิชาหลักสูตรจะระบุสิ่งที่คาดหวังจะให้เกิดกับผู้เรียน และแนวทางในการจัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ต่างๆตามต้องการมีนักการศึกษาได้กล่าวเน้นถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้หลักสูตรเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ปรัชญา หรือความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาบรรลุสมความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติหลักสูตรเป็นเครื่องชี้นำทางในการจัดการความรู้และประสบการณ์แก่ผู้เรียน ซึ่งครูจะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาตามที่มุ่งหมายสู่จุดหมายเดียวกันหลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาและเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติถ้าประเทศใดมีหลักสูตรที่เหมาะสม

[๑๑๗] สุมิตร คุณานุกร, **หลักสูตรและการสอบ**, (กรุงเทพมหานคร : กรุงสยามการพิมพ์,๒๕๔๘), หน้า ๒-๓.

และทันสมัยมีประสิทธิภาพคนในประเทศนั้นย่อมมีความรู้และศักยภาพในการพัฒนาประเทศได้อย่างเต็มที่[๑๑๘] ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้

๑. หลักสูตรเป็นเสมือนเบ้าหลอมให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดีมีคุณภาพ

๒. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการจัดการศึกษาเพราะหลักสูตรจะบอกให้ทราบว่า จะให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายอะไรจะต้องจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์อย่างไรและจะใช้อะไรเป็น เครื่องวัดเพื่อแสดงว่าบรรลุจุดหมายที่กำหนด

๓. ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครูเพราะหลักสูตรจะบอกให้ครูรู้ว่าจะต้องจัด ประสบการณ์อย่างไรและจะต้องวัดผลการประเมินอย่างไร

๔. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษาคือสถาบันการศึกษาจะต้องจัดการเรียนให้เป็น มาตรฐานตามที่หลักสูตรกำหนดไว้เหมือนกัน

ตารางที่ ๒.๘ แสดงสาระสำคัญของการจัดหลักสูตร

ชื่อนักวิชาการ	แนวคิดหลัก
กาญจนา คุณาลักษ์, (๒๕๔๓).	หลักสูตรเป็นข้อกำหนดและแนวปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ หลักสูตรทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ รัฐบาลก็สามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชา พัฒนาและสร้างสรรค์ให้เยาวชนเป็นไปตามที่ต้องการได้
ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, (๒๕๔๕, หน้า ๑๑).	หลักสูตรเป็นเครื่องชี้นำทางในการจัดการความรู้ผู้เรียนได้รับการศึกษาตามที่มุ่งหมายสู่จุดหมายเดียวกันหลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาหลักสูตรที่เหมาะสมและทันสมัยมีประสิทธิภาพมีความรู้และศักยภาพในการพัฒนาประเทศได้อย่างเต็มที่

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาเพราะหลักสูตรได้รวมจุดมุ่งหมายของการศึกษาในแต่ละระดับไว้ด้วยกันและเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะต่างๆ ที่จำเป็นซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจปรัชญาของการศึกษามากยิ่งขึ้นหลักสูตรจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของการศึกษาซึ่ง ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและตรงตามความมุ่งหมายของหลักสูตรหลักสูตรจะระบุสิ่งที่คาดหวังจะให้เกิดกับผู้เรียน และแนวทางในการจัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ต่างๆ ตามต้องการมีนักการศึกษาได้กล่าวเน้นถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้ หลักสูตรเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ปรัชญาหรือความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาบรรลุสมความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติหลักสูตรเป็นข้อกำหนดและแนว

---

[๑๑๘]ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, **การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : อลีนเพรส, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

ปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จหลักสูตรทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเมื่อประเทศชาติต้องการที่จะสร้างคุณลักษณะของประชาชนในชาติให้เป็นอย่างไร รัฐบาลก็สามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์ให้เยาวชนเป็นไปตามที่ชาติต้องการได้ หลักสูตรเป็นเครื่องชี้นำทางในการจัดการความรู้และประสบการณ์แก่ผู้เรียน ซึ่งครูจะต้อง ปฏิบัติตามเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาตามที่มุ่งหมายสู่จุดหมายเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา ต่อไป

๒.๓.๑.๓ องค์ประกอบของการจัดหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์ยิ่งขึ้น องค์ประกอบเหล่านี้ได้แก่วัตถุประสงค์เนื้อหาสาระวิธีสอนและการจัดการเรียนการสอนการประเมินผลทั้งก่อนและหลังการนำหลักสูตรไปใช้ซึ่งมีนักการศึกษาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้หลายประการดังเช่น

สำนักงานปฏิรูปการศึกษาได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ในปัญจปฏิรูปการศึกษา แนวทางสู่การปฏิบัติ ๒๕๔๕ ว่าหลักสูตรประกอบด้วยหลักการ (แสดงเจตจำนงหรือเป้าหมายทั่วไปของหลักสูตร) จุดหมาย (ตอบคำถามว่าจะจัดการศึกษาเพื่ออะไรต้องการให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมใดบ้าง) เป็นพลเมืองดีมีอาชีพ (รู้จักตนเองและบทบาทหน้าที่ของตนเองมีวิจารณญาณในการคิด) โครงสร้างแนวทางวิธีทางเนื้อหาอุปกรณ์การจัดการเรียนการสอนและการประเมินผู้เรียนโดยหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการศึกษามี ๒ ส่วนคือหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรสถานศึกษา

หลักสูตรแกนกลางเป็นหลักสูตรที่กำหนดเพื่อให้เรียนรู้และตระหนักสิ่งที่แสดงถึงความเป็นไทยความเป็นพลเมืองที่ดีของขาติการดำรงชีวิตการประกอบอาชีพและการศึกษาต่อ

หลักสูตรสถานศึกษาเป็นหลักสูตรที่สถานศึกษาจัดเนื้อหาสาระตามกรอบสาระการเรียนรู้และหลักสูตรที่สถานศึกษาจัดทำขึ้นโดยบูรณาการหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ตามสภาพชุมชนสังคมภูมิปัญญาและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่อการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้รับผิดชอบในการจัดทำหลักสูตรแกนกลางคือหน่วยงานส่วนกลางผู้รับผิดชอบหลักสูตรสถานศึกษาคือสถานศึกษาทุกแห่งโดยความร่วมมือจากเขตพื้นที่การศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาผู้เรียนผู้ปกครองและชุมชน[๑๑๙] กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตร ๗ ประการ คือ

๑.จุดหมาย ดือความประสงค์หรือความต้องการทางการศึกษาและสังคม

๒. หลักการ คือทิศทางหรือแนวทางซึ่งจะนำไปสู่จุดหมายของหลักสูตร

๓. โครงการ คือกลุ่มวิชาหรือรายวิชาต่างๆ ในหลักสูตร

๔. เนื้อหาของรายวิชา คือประสบการณ์ต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมที่กำหนดไว้สำหรับรายวิชานั้นๆ อันจะช่วยให้บรรลุถึงจุดประสงค์ของการเรียนรู้

๕. สื่อการเรียน คืออุปกรณ์ต่างๆ ที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจทักษะและทัศนคติที่ต้องการ

๖. วิธีการสอบช่วยให้เกิดการเรียนรู้ ให้รู้จักคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น

๗. การประเมินคือเมื่อสอนไปแล้วจะต้องวัดดูว่านักเรียนได้เกิดความรู้ความเข้าใจและทักษะตามนัยของจุดประสงค์ของการเรียนรู้มากน้อยเพียงใดหรือไม่และจะต้องปรับปรุงแก้ไขอย่างไรต่อไป

สรุปแล้วองค์ประกอบของหลักสูตรนั้นถือว่ามีความสำคัญในการกำหนดเกณฑ์ในการนำ

---

[๑๑๙] สำนักงานปฏิรูปการศึกษา,"**ข้อเสนอแนะทางการปฏิรูปการศึกษาตามภารกิจสปศ",** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๔๔), (อัดสำเนา)

หลักสูตรไปใช้เพื่อให้ประสบผลสำเร็จซึ่งต้องประกอบด้วยหลักการจุดมุ่งหมายโครงสร้างแนวทางวิธีการเนื้อหาอุปกรณ์การจัดการเรียนการสอนและการประเมินผู้เรียนตามหลักสูตรที่วางไว้[๑๒๐]

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ตามกรอบแนวคิดของหลักสูตรคือให้ผู้เรียบได้มีความรู้และตระหนักสิ่งที่แสดงถึงความเป็นไทยความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติการดำรงชีวิตการประกอบอาชีพและการศึกษาต่อหลักสูตรประกอบด้วยหลักการจุดหมายโครงสร้างแนวทางวิธีการเนื้อหาอุปกรณ์การจัดการเรียนการสอนและการประเมินผู้เรียนโดยหลักสูตรแกนกลางกำหนดผู้รับผิดชอบในการจัดทำหลักสูตรคือหน่วยงานส่วนกลางโดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือ

๑. พัฒนาหลักสูตรให้มีความต่อเนื่องเชื่อมโยงระหว่างระดับการศึกษาและคำนึงถึงการพัฒนาคนอย่างรอบด้านตามศักยภาพของแต่ละคน

๒. ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่นหลากหลายเพื่อตอบสนองความสนใจความถนัดและความต้องการของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามศักยภาพ

๓. กำหนดมาตรการในการกำกับดูแลและการจัดการเพื่อให้มีการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติเพื่อ ตอบสนองมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติ

๔. การบูรณาการหลักสูตรคือการทำให้หลักสูตรสมบูรณ์หมายถึงการนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่างๆที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกันเพื่อประโยชน์ในการจัดหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนหลักสูตรที่พัฒนาหรือดำเนินการด้วยวิธีบูรณาการแล้วเราเรียกว่าหลักสูตรบูรณาการ (Curriculum) มีลักษณะโดยรวมดังต่อไปนี้

๑) เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้

๒) เป็นการบูรณาการระหว่างพัฒนาการทางความรู้และพัฒนาการทางจิตใจ

๓) เป็นบูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำ

๔) เป็นการบูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนในโรงเรียนกับสิ่งที่เป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน

๕) เป็นการบูรณาการระหว่างวิชาต่างๆ

๒.๓.๑.๔ หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ธรรมศึกษาขั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก

๑. โครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาขั้นตรี

หลักสูตรหรือหนังสือแบบเรียนสำหรับธรรมศึกษาชั้นตรีที่ยุติใช้ในปัจจุบันนี้เป็นหนังสือเรียนภาษาไทยที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสและสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) โดยจัดเนื้อหาวิชาตามลำดับ ดังนี้

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑

๒) วิชาธรรม หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ

๓) วิชาตำนาน (พุทธ) หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์

---

[๑๒๐] เลขาคมเศวต, การใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพพุทธสักราช ๒๕๓๐ (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๓) ประเภทวิชาพาณิชยกรรมสาขาพณิชยการในสถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา, (ศูนย์ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี : สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ๒๕๓๗).

สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๑

๔) วิชาวินัย หลักสูตร ใช้หนังสือเบญจศีลเบญจธรรม ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(เจริญ ญาณวรเถร)

๒. โครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท

หลักสูตรหรือหนังสือแบบเรียนสำหรับธรรมศึกษาชั้นโทที่ยุติใช้ในปัจจุบันนี้เป็นหนังสือเรียนภาษาไทยที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (สา ปุสฺสเทว) โดยจัดเนื้อหาวิชาตามลำดับ ดังนี้[๑๒๑]

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธคาสนสุภาษิต เล่ม ๒

๒) วิชาธรรม หลักสูตร ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒

๓) วิชาตำนาน (พุทธ) หลักสูตร ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติและพุทธานุพุทธประวัติอันกล่าวเฉพาะประวัติพระสาวก สังคีติกถา ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๒ ขององค์การ ศึกษา ชั้นนี้กำหนดให้เรียนประวัติของพระสาวกจำนวน ๔๐ องค์

๔) วิชาวินัย หลักสูตรใช้หนังสืออุโบสถศีลของพระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ ป.ธ.๙) วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

๓. โครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก

หลักสูตรหรือหนังสือแบบเรียนสำหรับธรรมศึกษาชั้นเอกที่ยุติใช้ในปัจจุบันนี้เป็นหนังสือเรียนภาษาไทยที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (สาปุสฺสเทว) โดยจัดเนื้อหาวิชาตามลำดับดังนี้

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม หลักสูตรใช้หนังสือพุทธคาสนสุภาษิตเล่ม ๓

๒) วิชาธรรม หลักสูตรหนังสือธรรมวิจารณ์ส่วนปรมัตถปฏิปทา

๓)วิชาตำนาน (พุทธ) แก้ปัญหาพุทธานุพุทธประวัติกับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้น หลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิพระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) พุทธานุพุทธประวัติอนุพุทธประวัติพระปฐมสมโพธิกถาพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม พระปรมานุชิตชิโนรส

๔) วิชาวินัย หลักสูตรใช้หนังสือหลักสูตรกรรมบถพระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ ป.ธ.๘) วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

๔. การเรียนการสอน

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเทคนิค การสอนและการใช้สื่อการสอนสมัยใหม่ส่วนมากสอนด้วยวิธีอธิบายให้จำจากตำราและหนังสือเรียนเน้นการจำมากกว่าความเข้าใจและประเมินผลจากความเข้าใจของนักเรียนด้วยวิธีถามตอบปัญหามีทั้งแบบปรนัยและแบบอัตนัยโดยนิยมแบบสนามหลวงเป็นหลักคือข้อสอบแบบปรนัย

๕. ระยะเวลาการศึกษา แบ่งภาคเรียนศึกษาออกเป็น ๒ ภาคคือ

๑) ภาควิสาขะเริ่มตั้งแต่ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๖ จนถึงขึ้น ๗ ค่ำเดือน ๘

๒) ภาคพรรษาเริ่มตั้งแต่แรม ๙ ค่ำเดือน ๘ จนถึงขึ้น ๑๓ ค่ำเดือน ๑๑ แต่ด้วยเหตุที่ทางสำนักศา

---

[๑๒๑] สำนักงานแม่กองธรรม, **เรื่องสอบธรรมสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐-๒๐.

สนศึกษาต้องจัดพระภิกษุออกไปสอนตามโรงเรียนระยะเวลาการศึกษาจึงต้องขึ้นอยู่กับทางโรงเรียนเป็นผู้กำหนดเองโดยเฉพาะช่วงเวลาปิดเทอมและเวลาสอบกลางภาคของทางโรงเรียนจะไม่ตรงกับทางสำนักเรียนจึงอนุโลมให้ทางโรงเรียนเป็นผู้กำหนดระยะเวลาที่จะสอนให้ทางสำนักเรียนจัดหาครูพระเข้าไปสอนกำหนดเวลา ๑๒.๓๐ น. ถึง ๑๕.๐๐ น. ตามตารางการเรียนการสอนที่ทางสำนักศาลนศึกษา กำหนดไว้โดยในโรงเรียนหนึ่งจะสอนสัปดาห์ละ ๑ วันหรือขั้นละ ๒ ชั่งโมงต่อสัปดาห์ซึ่งมีการเรียนการสอนต่อชั้นเรียนประมาณ ๒๐-๒๔ สัปดาห์หรือ ๔๐-๔๘ ชั่วโมงต่อปีการศึกษาหนึ่ง

๖. กำหนดการสอบ

การกำหนดเวลาสอบธรรมศึกษาในทุกระดับชั้นเป็นหน้าที่แม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการจัดสอบ

๒.๓.๒ การใช้สื่อการเรียนรู้

เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องนามธรรมยากแก่การที่จะสอนให้นักเรียนเกิดความคิดที่ เป็นรูปธรรมมีความคิดรวบยอดที่กระจ่างและถูกต้องดังนั้นผู้สอนควรจัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อประกอบเพื่อให้นักเรียนเกิดความสนใจเรื่องที่จะเรียนและให้บทเรียนเกิดความสนุกสนานซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องนั้นๆสื่อการเรียนการสอนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะช่วยให้การจัดการ การเรียนการสอนบรรลุได้ตามจุดมุ่งหมายเพราะจะทำให้นักเรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จากสื่อที่มีความหลากหลายนอกจากนั้นสื่อยังเป็นสิงที่จะช่วยให้กิจกรรมการเรียนการสอนน่าสนใจและเร้าใจแก่นักเรียนมี ดังนี้ ส่วนกรมวิชาการได้กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาขั้นมัธยมศึกษาตอนปลายว่าสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการจัดทำเพื่อสนับสนุนการนำหลักสูตรพระพุทธศาสนาไปใช้ได้แก่

๑) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหนังสือวิชาสังคมศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาขั้นมัธยมศึกษาตอนปลายนั้นได้มอบหมายให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทั้งฝ่ายฆราวาสและฝ่ายบรรพชิตเป็นผู้เรียบเรียงและเป็น ผู้ตรวจโดยมีแนวทางร่วมกันในการวางรูปแบบชองหนังสือเรียนดังนี้

๑.๑) หัวข้อและเนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตร

๑.๒) สรุปสาระสำคัญ

๑.๓) ประเด็นอภิปราย

๒) แผนการกลุ่มวิชาสังคมศึกษาวิชาพระพุทธศาสนากรมสามัญศึกษาและศึกษานิเทศก์ รับผิดขอบพิจารณาหาแนวทางจัดทำโดยมีจุดประสงค์หัวข้อของคำอธิบายรายวิชาและจำนวนคาบในแต่ละภาคเรียนเป็นหลัก

๓) หนังสือส่งเสริมการอ่านชุดพระพุทธศาสนาและจริยธรรมโดยมีจุดมุ่งหมายอบรมสั่งสอนเยาวชนให้ประพฤติดีหมั่นศึกษาหาความรู้และยึดมั่นในหลักธรรมโรงเรียนอาจหาไว้ในห้องสมุดเพื่อให้นักเรียนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม[๑๒๒] ในขณะเดียวกันได้ให้แนวคิดในการนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาดังนี้คือสื่อการสอนหรืออุปกรณ์การสอนนั้นจะต้องทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกเกิดความเข้าใจอย่างรวดเร็วซึ่งอุปกรณ์นั้นมีหลายอย่างด้วยกันสามารถที่จะนำไปใช้ตามความสะดวกและเหมาะสมอาทิสื่อที่เป็นธรรมชาติตัวครูผู้สอนสื่อที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่รูปภาพที่ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวสื่อที่ใช้ กรณีศึกษาหรือจัดกิจกรรมบทบาทสมมุติและข่าวจากหนังสือพิมพ์แต่สิ่งที่มีความสำคัญมากที่สุดในการ เรียนการสอนคือ

---

[๑๒๒] กรมวิชาการ, **แผนการสอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มที่ ๑,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๙-๒๐.

สื่อที่เป็นครูผู้สอนจะต้องมีคุณสมบัติที่ดีซึ่งควรเป็นผู้ที่มีความประพฤติน่าเลื่อมใสน่าเอาเป็นแบบอย่างจะเป็นผลทำให้เป็นที่ดึงดูดใจให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและปฏิบัติตาม[๑๒๓] อย่างไรก็ ตามหลักการในการใช้สื่อการเรียนการสอน ๖ หลักได้แก่

๑) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเรียนการสอน

๒) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อวิชาที่เรียน

๓) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับเทคนิคและวิธีการสอน

๔) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับวัยและความสนใจของนักเรียน

๕) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะกับเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ

๖) เลือกสื่อการเรียนการสอนที่หาได้ง่ายราคาประหยัดมีความสะดวกรวดเร็วในการใช้[๑๒๔] อีกอย่างอุปกรณ์การสอนหรือสื่อการเรียนการสอนจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ง่ายเร็วและถูกต้องฝ่ายผู้สอนก็จะ สอนได้ง่ายพระพุทธเจ้าทรงเห็นหลักในข้อนี้และได้ทำการสอนโดยใช้อุปกรณ์การสอนด้วยพระองค์เองเช่น พระภิกษุรูปหนึ่งเป็นศิษย์ของพระสาลีบุตรไม่สามารถทำจิตใจให้สงบตามวิธีที่พระสาลีบุตรสอนเมื่อมาเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงพิจารณาเห็นแล้วว่าพระภิกษุรูปนั้นมีอัชฌาสัยรักสวยรักงามก็ทรงพาไปดูดอกบัวในสระซึ่งมีหลายประเภทตั้งแต่ตูมบานจนถึงกลีบดอกร่วงหล่นเมื่อภิกษุรูปนั้นเห็นความไม่แน่นอนของสิ่งสวยงามแก่ตาเมื่อได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าอีกครั้งก็ได้ผลดีในทางปฏิบัติ[๑๒๕] ในขณะที่สื่อที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุนหรือเป็นตัวการให้การเรียนการสอนบรรลุถึงจุดหมายปลายทางอย่างมีประสิทธิภาพโดยช่วยเร้า ความสนใจประหยัดเวลา และให้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่ผู้เรียน สื่อการสอนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญทำให้หลักสูตรไปถึงผู้เรียนได้[๑๒๖]

อีกอย่างวัสดุทุกชนิดที่นำมาประกอบ การเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนรู้อย่าง มีประสิทธิภาพ[๑๒๗] ทางด้านประเภทของสื่อ มี ๓ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑) สื่อการสอนประเภทเครื่องมือหรืออุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพข้าม ศีรษะ คอมพิวเตอร์ วีดีโอ เทป โทรทัศน์ เป็นต้น

๒) สื่อประเภทวัสดุ ได้แก่ หนังสือเรียน หนังสือคู่มือการเรียน รูปภาพ แผ่นฟิล์ม แผ่นสไลด์ ม้วนเทป แผนที่ ทุ่นจำลอง เป็นต้น

๓) สื่อการสอนประเภทวิธีการ ได้แก่ การสาธิต การจัดป้ายนิทรรศการ การศึกษานอกสถานที่เป็นต้น[๑๒๘] สำหรับสื่อสาหรับใช้สอนศีลธรรม จริยธรรม และวิชาพระพุทธศาสนา ว่า ควรที่จะมีความหลากหลาย

---

[๑๒๓] พระพะยอม กลฺยาโณ, "การใช้สื่อการสอนจริยธรรมอย่างไรจึงจะดี", **วารสารการศึกษานอกโรงเรียน,** เล่มที่ ๑๑๘ (กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๔๗), ๒๔.

[๑๒๔] กิตติมา ปรีดีดิลก, **การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น,** (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนสโตร, ๒๕๔๖), หน้า๒๕.

[๑๒๕] จรูญ คูณมี, **การสอนสังคมศึกษา,** (กาฬสินธุ์ : โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๒.

[๑๒๖] ทัศนีย์ ศุภเมธี, **หลักสูตรและการจัดการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๔๕), หน้า๖๘.

[๑๒๗] ภิญโญ สาธร, **หลักการบริหารการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๖๕๔๖), หน้า ๑๖๐.

[๑๒๘] มันทนา วงศ์คาฟูเจริญ, **การจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง,** (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

และเป็นสิ่งที่นักเรียนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำ หรือการใช้สื่อนั้นๆ พร้อมกันนี้ยัง ได้แสดงถึง สื่อประเภทต่างๆ ที่สามารถนำไปใช้ในกระบวนการการเรียนการสอนศีลธรรม ดังต่อไปนี้

๑) การทำโปสเตอร์ เมื่อสอนไปแล้ว ครูย่อมทราบว่าศิษย์ของตนรู้และเข้าใจธรรมะลึกซึ้งแค่ ไหน จึงควรทดสอบด้วยการให้เขาทำโปสเตอร์โดยการบรรยายภาพออกมาเป็นธรรมะ ผลพลอยได้อีก หลายๆ อย่าง จะตามมา เช่น ครูอาจใช้ในการฝึกนิสัยตรงต่อเวลาในการส่งงาน โดยกำหนดวันส่งงานที่ แน่นอน หรือจะดูว่าเด็กมีอิทธิบาท ๔ ต่องานมากน้อยแค่ไหนก็ได้ ดูนิสัยว่าเป็นคนละเอียดประณีตหรือว่า หยาบ มักง่ายก็ได้ แล้วนำมาแก้ไขนักเรียนเป็นรายบุคคล

๒) การทำภาพธรรมะ เมื่อนักเรียนได้เรียนไปพอสมควร สัก ๗-๘ คาบ ก็จะให้นักเรียนได้ทำภาพธรรมะประกอบคำบรรยายมาส่ง เพื่อตรวจดูว่านักเรียนเข้าใจธรรมะลึกซึ้งแค่ไหน เป็นการทดสอบ ความรู้ ความตั้งใจในการทำงาน ความสะอาดเป็นระเบียบ ความประณีต ความเสียสละทรัพย์และแรงกายและผลงานเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในนิทรรศการให้หน่วยงานต่างๆ ยืมภาพธรรมะ อาจทำเป็นการ์ตูน ผลไม้ รูปสัตว์ นก แมลง ของเล่นของเด็ก ดวงดาวต่างๆ จะจูงใจให้อยากอ่านอยากดู

๓) การทำโมไบล์ธรรมะ คือ การทำเครื่องแขวนเป็นรูปทรงต่างๆ แต่แฝงด้วยธรรมะ ใช้ในการตกแต่งสถานที่เมื่อจัดงานเกี่ยวกับศาสนา ห้องเรียน เพื่อให้นักเรียนได้อ่านธรรมะจากโมไบล์ สำหรับการ ทำโมไบล์ผู้สอนอาจให้นักเรียนทำจะได้ฝึกให้เป็นคนสุขุม รอบคอบ ใจเย็น มีสติ สมาธิ มิฉะนั้นจะทำงาน ประเภทนี้ได้ยาก

๔) การ์ตูนชีวิตหรือภาพเกี่ยวกับธรรมะ การใช้สื่อนี้อาจบูรณาการกับวิชาศิลปะ จะให้วาด ภาพหรือการ์ตูนธรรมะในชั่วโมงเรียน หรือจัดประกวดก็ได้ ครูสอนศีลธรรมวางแนวให้เกี่ยวกับภาพว่าต้องการอะไร เช่น ถ้าอยากให้ได้ภาพเกี่ยวกับไตรลักษณ์ก็อาจแนะครูศิลปะให้บอกเด็กเขียนภาพต้นไม้ที่มี ดอกตูม แย้มๆ แล้วบาน หรือจะเป็นเรื่องอื่นก็ได้

๕) สไลด์ เทป ภาพยนตร์ ที่เกี่ยวกับธรรมะ การใช้สไลด์ เทป ภาพยนตร์ ฯลฯ จะช่วยในการ เรียนการสอนได้มาก เพราะทำให้นักเรียนตื่นตัวสนุกไม่ง่วงนอน[๑๒๙] ดังเช่น กรมวิชาการเสนอไว้ในคู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา คือ

๑) ใช้ธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติที่นักเรียนพบเห็นทุกวัน เช่น ใบไม้ผลิ อ่อน ใบไม้เขียวชอุ่ม ใบไม้ที่แก่เหลืองจัด ใบไม้ที่ล่วงหลนทับถมบนพื้นดิน ฯลฯ การใช้ธรรมชาติเป็นสื่อเร้าเช่นนี้ พระบรมศาสดาได้ทรงใช้เสมอในสมัยพุทธกาลและยังคงเป็นสื่อที่ดี ครูควรนำมาใช้สอนอยู่เสมอ

๒) ข่าวและเหตุการณ์เป็นสิ่งเร้าให้นักเรียนสนใจใคร่รู้ ช่วยให้ครูสามารถจัดกิจกรรมเสริม ศรัทธา กิจกรรมเสนอสาระของบทเรียน และกิจกรรมสรุปได้ทุกขั้นตอน การใช้ข่าวและเหตุการณ์นำเข้าสู่การสอนหลักธรรมต่างๆ หรือนำมาสอนตามเทศกาลวันสำคัญของพระพุทธศาสนาย่อมทำให้นักเรียนตระหนักว่าชีวิตที่เรียนอยู่นี้ มีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันและเป็นตัวอย่างให้นักเรียนคิดวินิจฉัยสิ่งผิดชอบชั่วดี ได้ด้วยตนเอง

๓) การใช้สื่อและวิธีการจัดเสนอสิ่งต่างๆ เพื่อเร้าความสนใจ เช่น การจัดป้ายนิเทศ จัดนิทรรศการ การใช้เพลง ดนตรี กรณีปัญหา กรณีตัวอย่าง สถานการณ์จำลอง เสนอเป็นวิดีทัศน์ ภาพเลื่อน คอมพิวเตอร์ เทปบันทึกเสียง ย่อมช่วยให้นักเรียนเรียนรู้ได้ดี

๔) การจัดให้นักเรียนได้ตรวจสอบความรู้ ความคิดของตนเอง และได้ทราบผลทันที ช่วย เสริม

---

[๑๒๙] สมทรง ปุญญฤทธิ์, **เทคนิคการสอนศีลธรรมในโรงเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประสารมิตร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕-๒๖.

แรงจูงใจให้นักเรียนปรับปรุงตนเอง หรือปรับปรุงผลงานให้ดีขึ้น ดังนั้น คำวิจารณ์อย่างมีเหตุผล คำชมเชย การให้รางวัล การประการเกียรติคุณ จึงเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยเสริมแรงและจูงใจนักเรียนต่อการเรียนพระพุทธศาสนา[๑๓๐] สำหรับแนวทางการใช้สื่อการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลาย ควรมีดังนี้

๑) ควรเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน เช่น ภาพข่าวหรือเหตุการณ์ ในชีวิตประจำวัน เช่น ภาพนิ่ง ภาพสไลด์ โทรทัศน์ หรือวิดีทัศน์ เทปบรรยายธรรมเกี่ยวกับคำสอนพระพุทธศาสนาที่บุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ ผลิต หรือจะผลิตขึ้นใช้เองก็ได้

๒) ในบางกรณีควรเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา เช่น พระนักเทศน์ พระสงฆ์ หรืออนุศาสนาจารย์มาบรรยาย หรือแสดงธรรมพิเศษ เพื่อให้นักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมมากยิ่งขึ้น[๑๓๑] นอกจากนี้อุปกรณ์การสอนทางพระพุทธศาสนาสามารถแบ่งออกได้เป็นประเภท ต่างๆ ดังนี้

๑) รูปภาพ เช่น ภาพพุทธประวัติ ภาพปูชนียวัตถุและปูชนียสถานสำคัญๆ การประกอบ กิจการทางศาสนา การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ภาพข่าวและเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวันที่ได้มา จากหนังสือพิมพ์

๒) แผนที่ใช้สำหรับสอนพุทธประวัติ แสดงให้เห็นชาติภูมิ และตำบลส่วนที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในอินเดีย

๓) แผนภูมิ ใช้สำหรับแสดงวงศาคณาญาติของพระพุทธเจ้า คำสั่งของพระองค์ เช่น เบญจศีล เบญจธรรม อุโบสถศีล

๔) ภาพยนตร์ สไลด์ ฟิล์มสตริป ที่เกี่ยวกับสถานที่สำคัญของเมืองไทย รวมทั้งสถานที่สำคัญ ทางพระพุทธศาสนา

๔) สถานที่ ตัวบุคคล ขนบธรรมเนียมประเพณีในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน สถานที่สาธารณะ พระประเพณีในท้องถิ่นต่างๆ

๖) จานเสียง เทปเสียง[๑๓๒]

---

[๑๓๐] กรมวิชาการ, **คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒-๒๓.

[๑๓๑] สิริมงฺคโลภิกขุ (ทอง สิริมงฺคโล), "หลักธรรมในพระพุทธศาสนาในหลักสูตร ม.ปลาย", **สารพัฒนา หลักสูตร**, ปีที่๖ (พฤษภาคม๒๕๔๙), ๘.

[๑๓๒] สุนทร สุนันทชัย, **เทคนิคและวิธีการสอบสังคมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สหบัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๓๐.

ตารางที่ ๒.๙ แสดงสาระสำคัญของการใช้สื่อการเรียนรู้

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กรมวิชาการ, (๒๕๔๙, หน้า ๑๙-๒๐).	สื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษา ดำเนินการจัดทำเพื่อสนับสนุนการนำหลักสูตร
พระพะยอม กลฺยาโณ, เล่มที ๑๑๘ (กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๔๗ : ๒๔).	สื่อการสอนหรืออุปกรณ์การสอนนั้นสื่อที่เป็นธรรมชาติ สื่อที่เป็นเทคโนโลยี
กิตติมา ปรีดีดิลก, (๒๕๔๖, หน้า ๒๔).	สื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อวิชาที่เรียน สื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับเทคนิคและวิธีการ
จรูญ คูณมี, (๒๕๕๐, หน้า๑๐๒).	สื่อการเรียนการสอนจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ง่าย ฝ่ายผู้สอนก็จะสอนได้ง่าย
ทัศนีย์ ศุภเมธี, (๒๕๔๕ หน้า ๖๘).	สื่อที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุนการสอนบรรลุถึงจุดหมายปลายทางอย่างมีประสิทธิภาพ สื่อ การสอนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญทำให้หลักสูตรไปถึงผู้เรียนได้
ภิญโญ สาธร, (๒๕๔๖, หน้า ๑๖๐).	วัสดุทุกชนิดที่นำมาประกอบ การเรียนการสอน เพื่อให้ นักเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ
มันทนา วงศ์คาฟูเจริญ, (๒๕๔๖, หน้า ๒๕).	สื่อการสอนประเภทเครื่องมือหรืออุปกรณ์ สื่อประเภทวัสดุ สื่อการสอนประเภทวิธีการ
สมทรง ปุญญฤทธิ์, (๒๕๔๒, หน้า ๒๕-๒๖).	การทำโปสเตอร์ เมื่อสอนไปแล้วการทำภาพธรรมะ เมื่อนักเรียนได้เรียนไปพอสมควรการทำโมไบล์ธรรมะ การทำเครื่องแขวนเป็นรูปทรงต่างๆการ์ตูนชีวิตหรือภาพเกี่ยวกับธรรมะสไลด์ เทป ภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับธรรมะ
กรมวิชาการ, (๒๕๔๕, หน้า๒๒-๒๓).	ใช้ธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติที่นักเรียนพบเห็น ข่าวและเหตุการณ์เป็นสิ่งเร้าให้นักเรียนสนใจใคร่รู้ การใช้สื่อและวิธีการจัดเสนอสิงต่างๆ เพื่อเร้าความสนใจการ จัดให้นักเรียนได้ตรวจสอบความรู้ ความคิดซองตนเอง
สิริมงฺคโลภิกขุ (ทอง สิริมงฺคโล), ปีที่ ๖ (พฤษภาคม ๒๕๔๙ : ๘).	เลือกใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน เชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา
สุนทร สุนันทชัย, (๒๕๑๔, หน้า ๓๓๐).	รูปภาพ เช่น ภาพพุทธประวัติ สถานสำคัญๆแผนที่ใช้สำหรับสอนพุทธประวัติ แสดงให้เห็นชาติภูมิแผนภูมิใช้สำหรับแสดงวงศาคณาญาติของพระพุทธเจ้า ภาพยนตร์ สไลด์ ฟิล์มสตริป ที่เกี่ยวกับสถานที่สำคัญสถานที่ตัวบุคคล ขนบธรรมเนียมประเพณีชุมชน จานเสียง เทปเสียง

สรุปได้ว่า สื่อการเรียนรู้การสอนนับว่ามีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับครู ผู้สอน ที่จะใช้สอนพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนามีเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องของนามธรรม ที่จะต้องมีการพิสูจน์ออกมาให้เห็นเป็นการปฏิบัติจริง เมื่อนำเอาสื่อมาช่วยในการสอน นักเรียนก็จะสามารถเกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาอย่างเป็นรูปธรรม ได้เข้าถึงและสัมผัสแนวคิดต่างๆ ได้ง่ายขึ้น ที่สำคัญที่สุดคือ ตัวครู ผู้สอน ที่เป็นสื่อการเรียนที่สำคัญจำเป็นจะต้องมีความรู้ และประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ย่อมช่วยให้ การจัดการการเรียนการสอนสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ได้ อนึ่ง การให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมการ จัดการการเรียนการสอนโดยใช้สื่อต่างๆ นี้ สามารถก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักเรียนกับครู ผู้สอน อีกด้วยในขณะที่สื่อที่ช่วยส่งเสริม สนับสนุน หรือเป็นตัวการให้การเรียนการสอนบรรลุถึงจุดหมาย ปลายทางอย่างมีประสิทธิภาพโดยช่วยเร้าความสนใจ ประหยัดเวลา และให้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่ ผู้เรียน สื่อการสอนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญทำให้หลักสูตรไปถึงผู้เรียนได้ อีกอย่าง วัสดุทุกชนิดที่นำมาประกอบ การเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ทางด้านประเภทของสื่อ มี ๓ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑) สื่อการสอนประเภทเครื่องมือหรืออุปกรณ์ ได้แก่ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพข้าม ศีรษะ คอมพิวเตอร์ วีดิโอเทป โทรทัศน์ เป็นต้น

๒) สื่อประเภทวัสดุ ได้แก่ หนังสือเรียน หนังสือคู่มือการเรียน รูปภาพ แผ่นฟิล์ม แผ่นสไลด์ ม้วนเทป แผนที่ หุ่นจำลอง เป็นต้น

๓) สื่อการสอนประเภทวิธีการ ได้แก่ การสาธิต การจัดป้ายนิทรรศการ การศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น สำหรับสื่อสาหรับใช้สอนศีลธรรม จริยธรรม และวิชาพระพุทธศาสนา ว่า ควรที่จะมีความหลากหลาย และเป็นสิ่งที่นักเรียนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดทำ หรือการใช้สื่อนั้นๆ พร้อมกันนี้ยัง ได้แสดงถึง สื่อประเภทต่างๆ

๒.๓.๓ การจัดกิจกรรม

การจัดการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนในโรงเรียนจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องเน้นทั้งภาคความรู้และการปฏิบัติให้นักเรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงมีนักการศึกษาและท่านผู้รู้หลายท่านได้กล่าวเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้หลายด้านดังนี้ ส่วน กรมการศาสนา ได้เสนอแนวทางเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาไว้ดังนี้

๑) สาระสำคัญของการเรียนรู้ต้องให้เหมาะสมกับวัยและใช้วิธีสอนที่เหมาะสม

๒) การสอนจะต้องมีเหตุผลสนับสนุนให้เป็นประโยชน์หรือให้เป็นโทษของการปฏิบัติ

๓) การปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอเป็นสิ่งจำเป็นโดยครูเป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นผู้นำทางด้านจริยธรรม คือ ด้านการจัดกิจกรรม

๔) การนำให้ประพฤติดีนั้นต้องกระทำอยู่ตลอดเวลา คือ ด้านการพัฒนาคนตามหลักพระพุทธศาสนา[๑๓๓] ในขณะเดียวกันพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าได้ว่าการจัดการเรียนการสอน หากวิเคราะห์ตามวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งมีอยู่หลายวิธีแต่สังเกตได้ว่าทรงใช้อยู่เป็นประจำมี ๔ แบบคือ

๑) แบบสากัจฉาหรือสนทนาวิธีนี้ทรงใช้กับบุคคลที่ไม่ศรัทธาไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก่อนโดยพระพุทธองค์จะเป็นผู้ถามคำถามนำผู้สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจในธรรมมะและยังสนับสนุนให้พระ

---

[๑๓๓] กรมศาสนา, **หลักและวิธีการศึกษาและหัวข้อจริยธรรมสำหรับใช้อบรมสั่งสอนนักเรียนนักศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า๒๐

สาวกได้สนใจวิธีนี้คือให้สนทนาธรรมกันตามกาล

๒) แบบบรรยายวิธีสอนแบบนี้เป็นแบบกว้างๆที่พระองค์จะทรงใช้กับคนหมู่มากที่มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและความเลื่อมใสเป็นพื้นอยู่แล้วและเป็นวิธีอัศจรรย์ที่ผู้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าจะรู้สึกเหมือนว่าพระองค์ตรัสกันตนโดยตรง

๓) แบบตอบปัญหาเป็นวิธีที่ใช้ตอบปัญหาแก่ผู้ที่สนใจในธรรมะหรือผู้ที่มาสอบถามเพื่อเทียบเคียงกับคำสอนของคนหรือถามเพื่อข่มปราบให้จน

๔) แบบวางกฎข้อบังคับวิธีสอนแบบนี้เป็นวิธีที่นิยมใช้กับพุทธบริษัทฝ่ายนักบวชคือเป็นภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี โดยถามถึงเหตุผลเมื่อมีการประพฤติไม่ดีงามเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เมื่อพระพุทธองค์ได้ทรงทราบแล้วตรัสให้ประชุมสงฆ์แล้วตรัสชี้แจงผลเสียหายผลร้ายที่เกิดขึ้นพรรณนาถึงคุณประโยชน์ของการประพฤติดีงามแล้วจึงแสดงธรรมกถาที่เหมาะสมกับเรื่องนั้นแล้วจึงได้บัญญัติสิกขาบทขึ้นโดยความเห็นของสงฆ์และยอมรับว่าดีงาม[๑๓๔] อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางของพระพุทธเจ้าว่ามี ๓ ประการ

๑) ทรงสอนให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้หมายถึงทรงสอนให้รู้จริงเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นและเหมาะแก่ศิษย์

๒) ทรงสอนให้ผู้ฟังตรองตามแล้วเห็นจริงได้นั่นคือคำสอนนั้นต้องไม่ยากและไม่ง่ายจนเกินไปเพื่อให้ผู้ฟังสามารถใช้ปัญญาพิจารณาด้วยต้นเองได้

๓) ทรงสอนให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควรตามกำลังการปฏิบัติตน[๑๓๕] ในขณะที่หลักการสอนของพระพุทธเจ้า ๘ ประการดังนี้

๑) ต้องรู้จักบุคคลที่จะสอนก่อน

๒) ต้องเลือกสิ่งที่จะสอนให้เหมาะสมแก่บุคคล

๓) สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม

๔) สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก

๕) สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้

๖) สอนด้วยอุปมาอุปไมยหรือเปรียบเทียบ

๗) สอนโดยใช้อุปกรณ์การสอนซึ่งแยกเป็น ๓ อย่างคือ

๗.๑) ใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอุปกรณ์

๗.๒) ใช้ภาพนิมิตเหมือนภาพยนตร์

๗.๓) ใช้วิธีการทดลองด้วยตนเอง

๘) สอนโดยการสาธิตให้ดูหรือทำตัวอย่างให้ดู[๑๓๖] ทางด้านหลักการสอนศีลธรรมนั้นควรจะทำเป็น ๓ วิธีคือ

๑) สอนให้เกิดความเข้าใจ

๒) ทำให้ดูเพื่อให้เกิดความเลื่อมใส

---

[๑๓๔] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

[๑๓๕] วศิน อินทรสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า๑๕.

[๑๓๖] ประสาร ทองภักดี, **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๒.

๓) มีตัวอย่างความสุขให้เห็นทำให้เกิดความไว้วางใจอยากทำงาน[๑๓๗]

อีกอย่างการจัดสาระการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาไว้ว่าการจัดกรอบการวัดและประเมินผลการเรียนเสาระพระพุทธศาสนาตาม สภาพจริง (Authentic Assessment) เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ตามสภาพจริงต้องยึดหลัก ธรรมชาติของวิชาและชีวิตของผู้เรียนเป็นตัวตั้งในสาระการเรียนพระพุทธศาสนาจะเน้นการวัดและ ประเมินผลที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาคือนอกจากวัดองค์ความรู้กระบวนการเรียนรู้และ คุณลักษณะอันพึงประสงค์แล้วยังอาจใช้กระบวนการวัดตามระบบศีลสมาธิปัญญาคือ

๑) ระบบศีลพฤติกรรมที่ดีงามทั้งกายวาจาและอินทรีย์ทั้ง ๖ เคยชินแคล่วคล่องอยู่ตัวเป็นวินัยเข้าสู่ชีวิตโดยการสังเกตการบันทึก

๒)ระบบสมาธิจิตใจที่มีคุณธรรมมีประสิทธิภาพและมีความสุขโดยการสังเกตการสัมภาษณ์ การตรวจสอบตนเอง

๓) ระบบปัญญาความรู้คิดเข้าใจการมองเห็นความจริงเท่าทันทั้งระบบความสัมพันธ์เป็นเหตุผลที่เชื่อมโยงประยุกต์เข้าสู่วิถีชีวิตใหม่โดยการสังเกตสัมภาษณ์ตรวจสอบตนเองหรือถ้าจะให้ชัดเจนขึ้นความประเมินตามสภาพจริงเพื่อดูการวิวัฒนาวุฒิภาวะทางธรรมจริยาตามหลักอริยวัฑฒิ ๕ ได้แก่ ศรัทธา, ศีล, สุตะ, จาคะและปัญญา[๑๓๘] สำหรับหลักการแก้ปัญหาของอารยชนขั้นพื้นฐานเรียกตามบาลีว่า "อริยมรรค" แปลว่าทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทาให้เป็นอริยชนหรือวิธีการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ สามารถขยายองค์ประกอบออกได้เป็น ๘ ประการซึ่งเรียกว่าอัฏฐังคิกมรรคคือ

๑) สัมมาทิฐิ (ความเห็นขอบ) หมายถึง ทัศนคติความคิดเห็นความเชื่อถือค่านิยมต่างๆที่ดี งามมองสิ่งทั้งหลายสอดคล้องกับปัจจัยอย่างมีเหตุผลตามความเป็นจริง

๒) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) หมายถึง ความคิดความดำริตริตรองความใคร่ครวญเป็นไปเพื่อเปลื้องตนเองให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๓) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) หมายถึง การพูดการแสดงออกทางวาจาเป็นวจีสุจริตคือไม่หลอกลวงไม่ส่อเสียดไม่หยาบคายไม้เพ้อเจ้อมีเหตุผลพูดสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์

๔) สัมมากัมมันตะ(กระทำชอบ) หมายถึงการกระทำที่ดีงามที่สุจริตขนประพฤติปฏิบัติกันเป็นไปในทางสร้างสรรค์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันสร้างความสัมพันธ์ที่ดีงามในสังคมทำให้อยู่ร่วมกันได้ด้วยดีหรืองดเว้นการเบียดเบียนชีวิตทรัพย์สินละมิดสิทธิในคู่ครองของรักของผู้อื่น

๕) สัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ) หมายถึง การประกอบอาชีพในทางสุจริตไม่ก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น

๖) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) หมายถึง ความเพียรพยายามในการทำความดีงาม ความชอบธรรมหรือเพียรพยายามละความชั่วทำความดีและชำระจิตของตนให้ผ่องใส

๗) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) หมายถึง การมีสติกำกับตัวในการกระทำภารกิจทุกอย่างตลอดถึง

---

[๑๓๗] พุทธทาสภิกษุ, "ท่านพุทธทาสภิกขุกับการศึกษา", **วารสารครุศาสตร์,** ปีที่ ๑๑ เล่มที่ ๔๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๕): ๓๐.

[๑๓๘] กรมวิชาการ, **การจัดสาระการเรียนเพระพุทธศาสนา : กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช** ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐๙.

การมีสติระลึกได้ในสิ่งที่ดีงามที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลไม่ปล่อยสติให้ล่องลอยไปกับอารมณ์ที่มากระทบ

๘) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตชอบ) หมายถึง ความตั้งจิตมั่นคงสงบไม่ฟุ้งซ่านสม่ำเสมอแน่วแน่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบริสุทธิ์ผ่องใสไม่ขุ่นมัวผ่อนคลายไม่ตึงเครียดกระด้างไม่หดหู่ท้อแท้พร้อมที่จะใช้งานทางปัญญาให้ได้ผลเต็มที่[๑๓๙] ส่วนการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาไว้ว่าการสอนของครูต้องมุ่งเน้นให้ เด็กเกิดการเรียนรู้ครอบคลุมคนทั้งคนคือพัฒนาทั้งทางด้านความสนใจอารมณ์และค่านิยมไม่ควรเน้นการ พัฒนาสติปัญญาอย่างเดียว[๑๔๐] ในขณะเดียวกันจุดมุ่งหมายในการสอนวิชาใดๆย่อมมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ (Knowledge) มีน้ำใจที่จะปฏิบัติ (Attitude) และมีความคล่องแคล่วชำชองของในการปฏิบัติ (Skill) ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกันจะต้องมีจุดมุ่งหมายในการสอนเพื่อเป็นแนวทางในการเลือกเนื้อหา และวิธีสอนที่เหมาะสม[๑๔๑] อย่างไรก็ตามการเรียนการสอนตามหลักพระพุทธศาสนาว่าเป็นรูปแบบของการ คิดโดยมสติพิจารณาด้วยเหตุผลสมบูรณ์ที่สุดเรียกว่าวิธีการสอนแบบโยนิโสมนสิการซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ

๑) ขั้นนำเป็นการสร้างเจตคติที่ดีต่อครูวิธีการและบทเรียนได้แก่การจัดบรรยากาศในขั้นเรียนให้เหมาะสม, การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์และการเสนอสื่อสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

๒) ขั้นสอนเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้แก่ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียนหรือเสนอหัวข้อเรื่องประเด็นสำคัญของบทเรียนด้วยวิธีการต่างๆ, ครูแนะนำแหล่งวิทยาการและ แหล่งข้อมูล,นักเรียนแกรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงความรู้หลักการต่างๆ โดยใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือของ การเรียนรู้ทักษะวิทยาศาสตร์ และการฝึกคิดแบบสาวเหตุสาวปัจจัย

๓) ขั้นสรุป เป็นการวัดและประเมินผล ได้แก่ การวัดและประเมินผลตนเอง, การวัดและ ประเมินผลเพื่อนร่วมเรียน และการวัดและประเมินผลโดยครูผู้สอน[๑๔๒] อีกอย่างการจัดการเรียนการสอน พระพุทธศาสนาไว้ว่า แนวทางในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาและหลักธรรมมี ๕ ประการ คือ

๑) ต้องสอนให้เกิดความสนใจ ไม่ใช่สอนให้จำเพียงอย่างเดียว หลักธรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดจะต้องนำมาสนทนา อภิปรายให้เข้าใจ เพื่อให้นักเรียนเกิดความนึกคิด หรือสติปัญญาในทางจริยธรรมให้กว้างขวางมีเหตุผล

๒) การสอนศาสนาต้องแกให้เป็นคนใจกว้าง รู้จักนับถือและให้เกียรติผู้ที่ไม่ใช่ศาสนาเดียวกับ ตนไม่ดูถูกล้อเรียนผู้อื่น อันเป็นความแตกแยกบาดหมางในสังคม

๓) การสอนศาสนาเรื่องหลักธรรม จะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับเรื่องในชีวิต ประจำวันมุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๔) การสอนทฤษฎี จะต้องให้ผู้เรียนเข้าใจทฤษฎีและหลักการจะต้องสอดคล้อง สัมพันธ์กับ เรื่องใน

---

[๑๓๙] พระธรรมปิฎก (ป.**อ.** ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน,** (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า๑.

[๑๔๐] วิชัย วงษ์ใหญ่, **กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวริยา สาสน์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๕.

[๑๔๑] สาโรช บัวศรี, **สาโรชบัวศรีกับการศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองศาสน์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๔๕.

[๑๔๒] สุมน อมรวิวัฒน์, **การประยุกต์พุทธวิธีสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘.

ชีวิตประจำวันไม่ได้สอนให้ผู้เรียนจำแต่ทฤษฎีอย่างเดียว

๕) การสอนศาสนา ต้องให้สมดุลกับการสอนเรื่องอื่นๆ เพราะผู้เรียนสามารถนำไป บูรณาการใช้๒ ชีวิตประจำวันได้[๑๔๓]

ในขณะที่การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาว่าการสอนพระพุทธศาสนาให้ มีประสิทธิภาพ ต้องดำเนินการส่งเสริมการบริหารการจัดการงาน ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านวิชาการ ๒) ด้านงบประมาณ ๓) ด้านกิจกรรม ๔) ด้านบุคลากร ๕) ด้านอาคารสถานที่ ๖) ด้านสัมพันธ์ชุมชน[๑๔๔]

ทางด้านการสอนเพื่อปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนว่า ต้องคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้

๑) เพ่งเล็งการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา

๒) จริยธรรมที่จะสอนนั้นควรจะได้รับการกระทำกันทุกระดับขั้นโดยปลูกฝังและพัฒนาอย่างต่อเนื่องและสอดแทรกในวิชาต่างๆ

๓) การประพฤติของครูจะต้องให้สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการปลูกฝังและพัฒนาให้แก่นักเรียน ส่วนด้านการสอนควรใช้หลักการดังนี้

๑) การปลูกฝังควรแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน

- สร้างจริยธรรมให้เกิดขึ้นต่อจริยธรรมหรือค่านิยมที่ต้องการ
- ให้ความรู้ว่าจริยธรรมเหล่านั้นหมายความว่าอะไรมีวิธีการปฏิบัติอย่างไร
- ยั่วยุให้ปฏิบัติตามจริยธรรมและมีการติดตามผลการปฏิบัติอย่างสมรเสมอและต่อเนื่อง ทั้งในและนอกโรงเรียน

๒) การพัฒนาจริยธรรมนั้นหลักสำคัญคือการสร้างปัญหาและความเข้าใจที่กระจ่างชัดต่อ คุณค่าและวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามกระบวนการแห่งจริยธรรมโดยใช้เทคนิคต่างๆ เช่นการใช้คำถามการ อภิปรายเพื่อให้นักเรียนได้คิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ[๑๔๕] ส่วนกระบวนการสอนเพื่อเผชิญสถานการณ์โดย จัดเป็น ๔ ขั้นตอนเพื่อให้ครูสามารถนำเอาหลักธรรมหัวข้อต่างๆ มาใช้ในการสอนได้อย่างเหมาะสมและ สามารถฝึกฝนให้รักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติจริงเมื่อเผชิญกับสถานการณ์หรือปัญหาได้กระบวนการ ๔ ขั้นตอนนี้คือ

๑) การรวบรวมข่าวสารข้อมูลข้อเท็จจริงความรู้และหลักการ

๒) การประเมินค่าเพื่อหาคุณค่าแท้คุณค่าเทียม

๓) การเลือกและการตัดสินใจ

๔) การปฏิบัติจริง[๑๔๖]

ในขณะเดียวกันการจัดการการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่ นักเรียนขั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและขั้นมัธยมศึกษาตอนปลายว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเน้นทั้งภาคความรู้ ความเข้าใจและการฝึกปฏิบัติรวมทั้งการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมเสริมพิเศษเพื่อส่งเสริม ความประพฤติของนักเรียนใน

---

[๑๔๓] เพราพรรณ โกมลมาลย์, "การสอนศาสนาและหลักธรรมในประถมศึกษา", **สารพัฒนาหลักสูตร**, ปีที่ ๗ (พฤษภาคม, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐-๔๑.

[๑๔๔] กิตติพันธ์ รุจิรกุล, **ทฤษฎีผู้นำทางการศึกษา,** (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร, ๒๕๔๙), หน้า ๗๗.

[๑๔๕] พนัส หันนาคินทร์, **การสร้างจริยธรรมให้แก่นักเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๔๖) หน้า ๙๘.

[๑๔๖] สุมน อมรวิวัฒน์, **สมบัติของการศึกษาไทย,** (กรุงเทพมหานคร **:** สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๔.

ขอบเขตที่ดีงามมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนและยึดมั่นใน คุณธรรมจริยธรรมต่างๆ มาปฏิบัติจนเกิดความเคยชินเป็นลักษณะนิสัยและความสามารถนำไปประพฤติ ปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ด้วยฉะนั้นโรงเรียนจะต้องจัดหลายรูปแบบทั้งในห้องเรียนหรือห้องปฏิบัติธรรม และนอกห้องเรียนด้วยเหตุนี้จึงมีข้อเสนอแนะครูอาจารย์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาพึงนำไปพิจารณาและ ปฏิบัติดังนี้

๑) ควรคำนึงถึงจุดประสงค์ของวิชาพระพุทธศาสนาอยู่ตลอดเวลาในขณะที่สอนและศึกษา จากคู่มือหรือแผนการสอนอยู่เสมอ

๒) การสอนโดยวิธีแจงสิ่งที่ถูกสิ่งที่ผิดสิ่งที่ควรสิ่งที่ไม่ควรอธิบายโดยยกเหตุผลให้นักเรียนเห็น จริงเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและเกิดความศรัทธาทั้งทางกายวาจาใจ

๓) ควรสอนโดยวิธีสาธิตหรือทำให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในและนอกโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตามด้วยความเลื่อมใสศรัทธาต่อครูอาจารย์ในโรงเรียนและคนในชุมชนหรือในสังคมจะต้องเป็น แบบอย่างที่ดีให้เห็นอยู่เสมอ

๔) ควรสอนด้วยความรักความเอาใจใส่อย่างจริงใจต่อนักเรียนมีความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนช่าง สังเกตต่อพฤติกรรมของนักเรียนเมื่อพบเห็นสิ่งไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นควรจะมีความกระตือรือร้นที่จะแนะนำสั่งสอนหรือให้คำปรึกษาด้วยความจริงใจ

๔) ควรหมั่นศึกษาหาความรู้และข้อมูลเพิ่มเติมอยู่เสมอทั้งในเรื่องพระพุทธศาสนาและ วิทยาการด้านอื่นๆเพื่อให้ทันต่อความผันผวนเปลี่ยนแปลงทุกด้านของสังคมวัฒนธรรมและพร้อมที่จะให้ ความรู้ที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน

๖) ควรสอนให้นักเรียนได้มีโอกาสอธิบายหรือแสดงความคิดเห็นให้นักเรียนวิเคราะห์ตามเหตุ และผลพร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางแก้ไขโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๗) ควรเลือกใช้อุปกรณ์จัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน

๘) ควรเชิญวิทยากรทางพระพุทธศาสนามาบรรยายเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง[๑๔๗] นอกจากนี้แนวทางการเสือกวิธีสอนว่ามีองค์ประกอบต่างๆ ที่ควรต้องพิจารณา ดังนี้

๑) การเลือกวิธีสอนนั้นจะต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของบทเรียน

๒) การเสือกวิธีสอนนั้นจะต้องสอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาสาระที่จะสอน

๓) วิธีสอนบางวิธีไม่สามารถใช้กับผู้เรียนได้ทุกระดับ วิธีสอนบางวิธีใช้ได้เฉพาะกับเด็กวัยหนึ่ง แต่ไม่สามารถจะใช้กับเด็กอีกวัยหนึ่งได้

๔) การสอนในแต่ละวิธีต้องกำหนดเวลาให้เพียงพอกับเนื้อหา จำนวนครั้ง ว่ามีกำหนดให้นานเท่าใด ตามช่วงเวลาดังกล่าวเพียงพอสำหรับการสอนด้วยวิธีนั้นๆ หรือไม่ ต้องพิจารณาให้รอบคอบ

๕) สถานที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ต้องพิจารณาเป็นกรณีพิเศษ การสอนบางวิธีจำเป็นต้องจัดสภาพห้องเรียน โต๊ะ เก้าอี้ให้เหมาะสม เช่น วิธีสอนแบบศูนย์การเรียน วิธีสอนแบบอภิปรายกลุ่ม วิธีสอน แบบการเรียนเป็นคู่ เป็นต้น แต่ละวิธีจะต้องมีการจัดสภาพห้องเรียนแตกต่างกัน เราสามารถจัดสภาพ ห้องเรียนได้ตามที่ต้องการได้หรือไม่

๖) จำนวนผู้เรียนมีมากน้อยเพียงใด และจำนวนผู้เรียนดังกล่าวนั้นเหมาะสมกับวิธีที่ใช้หรือไม่[๑๔๘]

---

[๑๔๗] สิริมงฺคโลภิกขุ (ทอง สิริมงฺคโล), "หลักธรรมในพระพุทธศาสนาในหลักสูตร ม.ปลาย", **สารพัฒนาหลักสูตร,** ปีที่ ๖ (พฤษภาคม๒๕๔๙), หน้า ๗-๘.

[๑๔๘] บุญชม ศรีสะอาด, **การพัฒนาการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีริยสาส์น, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

ตารางที่ ๒.๑๐ แสดงสาระสำคัญของการจัดกิจกรรม

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กรมการศาสนา, (๒๕๔๑, หน้า ๒๐).	สาระสำคัญของการเรียนรู้ต้องให้เหมาะสมกับวัยการสอน จะต้องมีเหตุผลสนับสนุนให้เป็นประโยชน์ การปฏิบัติอย่าง สม่ำเสมอเป็นสิ่งจำเป็นโดยครูเป็นตัวอย่างการนำให้ประพฤติ ดีนั้น ต้องกระทำอยู่ตลอดเวลา
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๑, หน้า ๑๓).	หากแต่ที่ทรงใช้เป็นประจำมี ๔ แบบคือแบบสนทนา, แบบบรรยาย,แบบตอบปัญหา และแบบวางข้อบังคับ
วศิน อินทรสระ, (๒๕๔๔, หน้า ๑๕).	ทรงสอนให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ทรงสอนให้ผู้ฟังตรองตามแล้วเห็นจริงได้ทรงสอนให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร
ประสาร ทองภักดี, (๒๕๔๒, หน้า ๔๒).	สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก สอบจากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้ สอนด้วยอุปมาอุปไมยหรือเปรียบเทียบ
พุทธทาสภิกขุ, วารสารครุศาสตร์, ปีที่ ๑๑ เล่มที่ ๔๒ (เมษายน- มิถุนายน ๒๕๔๕ : ๓๐).	สอนให้เกิดความเข้าใจ ทำให้ดูเพื่อให้เกิดความเลื่อมใส มีตัวอย่างความสุขให้เห็น
กรมวิชาการ, (๒๕๔๕, หน้า ๒๐๙).	การจัดกรอบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนาตามสภาพจริง ยึดหลักธรรมชาติของวิชา และชีวิตของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ประเมินผลที่สอดคล้องกับหลัก พระพุทธศาสนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์แล้วยังอาจใช้ กระบวนการวัดตามระบบศีล สมาธิ ปัญญา
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (๒๕๔๑, หน้า ๑).	หลักการแก้ปัญหาของอารยชนขั้นพื้นฐานทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทาให้เป็นอริยชนวิธีการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐซึ่งเรียกว่า อัฏฐังคิกมรรค
วิชัย วงษ์ใหญ่, (๒๕๔๗, หน้า ๓๔).	การสอนของครูต้องมุ่งเน้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้พัฒนาทั้งทางด้านความสนใจ อารมณ์ และค่านิยม
สาโรช บัวศรี, (๒๕๔๘, หน้า ๔๔).	จุดมุ่งหมายในการสอนวิชาใดๆ ย่อมมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ มี น้ำใจที่จะปฏิบัติและมีความคล่องแคล่วชำชองจุดมุ่งหมายใน การสอนเพื่อเป็นแนวทางในการเลือกเนื้อหาและวิธีสอนที่ เหมาะสม
สุมน อมรวิวัฒน์, (๒๕๔๐, หน้า ๘).	รูปแบบของการคิดโดยมีสติพิจารณาด้วยเหตุผลสมบูรณ์ที่สุด เรียกว่า วิธีการสอนแบบโยนิโสมนสิการ

ตารางที่ ๒.๑๐ (ต่อ)

นักวิชาการและแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
เพราพรรณ โกมลมาลย์, ปีที่ ๗ (พฤษภาคน ๒๕๔๐ : ๔๐-๔๑).	ต้องสอนให้เกิดความสนใจการสอนศาสนาต้องฝึกให้เป็นคนใจกว้าง รู้จักนับถือการสอนศาสนาเรื่องหลักธรรมจะต้อง สอดคล้องสัมพันธ์กับเรื่องในชีวิตการสอนทฤษฎีจะต้องให้ ผู้เรียนเข้าใจทฤษฎีและหลักการจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับ เรื่องในชีวิตประจำวัน
กิตติพันธ์ รุจิรกุล, (๒๕๔๙, หน้า ๗๗).	การสอนพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพต้องดำเนินการ ส่งเสริมการบริหารการจัดการงาน ๖ ด้าน คือ ๑) ด้าน วิชาการ ๒) ด้านงบประมาณ ๓) ด้านกิจกรรม ๔) ด้านบุคลากร ๔) ด้านอาคารสถานที่ ๖) ด้านสัมพันธ์ชุมชน
พนัส หันนาคินทร์, (๒๕๔๖, หน้า ๙๗- ๙๘).	เพ่งเล็งการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา จริยธรรมที่จะสอนนั้นควรจะได้รับการกระทำกันทุกระดับชั้น การประพฤติของครูจะต้องให้สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการปลูกฝังและพัฒนาให้แก่นักเรียน
สุมน อมรวิวัฒน์, (๒๕๔๕, หน้า ๘๔).	กระบวนการสอนเพื่อเผชิญสถานการณ์ครูสามารถนำเอาหลักธรรมหัวข้อต่างๆมาใช้ในการสอนได้สามารถผกฝนให้รักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติจริง
สิริมงฺคโลภิกขุ (ทอง สิริมงฺคโล), ปีที่ ๖ (พฤษภาคม ๒๕๔๙ : ๗-๘).	ศึกษาจากคู่มือหรือแผนการสอนอยู่เสมอการสอนโดยวิธีแจงสิ่งที่ถูก สิ่งที่ผิด สิ่งที่ควรสิ่งที่ไม่ควรสอนโดยวิธีสาธิต หรือทำให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดีสอนด้วยความรักความเอาใจใส่อย่างจริงใจต่อนักเรียนสอนให้นักเรียนได้มีโอกาสอธิบายหรือแสดงความคิดเห็น
บุญชม ศรีสะอาด, (๒๕๔๗, หน้า ๔)	วิธีสอนนั้นจะต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของบทเรียนวิธีสอนนั้นจะต้องสอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาสาระวิธีสอนบางวิธีไม่สามารถใช้กับผู้เรียนได้ทุกระดับ วิธีต้องกำหนดเวลาให้เพียงพอกับเนื้อหาจำนวนครั้ง วิธีสอนแบบอภิปรายกลุ่ม วิธีสอนแบบการเรียนเป็นคู่

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในทางพระพุทธศาสนา มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้แจ้งเห็น จริงในบทเรียนนั้นๆ และสามารถสร้างความศรัทธาให้พอใจที่จะกระทำตามได้โดยไม่ต้องบังคับ กล่าวคิดเป็นรูปแบบของการเรียนการสอน ๓ ขั้นตอน คือ ขั้นนำ ขั้นสอน และขั้นสรุปประเมินผล และการจัดการ เรียนการสอนในทางพระพุทธศาสนาพึงยึดหลักของพระพุทธเจ้า ซึ่งแม้พระองค์จะทรงมีหลากหลายวิธี หากแต่ที่ทรงใช้เป็นประจำมี ๔ แบบ คือแบบสนทนา, แบบบรรยาย, แบบตอบปัญหา และแบบวางข้อบังคับ ซึ่งวิธีทั้ง ๔

นี้ ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการของการจัดการเรียนการสอน พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้อย่างได้ผลดีและไม่มีล้าสมัย การพัฒนาจริยธรรมนั้นหลักสำคัญคือการสร้างปัญหาและความเข้าใจที่กระจ่างชัดต่อคุณค่า และวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามกระบวนการแห่งจริยธรรมโดยใช้เทคนิคต่างๆ เช่น การใช้คำถามการอภิปราย เพื่อให้นักเรียนได้คิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบส่วนกระบวนการสอนเพื่อเผชิญสถานการณ์เคยจัดเป็น ๔ ขั้นตอนเพื่อให้ครูสามารถนำเอาหลักธรรมหัวข้อต่างๆ มาใช้ในการสอนได้อย่างเหมาะสมและสามารถ ฝึกฝนให้รักเรียนสามารถนำไปปฏิบัติจริงเมื่อเผชิญกับสถานการณ์หรือปัญหาได้กระบวนการ ๔ ขั้นตอนนี้ คือ ๑) การรวบรวมข่าวสารข้อมูลข้อเท็จจริงความรู้และหลักการ ๒) การประเมินค่าเพื่อหาคุณค่าแท้คุณค่าเทียม ๓) การเลือกและการตัดสินใจ ๔) การปฏิบัติจริง

๒.๓.๔ การวัดผลและการประเมินผล

การออกข้อสอบแม่กองธรรมสนามหลวงรวบรวมข้อสอบจากคณะกรรมการหลายรูปโดยมีคณะกรรมการพิเศษตรวจคัดเลือกอีกชั้นหนึ่งลักษณะปัญหาที่ออกข้อสอบจะถามความจำความเข้าใจความคิดเห็นและการวิจารณ์คละเคล้ากันไปข้อสอบทั้งหมดเป็นปรนัยยกเว้นวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมที่ให้ เขียน การตรวจข้อสอบคณะกรรมการที่จะทำการตรวจข้อสอบเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่อาราธนามาจากทั่ว ประเทศโดยทำการตรวจในกรุงเทพมหานครวิธีการตรวจใช้กรรมการ ๒ รูป ร่วมกันพิจารณาดูแรกตรวจ แล้วให้คะแนนเท่าใดเขียนตัวเลขไว้ที่หน้าข้อสอบแต่ละข้อทุกข้อและรวมคะแนนไว้บนหัวกระดาษด้าน ขวามือลงชื่อกำกับไว้ที่หัวกระดาษด้านซ้ายมือต่อจากนั้นกรรมการรูปที่ ๒ จะตรวจซ้ำอีกครั้งถ้าไม่เห็นด้วย ก็แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ถ้าเห็นด้วยก็ลงชื่อกำกับไว้ที่หัวกระดาษด้านซ้ายมือเช่นเดียวกัน

การให้คะแนนข้อสอบทั้งหมดมี ๔ วิชาคะแนนเต็มวิชาละ ๑๐๐ คะแนนคะแนนเต็มรวมทุกวิชา ๔๐๐ คะแนนผู้สอบจะต้องเข้าสอบทุกวิชาจะขาดวิชาใดวิชาหนึ่งไม่ได้และวิชาที่สอบนั้นต้องไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คะแนนถือว่าสอบได้

แต่หากมีวิชาใดวิชาหนึ่งคะแนนต่ำกว่า ๒๕ คะแนนแม้จะรวมครบทุกวิชาได้เกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดก็ถือว่าสอบตก

สรุปได้ว่า เป็นการวัดและประเมินผล ได้แก่ การวัดและประเมินผลตนเอง, การวัดผลและประเมินผลเพื่อนร่วมเรียน และการวัดและประเมินผลโดยครูผู้สอน[๑๔๙] อีกอย่างการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ไว้ว่า แนวทางในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาและหลักธรรมมี ๕ ประการ คือ

๑) ต้องสอนให้เกิดความสนใจ ไม่ใช่สอนให้จำเพียงอย่างเดียว หลักธรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดจะต้องนำมาสนทนา อภิปรายให้เข้าใจ เพื่อให้นักเรียนเกิดความนึกคิด หรือสติปัญญาในทางจริยธรรมให้กว้างขวางมีเหตุผล

๒) การสอนศาสนาต้องแกให้เป็นคนใจกว้าง รู้จักนับถือและให้เกียรติผู้ที่ไม่ใช่ศาสนาเดียวกับ ตนไม่ดูถูกล้อเรียนผู้อื่น อันเป็นความแตกแยกบาดหมางในสังคม

๓) การสอนศาสนาเรื่องหลักธรรม จะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับเรื่องในชีวิต ประจำวันมุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๔) การสอนทฤษฎี จะต้องให้ผู้เรียนเข้าใจทฤษฎีและหลักการจะต้องสอดคล้อง สัมพันธ์กับ เรื่องในชีวิตประจำวันไม่ได้สอนให้ผู้เรียนจำแต่ทฤษฎีอย่างเดียว

---

[๑๔๙] สุมน อมรวิวัฒน์, **การประยุกต์พุทธวิธีสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘.

๕) การสอนศาสนา ต้องให้สมดุลกับการสอนเรื่องอื่นๆ เพราะผู้เรียนสามารถนำไป บูรณาการใช้๒ ชีวิตประจำวันได้[๑๕๐]

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรม

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาย่อมทำให้เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องที่เป็นไปในลักษณะของประโยชน์สุขในปัจจุบัน ที่มีแง่มุมทางลึกซึ้งทางเศรษฐศาสตร์มีมิติที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทั้งการอยู่ การกิน รวมถึงความสัมพันธ์ทางกิจกรรมของเศรษฐกิจในทุก ๆ เรื่องเลยที่เดียว นำพามาซึ่งความมั่นคงและสมบูรณ์ ซึ่งหลักธรรมที่นำพาสู่ความสำเร็จนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอได้ ดังนี้

คำว่า อิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรมเครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น ๔ คือ[๑๕๑]

๑. ฉันทะ ความพอใจรักใครในสิ่งนั้น

๒. วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น

๓. จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น

๔. วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น

ธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน

ฉันทะ คือความพอใจ ในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่าดีที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะได้ ข้อนี้เป็นกำลังใจ อันแรก ที่ทำให้เกิดคุณธรรม ข้อต่อไป ทุกข้อ

วิริยะ คือความพากเพียร หมายถึง การการะทำที่ติดต่อ ไม่ขาดตอน เป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ คำนี้ มีความหมายของ ความกล้าหาญ เจืออยู่ด้วย ส่วนหนึ่ง

จิตตะ หมายถึงความไม่ทอดทิ้ง สิ่งนั้น ไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิอยู่ด้วยอย่างเต็มที่

วิมังสา หมายถึงความสอดส่องในเหตุและผล แห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆให้ลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า ปัญญา ไว้อย่างเต็มที่

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุต.โต) ได้กล่าวว่า[๑๕๒] "พึ่งเข้าใจระลึกไว้เสมอว่าการที่เพียรพยายามแสวงหา รักษาและครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้นก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น ถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์แล้วการหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่าหาความหมาย ใดๆมิได้ ดังนั้นเมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้วต้องรู้จักสรรทรัพย์นั้นโดยถือหลักการแบ่งทรัพย์เป็น ๔ ส่วนที่เรียกว่าโภควิภาค" คือหนึ่งส่วนใช้จ่ายเลี้ยงตนเลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงได้แก่บิดามารดาบุตรภรรยา และคนในปกครองมิตรสหายผู้ร่วมกิจการงานทำบุญตลอดจนบำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากรเป็นต้น สองส่วนใช้เป็นทุนประกอบการงาน สามส่วนเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น

---

[๑๕๐] เพราพรรณ โกมลมาลย์, "การสอนศาสนาและหลักธรรมในประถมศึกษา", **สารพัฒนาหลักสูตร**, ปีที่ ๗ (พฤษภาคม, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐-๔๑.

[๑๕๑] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

[๑๕๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมนูญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔๔๔), หน้า ๓๙.

อิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางการเรียน การทำงาน ให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ทรงสดับไว้อย่างแยบคลาย อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ ๔ ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งใครๆ ก็ท่องได้ จำได้ แต่จะมีสักกี่คนที่ปฏิบัติได้ครบกระบวนความทั้ง ๔ ข้อ อันเป็น ๔ ขั้นตอนที่ต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่เขื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ จึงจะทำให้เราประสบ ผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวัง ขออธิบายดังต่อไปนี้

๑) **ฉันทะ** คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำจึงจะเกิดผลจริงตามควร เราคงเคยได้ยินคำว่า "ขอฉันทามติจากประชุม" บ่อยๆ หรือ "มีฉันทะร่วมกัน" ก่อน เลิกการประชุมบางอันเป็นเสมือนสัญญาระหว่างกันว่าเราจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ร่วมกันหรอละเว้นบางสิ่ง ร่วมกัน ซึ่งความเข้าใจในข้อนี้คิดว่าถูกเพียงครึ่งเดียว เพราะความหมายของ "ฉันทะ" นั้น ไม่ไช่แปลว่าเป็น สัญญาภาษากระดาษหรือสัญญาที่ให้ไว้กับมวลหมู่สมาชิกเท่านั้น หากแต่เป็นสัญญาใจและเป็นใจที่ผูกพัน เป็นใจที่ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นอยู่เต็มเปี่ยม จึงจะเกิดความเพียรตามมา เปรียบได้กับนักวิจัยที่ศรัทธา และเชื่อมั่นในแนวคิดแนวปฏิบัติของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งอาจมีมากน้อยต่างกัน คงไม่มีใครบอกได้ นอกจากตัวนักวิจัยเองและผลของงานที่เกิดขึ้นจริงเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณะชน

หลายคนคงเคยได้ยินประโยคที่ว่า Where there is the will, there is the way. ที่ใดมีความปรารถนาอับแรงกล้า ที่นั่นย่อมมีหนทางเสมอ ขอเพียงแต่ให้มีความตั้งใจแน่วแน่ ที่จะประสบความสำเร็จในเรื่องนั้นๆให้ได้ ด้วยความมุ่งมั่น ไม่ท้อถอย ย่อมมีหนทางนำเราไปสู่ความสำเร็จได้เสมอ

การมีใจรัก ถือว่าสำคัญมาก ไม่ใช่ทำใจให้รักเพื่ออะไรสักอย่าง หรือ ห้ามใจไม่ให้รัก มันก็ยากยิ่งพอๆ กัน เพราะรักดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความรักความศรัทธาของเราจริงๆ ขืนทำไปก็มีแต่จะทุกข์ ทรมานแม้จะได้บางสิ่งที่มุ่งหวังแล้วก็ตาม ประการสำคัญเป็นการแอบแฝงมาจากความคิดอื่นศรัทธาอื่น หรือความเป็นอื่นที่เราพยายามหาเหตุและผลมาอธิบายว่า มันคือสิ่งเดียวกันเพื่อให้สามารถดำเนินไปได้ หรือเพื่อให้ตัวเองสบายใจที่สุด แต่ถ้าเรามีใจศรัทธาอันแรงกล้าแล้ว พลังสร้างสรรค์ก็จะบังเกิดขึ้นกับเรา อย่างมหัศจรรย์ทีเดียว

ทีนี้มาพูดถึงว่า "เราจะสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นได้อย่างไร" พระพุทธองค์เคยสอนไว้ว่ามนุษย์เรา ต้องเลือกที่จะศรัทธาบางอย่างและหมั่นตรวจสอบศรัทธาของตัวเองว่าดีต่อตัวเองและดีต่อผู้อื่นอันรวมถึง สังคมโดยรวมหรือไม่ เมื่อดีทั้งสองอย่างก็จงมุ่งมั่นที่จะทำด้วยความตั้งใจ และหากไม่ดีก็จงเปลี่ยนแปลง ศรัทธาเสียใหม่ ซึ่งเราต้องเสือก ไม่เช่นนั้นเราจะกลายเป็นคนที่สับสนไม่มีแก่นสารและเป็นคนไร้รากในที่สุด เมื่อเป็นคนไม่มีแก่นสารก็จะถูกชักชวนไปในทางที่ไม่ดีได้ง่ายนั่นเอง

หากจะฝึกฝนตนเอง อาจเริ่มจากการตั้งคำถามกับตัวเองว่าเราศรัทธาอะไรอยู่ เพราะคนเรา เมื่อศรัทธาอะไรก็จะได้พบกับสิ่งนั้นเข้าถึงสิ่งนั้น ศรัทธาในเทคโนโลยีเราก็จะเข้าถึงเทคโนโลยีศรัทธาต่อ ชาวบ้านเราก็จะเข้าถึงชาวบ้าน ศรัทธาต่อวัตถุก็จะเข้าถึงวัตถุ ศรัทธาต่อลาภยศสรรเสริญก็จะเข้าถึงลาภ ถึงยศเข้าถึงตำแหน่ง ศรัทธาต่อความเก็จะเข้าถึงความรู้ หรือศรัทธาต่อหลักธรรมก็จะเข้าถึงธรรม หรือไม่ศรัทธาอะไรเลยก็ไม่เข้าถึงก็ไม่เข้าถึงอะไรเลย เพราะความศรัทธานำมาซึ่งมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อทำทุกอย่างให้ ได้มาซึ่งสิ่งที่เราศรัทธานั่นเอง ขณะเดียวกันก็ลองตรวจสอบตัวเองดูว่าสิ่งที่เราศรัทธากับสิ่งที่องค์กรของเราศรัทธานั้นตรงกันหรือไม่ หากตรงกันก็เรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงตน

หรือหากไม่ตรงกันก็เรียนรู้ ที่จะให้โอกาสตัวเองไปสู่แห่งที่ที่เหมาะสมกว่า[๑๕๓]

๒) **วิริยะ** คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเทเป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ถ้าหากกระทำก็จะทำจนเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าหากศึกษาก็จะศึกษาให้รู้ จนถึงรากเหง้าของเรื่องราวนั้นๆ ดังนั้น คำว่า "วิริยะ" จึงหมายถึงความเพียรพยายามอย่างสูงที่จะทำตามฉันทะหรือศรัทธาของตัวเอง หากเราไม่มีความเพียรแล้วก็อนุมานได้ว่าเรามีฉันทะหลอกๆ หรือศรัทธา หลอกๆ ทั้งโกหกตัวเองและหลอกผู้อื่น เพื่ออะไรนั้น ผลงานที่เขาทำจะชี้ชัดออกมาเองว่าทำเพื่ออะไร ดังนั้น นักวิจัยท้องถิ่น จึงต้องมีใจที่รักต่อคนท้องถิ่นและรักต่อการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาคนท้องถิ่น อันเป็นศรัทธาสูงสุด หากไม่เป็นเช่นนั้น ก็ได้แต่เพียงศรัทธาปากเปล่าที่ไร้แม้เงาของความมุ่งมั่นและทุ่มเท หากแต่มีศรัทธาอื่นให้ครุ่นคิดและกระทำอยู่

วิริยะนี้มาคู่กับความอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและมีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำใจ และเตือนใจ ความอดทนเป็น เครื่องมือสำหรับคนใจเย็นและใจงามด้วย ไม่ใช่มุทะลุดุดันรบเร้าและรุ่มร้อน เพราะมันจะทำให้มีโอกาส ผิดพลาดได้ง่าย หรือสูญเสียความอดทนในที่สุด ดังนั้น ความวิริยะอุสาหะ จึงเป็นวิถีทางของบุคคลที่หาญกล้าและทายท้าต่ออุปสรรคใดๆทั้งมวล

ถามว่า "ความวิริยะมันเกิดจากอะไร" คำตอบก็คือ "เกิดจากศรัทธาหรือฉันทะนั่นเอง" และ เป็นศรัทธาที่มั่นคงด้วยไม่ว่าจะมีอุปสรรคใดๆ มากระทบก็ตามก็จะไม่เปลี่ยนแปลง แต่อาจปล่อยวางหรือ วางเฉยในบางเวลาบางสถานการณ์บ้าง เพื่อรอสภาวะที่เหมาะสมกว่า ความวิริยะไม่ใช่ความดุดันอย่างเอา เป็นเอาตายหรือต้องให้ได้เสมอ แต่มันคือความแยบยลและเลือกที่จะทำบางอย่างเพื่อรักษาศรัทธาไว้หรือ เพื่อรอวาระที่เหมาะสมอันหมายถึงการบรรลุผลแห่งศรัทธา

ถ้าจะฝึกฝนเรื่องความวิริยะแล้วคงต้องเริ่มจากความคิดที่ว่า ต้องหมั่นฝึกฝนตนเองบ่อยๆ หมั่นทำหมั่นคิดหมั่นเขียนหมั่นนำเสนอและอย่าขี้เกียจ อย่ากลัวความผิดพลาดและจงกล้าแสดงออกซึ่งความรับผิดขอบต่อความล้มเหลวของตัวเอง อย่าท้อต่องานหนักและงานมากให้คิดว่าทำมากรู้มากเก่งมากขึ้น อย่าบ่นว่าไม่มีเวลาเพราะเวลามีเท่าเดิม ฯลฯ

๓) **จิตตะ** คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตามคำ นี้ยิ่งใหญ่มากปัจจุบัน สังคมซับซ้อน มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ละคนมีภาระหน้าที่ ที่ต้องทำมากมาย ไม่รู้จะทำอะไรก่อน เวลาอ่านหนังสือก็คิดถึงงานที่รับผิดขอบ เวลาอ่านทำงานก็คิดว่าต้องอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบ ไม่สามารถมีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน ผลคือ ทำอะไรก็ไม่ดีสักอย่างทำผิดๆถูกๆ อยู่อย่างนั้น

แต่ถ้าเรามีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่เราคิดเราทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการงานก็ตาม ทุกอย่างก็จะดีขึ้นไปเอง เราก็จะมีความรอบรู้มากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยใจที่จดจ่อตั้งมั่นและใฝ่เรียนรู้ของเรา เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำ อะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย ความรอบคอบจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่รอบรู้ ดังนั้น การที่คนจะรอบรู้ได้นั้น ต้องหมั่น ศึกษาเรียนรู้อยู่เป็นเนื่องนิจ ติดตามข่าวสารบ้านเมืองสม่ำเสมอ ต้องอ่านหนังสืออย่าให้ขาดและ หลากหลายโดยไม่ยึดติดกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

---

[๑๕๓] คณาจารย์โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, **แบบประกอบนักธรรมตรี อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียง, ๒๕๓๖), หน้า ๙๕-๙๖.

ประการสำคัญต้องฝึกตั้งคำถามกับตัวเองกับเรื่องราวต่างๆที่ เกิดขึ้นรอบตัวเราพร้อมกับค้นหาคำตอบให้ได้ การฝึกสนทนากับผู้รู้บ่อยๆ ก็เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งเมื่อเราทำได้อย่างนี้แล้ว เราก็จะเป็นผู้ที่เข้าใกล้ความรอบรู้ไปโดยปริยาย

เมื่อเราเข้าใกล้ความรอบรู้แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะวิเคราะห์สังเคราะห์เนื้อแท้ของเรื่องราว นั้นๆ ออกมาสู่การตัดสินใจของหมู่คณะหรือแม้แต่เรื่องส่วนตัวของเราเอง ดังนั้น ความรอบคอบจึงแฝงไป ด้วยความรอบรู้ตามสภาพจริงของมัน อันเป็นแนวปฏิบัติที่คนรุ่นใหม่ต้องสร้างให้เกิดเป็นนิสัยแก่ตนเอง ความรอบคอบนอกจากจะดำรงอยู่คู่กับความรอบรู้แล้ว ยังต้องอาศัยความดีงามเป็นเครื่องเตือนสติด้วย ถึงจะสามารถใช้จิตของเราพินิจพิจารณาและตรึกตรองในเนื้อแท้ของสิ่งต่างๆนั้นได้อย่างเหมาะสม เพราะความดีงามตามแบบอย่างของคุณธรรมตามหลักศาสนาและจริยธรรมของสังคมนั้นเป็น สิ่งเดียวที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุข

๔) **วิมังสา** คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมาอันเกิดจาก การมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดขอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจารณญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทบทวนในสิ่งที่ได้คิดสิ่ง ได้ทำผ่านมาว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่ร่วมคิดร่วมทำกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

การทบทวนเรื่องราวจากภายในของตัวเองเป็นสิ่งสำคัญมากในยุคปัจจุบันที่ผู้คนเริ่มสับสนวุ่นวายอย่างเข้มข้น ทบทวนความคิดเพื่อตรวจสอบความคิดและการกระทำของเราว่าเราคิดหรือทำจากความคิดอะไร? พร้อมกับถามตัวเองว่าเราคิดอย่างนั้นเพื่ออะไร? เราทำสิ่งนี้เพื่ออะไร? เพื่อความสุขของตัวเองหรือเพื่อความสงบสุขของสังคม? ฯลฯ ซึ่งจะทำให้เรารู้ว่าเราควรจะอยู่ ณ จุดไหนของสังคมหรือเปลี่ยนแปลงตนอย่างไรไปสู่การสร้างสรรค์ตนเองและสังคมที่งดงาม[๑๕๔]

ผู้ปฏิบัติงานหรือคนทำงาน คือ ผู้ที่ถูกมอบหมายให้ทำงานจากผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชา ซึ่งผู้ปฏิบัติงานหรือคนทำงานทุกคนต่างก็ปรารถนาที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานด้วยกันทุกคน ดังนั้น ชุดธรรมะที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติงาน คือ อิทธิบาท ๔ ซึ่งหมายถึง ธรรมแห่งความสำเร็จ โดยหลักธรรมในอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย

๑. ฉันทะ : ความพอใจ หมายถึง ความรักงาน พอใจกับงานที่ทำอยู่ ผู้ปฏิบัติงานจะต้องชอบหรือ ศรัทธางานที่ทำอยู่ จะต้องพอใจที่จะทำและมีความสุขที่ได้ทำงานที่ได้รับมอบหมาย

๒. วิริยะ : ความพรากเพียร หมายถึง ขยันมั่นเพียรกับงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องนีความขยันหมั่นเพียร ในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้ง หมั่นฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น

๓. จิตตะ : ความเอาใจใส่ หมายถึง ความเอาใจรับผิดชอบงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจ หรือสมาธิจดจ่อกับงานที่ทำ รวมถึง มีความรอบคอบและความรับผิดขอบในงานที่ทำอย่างเต็มสติกำลัง

๔. วิมังสา : ความสอดส่องในเหตุและผล หมายถึง การพินิจพิเคราะห์และใช้ปัญญา ตรวจสอบงานผู้ปฏิบัติงานจะต้องทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด รวมถึง การมีความเข้าใจในงานอย่าง ลึกซึ้งทั้งในแง่

---

[๑๕๔] คณาจารย์โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, **แบบประกอบนักธรรมตรี อรบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร: เลี่ยงเชียง, ๒๕๓๖), หน้า ๙๗-๙๙.

ขั้นตอนและผลสำเร็จ/ผลสัมฤทธิ์ของงาน[๑๕๕]

ศูนย์สารสนเทศสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้กล่าวว่า นอกจากเราจะใช้สติปัญญาในการทำงาน เพื่อแก้ปัญหาและหาหนทางเจริญก้าวหน้าอยู่นั้น มีทฤษฎีมากมายที่หวังให้เราปฏิบัติตาม ลองย้อนกลับมาใช้ ธรรมะง่ายๆ ที่ให้คุณประสบความสำเร็จในการทำงานสูงสุดธรรมะที่เราควรจะหยิบยกมาใช้ในการทำงาน ทุกวันนี้ คงหนีไม่พ้นอิทธิบาท ๔ เพราะความหมายของอิทธิบาท ๔ คือธรรมให้ถึงความสำเร็จ หรือ หนทางแห่งความสำเร็จนั่นเอง โดยหลักอิทธิบาท ๔ นั้นเป็นหลักธรรมสำคัญที่ทำให้เกิดสมาธิในการ ทำงาน ไม่ฟุ้งซ่านไปกับสังคมและกระแสต่างๆ พร้อมทั้งตีกรอบให้เราทำงานอย่างคงเส้นคงวาอีกด้วย

ฉันทะ = ฉันพอใจกับงานที่ทำอยู่ มีใครบ้างไหมไม่ชอบงานที่ทำอยู่ ให้คุณลองตรวจสอบตัวเองดูว่าคุณนั้นมีความชอบหรือศรัทธากับงานแบบใด หรือพอใจกับงานแบบใดอยู่ เหมือนกับคุณเป็นนักศึกษาที่เพิ่งจบใหม่กำลังใช้ความคิดไตร่ตรองว่าคุณต้องการเดินไปเส้นทางใด เรื่องเหล่านี้ไม่มีใครให้คำตอบคุณได้เพราะเป็นความชอบความศรัทธาที่ก่อเกิดจากตัวของคุณเองจริงอยู่ที่งานแต่ละอย่างไม่มีทางที่คุณจะชื่นชอบไปทั้งหมดทุกกระบวนการ แต่ถ้าคุณพอใจที่จะทำให้ดี สบายใจที่จะต้องเจอมันทุกวัน เราเรียกว่าความศรัทธา เป็นสิ่งแรกที่มนุษย์ต้องการและเป็นพื้นฐานของความสำเร็จ อย่างเช่น คุณมีความศรัทธาและใจรักที่จะเป็นพนักงานขายที่ดีและซื่อสัตย์ สิ่งนี้จะเป็นพลังให้คุณเดินไปหาความสำเร็จได้แบบเป็นเส้นตรง และเข้าถึงจิตใจเนื้อแท้ในการทำงานมากกว่าคนที่ไม่ได้มีความศรัทธาใดๆ กับงานที่ทำ คุณอาจเริ่มต้นง่ายๆ ด้วยการตั้งคำถามกับตัวเอง ฉันทำงานเพื่ออะไร ฉันมีความสุขหรือไม่ เพียงแค่นี้คุณก็จะ ทราบตัวเองว่ามีความลึกซึ้งกับงานที่ทำอยู่เพียงใด เผื่อเราจะได้มีเวลาค้นหาและปรับเปลี่ยนตัวเอง หรือปรับศรัทธาของตัวเองให้เข้ากับงานที่ทำอยู่

วิริยะ = ฉันขยันหมั่นเพียรกับงานที่มี คงไม่มีคนไหนประสบความสำเร็จโดยปราศจากความเพียร เป็นคำคมที่แปลง่ายแต่ความหมายเหน็ดเหนื่อยยิ่งนัก เพราะความวิริยะนั้นเป็นเครื่องมือ อีกอย่างหนึ่งที่จะนำคุณไปสู่ความสำเร็จ ได้ ยิ่งคุณขยันเท่าไรผลตอบแทนที่คุณจะได้รับมันก็มีมากเท่านั้น ยกตัวอย่างต่อจากหัวข้อฉันทะ คุณเป็นพนักงานขายที่มีความศรัทธากับงานที่ทำ มีความสุขในการทำงานเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ร่วมกับความขยันหมั่นเพียร ไม่เฉยชาที่จะต้อนรับลูกค้า กระตือรือร้นหาลูกค้าใหม่ๆ อยู่เสมอ มีวินัยในการทำงาน ไม่ท้อกับปัญหาและอุปสรรคที่เข้ามา มีความทุ่มเทอย่างนี้ ตำแหน่งที่สูงขึ้นไปอยู่ไม่ไกลเกินเอื้อมแน่นอน ที่สำคัญความวิริยะจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความศรัทธาของฉันทะนั่นเองและความวิริยะไม่ใช่การทำงานแบบเอาเป็นเอาตาย แต่เป็นการหมั่นแกฝนตนเองต่างหาก

จิตตะ = ฉันเอาใจใส่รับผิดชอบกับงานที่ทำ จิตใจที่จดจ่อกับงานไม่วอกแวกไปเที่ยวเล่นล้วนเกิดผลดีต่องานที่ทำ จิตตะเป็นธรรมแสดงถึงสติและจิตใจที่รอบคอบและความรับผิดขอบที่จะตามมา ซึ่งในสังคมการทำงานปัจจุบันนี้มุ่งเน้นแย่งชิงตำแหน่งกัน และขัดขาจนลืมคิดไปว่า งานที่ตนเองต้องรับผิดขอบนั้นคือสิ่งใดกันแน่ จิตตะจึงมีความสำคัญในการทำงานโดยไม่วอกแวกออกไปนอกลู่นอกทาง ดังนั้น เมื่อคุณมีทั้งฉันทะและวิริยะแล้ว จิตตะจะเป็นเสมือนรั้วของเส้นทางที่ไม่ให้ไขว้เขวออกนอกทางสู่ความสำเร็จได้ รวมทั้งเป็นสติที่สื่อออกมาถึงความมุ่งมั่นที่สูงกว่าความพอใจและความขยับ หมั่นเพียร

วิมังสา = ฉันใคร่ครวญและใช้ปัญญาตรวจสอบงาน สิ่งสุดท้ายในการทำงาน คือการใช้ปัญญา ที่เป็นกุญแจสูงสุดของอิทธิบาท ๔ เมื่อคุณมีความรักในงานที่ทำ มีความขยันหมั่นเพียร มีสติ รับผิด

---

[๑๕๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐-๑๐๒.

ขอบ การมีปัญญาคือการทบทวนตนเองและปัญหา ว่าสิ่งที่เราได้ทำมานั้นมีผลดีผลเสียอย่างไร มีสิ่ง ใดที่เข้ามากระทบใจเราหรือคนอื่นหรือไม่ เราจะได้รู้จุดยืนของเราว่าทำงานและอยู่ในด้านทุกข์หรือสุข ล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จ อย่างเช่น ทบทวนตัวเองนิ่งๆ ว่าวันนี้ทั้งวันเราทำอะไรบ้าง สรุปกับตัวเองว่าทำเพื่ออะไร เราจะได้มีกำลังใจต่อในวันต่อๆ ไป และไม่ทำผิดซ้ำซากอีกเช่นเดิม พร้อมกันนั้นเรา จะสามารถเห็นหนทางได้ว่า เส้นทางไหนที่จะนำเราสู่ความสำเร็จได้จริงๆ[๑๕๖]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า[๑๕๗] "เมื่อได้ใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้ แล้วถึงโภคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่าได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้วถึงโภคะเพิ่มขึ้นก็สบายใจเช่นเดียวกันเป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี" การทำประโยชน์ปัจจุบันหรือการปฏิบัติตามหลักธรรม "อิทธิบาท ๔" เป็นเรื่องเกี่ยวกับปากท้องการกินการอยู่ ปัจจัยการดำรงของคน ถ้าบ้านเมืองมีเศรษฐกิจดี คนมีความอยู่ดีกินดีต่างคนต่างประกอบอาชีพที่สุจริตไม่เบียดเบียนกัน รัฐบาลก็ไม่ต้องวุ้นวายอยู่กับการปราบปรามเรื่องทุจริตสามารถพัฒนาประเทศขาติให้เจริญก้าวหน้าไปและเศรษฐกิจของขาติจะดีขึ้น จำเป็นต้องมีการพัฒนา คือ การดำเนินกิจการเพื่อเพิ่มรายได้ของคนให้สูงขึ้นต่อเนื่องกันเป็นระยะยาวนาน ปัจจัยขั้นมูลฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ ประชากรซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าสูงสุดและเป็นปัจจัยมูลฐานเป็นต้นทุนเบื้องต้นถ้าคนทุกคนที่เป็นประชากรของชาติมีหลักธรรมตามที่กล่าวมาก็ถือได้ว่าประเทศขาติมีประชากรที่มีคุณภาพมีความสามารถในการประกอบอาชีพ และเป็นอาชีพที่สุจริต รัฐบาลก็สามารถพัฒนาส่งเสริมอาชีพทางด้านเทคโนโลยีเพื่อคุณภาพและปริมาณของผลผลิตมีการศึกษาวิจัยค้นคว้านวัตกรรมให้ประชากรเกิดความชำนาญในวิชาชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ก็ย่อมบรรลุตามเป้าหมาย

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ได้พูดถึงวิธีการต่างๆ มามาก ต่อแต่นี้ไปจะพูดถึงกฎบังคับตายตัวในพระพุทธศาสนา อีกอย่างหนึ่ง ที่นักปฏิบัติไม่ว่าระดับใดต้องยึดถือเป็นกฎบังคับสำหรับการปฏิบัติ ถ้าทิ้งอิทธิบาท ๔ นี้ เสียแล้ว ไม่ว่าจะทำอะไรก็ไม่มีทางสำเร็จผลสมความปรารถนา แต่ถ้าท่านผู้ใดทรงการปฏิบัติตามในอิทธิบาท ๔ นี้แล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาค ตรัสรับรองผลว่า ต้องสำเร็จสมความมุ่งหมาย ทุกประการ แม้ท่านหวังพระนิพพานในชาตินี้ ก็หวังได้แน่นอนใจ ความในอิทธิบาท ๔ มีดังนี้

๑. ฉันทะ มีความพอใจในปฏิปทาที่ปฏิบัติโดยสม่ำเสมอ
๒. วิริยะ มีความพากเพียรพยายามไม่ท้อถอย
๓. จิตตะ สนใจในข้อวัตรปฏิบัตินั้นเนืองนิตย์
๔. วิมังสา ใคร่ครวญพิจารณา ในข้อวัตรปฏิบัตินั้นโดยถูกต้อง[๑๕๘]

ท่านพุทธทาสภิกขุ[๑๕๙] ได้ให้ความหมายของอิทธิบาท แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรมเครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตนให้

---

[๑๕๖] ศูนย์สารสนเทศสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๕๕).

[๑๕๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

[๑๕๘] สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๔๕๑), หน้า ๑๔๔.

[๑๕๙] พุทธทาสภิกขุ, **ศึกษาธรรมะอย่างถูกวิธี หรือ ธรรมวิภาค นวกภูมิ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๔๕๐), หน้า ๗๔.

สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น ๔ คือ ๑. ฉันทะ ความพอใจรักใครในสิ่งนั้น ๒. วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น ๓. จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ๔. วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น

ธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆมีหน้าที่เอพาะของตน

ฉันทะคือ ความพอใจในฐานะเป็นสิ่งที่ตนถือว่า ดีที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ข้อนี้ เป็นกำลังใจอันแรก ที่ทำให้เกิด คุณธรรม ข้อต่อไป ทุกข้อ

วิริยะคือ ความพากเพียร หมายถึงการการะทำที่ติดต่อไม่ขาดตอนเป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ คำนี้มีความหมายของความกล้าหาญเจืออยู่ด้วยส่วนหนึ่ง

จิตตะ หมายถึง ความไม่ทอดทิ้งสิ่งนั้น ไปจากความรู้สึกของตัว ทำสิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ นั้นให้เด่นชัด อยู่ในใจเสมอ คำนี้ รวมความหมาย ของคำว่า สมาธิอยู่ด้วยอย่างเต็มที่

วิมังสา หมายถึง ความสอดส่องในเหตุและผลแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆให้ลึกซึ้งยิ่งๆขึ้นไปตลอดเวลา คำนี้รวมความหมายของคำว่าปัญญาไว้อย่างเต็มที่บุคคลเมื่อประกอบด้วย คุณธรรม ๔ อย่างนี้แล้วย่อมประสบความสำเร็จ ในสิ่งที่ไม่เหลือวิสัยของมนุษย์ ซึ่งโดยตรงทาง หมายถึงความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ที่เรียกว่า นิพพาน ส่วนเรื่องอื่น นอกนั้นไม่ถือว่าเป็นเรื่องพิเศษ และไม่มีขอบขีดจำกัดเพราะ มีปัญหาเกี่ยวกับ เรื่องนอกเหนือวิสัยธรรมดา อยู่มาก เช่นเรื่องที่ว่า คนเราอาจมีอายุยืน ถึงกัลป์ด้วย อำนาจแห่งอิทธิบาททิ้ง ๔ นี้ ซึ่งข้อนี้มิได้มีความหมายขัดกัน ในข้อที่ว่าอิทธิบาท ๔ นี้จะเป็นสิ่งที่ทำให้ อายุยืนถึงปานนั้นได้หรือไม่แต่มีปัญหาอยู่ที่ว่า คนเราจะสามารถเจริญอิทธิบาทให้มากถึงเท่านั้นได้หรือไม่ต่างหาก เพราะฉะนั้น ท่านจึงถือว่า หลักเกี่ยวกับอิทธิบาท นี้ คงมีความหมายไปตามตัวหนังสือ โดยไม่ต้องมีขอบขีดจำกัดว่าอะไรบ้าง สรุปความสั้นๆว่าวิสัยของใครทำให้เขาเจริญอิทธิบาทได้มากเท่าใด เขาย่อมได้รับผลเต็มกำลังของอิทธิบาทนั้นแม้ในสิ่งที่บางคน ถือว่าเป็นของเหลือวิสัย โดยเฉพาะเช่นการบรรลุนิพพาน ในที่บางแห่ง ท่านเติมคำว่าอธิปเตยยเข้าข้างท้ายคำเหล่านี้ เป็นฉันทาธิปไตย วิริยาธิปไตย วิมังสาธิปไตย ไปดังนี้ก็มี แปลว่าความมีฉันทะเป็นใหญ่เป็นต้น ซึ่งที่แท้ ก็ได้แก่ อิทธิบาท อย่างเดียวกันนั้นเอง แต่ ใช้คำว่าที่มีค'วามหมาย ที่เห็นได้ชัดยิ่งขึ้นว่า ในการทำกิจใดๆ ก็ดีย่อมมีฉันทะ เป็นต้น เหล่านี้เป็นใหญ่ หรือเป็นประธานในความสำเร็จ เป็นการชวนให้สนใจในสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาทนี้ยิ่งขึ้น มีพระพุทธภาษิต ยืนยัน อยู่ในที่หลายแห่งว่า การตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ของพระองค์เอง สำเร็จได้ โดยมีอิทธิบาท๔ นี้เป็นประธาน แห่งการกระทำ ในลำดับนั้นๆ ฉะนั้น จึงถือว่าเป็น อุปกรณ์อันขาดเสียไม่ได้ในความสำเร็จทุกชนิด ผู้ปฏิบัติ เพื่อความความดับทุกข์จึงต้องสนใจเป็นพิเศษ แม้การประกอบ ประโยชน์ ในทางโลก ก็ใช้หลักเกณฑ์อันเดียวกันนี้ได้เป็นอย่างดี โดยเท่าเทียมกับ แม้ที่สุด แต่ในกรณีที่เป็นการทำชั่ว ทำบาป ก็ยังอาจนำไปใช้ ให้บรรลุผลได้ตามที่ตนประสงค์ ฉะนั้นท่านจึงจัดเป็นหลักธรรม ที่สำคัญหมวดหนึ่ง ในบรรดาโพธิปักขิยธรรม ทิ้งหลายนี้นับว่า เป็นอุปกรณ์ในฐานะเป็นเครื่องช่วยให้เกิดการปฏิบัติ ดำเนินไปได้ โดยปราศจากอุปสรรค ตั้งแต่ต้นจนถึงจุดหมายปลายทาง

อิทธิบาท ๔[๑๖๐]

๑ ฉันทะ แปลว่า ความพอใจรักใคร่ หมายความว่า พอใจ รักใคร่ที่จะทำความดี ด้วยความ เต็มใจและตั้งใจอย่างแรงกล้า ซึ่งความดีที่ควรทำนั้นมีประการต่างๆ ตัวอย่างเช่น การศึกษาศิลปวิทยาทางโลกและทางธรรม การประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต การปฏิบัติพระธรรมพระวินัยคุ้มครองจิตใจให้สงบ แช่มชื่น

---

๑๖๐ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๙๒.

จนกระทั่งการทำจิตให้หมดจดจากกิเลส

๑.๑ ฉันทะในการทำงาน ฉันทะ ความรักความพอใจ ที่จะทำงาน คือ มีงานเมื่อไหร่ ก็จะทำด้วยความเต็มอกเต็มใจด้วยความสุขใจ เต็มใจทำ ฉันทะนี้มีความสำคัญอย่างมากๆ ต่อการทำงานทุกๆ อย่าง ลองนึกถึงตัวเราเอง ถ้าเราทำงานชิ้นไหนด้วยความรัก สนุกกับงาน งานนั้นย่อมประสบความสำเร็จ ได้ง่าย ในทางกลับกัน ถ้ามีงานชิ้นไหนทำด้วยความฝืนใจ ไม่อยากทำเลยจริงๆ ถูกบังคับให้ทำ ถูกสั่งให้ทำ ต้องจำใจทำ ผลที่ได้จะไม่เท่ากัน ค่าที่เกิดขึ้นจะไม่เท่ากัน ความสำเร็จก็ไม่เท่ากัน เหมือนพวกทหารอาสากับทหารเกณฑ์ไปสู้รบแล้ว ประสิทธิภาพไม่เท่ากัน พวกทหารอาสาจะทำด้วยใจ และทำได้ดีกว่า เป็นต้น

๑.๒ ฉันทะในแนวทางการปฏิบัติสมาธิ พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนีได้ให้ความหมายโดยสรุปไว้ คือ“ปักใจ” ท่านได้ขยายความว่า “ต้องปักใจรักการนี้จริงๆ ประหนึ่งชายหนุ่มรักหญิงสาว ใจจดจ่อ ต่อหญิงคู่รัก ฉะนั้น” การรักสมาธิต้องมีใจเฝ้าคะนึงถึงด้วยความรักอย่างจริงๆ

แนวทางการวัดฉันทะในใจเราว่า มีมาก แค่ไหนด้วยการให้ถามตัวเองว่า “เรารักในการเข้าถึงพระธรรมกายมากแค่ไหน” เป็นการให้ทบทวน ถึงฉันทะในตัวเราและประเมินตัวเองบ่อยๆ เมื่อเราได้ตระหนักถึงความรักในการเข้าถึงพระธรรมกาย เราก็จะเกิดวิริยะมีความเพียรขึ้น แล้วเราจะเริ่มปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพระธรรมกายอย่างจริงจัง การปฏิบัติธรรมต้องระวังเรื่องของความอยาก เพราะถ้าความรักมีมากเกินไป จนกลายเป็นความอยาก ความสุขในการทำสมาธิก็จะไม่เกิด จะได้ความเครียดมาแทน ฉะนั้น ผู้ทำสมาธิจึงพึงสังวรและระวัง อย่าให้ฉันทะกลายเป็นตัณหา คือ ความอยาก

“ฉันทะคือความรักในการปฏิบัติธรรม อยากเข้าถึงธรรมได้อย่างเย็นๆ มีความผูกสมัคร รักใครในธรรม อยากให้เข้าถึงดวงธรรม อยากถึงธรรมกาย อยากเข้ากลางได้ อยากได้สุขที่เกิดจาก การหยุดการนึ่งภายใน มีแค่ฉันทะพอ อย่าให้ฉันทะมีมากจบกระทั่งไปเป็นความอยาก ถ้าอยากมากเกินไปแล้วกลุ้มถ้านั่งไม่ได้ผลแล้วเบื่อ พอเบื่อแล้วก็โทษนั่นโทษนี่ น้อยอกน้อยใจกันไป เพราะฉะนั้นให้มีฉันทะแค่นั้นพอ มีความรักมีความขอบมีความพึงพอใจที่จะเข้าถึงธรรมอย่างเย็นๆ เบาๆ สบาย พอฉันทะซึ่งเป็นหัวเรือใหญ่เป็นหัวหน้าทีมตั้งขึ้นได้ เดี่ยววิริยะความเพียรจะมาเอง”

๑.๓ เหตุให้เกิดฉันทะบางประการการกระทำให้เกิดฉันทะมีอยู่หลายประการอย่างเช่น การมองให้เห็นคุณค่าของการปฏิบัติธรรม การมองให้เห็นคุณของการออกจากภพและการมองให้เห็นภัยที่มีอยู่ในภพ เหมือนพระโพธิสัตว์ของเราที่ท่านมองเห็นโทษของความแก่ ความเจ็บ และความตายว่าเป็นภัย ท่านจึงไม่อยากกลับมาเกิดอีก และมองเห็นว่าเพศสมณะมีคุณที่จะทำให้เราออกไปจากภพที่มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตายนี้ พระโมคคัลลานะและพระสารีบุตร เมื่อครั้งที่ท่านเป็นคฤหัสถ์ ขณะที่กำลังดูการแสดงบนเวที ซึ่งทุกคนกำลังสนุกสนานกับการแสดงอยู่ แต่ท่านทั้งสองกลับมองว่าไม่นานคน แสดงก็ต้องตาย แม้ตัวท่านทั้งสองก็ต้องตายจึงออกบวช ตั้งใจปฏิบัติธรรม ในเรื่องของการมองให้เห็นคุณ ของการออกจากภพและโทษของการอยู่ในภพนี้ เพื่อให้เข้าใจได้ชัดเจนขึ้น จะขอนำตัวอย่างของพระมิลลกะ ที่ท่านได้กัลยาณมิตรจึงทำให้ท่านเกิดฉันทะในการทำความเพียร เล่ากันมาว่า ในเวลาเป็นคฤหัสถ์ พระเถระนั้นเลี้ยงชีพด้วยการกระทำปาณาติบาต เป็นนายพรานอยู่ในป่า วันหนึ่ง กำลังเคี้ยวกินเนื้อที่ปิ้งไว้ บนถ่าน เที่ยวไปในที่ใกล้บ่วงถูกความกระหายครอบงำจึงไปสู่วิหารของพระเถระผู้อยู่ป่ารูปหนึ่ง เปิดหม้อน้ำดื่มที่ตั้งอยู่ในที่ไม่ไกลของพระเถระผู้กำลังจงกรมอยู่ ไม่ได้เห็นน้ำติดก้นโอ่ง เกิดอารมณ์โกรธ กล่าวว่า " ภิกษุ พวกท่านฉันโภชนะที่คฤหบดีให้แล้วก็หลับไป ไม่จัดตั้งน้ำไว้แม้เพียงนิ้วมือหนึ่งในหม้อน้ำ นั่นเป็นสิ่ง ไม่ถูกต้อง"

พระเถระกล่าวว่า "ผมได้ตั้งหม้อน้ำดื่มไว้เต็มแล้ว แล้วจึงไปตรวจดู เห็นหม้อน้ำยังเต็มจึงบรรจุสังข์สำหรับใส่น้ำดื่มจนเต็มได้ให้แล้ว ท่านดื่มน้ำที่เต็มสังข์ที่สอง คิดว่า หม้อเต็มน้ำอย่างนี้ อาศัยการ

กระทำของเราเกิดเป็นเหมือนกระเบื้องร้อน ในอนาคต ตัวของเราจะเป็นอย่างไร เมื่อนายพรานฟังแล้ว มีจิตสลด ทิ้งธนูแล้วกล่าวว่าขอท่านโปรดบวชให้กระผมเถิดครับ" พระเถระให้ท่านบรรพชา[๑๖๑]

เมื่อท่านทำสมณธรรมอยู่ สถานที่ที่ฆ่าเนื้อและสุกรเป็นอันมาก และสถานที่ดักบ่วง และฟ้าทับเหว ย่อมปรากฏ เมื่อท่านกำลังระลึกถึงสถานที่นั้นอยู่ เกิดความเร่าร้อนในร่างกาย ใจท่านไม่ดำเนินไปตามแนว พระกัมมัฏฐาน เป็นเหมือนโคโกง ฉะนั้น ท่านคิดว่า โดยภาวะเป็นภิกษุเราจะทำอย่างไร ถูกความไม่ยินดียิ่งบีบคั้น ไปหาพระเถระ ไหว้แล้วกล่าวว่า " ท่านครับ ผมไม่อาจทำสมณธรรมได้" ลำดับนั้น พระเถระกล่าว กับท่านว่า " ท่านจงทำการฝีมือ" ท่านรับว่า "ครับ" แล้วตัดไม้สดมีไม้มะเดื่อ เป็นต้น ทำเป็นกองใหญ่ แล้วถามว่า "ผมจะทำอย่างไรต่อ" "จงเผามัน" ท่านก่อไฟในทิศทั้ง ๔ ก็ไม่สามารถ จะเผาได้ จึงกล่าวว่า" ผมทำไม่ได้ครับ" พระเถระกล่าวว่า" ถ้าเช่นนั้น จงหลีกไป" แล้วใช้ฤทธิ์ เอามือแหวก แผ่นดิน หยิบเศษไฟจากมหานรก ทิ้งไปบนกองไม้สด ชั่วพริบตาเดียวกองไม้ใหญ่เพียงนั้นก็ไหม้วูบ หายไปเหมือนไม้แห้ง พระเถระแสดงเปลวไฟแก่ท่านแล้วกล่าวว่า" ถ้าท่านจะสึก ท่านจะไหม้ในที่นี้" ท่านเกิดความสังเวชปนกับความกลัวมหานรกอย่างจับใจ ตั้งแต่ท่านได้เห็นเปลวไฟ ท่านตัวสั่นถามว่า "ท่านครับ พระพุทธศาสนาเป็นเหตุนำออกจากทุกข์แน่หรือครับ" พระเถระกล่าวว่า" อย่างนั้น" พระมิลลกะกล่าวว่า "ท่านครับ เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นเหตุนำออกจากทุกข์ มิลลกภิกษุ จะทำตนให้พ้นทุกข์ ท่านอย่าคิดไปเลย" ตั้งแต่นั้นมา ท่านมิลลกะเพียรพยายามทำสมณธรรม บำเพ็ญวัตรปฏิบัติ ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในขณะที่วางฟางที่ชุ่มน้ำไว้บนศีรษะนั่งหย่อนเท้าทั้งสองลงในแอ่งน้ำนั่นเอง

เราจะเห็นแล้วว่า เมื่อเรามองให้เห็นคุณของการออกจากภพ และโทษภัยของวัฏฏะ จะทำให้เรา เกิดฉันทะในการทำความเพียรขึ้นได้ มีกำลังใจที่จะปฏิบัติ ดังนั้น เราจึงควรหมั่นทำให้ฉันทะของเราเกิดขึ้นบ่อยๆ ให้น้อมไปในการปฏิบัติธรรมให้มาก เมื่อเริ่มต้นด้วยฉันทะอันดีงามแล้ว นั่นย่อมแสดง ถึงความสำเร็จที่จะมาถึง เหมือนอาทิตย์อุทัย เป็นที่มาของแสงสว่างฉันนั้น

๒. วิริยะ โดยคำศัพท์แล้วมาจากคำว่า วีระ แปลว่า กล้า ก็คือ มีความกล้าที่จะผจญกับ อุปสรรคทุกชนิด เห็นอุปสรรคแล้วมีความรู้สึกเหมือนทารกเห็นขนม หรือเห็นอุปสรรคต่างๆ แล้วมีความรู้สึกเหมือนทารกเห็นไอศกรีมเห็นช็อคโกแลต เห็นแล้วก็อยากจะกิน อยากจะลิ้มลอง อยากจะพิสูจน์ วิริยะเมื่อเกิดขึ้นกับใครแล้ว จะทำให้มีความขยันหมั่นเพียรและความพากเพียรบากบั่นในการทำงานนั้นๆ ไม่ยอมแพ้ต่อความเกียจคร้าน ความขี้เกียจ ความเฉื่อยชา ซึมเซา คือบางทีขี้เกียจ อยากจะพัก อยากจะนอน อยากจะเล่น แต่ก็ไม่ยอมแพ้ต่อความอยากเหล่านั้น ไม่ขี้เกียจแข็งใจสู้ ต้องทำไปไม่ยอมแพ้ นี่คือ วิริยะ

วิริยะมีความสำคัญต่อการทำงานทางใจ คือ จะให้สำเร็จได้ต้องมีวิริยะความพากเพียร นั่งนึกอย่างเดียวไม่สำเร็จ ต้องลงมือทำถึงจะสำเร็จ ถ้าคิดแล้วไม่ทำก็เป็นการสร้างวิมานในอากาศ คิดแล้วต้องทำงานทางใจ ถึงจะสำเร็จได้ ถ้าเรามีวิริยะความสำเร็จที่เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นอย่างเราคาดไม่ถึงเลยทีเดียว

๒.๑ วิริยะในการปฏิบัติสมาธิวิริยะ ในการทำสมาธินั้น บากบั่นท่านได้ขยายความไว้ว่า " ต้องบากบั่นพากเพียรเอาจริงเอาจัง" "ขยันนั่งขยันทำใจหยุดนิ่ง ไม่ว่าเวลาชัก ๑ หรือ ๒ นาทีก็ฝึกไปเรื่อย ทำยังไงจะปล้ำใจ ให้มันหยุดนิ่งอยู่ภายใน ไม่ว่าจะมีเวลา ๑ นาที ๒ นาที ๕ นาที ๑๐ นาที ในรถในเรือ ที่ไหนก็แล้วแต่ บนเครื่องบิน ห้องน้ำห้องท่า ทำหมดฝึกไปเรื่อยๆ ฝึกตั้งแต่ยังคุ่มๆ ค่ำๆ นึกอะไรไม่ออก ใจ ยังฟุ้งซ่านอยู่ ก็จะค่อยๆ ฝึกไปเรื่อยๆ นี่ความขยันมาแล้ว พอความขยันมาใจก็จรดจ่อ ขบวนที่ ๓ ก็ ตามมา"

๒.๒ วิริยะ ๓ ระดับเราสามารถจัดแบ่งวิริยะได้เป็น ๓ ระดับดังนี้ คือ

---

[๑๖๑] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๙๓.

วิริยะระดับเบื้องต้น คือ การเริ่มต้นทำสมาธิตั้งแต่เริ่มนั่งบ้าง ไม่นั่งบ้าง แต่เริ่มต้นด้วยการกล้าเปลี่ยนแปลงตัวเองด้วยการนั่งทีละน้อย และกล้าที่จะทำให้ตัวเองก้าวหน้าในการทำความดี ด้วยการทำสมาธิ

วิริยะระดับกลาง เป็นการนั่งสมาธิทุกวันไม่ขาด นั่งเรื่อยๆ แต่จะเข้าถึงเมื่อไหร่นั้นก็เป็นเรื่องของใจ แต่มีความเพียรทำอย่างสม่ำเสมอ เป็นความกล้าที่เพิ่มขึ้นในการทำ จะทำความดีอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง ผู้ที่ทำได้อย่างนี้ไม่วันใดก็วันหนึ่ง ต้องได้บรรลุแน่นอน

วิริยะระดับสูง คือ การทำสมาธิอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ตั้งมั่นว่าเมื่อนั่งลงไปแล้วไม่ได้ยอม ตายกันทีเดียว ในทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นปรมัตถบารมี ถ้าไม่ได้ยอมตาย เป็นการนั่งทำความเพียร แบบเด็ดขาด เรียกว่าไม่ได้ตายเถิด การนั่งแบบนี้จะขึ้นอยู่กับบารมี บางคนก็ตายจริง บางคนก็ไม่ตาย แต่ถึงแม้จะตาย แต่ยังทำไม่ได้ในภพนี้ ก็จะไปได้ในชาติหน้า ตัวอย่างของบุคคลผู้มีความเพียรอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ในพระไตรปิฎกก็มีกล่าวไว้ ในที่นี้จะขอ ยกกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ ดังต่อไปนี้

เรื่องของภิกษุ ๗ รูป[๑๖๒] ในอดีตเล่ากันมาว่า ในภัทรกัปนี้ พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า กัสสปะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว พระองค์ทรงยังศาสนธรรมให้รุ่งโรจน์ ข่มขี่เดียรถีย์ผู้หลอกลวง ทรงแนะนำเวไนยสัตว์แล้วเสด็จปรินิพพานพร้อมทั้งพระสาวก ครั้นเมื่อพระโลกนาถพร้อมทั้งพระสาวกปรินิพพานแล้ว เมื่อศาสนธรรม กำลังจะสูญสิ้นอันตรธาน ทวยเทพและมนุษย์พากันสลดใจ สยายผม มีหน้าเศร้า คร่ำครวญว่า ดวงตา คือ พระธรรมจะดับแล้ว เราจะไม่ได้เห็นท่านผู้มีวัตรดีงามทั้งหลาย เราจะไม่ได้ฟังพระ สัทธรรม โอหนอ พวกเราเป็นคนมีบุญน้อย ครั้งนั้น พื้นปฐพีทั้งหมดนี้ ทั้งใหญ่ทั้งหนา ได้ไหวสั่นสะเทือน สาครสมุทร ดุจเหือดแห้ง แม่น้ำครวญครางน่าสงสาร อมนุษย์ตีกลองดังทั่ว ๔ ทิศ อสนีบาตอันน่ากลัว ตกลงโดยรอบ อุกกาบาตตกจากท้องฟ้า ดาวหางปรากฏ เกลียวแห่งเปลวไฟ มีควันพวยพุ่ง หมู่สัตว์ร้องครวญคราง อย่างน่าสงสาร

ในขณะนั้นมีภิกษุ ๗ รูป เห็นเหตุการณ์เหล่านั้น เกิดความสลดใจ คิดว่าความอันตรธานแห่งพระศาสนา ยังไม่มีเพียงใด พวกเราจะกระทำที่พึ่งแก่ตนเพียงนั้น ไหว้พระเจดีย์ทองคำ แล้วเข้าไปสู่ป่า เห็นภูเขาลูกหนึ่ง จึงกล่าวว่า" ผู้มีอาลัยในชีวิตจงกลับไป ผู้ไม่มีอาลัยจงขึ้นภูเขาลูกนี้" พาดบันไดแล้ว แม้ทั้งหมดขึ้นสู่ภูเขานั้น ผลักบันไดทิ้งแล้วกระทำสมณธรรม

บรรดาภิกษุเหล่านั้น พระสังฆเถระบรรลุพระอรหัตโดยล่วงไปราตรีเดียวเท่านั้น พระเถระนั้นเคี้ยวไม้ชำระฟันชื่อนาคลดาในสระอโนดาต นำบิณฑบาตมาแต่อุตตรกุรุทวีป แล้วกล่าวกับภิกษุเหล่านั้น ว่า" ผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านเคี้ยวไม้ชำระฟันนี้ บ้วนปากแล้ว จงฉันบิณฑบาตนี้" ภิกษุ ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำกติกากันไว้อย่างนี้ว่า" ภิกษุใดบรรลุพระอรหัตก่อน ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ จะฉันบิณฑบาตที่ภิกษุนั้นนำมาหรือ"

พระเถระกล่าวว่า ผู้มีอายุ " ข้อนั้นไม่มีเลย"

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า" ถ้าเช่นนั้น แม้พวกเราจะยังคุณวิเศษให้เกิดเหมือนท่าน แล้วจะนำอาหารมาบริโภคเอง" ดังนี้แล้วก็ไม่รับ ในวันที่ ๒ พระเถระองค์ที่ ๒ บรรลุอนาคามิผล พระเถระนั้นนำบิณฑบาตมาแล้ว ก็นิมนต์ภิกษุรูปอื่นให้ฉันอย่างนั้นเหมือนกัน ภิกษุเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า" ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำกติกากันไว้อย่างนี้ว่าพวกเราจะไม่บริโภคบิณฑบาตที่พระมหาเถระนำมาแต่จะบริโภคบิณฑบาตที่พระอนุเถระนำมาหรือ"

พระเถระองค์ที่ ๒ กล่าวว่า "ผู้มีอายุข้อนั้นไม่มีเลย"

---

[๑๖๒] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๙๒.

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า" เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้พวกเรายังคุณวิเศษให้เกิดเหมือนท่านแล้ว อาจเพื่อบริโภคด้วยความเพียรแห่งบุรุษของตนได้ จึงจะบริโภค" ดังนี้แล้วก็ไม่รับ บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้บรรลุพระอรหัตปรินิพพานแล้ว ภิกษุผู้เป็นอนาคามีบังเกิดในพรหมโลก ภิกษุอีก ๕ รูปไม่อาจยังคุณวิเศษให้บังเกิดได้ ผ่ายผอมแล้ว มรณภาพ ในวันที่ ๗ บังเกิดในเทวโลก ในสมัยของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันนี้ จุติ (ตาย) แปลว่า เคลื่อนจากเทวโลกนั้นแล้ว เกิดในตระกูลต่างๆ

เมื่อได้มาเกิดในภพสุดท้าย ภิกษุรูปหนึ่งได้เป็นพระราชา พระนามว่า ปุกกุสาติ ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการพบกินครั้งแรกก็ได้เป็นพระอนาคามี มรณภาพแล้วได้ไปสู่พรหมโลก ท่านที่เหลือ ได้เกิดมาเป็นพระกุมารกัสสปะ พระทารุจีริยะ พระทัพพมัลลบุตร พระสภิยะ ทั้ง ๔ องค์ ได้เป็น พระอรหันต์ โดยการฟังธรรมจากพระสัมมาส้มพุทธเจ้าเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

จากข้างต้นเราจะเห็นได้ว่า การทำความเพียรแบบเอาชีวิตเป็นเดิมพันนั้นได้ผลเร็วเห็นทันตา แต่ต้องใช้ความเพียรอย่างสูงจึงจะทำได้ ดังนั้นในประวัติศาสตร์จึงมีเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่ทำได้ ในยุคของเราก็มีพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนีที่เป็นตัวอย่างแก่เรา

๒.๓ วิธีการสร้างให้มีความวิริยะเราจะต้องป้องกันศัตรูตัวร้ายที่มาทำร้ายวิริยะ คือ อบายมุข ทั้งการสูบบุหรี่ ดื่มเหล้า การเที่ยวเตร่เฮฮา การสูบบุหรี่ต่างๆ ความเจ้าชู้ คบคนไม่ดีความเกียจคร้านต่างๆ ใครเคยดื่มเหล้าหัวรานำ้ ต้องเพลา ต้องเลิกต้องงด ฯลฯ เพราะสิ่งเหล่านี้ทำให้เสียสุขภาพ เมื่อสุขภาพไม่ดี พอถึงคราวจะทำงาน ก็ไม่อยากทำ ดื่มเหล้าเมามา ตื่นเข้าก็ยังมึนอยู่ ยังไม่สร่าง ทำให้ขยันไม่ออก เพราะสภาพร่างกายไม่พร้อม พักผ่อนไม่พอ ร่างกายไม่แข็งแรง ต้องเว้นอบายมุขเสียก่อน เมื่อสุขภาพดี จึงจะทำการงานได้

ในการคิดจะทำสมาธิ ต้องลงมือทำทันที ส่วนใหญ่เสียเวลาตรงตั้งท่าเยอะ พอคิด ใช้เวลาตั้งท่า หลายวับ พอเริ่มจะทำก็เหนื่อยเสียก่อน คิดจนเหนื่อย มีลูกเล่นมาก ทำได้หน่อยเดียวเลยเลิก พอคิดปั๊บต้องทำเลย จะรู้สึกสนุกและอยากจะทำต่อ เหมือนเด็กเรียนหนังสือเด็กที่ขยันเรียนหนังสือ เรียนเสร็จกลับมาบ้านทบทวนแบบฝึกหัด ทบทวนแบบเรียน การบ้านมีทำ พอถึงคราวไปเรียบใหม่จะอยากเรียนต่อ เพราะความรู้เก่าก็แน่น ความรู้ใหม่ก็ดูมาล่วงหน้า อยากจะเรียน ถึงคราวเรียนสบตาครู่อย่างเดียว กลัวครูจะไม่ถาม อยากให้ถามพร้อมจะตอบ คนที่ทำสมาธิบ่อยๆ จะรู้สึกมีความสุขกับการทำสมาธิ และอยากนั่งให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เช่นนี้

๓. จิตตะ หมายถึง มีใจจดจ่อ ไม่วอกแวก เรียกว่าตั้งใจทำ ไม่ใช่ว่าขยันแต่ไม่ตั้งใจทำ ไม่ใช่ว่าขยัน ไปอย่างนั้น ใจคิดโน่นคิดนี่ งานก็ไม่เกิด เกิดก็ไม่เต็มที่ คนที่ขาดจิตตะ เปรียบเหมือนน้ำประปาที่ไหลๆ หยุดๆ เปิดน้ำไหลกะปริบกะปรอย รองน้ำตั้งนานกว่าจะเต็มโอ่ง เพราะความที่มันคอยฟังซ่าน บางตอนมันก็คิด ซักพักก็ไปฟุ้งถึงเรื่องอื่น กว่าจะได้ผลงานน้ำสักโอ่ง รอตั้งนาน แต่ความคิดของคน มีจิตตะ ความคิดของเขาจะไหล เห็นโล่งโปร่ง เปรียบเหมือนน้ำก็ไหลโจ๊ก พักเดียว เต็มโอ่งเลย ไม่มีขาด ไม่มีหยุด เต็มกำลังเต็มแรงใช้เวลาเท่ากันแต่ประสิทธิภาพอาจแตกต่างกันหลายเท่าตัว[๑๖๓]

การทำงานของจิตตะเป็นการทำงานอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ซึ่งคนที่มีจิตตะอย่างสมบูรณ ไม่ว่าจะกระทำกิจใด ก็จะพัฒนาแนวทางการทำกิจกรรมนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง ไปจนกว่า จะสำเร็จ ลักษณะการทำซ้ำๆ บ่อยๆ เป็นลักษณะที่สำคัญของจิตตะ การทำสมาธิซ้ำๆ จนเกิดเป็นนิสัยขาด

---

[๑๖๓] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๓๐๓.

ไม่ได้ ซึ่งเป็นการแสดงว่าคนๆ นั้น มีจิตตะที่สมบูรณ์ ซึ่งจะแตกต่างจากวิริยะที่เป็นความกล้าในการเปลี่ยนแปลง แต่จิตตะเป็นการตอกย้ำซ้ำๆ ในงานนั้นๆ เหมือนกับการตีทำลายหินที่ขวางทางน้ำ ซึ่งกว่า จะได้น้ำก็ต้องเอาค้อนตีซ้ำๆ ลงไป การตีก้อนหินใหญ่ ในแต่ละครั้งนั่นเองหมายถึงความสำเร็จที่รออยู่ จนในที่สุดการตีบ่อยๆ นั้น ก็ทำหินแตกได้น้ำมากิน การทำสมาธิก็เช่นกัน เมื่อทำซ้ำๆ ไป ย่อมใกล้ความสำเร็จ และเมื่อประกอบกับวิมังสาในการพัฒนา การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ก็จะเป็นเหตุให้การทำ สมาธิประสบผลสำเร็จได้

ในเรื่องนี้มีตัวอย่างในพระไตรปิฎกว่าในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์นั้น ได้เกิดเป็นพ่อค้า ครั้งหนึ่งได้เดินทางไปผ่านไปทางทะเลทราย ในวันนั้นเป็นวันสุดท้ายที่ดูจากระยะทางแล้วต้องพ้นจาก ทะเลทรายในวันนี้แน่นอน ทุกคนต่างก็มีความมั่นใจว่า ต้องผ่านไปได้ เพราะเหลืออีกไม่ไกล ปกติการเดินทางในทะเลทรายมักจะเดินทางกันตอนกลางคืน เพราะอากาศกลางวันร้อนมากจึงต้องหลบ พักผ่อนอยู่ ในเต็นท์คืนนั้นเป็นคืนสุดท้ายที่ทุกคนกะว่าอย่างไรก็คงพ้นทะเลทราย จึงต่างพากันพักผ่อน และปล่อยให้โคทำงานพาเดินไปโดยมีคนทำหน้าที่ดูควบคุมเส้นทางเอาไว้ ๑ คน

เนื่องจากความประมาท คนที่ทำหน้าที่คุมเส้นทางก็พลอยผล็อยหลับไปด้วย โคซึ่งปัญญาก็น้อย จึงเดินไป ตามใจตัวเอง หมุนเกวียนให้เดินทางย้อนกลับเส้นทางเดิม กว่าจะรู้ตัวตื่นก็ปรากฏว่าย้อนกลับมาที่เดิมเรียบร้อย ก็เช้าพอดี คนส่วนใหญ่พากันเข่าอ่อนคิดว่า ตายแน่คราวนี้ เนื่องจากน้ำที่เตรียมมาหมดพอดี เมื่อขาดน้ำก็ไม่สามารถจะหุงหาอาหารได้ พากันนอนรอความตายอยู่ มีแต่เพียงพระโพธิสัตว์เท่านั้น ที่คิดว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร ท่านเดินไปเดินมาอยู่แถวนั้นก็เหลือบไปเห็นกอหญ้า อยู่กอหนึ่ง พลันความคิดก็กระจ่าง ท่านจึงให้ช่วยกันขุดทราย เอาน้ำจากใต้ดินมาใช้ แต่ว่าเมื่อขุดไปจนจะถึงน้ำปรากฏว่ามีก้อนหิน ก้อนใหญ่ขวางทางอยู่จึงเป็นเหตุให้ทุกคนสิ้นหวังกลับไปนอนหมด แต่พระโพธิสัตว์ไม่ยอมแพ้ ด้วยจิตตะ ที่ฝึกมาดีแล้ว ท่านพิจารณาเห็นก้อนหินมีลักษณะที่จะกระทำอะไรได้สักอย่าง จึงเรียกคนใช้คนสำคัญมา สั่งว่า จงทุบหินนี้ คนใช้นั้น เป็นคนที่ไม่มีข้อแม้ แม้ตนเองจะรู้ว่า แทบไม่มีทางเลย ก็ทุ่มทุบลงไปในที่สุด หินนั้นก็แตกจริงๆ และทุกคนก็รอดตายเพราะน้ำนั้น เราจะเห็นว่า จิตตะนั้นเป็นตัว ทำให้เกิดความเพียรมี ความสม่ำเสมอในการทำการงาน ความเพียรที่สม่ำเสมอ มีความสำคัญ ในการ เปลี่ยนแปลงให้หลายสิ่ง หลายอย่างเป็นไปอย่างที่หวังได้

๓.๑ จิตตะในแนวการปฏิบัติสมาธิจิตตะนั้นความหมายโดยสรุปไว้คือ "วิจารณ์" ท่านได้ ขยายความว่า "วิจารณ์ตรวจดูการปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามแนวสอนของอาจารย์ให้ดีที่สุด" คือต้องตรวจดู การปฏิบัติ ทำตามคำที่ครูสอน ครูสอนไว้อย่างไร ก็ดำเนินตามแนวนั้นไม่ปฏิบัติผิดจากกัน

๓.๒ วิธีการสร้างจิตตะ จิตตะจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยบรรยากาศรอบตัวเป็นส่วนช่วย ลองสังเกตดู ถ้าเรามาวัด ก็เป็นบรรยากาศของการปฏิบัติธรรม การนั่งสมาธิการฟังเทศน์ สิ่งนี้ก็ถือเป็นเรื่องปกติ เพราะบรรยากาศ ทุกอย่างเอื้อให้นึกถึงเรื่องบุญ เรื่องธรรมะ เรื่องบุญเรื่องกุศล แต่ถ้าใครไปชายทะเล บรรยากาศ ความรู้สึก ก็จะไปอีกแบบ ใจก็จะคิดไปอีกเรื่อง ฉะนั้น บรรยากาศรอบตัวจะมีผล ต่อความรู้สึกนึกคิด ของตัวเราเอง

เพราะฉะนั้นในการสร้างจิตตะ ถ้าเราต้องการจะทำสิ่งใด ต้องสร้างบรรยากาศรอบตัวให้เอื้อต่อ สิ่งนั้น เช่น จะนั่งสมาธิ ก็ต้องสร้างบรรยากาศการปฏิบัติธรรม จัดสถานที่ให้อำนวยต่อการปฏิบัติ พูดคุยกันเรื่องธรรมะ และสิ่งสำคัญประการหนึ่งของบรรยากาศ ก็คือ บรรยากาศพื้นฐานให้ใจสบาย ใจ สงบ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการทำกิจกรรมทางโลกทุกอย่าง ก็ต้องเริ่มจากการรักษาความสะอาด ความเป็น

ระเบียบเรียบร้อย อย่ามองเป็นเรื่องเล็กน้อยว่าการรักษาความสะอาดไม่เห็นจะมีอะไร ความสะอาดสำคัญมาก เพราะสิ่งที่เราเห็น จะส่งผลต่อตัวเราทั้งความคิด คำพูด และการกระทำได้

๔. วิมังสา แปลว่า ความตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้นๆ หมายความว่า ใช้ปัญญา สอดส่องเทียบเคียงเปรียบเทียบ ทั้งเหตุ ทั้งผลในความดีต่างๆ ที่ตนกระทำแล้ว คือ ย้อนกลับไปดูว่าตนได้ ทำเหตุปลูกฉันทะ ใช้วิริยะ ได้ตั้งจิตตะ ในการนั้นๆ ไว้มากน้อยเท่าไร แล้วได้ผลเท่าไร แม้ในปัจจุบันกำลัง ทำเหตุ คือ ปลูกฉันทะเป็นต้นไว้เท่าไร ต่อไปคงจะได้ผลเท่าไร ถ้าได้ทำเหตุ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ ไว้ดีในเบื้องต้น ก็ย่อมได้รับผล คือ ความสำเร็จในชั้น นั้นๆ เป็นสำดับมาและถ้าไม่ละเหตุดังกล่าวนั้นเสียในปัจจุบัน ก็ย่อมได้ผลคือความสำเร็จในขั้นสูงต่อไปในอนาคต แม้ในการปฏิบัติธรรมสะสางกิเลส ถ้ามีเหตุคือฉันทะเป็นต้นบริบูรณ์ ก็ย่อมจะได้รับผลดีเป็นชั้นๆ ถ้ามีเหตุไม่บริบูรณ์ ก็ย่อมได้รับผลไม่ดี คือละกิเลสไม่ได้

อีกประการหนึ่ง กิจกรรมใดๆ จะสำเร็จมากน้อยเพียงใด หรือไม่สำเร็จ เพราะเหตุใด ตนเองจะต้องสอบสวน เปรียบเทียบด้วยตนเองเป็นดีที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ว่า ปฏิมีเสตมตฺตนา จงพิจารณาสอบสวนด้วยตนเอง

เมื่อบุคคลพิจารณาสอบสวนการกระทำของตนด้วยตน ก็ย่อมเข้าใจตนเอง สามารถปรับตนเอง ให้ถูกต้อง ทำงานให้ถูกต้อง ทั้งคดีโลกคดีธรรม ก็ย่อมสำเร็จกิจตามวัตถุประสงค์ที่ไม่เหลือวิสัยทุกประการ[๑๖๔]

๔.๑ วิมังสาในแนวทางการปฏิบัติสมาธิในแนวทางการปฏิบัติของพระสัมมาส้มพุทธเจ้า พระองค์ทรงใคร่ครวญถึงแนวทางการปฏิบัติของพระองค์อยู่เสมอ กว่าการตรัสรู้ธรรมของพระองค์ จะเกิดขึ้นได้ทรงใช้วิจารณญาณ ในการใคร่ครวญ ทำการทดลองอยู่ถึง ๖ ปี ในที่สุด ก็บรรลุพระสัพพญญุตญาณ วิมังสานั้น ความหมายโดยสรุปไว้คือ "ทดลอง" ท่านได้ขยายความว่า "ทดลองในที่นี้ได้แก่ หมั่นใคร่ครวญสอดส่องดูว่า วิธีการที่ทำไปนั้นมีอะไรขาดตกบกพร่องบ้าง รีบแก้ไข อย่างนั้นไม่ดีเปลี่ยนอย่างนี้ ลองดูใหม่ เช่น นั่งภาวนาในที่นอนมักจะง่วง ก็เปลี่ยนมานั่งเสียที่อื่น เป็นต้น"

วิมังสาในแนวการปฏิบัติ ได้ขยายความคำว่า วิมังสา ไว้ดังนี้ "วิมังสามาแล้ว ตรวจตรา ปรับปรุงวิธีการ ปรับปรุงใจว่า ทำไมเราถึงนั่งแล้วไม่หยุด ทำไมเมื่อวานนั่งดี วันนี้ทำไมนั่งไม่ดี หรือวันนี้นั่งดีทำอย่างไรถึงจะดีตลอดไป หรือเราได้ยินได้ฟังคนนั้นเขาหยุด เขานิ่ง เขามีความสุข เขาเข้าถึงดวงธรรมภายใน ทำอย่างไรเราถึงจะเข้าถึง เราตึงเกินไป เราหย่อนเกินไปไหม วิมังสามันก็จะมาตอนนี้"

ธรรมทั้ง ๓ ประการข้างต้น คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ ต้องมีวิมังสาเป็นตัวช่วย เพราะถ้ามีฉันทะ ไม่พอดี คือ หย่อนเกินไป ไม่ค่อยจะรักในการปฏิบัติธรรมเท่าที่ควร หรือมีฉันทะมากเกินไป จนกลายเป็นความอยาก การปฏิบัติจะผิดวิธี และไม่สำเร็จผล เช่นเดียวกันหากมีความเพียรย่อหย่อน ไม่ค่อยได้ทำ หรือมีความเพียรจัดเกินไปจนร่างกายบอบช้ำ การปฏิบัติจะสัมฤทธิผลได้ยาก

อีกประการหนึ่ง ถ้าหากทำไปเรื่อยๆ มีจิตตะ แต่ถ้าไม่ได้พัฒนาแนวทางการปฏิบัติ การปฏิบัติก็จะไม่ก้าวหน้า

ท่านโสณะเป็นพระสาวกผู้เลิศทางด้านการทำความเพียร แต่ในช่วงต้น ท่านทำความเพียรจัดเกินไป จนร่างกายบอบช้ำ จึงไม่สามารถบรรลุธรรมได้ การปฏิบัติของท่านนั้น ว่ากันว่า ถึงขั้นเลือดตกยางออกกันทีเดียว มีเรื่องเล่าว่า ในช่วงต้นท่านได้ทำความเพียร ทั้งกลางวันและกลางคืน เป็นเหตุให้เกิดความ

---

[๑๖๔] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๓๐๗

ง่วงอย่างมาก เมื่อเกิดความง่วงขึ้น ท่านจึงเริ่มเดินจงกรม และการเดินจงกรมของท่าน ก็เดินเท้าเปล่า เนื่องจากพระสมัยนั้นไม่ใส่รองเท้า เป็นเหตุให้เท้าของท่านแตก เมื่อเท้าของท่านแตก จนเดินไม่ได้ ท่านก็ไม่ละความเพียรยังคงเดินต่อไปด้วยเข่า และในที่สุดก็ต้องคลาน สถานที่ท่านทำความเพียรจนพื้นที่ ที่ทำความเพียรเป็นสีแดงด้วยเลือดของท่าน สถานที่นั้นเป็นเหมือนลานเขือดโค ท่านพิจารณาเห็นว่า ท่านทำความเพียรอย่างหนักประกอบด้วยฉันทะ วิริยะ จิตตะอย่างยิ่ง แต่ก็ไม่ทำให้ท่านบรรลุได้ ด้วย วิมังสาที่ยังไม่สมบูรณ์ของท่าน ท่านจึงคิดว่า สงสัยเรานั้นจะไม่มีบุญได้บรรลุเป็นแน่ เพราะเราถึงทำความเพียรอย่างนี้แล้ว ก็ยังไม่บรรลุ เกิดความท้อใจ จึงคิดสึกไปเป็นคฤหัสถ์ พระสัมมาส้มพุทธเจ้าทรงเห็นด้วย พระมหากรุณาธิคุณ จึงทรงเสด็จมาเพื่อเป็นกัลยาณมิตรให้แก่ท่าน ด้วยการมาเติมวิมังสาให้สมบูรณ์ โดยใช้อุปมาของพิณ ๓ สาย ดังเนื้อเรื่อง ที่จะยกมาเป็นตัวอย่าง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบปริวิตกแห่งใจของท่านพระโสณะด้วยพระทัย แล้วทรงหายตัวจากภูเขาคิชฌกูฏไปปรากฏตรงหน้าของท่านพระโสณะที่ป่าสีตวัน ทรงประทับนั่งบนอาสนะที่ ได้ปูแล้ว แม้ท่านพระโสณะถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถามท่านพระโสณะว่า "ดูก่อนโสณะ ท่านหลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดปริวิตก แห่งใจอย่างนี้ หรือว่าสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นผู้ปรารภความเพียร เราก็เป็นผู้หนึ่งในจำนวนสาวกเหล่านั้น ก็แต่ว่าจิตของเรายังไม่หลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็โภคทรัพย์มีอยู่ในสกุลของเรา เราอาจเพื่อใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญได้ หรือมิฉะนั้น เราควรบอกคืนสิกขา สึกมาเป็นคฤหัสถ์ ใช้สอยโภคทรัพย์และทำบุญดีกว่า"[๑๖๕]

สรุปได้ว่า "อิทธิบาท ๔" จึงมีความหมายกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการจะเดินทางไปในสู่ความสำเร็จในชีวิตและการงานเพราะหากทำได้ตามกระบวนความแล้ว สังคมความรู้ ชุมขนความรู้ และปัจเจกชน ความรู้คงอยู่ไม่ไกลเกินฝัน ประการสำคัญ "อิทธิบาท ๔" ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดียวจากหลักธรรมข้ออื่นๆอันเป็นองค์รวมและเชื่อมโยงถึงกัน เพียงแต่อธิบายคนละบทบาทเท่านั้น สิ่งสำคัญ เรา ได้ใคร่ครวญในเรื่องเหล่านี้มากน้อยเพียงใด เพราะในโลกปัจจุบัน โลกที่สั่งสม อวิชชามามากจนเกินล้น จึงกลายเป็นโลกที่ฉาบฉวยและวุ่นว่ายสูงสุด นั่นแปลว่าเราต้องฝึกฝนตนเองหลายเท่าตัวเพื่อจะเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมที่ก่อกำเกิดการพัฒนาที่จุดเริ่มต้นของตนเองอย่างแท้จริง

---

[๑๖๕] วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๓๑๕

ตารางที่ ๒.๑๑ แสดงสรุปการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)	การที่เพียรพยายามแสวงหารักษาและครอบครองโภคทรัพย์ไว้นั้น ก็เพื่อจะใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่นถ้าไม่ใช้ทรัพย์สมบัติให้เกิดคุณประโยชน์ แล้วการหาและการมีทรัพย์สมบัติก็ปราศจากคุณค่าหาความหมายใดๆ มิได้ ดังนั้นเมื่อมีทรัพย์หรือหาทรัพย์มาได้แล้วต้องรู้จักสรรทรัพย์นั้นโดยถือหลักการแบ่งทรัพย์ เป็น ๔ส่วนที่เรียกว่าโภควิภาค
สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์	นักปฏิบัติไม่ว่าระดับใดต้องยึดถือเป็นกฎบังคับสำหรับการปฏิบัติ ถ้าทิ้งอิทธิบาท ๔ นี้ เสียแล้วไม่ว่าจะทำอะไรก็ไม่มีทางสำเร็จผล สมความปรารถนา แต่ถ้าท่านผู้ใดทรงการปฏิบัติตาม ในอิทธิบาท ๔ นี้แล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสรับรองผลว่า ต้องสำเร็จสมความมุ่งหมาย ทุกประการ แม้ท่านหวังพระนิพพานในชาตินี้ ก็ หวังได้แน่นอน ใจความในอิทธิบาท ๔
ท่านพุทธทาสภิกขุ	บาทฐานแห่งความสำเร็จหมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรมเครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทำตน ให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท

๒.๕ พื้นที่ในการวิจัย

โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ - (สพม.๑๘) ๖ อำเภอ อำเภอเมืองชลบุรี มี ๑๕ โรงเรียน

๑. โรงเรียนเทศบาลชลราษฎร์นุเคราะห์
๒. โรงเรียนเทศบาลวัดกำแพง (อุดมพิทยากร)
๓. โรงเรียนเทศบาลวัดโพธิ์
๔. โรงเรียนเทศบาลอินทปัญญา
๕. โรงเรียนบ้านสวน(จั่นอนุสรณ์)
๖. โรงเรียนบ้านสวนอุดมวิทยา
๗. โรงเรียนวัดดอนดำรงธรรม
๘. โรงเรียนวัดราษฎร์ศรัทธา
๙. โรงเรียนพงษ์สิริวิทยา

๑๐. โรงเรียนวอนนภาศัพท์
๑๑. โรงเรียนแสนสุข
๑๒. วัดเนินสุทธาวาส
๑๓. ชลราษฎร์อำรุง
๑๔. ชลบุรี "สุขบท"
๑๕. ชลกันยานุกูล

อำเภอบ้านบึง มี ๔ โรงเรียน

๑. โรงเรียนคลองกิ่วยิ่งวิทยา ตำบลคลองกิ่ว
๒. โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ชลบุรี ตำบลหนองซาก
๓. โรงเรียนบ้านบึง "มนูญวิทยาคาร" ตำบลหนองอิรุณ
๔. โรงเรียนบ้านบึง "อุตสาหกรรมนุเคราะห์" ตำบลบ้านบึง

อำเภอพานทอง มี ๖ โรงเรียน

๑. โรงเรียนพานทอง
๒. โรงเรียนพานทองสภาชนูปถัมภ์
๓. โรงเรียนวัดโคกขี้หนอน
๔. โรงเรียนวัดโป่งตามุข
๕. โรงเรียนวัดหนองกะขะ
๖. โรงเรียนวัดห้วยยาง

อำเภอพนัสนิคม มี ๓ โรงเรียน

๑. โรงเรียนทุ่งเหียงพิทยาคม ตำบลหมอนนาง
๒. โรงเรียนพนัสพิทยาคาร ตำบลกุฎโง้ง
๓. โรงเรียนอุทกวิทยาคม ตำบลวัดโบสถ์

อำเภอศรีราชา มี ๑๐ โรงเรียน

๑. โรงเรียนชุมชนวัดหนองค้อ
๒. โรงเรียนทุ่งศุขลาพิทยา(กรุงไทยอนุเคราะห์)
๓. โรงเรียนเทศบาลวัดราษฎร์นิยมธรรม
๔. โรงเรียนบ้านเขาคันทรง
๕. โรงเรียนบ้านห้วยกุ่ม
๖. โรงเรียนบ้านหุบบอน
๗. โรงเรียนประเสริฐสุข
๘. โรงเรียนมัธยมสัมมาชีวศิลปบางพระ
๙. โรงเรียนศรีราชา
๑๐. โรงเรียนสุรศักดิ์วิทยาคม

อำเภอบ่อทอง มี ๔ โรงเรียน

๑. โรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา ตำบลวัดสุวรรณ
๒. อำเภอเกาะจันทร์
๓. โรงเรียนเกาะจันทร์พิทยาคาร ตำบลเกาะจันทร์
๔. โรงเรียนเกาะโพธิ์ถ้วยงามวิทยา ตำบลท่าบุญมี

รวมโรงเรียนมัธยมทั้งหมด จำนวน ๔๑ โรงเรียน

แผนภาพที่ ๒.๕ แสดงสรุปสถิติย้อนหลังในการสอบธรรมศึกษา ๓ ปี ๖ อำเภอ อำเภอเมืองชลบุรี มี ๑๕ โรงเรียน

ปี พ.ศ./อำเภอ	ธรรมศึกษาตรี	ธรรมศึกษาโท	ธรรมศึกษาเอก
ปี พ.ศ.๒๕๕๙	๓,๕๒๙	๑,๖๒๙	๑,๐๖๑
ปี พ.ศ.๒๕๕๘	๓,๙๑๑	๑,๘๒๗	๗๕๒
ปี พ.ศ. ๒๕๕๗	๓,๕๒๕	๑,๗๒๙	๗๔๓

ตารางแผนภาพที่ ๒.๕ แสดงสรุปสถิติย้อนหลังในการสอบธรรมศึกษา ๓ ปี ๖ อำเภอ อำเภอเมืองชลบุรี มี ๑๕ โรงเรียน

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวกับประสิทธิผล

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลที่มีนักวิจัยหลายท่านได้ทำการวิจัยและได้ผลการวิจัยตามที่ผู้วิจัยได้พบและผู้วิจัยได้นำเสนอดังนี้

กัญญรัตน์ หงส์วรนันท์ ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาประสิทธิผลกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด เพื่อแสดงความรับผิดชอบ ต่อสังคมและสิงแวดล้อม" ผลการวิจัย ประสิทธิผลกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุดดังนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงในช่วงระดับอายุ ๓๑- ๔๐ ปี การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย และระดับรายได้ราว ๕,๐๐๐- ๑๐,๐๐๐ บาท[๑๖๖]

การรับรู้ของประชาชนต่อโครงการแสดงความรับผิดขอบต่อสังคมของเอสซีจีเคมคอลส์มาบตาพุดสูงถึงระดับร้อยละ ๙๘.๔๖ โดยมีการรับรู้ ๓ ลำดับแรก คือ เรื่องการจัดให้มีหน่วยแพทย์ เคลื่อนที่ออกตรวจสุขภาพฟรี เรื่องการจัดให้มีลานกีฬาเพื่อสนับสนุนการออกกำลังกาย และเรื่องการ สนับสนุนกิจกรรมชุมชนในวันสำคัญต่างๆ อาทิ วันสงกรานต์ วันออกพรรษา ทอดผ้าป่า โดยรับน้อยที่สุด เรื่องมอบทุนการศึกษาแก่บุคลากรการแพทย์ด้านความคิดเห็นที่กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจสูงสุด ๓ อันดับแรก คือ เรื่องการจัดหน่วยแพทย์

[๑๖๖]กัญญรัตน์ หงส์วรนันท์, "การศึกษาประสิทธิผลกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม" **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๔).

เคลื่อนที่ให้บริการฟรีเรื่องการให้การสนับสนุนและร่วมกิจกรรมใน วันสำคัญกับชุมชน และเอสซีจีมีการดำเนินโครงการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนเพื่อการอยู่ ร่วมกันมาโดยตลอด[๑๖๗]

กุลภรณ์ หงส์ทอง ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิผลในการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิผล ในการใช้ลื่อประชาสัมพันธ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ และศึกษาประสิทธิผลของการใช้ลื่อในการดำเนินงานด้านประชาสัมพันธ์ของนักประชาสัมพันธ์ในมหาวิทยาลัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ ปี การศึกษา ๒๕๔๙ และนักประชาสัมพันธ์ทั้งหมดมหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์สุ่ม กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๘๓ คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) มาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) และ คำถามแบบปลายเปิดวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าเฉลี่ย X และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ผลจากการ วิจัยพบว่า ประสิทธิผลในการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่มีผลต่อการรับรู้และการจูงใจให้นักเรียนสนใจการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ ทั้ง ๔ ประเภท คือสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุและโทรทัศน์ และสื่ออื่นๆ ในภาพรวม ระดับการรับรู้และระดับการจูงใจให้นักเรียนเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ทุกสื่ออยู่ในระดับปานกลาง ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารกับหน่วยงานอื่นๆ ด้านการวางแผนและดัดสินใจอยู่ในระดับปานกลาง ในเรื่องการกำหนดตัวบุคคลเพื่อมอบหมายงานการประชาสัมพันธ์ในแต่ละด้านการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลางในเรื่องการติดตามข่าวจากสื่อมวลชนเพื่อรับทราบผลที่เกิดจากการประชาสัมพันธ์ด้านปัญหาในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน เรียงลำดับ คือด้านการประเมินผลมากที่สุดในเรื่องการวัดผลและประเมินผลโดยการสังเกต[๑๖๘]

พระมหาปัญญา ปณฺณาสิริ (ลักษณะจันทร์), ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ใน ปัจจุบันพบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้รับการอุปถัมภ์งบประมาณจากภาครัฐในปริมาณที่น้อยไม่เพียงพอต่อการพัฒนาครูขาดงบประมาณในการจ้างอาจารย์สอน ทำให้อาจารย์สอนไม่เพียงพอในหนึ่งคนจำเป็นต้องสอนหลายวิชาทำให้ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพทางด้านวิชาการได้อย่างเต็มที่อุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัยยังมีอยู่น้อย เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดใหญ่ๆ ที่ได้รับงบประมาณจำนวนมาก นอกจากนี้ในด้านภัตตาหารยังต้องอาศัยการบิณฑบาตและชาวบ้านให้การอุปถัมภ์ ๒) ความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากได้แก่ ด้านการสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ และอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ ด้านการพัฒนาระบบบริหารโรงเรียนให้เข้มแข็ง และมีมาตรฐานเป็นโรงเรียนคุณภาพที่ยั่งยืนรองลง คือ ด้านการทำนุบำรุง เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญงอกงาม สุดท้ายคือด้านการเสริมสร้างศักยภาพให้ ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาของโลก ๓) แนวทางในการ พัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียน

---

[๑๖๗] กัญญรัตน์ หงส์วรนันท์ , "การศึกษาประสิทธิผลกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองนครปฐม เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม" **รายงานการวิจัย** (มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๔).

[๑๖๘] กุลภรณ์ หงส์ทอง , "การวิจัยเพื่อศึกษาประสิทธิผลในการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจ เลือกศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์", **รายงานการวิจัย** (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล รัตนโกสินทร์, ๒๕๕๓).

พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ในด้านการสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ ได้แก่ การพัฒนาผู้เรียนให้ก้าวทันโลกอย่างเท่าทันด้วยการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีคุณธรรม จริยธรรม และวินัยในตนเองสูง เป็นแบบอย่างของเยาวชน เป็นผู้ริเริ่ม สร้างสรรค์ และร่วมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสู่สังคมพุทธธรรมที่ยั่งยืนเป็นผู้เรียนถึงพร้อมด้วยทักษะสากล ด้านการพัฒนาระบบบริหารโรงเรียนให้เข้มแข็ง และมีมาตรฐานเป็นโรงเรียนคุณภาพที่ยั่งยืนได้แก่ การมีระเบียบปฏิบัติ กฎหมาย มาตรการ ทางการบริหารจัดการ และการจัดการศึกษามีปฏิรูประบบการติดตามประเมินผล มีการพัฒนาระบบบริหารจัดการสู่โรงเรียนที่เป็นเลิศ

มีระบบประกันคุณภาพการศึกษา และการปฏิรูปการบริหาร และการพัฒนาทรัพยากรบุคคลด้านการเสริมสร้างศักยภาพให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาของโลก ได้แก่ การยกระดับขีด ความสามารถให้มีความเข้มแข็งในการเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและ การสร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษานานาชาติต้นแบบ และมีเครือข่ายในระดับสากล ครอบคลุมทั่วโลก ด้านการทำนุบำรุง เผยแผ่พระพุทธ ศาสนาให้เจริญงอกงาม ได้แก่ การสร้างและพัฒนาชุมชนพระธรรมต้นแบบตามมาตรฐานชุมชนพุทธธรรมที่กำหนดไว้ การวางมาตรการเพื่อการรักษาผู้จบ การศึกษาให้ดำรงอยู่ในบรรพชิต และการนำส่งธรรมแก่ประชาชนให้ได้รับการเสริมสร้างความรู้ปัญญาด้วยหลักพุทธธรรมอย่างทั่วถึงต่อเนื่อง[๑๖๙]

พระครูไพศาลวัฒนคุณ (สมพร จิตปุญฺโญ), ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัย พบว่า ๑. สภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคของการจัดการประสิทธิผลงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดทั้ง ๔ ด้าน ๑) การช่วยเหลือเกื้อกูล ๒) งานการ สาธารณประโยชน์ ๓) งานการจัดการเป็นสาธารณสมบัติ ๔) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ เป็นบทบาทหน้าที่ของวัดที่ดำเนินการอยู่เป็นปกติอยู่แล้ว แต่โดยสภาพทั่วไป คือ คนไม่ค่อยรู้สังคมยังไม่เข้าใจชุมชนก็ยังไม่เข้าใจความร่วมมือมีปัญหาและอุปสรรคทั่วไป ได้แก่ ปัญหาด้านระบบงาน แผนงาน โครงการ ที่ยังไม่ชัดเจน ปัญหาด้านคณะทำงานหรือบุคลากรผู้รับผิดชอบ ปัญหาด้านการลื่อสารการทำงานและการประสานงานที่จะส่งผลต่อการให้บริการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัด ๒. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลผลการจัดการงานสาธารณะสงเคราะห์ของวัดแต่ละด้าน คือ ๑) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลต้องสร้างความพร้อมตั้งแต่ความเป็นผู้นำของเจ้าอาวาสที่ต้องรับรู้ระบบการทำงาน ทั้งในยามปกติและยาม วิกฤติ สร้างการมีส่วนร่วมกับกับชุมชน สังคม เพื่อคุณภาพงานการสงเคราะห์ประชาชน สงเคราะห์ชุมชน และสังเคราะห์สังคม ๒) ด้านกิจการงานการสาธารณะประโยชน์ วัดต้องตอบสนองความต้องการของประชาชน ห้องถิ่น ชุมชน และสังคม ในทุกกิจการงานสาธารณะประโยชน์ ที่วัดต้องพร้อมให้ความเกื้อกูลทุกภาคส่วน และพร้อมให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ๓) ด้านการจัดการสาธารณสมบัติ ที่เจ้าอาวาสต้องเป็นผู้นำการสร้างสาธารณะสมบัติ การให้วัดเป็นสถานที่สาธารณะสมบัติที่ต้องมีการสื่อสาร การ ประชาสัมพันธ์ โครงการ ทั้งการให้บริการประชาชน ร่วมมือกับเอกชน และสร้างความร่วมมือกับทุกภาค ส่วน และ ๔) งานการสาธารณะสงเคราะห์การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ วัดต้องร่วมมือกับ ชุมชนทั้งการสงเคราะห์ประชาชน พัฒนาชุมชน และสร้างสรรค์คุณภาพสังคม ๓. วิธีการจัดการงาน สาธารณะสงเคราะห์ที่มีประสิทธิผลของวัดในจังหวัดปทุมธานี คือ เจ้า

---

[๑๖๙] พระมหาปัญญา ปญฺญาสิริ (ลักษณะจันทร์), "ประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒", **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ),** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘)

อาวาสต้องรับรู้สภาพการ เปลี่ยนแปลงของสังคม แล้วมีการพัฒนาวัดและบุคลากรให้มีคุณภาพ มีระบบการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน วัดต้องแสดงบทบาทการสงเคราะห์ด้านการพัฒนาคน พัฒนาครอบครัว ส่งเสริมชุมชน และสร้างสรรค์สังคมอันจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ของการจัดการงานสาธารณะสงเคราะห์ของวัดที่ทำให้ครอบครัวมี ความอบอุ่น ชุมชนมีความเข้มแข็งและสภาพสังคมที่มั่นคง[๑๗๐]

ฐานิตา แซ่ลิ่ม ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิผลของโครงการเตรียมความรู้พื้นฐานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาประสิทธิผลของโครงการเตรียมความรู้พื้นฐานสำหรับนักศึกษาขั้นปีที่ ๑ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์ เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยสำรวจความพึงพอใจที่นักศึกษามีต่อการจัดโครงการ การวัดค่าประสิทธิผลโดยแบบทดสอบก่อนและหลัง และเปรียบเทียบคะแนนสอบกลางภาคและการถอนการลงทะเบียน ผลการศึกษาพบว่า ๑. นักศึกษามีความพึงพอใจในการจัดติดตามโครงการใบภาพรวมอยู่ในระดับมากและควรเพิ่มระยะเวลาในการเรียน เพราะเป็นโครงการที่ดีและมีคุณภาพ ๒. ผลการทดสอบของนักศึกษาหลักจากเข้าร่วมโครงการมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมโครงการ ๓. นักศึกษาไม่เข้าร่วมโครงการมีการถอนการลงทะเบียนเรียนมากกว่า นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการทั้ง ๓ รายวิชา แม้ว่านักเรียนที่ไม่เข้าร่วมโครงการ จะมีคะแนนสอบกลางภาค เฉลี่ยทั้ง ๓ รายวิชา มากกว่านักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการก็ตาม[๑๗๑]

สรุปจากการทบทวนงานวิจัยทำให้ทราบว่าการบริหารที่จะทำให้มีประสิทธิผลมุ่งเน้นความสำเร็จ ผู้นำหรือผู้บริหารจำจะต้องคำนึงถึงเป้าหมายที่ต้องการโดยอาศัยส่วนอื่นๆ การบริหารจัดการขององค์การในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ขององค์การ และประสิทธิภาพในการใช้ ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งปัจจัยคนซึ่งเป็นผู้ทำงานต่างๆ จะมีความสอดคล้องกับเป้าหมายหรือจะสำเร็จได้ผลดีเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับคนผู้บริหาร และความรูความสามารถและศิลปะของผู้บริหาร ประสิทธิผลของการทำงานจะบรรลุตามเป้าหมายได้มากน้อยขึ้นอยู่กับการดำเนินการ

---

[๑๗๐] พระครูไพศาลวัฒนคุณ (สมพร จิตปุญฺโญ), "ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี", **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

[๑๗๑] ฐานิตา แซ่ลิ่ม, "ประสิทธิผลของโครงการเตรียมความรู้พื้นฐานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ คณะวิศวกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์", **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๓).

ตารางที่ ๒.๑๒ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผล

นักวิจัย	ผลการวิจัย
กัญญรัตน์ หงส์วรนันท์, วิทยานิพนธ์,	การศึกษาประสิทธิผลกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด เพื่อแสดงความรับผิดขอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม" ผลการวิจัย ประสิทธิผลกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด
กุลภรณ์หงส์ทอง, วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๓.	ประสิทธิผลในการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่มีผลต่อการ ตัดสินใจ เลือกศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ และศึกษาประสิทธิผลของการใช้สื่อในการดำเนินงานด้านประชาสัมพันธ์ของนักประชาสัมพันธ์ในมหาวิทยาลัยผลจากการวิจัยพบว่า ประสิทธิผลในการใช้สื่อ ประชาสัมพันธ์ที่มีผลต่อการรับรู้ และ การจูงใจให้นักเรียนสนใจการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ทั้ง ๔ ประเภท คือสื่อบุคคล สื่อสิงพิมพ์ สื่อวิทยุและ โทรทัศน์ และสื่ออื่นๆ
ฐานิตา แซ่ลิ่ม, วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๓.	ประสิทธิผลของโครงการเตรียมความรู้พื้นฐานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผลกาศึกษาพบว่า ๑. นักศึกษามีความพึง พอใจในการจัดติดตามโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และควรเพิ่มระยะเวลาในการเรียน เพราะเป็นโครงการที่ดี และมีคุณภาพ ๒. ผลการทดสอบของนักศึกษาหลักจากเข้าร่วมโครงการมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมโครงการ ๓. นักศึกษาไม่เข้าร่วมโครงการมีการถอนการลงทะเบียนเรียนมากกว่านักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการทั้ง ๓ รายวิชา

ตารางที่ ๒.๑๒ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
ฐานิตา แซ่ลิ่ม ,วิทยานิพนธ์, ๒๕๕๓.	ประสิทธิผลของโครงการเตรียมความรู้พื้นฐานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ ผลกาศึกษาพบว่า ๑. นักศึกษามีความพึง พอใจในการจัดติดตามโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และควรเพิ่มระยะเวลาในการเรียน เพราะเป็นโครงการที่ดี และมีคุณภาพ ๒. ผลการทดสอบของนักศึกษาหลักจากเข้าร่วมโครงการมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเข้าร่วม โครงการ ๓. นักศึกษาไม่เข้าร่วมโครงการมีการถอนการลงทะเบียนเรียนมาก
พระมหาปัญญา ปณฺญาสิริ (ลักษณจันทร์),(บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๘).	ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ในปัจจุบัน พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาได้รับการอุปถัมภ์งบประมาณจากภาครัฐ ในปริมาณที่น้อยไม่เพียงพอต่อการพัฒนาครู ขาดงบประมาณในการจ้างอาจารย์สอน ทำให้อาจารย์สอนไม่เพียงพอ ในหนึ่งคนจำเป็นต้องสอนหลายวิชาทำให้ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพทางด้านวิชาการได้อย่างเต็มที่ อุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัยยังมีอยู่น้อย เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดใหญ่ๆ ที่ได้รับงบประมาณ จำนวนมาก ๒) ความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในเขต ปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่มี คุณภาพ และอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านการพัฒนา ระบบบริหารโรงเรียนให้เข้มแข็ง และมีมาตรฐานเป็น โรงเรียนคุณภาพที่ยั่งยืน รองลงคือคือด้านการทำนุบำรุง เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญงอกงาม สุดท้ายคือด้านการเสริมสร้างศักยภาพให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาของโลก ๓) การสร้างและ พัฒนาผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ ได้แก่ การ พัฒนาผู้เรียนให้ก้าวทันโลกอย่างรู้เท่าทันด้วยการเรียนรู้ ตลอดชีวิต มีคุณธรรม จริยธรรมและวินัยในตนเองสูงและการจัดการศึกษา มีปฏิรูประบบการติดตาม ประเมินผล มี การพัฒนาระบบบริหารจัดการสู่โรงเรียนที่เป็นเลิศ

ตารางที่ ๒.๑๒ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
พระครูไพศาลวัฒนคุณ (สมพร ฐิตปุญโญ), (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๘).	ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไปการจัดการประสิทธิผลงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดทั้ง ๔ ด้าน เป็นบทบาทหน้าที่ของวัดที่ดำเนินการอยู่เป็นปกติอยู่แล้ว แต่โดยสภาพทั่วไป คือ คนไม่ค่อยรู้สังคมยังไม่เข้าใจชุมชนก็ยังไม่เข้าใจ ความร่วมมือมีปัญหาและอุปสรรคทั่วไป ๒. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลผลการจัดการงานสาธารณะ สงเคราะห์ของวัด แต่ละด้าน คือ ๑) ด้านการช่วยเหลือเกื้อกูล ต้องสร้างความพร้อมตั้งแต่ความเป็นผู้นำของเจ้าอาวาสที่ต้องรับรู้ระบบการทำงาน ๒) ด้านกิจการงานการสาธารณะประโยชน์ วัดต้องตอบสนองความต้องการของประชาชน ท้องถิ่น ชุมชน และสังคม ในทุกกิจการงานสาธารณะ ประโยชน์ ที่วัดต้องพร้อมให้ความเกื้อกูล ๓) ด้านการจัดการ สาธารณสมบัติ ที่เจ้าอาวาสต้องเป็นผู้นำการสร้างสาธารณะสมบัติ การให้วัดเป็นสถานที่สาธารณะสมบัติ ที่ต้องมีการสื่อสาร การประชาสัมพันธ์โครงการทั้งการให้บริการประชาชน ร่วมมือกับเอกชน และสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน และ ๔) งานการสาธารณะสงเคราะห์การช่วยเหลือ เกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ วัดต้องร่วมมือกับชุมชนทั้งการสงเคราะห์ประชาชนพัฒนาชุมชน และสร้างสรรค์ คุณภาพสังคม ๓. วิธีการจัดการงานสาธารณะสงเคราะห์ที่มี ประสิทธิผลของวัดในจังหวัดปทุมธานีคือ เจ้าอาวาสต้องรับรู้ สภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม แล้วมีการพัฒนาวัดและ บุคลากรให้มีคุณภาพมีระบบการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน วัดต้องแสดงบทบาทการสงเคราะห์ด้านการพัฒนาคน พัฒนาครอบครัว ส่งเสริมชุมชน และสร้างสรรค์สังคม ชุมชนมีความเข้มแข็งและสภาพสังคมที่มั่นคง

๒.๖.๒ งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้ นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

พระมหาประสงค์ กิตฺติญาโณ (พรมศรี) ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงาน บุคคลในองค์กรสมัยใหม่กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา" ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดการบริหารงานบุคคล ในองค์กรสมัยใหม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการนำศักยภาพของบุคคลออกมาใช้ให้เต็มที่ เพื่อการเพิ่มมูลค่าและการ แข่งขันให้กับองค์กร ส่วนองค์กรทางพระพุทธศาสนาตั้งอยู่บนพื้นฐานของการดูแลรักษา ปกครองบุคคล เพื่อให้สะดวกในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบพบว่า แนวคิดการ บริหารงานบุคคลขององค์กรสมัยใหม่มีประเด็นที่เหมือนกันกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การ บริหารงานบุคคลเป็นกระบวนการ บุคคลจึงเป็นปัจจัยหลักที่มีศักยภาพมากที่สุดจะทำให้วัตถุประสงค์ของ องค์กรบรรลุผล โดยใช้ระบบบริหารงานบุคคลเป็นกลไกขับเคลื่อนการได้มาซึ่งบุคคลกระทำเป็น กระบวนการต่อเนื่องชัดเจน มีการสรรหาและคัดเลือกบุคคลมาจากบุคคลภายในและภายนอกองค์กร พร้อมกับต้องพัฒนาบุคคลทุกระดับเสมอโดยวิธีการแกอบรมในรูปแบบขององค์กร เพื่อขจัดอุปสรรคที่เกิดจากตัวบุคคล ทั้งนี้มีหลักวินัยในการลงโทษผู้ทำผิดและมีการบำรุงรักษาบุคคลเสมอรวมถึงผู้มีผลงาน และ การพ้นจากองค์กรเกิดจากการให้ออก ลาออก และการตาย เป็นต้น[๑๗๒]

ดร.ประมูล สารพันธ์ ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์" ผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๒๖ รูป/คน (๑๐๐%) เห็นว่า คณะสงฆ์ควรพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายการศึกษาที่ให้สิทธิสถาบันพระพุทธศาสนาจัดการศึกษาได้ รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีที่เหมาะสมในระดับมาก ซึ่งควรจะนำมาใช้ในการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ได้แก่รูปแบบที่เปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนวิชานักธรรม-บาลี และวิชาสามัญควบคู่กันไปตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปี ที่ ๑ ถึงระดับปริญญาเอก วิชาสามัญที่พระภิกษุสามเณรควรจะได้ศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกและแผนกบาลี ได้แก่วิชาภาษาต่างประเทศ ภาษาไทย สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม คณิตศาสตร์ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษาและพลศึกษา และ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ตามลำดับ[๑๗๓]

อมรา รอดดารา ได้วิจัยเรื่อง "ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นวิธีคิดแบบ สามัญลักษณ์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาธรรมวิทยาและความพึงพอใจของนิสิตระดับปริญญาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา๒๕๔๕" ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแนวคิดเรื่องสามัญลักษณ์ของผู้เรียนหลังจากเรียนจบแล้วมี ค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนเรียนเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

๒. ผู้เรียนส่วนใหญ่พึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์และ

---

[๑๗๒] พระมหาประสงค์ กิตฺติญาโณ (พรมศรี), "การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลในองค์กรสมัยใหม่กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

[๑๗๓] ประมูล สารพันธ์, ดร., "การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์", รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นทั้งในขั้นเรียนและนอกสถานที่[๑๗๔]

เอื้อมอร ชลวร ได้วิจัยเรื่อง "การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ ผลการศึกษาพบว่า ความรู้ มี ๒ ประเภท คือ ความรู้ฝังลึกในตัวคน (tacit knowledge) และความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) ในกระบวนการจัดการความรู้มีหลักในการพยายามนำเอาความรู้ที่ฝังลึกในคนออกมาเป็น ความรู้ชัดแจ้งโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน แม้ว่ากระบวนการจัดการความรู้จะมีหลากหลายวิธีการ แต่กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการจัดการความรู้มักมีข้อจำกัดจากหลายเหตุ ปัจจัยซึ่งอาจอุดให้กระบวนการจัดการความรู้ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ในขณะที่เมื่อพิจารณาการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนานั้นจะเห็นว่ามีการสืบทอดองค์ความรู้ผ่านกาลเวลาที่ยาวนานร่วม ๒,๖๐๐ ปี ซึ่งนับว่ายาวนานมากแสดงให้เห็นถึงกระบวนการบริหารจัดการความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเป็น กระบวนการที่มีประสิทธิภาพสูงมาก จึงสามารถรักษาองค์ความรู้ทั้งปริยัติแนวทางปฏิบัติ และปฏิเวธธรรมไว้ได้อย่างดีโดยผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมที่โดดเด่นในพระพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดกระบวนการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาได้ยาวนานมีอยู่ ๔ หมวดคือ (๑) การใช้หลักไตรสิกขา ในการจัดสร้างสังคมให้เข้าใจซึ่งกันและกัน (๒) การสร้างกระบวนการเรียนรู้จากภายในด้วยหลักสาราณียธรรม (๓) กระบวนการจัดการ สังคีติ ร้อยกรองพระธรรมและพระวินัยให้เป็นหมวดหมู่ ง่ายต่อการจดจำและนำไปปฏิบัติและ (๔) กระบวนการสร้างสังคมแห่งสงฆ์ อันได้แก่การมีพระวินัย และระเบียบวิธีปฏิบัติว่าด้วยการรวมตัวเป็นหมู่สงฆ์ จากองค์ความรู้ในด้านการจัดการความรู้ และองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาที่ผ่านมาผู้วิจัยได้นำพุทธธรรม ทั้ง ๔ หมวดเข้ามาประยุกต์สร้างรูปแบบจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการผู้วิจัยเริ่มจากการประยุกต์ โมเดลเกลียวความรู้ของอิคุจิโร่ โนนากะ (IkujiroNonaka) ที่เรียกว่า เซกิ (SECI) มาเป็นแนวคิดหลักของ การปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ แบบด้วยกันคือ (๑) การขัดเกลาทางสังคม (socialization) (๒) การสกัดความรู้ออกจากตัวคน (Externalization) (๓) การผสมผสานความรู้ (Combination) (๔) การผนึกความรู้ ในตน (Internalization) เป็นพลวัติที่มีการหมุนในลักษณะที่เป็นเกลียว (spiral) เป็นการสร้างความรู้ใหม่ ที่ไม่รู้จบแล้วนำหลักพุทธธรรม ๔ หมวดข้างต้นมาเสริมแรงผลักดันให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน ซึ่งได้เสนอ เป็นแบบจำลองใหม่ หลังจากนั้นได้นำแบบจำลองดังกล่าวมาทำการตรวจสอบองค์ความรู้ด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยกระบวนการสนทนากลุ่ม (focus group) สรุปผลว่าได้แบบจำลองการจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณา การที่พร้อมนำไปใช้งานได้ในองค์กรทั่วไป[๑๗๕]

พระมหาขวัญชัย กิตติปาโล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ผลการสำรวจพฤติกรรมการดำรงชีวิตตามหลักธรรมวัฒนมุข ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษา"

ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ในเขตพื้นที่อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ ในกลุ่มที่เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุต่ำกว่า ๑๔ ปี กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาได้เกรดเฉลี่ยสูงกว่า ๒.๙๔ บิดาและมารดา ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพอิสระบิดามารดามีรายได้น้อยกว่า ๘,๐๘๘.๗๓ บาทต่อเดือน

ส่วนกลุ่มไม่เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุสูงกว่า ๑๔ ปี กำลัง

---

[๑๗๔] อมรา รอดดารา, "ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาธรรมวิทยาและความพึงพอใจของนิสิตระดับปริญญาบัณฑิต จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ปีการศึกษา๒๕๔๕", **รายงานการวิจัย**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

[๑๗๕] เอื้อมอร ชลวร, "การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

เรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้เกรดเฉลี่ยสูงกว่า ๒.๙๔ บิดา มารดาประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพอิสระ บิดามารดามีรายได้น้อยกว่า ๘,๐๘๘.๗๓ บาทต่อเดือน

ผลดำรงชีวิตตามหลักธรรมวัฒนมุข ๖ ในกลุ่มเข้าร่วมพิธีกรรม พบว่า โดยภาพรวม อยู่ใน ระดับ "มาก" และรายด้านทั้ง ๖ อยู่ในระดับ "มาก" ส่วนกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยภาพรวมอยู่ในระดับ "ปานกลาง" ด้านความไม่มีโรค, ความมีสุขภาพดี(อาโรคยะ) สุขภาพจิต อยู่ใน ระดับ "ปานกลาง" ด้านความประพฤติดี มีวินัยไม่ก่อเวรกัน ได้ฝึกในมรรยาทอันงาม (ศีล) อยู่ในระดับ "ปานกลาง" ด้านศึกษาแนวทางการดูแบบอย่างเข้าถึงความคิดของพุทธศาสนิกชนผู้เป็นบัณฑิต (พุทธานุมัต) อยู่ในระดับ "มาก" ด้านดำเนินชีวิตและกิจการงานโดยทางชอบธรรม (ธรรมานุวัติ) อยู่ในระดับ "มาก"ด้านใฝ่เล่าเรียนหาความรู้เกตนให้เชี่ยวชาญและทันต่อเหตุการณ์ (สุตะ) อยู่ในระดับ"มาก"ด้าน เพียรพยายามไม่ระย่อ, มีกำลังใจแข็งกล้าไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป(อลีนตา)อยู่ในระดับ "ปานกลาง" และด้านความไม่มีโรค, ความมีสุขภาพดี (อาโรคยะ) สุขภาพกาย มีอยู่ในระดับ"น้อย"

จากการหาค่าแปรปรวนในการเพื่อค่าความแตกต่างระหว่างกลุ่มเข้าร่วมพิธีกรรมพระพุทธศาสนา และไม่เข้าร่วมพิธีกรรม ต่อการดำรงชีวิตตามหลักธรรมวัฒนมุข ๖ ได้จากค่าเฉลี่ยของตัว แปรตาม ๖ ด้าน เมื่อใช้สถิติ t -test ในการหาค่าความแตกต่างระหว่าง ๒ กลุ่ม พบว่า แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ แสดงว่า ผลของการเข้าร่วมพิธีกรรทางพระพุทธศาสนามีผลต่อการ ดำรงชีวิตตามหลักวัฒนมุข ๖ นักเรียนมัธยมศึกษา[๑๗๖]

สุมาลี กาญจนชาตรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษะของนักเรียนระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึม" ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้ ๑. คุณลักษณะของนักเรียนระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ ตามแนวคอนสตรักติวิซึมประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ คือ การกำกับตนเอง ทักษะทางสังคมและทักษะในการสืบสอบ ๒. กระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียนระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึมประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ ๑) เกิดความขัดแย้งทางปัญญา นักเรียนเกิดความขัดแย้งทางความคิดที่เป็นผลจากความรู้เดิม กับข้อมูลที่รับเข้ามาใหม่ไม่สอดคล้องกัน ๒) แสวงหาคำตอบ นักเรียนจัดกลุ่มและดำเนินการค้นหาคำตอบเพื่อลดความขัดแย้งทางปัญญาที่เกิดขึ้น ๓) ตรวจสอบความเข้าใจ นักเรียนสร้างความรู้ของตนเองผ่านการเจรจาต่อรองทางสังคม ๔) ใช้ความรู้ที่เรียนมานักเรียนนำสิงที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว มาใช้ในบริบทอื่นๆ๓. นักเรียนมีพฤติกรรมการกำกับตนเองและ พฤติกรรม ที่แสดงทักษะในการสืบสอบส่วนใหญ่อยู่ในระดับควรปรับปรุง ส่วนพฤติกรรมที่แสดงทักษะทาง สังคมอยู่ในระดับพอใช้ ทั้งก่อนและหลังการเรียนด้วยกระบวนการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น ๔. นักเรียนมี คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการกำกับตนเองและพฤติกรรม ที่แสดงทักษะสังคมและทักษะในการสืบสอบสูงกว่า ก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕[๑๗๗]

ประเสริฐ จรรยาสุภาพ ได้วิจัยเรื่อง "การพัฒนารูปแบบการกำหนดขนาดโรงเรียนที่ เหมาะสมเชิงเศรษฐกิจของโรงเรียนมัธยมศึกษา" ผลการวิจัยพบว่า ๑. อายุครู เงินเดือนครู ขนาดห้องเรียน และ ระยะเวลาเปิด

---

[๑๗๖] พระมหาขวัญชัย กิตฺติปาโล, "ผลการสำรวจพฤติกรรมการดำรงชีวิตตามหลักธรรมวัฒนมุข ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษา", **รายงานการวิจัย,** (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

[๑๗๗] สุมาลี กาญจนชาตรี, "การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษะของนักเรียนระดับ ประถมศึกษา ในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึม", **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชา หลักสูตรและการสอน),** (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

ดำเนินการของโรงเรียนมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับขนาดของโรงเรียน ขณะที่อัตราส่วนนักเรียนต่อครูคาบการสอนครู ต่อสัปดาห์ มีความสัมพันธ์ในทางลบกับขนาดโรงเรียน โดยโรงเรียนที่มีอายุครู เงินเดือนครู ขนาดห้องเรียน ระยะเวลาเปิดดำเนินการของโรงเรียนมากที่สุด และ คาบการสอนครูต่อสัปดาห์น้อยที่สุด คือโรงเรียนใน เขตการศึกษากรุงเทพมหานคร ส่วนโรงเรียนในเขตการศึกษาที่ ๑๑ มีขนาดตัวแปรตรงกันข้าม ๒. ต้นทุนดำเนินการและต้นทุนรวมของโรงเรียน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับขนาดและความเป็นเมืองของโรงเรียน โดยเงินเดือนและค่าจ้างประจำเป็นต้นทุนที่มีความสำคัญสูงสุด รองลงไป คือ ค่าใช้สอย ครุภัณฑ์ วัสดุ ค่าสาธารณูปโภคซึ่ง ๔ รายการหลังได้รับการจัดสรรจากรัฐไม่สอดคล้องกับค่าใช้จ่ายจริง ดังเช่นเงินบำรุง การศึกษาที่ใช้ไปเพื่อค่าใช้จ่ายเหล่านี้ ส่วนโรงเรียนที่มีต้นทุนต่อหัวต่ำที่สุด ได้แก่ โรงเรียนขนาดกลาง ๓. อายุครูเงินเดือนครู จำนวนนักเรียน จำนวนครู จำนวนห้องเรียน ความเป็นเมืองและระยะเวลาเปิด ดำเนินการของโรงเรียนเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับต้นทุนดำเนินการของโรงเรียน ขณะที่ อัตราส่วนนักเรียนต่อครู ขนาดห้องเรียน มีความสัมพันธ์ทางลบกับต้นทุนกำเนินการของโรงเรียน ยกเว้น ความเป็นเมือง ขนาดห้องเรียนและระยะเวลาเปิดดำเนินการของโรงเรียนขนาดใหญ่และใหญ่พิเศษไม่มีความสัมพันธ์กับต้นทุนดำเนินการอย่างมีนัยสำคัญ ๔. เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นตามสภาพที่เป็นอยู่จริง ขนาดโรงเรียนที่เหมาะสมเชิงเศรษฐกิจของโรงเรียนมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนขนาดกลาง เพราะมี ต้นทุนต่อหัวต่ำที่สุดเพียง ๘,๘๐๑.๓๒บาท หากใช้แบบจำลองที่ได้จากงานวิจัย โดยกำหนด อัตราส่วน นักเรียนต่อครูเป็น ๒๕ ขนาดห้องเรียน ๔๐ คน คาบการสอนของครูต่อสัปดาห์ เป็น ๒๔ ดาบ โรงเรียน ขนาดเล็กจะมีต้นทุนต่อหัวต่ำที่สุดเพียง ๗,๗๙๖.๗๖ บาท[๑๗๘]

ศิริพร ตันติยมาศ ได้วิจัยเรื่อง "การบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม"ผลการวิจัย พบว่า ๑. องค์ประกอบของของการบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม สังกัดกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ๘ องค์ประกอบ เรียงตามลำดับน้ำหนักขององค์ประกอบจากมากไปหาน้อย คือ ๑) กิจกรรม ที่ทำร่วมกัน ๒) การใช้เทคโนโลยี ๓) ทักษะด้านภาวะผู้นำ ๔) ผู้นำเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม ๔) การ ติดต่อสื่อสาร ๖) การมีส่วนร่วมของสมาชิก ๗) องค์การ (เครือข่ายโรงเรียน) แบบมีส่วนร่วม ๘) บรรยากาศ การมีส่วนร่วม

๒.ระดับของประสิทธิผลการบริหารเครือข่ายโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครอยู่ในระดับมาก

๓. รูปแบบการบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผล สังกัดกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย องค์ประสอบด้านการบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม ๘ องค์ประกอบ ซึ่งมีความ เหมาะสม ถูกต้อง เป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัย[๑๗๙]

ธนู ศรีทอง และคณะ ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑" ผลการวิจัยพบว่า

๑) ในด้านปัจจัยนำเข้า คณะสงฆ์พึงจัดระบบบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนก ธรรมและแผนกบาลี โดยอาศัยแผนแม่บท แผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการเพื่อดำเนินงานด้านต่างๆ เช่น สภาพแวดล้อมทางกายภาพ โครงสร้างการบริหาร บุคลากร งบประมาณและหลักสูตร เป็นต้น

๒) ในด้านปัจจัยกระบวนการ คณะสงฆ์พึงพัฒนาระบบกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีความน่าสนใจ

---

[๑๗๘] ประเสริฐ จรรยาสุภาพ, “การพัฒนารูปแบบการกำหนดขนาดโรงเรียนที่เหมาะสมเชิงเศรษฐกิจของโรงเรียนมัธยมศึกษา, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพัฒนศึกษา),** (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

[๑๗๙] ศิริพร ตันติยมาศ, "การบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม", **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐).

และระบบการวัดผลให้หลากหลายรูปแบบ โดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนเป็นสำคัญ และ พึงดำเนินการให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษา

๓) ในด้านปัจจัยผลผลิต คณะสงฆ์พึงกำหนดให้สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและ แผนกบาลี จัดทำบันทึกสถิติข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนอัตราการสูญเสียนักเรียนในระหว่างเรียน และจำนวน พระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาแล้วยังคงอยู่ในสมณเพศ เพื่อสนองงานคณะสงฆ์และบริการชุมชน

๔) ในด้านปัจจัยผลกระทบ คณะสงฆ์พึงกำหนดให้มีระบบประเมินความพึงพอใจของ ผู้รับบริการต่อพระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษา จากสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี[๑๘๐]

บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์ ได้วิจัยเรื่อง "การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการ จัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู" ผลการศึกษาพบว่า สมรรถนะด้านการเตรียมการสอนและการวางแผนการสอนด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้าน การวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นอาจารย์ นิเทศกับนักศึกษาครูเกี่ยวกับสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครูทั้ง ๓ ด้าน พบว่า มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๒. พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการจัดการ ความรู้ ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญที่ระดับมากที่สุด รูปแบบนี้มีลักษณะเด่น คือ การบูรณาการการจัดการความรู้ กระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แนวสร้างสรรค์นิยม การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และการประเมินผลตามสภาพจริง๓. การนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาครู มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ในรายวิชาการพัฒนาความเป็นครูวิชาชีพ จำนวน ๖๐ คน : กลุ่มทดลอง จำนวน ๓๐ คน และกลุ่มควบคุม ๓๐ คน จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test พบว่า กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสมรรถนะ การสอนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕.[๑๘๑]

พระมหาประสงค์ กิตฺติญาโณ (พรมศรี) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลในองค์กรสมัยใหม่กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา" ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดการ บริหารงานบุคคลในองค์กรสมัยใหม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการนำศักยภาพของบุคคลออกมาใช้ให้เต็มที่ เพื่อการ เพิ่มมูลค่าและการแข่งขันให้กับองค์กร ส่วนองค์กรทางพระพุทธศาสนาตั้งอยู่บนพื้นฐานของการดูแล รักษา ปกครองบุคคล เพื่อให้สะดวกในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ พบว่า แนวคิดการบริหารงานบุคคลขององค์กรสมัยใหม่มีประเด็นที่เหมือนกันกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การบริหารงานบุคคลเป็นกระบวนการบุคคลจึงเป็นปัจจัยหลักที่มีศักยภาพมากที่สุดจะทำให้ วัตถุประสงค์ขององค์กรบรรลุผล โดยใช้ระบบบริหารงานบุคคลเป็นกลไกขับเคลื่อน การได้มาซึ่งบุคคล กระทำเป็นกระบวนการต่อเนื่องชัดเจน มีการสรรหาและคัดเลือกบุคคลมาจากบุคคลภายในและภายนอก องค์กรพร้อมกับต้องพัฒนาบุคคลทุกระดับเสมอโดยวิธีการฝึกอบรมในรูปแบบขององค์กร เพื่อขจัดอุปสรรคที่เกิดจากตัวบุคคล ทั้งนี้มีหลักวินัยในการลงโทษผู้ทำผิดและมีการบำรุงรักษา

---

[๑๘๐] ธนู ศรีทอง และคณะ,"การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑", **รายงานการวิจัย,** (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

[๑๘๑] บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์, "การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู", **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

บุคคลเสมอรวมถึงผู้มีผลงาน และการพ้นจากองค์กรเกิดจากการให้ออก ลาออก และการตาย เป็นต้น[๑๘๒]

วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการวิจัย เชิงปฏิบัติการ โดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการสถาบันอุดมศึกษา"ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ คือ ๑) ทีม ๒) กระบวน การวิจัย ๓) คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน ๔) การแบ่งปันความรู้ และ ๔) การประเมินผล ขั้นตอนการสร้าง ความรู้ร่วมกัน ๙ ขั้นตอน คือ ๑) เตรียมความพร้อม ๒) ตั้งทีมวิจัย ๓) กำหนดประเด็นปัญหาวิจัยและ แบ่งปันประสบการณ์ ๔) วางแผนการวิจัย อภิปรายร่วมกัน ๔) เก็บรวบรวมข้อมูล ๖) วิเคราะห์ข้อมูล ๗) สะท้อนผลการปฏิบัติงาน ๘) ผสานความรู้เพื่อสร้างความรู้ใหม่ และ ๙) นำเสนอรายงานวิจัยและ ประเมินผล ๒. กลุ่มตัวอย่างมีทักษะการเรียนรู้เป็นทีมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่ารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วย กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการสถาบันอุดมศึกษา มีความเหมาะสมมาก[๑๘๓]

พระมหาเรืองเดช ถาวรธมฺโม, ดร. (ศรีประสม) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี” ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่ส่งผลให้ภารกิจหรือกิจกรรมของวัดบังเกิดผลสำเร็จ เจ้าอาวาสสามารถสร้างวัดให้เป็นแหล่งการเรียบรู้เป็นศูนย์กลางพัฒนาคุณภาพชีวิต ประชาชนและพัฒนาชุมชน คือ ๑) พระสงฆ์ขั้นปกครองของวัด ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน เมื่อประชาชนเกิดความศรัทธา วัดจึงสามารถปฏิบัติภารกิจต่างๆ จนบังเกิดผลสำเร็จได้ในที่สุด ๒) มีการจัดระบบการบริหารงานในวัด โดยการวางระเบียบและมอบอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของวัดให้แก่รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระภิกษุ สงฆ์ในวัด ตามความรู้ความสามารถรวมถึงการตัดสินใจ ได้ตามที่เห็นเหมาะสมทำให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงานต่างๆ ตามภารกิจของวัดอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลยิ่ง ๓) การสร้างคติธรรม ประจำใจของเจ้าอาวาสแต่ละรูป เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ในการเตือนใจสำหรับพระภิกษุสามเณรและประชาชนรอบวัดให้ยึดถือปฏิบัติ ๔) วัดสืบทอดวิธีการระบบและระเบียบปฏิบัติต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนและประชาชน ให้คงอยู่เป็นวัฒนธรรมประเพณีคู่กับวัดสืบไป ๕) วัดทำหน้าที่เป็นสื่อการในการโอนถ่ายระหว่างผู้ให้และผู้รับ เพื่อสร้างโอกาสผู้ด้อยโอกาสในด้านต่างๆ ส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาค และเกื้อกูลกันในสังคม ๖) การสร้างสายสัมพันธ์ในระหว่างวัดกับชุมชน และวัดกับประชาชน เป็นการดึงชุมชน และประชาชนเข้าหาวัด แนะนาวัดสู่ชุมชนและ

---

[๑๘๒] พระมหาประสงค์ กิตฺติญาโณ (พรมศรี), "การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลในองค์กรสมัยใหม่กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

[๑๘๓] วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ, “การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ สถาบันอุดมศึกษา”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๔๔๓).

ประชาชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์และการพึ่งพาซึ่งกันและ กัน ๗) การสร้างความรู้สึกให้เกิดแก่ประชาชนว่า “วัดเป็นแหล่งชุมชน” โดยประชาชนเข้ามาร่วมใน “ศูนย์การเรียนรู้ของวัด”[๑๘๔]

พระมหาธฤติวิโรจโน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง“รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์” พบว่า สิกขา ๓ หรือไตรสิกขา เป็นหลักธรรมในการพัฒนา มนุษย์ให้เป็นผู้ประเสริฐหรือเป็นบุคคลผู้มีจิตใจดีซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นด้านการศึกษา ประกอบด้วย ๑. อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติ สุจริตกาย วาจาและสัมมาอาชีวะ เป็นเรื่องของการฝึกฝนด้านพฤติกรรม ๒. อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกฝนในด้านคุณภาพและสมรรถนะทางจิตใจ เป็นส่วนของการฝึกฝนด้านจิตใจ และ ๓. อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง[๑๘๕]

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนจริยศึกษาและพระพุทธศาสนา ปัญหาส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับครูผู้สอนขาดงบประมาณและสื่ออุปกรณ์การสอน เพื่อให้การสอนจริยศึกษาและพระพุทธศาสนาบรรลุจุดประสงค์ครูผู้สอนต้องศึกษาเนื้อหาจริยธรรมและ หลักคำสอนในวิชาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งใช้เทคนิคการสอนแบบต่างๆโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง และโรงเรียนต้องจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปลูกฝังจริยธรรมรวมถึงการจัดกิจกรรมเสริมต่างๆเพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมอันดีงามตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็น ในการนำแนวทางการพัฒนาคุณภาพมนุษย์โดยใช้หลักทางพระพุทธศาสตรามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับ สภาพสังคมในปัจจุบัน จึงได้จัดโครงการฝึกอบรมตามแนวพุทธในหลักไตรสิกขาขึ้น ภายใต้ชื่อโครงการว่า โครงการอบรมพัฒนาจิตเพื่อเกิดปัญญาและสันติสุข และรับสมัครนักศึกษาและบุคคลทั่วไปเข้าร่วมโครงการ เพื่อทำการวิจัยกึ่งทดลองในการศึกษาว่าผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมตามแนวพุทธในหลักไตรสิกขาเป็น เวลา ๗ คืน ๘ วันนี้จะมีสุขภาพจิต จิตลักษณะทางพุทธอันดีงาม

---

[๑๘๔]พระมหาเรืองเดช ถาวรธมฺโม, ดร. (ศรีประสม), “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตำบลจันท์นิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี”, **รายงานการวิจัย**, หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔๔๔), หน้า ข-ค.

[๑๘๕]พระมหาธฤติ วิโรจโน, “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ตารางที่ ๒.๑๓ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระมหาธฤติ วิโรจโน, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์” พบว่า สิกขา ๓ หรือไตรสิกขา เป็นหลักธรรมในการพัฒนามนุษย์ ให้เป็นผู้ประเสริฐหรือเป็นบุคคลผู้มีจิตใจดีซึ่งเหมาะสมกับ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการ ที่มุ่งเน้นด้านการศึกษา ประกอบด้วย ๑. อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตกาย วาจาและสัมมาอาชีวะ ๒. อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกฝนในด้านคุณภาพและสมรรถนะ ทางจิตใจ และ ๓. อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปรือปัญญา ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระมหาประสงค์ กิตติญาโณ (พรมศรี), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลในองค์กรสมัยใหม่กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัย พบว่า แนวคิดการบริหารงานบุคคลในองค์กร สมัยใหม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการนำศักยภาพชองบุคคล ออกมาใช้ให้เต็มที่ เพื่อการเพิ่มมูลค่าและการแข่งขันให้กับ องค์กร ส่วนองค์กรทางพระพุทธศาสนาตั้งอยู่บนพื้นฐาน ของการดูแลรักษาปกครองบุคคล เพื่อให้สะดวกในการ ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ พบว่า แนวคิดการบริหารงานบุคคลขององค์กรสมัยใหม่มีประเด็นที่เหมือนกันกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การบริหารงานบุคคลเป็นกระบวนการ บุคคลจึงเป็นปัจจัย หลักที่มีศักยภาพมากที่สุดจะทำให้วัตถุประสงค์ขององค์กรบรรลุผล โดยใช้ระบบบริหารงานบุคคลเป็นกลไก ขับเคลื่อน การได้มาซึ่งบุคคลกระทำเป็นกระบวนการ ต่อเนื่องชัดเจน มีการสรรหาและคัดเลือกบุคคลมาจากบุคคลภายในและภายนอกองค์กร พร้อมกับต้องพัฒนา บุคคลทุกระดับเสมอโดยวิธีการฝึกอบรมในรูปแบบขององค์กร เพื่อขจัดอุปสรรคที่เกิดจากตัวบุคคล ทั้งนี้มีหลักวินัยในการลงโทษผู้ทำผิดและมีการบำรุงรักษาบุคคลเสมอ
อมรา รอดดารา, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๔๔๖).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนการ สอบโดยเน้นวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาธรรมวิทยาและความพึงพอใจของนิสิตระดับปริญญาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๔๔๔” ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแนวคิดเรื่องสามัญลักษณ์ของผู้เรียนหลังจากเรียนจบ แล้วมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนเรียนเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ๒. ผู้เรียนส่วนใหญ่พึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์และกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นทั้งในชั้นเรียนและนอกสถานที่

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
ประมูล สารพันธ์, ดร., (สถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔๔๓).	ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนา การศึกษาของคณะสงฆ์” ผลการวิจัยพบว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๒๖ รูป/คน เห็นว่า คณะสงฆ์ควรพัฒนาปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและแผนกบาลีให้เป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายการศึกษา สถาบันพระพุทธศาสนาจัดการศึกษาได้รูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมในระดับมาก ซึ่งควรจะนำมาใช้ในการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ได้แก่รูปแบบที่เปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนวิชานักธรรม-บาลี และวิชาสามัญควบคู่กันไปตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับปริญญาเอก วิชาสามัญที่พระภิกษุสามเณรควรจะได้ศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี ได้แก่ วิชาภาษาต่างประเทศ ภาษาไทย สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม คณิตศาสตร์ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษาและพลศึกษา และการงานอาชีพและเทคโนโลยี ตามลำดับ
เอื้อมอร ชลวร, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เชิงพุทธบูรณาการ” ผลการศึกษาพบว่าความรู้ มี ๒ ประเภท คือ ความรู้ฝังลึกในตัวคน (tacitknowledge) และความรู้ชัดแจ้ง (explicit knowledge) ในกระบวนการจัดการความรู้มีหลักในการพยายามนำเอาความรู้ที่ฝังลึกในคนออกมาเป็นความรู้ชัดแจ้งโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการจัดการความรู้ไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ ในขณะที่เมื่อพิจารณาการจัดการความรู้ในพระพุทธศาสนานั้นจะเห็นว่ามีการสืบทอดองค์ความรู้ผ่านกาลเวลาที่ยาวนานร่วม ๒,๖๐๐ ปี แสดงให้เห็นถึงกระบวนการบริหารจัดการความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพสูงมาก จึงสามารถรักษาองค์ความรู้ทั้งปริยัติ แนวทางปฏิบัติ และ ปฏิเวธธรรมไว้ได้อย่างดี โดยผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมที่โดดเด่นในพระพุทธศาสนาที่ทำให้เกิดกระบวนการสืบทอด อายุพระพุทธศาสนาได้ยาวนานมีอยู่ ๔ หมวดคือ (๑) การ ใช้หลักไตรสิกขา ในการจัดสร้างสังคมให้เข้าใจซึ่งกันและกัน (๒) การสร้างกระบวนการเรียนรู้จากภายในด้วยหลักสาราณียธรรม (๓) กระบวนการจัดการสังคีติ ร้อยกรอง พระธรรมและพระวินัยให้เป็นหมวดหมู่ง่ายต่อการจดจำ และนำไปปฏิบัติและ (๔)กระบวนการสร้างสังคมแห่งสงฆ์ อันได้แก่ การมีพระวินัย และระเบียบวิธีปฏิบัติว่าด้วยการ รวมตัวเป็นหมู่สงฆ์จากองค์ความรู้ในด้านการจัดการ ความรู้ และองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาที่ผ่านมา

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระมหาขวัญชัย กิตฺติปาโล, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).	ได้วิจัยเรื่อง “ผลการสำรวจพฤติกรรมการดำรงชีวิตตามหลักธรรมวัฒนมุข ๖ ของนักเรียบมัธยมศึกษา”ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ในเขตพื้นที่ อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เพศชาย มีอายุต่ำกว่า ๑๔ ปี กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอบต้น ผลสัมฤทธิ์ ทางการศึกษาได้เกรดเฉลี่ยสูงกว่า ๒.๙๕ บิดาและมารดาประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพอิสระบิดามารดามีรายได้น้อยกว่า ๘,๐๘๘.๗๓ บาทต่อเดือน ส่วนกลุ่มไม่เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุสูงกว่า ๑๔ ปี กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้เกรดเฉลี่ยสูงกว่า๒.๙๕ บิดา มารดาประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพอิสระ บิดามารดามีรายได้น้อยกว่า ๘,๐๘๘.๗๓ บาทต่อเดือน ผลดำรงชีวิตตามหลักธรรมวัฒนมุข ๖ ในกลุ่มเข้าร่วมพิธีกรรม พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับ “มาก” และรายด้านทั้ง ๖ อยู่ในระดับ“มาก” ส่วนกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ด้านความไม่มีโรคความมีสุขภาพดี(อาโรคยะ) สุขภาพจิต อยู่ในระดับ “ปานกลาง” ด้านความประพฤติดี มีวินัยไม่ก่อเวรกัน ได้แก่ ในมรรยาทอันงาม (ศีล) อยู่ในระดับ “ปานกลาง” ด้านศึกษาแนวทางการดูแบบอย่างเข้าถึงความคิดของ พุทธศาสนิกชนผู้เป็นบัณฑิต (พุทธานุมัด) อยู่ในระดับ “มาก” ด้านดำเนินชีวิตและกิจการงานโดยทางชอบธรรม (ธรรมานุวัติ) อยู่ในระดับ “มาก”ด้านใฝ่เล่าเรียบหาความรู้ ฝึกตนให้เชี่ยวชาญและทันต่อเหตุการณ์ (สุตะ) อยู่ในระดับ“มาก”ด้านเพียรพยายามไม่ระย่อ, มีกำลังใจแข็งกล้าไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป(อลีนตา) อยู่ ในระดับ “ปานกลาง” และด้านความไม่มีโรค, ความมีสุขภาพค (อาโรคยะ) สุขภาพกาย มีอยู่ในระดับ“น้อย”

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
สุมาลี กาญจนชาตรี, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕:๔๓).	ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ ส่งเสริมคุณลักษะของนักเรียบระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึม” ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้ ๑คุณลักษณะของนักเรียนระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ ตามแนวคอนสตรักติวิซึมประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ คือ การกำกับตนเอง ทักษะทางสังคมและ ทักษะในการสอน ๒. กระบวนการเรียบการสอนที่ ส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียน ระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึมประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ ๑) เกิดความขัดแย้งทางปัญญา นักเรียนเกิดความขัดแย้งทางความคิดที่เป็นผลจากความรู้เดิมกับ ข้อมูลที่รับเข้ามาใหม่ไม่สอดคล้องกัน ๒) แสวงหาคำตอบ นักเรียนจัดกลุ่มและดำเนินการค้นหาคำตอบ เพื่อลดความขัดแย้งทางปัญญาที่เกิดขึ้น ๓) ตรวจสอบความเข้าใจ นักเรียนสร้างความรู้ของตนเองผ่านการเจรจาต่อรองทางสังคม ๔) ใช้ความรู้ที่เรียนมา นักเรียนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว มาใช้ในบริบทอื่นๆ ๓นักเรียนมีพฤติกรรมการกำกับตนเองและพฤติกรรมที่แสดงทักษะในการสืบสอบส่วนใหญ่อยู่ในระดับควรปรับปรุง ส่วนพฤติกรรมที่แสดงทักษะ ทางสังคมอยู่ในระดับพอใช้ทั้งก่อนและหลังการเรียนด้วย กระบวนการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น ๔. นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการกำกับตนเองและพฤติกรรมที่แสดงทักษะสังคมและทักษะในการสืบสอบสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
ประเสริฐ จรรยาสุภาพ, (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).	ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการกำหนดขนาดโรงเรียน ที่เหมาะสมเชิงเศรษฐกิจของโรงเรียนมัธยมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. อายุครู เงินเดือนครู ขนาดห้องเรียนและระยะเวลาเปิดดำเนินการของโรงเรียน มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับขนาดของโรงเรียน ขณะที่อัตราส่วนนักเรียนต่อครู คาบการสอนครูต่อสัปดาห์ มีความสัมพันธ์ในทางลบกับขนาดโรงเรียนโดยโรงเรียนที่มี อายุครู เงินเดือนครู ขนาดห้องเรียน ระยะเวลาเปิดดำเนินการของโรงเรียนมากที่สุด และคาบการสอนครูต่อสัปดาห์น้อยที่สุด คือ โรงเรียนในเขตการศึกษา กรุงเทพมหานคร ส่วนโรงเรียนในเขตการศึกษาที่ ๑๑ มี ขนาดตัวแปรตรงกันข้าม ๒. ต้นทุนดำเนินการและต้นทุน รวมของโรงเรียบ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับขนาดและความเป็นเมืองของโรงเรียบโดยเงินเดือนและค่าจ้างประจำเป็นต้นทุนที่มีความสำคัญสูงสุด รองลงไป คือ ค่าใช้สอย ครุภัณฑ์ วัสดุ ค่าสาธารณูปโภค ๓. อายุครู เงินเดือนครู จำนวนนักเรียน จำนวนครู จำนวนห้องเรียน ความเป็นเมืองและระยะเวลาเปิดดำเนินการของโรงเรียน เป็นปัจจัย ที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับต้นทุนดำเนินการของโรงเรียน ขณะที่อัตราส่วนนักเรียนต่อครู ขนาดห้องเรียน มีความสัมพันธ์ทางลบกับต้นทุนดำเนินการของโรงเรียน ๔. เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นตามสภาพที่เนินอยู่จริง ขนาดโรงเรียนที่เหมาะสมเชิงเศรษฐกิจของโรงเรียนมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนขนาดกลาง เพราะมีต้นทุนต่อหัวต่ำที่สุดเพียง ๘,๘๐๑.๓๒บาท หากใช้แบบจำลองที่ได้จากงานวิจัยโดยกำหนด อัตราส่วนนักเรียนต่อครูเป็น ๒๕ ขนาดห้องเรียน ๔๐ คน คาบการสอนของครูต่อสัปดาห์เป็น ๒๕ คาบ โรงเรียนขนาดเล็กจะมีต้นทุนต่อหัวต่ำที่สุด เพียง ๗,๗๙๖.๗๖ บาท

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
ศิริพร ตันติยมาศ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐).	ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วน ร่วม”ผลการวิจัยพบว่า ๑.องค์ประกอบของของการ บริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม สังกัด กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ๘ องค์ประกอบ เรียง ตามลำดับน้ำหนักขององค์ประกอบจากมากไปหาน้อย คือ ๑) กิจกรรมที่ทำร่วมกัน ๒) การใช้เทคโนโลยี ๓) ทักษะด้านภาวะผู้นำ ๔) ผู้นำเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วม ๕) การติดต่อสื่อสาร ๖) การมีส่วนร่วมของสมาชิก ๗) องค์การแบบมีส่วนร่วม ๘) บรรยากาศการมีส่วนร่วม ๒. ระดับของประสิทธิผลการบริหารเครือข่ายโรงเรียนสังกัด กรุงเทพมหานครอยู่ในระดับมาก ๓. รูปแบบการบริหาร เครือข่าย'โรงเรียนแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผล สังกัดกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย องค์ประกอบด้านการ บริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม ๘ องค์ประกอบ ซึ่งมีความเหมาะสมถูกต้อง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัย
เยาวภา บัวเวช, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐).	ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารงานประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารงานประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ประกอบด้วย ๔ ปัจจัยที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ได้แก่ ๑) ด้านผู้บริหาร ประกอบด้วย นโยบาย วัตถุประสงค์ ภาวะผู้นำ แรงจูงใจ การสร้างบรรยากาศการสื่อสารในองค์กร ๒) ด้านระบบบริหารองค์การ ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การจัดบุคคล เข้าทำงาน ค่าตอบแทน การประสานงาน และงบประมาณ ๓) ด้านบุคลากร ประกอบด้วย คุณลักษณะของบุคลากร การฝึกอบรมและพัฒนา และความผูกพัน ๔) ประเภทของ สื่อ ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อกิจกรรมพิเศษ สื่อเทคโนโลยี

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
ธนู ศรีทอง และคณะ, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙)	ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระ ปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๑” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ในด้านปัจจัยนำเข้า คณะสงฆ์พึงจัดระบบบริหารจัดการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี โดยอาศัยแผน แม่บท แผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการเพื่อดำเนินงาน ด้านต่างๆ เช่น สภาพแวดล้อมทางกายภาพ โครงสร้างการ บริหาร บุคลากร งบประมาณและหลักสูตร เป็นต้น ๒) ใน ด้านปัจจัยกระบวนการ คณะสงฆ์พึงพัฒนาระบบกิจกรรม การเรียนการสอบให้มีความน่าสนใจ และระบบการวัดผล ให้หลากหลายรูปแบบ โดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนเป็นสำคัญ และพึงดำเนินการให้มีระบบประกันคุณภาพการศึกษา ๓) ในด้านปัจจัยผลผลิต คณะสงฆ์พึง กำหนดให้สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี จัดทำบันทึกสถิติข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนอัตรา การสูญเสียนักเรียนในระหว่างเรียน และจำนวนพระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาแล้วยังคงอยู่ในสมณเพศ เพื่อสนองงาน คณะสงฆ์และบริการชุมชน ๔) ในด้านปัจจัยผลกระทบ คณะสงฆ์พึงกำหนดให้มีระบบประเมินความพึงพอใจของ ผู้รับบริการต่อพระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษา จากสำนักเรียน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี
บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐)	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู” ผลการศึกษาพบว่า สมรรถนะด้านการเตรียมการสอนและการวางแผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นอาจารย์นิเทศก์กับนักศึกษาครูเกี่ยวกับสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู ทั้ง ๓ ด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .๐๕ ๒. พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการจัดการความรู้ ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสม

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
	โดยผู้เชี่ยวชาญที่ระดับมากที่สุด รูปแบบนี้ มีลักษณะเด่น คือ การบูรณาการการจัดการความรู้ กระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แนว สร้างสรรค์นิยม การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และการประเมินผลตามสภาพจริง ๓. การนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ไปทดสอบกับกลุ่ม ตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาครู มหาวิทยาลัยราชภัฏ กำแพงเพชร ในรายวิชาการพัฒนาความเป็นครูวิชาชีพ จำนวน ๖๐ คน : กลุ่มทดลอง จำนวน ๓๐ คน และกลุ่ม ควบคุม ๓๐ คน จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test พบว่า กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสมรรถนะ การสอนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .๐๕
วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการวิจัย เชิงปฏิบัติการ โดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีม ของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ สถาบันอุดมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย ๕ องคประกอบ คือ ๑) ทีม ๒) กระบวน การวิจัย ๓) คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน ๔) การแบ่งปันความรู้ และ ๕) การประเมินผล ขั้นตอนการสร้างความรู้ร่วมกัน ๙ ขั้นตอน คือ ๑) เตรียมความพร้อม ๒) ตั้งทีมวิจัย ๓) กำหนดประเด็นปัญหาวิจัยและแบ่งปันประสบการณ์ ๔) วางแผนการวิจัย อภิปรายร่วมกัน ๕) เก็บรวบรวมข้อมูล ๖) วิเคราะห์ข้อมูล ๗) สะท้อนผลการปฏิบัติงาน ๘) ผสานความรู้เพื่อสร้างความรู้ใหม่ และ ๙) นำเสนอรายงานวิจัยและประเมินผล ๒. กลุ่มตัวอย่างมีทักษะการเรียนรู้เป็นทีมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่ารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวน การวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ สถาบันอุดมศึกษา มีความเหมาะสมมาก

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระมหาประสงค์ กิตฺติญาโณ , มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงาน บุคคลในองค์กรสมัยใหม่กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดการบริหารงานบุคคลในองค์กรสมัยใหม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการนำศักยภาพของบุคคล ออกมาใช้ให้เต็มที่ เพื่อการเพิ่มมูลค่าและการแข่งขันให้กับ องค์กร ส่วนองค์กรทางพระพุทธศาสนาตั้งอยู่บนพื้นฐาน ของการดูแล รักษา ปกครองบุคคล เพื่อให้สะดวกในการ ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา เมื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ พบว่า แนวคิดการบริหารงานบุคคลขององค์กรสมัยใหม่มี ประเด็นที่เหมือนกันกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การบริหารงานบุคคลเป็นกระบวนการ บุคคลจึงเป็นปัจจัย หลักที่มีศักยภาพมากที่สุดจะทำให้วัตถุประสงค์ขององค์กร บรรลุผล โดยใช้ระบบบริหารงานบุคคลเป็นกลไก ขับเคลื่อน การได้มาซึ่งบุคคลกระทำเป็นกระบวนการต่อเนื่องชัดเจน มีการสรรหาและคัดเลือกบุคคลมาจาก บุคคลภายในและภายนอกองค์กร พร้อมกับต้องพัฒนา บุคคลทุกระดับเสมอโดยวิธีการผีเกอบรมในรูปแบบของ องค์กร เพื่อขจัดอุปสรรคที่เกิดจากตัวบุคคล ทั้งนี้มีหลักวินัยในการลงโทษผู้ทำผิดและมีการบำรุงรักษาบุคคลเสมอ รวมถึงผู้มีผลงาน และการพ้นจากองค์กรเกิดจากการให้ ออก ลาออก และการตาย เป็นต้น

ตารางที่ ๒.๑๓ (ต่อ)

ชื่อผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระมหาเรืองเดช ถาวรธมฺโม, ดร (ศรี ประสม), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔)	ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็น ศูนย์การเรียบรู้ชองชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทั้ง ภายในและภายนอกที่ส่งผลให้ภารกิจหรือกิจกรรมของวัด บังเกิดผลสำเร็จ เจ้าอาวาสสามารถสร้างวัดให้เป็นแหล่งการเรียบรู้เป็นศูนย์กลางพัฒนาคุณภาพชีวิต ประชาชน และพัฒนาชุมชน คือ ๑) พระสงฆ์ชั้นปกครองของวัด ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน เมื่อ ประชาชนเกิดความศรัทธา วัดจึงสามารถปฏิบัติภารกิจ ต่างๆ จนบังเกิดผลสำเร็จได้ในที่สุด ๒) มีการจัดระบบการ บริหารงานในวัด โดยการวางระเบียบและมอบอำนาจ หน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ พระภิกษุสงฆ์ใบวัด ตามความรู้ความสามารถรวมถึงการตัดสินใจ ได้ตามที่เห็น เหมาะสมทำให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงานต่างๆ ตามภารกิจของวัดอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลยิ่ง ๓) การสร้างคติธรรมประจำใจของเจ้า อาวาสแต่ละรูป เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ในการเตือนใจ สำหรับพระภิกษุสามเณรและประชาชนให้ยึดถือปฏิบัติ ๔) วัดสืบทอดวิธีการระบบและระเบียบปฏิบัติต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนและประชาชน ให้คงอยู่เป็นวัฒนธรรม ประเพณีคู่กับวัดสืบไป ๕) วัดทำหน้าที่เป็นสื่อการในการ โอนถ่ายระหว่างผู้ให้และผู้รับ เพื่อสร้างโอกาสผู้ด้อยโอกาส ในด้านต่างๆ ส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาค และเกื้อกูลกันในสังคม ๖) การสร้างสายสัมพันธ์ในระหว่างวัดกับชุมชน และวัดกับประชาชน เป็นการดึงชุมชนและประชาชนเข้า หาวัดแนะนำวัดสู่ชุมชนและประชาชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์และการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ๗) การสร้าง ความรู้สึกให้เกิดแก่ประชาชนว่า “วัดเป็นแหล่งชุมชน” โดยประชาชนเข้ามาร่วมใน “ศูนย์การเรียนรู้ของวัด

๒.๖.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนมัธยมศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมัธยมศึกษาได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

มณกาญจน์ ทองใย ได้วิจัยเรื่อง "การพัฒนารูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน" ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านโครงสร้างการบริหารงาน ได้แก่ การกำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารอย่างชัดเจน สามารถปรับโครงสร้างขององค์กรให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารและคณะกรรมการสถานศึกษา คณะครู นักเรียน ผู้ปกครอง พระสงฆ์ องค์การทางราชการและองค์กรในชุมชน ร่วมกันรับผิดชอบในการดูแลเยาวชนให้ประพฤติตนเป็นคนดี ด้านกระบวนการดำเนินงาน มีการสรุปและรายงานผลการดำเนินงานตามโครงการอย่างสม่ำเสมอ ด้านผลสำเร็จที่คาดว่าจะได้รับโดยการสร้างเยาวชนให้มีขันติ มีความอดทนอดกลั้น มีวิริยะอุตสาหะ รู้จัก การให้และทำกิจกรรมต่างๆ เป็นหมู่คณะได้[๑๘๖]

พระเมธีธรรมาลังการและคณะ ได้วิจัยเรื่อง "การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แพร่เขต ๑" ผลการวิจัยพบว่า[๑๘๗]

๑. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลได้ทั้งสิ้น ๒๔๘ คนคิดเป็นร้อยละ ๘๐.๕๒ เป็นเพศชายจำนวน ๑๐๘ คนคิดเป็นร้อยละ ๔๓.๔๔ เป็นเพศหญิงจำนวน ๑๔๐ คนคิดเป็นร้อยละ ๔๖.๔๔ มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีจำนวน๔ คนคิดเป็นร้อยละ ๑.๖๑ วุฒิการศึกษาปริญญาตรี จำนวน ๒๒๙ คนคิดเป็นร้อยละ ๙๒.๓๔ วุฒิการศึกษาปริญญาโทจำนวน ๑๔ คนคิดเป็นร้อยละ ๔.๖๔ และวุฒิการศึกษาปริญญาเอกจำนวน ๑ คนคิดเป็นร้อยละ๐.๔๐มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า๑๐ ปี จำนวน ๑๔ คนคิดเป็นร้อยละ ๖.๐๔ และประสบการณ์การทำงานตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไปจำนวน ๒๓๓ คนคิดเป็นร้อยละ ๙๓.๙๔ เป็นโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน ๑๓๒ คนคิดเป็นร้อยละ๔๓.๒๓ และโรงเรียนประถมศึกษาที่ขยายโอกาสทางการศึกษาจำนวน ๑๑๖ คนคิดเป็นร้อยละ ๔๖.๗๗

๒. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่เขต ๑ ใน ๔ ด้านคือ เมตตากรุณามุทิตาและอุเบกขาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (X=๔.๐๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน

---

[๑๘๖]มณกาญจน์ ทองใย, "การพัฒนารูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน", **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๙).

[๑๘๗] พระเมธีธรรมาลังการและคณะ, "การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร๔ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่เขต๑", **รายงานการวิจัย,** (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).

๓.ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลังธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่เขต ๑ จำแนกตามประเภทของโรงเรียนพบว่าในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ[๑๘๘]

ดร. สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และคณะ ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ : ศึกษากรณี โรงเรียนวิถีพุทธ ๑๐ เขตพื้นที่ศึกษา"ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนได้รับการจัดการศึกษาในระดับดี มาก และอาจารย์และผู้บริหารมีการจัดการศึกษาในระดับมากแก่ผู้เรียนในโรงเรียนวิถีพุทธทั้งในการ เตรียมปัจจัยภายนอก ความเป็นกัลยาณมิตร หลักสูตรการบริหารการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนรู้ในและนอกชั้นเรียน การวัดและประเมินผล และผู้เรียนตามวิถีพุทธซึ่งเป็นปัจจัยตาม เมื่อแยกพิจารณาตามเพศทั้งผู้เรียนและอาจารย์ผู้บริหารไม่มีความแตกต่างกันในด้านรูปแบบ แยกตามภูมิลำเนา ระดับการศึกษาและตำแหน่งอาจารย์ของผู้บริหารและอาจารย์ มีการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อแยกตามอายุ ระดับชั้นที่ศึกษา อายุ ที่ตั้งของโรงเรียน และโรงเรียนที่แตกต่าง กันผู้เรียนจะได้รับการจัดการศึกษาที่แตกต่างกัน และผู้บริหาร และอาจารย์ที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ตั้งของโรงเรียนต่างกัน มีการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนต่างกัน โดยภาคกลางมีการจัดการศึกษาตามวิถีพุทธในระดับดีมากกว่าพื้นที่อื่น

การจัดการศึกษาตามวิถีพุทธให้แก่สถานศึกษาในแต่ละโรงเรียน มีรูปแบบที่เป็นไปในแนวเดียวกัน มาตรฐานเดียวกันและเสมอภาคกัน จะต้องจัดการโดยทุกฝ่ายทั้งชุมชน ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้บริหาร นักเรียนและผู้บริหารในพื้นที่ และการจัดสรรทรัพยากรให้ทั่วถึงเกิดประโยชน์แก่ทั้งโรงเรียน และผู้เรียนต้องได้รับความร่วมมือในการเข้าร่วมการจัดสรร และการกำหนดแนวทางการบริหาร มาตรฐาน ศึกษาและการจัดการเรียนรูโดยผู้บริหารการศึกษาระดับชาติ ระดับท้องถิ่นหรือพื้นฐานและระดับโรงเรียนร่วมกัน เพื่อให้เกิดโรงเรียนวิถีพุทธตามความต้องการของสังคม[๑๘๙]

ดร.สิน งามประโคน และคณะ ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล" ผลการวิจัยพบว่าครูอาจารย์และนิสิตนักศึกษามี ความคิดเห็นต่อคุณธรรมและจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาในแต่ละด้าน

ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

๑) ปัญหาและอุปสรรคของตัวนิสิตนักศึกษาด้านการพัฒนาตนเอง ที่เด่นชัด คือปล่อยจิตใจตามกระแสบริโภคนิยม ขาดการควบคุมกาย และจิตใจ และนักศึกษามีค่านิยมไม่เหมาะสมในด้านต่างๆ โดยไม่คำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดปัญหาในตนเอง และสังคมมากขึ้น ไม่รู้จักฐานะตนเองในการดำเนินชีวิต

๒) ปัญหาและอุปสรรคของตัวนิสิตนักศึกษาด้านสังคมที่เด่นชัด คือ นักศึกษาติดเพื่อน มี

---

[๑๘๙] ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, และคณะ, "การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ : ศึกษากรณีโรงเรียน วิถีพุทธ ๑๐ เขตพื้นที่ศึกษา", **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

พฤติกรรมเลียนแบบซึ่งกันและกัน แม้จะรู้ว่าสิ่งนั้นไม่ถูกต้อง และนักศึกษาสนใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและโลกใบปัจจุบัน

๓) ปัญหาและอุปสรรคของตัวนิสิตนักศึกษาด้านสภาพแวดล้อมที่เด่นชัด คือ ครูอาจารย์ ยังไม่เป็นกัลยาณมิตรของนักศึกษา นักศึกษาขอบเลียนแบบพฤติกรรมแบบตะวันตก เช่น การแต่งกาย การใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เปลี่ยนทรงผม สภาพแวดล้อมทางสังคมและสื่อประเภทต่างๆ มอมเมานักศึกษาให้เกิด พฤติกรรมบริโภคอย่างขาดสติ และนักศึกษายังหลงคำโฆษณาชวนเชื่อสิ่งบริโภคและอุปโภคต่างๆ ในทาง ฝืด เช่น การโฆษณาทางโทรศัพท์ โดยขาดวิจารณญาณที่ดี

๔) ปัญหาและอุปสรรคของตัวนิสิตนักศึกษาด้านการเรียนการสอนที่เด่นชัด คือ การอบรมสั่ง สอบและปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่นิสิต นักศึกษา ครูอาจารย์ มีภาระหน้าที่ในการสอนและงาน อื่นๆ มากจึงไม่มีเวลาเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมแก่นิสิตนักศึกษา

๕) ปัญหาและอุปสรรคของตัวนิสิตนักศึกษาด้านกลุ่มเพื่อนที่เด่นชัด คือ นักศึกษามักจะเชื่อเพื่อนและช่วยกันปกปิดความลับของเพื่อนในทางที่ไม่ถูกและบางครั้งนักศึกษาชอบทำตามเพื่อนทางที่ไม่ ถูกไม่ควร เช่น การดื่มสุรา สูบบุหรี่ และสารเสพติด เป็นต้น เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม พบว่า ครูอาจารย์ และนิสิตนักศึกษา มีความเห็นในข้อที่นิสิตนักศึกษาต้องปรับปรุงแก้ไขตนเอง คือ การรู้จักคิดริเริ่ม สร้างสรรค์และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และมีความขยัน ประหยัด และอดทนซึ่งอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

แนวทางในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่นิสิตนักศึกษาที่เด่นชัด คือ พ่อแม่ให้การ อบรมสั่งสอน ช่วยชี้แนะพฤติกรรมของตนเป็นแบบอย่างที่ดีด้วย กลุ่มเพื่อนมีส่วนช่วยชักจูงใจให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ดี ควรมีการแนะนำต้นแบบที่ดี หรือแบบอย่างที่ดีแก่นิสิตนักศึกษา และควรจัดกิจกรรมให้มีการยกย่องส่งเสริมคนดี และว่ากล่าวตักเตือนให้นิสิตนักศึกษา ปรับปรุงพฤติกรรมที่บกพร่อง และการจัดสภาพแวดล้อมสื่อ เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา[๑๙๐]

เสือ สัชชานนท์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษารูปแบบการพัฒนาจริยธรรมแนวพุทธในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์" ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการพัฒนาจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา มีรูปแบบการพัฒนาที่ชัดเจนทั้งในด้านลักษณะทางกายภาพ พฤติกรรม การพัฒนาจิตใจ และปัญญา คือ รูปแบบของการพัฒนาจริยธรรมในขั้นศีล พบว่า เป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา โดยใช้เครื่องมือในการฝึก คือ วินัย กฎหมาย กฎ กติกา ระเบียบ การพัฒนาจริยธรรมใน ขั้นศีลเป็นการสร้างฐานชีวิตให้แข็งแกร่ง คนมีศีลเป็นคนไม่มีโทษ เพราะประพฤติสุจริตทางกาย การแกการ สื่อสารที่ดี การประกอบอาชีพที่ส่งผลให้การดำรงชีวิตมีความสุข รูปแบบของการพัฒนาจริยธรรมในขั้น สมาธิ พบว่า สมาธิเป็นเครื่องมือในการทำจิตใจให้หนักแน่น เป็นการรวมกระแสจิตเป็นหนึ่งเดียว ทำให้ใจแน่วแน่ในสิ่งเดียว มีคุณภาพและสมรรถภาพทางจิต ทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง สามารถควบคุมตนเองได้ดี ทำให้จิตนุ่มนวลควรแก่การงาน และจิตมีพลังมีคุณสมบัติความพร้อมในการปฏิบัติงาน รูปแบบของพัฒนา จริยธรรมในขั้นปัญญา เป็นการพัฒนาฝึกฝนศึกษาให้เข้าใจ มีความรู้ เกิดความเข้าใจในสรรพสิ่งตามความ เป็นจริง เข้าใจตามความเกิดขึ้นของสิ่งนั้น พิจารณาสภาพปัญหาตามเหตุ ตามปัจจัยที่

---

[๑๙๐] ดร.สิน งามประโคน, และคณะ, "การศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล", **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

ส่งผลต่อกันยอมรับ ความจริงที่เกิดขึ้นใช้หลักความจริงแก้ปัญหาตามที่เกิดขึ้นจริง มีจิตใจเป็นอิสระจากสิ่งทีสัมพันธ์กับชีวิตดำรงตนอยู่อย่างรู้เท่าทัน ใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต เข้าใจจุดมุ่งหมายของชีวิต รู้จักวิธีที่จะนำชีวิตไปในทางที่ดี รู้จักสร้างระเบียบวินัยให้กับชีวิตและอยู่อย่างปลอดภัยไร้เวร[๑๙๑]

วัลลภา จันทร์เพ็ญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา" ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้ ๑. รูปแบบที่พัฒนาขึ้น ได้แก่ รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) การดำเนินกิจกรรมของรูปแบบที่ ๓ ระยะ ได้แก่ ระยะเส้นฐานระยะทดลอง และระยะติดตามผล การดำเนินกิจกรรมในระยะทดลองมีการให้ความรู้และฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องการจัดการความคิดความเข้าใจทักษะการคิดเพื่อควบคุมตนเองด้วยเทคนิคการปรับพฤติกรรมทางปัญญา การเขียนโครงการช่วยเพื่อน การซักซ้อมซ้ำการให้ข้อมูลป้อนกลับและเสริมแรงทางบวก ๒. ผลของการใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญามีดังนี้ ๒.๑ นักศึกษากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมจริยธรรม แตกต่างจากนักศึกษากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑[๑๙๒]

จากการศึกษางานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า งานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่รูปแบบการพัฒนาโครงการ การเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรม และส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรม เข้ามาสอดแทรกในการเรียนการสอนของนักเรียนในโรงเรียนแต่ละระดับ ซึ่งจะมองไปในมุมมองเดียว ดือด้านของผู้สอน ผู้ให้ความรู้ ยังขาดในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน และผู้เรียนที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันให้มากที่สุด เข้าใจในวัตถุประสงค์ของผู้สอน และเข้าใจในความรับรู้ของผู้เรียนด้วย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของการจัดการโครงการ และปรับปรุงพัฒนาบทบาทของพระสอนศีลธรรมที่ควรจะเป็น และเหมาะสมกับการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน ซึ่งในส่วนของงานวิจัยที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษานี้ จะเป็นส่วนที่ช่วยเสริมในด้านของความสัมพันธ์ ด้านความคิดเห็นระหว่างผู้สอนและผู้เรียนให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น และนำผลจากการวิจัยนี้ มาปรับปรุงวิธีการ และพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมยิ่งๆ ขึ้นไป

---

[๑๙๑] เสือ สัชชานนท์ และคณะ, "การศึกษารูปแบบการพัฒนาจริยธรรมแนวพุทธในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์", **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

[๑๙๒] วัลลภา จันทร์เพ็ญ, "การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมตามแนวคิดการปรับพฤตกรรมทางปัญญา", **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

ตารางที่ ๒.๑๔ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมัธยมศึกษา

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
มณภาญจน์ ทองใย,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา,๒๕๔๙).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านโครงสร้างการบริหารงาน ได้แก่ การกำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารอย่างชัดเจน สามารถปรับโครงสร้างขององค์กรให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนที่ เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารและคณะกรรมการสถานศึกษาคณะครูนักเรียนผู้ปกครอง พระสงฆ์ ราชการ และองค์กรในชุมชนร่วมกันรับผิดชอบในการดูแลเยาวชนให้ประพฤติตนเป็นคนดี ด้านกระบวนการดำเนินงานมีการสรุปและรายงานผลการดำเนินงานตามโครงการด้านผลสำเร็จที่คาดว่าจะได้รับโดยการสร้างเยาวชนให้มีขันติ มีความอดทนอดกลั้นมีวิริยะอุตสาหะรู้จักการให้และทำกิจกรรมต่างๆเป็นหมู่คณะได้
วัลลภา จันทร์เพ็ญ, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔๔๔).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา” ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้ ๑.รูปแบบที่พัฒนาขึ้น ได้แก่ รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) การดำเนินกิจกรรมของรูปแบบที่ ๓ ระยะ ได้แก่ ระยะเส้นฐาน ระยะทดลอง และระยะติดตามผล ๒. ผลของการใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญามีดังนี้ ๒.๑ นักศึกษากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแบบพฤติกรรมจริยธรรม แตกต่างจากนักศึกษากลุ่มควบคุมอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๒.๑๔ (ต่อ)

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระมหาธีรธรรมาลังการและคณะ,(๒๕๔๙)	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่เขต ๑" ผลการวิจัยพบว่า ๑. สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลได้ทั้งสิน ๒๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๔๒ เป็นเพศชายจำนวน ๑๐๘ คนคิดเป็นร้อยละ๔๓.๔๔ เป็นเพศหญิงจำนวน๑๔๐คนคิดเป็นร้อยละ๔๖.๔๔มีวุฒิ การศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีจำนวน ๔คนคิดเป็นร้อยละ๑.๖๑ วุฒิการศึกษาปริญญาตรีจำนวน๒๒๙คนคิดเป็นร้อยละ ๙๒.๓๔ วุฒิการศึกษาปริญญาโทจำนวน๑๔ คนคิดเป็นร้อยละ ๔.๖๔ และวุฒิการศึกษาปริญญาเอกจำนวน ๑ คนคิด เป็นร้อยละ ๐.๔๐ มีประสบการณ์การทำงานต่ำกว่า ๑๐ ปี จำนวน ๑๔ คนคิดเป็นร้อยละ ๖.๐๔ และประสบการณ์การทำงานตั้งแต่ ๑๐ ปีขึ้นไปจำนวน ๒๓๓ คนคิดเป็นร้อยละ ๙๓.๙๔เป็นโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน๑๓๒คนคิดเป็นร้อยละ ๔๓.๒๓ และโรงเรียนประถมศึกษาที่ขยายโอกาสทาง การศึกษาจำนวน ๑๑๖ คนคิดเป็นร้อยละ ๔๖.๗๗๒. ความ คิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการ บริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่เขต ๑ ใน ๔ ด้านคือเมตตากรุณามุทิตาและอุเบกขาในภาพ รวมอยู่ในระดับมาก (X=๔.๐๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน ๓.ผลการ เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหม วิหาร๔ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วม โครงการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่เขต ๑ จำแนกตามประเภทของโรงเรียนพบว่าใน ภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๒.๑๔ (ต่อ)

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
ดรสุทธิพงษ์ ศรีวิชัย,และคณะ, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).	ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ : ศึกษากรณี โรงเรียนวิถีพุทธ ๑๐ เขตพื้นที่ศึกษา" ผลการวิจัย พบว่า ผู้เรียนได้รับการจัดการศึกษาในระดับดีมาก และ อาจารย์และผู้บริหารมีการจัดการศึกษาในระดับมากแก่ ผู้เรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ ทั้งในการเตรียมปัจจัยภายนอก ความเป็นกัลยาณมิตร หลักสูตรการบริหารการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนรู้ในและนอกชั้นเรียน การวัดและประเมินผล และผู้เรียนตามวิถีพุทธ ซึ่งเป็น ปัจจัยตามเมื่อแยกพิจารณาตามเพศทั้งผู้เรียนและอาจารย์ ผู้บริหารไม่มีความแตกต่างกันในด้านรูปแบบ แยกตาม ภูมิลำเนา ระดับการศึกษาและตำแหน่งอาจารย์ของผู้บริหาร และอาจารย์มีการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อแยกตามอายุ ระดับชั้นที่ศึกษา อายุที่ตั้งของโรงเรียน และโรงเรียนที่แตกต่างกันผู้เรียนจะได้รับการจัดการศึกษาที่ แตกต่างกัน และผู้บริหาร และอาจารย์ที่ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ตั้งของโรงเรียนต่างกัน มีการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนต่างกันโดยภาคกลางมีการจัดการศึกษาตามวิถีพุทธในระดับ ดีมากกว่าพื้นที่อื่นการจัดการศึกษาตามวิถีพุทธให้แก่สถานศึกษาในแต่ละโรงเรียนมีรูปแบบที่เป็นไปในแนวเดียวกันมาตรฐานเดียวกันและเสมอภาคกัน จะต้องจัดการโดยทุกฝ่ายทั้งชุมชน ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้บริหาร นักเรียนและผู้บริหารในพื้นที่ และการจัดสรรทรัพยากรให้ ทั่วถึงเกิดประโยชน์แก่ทั้งโรงเรียน และผู้เรียนต้องได้รับความร่วมมือในการเข้าร่วมการจัดสรร และการกำหนดแนวทางการบริหารมาตรฐานศึกษาและการจัดการเรียนรู้โดย ผู้บริหารการศึกษาระดับชาติ ระดับท้องถิ่นหรือพื้นฐานและ ระดับโรงเรียนร่วมกัน เพื่อให้เกิดโรงเรียนวิถีพุทธตามความต้องการของสังคม

ตารางที่ ๒.๑๔ (ต่อ)

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
ดร.สิน งามประโคน, และคณะ, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๖๔๔๖).	ได้วิจัยเรื่อง "การศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล" ผลการวิจัยพบว่าครูอาจารย์และนิสิตนักศึกษา มีความคิดเห็นต่อคุณธรรมและจริยธรรมของนิสิตนักศึกษา ในแต่ละด้าน ดังนี้ ๑) ด้านการพัฒนาตนเองของครู นิสิต นักศึกษา มีความคิดสอดคล้องกัน คือ มีความกตัญญูกตเวทีสำนึกในบุญคุณของผู้อื่นหรือสิ่งอื่น รู้จักเลือกแบบอย่างที่ดีนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และมีระเบียบวินัยในการดำเนินชีวิตโดยสุจริตและรู้จักรับฟังเหตุผลจากผู้อื่นและพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเอง ในระดับปาน กลาง ต่ำกว่าความคิดเห็นของครู คือ รู้หลักการปฏิบัติตนให้ดีในท้องถิ่น ชุมชนและสังคม รู้จักประมาณในการ บริโภคและการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิด ประโยชน์ ๒) ด้านสังคม ครู นิสิตนักศึกษา มีความคิดเห็นสอดคล้องกันที่เด่นชัด คือ นิสิตนักศึกษาไม่ล่วงละเมิดสิ่งที่รักของหวงแหนของผู้อื่นรวมทั้งสิ่งของและข่มเหงจิตใจลบหลู่เกียรติและวงศ์ตระกูล แสดงไมตรีและความหวังต่อเพื่อนร่วมงานด้วยความเต็มใจโดยไม่เอารัดเอาเปรียบเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน และเข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมี ผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว ๓) ด้านคุณลักษณะการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมของนิสิตนักศึกษา คือ เมื่อเห็นผู้อื่นทำดีประสบความสำเร็จก็พลอยยินดีมีใจเป็นกลาง เข้าใจด้วยเหตุผล และอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ๔) ด้านการบำเพ็ญตนสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นของนิสิตนักศึกษา คือ การรู้จักปรับตัวให้เข้ากับคนอื่นได้ และวางตนเสมอต้น เสมอปลาย แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ และรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี ๔) ด้าน สภาพแวดล้อมต่อการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของ นิสิตนักศึกษา คือ นักศึกษาอบอุ่นใจเมื่ออยู่กับครอบครัว

ตารางที่ ๒.๑๔ (ต่อ)

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
เสือ สัชชานนท์ และคณะ, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).	ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบพัฒนาจริยธรรมแนวพุทธในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาจริยธรรมตามหลักไตรสิกขามีรูปแบบการพัฒนาที่ชัดเจนทั้งในด้านลักษณะทางกายภาพ พฤติกรรม การพัฒนา จิตใจ และปัญญา คือ รูปแบบของการพัฒนาจริยธรรมในชั้นศีล พบว่า เป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา โดยใช้เครื่องมือในการฝึก คือ วินัย กฎหมาย กฎ กติกา ระเบียบ การพัฒนาจริยธรรมในชั้นศีลเป็นการสร้างฐาน ชีวิตให้แข็งแกร่ง คนมีศีลเป็นคนไม่มีโทษ เพราะประพฤติ สุจริตทางกาย การฝึกการสื่อสารที่ดี การประกอบอาชีพที่ส่งผลให้การดำรงชีวิตมีความสุข รูปแบบของการพัฒนา จริยธรรมในขั้นสมาธิ พบว่า สมาธิเป็นเครื่องมือในการทำจิตใจให้หนักแน่น เป็นการรวมกระแสจิตเป็นหนึ่งเดียวทำให้ใจแน่วแน่ในสิ่งเดียวมีคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง สามารถควบคุมตนเองได้ดี ทำให้ จิตนุ่มนวลควรแก่การงาน และจิตมีพลังมีคุณสมบัติความพร้อมในการปฏิบัติงาน รูปแบบของพัฒนาจริยธรรมในขั้น ปัญญาเป็นการพัฒนาฝึกฝนศึกษาให้เข้าใจ มีความรู้ เกิด ความเข้าใจในสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เข้าใจตามความเกิดขึ้นของสิ่งนั้น พิจารณาสภาพปัญหาตามเหตุ ตามปัจจัยที่ส่งผลต่อกัน ยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น ใช้หลักความจริงแก้ปัญหาตามที่เกิดขึ้นจริง มีจิตใจเป็นอิสระจากสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิต ดำรงตนอยู่อย่างรู้เท่าทันใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต เข้าใจจุดมุ่งหมายของชีวิต รู้จักวิธีที่จะนำชีวิตไปในทางที่ดี รู้จักสร้างระเบียบวินัย ให้กับชีวิตและอยู่อย่างปลอดภัยไร้เวร

จากการศึกษางานวิจัยข้างต้นกล่าวโดยสรุปว่าสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนจริยศึกษา และพระพุทธศาสนา ปัญหาส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับครูผู้สอนขาดงบประมาณและสื่ออุปกรณ์การสอน เพื่อให้การสอนจริยศึกษา และพระพุทธศาสนา บรรลุจุดประสงค์ ครูผู้สอนต้องศึกษาเนื้อหาจริยธรรม และหลักคำสอนในวิชาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ใช้เทคนิคการสอนแบบต่าง ๆ โดย

เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง และโรงเรียนต้องจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปลูกฝังจริยธรรม รวมถึงการจัด กิจกรรมเสริมต่างๆ เพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามมุ่งเน้นที่ รูปแบบการพัฒนาโครงการ การเรียนเกี่ยวกับหลักธรรม และส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรม เข้ามาสอดแทรกในการเรียนการสอนของนักเรียนในโรงเรียนแต่ละระดับ ซึ่งจะมองไปในมุมมองเดียว คือด้านของผู้สอน ผู้ให้ความรู้ยังขาดในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน และผู้เรียนที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันให้มากที่สุด เข้าใจในวัตถุประสงค์ของผู้สอน และเข้าใจในความรับรู้ของผู้เรียนด้วย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของการจัดการโครงการ และปรับปรุงพัฒนาบทบาทของพระสอนศีลธรรมที่ควรจะเป็น และเหมาะสมกับการเรียนการสอนในยุคปัจจุบัน ซึ่งในส่วนของงานวิจัยที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษานี้ จะเป็นส่วนที่ช่วยเสริมในด้านของความสัมพันธ์ ด้านความคิดเห็นระหว่างผู้สอนและผู้เรียนให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น และน่าผลจากการวิจัยนี้มาปรับปรุงวิธีการ และพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมยิ่งๆ ขึ้นไป

การจัดการศึกษาตามวิถีพุทธไห้แก่สถานศึกษาในแต่ละโรงเรียน มีรูปแบบที่เป็นไปในแนวเดียวกัน มาตรฐานเดียวกันและเสมอภาคกัน จะต้องจัดการโดยทุกฝ่ายทั้งชุมชน ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้บริหาร นักเรียนและผู้บริหารในพื้นที่ และการจัดสรรทรัพยากรให้ทั่วถึงเกิดประโยชน์แก่ทั้งโรงเรียน และ ผู้เรียนต้องได้รับความร่วมมือในการเข้าร่วมการจัดสรร และการกำหนดแนวทางการบริหารมาตรฐาน ศึกษาและการจัดการเรียนรู้โดยผู้บริหารการศึกษาระดับชาติ ระดับท้องถิ่นหรือพื้นฐานและระดับโรงเรียนร่วมกัน เพื่อให้เกิดโรงเรียนวิถีพุทธตามความต้องการของสังคม

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนรวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งพอสรุปนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยโดยผู้วิจัยกำหนดออกเป็นสองส่วน กล่าวคือ ส่วนแรกจะศึกษาศักยภาพของผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วย ความสามารถ,ทักษะ,ความรู้,เจตคติ,แรงจูงใจและภาวะผู้นำ ประกอบกับศึกษาหลักธรรมที่สามารถเพิ่มประสิทธิผลในการจัดการเรียนการสอนได้คือหลักอิทธิบาทธรรม ประกอบด้วย ฉันทะ,วิริยะ,จิตตะและวิมังสา เพื่อหาแนวทางในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิผลใน ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา ๒) ด้านสื่อการเรียนรู้ ๓) ด้านการจัดกิจกรรม และ ๔) ด้านการวัดและประเมินผล โดยใช้หลักธรรมเข้ามาร่วม ดังปรากฏตามแผนภาพดังนี้

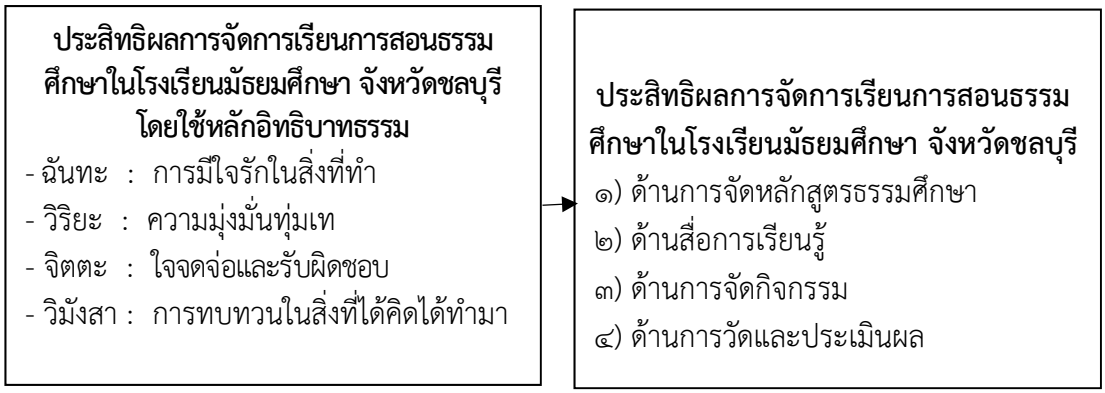

แผนภาพที่ ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี" การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods Research) กล่าวคือ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) กับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยใช้รูปแบบ การวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. เชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่ม ครูและนักเรียน ได้ประชากรประมาณ ๖,๕๘๑ คน และได้กำหนดขนาดตัวอย่างจากการหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยนำไปกำหนดหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) การคำนวณหาขนาด/จำนวนตัวอย่างในที่สามารถรู้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๗ คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ในการแจกแบบสอบถาม เพื่อศึกษาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ใน ๔ ด้าน คือ ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา ด้านสื่อการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการวัดและประเมินผล

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสารของประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี (Documentary Study) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informants) เพื่อให้ได้ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ที่มีความสมบูรณ์ ดังนี้

๑.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เพื่อศึกษาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย กลุ่มพระสังฆาธิการ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีส่วนร่วมในแนวทางประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี จำนวน ๑๘ รูป/คน

๑.๒ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) พระภิกษุและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๑ รูป/คน เพื่อแสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในบางประการ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อให้๑ด้แนวทางประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ที่มีความสมบูรณ์

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรจากการวิจัยเชิงปริมาณ คือ ครู และนักเรียน รวมทั้งสิ้น ๖,๕๘๑ คน[๑]

กลุ่มตัวอย่าง มาจากการเปิดตารางสำเร็จรูป โดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) จำนวนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๗ คน โดยการลุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) แสดงจำนวนประชากรและกลุ่ม ตัวอย่างตามตาราง ๓.๑ มีรายละเอียด ดังนี้

ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample Size) กลุ่มตัวอย่างได้มาจาก ครูและนักเรียนทั้งหมด จำนวน ๖,๕๘๑ คน ที่ได้จากสูตรของ Taro Yamane ดังนี้

$$n=\frac{N}{1+N(e)^2}$$

โดย N = จำนวนประชากรทั้งหมด

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้

n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรทั้งหมด/คน เมื่อแทนค่าในสูตรจะได้ดังนี้

---

[๑] สำนักงานเขตพื้นที่การสึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘, **สถิติจำนวนครูและนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การสึกษามัธยมสึกษา เขต ๑๘**, www.interu.net, เข้าถึงข้อมูล วันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๙.

$$n = \frac{6,581}{1 + 6,581(0.05)^2}$$

$$n = \frac{6,581}{1 + 16.45}$$

$$n = \frac{6,581}{17.45}$$

$$n = 377$$

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)[๒] โดยมีประชากร ครูและนักเรียน จำนวน ๖,๕๘๑ รูป จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๗๗ รูป ตามสัดส่วนของจำนวนประชากร

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่	จำนวนประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
โรงเรียนพนัสพิทยาคาร	๑,๙๖๓	๑๑๒
โรงเรียนศรีราชา	๒,๑๑๔	๑๒๑
โรงเรียนพานทอง	๖๙๗	๔๐
โรงเรียนแสนสุข	๘๑๖	๔๗
โรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา	๕๖๖	๓๒
โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย	๔๒๕	๒๕
รวม	**๖,๕๘๑**	***๓๗๗***

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) โดยผู้วิจัยคัดเลือกจาก กลุ่มพระสังฆาธิการ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่มีส่วนร่วมในประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ที่ใช้เป็นกรณีศึกษา เพื่อศึกษาถึงประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี จากผู้เชี่ยวชาญในประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา รวมทั้งสิ้น ๑๘ รูป/ คน ได้แก่

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ ผู้วิจัยได้มาจากกลุ่มพระสังฆาธิการ จำนวน ๑๑ รูป ดังนี้

๑) พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก ป.ธ.๗) ตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี และเจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร ตำบลบางพระเขต ๒ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

---

[๒] พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปณฺโณ, ดร., **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์,** (เชียงใหม่ : บริษัท ประชากรธุรกิจ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๗๑-๑๗๓.

๒) พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ ฌาณงฺกโร) ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอพานทอง และเจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข ตำบลมาบโป่ง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี

๓) พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร) ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอบางละมุง และเจ้าอาวาสวัดหนองปรือ ตำบลหนองปรือเขต ๑ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

๔) พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย) ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอสัตหีบ และเจ้าอาวาสวัดสัตหีบ ตำบลสัตหีบ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

๔) พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกฺกวโร) ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ และเจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่ศิริธรรม ตำบลหนองใหญ่ อำเภอหนองใหญ่ จังหวัดชลบุรี

๖) พระมหาวิเชียร กนฺตสีโล (ป.ธ. ๘) ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอบ่อทอง และเจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม ตำบลบ่อทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี

๗) พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗) ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง และเจ้าอาวาสวัดพะยอม ตำบลหนองบอนแดง อำเภอบ้านบึง จังหวัดขลบุรี

๘) พระมหาคมสันต์ ชินวโร (ป.ธ. ๙) ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ และเจ้าอาวาสวัดบ่อทองราษฎร์บำรุง ตำบลบ่อทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี

๙) พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ (ป.ธ. ๗) ตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอเมือง และเจ้าอาวาสวัดตาลล้อม ตำบลห้วยกะปิ อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

๑๐) พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต) ตำแหน่งเจ้าคณะตำบลนาเกลือ และเจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง ตำบลหนองปรือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

๑๑) พระครูพิมลกิจจานุวัตร (ประทัง ทีปกโร) ตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอบ้านบึง และเจ้าอาวาสวัดกุณฑีธาร ตำบลคลองกิ่ว อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัยได้มาจากกลุ่มผู้บริหารโรงเรียน จำนวน ๗ คน ดังนี้

๑๒) นายสมศักดิ์ ทองเนียม ตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี

๑๓) ดร.มนูญ เชื้อชาติ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนพนัสพิทยาคาร

๑๔) นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา

๑๕) นายราเชนทร์ มีทรัพย์ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง

๑๖) นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข

๑๗) นายอดุลย์ สุขเจริญ ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา

๑๘) นายวิทยา อรุณแสงฉาน ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัยชลบุรี

เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือและอธิบาย ลักษณะของเครื่องมือประกอบ ด้วยแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และสนทนากลุ่มเฉพาะ ดังนี้

๑. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือในการวิจัยโดยศึกษาเอกสารวิขาการและจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี โดยมีเครื่องมือในการวิจัย ๓ ชนิด ประกอบด้วย ๑) แบบสัมภาษณ์ ๒) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ และ ๓) แบบ สอบถาม โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑.๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview)

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ประเด็นสำคัญของเนื้อหาการวิจัยและวิเคราะห์สาระสำคัญจากนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ แล้วได้ร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจสอบคุณภาพในด้านต่างๆ ดังนี้

๑) การใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาของข้อคำถาม

๒) โครงสร้างของประเด็นเนื้อหาคำถามที่ครอบคลุมสาระสำคัญ

๓) กรอบประเด็นและข้อคำถามครอบคลุมเนื้อหาสำคัญที่ต้องการตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้

๔) เสนอร่างเครื่องมือ ประเด็นการสนทนากลุ่มต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและปรับปรุงแก้ไขตามที่ อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

๕) นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุง สมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญและผู้ให้ข้อมูลในการ สัมภาษณ์ จำนวน ๑๘ รูป/คน

๑.๒ สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) การสร้างแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานธรรมศึกษา จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต บทความ ตำรา คัดสำเนาจากรายงานวิจัยหรือบทความ

๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยมาสร้างประเด็นคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

๓) เสนอร่างเครื่องมือ ประเด็นการสนทนากลุ่มต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและปรับปรุงแก้ไขตามที่ อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

๔) นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุงสมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลในการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๑ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปญฺโญ, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิเชฐ ทั่งโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๓. อาจารย์ ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาฯ

๔. อาจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาฯ

๕. พระครูภาวนาขันติยากร (เกรียงศักดิ์ ขนฺติโก) เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดหนองม่วงเก่า
๖. พระครูสุทธิวัตรวิมล (บุญรอด ปภาโส) เจ้าอาวาสวัดหุบบอน
๗. พระครูภาวนากิจจารักษ์ (วิเศษ อสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน
๘. พระมหาวีระ ธมฺมเตโช เจ้าอาวาสวัดเขาคันทรง
๙. นางสุรีรัตน์ อภินนท์พงษ์ วัฒนธรรมอำเภอศรีราชา
๑๐. นายธวัช ใจเย็น ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจุกกะเฌอ
๑๑. นายจรูญ สุวรรณพงษ์ศา ไวยาวัจกร วัดจุกกะเฌอ

๑.๓ แบบสอบถาม (Questionnaires) ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี ดังนี้

๑) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา ทั้ง ๔ ด้าน จากเครือข่ายอินเทอร์เน็ต บทความ ตำรา คัดสำเนาจากรายงานการวิจัยหรือบทความตามเว็บไซต์

๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสร้างกรอบของคำถาม โดยสร้างเครื่องมือ จากกรอบเนื้อหาในคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๓) เสนอร่างเครื่องมือการวิจัยประเด็นการสนทนากลุ่มต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

๔) นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุงสมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ทั้งความตรงของเนื้อหา (Content Validity) และความตรงตามโครงสร้าง (Construct Validity) โดยการหาค่า IOC (Rovinelle & Hambleton)[๓]

๕) นำเครื่องมือที่ตรวจสอบแล้วแล้วไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้อมูลกับครู และนักเรียนในจังหวัดชลบุรี จำนวน ๓๐ ชุด เพื่อหาความเที่ยง (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficients) ตามวิธีของ Cronbach[๔] ได้ค่าสัมประสิทธิ์ของความเที่ยงรายข้อเท่ากับ ๐.๙๓๘ และสัมประสิทธิ์ของความเที่ยงทั้งฉบับ

๖) นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุงสมบูรณ์แล้ว ไปเก็บข้อมูลกับครู และนักเรียนในจังหวัดขลบุรี โดยกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น ๓๗๗ คน มีลักษณะเป็นแบบสอบถามประมาณค่า ๕ ระดับ[๕] โดยแต่ละระดับคะแนนมีความหมายดังนี้

คะแนน ๕ หมายถึง ผู้ตอบมีความคิดเห็นว่า มีประสิทธิผลมากที่สุด

---

[๓] สมจิตร แก้วนาค, “การพัฒนาและศึกษาความเป็นไปได้ของระบบการประกันคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรม ของกองทัพอากาศ”, **ปริญญานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต** (การวิจัยและพัฒนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕:๔๑).

[๔] พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปญฺโญ, ดร., **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์,** (เชียงใหม่ : บริษัท ประชากรธุรกิจ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๗๑-๑๗๓.

[๕] กาลัก เต๊ะขันหมาก, **หลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์** : Principle of Social Science Research, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๓), หน้า ๙๘.

คะแนน ๔ หมายถึง ผู้ตอบมีความคิดเห็นว่า มีประสิทธิผลมาก
คะแนน ๓ หมายถึง ผู้ตอบมีความคิดเห็นว่า มีประสิทธิผลปานกลาง
คะแนน ๒ หมายถึง ผู้ตอบมีความคิดเห็นว่า มีประสิทธิผลน้อย
คะแนน ๑ หมายถึง ผู้ตอบมีความคิดเห็นว่า มีประสิทธิผลน้อยที่สุด

๒. ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยมีเครื่องมือในการวิจัย ๓ ชนิด ประกอบด้วย ๑) แบบสอบถาม ๒) แบบสัมภาษณ์ และ ๓) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๒.๑ แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์ เพื่อกำหนดการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยม ศึกษา ประกอบด้วย ๗ ประเด็นคำถาม ดังนี้

ประเด็นคำถามที่ ๑. ท่านคิดว่า ทัศนคติอย่างไรต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรีในปัจจุบัน

ประเด็นคำถามที่ ๒. ท่านคิดว่า ปัญหาของประสิทธิผลการจัดการเรียนสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี

ประเด็นคำถามที่ ๓. ท่านคิดว่า ประสิทธิผลการจัดการเรียนสอบธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา เป็นอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๔. ท่านคิดว่าประสิทธิผลการจัดการเรียนสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี ด้านสื่อการเรียนรู้ เป็นอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๕. ท่านคิดว่าประสิทธิผลการจัดการเรียนสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี ด้านการจัดกิจกรรม เป็นอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๖. ท่านคิดว่าประสิทธิผลการจัดการเรียนสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี ด้านการวัดและประเมินผล เป็นอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๗. ท่านคิดว่าแนวโน้มของการจัดการเรียนสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี ในอนาคตเป็นอย่างไร

๒.๒ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม เพื่อกำหนดประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย ๔ ประเด็นคำถาม ดังนี้

ประเด็นคำถามที่ ๑ ประเด็นปัญหาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี เป็นอย่างไร ในด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา ด้านสื่อการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดและประเมินผล

ประเด็นคำถามที่ ๒ หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เหมาะสมต่อการนำมาประยุกต์ ใช้ในประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ควรเป็นอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๓ ร่างประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี มีความเหมาะสม มีความถูกต้อง และมีความสมบูรณ์ เป็นอย่างไร

ประเด็นคำถามที่ ๔ ข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่สำคัญ

ความมุ่งหมายของการทำสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑. กำหนดกระบวนการสร้างรูปแบบประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๒. กำหนดสาระเนื้อหาของสาระสำคัญประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาใน โรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๓. ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ของผู้ร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

๒.๓ แบบสอบถาม

แบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมา โดยศึกษางาบวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เขี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้!ข ซึ่งแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ หรือตรวจสอบรายการ โดยถามเกี่ยวกับ สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และสถานที่การศึกษา โดยใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) จำนวน ๔ ข้อ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับ ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน มัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา ด้านสื่อการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวัดและประเมินผล

โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ ตามหลักการของลิเคิร์ท จำนวน ๔๐ ข้อ โดยกำหนดค่าของสำดับคะแนนดังนี้

๕ หมายถึง การจัดการมีประสิทธิผลอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง การจัดการมีประสิทธิผลอยู่ใบระดับมาก

๓ หมายถึง การจัดการมีประสิทธิผลอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง การจัดการมีประสิทธิผลอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง การจัดการมีประสิทธิผลอยู่ในระดับน้อยที่สุด[๖]

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๓. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำไปดำเนินการวิเคราะห์ และประเมินระดับคุณภาพความตรงของเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

๓.๑ การวิเคราะห์ Face validity (ความตรงเชิงพินิจ) ซึ่งเป็นการตรวจสอบประเมินคุณภาพ ของเครื่องมือการวิจัย โดยอาจารย์ที่ปรึกษา ทั้ง ๒ ท่าน ด้วยการตรวจสอบประเมินกรอบเนื้อหา ขอบเขต ของแบบสอบถามประเด็นสำคัญของการสอบถาม ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาเชิงวิชาการที่เหมาะสมและความเป็นเอกนัยในการเก็บข้อมูล

๓.๒ การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents validity) โดยการหาค่าดัชนีความ สอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการ

---

[๖] ธีรยุทธ พึ่งเทียร, **สถิติเบื้องต้นและการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๐.

วิเคราะห์ IOC (Index of Congruence)[๗] โดยผู้เชี่ยวชาญการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยและเบื้อหาวิจัยไม่น้อย กว่า ๕ ท่าน ได้ผลการหาค่า IOC > ๐.๐๕ ทุกข้อ โดยมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบ IOC ดังนี้

๑) ดร.พิเชฐ ทั่งโต อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) ผศ.ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) ผศ.ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะลังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) ดร.ยุทธนา ปราณีต อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น อาจารย์ประจำหัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓ การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามโดยการนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงจากชั้นตอนการหาค่า IOC แล้วไปแจกให้กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย จำนวน ๓๐ ชุด เพื่อวิเคราะห์หาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่า (α) ซึ่งผลการทดสอบการใช้แบบสอบถาม (Try-Out) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๙๒๓

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม เพื่อการศึกษาการจัดการเรียนการสอน ธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลจากครู และนักเรียน ดังนี้

๑. ขอหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือวัด จำนวน ๓ แห่ง เพื่อขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามกับครูและนักเรียน

๒. ติดต่อประสานสำนักงานผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘ จังหวัด เพื่อนัดหมาย วัน เวลา ในการแจกแบบสอบถาม

๓. จัดเตรียมแบบสอบถามให้เพียงพอกับกลุ่มตัวอย่าง

๔. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และส่งทางไปรษณีย์

๕. ตรวจสอบและคัดแยกแบบสอบถามที่ได้รับการตอบไม่สมบูรณ์หรือมีร่องรอยระบุถึงการไม่ตั้งใจทำแบบสอบถามโดยพิจารณาตามขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้

๖. ทำการลงรหัสและจัดระบบข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลและรายงานผลการวิจัย

---

[๗] พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปณฺโณ, ดร., **ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์,** (เชียงใหม่ : บริษัท ประชากรธุรกิจ จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๗๑-๑๗๓.

ขั้นตอนที่ ๒ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์เพื่อการศึกษาการจัดการสอนธรรมศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลจากครูและนักเรียน ดังนี้

๑. ติดต่อประสานงานผู้บริหาร ๑๘ คน รูป/คน เพื่อขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์ พร้อมชี้แจง รายละเอียด วัตถุประสงค์ ขั้นตอน กระบวนการ สถานที่ วันและเวลาในการสัมภาษณ์

๒. ขอหนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. จัดเตรียมประเด็นคำถาม โครงร่างและเอกสารให้เพียงพอกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

๔. ประสานงานเพื่อยืนยัน วัน เวลา สถานที่กับผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน

๕. จัดเตรียมสถานที่ ทีมงานและดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

๖. ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นคำถาม ตามประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญ และรายงานผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการทำสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อกำหนดรูปแบบการศึกษาการจัดการสอนธรรมศึกษา เพื่อเก็บข้อมูลจากครูและ นักเรียน ดังนี้

๑. ติดต่อประสานงานผู้เชี่ยวขาญ ๑๐ รูป/คน เพื่อขอความร่วมมือในการสนทนากลุ่ม พร้อมชี้แจงรายละเอียด วัตถุประสงค์ ขั้นตอน กระบวนการ สถานที่ วัน และเวลาในการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๒. ขอหนังสือ ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราขวิทยาลัย

๓. จัดเตรียมประเด็นคำถาม โครงร่าง และเอกสารให้เพียงพอกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

๔. ประสานงานเพื่อยืนยัน วัน เวลา สถานที่กับผู้เชี่ยวชาญทุกท่าน

๕. จัดเตรียมสถานที่ ทีมงาน และดำเนินการสนทนาด้วยตนเอง

๖. ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลในแต่ละประเด็นคำถาม ตามประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญ และรายงานผลการวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ และ ๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบาย ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนาความเป็นไปได้ของประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรม ศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี และการจัดการเรียนการสอน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการจัดการหลักสูตรธรรมศึกษา ๒) ด้านสื่อการเรียนรู้ ๓) ด้านการจัดกิจกรรม ๔) ด้านการวัดและประเมินผล โดยใช้สถิติ ดังนี้

๑. สถานภาพส่วนบุคคล วิเคราะห์โดยการหา ค่าความถี่ (Frequency) และ ค่าร้อยละ (Percentage)

๒. ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อความเป็นไปได้ในการใช้ประสิทธิผลการจัดการเรียน การสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี วิเคราะห์โดยการหา ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓. สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของบุคลากร ต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าที (t-test) กรณีตัวแปรสองกลุ่ม การทดสอบค่าเอฟ (F-test) กรณีตัวแปรสามกลุ่มวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

เกณฑ์การแปลผล ค่าเฉลี่ย ดังต่อไปนี้[๕]

๑.๐๐ - ๑.๔๙ หมายถึงมีความเห็นด้วย น้อยที่สุด
๑.๕๐ - ๒.๔๙ หมายถึงมีความเห็นด้วย น้อย
๒.๕๐ - ๓.๔๙ หมายถึงมีความเห็นด้วย ปานกลาง
๓.๕๐ - ๔.๔๙ หมายถึงมีความเห็นด้วย มาก
๔.๕๐ – ๕.๐๐ หมายถึงมีความเห็นด้วย มากที่สุด

---

[๕] พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ (ภักดีแสน) “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา : กรณีศึกษาศูนย์การเรียนชุมชนอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น”, **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔๔๔), หน้า ๑๐๓.

เกณฑ์การแปลผลส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังต่อไปนี้[๙]

ต่ำกว่า ๐.๕๐ หมายความว่าสอดคล้องกัน มากที่สุด

๐.๕๐-๐.๙๙ หมายความว่าสอดคล้องกัน มาก

๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า สอดคล้องกัน ปานกลาง

๑.๕๐-๑.๙๙ หมายความว่า สอดคล้องกัน น้อย

๒.๐๐ ขึ้นไป หมายความว่า สอดคล้องก้น น้อยที่สุด

๔. นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุปผล และนำเสนอเขียนเป็นความเรียง ตารางหรือแผนภูมิ

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอรรถาธิบายและพรรณนาความ วิเคราะห์ลักษณะปัญหาจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ และจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับ ประกอบด้วย ๑) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ๒) จัดลำดับข้อมูล ๓) จากการสัมภาษณ์ ๔) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น ๕) สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการการสังเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี รวมทั้งการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่ด้วยตัวเองตามระเบียบวิธีวิจัย และตามประเด็นโจทย์วิจัยวิธีดำเนินงานวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิง ลึก(In-Depth interview) โดยผู้เชี่ยวชาญแบบลูกโซ่ (Snowball Technique) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การสังเคราะห์เนื้อหา (Synthesis) ข้อมูลที่สอดคล้องกัน เพื่อแสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในบางประการ ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะและแนวทางในการกำหนดประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี และนำเสนอเป็นความเรียง ตารางหรือแผนภูมิ ซึ่งดำเนินการตาม ขั้นตอนดังนี้

๑. จัดหมวดหมู่ชองข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นแฟ้มข้อมูล

๒. อ่าน ทำความเข้าใจ บันทึก เขียนข้อสังเกตและตั้งประเด็น

๓. พรรณนา แยกแยะลดส่วนข้อมูล (Data Reduction) และให้รหัส (Coding) และตีความข้อมูล จัดหมวดหมู่ หาความเหมือน ความต่างและความเชื่อมโยงกับบริบท

๔. สรุปผลการวิจัย นำเสนอข้อมูลเป็นความเรียง และรายงานผลการวิจัย

---

[๙] บุญส่ง นิลแล้ว, “การประเมินหลักสูตรศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดและประเมินผลการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๐), หน้า ๕๕.

บทที่ ๔
ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี" ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูและนักเรียน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) และกำหนดขนาด กลุ่มตัวอย่างโดยการมาจากการคำนวนสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ได้จำนวนกลุ่มเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจาก นักเรียน ๓๗๗ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ดังนั้นรวมทั้งกลุ่มครูและนักเรียนทั้งหมด ๓๗๗ ชุด ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๘ รูป/คน รวมทั้งการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๑ รูป/คน ดำเนินการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาความ ผู้วิจัยแสดงผลการวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

๔.๑ สภาพทั่วไปเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๔.๒ ปัจจัยที่เพิ่มประสิทธิผลต่อการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๔.๓ แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี จากการสัมภาษณ์

๔.๔ ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ สภาพทั่วไปเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอน ธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๔.๑.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของครูและนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ครูและนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานที่ศึกษา มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

(n=๓๗๗)

สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
สถานภาพ		
ครู	๘๐	๒๑.๒๓
นักเรียน	๒๙๗	๗๘.๗๗
รวม	**๓๗๗**	**๑๐๐.๐๐**
เพศ		
ชาย	๑๒๐	๓๑.๘๐
หญิง	๒๕๗	๖๘.๒๐
รวม	**๓๗๗**	**๑๐๐.๐๐**
อายุ		
น้อยกว่า ๑๕ ปี	๑๐๓	๒๗.๓๐
๑๖ – ๒๕ ปี	๑๗๘	๔๗.๒๐
๒๖ – ๓๕ ปี	๓๗	๙.๘๐
๓๖ – ๔๕ ปี	๓๒	๘.๕๐
๔๖ ปีขึ้นไป	๒๗	๗.๒๐
รวม	**๓๗๗**	**๑๐๐.๐๐**
ระดับการศึกษา		
มัธยมศึกษาตอนต้น	๑๑๒	๒๙.๗๐
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๑๙๘	๕๒.๕๐
ปริญญาตรี	๓๙	๑๐.๓๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๒๘	๗.๕๐
รวม	**๓๗๗**	**๑๐๐.๐๐**
สถานที่การศึกษา		
โรงเรียนพนัสพิทยาคาร	๘๘	๒๓.๓๐
โรงเรียนศรีราชา	๑๐๓	๒๗.๓๐
โรงเรียนพานทอง	๖๒	๑๖.๔๐
โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย	๗๕	๒๐.๐๐
โรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา	๔๙	๑๓.๐๐
รวม	**๓๗๗**	**๑๐๐.๐**

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามเรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี" จำแนกได้ดังนี้

สถานภาพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่เป็นนักเรียน มีจำนวน ๒๙๗ คน คิดเป็น ร้อยละ ๗๘.๗๗ และเป็นครู มีจำนวน ๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๒๓

เพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีจำนวน ๒๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๒๐ และเป็นเพศชายมีจำนวน ๑๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๘๐

อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๕ ปี มีจำนวน ๑๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒๐ รองลงมา คือ อายุน้อยกว่า ๑๕ ปี มีจำนวน ๑๐๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๓๐ รองลงมา คือ อายุ ๓๖-๔๕ ปี มีจำนวน ๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๕๐ และมีอายุ ๒๖-๓๕ ปี มีจำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒๐

ระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่ มีการศึกษาระดับมัธยมตอนปลาย มีจำนวน ๑๙๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕๐ รองลงมา คือ ระดับมัธยมตอนต้นมีจำนวน ๑๑๒ คนคิดเป็นร้อยละ ๒๙.๗๐ รองลงมา คือ ระดับปริญญาตรีมีจำนวน ๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๓๐ และ สูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๕๐

สถานที่การศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามโดยส่วนใหญ่ ศึกษาอยู่ที่โรงเรียนศรีราชา มีจำนวน ๑๐๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๓๐ รองลงมา คือโรงเรียนพนัสพิทยาคาร มีจำนวน ๘๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๓๐ รองลงมา คือโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย มีจำนวน ๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๐๐ และ รองลงมา คือโรงเรียนพานทอง มีจำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔๐ และโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา มีจำนวน ๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๐๐

๔.๑.๒ สภาพทั่วไปเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

ผลการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ตามความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรม ด้านการพัฒนาคน ดังรายละเอียดที่แสดงตัวอย่างค่าเฉลี่ย (Mean = $\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation = S.D.) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒ ถึงตารางที่ ๔.๑๒ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ แสดงค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี **โดยภาพรวม**

(n=๓๗๗)

สภาพทั่วไปในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี	ระดับความคิดเห็น		การแปลผล
	$\overline{X}$	S.D.	
๑. ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา	๔.๒๔	๐.๕๗	มาก
๒. ด้านสื่อการเรียนรู้	๔.๓๘	๐.๖๐	มาก
๓. ด้านการจัดกิจกรรม	๔.๑๓	๐.๔๘	มาก
๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล	๔.๓๕	๐.๕๑	มาก
ภาพรวม	**๔.๒๕**	**๐.๓๙**	**มาก**

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า พระสังฆาธิการและครูที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$= ๔.๒๕, S.D. = ๐.๓๙) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ข้อ ๒) ด้านสื่อการเรียนรู้ ($\overline{X}$=๔.๓๘, S.D. = ๐.๖๐) ข้อ ๔ ด้านการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๓๕, S.D.= ๐.๕๑) อยู่ในระดับมาก ส่วนข้อที่ ๑ ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๒๔, S.D.= ๐.๕๗) อยู่ในระดับมาก และข้อ ๓) ด้านการจัดกิจกรรม ($\overline{X}$ = ๔.๑๓, S.D. = ๐.๔๘) อยู่ในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๓ แสดงค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี **ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา**

(n=๓๗๗)

ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา	ระดับความคิดเห็น		การแปลผล
	$\overline{X}$	S.D.	
๑. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้คุณค่าของความซื่อสัตย์	๔.๐๒	๐.๗๗๙	มาก
๒. ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง	๔.๐๖	๐.๗๓๑	มาก
๓. ส่งเสริมให้นักเรียนมีความตรงต่อเวลา	๔.๒๓	๐.๗๔๗	มาก
๔. ส่งเสริมให้นักเรียนแก้ปัญหาชีวิตด้วยสติปัญญา	๔.๑๘	๐.๗๔๑	มาก
๕. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนแปลง	๔.๑๔	๐.๗๙๖	มาก
๖. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จัก ลด ละ เลิกอบายมุข	๔.๒๑	๐.๗๒๓	มาก
๗. ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน	๔.๒๗	๐.๖๕๔	มาก
๘. ส่งเสริมให้มีการคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ในสังคมด้วยหลักธรรม	๔.๑๕	๐.๗๒๐	มาก
๙. ส่งเสริมให้นักเรียนรู้หลักพึ่งตนเองหรือเลี้ยงชีพด้วย ความสุจริต	๔.๓๕	๐.๖๙๖	มาก
๑๐. ส่งเสริมให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมทางเพศที่ถูกต้องตามหลักศาสนา	๔.๒๘	๐.๘๐๘	มาก
ภาพรวม	**๔.๒๔**	**๐.๕๗๐**	**มาก**

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียน การสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี **ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา** โดยภาพรวม อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๒๔, S.D.= ๐.๕๗๐) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจาก มากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ ส่งเสริมให้นักเรียนรู้หลักพึ่งตนเองหรือเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๓๕, S.D.= ๐.๖๙๖) รองลงมา คือ ส่งเสริมให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมทางเพศที่ ถูกต้องตามหลักศาสนา มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๒๘, S.D.= ๐.๘๐๘) และส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน มีค่าเฉลี่ย($\overline{X}$=๔.๒๗, S.D.= ๐.๖๕๔)

ตารางที่ ๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี **ด้านสื่อการเรียนรู้**

(n=๓๗๗)

ด้านสื่อการเรียนรู้	ระดับความคิดเห็น		การแปลผล
	$\overline{X}$	S.D.	
๑. จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนใฝ่รู้	๔.๓๔	๐.๗๔๑	มาก
๒. จัดการฝึกฝนให้นักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง	๔.๔๖	๐.๗๑๒	มาก
๓. จัดให้นักเรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน	๔.๒๐	๐.๗๙๕	มาก
๔. จัดกิจกรรมการเรียนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม	๔.๓๖	๐.๗๒๖	มาก
๕. มีการนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์กับการสอน	๔.๓๕	๐.๗๕๐	มาก
๖. จัดการเรียนรู้โดยมี สื่อ วีซีดี คอมพิวเตอร์ช่วยในการสอน	๔.๓๑	๐.๗๑๑	มาก
๗. จัดการเรียนรู้โดยนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันประยุกต์ใช้ในการสอน	๔.๒๔	๐.๗๐๙	มาก
๘. จัดให้มีการค้นคว้าจากตำราทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก เป็นต้น	๔.๑๘	๐.๗๓๕	มาก
๙. มีการอธิบายคำศัพท์ทางศาสนาได้อย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย	๔.๒๕	๐.๗๑๘	มาก
๑๐.จัดการเรียนรู้ให้นักเรียนสามารถแยกแยะได้ชัดเจน ในเรื่องของความดีและความชั่ว	๔.๒๐	๐.๗๖๕	มาก
ภาพรวม	**๔.๓๘**	**๐.๖๐๘**	**มาก**

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี **ด้านสื่อการเรียนรู้** โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๓๘ S.D.= ๐.๖๐๘) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ จัดการฝึกฝนให้นักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$= ๔.๔๖,S.D.= ๐.๗๑๒) รองลงมา คือ จัดกิจกรรมการเรียนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๓๖, S.D.= ๐.๗๒๖) และมีการนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์กับการสอนมีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๓๕, S.D.= ๐.๗๕๐)

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี **ด้านการจัดกิจกรรม**

(n=๓๗๗)

ด้านการจัดกิจกรรม	ระดับความคิดเห็น		การแปลผล
	$\overline{X}$	S.D.	
๑. เป็นผู้นำด้านการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	๔.๐๑	๐.๗๒๙	มาก
๒. มีส่วนร่วมจัดในการกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทุกครั้ง	๔.๑๑	๐.๖๓๙	มาก
๓. จัดกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ทุกคาบเรียน	๔.๐๙	๐.๖๔๖	มาก
๔. จัดกิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน	๔.๑๐	๐.๗๓๔	มาก
๕. จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม	๔.๑๔	๐.๖๙๗	มาก
๖. จัดกิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท	๔.๑๒	๐.๗๗๑	มาก
๗. จัดกิจกรรมสมาทานศีลในวันพระ	๔.๑๒	๐.๗๘๑	มาก
๘. จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม	๔.๑๒	๐.๗๙๒	มาก
๙. จัดกิจกรรมให้คำปรึกษาทางด้านจิตใจแก่นักเรียน	๔.๐๗	๐.๘๐๙	มาก
๑๐.จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ทำบุญตักบาตรทุกวันพระ ในโรงเรียน	๔.๑๓	๐.๗๕๗	มาก
ภาพรวม	**๔.๑๓**	**๐.๔๘๐**	**มาก**

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ความคิดเห็นของพระสังฆาธิการและครูที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรีด้านการจัดกิจกรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๑๓, S.D.=๐.๔๘๐) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๑๔, S.D.=๐.๖๙๗) รองลงมา คือ จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ทำบุญตักบาตรทุกวันพระในโรงเรียน ($\overline{X}$=๔.๑๓,S.D.=๐.๗๕๗) รองลงมา คือ จัดกิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท จัดกิจกรรมสมาทานศีลในวันพระ และจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๑๒)

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี **ด้านการวัดผลและประเมินผล**

(n=๓๗๗)

ด้านการวัดผลและประเมินผล	ระดับความคิดเห็น		การแปลผล
	$\overline{X}$	S.D.	
๑. มีการแจ้งเกณฑ์การวัดและประเมินผลให้นักเรียนทราบก่อนเรียน	๔.๒๒	๐.๗๒๘	มาก
๒. การวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกันจุดประสงค์การเรียนรู้	๔.๑๘	๐.๘๐๐	มาก
๓. การวัดและประเมินผลครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่เรียน	๔.๒๔	๐.๗๑๗	มาก
๔. มีการวัดและประเมินผลความรู้ของนักเรียนก่อนเรียน	๔.๒๑	๐.๗๔๗	มาก
๕. มีการวัดและประเมินผลความรู้ของนักเรียนหลังเรียน	๔.๒๗	๐.๗๔๕	มาก
๖. วิธีการวัดและประเมินผลที่ใช้มีความหลากหลาย	๔.๓๒	๐.๖๗๙	มาก
๗. เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน	๔.๓๕	๐.๖๖๙	มาก
๘. มีการวัดผลและประเมินผลเพื่อนร่วมเรียน	๔.๓๘	๐.๖๗๙	มาก
๙. มีการวัดและประเมินผลโดยครูผู้สอน	๔.๓๘	๐.๖๖๖	มาก
๑๐. มีการการวัดและประเมินผลตนเองได้	๔.๔๐	๐.๖๖๑	มาก
ภาพรวม	**๔.๓๕**	**๐.๕๑๔**	**มาก**

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียน การสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี **ด้านการวัดผลและประเมินผล** โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๓๕, S.D.=๐.๕๑๔) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ มีการการวัดและประเมินผลตนเองได้ ($\overline{X}$=๔.๔๐,S.D.= ๐.๖๖๑) รองลงมา มีการวัดผลและประเมินผลเพื่อนร่วมเรียน มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๓๘,S.D.= ๐.๖๗๙)และมีการวัดและประเมินผลโดยครูผู้สอน มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๓๘,S.D.= ๐.๖๖๖)

สรุปได้ว่า จากผลการวิจัยเชิงปริมาณ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า สภาพปัญหา และอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ตามความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ได้พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\overline{X}$=๔.๒๕, S.D.= ๐.๓๙๑) นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า ครูและนักเรียน มีความคิดเห็นต่อสภาพทั่วไปในการจัดการเรียน การสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๔.๒ ปัจจัยที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับหลักธรรมที่สามารถนำมาใช้กับการจัดการเรียนการสอนเพื่อเพิ่มประสิทธิผลการทำงานได้อย่างดีคือหลักอิทธิบาทธรรม ซึ่งจากการสัมภาษณ์ในประเด็นหลักธรรมดังกล่าวนี้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ชี้ให้เห็นถึงบริบทของตัวหลักธรรมเองรวมถึงเสนอมีประสิทธิผลเกิดประสิทธิภาพ ดังจะได้นำเสนอดังนี้

หลักฉันทะ

ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนมากเห็นพ้องต้องกันว่าการนำหลักฉันทะมาใช้นั้นต้องสร้างกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติงานเพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย เปิดโอกาสในการคิดสร้างสรรค์งานอย่างเต็มที่ และลดเงื่อนไขในการปฏิบัติงานด้วยการมอบหมายงานควรตรงกับความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน มอบหมายงานให้ชัดเจน เพื่อบุคลากรเกิดความรัก ความพอใจในการทำงานการเพิ่มค่าตอบแทนในงานทำงานของบุคลากรเพื่อเป็นกำลังใจในการทำงาน ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการโรงเรียนได้ การบริหารจัดการงานควรทำให้สอดคล้องกับเวลาที่ทำ เพื่อไม่ให้เกิดการทำงานล่วงเวลาจนเกิดความท้อต่องานที่ทำการบริหารจัดการงานควรมีรูปแบบใหม่ๆบ้าง ทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความท้าทายในงานและเกิดความกระตือรือร้นที่จะทำงาน

หลักวิริยะ

ความอดทนในการปฏิบัติงานมีจำกัดไม่สามารถปฏิบัติได้ยาวนาน เกิดความเบื่อหน่ายง่าย ซึ่งเป็นสาเหตุให้ควรมีความพยายามและท้อแท้ไม่มีความเพียรพยายามในการปฏิบัติงานเนื่องจากวัฒนธรรมองค์กรในโรงเรียน เช่น บุคลากรภายในองค์กรไม่มีความกระชุ่มกระชวย อ่อนหล้าไม่เข้มแข็งอดทน การปฏิบัติงานควรมีความทุ่มเท ทั้งแรงกายและแรงใจ เนื่องจากเกิดความเหลื่อมล้ำทางผลตอบแทนที่ได้รับ ขวัญกำลังใจ ผู้ที่มีผลตอบแทนไม่ว่าในรูปแบบขั้นเงินเดือน หรือสวัสดิการอื่นที่ไม่เหมาะสมกับงานการสอนและการทำงานที่ทุ่มเท บุคลากรไม่สู้งาน ไม่มานะบากบั่นและควรมีการฝึกฝนฝีมือจึงทำให้ไม่เกิดความชำนาญในการปฏิบัติงานจริง งานที่ได้รับมักด้อยประสิทธิภาพเกิดความท้อถอยเนื่องจากถูกกดดันจากสภาพกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ ทั้งผู้บริหาร เพื่อนครู และนักเรียน เป็นสาเหตุให้ประสิทธิภาพงานลดลง ซึ่งผู้ทรงได้เสนอแนะแนวทางการนำมาเพื่อเพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนคือ ควรกำหนดช่วงเวลาในการทำงานให้เป็นแบบตามเวลาราชการ และกำหนดเวลาสอนกับการทำงานด้านอื่นๆ อย่างเหมาะสมควรใช้ความเข้าใจ และลดความกดดันจากกฎ ระเบียบ และข้อบังคับ ทั้งผู้บริหาร เพื่อนครู และนักเรียน ผู้บริหารโรงเรียนต้องสร้างวัฒนธรรมใหม่ๆ ให้บุคลากรเกิดความวิริยะทำงานด้วยความอดทนผู้บริหารควรส่งเสริมการฝึกฝนฝีมือให้แก่บุคลากรอยู่เสมอซึ่งจะทำให้เกิดความชำนาญในการปฏิบัติงานการสอนและงานอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพส่งเสริมค่าตอบแทนเพื่อเป็นขวัญกำลังใจ ไม่ว่าในรูปแบบขั้นเงินเดือน หรือสวัสดิการ หรือการให้กำลังใจแก่บุคลากร

หลักจิตตะ

ควรมีเป้าหมายและความตั้งมั่นแห่งความสำเร็จของงานที่ดำเนินงานผู้ดำเนินงานไม่มีใจจดจ่อในงานที่ทำจึงเป็นสาเหตุให้งานล้มเหลวได้ง่ายควรมีการเตือนสติตนเอง บางครั้งการลงมือปฏิบัติงานด้วยความเหม่อลอยไม่รับรู้ในสิ่งที่ตนกำลังดำเนินการอยู่ เมื่อเกิดปัญหาก็หาสาเหตุของ

ปัญหาไม่ได้เนื่องจากไม่ได้ตั้งสติควรมีความละเอียดอ่อนในการปฏิบัติงาน จิตใจฟุ้งซ่านไม่มีสมาธิสนใจเรื่องอื่นมากกว่าหน้าที่รับผิดชอบควรมีความเอาใจใส่ทั้งต่อตนเอง งานในหน้าที่การสอน ผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา และโรงเรียนการได้รับความสะเทือนใจขณะปฏิบัติงาน เช่น เกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างบุคลากรครูด้วยกัน หรือบุคลากรกับผู้บริหาร ทำให้ความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานลดน้อยถอยลงซึ่งผู้ทรงได้เสนอแนะแนวทางการนำมาเพื่อเพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนคือ ควรทำความเข้าใจซึ่งกันและกันขณะปฏิบัติงาน ลดการกระทบกระทั่งกันระหว่างบุคลากรครูด้วยกัน หรือบุคลากรกับผู้บริหารควรตั้งเป้าหมายและความตั้งมั่นเป้าหมายแห่งความสำเร็จ งานที่ดำเนินการอยู่ให้จิตใจจดจ่อในงานตั้งจิตลงมือปฏิบัติงานด้วยความตั้งใจ เมื่อเกิดปัญหาก็หาสาเหตุของปัญหาด้วยสติ เอาใจใส่ทั้งต่อตนเอง เอาใจใส่งานในหน้าที่การสอน ผู้ร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา และโรงเรียนสร้างความละเอียดอ่อนในการปฏิบัติงานของบุคลากร ทำจิตใจให้มีสมาธิสนใจในหน้าที่รับผิดชอบ

หลักวิมังสา

พบข้อบกพร่องของงานแต่ไม่นำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานครั้งต่อไป ทำให้มักเกิดข้อผิดพลาดซ้ำซากควรมีการวางแผนในการปฏิบัติงาน ปฏิบัติงานตามความเคยชินและความสะดวกสบายของตนไม่มองปัจจัยแวดล้อมจึงเป็นเหตุให้งานควรมีความเป็นเอกภาพการลงมือดำเนินการใดๆ ไม่มีการใคร่ครวญความคุ้มค่าก่อนกระทำ จึงมักเสียเวลาและค่าใช้จ่ายสูงทำงานโดยใช้ความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นส่วนใหญ่ เมื่อถึงกระบวนการไตร่ตรองงานก็ตรวจด้วยตนเองซึ่งผู้ทรงได้เสนอแนะแนวทางการนำมาเพื่อเพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนคือ ควรนำข้อบกพร่องของงานมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานครั้งต่อไป เพื่อไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดซ้ำซากการลงมือปฏิบัติงานทุกครั้งควรมีการวางแผนในการปฏิบัติงาน ไม่ใช้ความเคยชินและความสะดวกสบายของตน รวมถึงความเป็นเอกภาพของงานด้วยการลงมือทำงานแต่ละครั้งต้องมีการใคร่ครวญความคุ้มค่าของงานก่อนกระทำว่าเสียเวลาและค่าใช้จ่ายสูงแค่ไหน ไม่ใช้ความรู้สึกนึกคิดของตนในการตัดสินงาน หมั่นคิดไตร่ตรองงานของตนเอง และเปิดให้คนอื่นเขามามีส่วนร่วมในงานของตนด้วย

สรุปได้ว่าการนำอิทธิบาท ๔ มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิผลในการจัดการเรียนการสอนนั้นต้องประยุกต์ใช้ในการทำงานของทุกฝ่าย ทุกหน่วยงาน โดยทุกคนจะต้องมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ มีความอดทนวิริยะอุตสาหะจนกว่างานจะสำเร็จ และมุ่งเน้นทางด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล เน้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียนให้สอดคล้องกับกลุ่มงานบริหารวิชาการ และกลุ่มบริหารงานอื่นๆ ด้วย การทำงานทุกอย่างครูต้องตั้งอยู่บนฉันทะพอใจที่จะทำงานและทำงานด้วยความเต็มใจพยายามสร้างความพอใจให้กับตนเอง เอาใจใส่ในหน้าที่ที่รับผิดชอบโดยนำเอาหลักแห่งความสำเร็จนี้มาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพต่องานและพัฒนางาน การทำงานในการบริหารโรงเรียนนั้นต้องเลือกคนที่จะมาทำงานด้วยความตั้งใจ รักในงานที่ทำ ขยันและมีความรับผิดชอบสูงเพราะจะทำให้งานประสบความสำเร็จได้โดยง่ายซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงานและเพิ่มประสิทธิภาพให้กับงานด้วย ในการบริหารจัดการงานนั้น ควรกำหนดตัวบุคคลที่มีความรับผิดชอบรักในงานนั้นๆ และมีความพอใจในงานที่ทำจึงจะเกิดผลสำเร็จได้ การนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการโรงเรียนจะต้องมีการวางแผนให้เป็นระบบเป็นขั้นตอน ในทุกด้านเพื่อไม่ให้เกิดความย่อท้อต่ออุปสรรค์จึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จในงานได้ ฉะนั้น

โรงเรียนสามารถนำหลักธรรมมาใช้อบรมทั้งครูและนักเรียนให้มีประสิทธิภาพทั้งด้านการเรียนและการทำงานได้ ซึ่งจะส่งผลให้งานสำเร็จตามแผนที่ได้วางไว้อย่างเป็นระบบได้

การส่งเสริมหลักอิทธิบาท ๔ มาใช้นั้น ให้ทุกคนรู้จักนำเอาหลักธรรมและความรู้จากประสบการณ์ในการทำงานมาประยุกต์กับหลักอิทธิบาท ๔ มาใช้เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กรในการทำงานให้สำเร็จ ครูจะต้องรักในอาชีพของตน รักเด็ก รักที่จะศึกษาค้นคว้าให้เกิดความรู้ใหม่ๆ เสมอ เป็นตัวอย่างให้แก่เพื่อนร่วมงานและนักเรียน สร้างกำลังใจให้แก่ตนเองเพื่อที่จะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำหลักธรรมมาใช้นั้นก็ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าจะนำเอามาใช้ได้อย่างไร การจะสร้างความชอบ ความพอใจ ความมุ่งมั่นจะต้องสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงานด้วย ควรให้บุคลากรรับทราบร่วมกัน แสดงความคิดเห็นในการจัดการวางแผนงานต่างๆ เพื่อที่จะได้รับผิดชอบต่องานได้อย่างถูกต้องตรงตามเป้าหมายของงาน และควรปลูกฝังบุคลากรโรงเรียนให้นำหลักอิทธิบาท ๔ ในทุกๆ ตำแหน่ง โดยการส่งเสริมด้วยการเชิญวิทยากรหรือพระวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ แก่บุคลากรในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ

๔.๓ แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี จากการสัมภาษณ์

ครูและนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

ครูและนักเรียบที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการ สอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

ครูและนักเรียนที่มีสถานที่การศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียน การสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

ก่อนที่จะนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิผลนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอปัจจัยที่เพิ่มการจัดการเรียนการสอนดังกล่าวซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเพิ่มเติมเพื่อให้เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในปัจจุบันมีปัจจัยหลายส่วนดังจะนำเสนอดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้นำเสนอปัจจัยที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้วยวิธีการศึกษาเอกสารหลักฐานสำคัญ (Documentary Research) การสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) จากกลุ่มพระสังฆาธิการ จำนวน ๑๑ รูป กลุ่มผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน ๗ คน ร่วมทั้งสิ้น ๑๘ รูป/คน ที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอบธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี พบว่า ปัจจัยของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี มีมากทำให้คณะสงฆ์ที่

มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาตามระยะเวลาแบบมีโครงสร้างบั้นทำให้จำนวนครูพระสอนการสอนธรรมศึกษา ไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน ทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่ทั่วถึง[๑] การจัดเวลาในการเรียนการสอนวิชาธรรมศึกษาของโรงเรียนไม่เหมาะสม[๒] ควรมีการประชุม ความร่วมมือกันระหว่างพระสอนธรรมศึกษาและคณะครูอาจารย์[๓] ผู้บริหารการศึกษาควรมีการสนับสนุนและไม่เห็นความสำคัญถึงการสอนธรรมศึกษา[๔] สื่อการสอนของครูพระสอนธรรมศึกษามีน้อยและไม่ทันสมัยเท่าที่ควร[๕] สภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานนั้น มีสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ และควรมีแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอน[๖] ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น ควรมีการประสานงานระหว่างผู้บริหาร[๗] การมีส่วนร่วมนั้น คณะครูอาจารย์และนักเรียนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร[๘] ความก้าวหน้าและการพัฒนานั้น ครูและพระสงฆ์ควรมีการแลกเปลี่ยนเทคนิคการสอนการผลิตสื่อ[๙] ครูพระสอนวิชาธรรมศึกษามีปัญหาในเรื่องการควบคุมดูแลนักเรียน[๑๐] ควรมีความร่วมมือจากภาครัฐ[๑๑] พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์มีหลายคนมองว่าสูงเกินไป เข้าใจยาก[๑๒] เนื้อหารายละเอียดของวิชาที่เรียนมีมากเกินไป[๑๓] เวลาที่ใช้เรียนวิชาธรรมศึกษามีเวลาน้อยเกินไป[๑๔]

---

[๑] สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก ป.ธ.๗), เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, เจ้าอาวาสวัดบางพระวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๒] สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร), เจ้าคณะอำเภอบางละมุง, เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๓] สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกฺกวโร), เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่สิริธรรม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๔] สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ ฌาณงฺกโร), เจ้าคณะอำเภอพานทอง, เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๕] สัมภาษณ์ พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย), เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๖] สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร (ป.ธ. ๙), เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์, เจ้าอาวาสวัดบ่อทองราษฎร์บำรุง, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๗] สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนฺตสีโล (ป.ธ. ๘), เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง, เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๘] สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗), เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, เจ้าอาวาสวัดพะยอม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๙] สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ (ป.ธ. ๗), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, เจ้าอาวาสวัดตาลล้อม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๐] สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ, เจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๑] สัมภาษณ์ ดร.มนูญ เชื้อชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนพนัสพิทยาคาร, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๒] สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๓] สัมภาษณ์ นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน, ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๔] สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ มีทรัพย์, ผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

วิชาที่เรียนมีมากเกินไป ผู้เรียนไม่สามารถจะเรียนได้ครบหลักสูตรทั้งหมดได้[๑๕] ผู้สอนมีเวลาในการสอนธรรมศึกษา น้อยเกินไป[๑๖] ผู้สอนไม่มีสื่อการเรียนการสอน ในการสอนธรรมศึกษาเลย[๑๗] ผู้สอนเสนอหัวข้อสำคัญของบทเรียน หรือเสนอรายละเอียดของเนื้อหาที่เรียนมากเกินไป[๑๘] กิจกรรมการเรียนการสอนนั้น เน้นการบรรยายมากเกินไป[๑๙] นักเรียนไม่ได้มีส่วนร่วนในกิจกรรมการเรียนการสอนธรรมศึกษาได้อย่างเต็มที่[๒๐] กิจกรรมการเรียนการสอนเน้นวิชาการมากเกินไป[๒๑]ผู้เรียนไม่มีหนังสือเรียนสำหรับวิชาธรรมศึกษาครบได้ทุกคน[๒๒] ผู้เรียนไม่ได้ทำกิจกรรมเลยในการเรียนวิชาธรรมศึกษา[๒๓] ไม่มีการให้นักเรียนได้แสดงออกถึงความคิดเห็นในวิชาที่เรียนเลยและไม่อยากมีการประเมินผลแบบอัตนัยเลยอยากให้มีการประเมินผลแต่แบบปรนัย หรือแบบเลือกจับคู่บ้าง[๒๔] ผู้เรียนไม่ค่อยทำงานส่งหรือส่งแต่ไม่ได้ตามกำหนดเวลาที่ให้ไว้และผู้เรียนไม่ค่อยได้ทดสอบความรู้ในเนื้อหาวิชาที่เรียนได้อย่างเต็มที่[๒๕] การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี เมื่อพิจารณาความคิดเห็นของพระสังฆาธิการและครูที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรม ศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ในด้านต่างๆ คือ ๑) ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา ๒) ด้านสื่อการเรียนรู้ ๓) ด้านการจัดกิจกรรม และ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล มีประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับสภาพปัญหา และอุปสรรคต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี และผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละกลุ่มนั้น เป็นพื้นที่จังหวัดชลบุรี พบว่ามีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

---

[๑๕] สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๖] สัมภาษณ์ นายอดุลย์ สุขเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๗] สัมภาษณ์ นายวิทยา อรุณแสงฉาน, ผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ชลบุรี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๘] สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก ป.ธ.๗), เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, เจ้าอาวาสวัดบางพระวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๙] สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร), เจ้าคณะอำเภอบางละมุง, เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๒๐] สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกฺกวโร), เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่สิริธรรม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๒๑] สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ ฌาณงฺกโร), เจ้าคณะอำเภอพานทอง, เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๒๒] สัมภาษณ์ พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย), เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๒๓] สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร (ป.ธ. ๙), เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์, เจ้าอาวาสวัดบ่อทองราษฎร์บำรุง, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๒๔] สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนฺตสีโล (ป.ธ. ๘), เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง, เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๒๕] สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗), เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, เจ้าอาวาสวัดพะยอม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

๑. ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา

แนวทางการพัฒนาด้านการจัดการเรียนการสอน ปัจจุบันนี้พระสังฆาธิการและครูโรงเรียนมีจำนวนน้อยในการเรียนการสอนธรรมศึกษา เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุสำคัญของการเรียนการสอนในแต่ละโรงเรียน จังหวัดชลบุรี ปรากฏว่า จำนวนนักเรียนมีปริมาณมาก อย่างต่อเนื่องทำให้ไม่เพียงพอต่อการเรียนการสอนธรรมศึกษา และผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดชลบุรีพบว่ามี รายละเอียดดังต่อไปนี้

ครูควรลดบทบาทการสอนเชิงบรรยายให้น้อยลง ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ของนักเรียนเพิ่มขึ้น ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น และเน้นกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมาเพื่อเป็นการส่งเสริม และพัฒนาผู้เรียนให้สามารถ ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง จัดให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น เช่น จัดการเรียนรู้ระบบกลุ่มทำงาน โดยมอบหมายสืบค้นข้อมูลมานำเสนอ ผลงาน โดยมีการเสริมแรงให้กำลังใจ[๒๖] ควรมีวิธีการที่ทันสมัย อุปกรณ์การเรียน เช่น หนังสือเรียน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI.) จอ Projector เป็นต้น มีไม่เพียงพอ ผลคือการเรียนการสอนไม่มีความสะดวกสบายเท่าที่ควร ซึ่งครูผู้สอน ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิและมีประสบการณ์ทางโลกด้วย ควรเพิ่มขบวนการคิดวิเคราะห์ และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้มีความทันสมัยต่อสังคมในปัจจุบัน รู้จักประยุกต์ให้เกิดขบวนการวิเคราะห์[๒๗] ไม่มีการประยุกต์ใช้และควรมีการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะทั้ง ๔ คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน[๒๘] ปรับวิธีการขบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ขบวนการทางความคิดให้มากขึ้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันและปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดความศรัทธาในการเรียนและเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น[๒๙] ควรมีแผนพัฒนาครูสอนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และควรมีการติดตามประเมินผล และพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิผลอย่างสม่ำเสมอ[๓๐] จำนวนครูสอนธรรมศึกษาไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน ทำให้การสอนไม่ทั่วถึง[๓๑] การจัดเวลาในการเรียนธรรมศึกษา ของโรงเรียนไม่เหมาะสมกับช่วงเวลา และเวลาในการสอนน้อยกว่าช่วงเวลาปกติ เนื่องจากโรงเรียนยังไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนสอนธรรมศึกษา[๓๒]

---

[๒๖] สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ (ป.ธ. ๗), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, เจ้าอาวาสวัดตาล้อม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๒๗] สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ, เจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๒๘] สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

[๒๙] สัมภาษณ์ ดร.มนูญ เชื้อชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนพนัสพิทยาคาร, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๓๐] สัมภาษณ์ นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน, ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๓๑] สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ มีทรัพย์, ผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๓๒] สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

การจัดทำแผนการสอนของครูสอนธรรมศึกษา และหลักสูตรไม่สอดคล้องกันเนื่องจากไม่มีการประชุมร่วมกันของทั้งสองฝ่ายในการจัดการเรียนการสอน[๓๓] ครูสอนธรรมศึกษา ยังไม่มีเอกภาพในการวัดผลและประเมินผล[๓๔]

ครูสอนธรรมศึกษา ไม่มีเวลามาสอนในช่วงเวลาที่กำหนด เนื่องจากติดกิจนิมนต์[๓๕]ครูสอนธรรมศึกษา มีปัญหาในเรื่องการควบคุมดูแลเด็กเพราะใจดีเกินไป[๓๖] ควรมีครูโรงเรียนที่มีความรู้ความสามารถ ทักษะและวิธีการสอนที่ทันสมัย[๓๗]ส่วนใหญ่ยังใช้หลักการท่องจำอย่างเดียวทำให้นักเรียนเข้าใจยากในเรื่องหลักธรรม[๓๘]ช่วงเวลาระยะในการสอนน้อยเกินไปยังไม่เหมาะสมเท่าที่ควร[๓๙] หนังสือไม่เพียงพอ ไม่มีการจัดซื้อใหม่ ใช้ของเก่าที่เรียนซ้ำๆ มาจากปีก่อนๆ[๔๐] ควรมีงบประมาณในการจัดซื้ออุปกรณ์ใช้ในการสอน[๔๑] ใช้ภาษาที่เข้าใจยาก อธิบายหลักธรรมไม่ชัดเจน[๔๒] สถานที่เรียนอยู่ที่แออัด ไม่สงบ และมีเสียงรบกวนไม่เหมาะสม[๔๓] ด้านเอกสารในการสอนไม่เพียงพอต่อนักเรียน[๔๔] ครูสอนควรมีความเข้าใจในหลักสูตรอย่างลึกซึ้ง ครูผู้สอนไม่มีแผนการสอนในรูปแบบเดียวกันควรมีประสบการณ์เนื้อหาวิชาที่ทำการสอนมากเกินไป[๔๕]

---

[๓๓] สัมภาษณ์ นายอดุลย์ สุขเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๓๔] สัมภาษณ์ นายวิทยา อรุณแสงฉาน, ผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ชลบุรี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๓๕] สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก ป.ธ.๗), เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, เจ้าอาวาสวัดบางพระวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๓๖] สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร), เจ้าคณะอำเภอบางละมุง, เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๓๗] สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกฺกวโร), เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่สิริธรรม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๓๘] สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ ฌาณงฺกโร), เจ้าคณะอำเภอพานทอง, เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๓๙] สัมภาษณ์ พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย), เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๔๐] สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร (ป.ธ. ๙), เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์, เจ้าอาวาสวัดบ่อทองราษฎร์บำรุง, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๔๑] สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนฺตสีโล (ป.ธ. ๘), เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง, เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๔๒] สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗), เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, เจ้าอาวาสวัดพะยอม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๔๓] สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ (ป.ธ. ๗), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, เจ้าอาวาสวัดตาลล้อม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๔๔] สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ, เจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๔๕] สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ศัพท์ภาษาธรรมะในหลักสูตรที่ใช้สอนมีมากเกินไป[๔๖] วุฒิภาวะของนักเรียน ยังมีความไม่พร้อมกับเนื้อหาวิชาที่ยากเกินไป[๔๗] ควรใช้เป็นหลักสูตรกลางและขัดเกลาสำนวนต่างๆ ทางภาษาให้เกิดความทันสมัย สามารถเข้าใจง่าย[๔๘] พระสอนส่วนมากมีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนในโรงเรียนน้อยเกินไป[๔๙]ครูผู้สอนเน้นการบรรยายมากเกินไป ผลคือนักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากเข้าเรียน[๕๐] ควรส่งเสริมให้มีการผลิตตำราหรือคู่มือประกอบการเรียนให้มากขึ้น[๕๑]

๒. ด้านสื่อการเรียนรู้

แนวทางการพัฒนาด้านสื่อการเรียนรู้ ปัจจุบันนี้พระสังฆาธิการและครูโรงเรียนมีจำนวนน้อยใน การเรียนการสอนธรรมศึกษา

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุสำคัญของการเรียนการสอนในแต่ละโรงเรียน จังหวัดชลบุรี ปรากฏว่าจำนวนนักเรียนมีปริมาณมากอย่างต่อเนื่อง ทำให้สื่อการเรียนรู้ไม่เพียงพอต่อการเรียน การสอนธรรมศึกษา และผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดชลบุรี พบว่ามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอในการจัดทำสื่ออุปกรณ์การสอน มีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้าถึงสื่อมากยิ่งขึ้น และมีแนวทางพัฒนา นักเรียนเข้าใจเรื่องสื่อ และการใช้สื่อสำหรับพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง[๕๒] ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมในการจัดทำและเพื่อการพัฒนาสื่อ อุปกรณ์ การเรียนการสอนให้เกิดความสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย[๕๓] สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี[๕๔] สื่อการสอนของครูพระสอนธรรมศึกษายังไม่ทันสมัยเท่าที่ควร ทำให้ไม่น่าสนใจเท่าที่ควร[๕๕] การพัฒนาสื่อการสอนของ

---

[๔๖] สัมภาษณ์ ดร.มนูญ เชื้อชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนพนัสพิทยาคาร, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๔๗] สัมภาษณ์ นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน, ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๔๘] สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ มีทรัพย์, ผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๔๙] สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๕๐] สัมภาษณ์ นายอดุลย์ สุขเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๕๑] สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก ป.ธ.๗), เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, เจ้าอาวาสวัดบางพระวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๕๒] สัมภาษณ์ นายวิทยา อรุณแสงฉาน, ผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ชลบุรี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๕๓] สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก ป.ธ.๗), เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, เจ้าอาวาสวัดบางพระวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๕๔] สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร), เจ้าคณะอำเภอบางละมุง, เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๕๕] สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกฺกวโร), เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่สิริธรรม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ครูสอนธรรมศึกษายังไม่ทันสมัยเท่าที่ควร[๕๖] พระภิกษุผู้สอนไม่ค่อยใช้สื่อการเรียนการสอน[๕๗]สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ไม่มีความหลากหลายใช้แต่เดิมๆ[๕๘] สื่อการเรียนการสอนไม่มีความน่าสนใจ[๕๙] สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องฉาย ไม่มี[๖๐] ความก้าวหน้าและการพัฒนานั้น ครูและพระสงฆ์ควรมีการแลกเปลี่ยนเทคนิคการสอน การผลิตสื่อ[๖๑]

การมีส่วนร่วมนั้นในการใช้สื่อการเรียนรู้ คณะครูอาจารย์และนักเรียนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร[๖๒] สภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานนั้น มีสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ และควรมีแคลน วัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอน[๖๓] สื่อการสอนที่มีอยู่ ควรมีความทันสมัย ไม่สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ[๖๔]

ควรมีแนวทางพัฒนา ให้นักเรียนเข้าใจเรื่องสื่อ และการใช้สื่อสำหรับพัฒนาการเรียนรู้ของตนเอง[๖๕] ผู้สอนมีทักษะน้อยเกินไปและความสามารถในการผลิตสื่อล้าหลัง[๖๖]การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาเน้นการบรรยายไม่ค่อยให้ดูสื่อการสอน[๖๗] สื่อการสอนของครูพระนั้นมีแต่เอกสารและให้นักเรียนเขียนอย่างเดียว[๖๘] สื่อการสอนของครูพระก็มีแต่มาเล่าประวัติและเล่านิทานไม่มีสื่อที่ให้นักเรียนยากเรียน[๖๙] สื่อการสอนของครูพระการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนนั้นใช้แบบเก่า[๗๐]

---

[๕๖] สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ ฌาณงฺกโร), เจ้าคณะอำเภอพานทอง, เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๕๗] สัมภาษณ์ พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย), เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๕๘] สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร (ป.ธ. ๙), เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์, เจ้าอาวาสวัดบ่อทองราษฎร์บำรุง, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๕๙] สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนฺตสีโล (ป.ธ. ๘), เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง, เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๖๐] สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗), เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, เจ้าอาวาสวัดพะยอม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๖๑] สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ (ป.ธ. ๗), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, เจ้าอาวาสวัดตาลล้อม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๖๒] สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ, เจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๖๓] สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

[๖๔] สัมภาษณ์ ดร.มนูญ เชื้อชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนพนัสพิทยาคาร, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๖๕] สัมภาษณ์ นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน, ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๖๖] สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ มีทรัพย์, ผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๖๗] สัมภาษณ์ นายอดุลย์ สุขเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๖๘] สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๖๙] สัมภาษณ์ นายวิทยา อรุณแสงฉาน, ผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ชลบุรี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๗๐] สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก ป.ธ.๗), เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, เจ้าอาวาสวัดบางพระวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนควรมีความน่าสนใจและบ่าเบื่อ[๗๑] สื่อการสอนเก่าเกินไปและเรียนตกวิชาพระพุทธศาสนาก็เจอสื่อแบบเดิม[๗๒] ดูแต่สื่อการสอนแต่ไม่ค่อยให้ออกมาแสดงความคิดเห็น[๗๓]สื่อการสอนยาวเกินไปไม่เหมาะสมในชั่วโมง[๗๔]สื่อการสอนที่ใช้นั้นมีแต่ซ้ำๆ กัน ไม่ทันแปลง[๗๕]สื่อการสอนที่ใช้ไม่เหมาะต่อนักเรียนเท่าที่ควรเพราะดูแล้วก็ไม่ค่อยเข้าใจ

๓. ด้านการจัดกิจกรรม

แนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมการสอนปัจจุบันนี้พระสังฆาธิการและครูโรงเรียนมีจำนวนน้อย ในการเรียบการสอนธรรมศึกษา[๗๖]

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุสำคัญของกิจกรรมการสอนในแต่ละโรงเรียน จังหวัดชลบุรี ปรากฏว่า จำนวนนักเรียนมีปริมาณมากอย่างต่อเนื่องทำให้กิจกรรมการสอนไม่เพียงพอต่อ การเรียนการสอนธรรมศึกษา และผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดชลบุรี พบว่ามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระบบการเรียนการสอนที่เน้นให้มีกิจกรรมการเสริมหลักสูตร เช่น มีการค้นคว้าจากตารา และสื่อต่างๆ[๗๗]พระภิกษุจัดกิจกรรมการเรียนสอนไม่เร้าใจ ทำให้นักเรียนเกิดความน่าเบื่อและง่วงนอนมาก[๗๘] กิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้เป็นแบบเรียบง่าย ชอบให้ทำกิจกรรมแบบเดิมๆซ้ำแล้วซ้ำอีก[๗๙] กิจกรรมการเรียนการสอนไม่มีการสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง[๘๐] กิจกรรมการเรียนการสอนนั้น เน้นการบรรยายมากเกินไป[๘๑] กิจกรรมการเรียนการสอนเน้น วิชาการ

---

[๗๑] สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร), เจ้าคณะอำเภอบางละมุง, เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๗๒] สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกฺกวโร), เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่สิริธรรม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๗๓] สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ ญาณงฺกโร), เจ้าคณะอำเภอพานทอง, เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๗๔] สัมภาษณ์ พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย), เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๗๕] สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร (ป.ธ. ๙), เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์, เจ้าอาวาสวัดบ่อทองราษฎร์บำรุง , ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๗๖] สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗), เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, เจ้าอาวาสวัดพะยอม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๗๗] สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗), เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, เจ้าอาวาสวัดพะยอม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๗๘] สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ (ป.ธ. ๗), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, เจ้าอาวาสวัดตาลล้อม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๗๙] สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ, เจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๘๐] สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

[๘๑] สัมภาษณ์ ดร.มนูญ เชื้อชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนพนัสพิทยาคาร, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

มากเกินไป[๘๒] ผู้เรียนไม่ได้ทำกิจกรรมเลยในการเรียนวิชาธรรมศึกษา[๘๓] ไม่มีการให้นักเรียนได้แสดงออกถึงความคิดเห็นในวิชาที่เรียนเลย[๘๔] ผู้สอนไม่ให้ทำกิจกรรม ผู้เรียนจึงไม่ค่อยทำงานส่ง หรือส่งแต่ไม่ได้ตามกำหนดเวลาที่ให้[๘๕] ไม่อยากมีการประเมินผลแบบอัตนัยเลยอยากให้มีการประเมินผลแต่แบบปรนัย หรือมีกิจกรรมแบบเลือกจับคู่บ้าง[๘๖] นักเรียนไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาธรรมศึกษาเลย[๘๗] กิจกรรมการเรียนการสอนนอกจากบรรยายแล้ว ไม่ค่อยได้ฝึกภาคปฏิบัติให้สมดุลกับการบรรยาย[๘๘]

ผู้สอนไม่ค่อยมีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ[๘๙]กิจกรรมการเรียนการสอนไม่ค่อยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ[๙๐] กิจกรรมการเรียนการสอน ไม่มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน[๙๑] มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนธรรมะมีน้อยเกินไป[๙๒]

นักเรียนและผู้สอนไม่ค่อยมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนที่จัดขึ้น[๙๓] กิจกรรมการเรียนการสอนของครูพระ มีแต่นักฟังการบรรยายอย่างเดียว ไม่ได้ให้ทำกิจกรรมร่วมกัน[๙๔]วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้มาสอนและทำกิจกรรมการเรียนการสอนเลย[๙๕] เนื้อหาการเรียนการ

---

[๘๒] สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ มีทรัพย์, ผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๘๓] สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๘๔] สัมภาษณ์ นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน, ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๘๕] สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก ป.ธ.๗), เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, เจ้าอาวาสวัดบางพระวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๘๖] สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร), เจ้าคณะอำเภอบางละมุง, เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๘๗] สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกฺกวโร), เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่สิริธรรม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๘๘] สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ ฌาณงฺกโร), เจ้าคณะอำเภอพานทอง, เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๘๙] สัมภาษณ์ พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย), เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๙๐] สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร (ป.ธ. ๙), เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์, เจ้าอาวาสวัดบ่อทองราษฎร์บำรุง, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๙๑] สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนฺตสีโล (ป.ธ. ๘), เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง, เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๙๒] สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗), เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, เจ้าอาวาสวัดพะยอม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๙๓] สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

[๙๔] สัมภาษณ์ ดร.มนูญ เชื้อชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนพนัสพิทยาคาร, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๙๕] สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ (ป.ธ. ๗), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, เจ้าอาวาสวัดตาลล้อม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สอนมากเกินไปก็ไม่ค่อยมีกิจกรรมที่เร้าใจแก่นักเรียน[๙๖] กิจกรรมการเรียนการสอนไม่เหมาะสมและไม่ทันเหตุการณ์ปัจจุบัน[๙๗] กิจกรรมการเรียนการสอนไม่ตรงกับความต้องการของผู้เรียน[๙๘] กิจกรรมการเรียนไม่ตรงกับเนื้อหาการจัดการเรียนการสอน[๙๙] กิจกรรมการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับการวัดและประเมินผล[๑๐๐] กิจกรรมการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียน[๑๐๑]

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล

แนวทางการพัฒนาด้านการวัดผลและประเมินผลปัจจุบันนี้พระสังฆาธิการและครูโรงเรียนมีจำนวนน้อยในการเรียนการสอนธรรมศึกษา เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุสำคัญของการเรียนการสอนในแต่ละโรงเรียน จังหวัดชลบุรี ปรากฏว่าจำนวนนักเรียนมีปริมาณมากอย่างต่อเนื่องทำการพัฒนาคนต่อการเรียนการสอนธรรมศึกษา มีส่วนน้อยนำไปใช้ในชีวิตประจำและผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดชลบุรี พบว่ามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ครูสอนจะต้องมีทักษะในการสอนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาที่ถูกต้อง ให้เกิดความน่าสนใจบทเรียน และคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนเป็นสำคัญ[๑๐๒] ควรได้รับการอบรมและพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ เลือกสรรครูที่มีความชำนาญ ด้านแผนกธรรมโดยเฉพาะ มีการทุ่มเทเสียสละ และอุทิศเวลาในการเรียนการสอนอย่างเต็มกำลังความรู้และความสามารถ[๑๐๓] การประชุมร่วมกินระหว่างครูพระสอนธรรมศึกษาและผู้บริหารของโรงเรียน เพื่อให้การเรียนธรรมศึกษาสอดคล้องและเหมาะสมกับหลักสูตรมีน้อยเกินไป[๑๐๔] การจัดวางนโยบายไม่ชัดเจนและเห็นเป็นเรื่องสำคัญที่จะปลูกฝังศีลธรรมในโรงเรียนน้อยเกินไป[๑๐๕] ไม่ค่อยปรับปรุงสื่อการสอนของพระสอนธรรมศึกษา ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน[๑๐๖] การประชุมหรือแลกเปลี่ยนทัศนคติมุมมองต่างๆ เพื่อได้มี

---

[๙๖] สัมภาษณ์ นายวิทยา อรุณแสงฉาน, ผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ชลบุรี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๙๗] สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ, เจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๙๘] สัมภาษณ์ นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน, ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๙๙] สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ มีทรัพย์, ผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๐๐] สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๐๑] สัมภาษณ์ นายอดุลย์ สุขเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๐๒] สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก ป.ธ.๗), เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี, เจ้าอาวาสวัดบางพระวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๓] สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร), เจ้าคณะอำเภอบางละมุง, เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๔] สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกฺกวโร), เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่, เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่สิริธรรม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๕] สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ ญาณงฺกโร), เจ้าคณะอำเภอพานทอง, เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๖] สัมภาษณ์ พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย), เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันน้อย[๑๐๗] การส่งเสริมตั้งแต่นโยบายจนถึงระดับปฏิบัติการนั้นไม่ค่อยสนใจเท่าที่ควร[๑๐๘] แหล่งค้นคว้าข้อมูลหรือมีการอบรมเทคนิคการสอนครูพระกับครูโรงเรียนแตกต่างพระสอนธรรมศึกษาให้มีความสามารถทั้งด้านเนื้อหาธรรมศึกษาและจิตวิทยาเกี่ยวกับการสอนและดูแลเด็กไม่ทั่วถึงกัน[๑๑๐]

การส่งเสริมจากภาครัฐ เพื่อพัฒนาด้านธรรมศึกษานั้นน้อยมาก ดุจดั่งศาสนาอื่นๆ ที่ทำอย่างจริงจัง[๑๑๑] การอบรมธรรมะที่ถูกต้อง ต้องกระทำร่วมกันทั้งบ้าน โรงเรียน วัด หรือสังคมทั้งหมด โดยต้องปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็กอยู่นั้น ยังไม่เต็มที่เท่าที่ควร[๑๑๒] นักเรียนที่เรียนธรรมศึกษาแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวันมีส่วนน้อยมาก เพราะการเรียน ธรรมศึกษานั้นเข้าใจยาก[๑๑๓]

การคัดสรรพระธรรมศึกษาที่จบการศึกษาตั้งแต่นักธรรมชั้นโทขึ้นไปก็พอให้ทำหน้าที่ช่วยสอนมีน้อยเพราะว่าพระบวชน้อยลง[๑๑๔] การพัฒนาบุคลากรเริ่มจะมีปัญหาอันเนื่องมาจากสมาชิกที่จะเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุใหม่หรือพระนวกะบวชแล้วไม่อยู่นานเหมือนเมื่อก่อน[๑๑๕] ส่วนใหญ่จะสอนกันตามที่รุ่นพี่สอนกันมาที่มีประสบการณ์จากครูบาอาจารย์ที่สอนเป็นแบบอย่างที่ดีไม่ค่อยมี[๑๑๖] ทำปัญหาแบบการวัดบ้างหรือในห้องเรียนบ้าง เพื่อที่นักเรียนจะได้ฝึกหัดเขียนฝึกหัดคิด และจดจำวิธีการหลักการทำให้นักเรียนเบื่อการเขียน[๑๑๗] การพัฒนาการเรียนการสอนไปสู่ระดับที่ดีขึ้นมากแต่ยังด้อยเรื่องเงินสนับสนุน[๑๑๘] การเรียนการสอนในปัจจุบันนี้ ก็ยังเป็นแบบเดิมๆบางวัดก็เริ่มมีการนำโน๊ตบุ๊คคอมพิวเตอร์มาใช้ในสื่อการเรียนการสอนและใช้เครื่องฉายหรือใช้จอ LCD มาใช้ ก็เริ่มมีขึ้น

---

[๑๐๗] สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร (ป.ธ. ๙), เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์, เจ้าอาวาสวัดบ่อทองราษฎร์บำรุง, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๘] สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนฺตสีโล (ป.ธ. ๘), เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง, เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๙] สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗), เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง, เจ้าอาวาสวัดพะยอม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๐] สัมภาษณ์ ดร.มนูญ เชื้อชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนพนัสพิทยาคาร, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๑๑] สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การสึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๑๒] สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ (ป.ธ. ๗), รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, เจ้าอาวาสวัดตาลล้อม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๓] สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต), เจ้าคณะตำบลนาเกลือ, เจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๔] สัมภาษณ์ นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน, ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๑๕] สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ มีทรัพย์, ผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๑๖] สัมภาษณ์ นายวิทยา อรุณแสงฉาน, ผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ชลบุรี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๑๗] สัมภาษณ์ นายอดุลย์ สุขเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๑๘] สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

เรื่อยๆ แต่ก็ส่วนน้อยมาก[๑๑๙] ทางวัดควรมีแคลนงบประมาณในด้านนี้ มีกำลังในการจัดซื้อ จัดหาได้จำกัด สื่อการสอนบางวัดก็ใช้ตำราเดิมๆ ควรจะไปปรับปรุงจัดหาของใหม่และส่วนใหญ่นักเรียนมีพื้นฐานทางโลก[๑๒๐] ยังหาสื่อการสอนที่ทันสมัยไม่เพียงพอ มีใช้ไม่มากเพราะควรมีงบประมาณสนับสนุนจากผู้บริหาร[๑๒๑]

บางวัดอยู่ใกล้ถนนมีเสียงรถรบกวนก็มีส่วนทำให้ไม่มีสมาธิในการเรียน โดยแต่ละวัด แต่ละสถานที่ย่อมมีสภาพแวดล้อมไม่เหมือนกัน[๑๒๒] อยากให้ทางคณะสงฆ์ส่งบุคลากรครูผู้สอนลงพื้นที่ที่ควรมีแคลนครูสอน[๑๒๓] สถานที่เรียนอยู่ที่แออัด ไม่สงบ และมีเสียงรบกวนจากภายนอกและขนาดห้องเรียนเล็ก ไม่เหมาะสมกับจำนวนนักเรียนห้องเรียน มีฝุ่นมากเพราะห้องเรียนใกล้กับถนนเพราะผู้เรียนควรมีสมาธิในการเรียน[๑๒๔] ใช้วิธีการสอนแบบไม่ทันสมัยไม่มีเทคนิคใหม่ๆทำให้ควรมีความน่าสนใจในการเรียน[๑๒๕] พระที่สอนพระธรรมศึกษามีจำนวนน้อยที่สอนอยู่ก็สอนหลายวิชา และควรมีการสรรหาบุคลากรที่เหมาะสมในการสอน[๑๒๖]

---

[๑๑๙] สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การสึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๒๐] สัมภาษณ์ ดร.มนูญ เชื้อชาติ, ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนพนัสพิทยาคาร, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๒๑] สัมภาษณ์ นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน, ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๒๒] สัมภาษณ์ นายอดุลย์ สุขเจริญ, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๒๓] สัมภาษณ์ นายวิทยา อรุณแสงฉาน, ผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ชลบุรี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๒๔] สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ มีทรัพย์, ผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๒๕] สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๒๖] สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร), เจ้าคณะอำเภอบางละมุง, เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ตารางที่ ๔.๗ สรุปแนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

ที่	สรุปเนื้อหาสาระสำคัญ
๑	การจัดเวลาในการเรียนธรรมศึกษาของโรงเรียนไม่เหมาะสมและควรมีการประชุม ความร่วมมือกัน ระหว่างพระสอนธรรมศึกษาและคณะครูอาจารย์
๒	ผู้บริหารการศึกษาควรมีการสนับสนุนและไม่เห็นความสำคัญถึงการสอนธรรมศึกษา สื่อการสอน ของครูพระสอนธรรมศึกษามีน้อยและไม่ทันสมัยเท่าที่ควร
๓	การจัดเวลาในการเรียนธรรมศึกษาของโรงเรียนไม่เหมาะสมกับช่วงเวลา และเวลาในการสอนน้อยกว่าช่วงเวลาปกติ เนื่องจากโรงเรียนยังไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนธรรมศึกษา
๔	การจัดทำแผนการสอนของครูพระสอนธรรมศึกษาและหลักสูตรไม่สอดคล้องกัน เนื่องจากไม่มีการประชุมร่วมกันของทั้งสองฝ่าย ในการจัดการเรียบการสอน
๕	การมีส่วนร่วมนั้นในการใช้สื่อการเรียนรู้ คณะครูอาจารย์และนักเรียนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควรและสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานนั้น มีสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ และควรมีแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอน
๖	สื่อการสอนที่มีอยู่ล้าสมัยไม่สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิผล และผู้สอนมีทักษะน้อยเกินไปและความสามารถในการผลิตสื่อ
๗	พระภิกษุจัดกิจกรรมการเรียนสอนไม่เร้าใจทำให้นักเรียนเกิดความน่าเบื่อและง่วงนอนมาก ซึ่งมีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนธรรมะมีน้อยเกินไป
๘	กิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้เป็นแบบเรียบง่าย ชอบให้ทำกิจกรรมแบบเดิมๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีก ซึ่งมี กิจกรรมการเรียนการสอนไม่มีการสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนเจากประสบการณ์จริง
๙	การเรียนการสอนในปัจจุบันนี้ ก็ยังเป็นแบบเดิมๆ บางวัดก็เริ่มมีการนำโน๊ตบุ๊คคอมพิวเตอร์มาใช้ ในสื่อการเรียนการสอนและใช้เครื่องฉายหรือใช้จอ LCD มาใช้ก็เริ่มมีขึ้นเรื่อยๆ
๑๐	การอบรมธรรมะที่ถูกต้อง ต้องกระทำร่วมกันทั้งบ้าน โรงเรียน วัด หรือสังคมทั้งหมด โดยต้อง ปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็กอยู่นั้นยังไม่เต็มทีเท่าที่ควร

ในการจัดการเรียนการสอนนั้น องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ครู เพราะครูเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนในด้านต่างๆ ทั้งทางตรง และทางอ้อม และจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า พฤติกรรมการสอนของครูจัดได้ว่า เป็นพฤติกรรมในการดำเนินการสอนในชั้นเรียนที่มีความสำคัญซึ่งมีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน เพราะพฤติกรรมการสอนและพฤติกรรมการเรียน เป็นกิจกรรมที่มี

ความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างใกล้ชิด ดังนั้น พฤติกรรมการเรียนจะดีหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการสอนของครูเป็นสำคัญ[๑๒๗]

การจัดการศึกษาโดยทั่วไป เพราะแต่ละหลักสูตรมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักเรียนนักศึกษาเข้าใจ ในหลักธรรมคำสอนตรงตามเป้าหมายอยู่แล้ว ไม่ควรเปลี่ยนแปลงควรคงหลักสูตรไว้ตามเดิม แต่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นทันสมัยมากขึ้น เพื่อจูงใจให้นักศึกษาเข้ามาสนใจในการเรียน ปัญหาคือ บางที่ควรมีความพร้อมในการจัดระบบการเรียน การสอน เวลาการศึกษาน้อยไม่เพียงพอ ควรมีงบประมาณในการดำเนินการต้องพึ่งตนเอง ควรมีแคลนครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ ส่วนมากใช้ระบบพี่สอนน้อง หรือมีภูมิความรู้ยังไม่แตกฉานพอ แนวทางพัฒนา คือ ควรจัดการอบรมครูผู้สอนให้มีความรู้ความเข้าใจในวิธีการสอน และปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาธรรมศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้[๑๒๘] อุปสรรคและแนวทางการพัฒนาปัญหาไม่มีส่วนแนวทางพัฒนา ผู้บริหารชั้นสูง ท่านก็พยายามพัฒนาให้เจริญยิ่งขึ้นอยู่แล้ว และมีแนวทางอื่นเข้ามาแก้และพัฒนากันอยู่ ตลาดมาเพื่อให้มีประสิทธิผลกว่านี้[๑๒๙]

๑. ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา วิธีการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับครูผู้สอนควรมีวิธีการที่ทันสมัยไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ และควรมีการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน ควรเพิ่มการคิดวิเคราะห์และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้ทันสมัย ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอน ที่แต่เดิมใช้ระบบการท่องจำให้เกิดขบวนการที่เป็นแรงศรัทธาในการเรียนการสอนโดยเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น

๒. ด้านสื่อเรียนรู้ บรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มีหนังสือ ตาราประกอบการเรียน เป็นตำราเก่าเกินไป ควรมีการปรับปรุง และภาษาที่ใช้ยาก

๓. ด้านการจัดกิจกรรม ภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก เนื้อหาสาระในหลักสูตร เน้นการจำ ควรมีการวิเคราะห์ทำให้ไม่เข้าใจสาระในเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง จึงควรปรับปรุงภาษาที่ใช้ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย จัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าใจ มีคำอธิบายให้ชัดเจน ควรขัดเกลาสำนวนต่างๆ ให้ ทันสมัย

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล ครูผู้สอนไม่เพียงพอ ครูควรมีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ควรมีประสบการณ์ เสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง

---

[๑๒๗] สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม, ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การสึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

[๑๒๘] สัมภาษณ์ พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย), เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ, เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

[๑๒๙] สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน, ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

๔.๔ ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การจัดทำปฏิทินปฏิบัติงานในรอบปีการศึกษาหนึ่งๆ จะมีกิจกรรมหลาย อย่างที่โรงเรียนจะต้องปฏิบัติการจัดใหม่ปฏิทินปฏิบัติงานเพื่อกำหนดกิจกรรมต่างๆ ให้ชัดเจนว่าจะ กระทำวันใดเดือนใดและขณะเดียวกันก็จะเป็นเครื่องเตือนความจำของผู้ที่รับผิดชอบให้สามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามกำหนดเวลานอกจากนี้ปฏิทินปฏิบัติงานยังช่วยกระจ่ายกิจกรรมต่างๆ ของ โรงเรียนให้สัมพันธ์และเหมาะสมในแต่ละภาคเรียนโดยป้องกันมิให้กระจุกอยู่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง รวมทั้งยังเป็นเครื่องมือสำหรับผู้บริหารในการบริหารทรัพยากรด้านต่างๆ ของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิผล และคุ้มค่าอีกด้วยการจัดทำแผนการสอนผู้บริหารสถานศึกษาควรจะควบคุมติดตามการปฏิบัติการสอนของครูให้เป็นไปตามเนื้อหาและกำหนดเวลาที่ระบุไว้ในคู่มือและแผนการสอนการจัดตารางสอนผู้บริหารสถานศึกษา ควรมอบให้ผู้ช่วยฝ่ายวิชาการและคณะทำงานเป็นผู้จัดทำตารางสอนโดยผู้บริหารคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์การจัดทำตารางสอนการจัดครูเข้าสอนผู้บริหารสถานศึกษาควรเลือก จัดครูผู้สอนให้เหมาะสมกับแต่ละวิชาแต่ละระดับชั้นและความสามารถของผู้เรียนสรุปทั้ง ๔ ด้านได้ดังนี้

๑. ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา คือ กระบวนการเรียนการสอน วิธีการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับครูผู้สอนควรมีวิธีการที่ทันสมัยไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ และควรมีการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน ควรเพิ่มการคิดวิเคราะห์และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้ทันสมัย ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนที่แต่เดิมใช้ระบบการท่องจำให้เกิดขบวนการที่เป็นแรงศรัทธาในการเรียนการสอนโดยเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น[๑๓๐]

การจัดเวลาในการเรียนธรรมศึกษาของโรงเรียนไม่เหมาะสมและควรมีการประชุมความร่วมมือกันระหว่างพระสอนธรรมศึกษาและคณะครูอาจารย์[๑๓๑] ควรมีการสนับสนุนและไม่เห็นความสำคัญถึงการสอนธรรมศึกษา[๑๓๒] สื่อการสอนของครูพระสอนธรรมศึกษามีน้อยและไม่ทันสมัยเท่าที่ควร การจัดเวลาในการเรียนธรรมศึกษาของโรงเรียนไม่เหมาะสมกับช่วงเวลา และเวลาในการสอนน้อยกว่าช่วงเวลาปกติ[๑๓๓] เนื่องจากโรงเรียนยังไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนธรรมศึกษาการจัดทำแผนการสอนของครูพระสอน ธรรมศึกษาและหลักสูตรไม่สอดคล้องกันเนื่องจากไม่มีการประชุมร่วมกันของทั้งสองฝ่ายในการจัดการเรียนการสอน[๑๓๔]

การจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอนมี ๓ ส่วนคือ ปัจจัยนำเข้าไปสู่การจัดการ เช่น ครูพระสอนธรรมศึกษาและงบประมาณในการดูแลรักษา[๑๓๕] กระบวนการเรียนการสอน เช่น กำหนดห้องเรียน ชั้นเรียน ห้องสมุด ห้องประชุม ห้องน้ำ หนังสือเรียน ตำราเรียน สมุด ดินสอ ปากกา

---

[๑๓๐] สนทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.พิเชฐ ทั่งโต, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๓๑] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุทธิวัตรวิมล เจ้าอาวาสวัดหุบบอน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๓๒] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดม่วงเก่า, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๓๓] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวีระ ธมฺมเตโช เจ้าอาวาสวัดเขาคันทรง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๓๔] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนากิจจารักษ์ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๓๕] สนทนากลุ่มเฉพาะ นางสุรีรัตน์ อภินนท์พงษ์ วัฒนธรรมอำเภอศรีราชา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

กระดาษ กระดานเขียน โต๊ะ ตู้ เก้าอี้ โปรเจคเตอร์ช่วยสอน คอมพิวเตอร์ สื่อการสอน ไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น และปัจจัยนำออกมา คือ[๑๓๖] ผลผลิต นักเรียนทุกระดับชั้นสามารถเรียนตามกฎเกณฑ์ของแม่กองธรรมสนามหลวง และสอบธรรมศึกษาได้ตามเป้าหมายของกฎกระทรวง การจัดการของโรงเรียน ได้ดำเนินการตามกฎเกณฑ์คือ[๑๓๗] กำกับดูแลครูพระสอนธรรมศึกษาตามลำดับชั้นธรรมศึกษาตรี โท เอก ให้ปฏิบัติงานตรงเวลา กำกับดูแล นักเรียนทุกชั้นตั้งแต่เรียนธรรมศึกษาตรี โท เอก ให้เข้าเรียนตามเวลา กำกับดูแลอาคารให้อยู่ในความพร้อมสมบูรณ์เป็นต้น การจัดการของโรงเรียน มีความพร้อมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนธรรมศึกษาทุกชั้น[๑๓๘]

โรงเรียนมีการจัดการเพื่อการเรียนการสอนพร้อมทั้งปัจจัยนำเข้าก็พร้อมครูพระสอนธรรม ศึกษาก็พร้อม วัสดุอุปกรณ์ เช่น หนังสือเรียน ตำราเรียน หลักสูตรธรรมศึกษา สมุด ดินสอ ปากกา เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ช่วยสอน โต๊ะ เก้าอี้ ห้องเรียนก็พร้อม เพื่อดำเนินการเรียนการสอนให้เพียงพอ กับปริมาณครูพระสอนธรรมศึกษาและนักเรียน[๑๓๙] ผู้อำนวยการโรงเรียนจะเป็นผู้กำกับดูแลการจัดการของโรงเรียน ครูพระสอนธรรมศึกษาจะเป็นผู้สนับสนุนการเรียนการสอนและภารกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน[๑๔๐] ผู้อำนวยการโรงเรียนได้มอบหมายให้ครูพระสอนธรรมศึกษามีหน้าที่ดำเนินการเรียนการสอนให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์[๑๔๑] ในการกำหนดวิสัยทัศน์ ให้ครูและนักเรียน มีความรู้วิชาธรรมศึกษา สอดคล้องตามหลักสูตรปัจจุบัน โดยกำหนดพันธกิจตามที่กฎกระทรวงให้แนวทางปฏิบัติ[๑๔๒] จะให้การอุปถัมภ์ตามจำนวนนักเรียนที่สอบได้แต่ละโรงเรียนเป็นเกณฑ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนได้มอบหมายให้ครูพระสอนธรรมศึกษาเป็นผู้ดูแลการเรียนการสอนในโรงเรียนด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ท่านก็มาดูแลถามถึงความเป็นอยู่ของนักเรียนและครูเป็นบางคราว ส่วนการจัดการในโรงเรียนนี้ก็เหมือนกับ โรงเรียนอื่นๆ[๑๔๓]

๒. ด้านสื่อการเรียนรู้ คือ สื่ออุปกรณ์การสอน บรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มีหนังสือตำราประกอบการเรียนเป็นตำราเก่าเกินไป ควรมีการปรับปรุง และภาษาที่ใช้ยาก[๑๔๔]

---

[๑๓๖] สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา (มจร วังน้อย), ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๓๗] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์ เกียรติศักดิ์ กิตฺติปณฺโณ, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๓๘] สนทนากลุ่มเฉพาะ นายธวัช ใจเย็น ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจุกกะเฌอ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๓๙] สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อนุวัตร กระสังข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา (มจร วังน้อย), ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๔๐] สนทนากลุ่มเฉพาะ นายจรูญ สุวรรณพงษ์ศา ไวยาวัจกรวัดจุกกะเฌอ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๔๑] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุทธิวัตรวิมล เจ้าอาวาสวัดหุบบอน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๔๒] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดม่วงเก่า, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๔๓] สนทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.พิเชฐ ทั่งโต, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๔๔] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนากิจจารักษ์ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สื่อการสอนที่มีอยู่ล้าสมัย ไม่สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิผล และผู้สอนมีทักษะน้อยเกินไป[๑๔๕] และความสามารถในการผลิตสื่อล้าหลังสื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ไม่มีความ หลากหลายใช้แต่เดิมๆ สื่อการเรียนการสอนไม่มีดวามน่าสนใจ สื่อการเรียนการสอนไม่ทันสมัย ทำให้ง่วง นอนน่าเบื่อ สื่อการเรียนการสอนไม่อยู่ในสภาพเก่าเกินไปไม่พร้อมใช้งาน สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ เช่นคอมพิวเตอร์ เครื่องฉาย[๑๔๖] ไม่มีผู้สอนไม่มีสื่อการเรียนการสอน ในการสอนวิชาธรรมศึกษาเลย[๑๔๗]

เรื่องการจัดการโรงเรียน จะขึ้นอยู่กับผู้อำนวยการโรงเรียนมีนโยบายออมา เช่น กำหนดปัจจัยนำเข้า กำหนดกระบวนการเรียนการสอน[๑๔๘] อุปกรณ์การเรียนการสอน สวัสดิการให้แก่ครูพระสอนธรรมศึกษา และกำหนดถึงปัจจัยนำออก เช่น ผลผลิตนักเรียนสอบได้ตามกฎเกณฑ์ การจัดการโรงเรียนมีความพร้อมบริบูรณ์ คือ[๑๔๙] ครูพระสอนธรรมศึกษากำกับดูแลเรื่องตำราเรียน สมุด กระดาษปากกา กระดานเขียน เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ช่วยสอน โต๊ะ เก้าอี้ พัดลม แอร์ ห้องเรียน ห้องจริยธรรม และอื่นๆ[๑๕๐] มีอยู่พร้อมบริบูรณ์เพื่อการเรียนการสอนทุกขั้นของธรรมศึกษา ครูพระสอนธรรมศึกษาเป็น ผู้สนับสนุนช่วยเหลือการเรียนการสอนและหาที่สอบธรรมศึกษาและทดสอบธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก ก่อนสอบจริง ผู้อำนวยการโรงเรียนจะมีนโยบายการจัดการทั้งด้านบุคคล[๑๕๑] ด้านวัสดุอุปกรณ์ในโรงเรียนที่ชัดเจน มีการสนับสนุนให้แก่นักเรียนที่สอบทุกระดับชั้น การจัดการของโรงเรียนให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียน คือ[๑๕๒] ครูพระสอบธรรมศึกษาให้เพียงพอในการเรียนการสอน หนังสือเรียบ ตำราเรียน สมุด กระดาษ ปากกา กระดาษเขียน เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ช่วยสอน โต๊ะ ตู้ เก้าอี้ พัดลม แอร์ ห้องเรียนและอื่นๆ[๑๕๓]

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ สื่ออุปกรณ์การเรียนรู้นับว่ามีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ใน ๓ องค์ประกอบ คือ[๑๕๔] เนื้อหาสาระ ทักษะการฝึกปฏิบัติ กาย วาจา ใจ ครูผู้สอนทุกคนจะพิจารณาเลือกสรร จัดหา เพื่อนำมาประกอบการเรียนรู้หรือช่วยให้ผู้เรียน สามารถบรรลุเป้าหมายในการเรียนได้อย่างมีประสิทธิผลต่อการจัดการเรียนการสอน

---

[๑๔๕] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวีระ ธมฺมเตโช เจ้าอาวาสวัดเขาคันทรง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๔๖] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุทธิวัตรวิมล เจ้าอาวาสวัดหุบบอน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๔๗] สนทนากลุ่มเฉพาะ นางสุรีรัตน์ อภินนท์พงษ์ วัฒนธรรมอำเภอศรีราชา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๔๘] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์ เกียรติศักดิ์ กิตฺติปณฺโณ, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๔๙] สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อนุวัตร กระสังข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา (มจร วังน้อย), ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๕๐] สนทนากลุ่มเฉพาะ นายธวัช ใจเย็น ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจุกกะเฌอ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๕๑] สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา (มจร วังน้อย), ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๕๒] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดม่วงเก่า, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๕๓] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวีระ ธมฺมเตโช เจ้าอาวาสวัดเขาคันทรง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๕๔] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุทธิวัตรวิมล เจ้าอาวาสวัดหุบบอน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

การจัดการเรียนการสอน ได้แก่[๑๕๕] ตำรา และหนังสือเรียน รูปภาพ และแผ่นภาพวันสำคัญ วีดีโอทัศน์ พุทธประวัติ สาวก เครื่อง ฉาย ข้ามศีรษะ สื่อบุคคล(พระสงฆ์) การจัดกิจกรรมต่างๆที่เน้นคุณธรรม เหล่านี้เป็นต้น ครูจัดการเรียน การสอนได้อย่างมีประสิทธิผล[๑๕๖] และประหยัดเวลาในการอธิบาย เพราะสื่อบางขนิดจะทำให้นักเรียนเข้าใจ ในเรื่องที่ครูสอนได้อย่างชัดเจน และเห็นเป็นรูปธรรม การจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสบการณ์ และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเพื่อให้การเรียนการสอน ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพน่าสนใจ และผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้[๑๕๗]

๓. ด้านการจัดกิจกรรม คือ การจัดกิจกรรม ภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก เนื้อหาสาระในหลักสูตรเน้นการจำ ควรมีการวิเคราะห์ทำให้ไม่เข้าใจสาระในเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง จึงควร ปรับปรุงภาษาที่ใช้ ให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย จัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการเข้าใจ มีคำอธิบายให้ชัดเจน ควรขัดเกลาสำนวนต่างๆ ให้ทันสมัย[๑๕๘]

พระภิกษุจัดกิจกรรมการเรียนสอนไม่เร้าใจทำให้นักเรียนเกิดความน่าเบื่อและง่วงนอนมาก ซึ่งมีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนธรรมะมีน้อยเกินไปกิจกรรมการเรียนการ สอนที่ใช้เป็นแบบเรียบง่าย ชอบให้ทำกิจกรรมแบบเดิมๆ[๑๕๙] ซ้ำแล้วซ้ำอีก ซึ่งมีกิจกรรมการเรียนการสอน ไม่มีการสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงการเรียนการสอนในปัจจุบันนี้ ก็ยังเป็นแบบเดิมๆ บางวัดก็เริ่มมีการนำโน๊ตบุ๊ค คอมพิวเตอร์มาใช้ในสื่อการเรียนการสอน และใช้เครื่องฉายหรือใช้ จอ LCD. มาใช้ก็เริ่มมีขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ส่วนน้อยมาก[๑๖๐]

แต่ละท่านทำให้เกิดการสอดคล้องในด้านการจัดกิจกรรมในการจัดการการเรียนการสอนขั้นปฏิบัติ เป็นกิจกรรมหลักของการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมในขั้นนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการอภิปราย กิจกรรมการบรรยาย กิจกรรมการอ่าน กิจกรรมการสังเกตและการจดบันทึก[๑๖๑]

กิจกรรมการค้นคว้าในห้องสมุด กิจกรรมการทดลอง กิจกรรมการแสดงแบบต่างๆ และกิจกรรมการค้นคว้ารายงานการจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียน[๑๖๒] ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริงผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้

---

[๑๕๕] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดม่วงเก่า, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๕๖] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์ เกียรติศักดิ์ กิตฺติปญฺโญ, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๕๗] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนากิจจารักษ์ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๕๘] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวีระ ธมฺมเตโช เจ้าอาวาสวัดเขาคันทรง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๕๙] สนทนากลุ่มเฉพาะ นางสุรีรัตน์ อภินนท์พงษ์ วัฒนธรรมอำเภอศรีราชา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๖๐] สนทนากลุ่มเฉพาะ นายธวัช ใจเย็น ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจุกกะเฌอ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๖๑] สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อนุวัตร กระสังข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา (มจร วังน้อย), ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๖๒] สนทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.พิเชฐ ทั่งโต, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

น่าสนใจสอดคล้องกับวัย สติปัญญาความสามารถของผู้เรียน และเป็นกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้[๑๖๓]

เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารงานในสถานศึกษาทำให้ทราบสภาพที่นท้จริงของหลักสูตร โครงการสอน บันทึกการสอน ที่นำมาสู่การปฏิบัติว่า[๑๖๔] ประสบปัญหาอย่างไรจะได้แก้ไขปรับปรุงอย่างไร การจัดการเรียนการสอนต้องมีการวัดและประเมินผลทำให้ผู้สอนและผู้เรียนทราบข้อบกพร่องของตนเอง ผู้สอนก็ทราบว่าผลการสอนของตนเองเป็นอย่างไร ผู้เรียนก็ทราบว่าตนเองมีความรู้ ความเข้าใจเพียงใด ซึ่งจะเป็นข้อมูลในการปรับปรุงพัฒนาทั้งผู้สอนและผู้เรียน[๑๖๕] การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบัน พระพุทธศาสนานั้นเป็นผู้ดูแลและให้การสนับสนุนการศึกษาตามโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศให้มีความรู้ คู่คุณธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การจัดการธรรมศึกษาต้องมีส่วนร่วมทั้งคณะสงฆ์กับโรงเรียนให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวัตถุประสงค์ การจัดการธรรมศึกษานั้นควรให้นักเรียนได้อ่านหนังสือธรรมะ และได้ฟังครูพระสอนธรรมศึกษาแบบสภาพจริง[๑๖๖]

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล คือ การวัดผลและประเมินผลครูผู้สอนไม่เพียงพอ ครูควรมีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ควรมีประสบการณ์ เสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ควรอบรม วิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง สรุปด้านการจัดการเรียนการสอน[๑๖๗]การอบรมธรรมะที่ถูกต้อง ต้องกระทำร่วมกันทั้งบ้าน โรงเรียน วัด หรือสังคมทั้งหมด โดย ต้องปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็กอยู่นั้นยังไม่เต็มทีเท่าที่ควรการอบรมธรรมะที่ถูกต้อง ต้องกระทำร่วมกันทั้งบ้าน โรงเรียน วัด หรือสังคม ทั้งหมด โดยต้องปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็กอยู่นั้นยังไม่เต็มที่เท่าที่ควร[๑๖๘] นักเรียนที่เรียน ธรรมศึกษาแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวันมีส่วนน้อยมาก เพราะการเรียนธรรมศึกษานั้นเข้าใจยาก การคัดสรร พระธรรมศึกษาที่จบการศึกษาตั้งแต่ธรรมศึกษาชั้นโทขึ้นไป ก็พอให้ทำหน้าที่ช่วยสอนมีน้อย การพัฒนาบุคลากรเริ่มจะมีปัญหาอันเนื่องมาจากสมาชิกที่จะเข้ามาสอนธรรมศึกษาเริ่มมีน้อยลง[๑๖๙]

ครูผู้สอนและผู้จัดการศึกษาจะต้องสนับสนุนผู้เรียนโดยแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้นำผู้ ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริมและสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ[๑๗๐] และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตน การ จัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขึ้นพื้นฐาน นอกจากจะมุ่งปลูกฝังด้านปัญญา

---

[๑๖๓] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดม่วงเก่า, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๖๔] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุทธิวัตรวิมล เจ้าอาวาสวัดหุบบอน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๖๕] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวีระ ธมฺมเตโช เจ้าอาวาสวัดเขาคันทรง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๖๖] สนทนากลุ่มเฉพาะ นายธวัช ใจเย็น ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจุกกะเฌอ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๖๗] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุทธิวัตรวิมล เจ้าอาวาสวัดหุบบอน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๖๘] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์ เกียรติศักดิ์ กิตฺติปณฺโณ, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๖๙] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนากิจจารักษ์ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๗๐] สนทนากลุ่มเฉพาะ นางสุรีรัตน์ อภินนท์พงษ์ วัฒนธรรมอำเภอศรีราชา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณแล้ว[๑๗๑] ยังมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝัง ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเองเห็นอกเห็นใจอื่น สามารถแก้ปัญหา[๑๗๒] ข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเรื่องความขัดแย้งทางความคิดและการกระทำของตัว บุคคล องค์กรและสังคมเน้นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ หาทางแก้ไขโดยเฉพาะศาสนาและ วัฒนธรรมเป็นกรณีพิเศษโดยการเรียนรู้ในสาระต่าง ๆ นั้นผู้สอนต้องจัดการเรียนรู้[๑๗๓]

ผู้บริหารตามหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับการประยุกต์ใช้กับประสิทธิผลการจัดการเรียนการ สอนธรรมศึกษาในโรงเรียน คือ[๑๗๔]พุทธธรรมส่งเสริมความขยันอุตสาหะหมั่นเพียรคือหลักอิทธิบาท ๔ คุณธรรมเป็นเหตุนำไปสู่ความสำเร็จ คือ ฉันทะ พอใจรักใครในหน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบ วิริยะเพียรประกอบการเรียนการสอบตามเวลา จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในกระบวนการจัดการ วิมังสา หมั่นตริตรอง พิจารณาเหตุข้อดีและข้อเสียการจัดการ ดังต่อไปนี้[๑๗๕]

๑) ฉันทะ ได้แก่ ผู้บริหารมีใจรักในสิ่งที่ทำและรับผิดชอบงานที่ทำด้วยความมุ่งมั่นตรงเวลา สมาชิกมีส่วนร่วมประชุมพิจารณาแนวทางประสิทธิผลการจัดการการสอนธรรม เช่น มีการแต่งตั้งครูอาจารย์ ตามความเหมาะสม กำหนดบทบาทและหน้าที่ของครูอาจารย์ การเปลี่ยนแปลง การพัฒนาผลลัพธ์ การมีส่วนร่วม และความผูกพันเป็นต้น เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในโรงเรียน คือ ระบบข้อมูล โครงสร้าง ระเบียบ วิธีปฏิบัติงาน จุดแข็งคือปัจจัยภายในโรงเรียนที่เป็นข้อได้เปรียบ หรือจุดเด่นควรนำมาใช้ในการพัฒนาโรงเรียนต่อไป[๑๗๖]

๒) วิริยะ ได้แก่ ผู้บริหารมีความเพียรพยายาม ไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรค เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในโรงเรียน คือ แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลในโรงเรียนการสอนธรรมเป็นไปตามนโยบาย มีครูอาจารย์กำกับดูแลนักเรียนทุกชั้นเรียน มีระบบการทำงานที่ดีเพื่อเอื้อต่อการบรรลุเป้าหมาย กำหนดกลยุทธ์ให้ครูอาจารย์ได้เข้าร่วมสัมมนาดูงาน จุดอ่อน คือปัจจัยภายในโรงเรียนที่เป็นจุดด้อย ข้อเสียเปรียบที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือขจัดให้หมดไปอันจะเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนต่อไป[๑๗๗]

๓) จิตตะ ได้แก่ ผู้บริหารมีความคิดจดจ่อหรือเอาใจใฝ่ มีจิตผูกพันจดจ่อเฝ้าเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้นไม่ปล่อยไม่ห่างไปไหน เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในโรงเรียน คือ ปรับปรุงการเรียนการสอนอยู่เสมอ มีการพัฒนาการทำงานอย่างมีขั้นตอน เป้าหมายการเรียนการสอนตามนโยบายโรงเรียน ฝึกให้ครูอาจารย์นักเรียนมีความรับผิดชอบ โอกาสทางสภาพแวดล้อม คือปัจจัยภายนอกโรงเรียน

---

[๑๗๑] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวีระ ธมฺมเตโช เจ้าอาวาสวัดเขาคันทรง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๗๒] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุทธิวัตรวิมล เจ้าอาวาสวัดหุบบอน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๗๓] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดม่วงเก่า, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๗๔] สนทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.พิเชฐ ทั่งโต, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๗๕] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุทธิวัตรวิมล เจ้าอาวาสวัดหุบบอน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๗๖] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวีระ ธมฺมเตโช เจ้าอาวาสวัดเขาคันทรง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๗๗] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนากิจจารักษ์ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินการในระดับมหาภาค และโรงเรียนสามารถฉกฉวยข้อดีเหล่านี้มาเสริมสร้างให้หน่วยงานเข็มแข็งขึ้น[๑๗๘]

๔) วิมังสา ได้แก่ ผู้บริหารสอบสวนไตร่ตรองการใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่อง หรือข้อข้องใจเป็นต้นในกิจที่ทำ เมื่อวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในโรงเรียน คือ มีเจ้าหน้าที่ดูแลอาคารเรียน ห้องเรียนวัสดุอุปกรณ์การสอน มีการกำหนดรายได้ให้ผู้รับผิดชอบการศึกษา จัดหาอาจารย์ภายนอกมาเป็นวิทยากร มีการพัฒนา ทีมงาน อุปสรรคทางสภาพแวดล้อม คือ ปัจจัยภายนอกโรงเรียน ปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบในระดับมหาภาค ในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งโรงเรียนจำต้องหลีกเลี่ยง หรือปรับสภาพให้มีความแข็งแกร่งพร้อมที่จะเผชิญแรงกระทบดังกล่าวได้[๑๗๙]

---

[๑๗๘] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์ เกียรติศักดิ์ กิตฺติปญฺโญ, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

[๑๗๙] สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนากิจจารักษ์ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี" ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยหลักการที่เกี่ยวข้องแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นต้น โดยทำการศึกษาวิจัยทั้งเชิงปริมาณมีการดำเนินการแจกแบบสอบถาม จำนวน ๓๗๗ ชุด และได้ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพมีการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๘ รูป/คน จึงได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพแสดงให้เห็น ว่า ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ในการเพิ่มประสิทธิผลทั้ง ๔ ด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

๑. **ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา** คือ กระบวนการเรียนการสอน วิธีการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับครูผู้สอนมีวิธีการที่ทันสมัยไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ และมีการคิดวิเคราะห์ จึงควรเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน ควรเพิ่มการคิดวิเคราะห์และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้ทันสมัย ปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนที่แต่เดิมใช้ระบบการท่องจำให้เกิดขบวนการที่เป็นแรงศรัทธาในการเรียนการสอนโดยเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น

สื่อการสอนของครูพระสอนธรรมศึกษามีน้อยและไม่ทันสมัยเท่าที่ควร การจัดเวลาในการเรียนธรรมศึกษาของโรงเรียนไม่เหมาะสมกับช่วงเวลา และเวลาในการสอนน้อยกว่าช่วงเวลาปกติ เนื่องจากโรงเรียนยังไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนธรรมศึกษาการจัดทำแผนการสอนของครูพระสอนธรรมศึกษาและหลักสูตรไม่สอดคล้องกันเนื่องจากไม่มีการประชุมร่วมกันของทั้งสองฝ่ายในการจัดการเรียนการสอน

โรงเรียนมีการจัดการเพื่อการเรียนการสอนพร้อมทั้งปัจจัยนำเข้าก็พร้อมครูพระสอนธรรม ศึกษาก็พร้อม วัสดุอุปกรณ์ เช่น หนังสือเรียน ตำราเรียน หลักสูตรธรรมศึกษา สมุด ดินสอ ปากกา เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ช่วยสอน โต๊ะ เก้าอี้ ห้องเรียนก็พร้อม เพื่อดำเนินการเรียนการสอนให้เพียงพอ กับปริมาณครูพระสอนธรรมศึกษาและนักเรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนจะเป็นผู้กำกับดูแลการจัดการของโรงเรียน ครูพระสอนธรรมศึกษาจะเป็นผู้สนับสนุนการเรียนการสอนและภารกิจอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ผู้อำนวยการโรงเรียนได้มอบหมายให้ครูพระสอนธรรมศึกษามีหน้าที่ดำเนินการเรียนการสอนให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ ในการกำหนดวิสัยทัศน์ ให้ครูและนักเรียน มีความรู้วิชาธรรมศึกษา สอดคล้องตามหลักสูตรปัจจุบัน โดยกำหนดพันธกิจตามที่กฎกระทรวงให้แนวทางปฏิบัติ จะให้การอุปถัมภ์ตามจำนวนนักเรียนที่สอบได้แต่ละโรงเรียนเป็นเกณฑ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนได้มอบหมายให้ครูพระสอนธรรมศึกษาเป็นผู้ดูแลการเรียนการสอนในโรงเรียนด้านหลักธรรมทางพระพุทธ ศาสนา แต่ท่านก็มาดูแลถามถึงความเป็นอยู่ของนักเรียนและครูเป็นบางคราว ส่วนการจัดการในโรงเรียนนี้ก็เหมือนกับ โรงเรียนอื่นๆ

๒. ด้านสื่อการเรียนรู้ คือ สื่อการสอนที่มีอยู่ล้าสมัย ไม่สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิผล และผู้สอนมีทักษะน้อยเกินไป และความสามารถในการผลิตสื่อล้าหลังสื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ไม่มีความ หลากหลายใช้แต่เดิมๆ สื่อการเรียนการสอนไม่มีดวามน่าสนใจ สื่อการเรียนการสอนไม่ทันสมัย ทำให้ง่วง นอนน่าเบื่อ สื่อการเรียนการสอนไม่อยู่ในสภาพเก่าเกินไป ไม่พร้อมใช้งาน สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ เช่นคอมพิวเตอร์ เครื่องฉาย ไม่มี ผู้สอนไม่มีสื่อการเรียนการสอน ในการสอนวิชาธรรมศึกษาเลย

เรื่องการจัดการโรงเรียน จะขึ้นอยู่กับผู้อำนวยการโรงเรียนมีนโยบายออมา เช่น กำหนดปัจจัยนำเข้า กำหนดกระบวนการเรียนการสอน อุปกรณ์การเรียนการสอน สวัสดิการให้แก่ครูพระสอนธรรมศึกษา และกำหนดถึงปัจจัยนำออก เช่นผลผลิตนักเรียนสอบได้ตามกฎเกณฑ์ การจัดการโรงเรียนมีความพร้อมบริบูรณ์ คือ ครูพระสอนธรรมศึกษากำกับดูแลเรื่องตำราเรียน สมุด กระดาษ ปากกา กระดานเขียน เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ช่วยสอน โต๊ะ เก้าอี้ พัดลม แอร์ ห้องเรียน ห้องจริยธรรม และอื่นๆ มีอยู่พร้อมบริบูรณ์เพื่อการเรียนการสอนทุกขั้นของธรรมศึกษา ครูพระสอน

ธรรมศึกษาเป็น ผู้สนับสนุนช่วยเหลือการเรียนการสอนและหาที่สอบธรรมศึกษาและทดสอบธรรมศึกษาชั้นตรี โท เอก ก่อนสอบจริง ผู้อำนวยการโรงเรียนจะมีนโยบายการจัดการทั้งด้านบุคคล ด้านวัสดุอุปกรณ์ในโรงเรียนที่ชัดเจน มีการสนับสนุนให้แก่นักเรียนที่สอบทุกระดับชั้น การจัดการของโรงเรียนให้เพียงพอกับจำนวนนักเรียน คือ ครูพระสอบธรรมศึกษาให้เพียงพอในการเรียนการสอน หนังสือเรียบ ตำราเรียน สมุด กระดาษ ปากกา กระดาษเขียน เครื่องคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ช่วยสอน โต๊ะ ตู้ เก้าอี้ พัดลม แอร์ ห้องเรียนและอื่นๆ

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ สื่ออุปกรณ์การเรียนรู้นับว่ามีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้นักเรียนอยากเรียนรู้ใน ๓ องค์ประกอบ คือ เนื้อหาสาระ ทักษะการฝึกปฏิบัติ กาย วาจา ใจ ครูผู้สอนทุกคนจะพิจารณาเลือกสรร จัดหา เพื่อนำมาประกอบการเรียนรู้หรือช่วยให้ผู้เรียน สามารถบรรลุเป้าหมายในการเรียนได้อย่างมีประสิทธิผลต่อการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอน ได้แก่ ตำรา และหนังสือเรียน รูปภาพ และแผ่นภาพวันสำคัญ วีดีโอทัศน์พุทธประวัติ สาวก เครื่องฉาย ข้ามศีรษะ สื่อบุคคล (พระสงฆ์) การจัดกิจกรรมต่างๆที่เน้นคุณธรรม เหล่านี้เป็นต้น ครูจัดการเรียน การสอนได้อย่างมีประสิทธิผล และประหยัดเวลาในการอธิบาย เพราะสื่อบางขนิดจะทำให้นักเรียนเข้าใจ ในเรื่องที่ครูสอนได้อย่างชัดเจน และเห็นเป็นรูปธรรม การจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสบการณ์ และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเพื่อให้การเรียนการสอน ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพน่าสนใจ และผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

๓. ด้านการจัดกิจกรรม คือ การจัดกิจกรรม พระภิกษุจัดกิจกรรมการเรียนสอนไม่เร้าใจทำให้นักเรียนเกิดความน่าเบื่อและง่วงนอนมาก ซึ่งมีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนธรรมะมีน้อยเกินไปกิจกรรมการเรียนการ สอนที่ใช้เป็นแบบเรียบง่าย ชอบให้ทำกิจกรรมแบบเดิมๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีก ซึ่งมีกิจกรรมการเรียนการสอน ไม่มีการสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงการเรียนการสอนในปัจจุบันนี้ ก็ยังเป็นแบบเดิมๆ บางวัดก็เริ่มมีการนำโน๊ตบุ๊ค คอมพิวเตอร์มาใช้ในสื่อการเรียนการสอนและใช้เครื่องฉายหรือใช้ จอ LCD มาใช้ก็เริ่มมีขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ส่วนน้อยมาก

แต่ละท่านทำให้เกิดการสอดคล้องในด้านการจัดกิจกรรมในการจัดการการเรียนการสอนขั้นปฏิบัติ เป็นกิจกรรมหลักของการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมในขั้นนี้จัดได้หลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการอภิปราย กิจกรรมการบรรยาย กิจกรรมการอ่าน กิจกรรมการสังเกตและการจดบันทึก

กิจกรรมการค้นคว้าในห้องสมุด กิจกรรมการทดลอง กิจกรรมการแสดงแบบต่างๆ และกิจกรรมการค้นคว้ารายงานการจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้แท้จริงผู้สอนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจสอดคล้องกับวัย สติปัญญาความสามารถของผู้เรียน และเป็นกระบวนการเพื่อให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ และบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล คือ การวัดผลและประเมินผลครูผู้สอนไม่เพียงพอ ครูมีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง มีประสบการณ์ เสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน ควรอบรม

วิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง สรุปด้านการจัดการเรียนการสอน

การอบรมธรรมะที่ถูกต้อง ต้องกระทำร่วมกันทั้งบ้าน โรงเรียน วัด หรือสังคมทั้งหมด โดย ต้องปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็กอยู่นั้นยังไม่เต็มทีเท่าที่ควรการอบรมธรรมะที่ถูกต้อง ต้องกระทำร่วมกันทั้งบ้าน โรงเรียน วัด หรือสังคม ทั้งหมด โดยต้องปลูกฝังตั้งแต่ยังเด็กอยู่นั้นยังไม่เต็มที่เท่าที่ควร นักเรียนที่เรียน ธรรมศึกษาแล้วนำไปใช้ในชีวิตประจำวันมีส่วนน้อยมาก เพราะการเรียนธรรมศึกษานั้นเข้าใจยาก การคัดสรร พระธรรมศึกษาที่จบการศึกษาตั้งแต่ธรรมศึกษาชั้นโทขึ้นไป ก็พอให้ทำหน้าที่ช่วยสอนมีน้อย

การพัฒนาบุคลากรเริ่มจะมีปัญหาอันเนื่องมาจากสมาชิกที่จะเข้ามาสอนธรรมศึกษาเริ่มมีน้อยลง ครูผู้สอนและผู้จัดการศึกษาจะต้องสนับสนุนผู้เรียนโดยแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้นำ ผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริมและสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตน การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขึ้นพื้นฐาน นอกจากจะมุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณแล้ว ยังมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝัง ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเองเห็นอกเห็นใจอื่น สามารถแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเรื่องความขัดแย้งทางความคิดและการกระทำของตัว บุคคล องค์กรและสังคมเน้นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์หาทางแก้ไขโดยเฉพาะศาสนาและ วัฒนธรรมเป็นกรณีพิเศษโดยการเรียนรูในสาระต่าง ๆ นั้นผู้สอนต้องจัดการเรียนรู้

ด้านหลักธรรม

ผู้บริหารตามหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับการประยุกต์ใช้กับประสิทธิผลการจัดการเรียนการ สอนธรรมศึกษาในโรงเรียน คือ พุทธธรรมส่งเสริมความขยันอุตสาหะหมั่นเพียรคือหลักอิทธิบาท ๔ คุณธรรมเป็นเหตุนำไปสู่ความสำเร็จ คือ ฉันทะ พอใจรักใครในหน้าที่การงานที่ตนรับผิดชอบ วิริยะเพียรประกอบการเรียนการสอบตามเวลา จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในกระบวนการจัดการ วิมังสา หมั่นตริตรอง พิจารณาเหตุข้อดีและข้อเสียการจัดการ ดังต่อไปนี้

๑) ฉันทะ ได้แก่ ผู้บริหารมีใจรักในสิ่งที่ทำและรับผิดชอบงานที่ทำด้วยความมุ่งมั่นตรงเวลา สมาชิกมีส่วนร่วมประชุมพิจารณาแนวทางประสิทธิผลการจัดการการสอนธรรม เช่น มีการแต่งตั้งครูอาจารย์ ตามความเหมาะสม กำหนดบทบาทและหน้าที่ของครูอาจารย์ การเปลี่ยนแปลง การพัฒนาผลลัพธ์ การมีส่วนร่วม และความผูกพันเป็นต้น เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในโรงเรียน คือ ระบบข้อมูล โครงสร้าง ระเบียบ วิธีปฏิบัติงาน จุดแข็งคือปัจจัยภายในโรงเรียนที่เป็นข้อได้เปรียบ หรือจุดเด่นควรนำมาใช้ในการพัฒนาโรงเรียนต่อไป

๒) วิริยะ ได้แก่ ผู้บริหารมีความเพียรพยายาม ไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรค เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในโรงเรียน คือ แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลในโรงเรียนการสอนธรรมเป็นไปตามนโยบาย มีครูอาจารย์กำกับดูแลนักเรียนทุกชั้นเรียน มีระบบการทำงานที่ดีเพื่อเอื้อต่อการบรรลุเป้าหมาย กำหนดกลยุทธ์ให้ครูอาจารย์ได้เข้าร่วมสัมมนาดูงาน จุดอ่อน คือปัจจัยภายในโรงเรียนที่เป็นจุดด้อย ข้อเสียเปรียบที่ควรปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือขจัดให้หมดไปอันจะเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนต่อไป

๓) จิตตะ ได้แก่ ผู้บริหารมีความคิดจดจ่อหรือเอาใจใฝ่ มีจิตผูกพันจดจ่อเฝ้าเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้นไม่ปล่อยไม่ห่างไปไหน เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในโรงเรียน คือ ปรับปรุงการเรียนการสอนอยู่เสมอ มีการพัฒนาการทำงานอย่างมีขั้นตอน เป้าหมายการเรียนการสอนตามนโยบายโรงเรียน ฝึกให้ครูอาจารย์นักเรียนมีความรับผิดชอบ โอกาสทางสภาพแวดล้อม คือปัจจัยภายนอกโรงเรียน ปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินการในระดับมหาภาค และโรงเรียนสามารถฉกฉวยข้อดีเหล่านี้มาเสริมสร้างให้หน่วยงานเข็มแข็งขึ้น

๔) วิมังสา ได้แก่ ผู้บริหารสอบสวนไตร่ตรองการใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่อง หรือข้อข้องใจเป็นต้นในกิจที่ทำ เมื่อวิเคราะห์ สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในโรงเรียน คือ มีเจ้าหน้าที่ดูแลอาคารเรียน ห้องเรียนวัสดุอุปกรณ์การสอน มีการกำหนดรายได้ให้ผู้รับผิดชอบการศึกษา จัดหาอาจารย์ภายนอกมาเป็นวิทยากร มีการพัฒนา ทีมงาน อุปสรรคทางสภาพแวดล้อม คือ ปัจจัยภายนอกโรงเรียน ปัจจัยใดที่สามารถส่งผลกระทบในระดับมหาภาค ในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งโรงเรียนจำต้องหลีกเลี่ยง หรือปรับสภาพให้มีความแข็งแกร่งพร้อมที่จะเผชิญแรงกระทบดังกล่าวได้

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี" ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูและนักเรียน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) และกำหนดขนาด กลุ่มตัวอย่างโดยจากการคำนวณสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ได้จำนวนกลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจาก นักเรียน ๓๗๗ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ดังนั้นรวมทั้งกลุ่มครูและนักเรียนทั้งหมด ๓๗๗ ชุด ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๘ รูป/คน รวมทั้งการสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ (Focus Group Discussion) จำนวน ๑๐ รูป/คน ดำเนินการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาความ ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก (In-depth) ที่มีรายละเอียดชัดเจน สามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytic Induction) ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามระเบียบวิธีการ ผู้วิจัยขอสรุป ผลการวิจัยตามลำดับดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

๑) สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานภาพทั้งครูและนักเรียนรวมทั้งหมดจำนวน ๓๗๗ แยกเป็นนักเรียน มีจำนวน ๒๙๗ คน คิดเป็นร้อยละ๗๘.๗๗ รองลงมา คือ แยกเป็นครูมีจำนวน ๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๒๓ มีเพศหญิง จำนวน ๒๕๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๒๐ และเพศชาย จำนวน ๑๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๘๐ มีอายุระหว่าง ๑๖-๒๕ ปี จำนวน ๑๗๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒๐ รองลงมา มีอายุน้อยกว่า ๑๕ ปี จำนวน ๑๐๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๓๐ รองลงมา มีอายุ ๒๖-๓๕ จำนวน ๓๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๘๐ รองลงมา มีอายุระหว่าง ๓๖-๔๕ ปี จำนวน ๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๕๐ และมีอายุระหว่าง มีอายุ ๔๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๒๐ การศึกษาระดับมัธยมตอนปลาย จำนวน ๑๙๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕๐ รองลงมา มีการศึกษาระดับมัธยมตอนต้น จำนวน ๑๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕๐ รองลงมา มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๓๐ และมีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๕๐ สถานที่การศึกษาโรงเรียนศรีราชา จำนวน ๑๐๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๓๐ รองลงมา โรงเรียนพนัส

พิทยาคาร จำนวน ๘๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๓๐ รองลงมา โรงเรียนแสนสุขจำนวน ๓๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๔ รองลงมา โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัยจำนวน ๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๐๐ รองลงมา โรงเรียนพานทองจำนวน ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔๐ และโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยาจำนวน ๔๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๐๐

๒) ระดับความคิดเห็นของครูและนักเรียนปัจจัยที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

ครูและนักเรียนมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$= ๔.๒๕) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก อันดับแรก คือ ด้านสื่อการเรียนรู้ ($\overline{X}$=๔.๓๘) รองลงมา คือ ด้านการวัดผลและประเมินผล ($\overline{X}$=๔.๓๕) รองลงมา คือ ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา ($\overline{X}$=๔.๒๔) และอันดับสุดท้าย คือ ด้านการจัดกิจกรรม ($\overline{X}$=๔.๑๓) และมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เรียงลงมาตามลำดับ

ในด้านการหลักสูตรธรรมศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=๔.๒๔, S.D. = ๐.๕๗) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ อยู่ในระดับมาก

ในด้านสื่อการเรียนรู้ในระดับมาก ($\overline{X}$=๔.๓๘, S.D. = ๐.๖๐) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก

ในด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$=๔.๓๕, S.D. = ๐.๕๑) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก

ในด้านการจัดกิจกรรม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=๔.๑๓, S.D. = ๐.๔๘) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก

๓) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

พบว่า การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลสรุปได้ว่า

ครูและนักเรียบที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

ครูและนักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

ครูและนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

ครูและนักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียบมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

ครูและนักเรียนที่มีสถานที่การศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

๕.๑.๒ ปัจจัยที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๑. ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา คือ การจัดเวลาในการเรียนธรรมศึกษาของโรงเรียบไม่เหมาะสมและขาดการประชุมความร่วมมือกันระหว่างพระสอบธรรมศึกษาและคณะครูอาจารย์ขาดการสนับสนุนและไม่เห็นความสำคัญถึงการสอนธรรมศึกษา สื่อการสอนของครูพระสอนธรรมศึกษามีน้อยและไม่ทันสมัยเท่าที่ควรการจัดเวลาในการเรียนธรรมศึกษาของโรงเรียนไม่เหมาะสมกับช่วงเวลา และเวลาในการสอนน้อยกว่าช่วงเวลาปกติ เนื่องจากโรงเรียนยังไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนธรรมศึกษาการจัดทำแผนการสอนของครูพระสอนธรรมศึกษาและหลักสูตรไม่สอดคล้องกัน เนื่องจากไม่มีการประชุมร่วมกันของทั้งสองฝ่าย ในการจัดการเรียนการสอน ในด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$=๔.๒๔, S.D. =๐.๕๗) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๒. ด้านสื่อการเรียนรู้ คือ สื่อการสอนที่มีอยู่ล้าสมัยไม่สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้สอนมีทักษะน้อยเกินไปและความสามารถในการผลิตสื่อล้าหลัง สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ไม่มีความหลากหลายใช้แต่เดิมๆ สื่อการเรียนการสอนไม่มีความน่าสนใจ สื่อการเรียนการสอนไม่ทันสมัย ทำให้ง่วงนอนน่าเบื่อ สื่อการเรียนการสอนไม่อยู่ในสภาพเก่าเกินไปไม่พร้อมใช้งาน สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์ เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องฉาย ไม่มีผู้สอน ไม่มีสื่อการเรียนการสอน ใบการสอนวิชาธรรมศึกษาเลย ในด้านสื่อการการเรียนรู้ในระดับมาก ($\overline{X}$=๔.๓๘, S.D. = ๐.๖๐) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๓. ด้านการจัดกิจกรรม คือ พระภิกษุจัดกิจกรรมการเรียนสอนไม่เร้าใจทำให้นักเรียนเกิดความน่าเบื่อและง่วงนอนมาก ซึ่งมีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนธรรมะมีน้อยเกินไปกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้เป็นแบบเรียบง่าย ชอบให้ทำกิจกรรมแบบเดิมๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีก ซึ่งมีกิจกรรมการเรียนการสอนไม่มีการสนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง การเรียนการสอนในปัจจุบันนี้ ก็ยังเป็นแบบเดิมๆ บางวัดก็เริ่มมีการนำโน้ตบุ๊ก คอมพิวเตอร์มาใช้ในสื่อการเรียนการสอนและใช้เครื่องฉายหรือใช้จอ LCD มาใช้ ก็เริ่มมีขึ้นเรื่อยๆ แตกส่วนน้อยมาก ในด้านการจัดกิจกรรม อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=๔.๑๓, S.D. = ๐.๔๘) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล คือ ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$=๔.๓๕, S.D. = ๐.๕๑) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

๕.๑.๓ แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

จากคำถามการวิจัยข้อที่ ๓ แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี พบว่า

ผู้บริหารตามหลักอิทธิบาท ๔ สำหรับการบูรณาการหรือการประยุกต์ใช้กับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา คือ ตามหลักอิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่คอยสกัดกั้นอุปสรรค เพื่อความสำเร็จและเป็นแรงเสริมกำลังใจ ที่คอยผลักดันการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ คือ ฉันทะ เป็นข้าศึกต่อความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อแท้ มีกำลังต่อสู้ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ตนรัก ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยากก็กลายเป็นง่าย วิริยะ คือกำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง จิตตะ คือ ทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันท่วงที วิมังสา คือ ผู้บริหารต้องมีความมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล เป็นต้น

๑) **ฉันทะ** หมายถึง ผู้บริหารต้องมีความใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป เป็นอาการที่จิตใฝ่ปรารถนาอยากทำสิ่งนั้นด้วยความสุจริต ทำสิ่งดีงามเพื่อให้ความถูกต้องเกิดมีขึ้น เมื่อมีความใฝ่ใจใคร่จะทำเช่นนี้คนเราก็จะมีความเพียรสร้างสรรค์ทำสิ่งนั้นให้สำเร็จได้ โดยมีการดำเนินงานธุรการ งานสารบรรณจัดทำสถิติ จัดการตรวจสอบบัญชีกำหนดวันสอบวัดผลตามระเบียบ มีการจัดทำบัญชีนักเรียน เก็บรักษาเอกสาร มีการบำรุงรักษาวัตถุสิ่งของการเรียนการสอน

๒) **วิริยะ** หมายถึง ผู้บริหารต้องมีความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย มีความเพียรการติดตามผลการศึกษา มีการควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณการศึกษา รวบรวมเก็บเอกสารกฎระเบียบข้อบังคับคำสั่งการเรียนการสอบ บุคลากรดำเนินการตามกฎระเบียบ

๓) **จิตตะ** หมายถึง ผู้บริหารต้องมีความตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝักใฝ่ หมั่นใส่ใจ สนใจฝักใฝ่ในความดีด้วยความมั่นใจ ทำนุบำรุงส่งเสริมการศึกษา มีการพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม มีการประสานงานในการดูแลโรงเรียน มีการควบคุมดูแลโรงเรียน

๔) **วิมังสา** หมายถึง ผู้บริหารต้องมีความมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหรือหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นโดยมีการสนับสนุนการเรียนการสอน มีการส่งเสริมการเรียนการสอน มีการประสานงานติดต่อกันภายในโรงเรียน มีการปฏิบัติงานกับหน่วยงานอื่น ที่คนเราใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยคิดหาเหตุผลและสอบสวนเช่นนี้ ย่อมช่วยรวมจิตใจให้คอยกำหนดและติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา เมื่อพิจารณาแล้ว พบข้อบกพร่องของงานก็รีบแก้ไขทำให้ดียิ่งขึ้น

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๒.๑ อภิปรายผลเปรียบเทียบสภาพทั่วไปเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

๑) ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดหลักสูตรธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาปัญญา ปญฺญาสิริ (ลักษณะจันทร์),** ได้วิจัยเรื่อง "ประสิทธิผลการบริหารจัดการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพ ทั่วไปในการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ใน ปัจจุบัน พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ได้รับการอุปถัมภ์งบประมาณจากภาครัฐในปริมาณที่น้อยไม่เพียงพอต่อการพัฒนาครูขาดงบประมาณในการจ้างอาจารย์สอน ทำให้อาจารย์สอนไม่เพียงพอในหนึ่งคนจำเป็นต้องสอนหลายวิชาทำให้ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพทางด้านวิชาการได้อย่างเต็มที่อุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัยยังมีอยู่น้อย

เมื่อเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดใหญ่ๆ ที่ได้รับงบประมาณจำนวนมาก นอกจากนี้ในด้านภัตตาหารยังต้องอาศัยการบิณฑบาตและชาวบ้านให้การอุปถัมภ์ ๒) ความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากได้แก่ ด้านการสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ และอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ ด้านการพัฒนาระบบบริหารโรงเรียนให้เข้มแข็งและมีมาตรฐานเป็นโรงเรียนคุณภาพที่ยั่งยืนรองลง คือ ด้านการทำนุบำรุง เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญงอกงาม สุดท้ายคือด้านการเสริมสร้างศักยภาพให้ ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาของโลก ๓) แนวทางในการ พัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ในด้านการสร้างและพัฒนาผู้เรียนให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ ได้แก่ การพัฒนาผู้เรียนให้ก้าวทันโลกอย่างเท่าทันด้วยการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีคุณธรรม จริยธรรม และวินัยในตนเองสูง เป็นแบบอย่างของเยาวชน เป็นผู้ริเริ่ม สร้างสรรค์ และร่วมการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสู่สังคมพุทธธรรมที่ยั่งยืนเป็นผู้เรียนถึงพร้อมด้วยทักษะสากล ด้านการพัฒนาระบบบริหารโรงเรียนให้เข้มแข็ง และมีมาตรฐานเป็นโรงเรียนคุณภาพที่ยั่งยืนได้แก่ การมีระเบียบปฏิบัติ กฎหมาย มาตรการ ทางการบริหารจัดการและการจัดการศึกษามีปฏิรูประบบการติดตามประเมินผล[๑]

มีการพัฒนาระบบบริหารจัดการสู่โรงเรียนที่เป็นเลิศ มีระบบประกันคุณภาพการศึกษา และการปฏิรูปการบริหาร และการพัฒนาทรัพยากรบุคคลด้านการเสริมสร้างศักยภาพให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยติธรรม แผนกสามัญศึกษาของโลก ได้แก่ การยกระดับขีด ความสามารถให้มีความเข้มแข็งในการเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและ การสร้างโรงเรียนพระ

---

[๑] พระมหาปัญญา ปญฺญาสิริ (ลักษณะจันทร์), "ประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒", **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการ จัดการเชิงพุทธ),** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘)

ปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษานานาชาติต้นแบบ และมีเครือข่ายในระดับสากล ครอบคลุมทั่วโลก ด้านการทำนุบำรุง เผยแผ่พระพุทธ ศาสนาให้เจริญงอกงาม ได้แก่ การสร้างและพัฒนาชุมชนพระธรรมต้นแบบตามมาตรฐานชุมชนพุทธธรรมที่กำหนดไว้ การวางมาตรการเพื่อการรักษาผู้จบ การศึกษาให้ดำรงอยู่ในบรรพชิตและการนำส่งธรรมแก่ประชาชนให้ได้รับการเสริมสร้างความรู้ปัญญาด้วยหลักพุทธธรรมอย่างทั่วถึงต่อเนื่อง

๒) ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดหลักสูตรธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านสื่อการเรียนรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**สุมาลี กาญจนชาตรี** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษะ ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึม” ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑. คุณลักษณะของนักเรียนระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ ตามแนวคอบสตรักติวิซึมประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ คือ การกำกับตนเอง ทักษะทางสังคม และทักษะในการสืบสอบ ๒. กระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียน ระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึมประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ ๑) เกิดความขัดแย้งทางปัญญา นักเรียนเกิดความขัดแย้งทางความคิดที่เป็นผลจากความรู้เดิม กับข้อมูลที่รับเข้ามาใหม่ไม่สอดคล้องกัน ๒) แสวงหาคำตอบ นักเรียนจัดกลุ่มและดำเนินการค้นหาคำตอบ เพื่อลดความขัดแย้งทางปัญญาที่เกิดขึ้น ๓) ตรวจสอบความเข้าใจ นักเรียนสร้างความรู้ของตนเองผ่านการเจรจาต่อรองทางสังคม ๔) ใช้ความรู้ที่เรียนมา นักเรียนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว มาใช้ในบริบทอื่นๆ ๓. นักเรียนมีพฤติกรรมการกำกับตนเองและพฤติกรรม ที่แสดงทักษะในการสืบสอบส่วนใหญ่อยู่ในระดับควรปรับปรุง ส่วนพฤติกรรมที่แสดงทักษะทางสังคมอยู่ในระดับพอใช้ ทั้งก่อนและหลังการเรียนด้วยกระบวนการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น ๔. นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการกำกับตนเองและพฤติกรรม ที่แสดงทักษะสังคมและทักษะในการสืบสอบสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕[๒]

๓) ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดหลักสูตรธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดกิจกรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอบแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู” ผลการศึกษาพบว่า สมรรถนะด้านการเตรียมการสอนและการวางแผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นอาจารย์นิเทศกับนักศึกษาครูเกี่ยวกับ สมรรถนะการสอนของนักศึกษาครูทั้ง ๓ ด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๒. พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการจัดการความรู้ ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญที่ระดับมากที่สุด รูปแบบนี้มีลักษณะเด่น คือ การบูรณาการการจัดการความรู้กระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แนวสร้างสรรค์นิยม

---

[๒] สุมาลี กาญจนชาตรี, “การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึม”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน), (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และการประเมินผลตามสภาพจริง ๓. การนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาครูมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ในรายวิชาการพัฒนาความเป็นครูวิชาชีพ จำนวน ๖๐ คน กลุ่มทดลอง จำนวน ๓๐ คน และกลุ่มควบคุม ๓๐ คน จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test พบว่า กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสมรรถนะการสอนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕[๓]

๔) ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดหลักสูตรธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านการจัดกิจกรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีม ของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการสถาบันอุดมศึกษา”ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบ คือ ๑) ทีม ๒) กระบวนการวิจัย ๓) คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน ๔) การแบ่งปันความรู้ และ ๕) การประเมินผล ขั้นตอนการสร้างความรู้ร่วมกัน ๙ ขั้นตอน คือ ๑) เตรียมความพร้อม ๒) ตั้งทีมวิจัย ๓) กำหนดประเด็นปัญหาวิจัยและแบ่งปันประสบการณ์ ๔) วางแผนการวิจัย อภิปรายร่วมกัน ๕) เก็บรวบรวมข้อมูล ๖) วิเคราะห์ข้อมูล ๗) สะท้อนผลการปฏิบัติงาน ๘) ผสานความรู้เพื่อสร้างความรู้ใหม่ และ ๙) นำเสนอรายงานวิจัยและประเมินผล ๒. กลุ่มตัวอย่างมีทักษะการเรียนรู้เป็นทีมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่ารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวน การวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการสถาบันอุดมศึกษา มีความเหมาะสมมาก[๔]

สรุปจากการทบทวนงานวิจัยทำให้ทราบว่าการบริหารที่จะทำให้มีประสิทธิผลมุ่งเน้นความสำเร็จ ผู้นำหรือผู้บริหารจำจะต้องคำนึงถึงเป้าหมายที่ต้องการโดยอาศัยส่วนอื่นๆ การบริหารจัดการขององค์การในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ขององค์การ และประสิทธิภาพในการใช้ ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งปัจจัยคนซึ่งเป็นผู้ทำงานต่างๆ จะมีความสอดคล้องกับเป้าหมายหรือจะสำเร็จได้ผลดีเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับคนผู้บริหาร และความรู้ความสามารถและศิลปะของผู้บริหาร ประสิทธิผลของการทำงานจะบรรลุตามเป้าหมายได้มากน้อยขึ้นอยู่กับกำดำเนินการ

๕.๒.๒ อภิปรายผลเปรียบเทียบนำเสนอแนวทางการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการเรียบการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

---

[๓] บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

[๔] วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ, “การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการสถาบันอุดมศึกษา”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ผู้วิจัยจะได้อภิปรายผลความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี มีดังนี้

๑) ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านฉันทะ หมายถึง ผู้บริหารต้องมีความใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไปเป็นอาการที่จิตใฝ่ปรารถนาอยากทำสิ่งนั้นด้วยความสุจริต ทำสิ่งดีงาม เพื่อให้ความถูกต้องเกิดมีขึ้น เมื่อมีความใฝ่ใจใคร่จะทำเช่นนี้คนเราก็จะมีความเพียรสร้างสรรค์ทำสิ่งนั้นให้สำเร็จได้ โดยมีการดำเนินงานธุรการ งานสารบรรณจัดทำสถิติจัดการตรวจสอบบัญชีกำหนดวันสอบวัดผลตามระเบียบ มีการจัดทำบัญชีนักเรียน เก็บรักษาเอกสาร มีการบำรุงรักษาวัตถุสิ่งของการเรียบการสอนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาเรืองเดช ถาวรธมฺโม, ดร. (ศรีประสม)** ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตำบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่ส่งผลให้ภารกิจหรือกิจกรรมของวัดบังเกิดผลสำเร็จ เจ้าอาวาสสามารถสร้างวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้เป็นศูนย์กลางพัฒนาคุณภาพชีวิต ประชาชนและพัฒนาชุมชน คือ

๑) พระสงฆ์ขั้นปกครองของวัด ได้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน เมื่อประชาชนเกิดความศรัทธา วัดจึงสามารถปฏิบัติภารกิจต่างๆ จนบังเกิดผลสำเร็จได้ในที่สุด ๒) มีการจัดระบบการบริหารงานในวัดโดยการวางระเบียบและมอบอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของวัดให้แก่รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระภิกษุสงฆ์ในวัด ตามความรู้ความสามารถรวมถึงการตัดสินใจ ได้ตามที่เห็นเหมาะสมทำให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินงานต่างๆ ตามภารกิจของวัดอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลยิ่ง ๓) การสร้างคติธรรมประจำใจของเจ้าอาวาสแต่ละรูป เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ในการเตือนใจสำหรับพระภิกษุ สามเณรและประชาชนรอบวัดให้ยึดถือปฏิบัติ ๔) วัดสืบทอดวิธีการระบบและระเบียบปฏิบัติต่างๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของชุมชนและประชาชน ให้คงอยู่เป็นวัฒนธรรมประเพณีคู่กับวัดสืบไป ๕) วัดทำหน้าที่เป็นสื่อการในการโอนถ่ายระหว่างผู้ให้และผู้รับ เพื่อสร้างโอกาสผู้ด้อยโอกาสในด้านต่างๆ ส่งเสริมให้เกิดความเสมอภาค และเกื้อกูลกันในสังคม ๖) การสร้างสายสัมพันธ์ในระหว่างวัดกับชุมชน และวัดกับประชาชน เป็นการดึงชุมชนและประชาชนเข้าหาวัด แนะนำวัดสู่ชุมชนและประชาชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์และการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ๗) การสร้างความรู้สึกให้เกิดแก่ประชาชนว่า “วัดเป็นแหล่งชุมชน” โดยประชาชนเข้ามาร่วมใน“ศูนย์การเรียบรู้ของวัด”[๕]

๒) ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านวิริยะ หมายถึง ผู้บริหารต้องมีความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย มีความเพียรการติดตามผลการศึกษา มีการควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณการศึกษา รวบรวมเก็บเอกสารกฎระเบียบข้อบังคับ

---

[๕] พระมหาเรืองเดช ถาวรธมโม, ดร., (ศรีประสม), “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตาบลจันทนิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี”, **รายงานการวิจัย**, หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดไผ่ล้อม (พระอารามหลวง), (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ข-ค.

คำสั่งการเรียนการสอน บุคลากรดำเนินการตามกฎระเบียบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **มณกาญจน์ ทองใย** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านโครงสร้างการบริหารงาน ได้แก่ การกำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารอย่างชัดเจน สามารถปรับโครงสร้างขององค์กรให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารและคณะกรรมการสถานศึกษา คณะครู นักเรียน ผู้ปกครอง พระสงฆ์ องค์การทางราชการและองค์กรในชุมชน ร่วมกันรับผิดชอบในการดูแลเยาวชนให้ประพฤติตนเป็นคนดี ด้านกระบวนการดำเนินงาน มีการสรุปและรายงานผลการดำเนินงานตามโครงการอย่างสม่ำเสมอ ด้านผลสำเร็จที่คาดว่าจะได้รับ โดยการสร้างเยาวชนให้มีขันติ มีความอดทน อดกลั้น มีวิริยะ อุตสาหะ รู้จักการให้และทำกิจกรรมต่างๆ เป็นหมู่คณะได้[๖]

๓) ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านจิตตะ หมายถึง ผู้บริหารต้องมีความตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ หมั่นใส่ใจ สนใจฝักใฝ่ในความดีด้วยความมั่นใจทำนุบำรุงส่งเสริมการศึกษา มีการพัฒนาความรู้คู่คุณธรรม มีการประสานงานในการดูแลโรงเรียน มีการควบคุมดูแลโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**เสือ สัชชานนท์ และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการพัฒนาจริยธรรมแนวพุทธในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์” ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการพัฒนาจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา มีรูปแบบการพัฒนาที่ชัดเจนทั้งในด้านลักษณะทางกายภาพ พฤติกรรม การพัฒนาจิตใจ และปัญญา คือ รูปแบบของการพัฒนาจริยธรรมในขั้นศีล พบว่า เป็นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา โดยใช้เครื่องมือในการฝึก คือ วินัย กฎหมาย กฎ กติกา ระเบียบ การพัฒนาจริยธรรมในขั้นศีลเป็นการสร้างฐานชีวิตให้แข็งแกร่ง คนมีศีลเป็นคนไม่มีโทษ เพราะประพฤติสุจริตทางกาย การฝึกการสื่อสารที่ดี การประกอบอาชีพที่ส่งผลให้การดำรงชีวิตมีความสุข รูปแบบของการพัฒนาจริยธรรมในขั้นสมาธิ พบว่า สมาธิเป็นเครื่องมือในการทำจิตใจให้หนักแน่น เป็นการรวมกระแสจิตเป็นหนึ่งเดียว ทำให้ใจแน่วแน่ในสิ่งเดียว มีคุณภาพและสมรรถภาพทางจิต ทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง สามารถควบคุมตนเองได้ดี ทำให้จิตนุ่มนวลควรแก่การงาน และจิตมีพลังมีคุณสมนัติความพร้อมในการปฏิบัติงาน รูปแบบของพัฒนาจริยธรรมในขั้นปัญญา เป็นการพัฒนาฝึกฝนศึกษาให้เข้าใจ มีความรู้ เกิดความเข้าใจในสรรพสิ่งตามความเป็นจริง เข้าใจตามความเกิดขึ้นของสิ่งนั้น พิจารณาสภาพปัญหาตามเหตุ ตามปัจจัยที่ส่งผลต่อกัน ยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น ใช้หลักความจริงแก้ปัญหาตามที่เกิดขึ้นจริง มีจิตใจเป็นอิสระจากสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิต ดำรงตนอยู่อย่างรู้เท่าทัน ใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต เข้าใจจุดมุ่งหมายของชีวิต รู้จักวิธีที่จะนำชีวิตไปในทางที่ดี รู้จักสร้างระเบียบวินัยให้กับชีวิตและอยู่อย่างปลอดภัยไร้เวร[๗]

---

[๖] มณกาญจน์ ทองใย, “การพัฒนารูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”,**วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๙), ๒๓๕

[๗] เสือ สัจชานนท์ และคณะ, “การศึกษารูปแบบการพัฒนาจริยธรรมแนวพุทธในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์”, **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ก-ข.

๔) ความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ด้านวิมังสา หมายถึง ผู้บริหารต้องมีความมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหรือหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นโดยมีการสนับสนุนการเรียนการสอน มีการส่งเสริมการเรียนการสอน มีการประสานงานติดต่อกันภายในโรงเรียน มีการปฏิบัติงานกับหน่วยงานอื่น ที่คนเราใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยคิดหาเหตุผลและสอบสวนเช่นนี้ ย่อมช่วยรวมจิตใจให้คอยกำหนดและติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา เมื่อพิจารณาแล้ว พบข้อบกพร่องของงานก็รีบแก้ไขทำให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาธฤติ วิโรจโน** ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์” พบว่า สิกขา ๓ หรือไตรสิกขา เป็นหลักธรรมในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ประเสริฐหรือเป็นบุคคลผู้มีจิตใจดีซึ่งเหมาะสมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาพระสังฆาธิการที่มุ่งเน้นด้านการศึกษา ประกอบด้วย ๑. อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตกาย วาจาและสัมมาอาชีวะเป็นเรื่องของการฝึกฝนด้านพฤติกรรม ๒. อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกฝนในด้านคุณภาพและสมรรถนะทางจิตใจ เป็นส่วนของการฝึกฝนด้านจิตใจ และ ๓. อธิปัญญาสิกขา คือ การแกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง[๘]

๕.๒.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่เพิ่มประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอบธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูและนักเรียนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลสรุปได้ว่า

ครูและนักเรียนที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อมรา รอดดารา** ได้วิจัยเรื่อง “ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาธรรมวิทยาและความพึงพอใจของนิสิตระดับปริญญาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๔๔๔” ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและแนวคิดเรื่องสามัญลักษณ์ของผู้เรียนหลังจากเรียนจบแล้วมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนเรียนเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

๒. ผู้เรียนส่วนใหญ่พึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์และกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นทั้งในชั้นเรียนและนอกสถานที่[๙]

ครูและนักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐานการ

---

[๘] พระมหาธฤติ วิโรจโน, “รูปแบบการพัฒนาพระลังฆาธีการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔๔๖).

[๙] อมรา รอดดารา, “ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอบโดยเน้นวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาธรรมวิทยาและความพึงพอใจของนิสิตระดับปริญญาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๔๔๔”, **รายงานการวิจัย**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ก.

วิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**วัลลภา จันทร์เพ็ญ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา” ผลการวิจัย สามารถสรุปได้ดังนี้ ๑. รูปแบบที่พัฒนาขึ้น ได้แก่ รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) การดำเนินกิจกรรมของรูปแบบที่ ๓ ระยะ ได้แก่ ระยะเส้นฐาน ระยะทดลอง และระยะติดตามผล การดำเนินกิจกรรมในระยะทดลอง มีการให้ความรู้และแกปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องการจัดการความคิดความเข้าใจ ทักษะการคิดเพื่อควบคุมตนเองด้วยเทคนิคการปรับพฤติกรรมทางปัญญา การเขียนโครงการช่วยเพื่อน การซักซ้อมซ้ำ การให้ข้อมูลป้อนกลับและเสริมแรงทางบวก ๒. ผลของการใช้รูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา มีดังนี้ นักศึกษากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมจริยธรรม แตกต่างจากนักศึกษากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑[๑๐]

ครูและนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**สุมาลี กาญจนชาตรี** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษะ ของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึม”ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ ๑. คุณลักษณะของนักเรียนระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ ตามแนวคอบสตรักติวิซึมประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะ คือ การกำกับตนเอง ทักษะทางสังคม และทักษะในการสืบสอบ ๒. กระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียน ระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึมประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ ๑) เกิดความขัดแย้งทางปัญญา นักเรียนเกิดความขัดแย้งทางความคิดที่เป็นผลจากความรู้เดิม กับข้อมูลที่รับเข้ามาใหม่ไม่สอดคล้องกัน ๒) แสวงหาคำตอบ นักเรียนจัดกลุ่มและดำเนินการค้นหาคำตอบ เพื่อลดความขัดแย้งทางปัญญาที่เกิดขึ้น ๓) ตรวจสอบความเข้าใจ นักเรียนสร้างความรู้ของตนเองผ่านการเจรจาต่อรองทางสังคม ๔) ใช้ความรู้ที่เรียนมา นักเรียนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว มาใช้ในบริบทอื่นๆ ๓. นักเรียนมีพฤติกรรมการกำกับตนเองและพฤติกรรม ที่แสดงทักษะในการสืบสอบส่วนใหญ่อยู่ในระดับควรปรับปรุง ส่วนพฤติกรรมที่แสดงทักษะทางสังคมอยู่ในระดับพอใช้ ทั้งก่อนและหลังการเรียนด้วยกระบวนการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น ๔. นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการกำกับตนเองและพฤติกรรม ที่แสดงทักษะสังคมและทักษะในการสืบสอบสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕[๑๑]

---

[๑๐] วัลลภา จันทร์เพ็ญ, “การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมตามแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

[๑๑] สุมาลี กาญจนชาตรี, “การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษณะของนักเรียนระดับประถมศึกษา ในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึม”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน), (คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

ครูและนักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรีโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอบแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู” ผลการศึกษาพบว่า สมรรถนะด้านการเตรียมการสอนและการวางแผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นอาจารย์นิเทศก์กับนักศึกษาครูเกี่ยวกับ สมรรถนะการสอนของนักศึกษาครูทั้ง ๓ ด้าน พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๒. พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการจัดการความรู้ ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญที่ระดับมากที่สุด รูปแบบนี้มีลักษณะเด่น คือ การบูรณาการการจัดการความรู้ กระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แนวสร้างสรรค์นิยม การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และการประเมินผลตามสภาพจริง ๓. การนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาครูมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ในรายวิชาการพัฒนาความเป็นครูวิชาชีพ จำนวน ๖๐ คน : กลุ่มทดลอง จำนวน ๓๐ คน และกลุ่มควบคุม ๓๐ คน จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ t-test พบว่า กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสมรรถนะการสอนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕[๑๒]

ครูและนักเรียนที่มีสถานที่การศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการสถาบันอุดมศึกษา”ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบ คือ ๑) ทีม ๒) กระบวนการวิจัย ๓) คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน ๔) การแบ่งปันความรู้ และ ๕) การประเมินผล ขั้นตอนการสร้างความรู้ร่วมกัน ๙ ขั้นตอน คือ ๑) เตรียมความพร้อม ๒) ตั้งทีมวิจัย ๓) กำหนดประเด็นปัญหาวิจัยและแบ่งปันประสบการณ์ ๔) วางแผนการวิจัย อภิปรายร่วมกัน ๕) เก็บรวบรวมข้อมูล ๖) วิเคราะห์ข้อมูล ๗) สะท้อนผลการปฏิบัติงาน ๘) ผสานความรู้เพื่อสร้างความรู้ใหม่ และ ๙) นำเสนอรายงานวิจัยและประเมินผล ๒. กลุ่มตัวอย่างมีทักษะการเรียนรู้เป็นทีมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ ๐.๐๕ และกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่ารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกัน

---

[๑๒] บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์, “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

ด้วยกระบวน การวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการสถาบันอุดมศึกษา มีความเหมาะสมมาก[๑๓]

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยจึงสรุปข้อเสนอแนะประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. หลักสูตรการเรียนการสอน ควรมีการปรับให้มีความเหมาะสมทั้งทางด้านเนื้อหาและเวลา เพราะบางเนื้อหาเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยาก จำเป็นต้องใช้เวลาในการอธิบายหรือทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจ

๒. บุคลากรภายในสถานศึกษา ผู้บริหาร ครู อาจารย์และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จำเป็นต้องให้ความร่วมมือ ให้ความสำคัญต่อการเรียนการสอน เพราะไม่เช่นนั้นแล้ว ผู้เรียนและพระสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนจะไม่ให้ความเอาใจใส่ ทำให้เกิด!]ญหาต่างๆ ตามมา

๓. ค่าตอบแทนต่างๆ น้อยเกินไป ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย ควรให้เหมาะสมสอดคล้องตามความเป็นจริง

๔. สื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอ และขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในการเรียบการสอน ควรมีการสนับสนุนงบประมาณด้านสื่อการเรียนการสอน และสถานศึกษาร่วมจัดหาสื่อให้เพียงพอและเหมาะสม

๕. การประสานงานระหว่างผู้บริหาร คณะครูอาจารย์ ควรมีการประชุมหรือแลกเปลี่ยนทัศนคติมุมมองต่างๆ เพื่อได้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกับและกัน ทุกสัปดาห์หรือทุกเดือน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑. พระสอนธรรมศึกษาเป็นผู้หนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เยาวชน ฉะนั้นโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผู้บริหารสถานศึกษา

๒. ควรตระหนักถึงความสำคัญในการจัดสรรเวลาสำหรับการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาโดยเฉพาะ

๓. ควรให้ความสำคัญและตระหนักถึงความจำเป็นในการเข้าไปมีส่วนร่วมของครูพระสอนธรรมศึกษาในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับเยาวชนให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้โดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญและสนใจในเรื่องครูผู้สอน นักเรียนสถานที่สอน สื่อการสอน

๔. ควรมีการวัดผลที่ได้ประสิทธิผลและการจัดการหลักสูตรที่ต้องมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับหลักสูตรสามัญและสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ

---

[๑๓] วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ, “การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสบุนวิชาการสถาบันอุดมศึกษา”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

๕. ควรมีการวางรูปแบบการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนให้เป็นแบบอย่างเดียวกันและเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพื่อให้เยาวชนเป็นผู้ที่มีความรู้คู่คุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งจะทำให้สังคมและประเทศชาติมีความเจริญสืบไป

๖. ควรสนับสนุนส่งเสริมให้พระภิกษุผู้สอนได้รับการอบรมวิธีการสอนและเทคนิคใหม่ๆ เพื่อนนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์และศักยภาพของผู้เรียน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาสภาพทั่วไปต่อการปฏิบัติงานชองครูพระผู้สอนธรรมศึกษาในโรงเรียน

๒. ควรศึกษาเชิงพัฒนาเพื่อส่งเสริมและสร้างแรงกระตุ้นให้ครูพระผู้สอนธรรมศึกษามีความตื่นตัวและมีความพร้อมในการสอนมากยิ่งขึ้น

๓. ควรศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งเสริมความสามารถในการสอนของครูพระผู้สอนธรรมศึกษาในโรงเรียน

๔. ควรมีการศึกษาความคิดเห็นของครูพระผู้สอนธรรมศึกษาในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนและสอดคล้องกับหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

๕. ควรศึกษาประสิทธิผลการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนอื่นๆ ด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย.** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือและเอกสารทั่วไป

กรมการศาสนา. **การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๑.

กรมวิชาการ. **การจัดสาระการเรียนเพระพุทธศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

_____. **คู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

_____. **แผนการสอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ เล่มที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๙.

_____. **แผนการสอบกลุ่มวิชาสังคมศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๙.

_____. **หลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๓๔** ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๔๓. กรุงเพทมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓.

กรมศาสนา. **หลักและวิธีการศึกษาและหัวข้อจริยธรรมสำหรับใช้อบรมสั่งสอนนักเรียนนักศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

กาลัก เต๊ะขันหมาก. **หลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์: Principle of Social Science Research**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๕๓.

กิตติพันธ์ รุจิรกุล. **ทฤษฎีผู้นำทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร, ๒๕๔๙.

กิตติมา ปรีดีดิลก. **การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

จรูญ คูณมี. **การสอนสังคมศึกษา**. กาฬสินธุ์: โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์, ๒๕๕๐.

จันทรานี สงวนนาม. **เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง**. ม.ท.ป., ๒๕๔๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

จินดาลักษณ์ วัฒนประสิทธิ์. “การประเมินนโยบายสาธารณะ” ใน **เอกสารการสอนชุดวิชานโยบายสาธารณะและการวางแผน หน่วยที่ ๖**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิทยาการจัดการ, ๒๕๒๙.

จินดาลักษณ์ วัฒนสินธุ์. “การบริหารและการพัฒนาองค์การ” ใน**เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการ บริหารและพัฒนาองค์การ หน่วยที่ ๒**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, ๒๕๕๑.

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. **การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: อลีนเพรส, ๒๕๔๕.

เด่น ชะเนติยัง. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๔๓.

เติมศักดิ์ ทองอินทร์ ผศ.ดร.. **ความรู้เบื้องต้นทางการ บริหารรัฐกิจ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ทวี หงษ์วิวัฒน์. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

ทองหล่อ เดชไทย. **การบริหารเชิงกลยุทธ์สำหรับหน่วยงานสาธารณสุข**. ภาควิชาบริการงานสาธารณสุข คณะสาธารณสุขศาสตร์ กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘.

ทัศนีย์ ศุภเมธี. **หลักสูตรและการจัดการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๔๕.

ทิพาวดี เมฆสวรรค์. **การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์**. กรุงเทพมหานคร: กราฟิกฟอร์แมท ไทยแลนด์, ๒๕๓๙.

ธนจรส พูนสิทธิ์. **การจัดการองค์การและการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมก, ๒๕๔๑.

ธงชัย สันติวงษ์. **การบริหารเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.

_____. **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗.

ธร สุนทรยุทธ์. **หลักการและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา**.กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๔๖.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. **การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บิสซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒.

ธีรยุทธ พึ่งเทียร. **สถิติเบื้องต้นและการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, ๒๕๔๕.

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: อักษรปริทรรศน์, ๒๕๔๔.

ธีระรัตน์ กีจจารักษ์. **เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา**. เพชรบูรณ์: คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๔.

นิศา ชูโต. **การประเมินโครงการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มาสเตอร์เพลส, ๒๕๓๑.

บรรพต สุวรรณประเสริฐ. **การพัฒนาหลักสูตรโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ**. เชียงใหม่: แสงศิลป์, ๒๕๔๔.

บรรยงค์ โตจินดา. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทรวมสาสน์ ๑๙๗๗ จำกัด, ๒๕๔๒.

บัญชร แก้วส่อง. **องค์การ: การจัดการและการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, ๒๕๔๕.

บุญชม ศรีสะอาด. **การพัฒนาการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวีริยสาส์น, ๒๕๔๗.

บุญเยี่ยม จิตรดอนและราศี ทองสวัสดิ์. **การจัดการสภาพแวดล้อมเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ๒๕๔๗.

ประยูร อาษานาม. **คู่มือวิจัยทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.

ประสาร ทองภักดี. **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. **การวิจัยประเมินผล หลักการและกระบวนการ**. กรุงเทพมหานคร: บีเจ เพสท โปรเซสเซอร์, ๒๕๓๙.

พจน์ บุญวิเศษ. **ความเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร**. ชลบุรี: คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒.

พนัส หันนาคินทร์. **การสร้างจริยธรรมให้แก่นักเรียน**. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, ๒๕๔๖.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **กรอบความคิดในการจัดทาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **พุทธวิธีในการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). “สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา”. **โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: หจก.สามลดา, ๒๕๕๖.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล). **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. นครปฐม: เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระราชรัตนโมลี. **ชีวิตลิขิตของกรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๔๔๔.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธธรรมฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๔๒๙.

พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สุภาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

พิทยา บวรวัฒนา. **ทฤษฎีองค์การสาธารณะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศักดิโสภาการพิมพ์, ๒๕๔๑.

ภรณี กีร์ติบุตร. **การพัฒนาประสิทธิผลขององค์กร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.

ภิญโญ สาธร. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖.

มนูญ วงศ์นารี. **ฝ่ายจัดการหัวหน้าและองค์การที่มีประสิทรผล**. กรุงเทพมหานคร: นภาพัฒน์การพิมพ์, ๒๕๓๔.

มันทนา วงศ์คาฟูเจริญ. **การจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

ยงยุทธ เกษสาคร. **การวางแผนและนโยบายทางด้านทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๔๔๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

รุ่ง แก้วแดง และชัยณรงค์ สุวรรณสาร. “แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลและประสิทธิภาพองค์การ” ใน **แนวการศึกษาชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา หน่วยที่ ๑๑**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖.

เลขา คมเศวต. **การใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพพุทธสักราช ๒๕๓๐** ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๓ ประเภทวิชาพาณิชยกรรมสาขาพณิชยการในสถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา. ศูนย์ความรู้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, ๒๕๓๗.

วศิน อินทรสระ. **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วิชัย วงษ์ใหญ่. **กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวริยาสาสน์, ๒๕๔๗.

_____. พัฒนาหลักสูตรและการสอนมิติใหม่. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

วิโรจน์ สารรัตนะ. **ผู้บริหารโรงเรียน สามมิติการพัฒนาวิชาชีพสู่ความเป็นผู้บริหารที่มีประสิทธิผล** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๘.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ รศ. และคณะ. **องค์การและการจัดการ ฉบับสมบูรณ์ Organization and Management**. กรุงเทพมหานคร: Diamond in Business World, ๒๕๔๕.

_____. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๕.

ศุภชัย ยาวะประภาษ. **นโยบายสาธารณะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สมคิด บางโม. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

_____. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕.

สมใจ ลักษณะ. **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๔๔๑.

สมทรง ปุญญฤทธิ์. **เทคนิคการสอนศีลธรรมในโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประสารมิตร จำกัด, ๒๕๔๒.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพมพ์ไพบูลย์สำราญภูมิ, ๒๕๔๔.

สมยศ นาวีการ. **การบริหารเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ. ๒๕๔๔.

_____. **การบริหารตามสถานการณ์**. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ. ๒๔๔๔.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. **วิธีวิทยาการประเมินทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สมาน รังสิโยกฤษฎ์. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗.

สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๒.

สาโรช บัวศรี. **สาโรชบัวศรีกับการศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองศาสน์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. **ข้อเสนอแนะทางการปฏิรูปการศึกษาตามภารกิจสปศ**.กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๔๔.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. **สอบธรรมสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

_____. **การศึกษาพระปริยัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๒.

สิรภพ เหล่าลาภะ. **พุทธศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยกฤษฎ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๔๖.

สุนทร สุนันทชัย. **เทคนิคและวิธีการสอบสังคมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สหบัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๔๔.

สุพจน์ ทรายแก้ว. **การจัดการภาครัฐแนวใหม่**. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์เทียนวัฒนา, ๒๕๔๕.

_____. **การวัดผลการปฏิบัติงาน เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนกลยุทธ์แลการบริหารงานมุ่งผลงาน**. เชียงราย: สำนักพิมพ์สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๕.

สุพิณ เกซาคุปต์. **การจัดการปฏิบัติงาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

สุมน อมรวิวัฒน์. **การประยุกต์พุทธวิธีสอน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย , ๒๕๔๐.

_____. **สมบัติของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สุมิตร คุณานุกร. **หลักสูตรและการสอบ**. กรุงเทพมหานคร: กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๔๘.

สุวรีย์ ศิริโภคาภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา**. ลพบุรี: ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. **คิดเป็นฟ้าเป็นตามแนวพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์, ๒๕๔๑.

_____. **พุทธวิธีการสอนจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด , ๒๕๔๐.

อรุณ รักธรรม. **การพัฒนาองค์กรแนวคิดและการประยุกต์ใช้ระบบสังคม** . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๔๓.

เอกวิทย์ มณีธร. ผศ .ว่าที่ร.ต. .ดร.. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร/การจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอ็ม.ที.เพรส, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๒) วิทยานิพนธ์:

กัญญรัตน์ หงส์วรนันท์. “การศึกษาประสิทธิผลกลยุทธ์ภาพลักษณ์ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร ธุรกิจในเขตพื้นที่เทศบาลเมืองมาบตาพุด เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม” **รายงานการวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๔.

กันทิมา โชคสุชาติ. “ประสิทธผลการบริหารแนะแนวโรงเรียน มัธยม ศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: ครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๖.

กุลภรณ์ หงส์ทอง . "การวิจัยเพื่อศึกษาประสิทธิผลในการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์". **รายงานการวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล รัตนโกสินทร์, ๒๕๕๓.

ฐานิตา แซ่ลิ่ม. "ประสิทธิผลของโครงการเตรียมความรู้พื้นฐานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ คณะวิศวกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์". **รายงานการวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๓.

ดุสิต สายทอง. “ประสิทธิผลของการบริหารศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ: กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๑.

ธนู ศรีทอง และคณะ."การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑". **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์. "การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู". **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

บุญส่ง นิลแล้ว. “การประเมินหลักสูตรศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดและประเมินผลการศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๐.

ประมูล สารพันธ์. ดร.. "การศึกษาแนวทางการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์". **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ประเสริฐ จรรยาสุภาพ. “การพัฒนารูปแบบการกำหนดขนาดโรงเรียนที่เหมาะสมเชิงเศรษฐกิจของโรงเรียนมัธยมศึกษา. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา**. คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระครูไพศาลวัฒนคุณ (สมพร จิตปุญฺโญ). "ประสิทธิผลการจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดในจังหวัดปทุมธานี". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาขวัญชัย กิตฺติปาโล. "ผลการสำรวจพฤติกรรมการดำรงชีวิตตามหลักธรรมวัฒนมุข ๖ ของนักเรียนมัธยมศึกษา". **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาธฤติ วิโรจโน. “รูปแบบการพัฒนาพระสังฆาธิการเพื่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาประสงค์ กิตฺติญาโณ (พรมศรี). "การศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานบุคคลในองค์กรสมัยใหม่กับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาปัญญา ปญฺญาสิริ (ลักษณะจันทร์). "ประสิทธิผลการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒". **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระมหาเรืองเดช ถาวรธมฺโม. ดร. (ศรีประสม). “การบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนวัดไผ่ล้อม ตำบลจันท์นิมิต อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี”. **รายงานการวิจัย**. หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ วัดไผ่ล้อม พระอารามหลวง. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๔๔๔.

พระมหาศุภกิจ สุภกิจฺโจ (ภักดีแสน) “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาศูนย์การเรียนชุมชนอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๔๔๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระเมธีธรรมาลังการ และคณะ. "การใช้หลักธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑". **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระราชวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), **บทความ "การศึกษาของสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ ๕ ถึง รัชกาลที่ ๗), ใน ๑๐๐ ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย (๒๔๓๖-๒๕๓๖)", มหามกุฏราชวิทยาลัยฯ พิมพ์เป็นที่ระลึกในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี แห่งการสถาปนา**. กรุงเทพมหานคร: มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

มณกาญจน์ ทองใย. "การพัฒนารูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน". **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๙.

รังษิยา อมาตยคง. “องค์ประกอบขององค์การที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษาของสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เขตพื้นที่ภูมิภาคตะวันตก”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.

วราภรณ์ ผ่องสุวรรณ. “การพัฒนารูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกันด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยใช้คอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เป็นทีมของบุคลากรสายสนับสนุนวิชาการ สถาบันอุดมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๔๔๓.

วัลลภา จันทร์เพ็ญ. " การพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมตามแนวคิดการปรับพฤตกรรมทางปัญญา". **วิทยานิพนธ์ครุคาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย} ๒๕๔๔.

วีรวัฒน์ ทองอ่อน. “ความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติการตามบทบาทในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญกับประสิทธิผลในการจัดการเรียนการสอนของครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียนในจังหวัดปราจีนบุรี”. **วิทยานิพนท์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๖.

ศิริพร ตันติยมาศ. "การบริหารเครือข่ายโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม". **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐.

สมจิตร แก้วนาค. “การพัฒนาและศึกษาความเป็นไปได้ของระบบการประกันคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรม ของกองทัพอากาศ”. **ปริญญานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต** การวิจัยและพัฒนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สิน งามประโคน. ดร. และคณะ. "การศึกษาคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล". **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สุดารัตน์ อ่อนละเอียด. “วัฒนธรรมองค์การกับประสิทธิผลองค์การ: กรณีศึกษา กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** พัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๑.

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย. ดร. และคณะ. "การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ: ศึกษากรณี โรงเรียน วิถีพุทธ ๑๐ เขตพื้นที่ศึกษา". **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สุมาลี กาญจนชาตรี. "การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษะของนักเรียนระดับประถมศึกษาในการสร้างความรู้ตามแนวคอนสตรักติวิซึม". **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เสือ สัชชานนท์ และคณะ. "การศึกษารูปแบบการพัฒนาจริยธรรมแนวพุทธในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์". **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

อมรา รอดดารา. "ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นวิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาธรรมวิทยาและความพึงพอใจของนิสิตระดับปริญญาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี การศึกษา๒๕๔๕". **รายงานการวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๖.

เอื้อมอร ชลวร. "การจัดการความรูเชิงพุทธบูรณาการ". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๓) วารสาร / บทความ :

เพราพรรณ โกมลมาลย์, "การสอนศาสนาและหลักธรรมในประถมศึกษา". **สารพัฒนาหลักสูตร**. ปีที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๔๐: ๔๐-๔๑.

พระพะยอม กลฺยาโณ, "การใช้สื่อการสอนจริยธรรมอย่างไรจึงจะดี". **วารสารการศึกษานอกโรงเรียน**. เล่มที่ ๑๑๘ กุมภาพันธ์-มีนาคม ๒๕๔๗: ๒๔.

พุทธทาสภิกษุ. "ท่านพุทธทาสภิกขุกับการศึกษา". **วารสารครุศาสตร์**. ปีที่ ๑๑ เล่มที่ ๔๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๕: ๓๐.

วุฒิชัย จำนงค์. “การผสมผสานปฏิบัติการเพื่อผลิตภาพ”. **วารสารพัฒนบริหารศาสตร์**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ ๒๕๓๐: ๒๕๕ - ๒๖๙

สิริมงฺคโลภิกขุ (ทอง สิริมงฺคโล). "หลักธรรมในพระพุทธศาสนาในหลักสูตรม.ปลาย". **สารพัฒนาหลักสูตร**. ปีที่๖ พฤษภาคม๒๕:๔๙: ๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๔) เว็บไซต์ :

เฉียบ ไทยยิ่ง. **ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเองวิชาวิจัยชุมชน ๒๕๓๙**. แหล่งที่มาข้อมูลจาก http://www.ae.edu.swu.ac.th, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘, **สถิติจำนวนครูและนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘.** แหล่งที่มาข้อมูลจาก www.interu.net, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๙.

(๕) สัมภาษณ์ / สนทนากลุ่มเฉพาะ

สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี. เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อนุวัตร กระสังข์. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ นางสุรีรัตน์ อภินนท์พงษ์. วัฒนธรรมอำเภอศรีราชา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ นายจรูญ สุวรรณพงษ์ศา. ไวยาวัจกรวัดจุกกะเฌอ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ นายธวัช ใจเย็น. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจุกกะเฌอ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ ผศ.พิเชฐ ทั่งโต. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนากิจจารักษ์ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูภาวนาขันตยากร เจ้าคณะตำบลนามะตูม เจ้าอาวาสวัดม่วงเก่า, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์ เกียรติศักดิ์ กิตฺติปณฺโฌ, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุทธิวัตรวิมล เจ้าอาวาสวัดหุบบอน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวีระ ธมฺมเตโช เจ้าอาวาสวัดเขาคันทรง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สัมภาษณ์ ดร.มนูญ เชื้อชาติ. ผู้อำนวยการโรงเรียนโรงเรียนพนัสพิทยาคาร, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน. ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ มีทรัพย์. ผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายวิทยา อรุณแสงฉาน. ผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ชลบุรี, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม. ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การสึกษามัธยมศึกษาเขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน. ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข, ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สัมภาษณ์ นายอดุลย์ สุขเจริญ. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา, ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย). เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร). เจ้าคณะอำเภอบางละมุง เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกฺกวโร). เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่สิริธรรม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ ฌาณงฺกโร). เจ้าคณะอำเภอพานทอง เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก ป.ธ.๗). เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เจ้าอาวาสวัดบางพระวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต). เจ้าคณะตำบลนาเกลือ เจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง, ๗ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร (ป.ธ. ๙). เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์ เจ้าอาวาสวัดบ่อทองราษฎร์บำรุง, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗). เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง เจ้าอาวาสวัดพะยอม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนฺตสีโล (ป.ธ. ๘). เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม, ๕ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ (ป.ธ. ๗). รองเจ้าคณะอำเภอเมือง เจ้าอาวาสวัดตาลล้อม, ๖ ตุลาคม ๒๕๕๙.

๒. ภาษาอังกฤษ :

Armstrong. M. **Management Processes and Functions**. London CIPD, ๑๙๙๖.

Campbell F Roald. **Introduction to Educational Administration**. Boston: Allyn and Bacon, ๑๙๙๗.

Chapman. **Supervisor Survival Kit**. ๒nded. California: Science Research Associates Inc.,๑๙๙๕.

Don Hellriegel. **Management**. ๓rded. Addison: Wesley Publishing Company.lmc.,๑๙๘๒.

Ernest Dale. **Management: Theory and Practice**. New York: McGraw-Hill,๑๙๗๓.

Herbert A. Simon. **Administrative Behavior**. New york : Macmillian, ๑๙๔๗.

Hutchinson, Jonh G.. **Organization: Theory and Classical Concepts.** New York: McGraw-Hill, ๑๙๖๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

Koontz, Harold & Cyril O' Donnell. **Principle of Management: An Analysis ofManagerial Functions.** New York: McGraw-Hill, ๑๙๗๒.

Simon A Herbert. **Public Administration**. New York: Alfrcod A Kuopf, ๑๙๖๖.

Steers, Richard M. **Organizational Effectiveness : A Behavior View**. Santa Monica: Goodyear,๑๙๗๗.

ภาคผนวก ก.
รายนามผู้เชี่ยวชาญและหนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไข เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

๑. ผศ. ดร.พิเชฐ ทั่งโต	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. ผศ.ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ผศ.ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. อาจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร/แฟกซ์** ๐๒๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๔๘ **วันที่** ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต

ด้วย **พระอธิการจาลึก** ฉายา **สณฺหโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร)
เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ตรวจแก้ไขเครื่องมือวิจัยแล้ว
(ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
๒๕/๕๑/๕๙

ผู้ประสานงาน: พระอธิการจาลึก สณฺหโต
โทรติดต่อ ๐๘๔-๗๘๑-๗๕๕๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๓๐๕.๒/๓๔๘ วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์

ด้วย พระอธิการจาลึก ฉายา สณฺฐโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "**ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี**" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระอธิการจาลึก สณฺฐโต
โทรติดต่อ :๐๘๙-๗๘๒-๗๕๕๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๓๐๕.๒/๑๔๘ วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช

ด้วย **พระอธิการจาลึก ฉายา สณฺหโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระอธิการจาลึก สณฺหโก
โทรติดต่อ ๐๘๔-๗๘๒-๗๕๕๖

(ผศ.ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช)
ภาควิชารัฐศาสตร์ มจร
15 ส.ค. 59

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๓๐๕.๒/๑๔๘ วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต

ด้วย **พระอธิการจาลึก** ฉายา **สณฺฐโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "**ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี**" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ หังโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ตรวจแล้ว

(อาจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระอธิการจาลึก สณฺฐโต
โทรติดต่อ ๐๘๔-๙๘๒-๗๕๕๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๔๘ วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ด้วย พระอธิการจาลึก ฉายา สณฺฐโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระอธิการจาลึก สณฺฐโต
โทรติดต่อ :๐๘๔-๗๘๒-๗๕๕๖

(พ.อ.อ. ภัทรพล ใจเย็น)
๙ ส.ค. ๒๕๕๙

ภาคผนวก ข.
ผลการหาค่าผลการหาค่าดัชนี
ความสอดคล้องของแบบสอบถาม (IOC)

ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

ที่	ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี	คะแนนความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ					ค่า IOC=$\frac{\sum R}{N}$	เกณฑ์	ผลประเมิน	
		๑	๒	๓	๔	๕			ผ่าน	ไม่ผ่าน
	๑. ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา									
๑	ส่งเสริมให้นักเรียนรู้คุณค่าของความซื่อสัตย์	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๒	ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๓	ส่งเสริมให้นักเรียนมีความตรงต่อเวลา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๔	ส่งเสริมให้นักเรียนแก้ปัญหาชีวิตด้วยสติปัญญา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๕	ส่งเสริมให้นักเรียนรู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนแปลง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๖	ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จัก ลด ละ เลิกอบายมุข	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๗	ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๘	ส่งเสริมให้มีการคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ในสังคมด้วยหลักธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๙	ส่งเสริมให้นักเรียนรู้หลักพึ่งตนเองหรือเลี้ยงชีพด้วย ความสุจริต	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๑๐	ส่งเสริมให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมทางเพศที่ถูกต้องตามหลักศาสนา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
	๒. ด้านสื่อการเรียนรู้									
๑	จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนใฝ่รู้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๒	จัดการฝึกฝนให้นักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๓	จัดให้นักเรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๔	จัดกิจกรรมการเรียนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๕	มีการนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์กับการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๖	จัดการเรียนรู้โดยมี สื่อ วีซีดี คอมพิวเตอร์ช่วยในการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	

ที่	ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี	คะแนนความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ					ค่า IOC=$\frac{\sum R}{N}$	เกณฑ์	ผลประเมิน	
		๑	๒	๓	๔	๕			ผ่าน	ไม่ผ่าน
๗	จัดการเรียนรู้โดยนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๘	จัดให้มีการค้นคว้าจากตำราทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก เป็นต้น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๙	มีการอธิบายคำศัพท์ทางศาสนาได้อย่างชัดเจนและเข้าใจง่าย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๑๐	จัดการเรียนรู้ให้นักเรียนสามารถแยกแยะได้ชัดเจน ในเรื่องของความดีและความชั่ว	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
	๓. ด้านการจัดกิจกรรม									
๑	เป็นผู้นำด้านการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๒	มีส่วนร่วมจัดในการกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทุกครั้ง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๓	จัดกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ทุกคาบเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๔	จัดกิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๕	จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๖	จัดกิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๗	จัดกิจกรรมสมาทานศีลในวันพระ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๘	จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๙	จัดกิจกรรมให้คำปรึกษาทางด้านจิตใจแก่นักเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๑๐	จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ทำบุญตักบาตรทุกวันพระ ในโรงเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	

ที่	ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี	คะแนนความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญ					ค่า IOC=$\frac{\sum R}{N}$	เกณฑ์	ผลประเมิน	
		๑	๒	๓	๔	๕			ผ่าน	ไม่ผ่าน
	๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล									
๑	มีการแจ้งเกณฑ์การวัดและประเมินผลให้นักเรียนทราบก่อนเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๒	การวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกันจุดประสงค์การเรียนรู้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๓	การวัดและประเมินผลครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่เรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๔	มีการวัดและประเมินผลความรู้ของนักเรียนก่อนเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๕	มีการวัดและประเมินผลความรู้ของนักเรียนหลังเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๖	วิธีการวัดและประเมินผลที่ใช้มีความหลากหลาย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๗	เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๘	มีการวัดผลและประเมินผลเพื่อนร่วมเรียน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๙	มีการวัดและประเมินผลโดยครูผู้สอน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	
๑๐	มีการการวัดและประเมินผลตนเองได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๑	≥๐.๗	√	

ภาคผนวก ค.
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล
เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (TRY-OUT)

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม พระราชวรมุนี
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
อยุธยา : ๗๐ หมู่ ๑ ตำบลคลัง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๐-๓๔๕๔ ต่อ ๒๐๓๐, ๒๐๔๗, ๒๐๕๐

ที่ ศธ ๖๓๐๕.๒/๑๖๓๒

๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
เรียน **ผู้อำนวยการโรงเรียนบางละมุง จังหวัดชลบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก ฉายา สณฺหโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคลากรในหน่วยงานของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นายนพดล เหลืองอ่อน)
ผู้อำนวยการโรงเรียนบางละมุง

ผู้ประสานงาน: พระอธิการจาลึก สณฺหโต
โทรติดต่อ ๐๘๙-๗๔๐-๗๕๕๖

ภาคผนวก ง.
ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ
ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่า (Alpha Coefficient)

Reliability

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	๓๐	๑๐๐.๐
	Excluded[a]	๐	.๐
	Total	๓๐	๑๐๐.๐

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.๙๒๓	๔๐

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
a๑	๑๔๘.๕๐	๑๓๓.๐๘๖	.๕๘๙	.๙๒๐
a๒	๑๔๘.๔๐	๑๓๑.๔๙๐	.๖๘๒	.๙๑๙
a๓	๑๔๘.๔๐	๑๓๖.๘๖๙	.๒๔๕	.๙๒๓
a๔	๑๔๘.๓๗	๑๒๗.๔๑๓	.๗๙๑	.๙๑๗
a๕	๑๔๘.๑๗	๑๓๖.๔๒๐	.๓๒๕	.๙๒๒
a๖	๑๔๘.๕๗	๑๓๓.๑๕๑	.๕๑๒	.๙๒๐
a๗	๑๔๘.๕๐	๑๓๓.๐๘๖	.๕๘๙	.๙๒๐
a๘	๑๔๘.๔๐	๑๓๑.๔๙๐	.๖๘๒	.๙๑๙
a๙	๑๔๘.๖๐	๑๓๓.๙๐๓	.๕๐๘	.๙๒๐
a๑๐	๑๔๘.๒๓	๑๒๙.๗๐๒	.๗๘๖	.๙๑๗

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
b๑	๑๔๘.๔๗	๑๓๓.๙๑๓	.๕๓๒	.๙๒๐
b๒	๑๔๘.๕๗	๑๓๕.๐๘๒	.๓๔๒	.๙๒๒
b๓	๑๔๘.๖๐	๑๓๖.๗๓๑	.๒๙๑	.๙๒๓
b๔	๑๔๘.๕๐	๑๔๐.๑๙๐	.๐๑๔	.๙๒๗
b๕	๑๔๘.๕๐	๑๓๙.๕๐๐	.๐๔๒	.๙๒๗
b๖	๑๔๘.๒๗	๑๒๙.๒๓๗	.๗๙๑	.๙๑๗
b๗	๑๔๘.๔๐	๑๓๑.๔๙๐	.๖๘๒	.๙๑๙
b๘	๑๔๘.๒๓	๑๓๙.๘๔๐	.๑๔๐	.๙๒๓
b๙	๑๔๘.๓๓	๑๔๑.๗๔๗	-.๐๘๔	.๙๒๖
b๑๐	๑๔๗.๘๓	๑๓๔.๔๘๙	.๔๔๒	.๙๒๑
c๑	๑๔๘.๖๐	๑๓๖.๗๓๑	.๒๙๑	.๙๒๓
c๒	๑๔๘.๕๐	๑๔๐.๑๙๐	.๐๑๔	.๙๒๗
c๓	๑๔๘.๒๗	๑๒๙.๒๓๗	.๗๙๑	.๙๑๗
c๔	๑๔๘.๐๓	๑๓๙.๖๘๙	.๐๔๕	.๙๒๖
c๕	๑๔๘.๑๓	๑๓๗.๗๗๕	.๒๓๕	.๙๒๓
c๖	๑๔๘.๕๐	๑๓๓.๐๘๖	.๕๘๙	.๙๒๐
c๗	๑๔๘.๔๐	๑๓๑.๔๙๐	.๖๘๒	.๙๑๙
c๘	๑๔๘.๒๓	๑๓๙.๘๔๐	.๑๔๐	.๙๒๓
c๙	๑๔๘.๐๗	๑๓๔.๔๐๙	.๔๕๘	.๙๒๑
c๑๐	๑๔๗.๘๓	๑๓๔.๔๘๙	.๔๔๒	.๙๒๑
d๑	๑๔๘.๐๗	๑๓๗.๙๒๖	.๒๖๗	.๙๒๓
d๒	๑๔๘.๓๗	๑๒๗.๔๑๓	.๗๙๑	.๙๑๗
d๓	๑๔๘.๒๐	๑๓๗.๒๐๐	.๒๘๕	.๙๒๓
d๔	๑๔๘.๒๗	๑๒๙.๒๓๗	.๗๙๑	.๙๑๗
d๕	๑๔๘.๒๓	๑๒๙.๗๐๒	.๗๘๖	.๙๑๗
d๖	๑๔๘.๕๐	๑๓๓.๐๘๖	.๕๘๙	.๙๒๐
d๗	๑๔๘.๔๐	๑๓๑.๔๙๐	.๖๘๒	.๙๑๙
d๘	๑๔๘.๒๓	๑๓๙.๘๔๐	.๑๔๐	.๙๒๓
d๙	๑๔๘.๒๗	๑๒๙.๒๓๗	.๗๙๑	.๙๑๗
d๑๐	๑๔๘.๒๗	๑๒๙.๒๓๗	.๗๙๑	.๙๑๗

ภาคผนวก จ.
หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม และขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนรวมศูนย์วิจัยศรีสุคตาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๐-๓๗๕๔ ต่อ ๒๑๐๐, ๒๑๐๑, ๒๑๐๒

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๓๑๓

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระเดชพระคุณพระเทพชลธารมุนี เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก ฉายา สณฺฐโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ในการปกครองของพระเดชพระคุณ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺฐโต
โทรติดต่อ ๐๘๔-๗๘๐-๗๕๕๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดารามฯ ถนนบรมราชชนนี
แขวงศาลาธรรมสพน์ กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐
ตรวจสอบ : ๓๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒๔๔๗๙-๑๑๕ ต่อ ๒๐๒๐, ๒๐๒๑, ๒๐๒๒

ที่ ศบ ๖๑๐๕.๒/๑๓๑๒

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระครูวิทยาภินันท์ เจ้าคณะอำเภอพานทอง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก ฉายา สณฺฐโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๕ ก.ค. ๕๙

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺฐโต
โทรติดต่อ ๐๘๔-๗๘๒-๗๕๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วิโรจน์ศิริสุขราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๘๐-๑๔๕๔ ต่อ ๒๑๐๐, ๒๑๐๓, ๒๑๐๔

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๓๑๒

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระครูทัสนียคุณากร เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก** ฉายา **สณฺหโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺหโต
โทรติดต่อ ๐๔๔-๗๘๒-๗๕๕๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนรวมศูนย์วิทยบริการฯ และบรรณสารสนเทศ
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๘๐๐
ที่อยู่ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๐-๑๗๕ ต่อ ๒๒๐๐, ๒๒๐๑, ๒๒๐๒

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๓๑๒

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระครูพิศาลประชานุกิจ เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก ฉายา สณฺฌโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "**ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี**" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๗ กันยายน ๒๕๕๙

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺฌโต
โทรศัพท์ต่อ ๐๘๔-๗๘๐-๗๕๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐ ...
ศูนย์ฯ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลคำโคก อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๕๐-๐๐๕๔ ต่อ ๒๑๑๐, ๒๑๑๑, ๒๑๑๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๑๒

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระครูพิพิธกิจจารักษ์ เจ้าคณะอำเภอบางละมุง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก ฉายา สณฺหโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺหโต
โทรติดต่อ ๐๘๔-๗๘๒-๗๕๕๖

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๓๑๒

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระมหาคมสัมต์ ชินวโร เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก** อายา สณฺหโต รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺหโต
โทรติดต่อ ๐๘๔-๗๘๒-๗๕๖๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วิสดรีสุดารา แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลท่าโขลง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๐-๑๐๕๔ ต่อ ๒๑๑๐, ๒๑๑๓, ๒๑๑๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๓๑๒

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระมหาวิเชียร กนฺตสีโล เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก** ฉายา **สณฺฐโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺฐโต
โทรติดต่อ ๐๘๔-๗๘๒-๗๕๖๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารโรงศูนย์วัดศรีอุทรานุสรณ์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๘๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๙-๘๘๙-๓๔๕๔ ต่อ ๑๑๐๐, ๑๑๐๓, ๑๑๐๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๓๑๒

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหาเจริญ จิรวุฑโฒ เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก** ฉายา **สณฺฐโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "**ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี**" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(อาจารย์ ดร.พีเชฐ ทังโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺฐโต
โทรติดต่อ ๐๘๔-๗๘๒-๗๕๖๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร อาคารเรียนศูนย์วิโรจน์วิสุทธาราม พรรษาสุขุมนันท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๘๐๐
อยุธยา ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลสำโรง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๙-๗๘๒-๓๗๕๖ ที่ ๑๑๑๐, ๒๑๑๗, ๑๑๑๑

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๓๑๒

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระเดชพระคุณพระปัญญารัตนาภรณ์ เจ้าคณะตำบลนาเกลือ**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก** ฉายา **สญฺญโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูงยิ่ง

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สญฺญโต
โทรติดต่อ ๐๘๙-๗๘๒-๗๕๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร อาคารเรียนศูนย์วิทยทรัพยากร และบรรณสนเทศ
ตลาดท่าอิฐ กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
อยุธยา ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลอำโพง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๙-๘๕๒-๗๙๕๔ ต่อ ๒๒๐๐, ๒๒๐๑, ๒๒๐๒

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๓๑๒

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ รองเจ้าคณะอำเภอเมือง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก ฉายา สณฺฐโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "**ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี**" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺฐโต
โทรติดต่อ ๐๘๔-๗๘๒-๗๕๕๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์โลกศิริสุดาราม ๔๕ ถนนบรมราชชนนี
แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๒ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๐-๐๐๕๘ ที่ ๒๑๑๐, ๒๑๑๑, ๒๑๑๒

ที่ ศร ๖๑๐๕๒/๑๓๑๒

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก** ฉายา **สณฺฐโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺฐโต
โทรติดต่อ ๐๘๔-๗๘๒-๗๕๖๐

(นายสมศักดิ์ ทองเนียม)
ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม พรรษามหายุนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๐ หมู่ ๑ ตำบลบ่อโพง อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓-๕๘๑-๑๑๕๘ ต่อ ๓๐ ๑๑๑๐, ๑๑๑๑, ๑๑๑๒

ที่ ศธ ๖๓๐๕.๒/๑๓๑๓

๗ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระอธิการจาลึก ฉายา สณฺฐโต** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๕๐๑๓** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดชลบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคคลากรในหน่วยงานของท่าน เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน พระอธิการจาลึก สณฺฐโต
โทรติดต่อ ๐๘๙-๗๘๒-๗๕๖๖

ภาคผนวก ฉ.
แบบสอบถาม
และ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

.....

<u>คำชี้แจง</u>

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี อันจะเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอนธรรมศึกษา ทั้งยังสามารถใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรค และพัฒนาระบบการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาต่อไป

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลการวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พระอธิการจาลึก สญฺญโต
นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

<u>ตอนที่ ๑</u> เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

<u>คำชี้แจง</u> โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับท่านผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. สถานภาพ

☐ ครู ☐ นักเรียน

๒. เพศ

☐ ชาย ☐ หญิง

๓. อายุ

☐ น้อยกว่า ๑๕ ปี ☐ ๑๖ – ๒๕ ปี

☐ ๒๖ – ๓๕ ปี ☐ ๓๖ – ๔๕ ปี

☐ ๔๖ ปีขึ้นไป

๔. ระดับการศึกษา

☐ มัธยมศึกษาตอนต้น ☐ มัธยมศึกษาตอนปลาย

☐ ปริญญาตรี ☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๕. สถานที่การศึกษา

☐ โรงเรียนพนัสพิทยาคาร ☐ โรงเรียนศรีราชา

☐ โรงเรียนพานทอง ☐ โรงเรียนแสนสุข

☐ โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ☐ โรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา

<u>ตอนที่ ๒</u> เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

<u>คำชี้แจง</u> โปรดอ่านข้อคำถามแต่ละข้อให้เข้าใจ แล้วพิจารณาออกความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับการปฏิบัติที่มีผลต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง มีการปฏิบัติ อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ที่	ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี	ระดับของการปฏิบัติ				
		มากที่สุด ๕	มาก ๔	ปานกลาง ๓	น้อย ๒	น้อยที่สุด ๑
	๑. ด้านการจัดหลักสูตรธรรมศึกษา					
๑	ส่งเสริมให้นักเรียนรู้คุณค่าของความซื่อสัตย์					
๒	ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง					
๓	ส่งเสริมให้นักเรียนมีความตรงต่อเวลา					
๔	ส่งเสริมให้นักเรียนแก้ปัญหาชีวิตด้วยสติปัญญา					
๕	ส่งเสริมให้นักเรียนรู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนแปลง					
๖	ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จัก ลด ละ เลิกอบายมุข					
๗	ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน					
๘	ส่งเสริมให้มีการคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ในสังคมด้วยหลักธรรม					
๙	ส่งเสริมให้นักเรียนรู้หลักพึ่งตนเองหรือเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต					
๑๐	ส่งเสริมให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมทางเพศที่ ถูกต้องตามหลักศาสนา					
	๒. ด้านสื่อการเรียนรู้					
๑	จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนใฝ่รู้					
๒	จัดการฝึกฝนให้นักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง					
๓	จัดให้นักเรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน					
๔	จัดกิจกรรมการเรียนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม					
๕	มีการนำหลักธรรมเข้ามาประยุกต์กับการสอน					
๖	จัดการเรียนรู้โดยมี สื่อ วีซีดี คอมพิวเตอร์ช่วยในการสอน					
๗	จัดการเรียนรู้โดยนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันประยุกต์ใช้ในการสอน					
๘	จัดให้มีการค้นคว้าจากตำราทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก เป็นต้น					
๙	มีการอธิบายคำศัพท์ทางศาสนาได้อย่างชัดเจน					
๑๐	จัดการเรียนรู้ให้นักเรียนสามารถแยกแยะได้ชัดเจน ในเรื่องของความดีและความชั่ว					

ที่	ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี	ระดับของการปฏิบัติ				
		มากที่สุด ๕	มาก ๔	ปานกลาง ๓	น้อย ๒	น้อยที่สุด ๑
	๓. ด้านการจัดกิจกรรม					
๑	เป็นผู้นำด้านการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา					
๒	มีส่วนร่วมจัดในการกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทุกครั้ง					
๓	จัดกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ทุกคาบเรียน					
๔	จัดกิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน					
๕	จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม					
๖	จัดกิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท					
๗	จัดกิจกรรมสมาทานศีลในวันพระ					
๘	จัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม					
๙	จัดกิจกรรมให้คำปรึกษาทางด้านจิตใจแก่นักเรียน					
๑๐	จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ทำบุญตักบาตรทุกวันพระในโรงเรียน					
	๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล					
๑	มีการแจ้งเกณฑ์การวัดและประเมินผลให้นักเรียนทราบก่อนเรียน					
๒	การวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องกันจุดประสงค์การเรียนรู้					
๓	การวัดและประเมินผลครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่เรียน					
๔	มีการวัดและประเมินผลความรู้ของนักเรียนก่อนเรียน					
๕	มีการวัดและประเมินผลความรู้ของนักเรียนหลังเรียน					
๖	วิธีการวัดและประเมินผลที่ใช้มีความหลากหลาย					
๗	เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน					
๘	มีการวัดผลและประเมินผลเพื่อนร่วมเรียน					
๙	มีการวัดและประเมินผลโดยครูผู้สอน					
๑๐	มีการการวัดและประเมินผลตนเองได้					

<u>ตอนที่ ๓</u> เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ใน ๔ ด้าน

๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน

ปัญหาและอุปสรรค .....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ .....

.....

.....

.....

๒) ด้านสื่อการเรียนรู้

ปัญหาและอุปสรรค .....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ .....

.....

.....

.....

๓) ด้านการจัดกิจกรรม

ปัญหาและอุปสรรค .....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ .....

.....

.....

.....

๔) ด้านการพัฒนาคนตามหลักพระพุทธศาสนา

ปัญหาและอุปสรรค .....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ .....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง
ประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี

.....

<u>คำชี้แจง</u>

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยฉบับนี้นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ซึ่งผลวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์สำหนับเป็นข้อมูลและแนวทางสำหรับผู้วิจัย ผู้บริหารโรงเรียนในเขตจังหวัดชลบุรี ในการบริหารจัดการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ตลอดจนเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ต่อสาธารณชนต่อไป แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี สภาพบัญหาทั่วไป และปัญหาอุปสรรค ที่มีผลต่อในปัจจุบันเป็นอย่างไรและแนวทางการพัฒนาอย่างไร

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอแนวทางประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ตามหลักอิทธิบาท ๔ มีดังนี้

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอแนวทางประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ตามหลักการวิเคราะห์ (SWOT) มีดังนี้

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลการวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้ด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พระอธิการจาลึก สญฺญโต
นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ฉายา/นามสกุล .....

ตำแหน่งหน้าที่/การงานปัจจุบัน.....

สถานที่สัมภาษณ์ ..... วัน เดือน ปี .....

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย) .....

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี สภาพบัญหาทั่วไป และปัญหาอุปสรรค ที่มีผลต่อในปัจจุบันเป็นอย่างไรและแนวทางการพัฒนาอย่างไร ใน ๔ ด้าน

๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๒) ด้านสื่อการเรียนรู้

.....

.....

.....

๓) ด้านการจัดกิจกรรม

.....

.....

.....

๔) ด้านการพัฒนาคนตามหลักพระพุทธศาสนา

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอแนวทางประสิทธิผลการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดชลบุรี ตามหลักอิทธิบาท ๔ มีดังนี้

ฉันทะ .....

.....

.....

วิริยะ .....

.....

.....

จิตตะ .....

.....

.....

วิมังสา .....

.....

.....

****

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ข้อมูลในการตอบแบบสัมภาษณ์

ภาคผนวก ช.
รูปภาพในการสัมภาษณ์

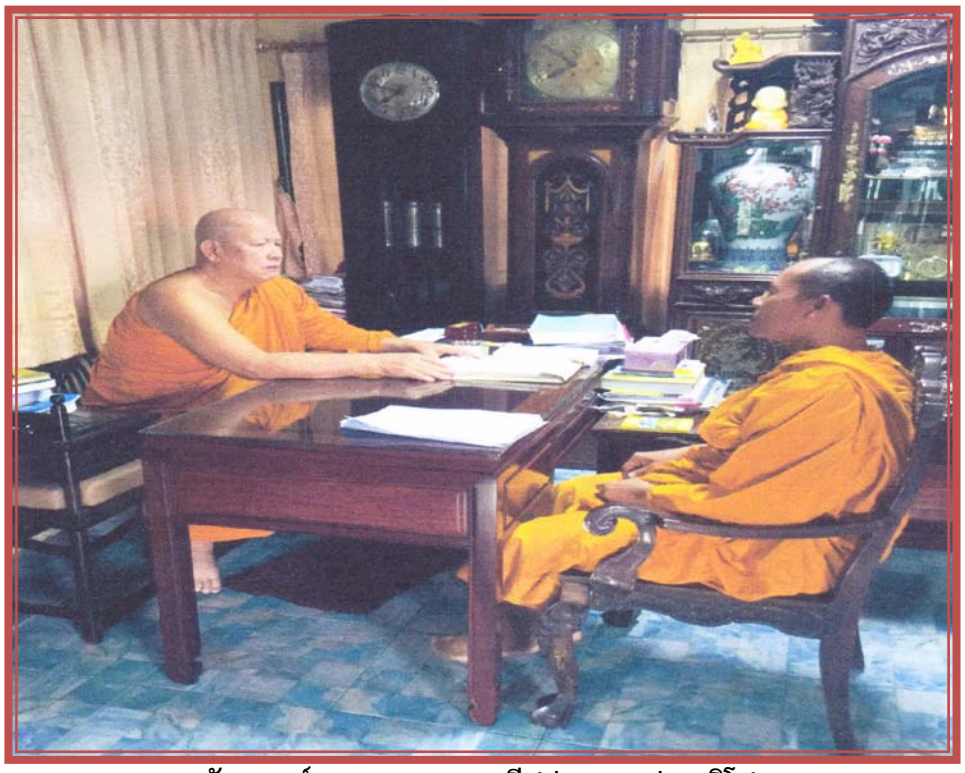

สัมภาษณ์ พระเทพชลธารมุนี (ประจวบ ปาสาทิโก)
เจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหาร (พระอารามหลวง)เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี
วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ พระครูวิทยาภินันท์ (ชัยณรงค์ ฌาณงฺกโร)
เจ้าอาวาสวัดโป่งตามุข เจ้าคณะอำเภอพานทอง วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

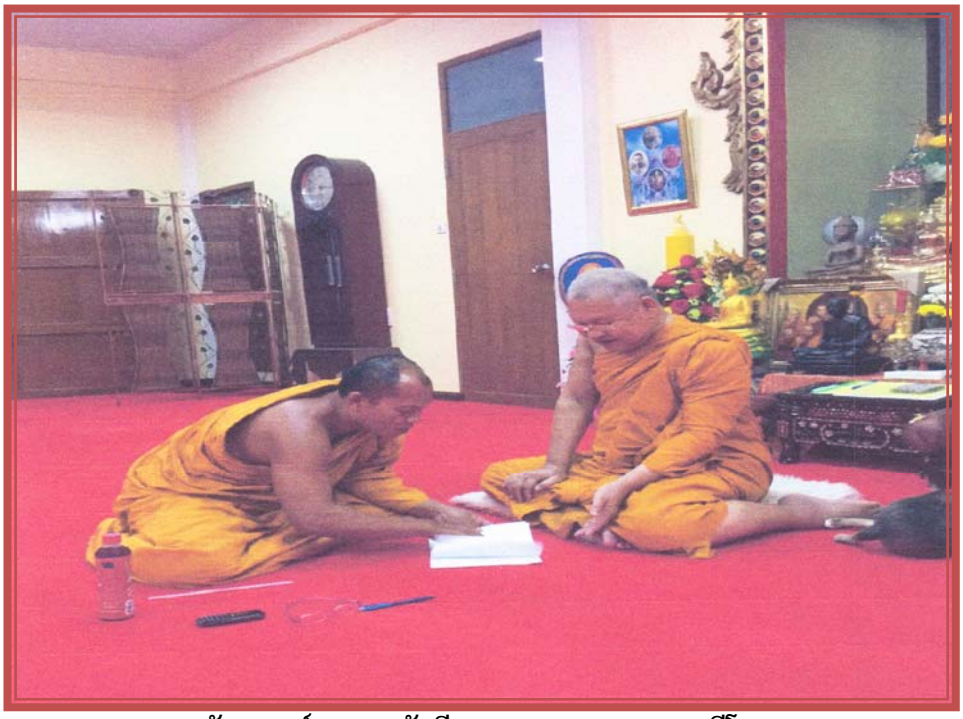

สัมภาษณ์ พระครูทัสนียคุณากร (วรรณะ ทสฺสนีโย)
เจ้าอาวาสวัดสัตหีบ เจ้าคณะอำเภอสัตหีบ
วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ พระครูพิศาลประชานุกิจ (ดำรง จกฺกวโร)
เจ้าอาวาสวัดหนองใหญ่ศิริธรรม เจ้าคณะอำเภอหนองใหญ่ วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ พระครูพิพิธกิจจารักษ์ (สนัด กนฺตจาโร)
เจ้าอาวาสวัดหนองปรือ เจ้าคณะอำเภอบางละมุง
วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร กนฺตสีโล
เจ้าอาวาสวัดอมพนมวนาราม เจ้าคณะอำเภอบ่อทอง
วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ พระมหาคมสันต์ ชินวโร (ป.ธ. ๙)
เจ้าอาวาสวัดบ่อทองราษฎร์บำรุง เจ้าคณะอำเภอเกาะจันทร์
วันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ พระมหาเจริญ จิรวุฑฺโฒ (ป.ธ. ๗)
เจ้าอาวาสวัดพะยอม เจ้าคณะอำเภอบ้านบึง
วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ พระมหาสมพงษ์ กิตฺติคุโณ (ป.ธ. ๗)
เจ้าอาวาสวัดตาลล้อม รองเจ้าคณะอำเภอเมืองชลบุรี
วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

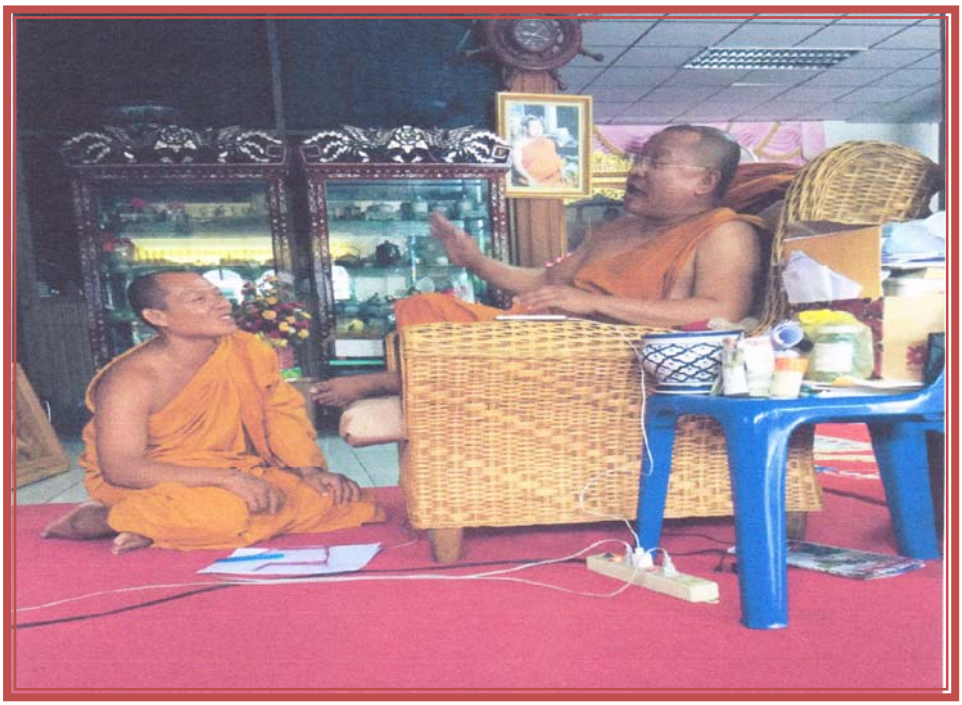

สัมภาษณ์ พระปัญญารัตนาภรณ์ (อนันต์ ธมฺมโชโต)
เจ้าอาวาสวัดชัยมงคลพระอารามหลวง เจ้าคณะตำบลนาเกลือ
วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ทองเนียม
ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๘ จังหวัดชลบุรี
วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นางสาวเฉิดเฉลา แก้วประเคน
ผู้อำนวยการโรงเรียนศรีราชา
วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙

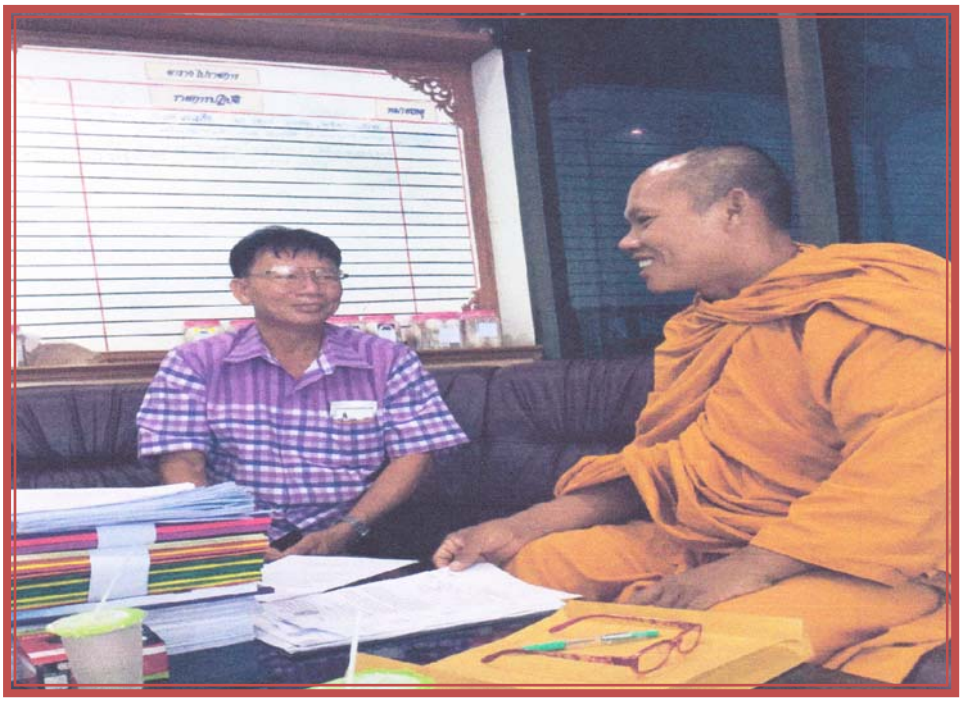

สัมภาษณ์ นายอดุลย์ สุขเจริญ
ผู้อำนวยการโรงเรียนบ่อทองวงษ์จันทร์วิทยา
วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นายวิทยา อรุณแสงฉาน
ผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ชลบุรี
วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ จิรัสคามิน
ผู้อำนวยการโรงเรียนแสนสุข
วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ ดร.มนูญ เชื้อชาติ
ผู้อำนวยการโรงเรียนพนัสพิทยาคาร วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙

สัมภาษณ์ นายราเชนทร์ มีทรัพย์
ผู้อำนวยการโรงเรียนพานทอง
วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๕๙

ภาคผนวก ซ.
รายนามผู้เข้าร่วม
(Focus Group Discussion)

รายนามผู้เชี่ยวชาญที่เป็นพระภิกษุและผู้ทรงคุณวุฒิ
เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
จำนวน ๑๑ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปญฺโญ, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาการวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. อาจารย์ ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. อาจารย์ ดร.อนุวัตร กระสังข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. พระครูสุทธิวัตรวิมล เจ้าอาวาสวัดหุบบอน

๖. พระครูภาวนาขันตยากร (เกรียงศักดิ์ ขนฺติโก) เจ้าอาวาสวัดม่วงเก่า เจ้าคณะตำบลนามะตูม

๗. พระมหาวีระ ธมฺมเตโช เจ้าอาวาสวัดเขาคันทรง

๘. พระครูภาวนากิจจารักษ์ (วิเศษ อสฺสโว) เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน

๙. นางสุรีรัตน์ อภินนท์พงษ์ วัฒนธรรมอำเภอศรีราชา

๑๐. นายธวัช ใจเย็น ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดจุกกะเฌอ

๑๑. นายจรูญ สุวรรณพงษ์ศา ไวยาวัจกร วัดจุกกะเฌอ

ภาคผนวก ฌ
รูปภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ
(Focus-group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion)
งานวิจัยเรื่อง
โดย พระอธิการ จาลึก สญญโต
วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

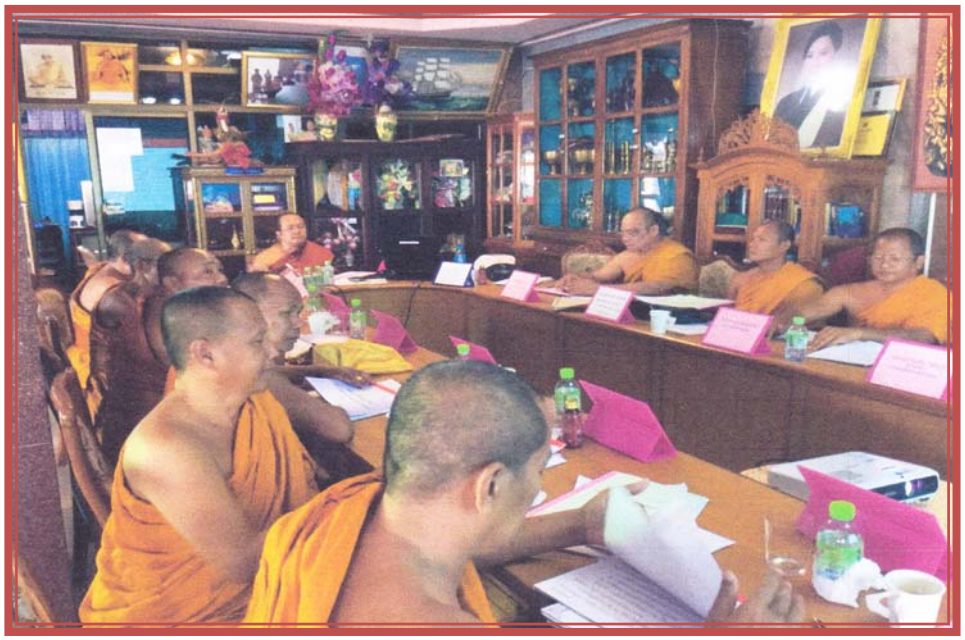

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระอธิการจาลึก สญฺญโต (เย็นสำราญ)

เกิด : วันที่ ๓๑ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๔

สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๒๘๘ / ๒ ตำบลหนองขาม อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๓๒ นักธรรมชั้นเอก
: พ.ศ. ๒๕๕๒ สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
: พ.ศ. ๒๕๕๖ สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต พธ.บ. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
: พ.ศ. ๒๕๕๗ สำเร็จการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต พธ.บ. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อุปสมบท : วันที่ ๑๐ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๔๐

สังกัด : วัดจุกกะเฌอ ตำบลบึง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

หน้าที่ : เจ้าอาวาสวัดจุกกะเฌอ ตำบลบึง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
: ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดจุกกะเฌอ ตำบลบึง อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
: โทร ๐๘-๔๗๘๒๗-๕๕๖

การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี
THE PROMOTION OF BUDDHADHAMMA FOR DEVELOPMENT OF OUTSTANDING COMMUNITY IN RATCHABURI PROVINCE

พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก (อุกฤษโชค)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก (อุกฤษโชค)

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Promotion of Buddhadhamma for Development of Outstanding Community in Ratchaburi Province

Phra Suruvut Sirivaḍḍhako (Ukitchock)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2016

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

.....
(พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

พระปลัดระพิน พุทธิสาโร ..... ประธานกรรมการ
(พระปลัดระพิน พุทธิสาโร, ดร.)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.อุทัย สติมั่น)

..... กรรมการ
(พระอุดมสิทธินายก, ดร.)

..... กรรมการ
(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปณฺโณ, ดร.)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.พิเชฐ ทั่งโต)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปณฺโณ, ดร. ประธานกรรมการ
ผศ.ดร.พิเชฐ ทั่งโต กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก .....
(พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก)

ชื่อดุษฎีนิพนธ์ : การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี
ผู้วิจัย : พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก (อุกฤษโชค)
ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)
คณะกรรมการผู้ควบคุมดุษฎีนิพนธ์
: พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปญฺโญ ดร., พธ.บ. (รัฐศาสตร์), ศศ.ม. (การจัดการการพัฒนาสังคม), รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)
: ผศ.ดร.พิเชฐ ทั่งโต, พธ.บ. (การบริหารการศึกษา), M.A. (Public Administration), Ph.D. (Public Administration)
วันที่สำเร็จการศึกษา : ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑. ศึกษาสภาพชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ๒. ศึกษาสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม และ ๓. ศึกษาการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากพระสงฆ์ในพื้นที่ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ราษฎรในชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา โดยการเลือกแบบเจาะจงตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๖ รูป/คน ได้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๙ รูป/คน ได้ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี พบว่า (๑) สภาพชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม (๒) ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ (๓) ประชาชนส่วนใหญ่ยึดถือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และ (๔) ชุมชนมีความปรองดอง สมานฉันท์ และสามัคคีกัน

๒. สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม พบว่า เป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนและชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยพิจารณาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนรวม ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านเศรษฐกิจ (๒) ด้านสังคม (๓) ด้านการศึกษา และ (๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรมเป็นการส่งเสริมการนำหลักไตรสิกขาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย (๑) ศีล คือ การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กาย และวาจาที่ไม่เกิดโทษ (๒) สมาธิ คือ การสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อ

ประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจ ตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท และ (๓) ปัญญา คือ การมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

๓. แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี พบว่า ๓.๑ ด้านเศรษฐกิจ พบว่า (๑) ศีล ได้แก่ การส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริตฉ้อโกง เป็นต้น (๒) สมาธิ ได้แก่ ได้แก่ การส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน เป็นต้น (๓) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ เป็นต้น ๓.๒ ด้านสังคม พบว่า (๑) ศีล ได้แก่ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติไม่เบียดเบียนทำร้าย เป็นต้น (๒) สมาธิ ได้แก่ การส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท เป็นต้น (๓) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ เป็นต้น ๓.๓ ด้านการศึกษา พบว่า (๑) ศีล ได้แก่ การส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ เป็นต้น (๒) สมาธิ ได้แก่ การส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ เป็นต้น (๓) ปัญญา ได้แก่ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชนที่วัดประจำชุมชน เป็นต้น และ ๓.๔ ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม พบว่า (๑) ศีล ได้แก่ การส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด เป็นต้น (๒) สมาธิ ได้แก่ การส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น และ (๓) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด เป็นต้น

Dissertation Title : The Promotion of Buddhadhamma for Development of Outstanding Community in Ratchaburi Province
Researcher : Phra Suravut Sirivaḍḍhako (Ukitchock)
Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)
Dissertation Supervisory Committee
: Phrakhrusangharakkiettisak Kittipañño, Dr., B.A. (Political Science), M.A. (Social Development Management), D.P.A. (Public Administration)
: Asst. Prof. Dr.Phichet Thangto, B.A. (Education. Administration), M.A. (Public Administration), Ph.D. (Public Administration)
Date of Graduation: 20 March 2017

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1. to study the general characteristics of Outstanding Community in Ratchaburi Province, 2. to study the current state of community development according to Buddhadhamma for development of outstanding community in Ratchaburi province, and 3. to present a guideline to promoting of Buddhadhamma for development of outstanding community in Ratchaburi province.

This research was the qualitative research through the field study from the monks in the area of the outstanding community in Ratchaburi province and the academicians from Buddhism by choosing the specific group of suitable sampling group. For the in-depth interview from 26 key informants was the structured interview as the tool for data collection and focus group discussion for 9 monks/persons by recording the focus group discussion as the tool for data collection and the data analysis used the content analysis technique.

The findings of this research as follows:

1. The state of outstanding community in Ratchaburi province found that (1) state of community is the agricultural society, (2) the majority of people believe in Buddhism, (3) the majority of people live on the sufficiency economy of King Rama 9 as the way of living, and (4) the community has the compromise, unity and harmony.

2. The current state of community development according to Buddhadhamma for development of outstanding community in Ratchaburi province found that community development aims to provide people and communities with better living conditions, considering the 4 community infrastructure: (1) economics (2) social (3) education and (4) sanitation and environment. The community development according Buddhadhamma is the promoting that used the principle of the three

common characteristics to be applied in sustainably community development consists of (1) the precept is the creation of cost of living guarantee like asset, family, society and health for the right bodily action, right verbal action (2) the concentration is the mind calmness creation for the efficiency of making the decision, decision making with consideration based on the heedlessness and (3) the wisdom is to have the knowledge as the learning source for knowledge and understanding development and can transfer the knowledge to other people.

3. Guideline to promoting of Buddhadhamma for development of outstanding community in Ratchaburi province found that: 3.1 The economic found that: (1) The precept; to promote the community peoples in every career to have the honesty values that have no corruption, etc. (2) The concentration; to promote to create the concentration while working, etc. (3) The wisdom; to promote the temple to be as the center of career and to use the temple area for career testing, etc. 3.2 The social found that: (1) The precept; to promote together peacefully, etc. (2) The concentration; to promote the mindfulness control without negligence, etc. (3) The wisdom; to promote the temple as peacefully living center, etc. 3.3 The education found that: (1) The precept; to promote the five precepts activities in the schools, etc. (2) The concentration; to promote to teach the concentration creation to children in the education institutes, etc. (3) The wisdom; to set up the learning center in the way of locality at the community temple, etc. 3.4 The sanitation and environment found that: (1) The precept; to promote for no alcohol drinking and narcotics, etc. (2) The concentration; to promote to use the mindfulness in daily life. (3) The wisdom; to promote the sanitary volunteers development of community by using the temple place, etc.

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการผู้ควบคุมดุษฎีนิพนธ์ ได้แก่ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปญฺโญ, ดร. และ ผศ.ดร.พิเชฐ ทั่งโต ที่อนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือในการปรับปรุง แก้ไขดุษฎีนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย และคณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ ประกอบด้วย พระปลัดระพิน พุทฺธิสาโร, ดร., ผศ.ดร.อุทัย สติมั่น และพระอุดมสิทธินายก, ดร. ที่กรุณาให้ข้อแนะนำ ปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ พระอุดมสิทธินายก, ดร., พระปลัดระพิน พุทฺธิสาโร, ดร., พระมหาสุนันท์ สุนนฺโท, ดร., ดร.บุษกร วัฒนบุตร และ ดร.อนุวัต กระสังข์ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือเพื่อการวิจัย พร้อมแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, นายประยงค์ จันทเต็ง, นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นางสาวจันทร์พร สุดยอด, นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, นางวิไลวรรณ สุนทรเสถียร, นายเทียม ทิมทอง, นายสมปอง จงรักษ์, นายยุทธนา นวมนิ่ม, นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, นายทน สารีสาย, นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, นายไพโรจน์ พจนาท, นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, นางวีณา สุขอยู่, นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, นางสมนึก เทพธรรม, นายประพันธ์ อินทสุต และนายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์

ขอขอบคุณ พระปิฎกโกศล (ปราโมทย์ ปโมทิโต), พระครูวิสุทธานันทคุณ, ดร., พระมหาประกอบ โชติปุญฺโญ, พระครูสังฆรักษ์ทรงพรรณ ชยทตฺโต, ดร., ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี, ดร.บุษกร วัฒนบุตร, นางนวลนิตย์ สังข์กระแสร์, นายสุเทพ สุริยะพันธพงษ์ และนายศิริพงษ์ ทิพย์เนตร ที่ให้ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการโดยการเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา ครู อาจารย์ และผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก (อุกฤษโชค)
๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	**ก**
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	**ค**
กิตติกรรมประกาศ	**จ**
สารบัญ	**ฉ**
สารบัญตาราง	**ซ**
สารบัญแผนภาพ	**ฎ**
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	**ฏ**
บทที่ ๑ บทนำ	**๑**
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	**๙**
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนา	๙
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๓๔
๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา)	๗๕
๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง	๑๐๙
๒.๕ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๑
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๒๖
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	**๑๔๗**
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๔๗
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๔๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๕๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๕๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๕๓

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง		หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย		**๑๕๕**
๔.๑ ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี		๑๕๕
๔.๒ สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม		๑๕๙
๔.๓ แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี		๒๐๒
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย		๒๔๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ		**๒๖๐**
๕.๑ สรุป		๒๖๐
๕.๒ อภิปรายผล		๒๖๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะ		๒๗๑
บรรณานุกรม		**๒๗๓**
ภาคผนวก		**๒๘๕**
ภาคผนวก ก	หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดุษฎีนิพนธ์	๒๘๖
ภาคผนวก ข	แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๙๒
ภาคผนวก ค	หนังสือขอความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๙๖
ภาคผนวก ง	ประมวลภาพการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๓๒๓
ภาคผนวก จ	หนังสือขอความอนุเคราะห์การสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย	๓๓๘
ภาคผนวก ฉ	บัญชีลงนามผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย	๓๔๘
ภาคผนวก ช	ประมวลภาพการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย	๓๕๐
ประวัติผู้วิจัย		**๓๕๙**

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนา	๑๑
๒.๒	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบของการพัฒนา	๑๓
๒.๓	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน	๑๕
๒.๔	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาในทัศนะของพระพุทธศาสนา	๒๔
๒.๕	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาในทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่	๓๑
๒.๖	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาชุมชน	๓๖
๒.๗	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน	๔๐
๒.๘	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับดัชนีชี้วัดระดับของการพัฒนาชุมชน	๔๕
๒.๙	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในประเทศไทย	๕๐
๒.๑๐	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน	๖๓
๒.๑๑	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทฤษฎีการพัฒนาชุมชน	๗๓
๒.๑๒	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็นมาของไตรสิกขา	๗๖
๒.๑๓	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของไตรสิกขา	๗๘
๒.๑๔	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบของไตรสิกขา	๙๓
๒.๑๕	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามหลักไตรสิกขา	๑๐๗
๒.๑๖	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง	๑๑๑
๒.๑๗	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๑๑๔
๒.๑๘	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง	๑๑๖
๒.๑๙	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๑๒๐
๒.๒๐	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๕
๒.๒๑	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม	๑๓๗
๒.๒๒	แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน	๑๔๔
๓.๑	จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๔๘
๓.๒	จำนวนผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๕๐
๔.๑	สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี	๑๕๘
๔.๒	สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล	๑๖๒
๔.๓	สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ	๑๖๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ **หน้า**

๔.๔ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา ๑๖๘

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล ๑๗๒

๔.๖ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ ๑๗๕

๔.๗ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา ๑๗๘

๔.๘ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล ๑๘๑

๔.๙ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ ๑๘๔

๔.๑๐ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา ๑๘๘

๔.๑๑ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล ๑๙๑

๔.๑๒ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ ๑๙๔

๔.๑๓ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา ๑๙๘

๔.๑๔ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล ๒๐๔

๔.๑๕ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ ๒๐๗

๔.๑๖ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา ๒๑๑

๔.๑๗ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล ๒๑๔

๔.๑๘ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ ๒๑๗

๔.๑๙ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา ๒๒๐

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่ **หน้า**

๔.๒๐ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล ๒๒๓

๔.๒๑ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ ๒๒๖

๔.๒๒ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา ๒๒๙

๔.๒๓ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล ๒๓๒

๔.๒๔ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ ๒๓๕

๔.๒๕ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา ๒๓๘

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๑๑๙
๒.๒	เกณฑ์การคัดสรรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด	๑๒๔
๒.๓	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔๖
๔.๑	องค์ความรู้จากการวิจัย	๒๔๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์เล่มนี้อ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก โดยใช้ระบบคำย่อ ซึ่งการอ้างอิงจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑ หมายความว่า ระบุถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๒๒๘ หน้า ๒๓๑ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สํ.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
องฺ.เอก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.จตุกฺก	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ปญฺจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.อฏฺฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฏฐนิบาต	(ภาษาไทย)
องฺ.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed Change) ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้น ย่อมต้องเป็นผลดีสำหรับกลุ่มชนหรือชุมชน อาจเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนา (Desired Change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ถูกพอกพูนด้วยค่านิยม (Value Loaded Change)[๑] ความเป็นชุมชนคือการที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน[๒] การพัฒนาชุมชนจึงเป็นการทำให้คนซึ่งอยู่ในพื้นที่บริเวณที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเป็นอยู่การศึกษาศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ และอื่น ๆ สามารถอยู่รวมกันได้อย่างราบรื่นมีความสุข รู้รักสามัคคี และร่วมมือกันทำงานได้[๓]

ดังกล่าวนี้ เป็นแนวคิดในพัฒนาคนให้ใช้ความคิดเห็นที่มีเหตุผลจนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาและเห็นคุณค่าในตัวเอง อันนำไปสู่การคิดปรับปรุงตัวเองและชุมชนให้ก้าวหน้า ตลอดจนเวลาแก้ปัญหาของตัวเองและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ บนพื้นฐานของระบบชุมชนซึ่งหมายถึงระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจ อาชีพ การเมือง การปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ระหว่างกันหรือมีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้[๔] และในปัจจุบันมีทฤษฎีและหลักการของการพัฒนาชุมชนซึ่งถือว่าเป็นหลักหรือจุดยืนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเพื่อการสร้างสรรค์ความเจริญในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ให้แก่ชุมชนและประเทศชาติในที่สุด[๕] โดยหลักการในการพัฒนาชุมชนมี ๑๐ ประการ คือ

๑) พัฒนาชุมชนทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน ถ้าพิจารณาอย่างกว้าง ๆ จะเห็นว่า สิ่งที่จะต้องทำการพัฒนาในชุมชนนั้นมีเพียง ๒ ประการ คือ ด้านวัตถุและจิตใจ

---

[๑]ทองคูณ หงษ์พันธ์, **การศึกษากับการพัฒนา : แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

[๒]ประเวศ วะสี, **ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔,(กรุงเทพ-มหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

[๓]เฉลียว บุรีภักดี, **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

[๔]จิตติ มงคลชัยอรัญญา, **การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

[๕]สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

๒) ยึดประชาชนเป็นหลักในการพัฒนา การทำงานกับประชาชนนั้นจะต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ ประชาชนกำลังประสบปัญหาอะไร กำลังมีความต้องการอะไร อะไรเป็นปัญหารีบด่วน เป็นความต้องการรีบด่วนที่จะต้องรีบแก้ไข อะไรเป็นปัญหาความต้องการที่รองลงมา สิ่งเหล่านี้จะต้องคำนึงถึงตัวประชาชนเป็นที่ตั้ง การแก้ปัญหาจึงจะตรงจุดมิใช่แก้ปัญหาจากปัญหาและความต้องการของผู้ปฏิบัติงานพัฒนาเอง

๓) การดำเนินงานจะต้องค่อยเป็นค่อยไป จุดมุ่งหมายของการดำเนินงานพัฒนาชุมชน คือ ต้องการแปรเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนในชุมชนและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ฉะนั้น การดำเนินงานตามกิจกรรมจึงไม่ควรเร่งรีบจนเกินไปโดยเลือกทำในชุมชนที่พร้อมกว่าก่อน

๔) คำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลัก ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นมีลักษณะสนับสนุนการพัฒนา จึงควรส่งเสริมให้วัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นให้ได้มีบทบาทในการพัฒนาให้มากยิ่งขึ้น สิ่งใดที่เป็นการขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมควรหลีกเลี่ยง

๕) พยายามใช้ทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุด ผลงานพัฒนาชุมชนนั้น ควรจะเริ่มจากการนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาดัดแปลงใช้ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด โดยชี้นำสอนแนะให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน และนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือแปรรูปเป็นวัสดุเครื่องใช้ในครัวเรือนให้ได้ คำว่า ทรัพยากรในที่นี้ หมายถึง ทุกสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ตัวคน วัตถุ สถาบันทางสังคม และกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น

๖) ยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจะเริ่มด้วยการประชุมปรึกษาหารือกัน ร่วมกันคิดว่าจะทำอะไร เมื่อตกลงกันแล้วก็จะร่วมกันทำโดยมอบหมายงานให้แต่ละคนได้รับผิดชอบร่วมกัน งานจะมาจากเบื้องล่าง คือ ตัวประชาชนในชุมชนเอง ไม่ได้มาจากถูกสั่งให้กระทำ ในการเข้าไปแก้ปัญหาของประชาชนนั้น ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาจะไม่ใช่วิธีออกคำสั่งแต่จะให้การศึกษา ชักชวน ชี้นำให้ประชาชนได้เห็นปัญหา และร่วมกันหาทางแก้ไขโดยความสมัครใจ

๗) ใช้หลักการประสานงาน งานพัฒนาชุมชนจะประสบผลสำเร็จมากน้อยแค่ไหนอยู่ที่การประสานงาน เพราะงานพัฒนาชุมชนนั้นมิใช่งานของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นงานที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบทุกหน่วยงาน จึงต้องอาศัยการประสานงานเป็นหลักในการดำเนินงาน

๘) เริ่มต้นทำงานกับกลุ่มผู้นำก่อน ผู้นำในท้องถิ่นเป็นผู้ที่ประชาชนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อถือ จะพูดจาทำอะไร ประชาชนส่วนใหญ่จะยอมรับและคล้อยตาม การจะกระทำกิจกรรมพัฒนาในชุมชนหากผู้นำเห็นชอบด้วย ปัญหาการขัดแย้งและการให้ความร่วมมือก็จะน้อยลงหรือหมดไป

๙) การดำเนินงานต้องให้สอดคล้องกับนโยบายของชาติ การจัดทำแผนงานหรือกิจกรรมใด ๆ จะต้องให้เป็นไปตามแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสมอ

๑๐) ปลูกฝังความเชื่อมั่นในตนเองให้กับประชาชน ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นพลังสำคัญที่จะช่วยให้การทำงานสำเร็จลงได้ แม้งานนั้นจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม หากมีความมั่นใจและเชื่อในพลังงานที่ตนมีอยู่แล้ว การดำเนินงานก็จะสำเร็จลงได้โดยไม่ยากนัก[๖]

---

[๖]ทองคูณ หงษ์พันธ์, **การศึกษากับการพัฒนา : แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ**, หน้า ๓๑-๓๒.

ชนชาติไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมายาวนาน โดยมีวัดเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ เป็นสถานที่ร่มรื่นร่มเย็นทั้งทางกายและทางใจ เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม วัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบร่มเย็นและความสะอาด และมีสาธารณประโยชน์ของวัดส่วนหนึ่งที่ใช้ประกอบกิจกรรมทางสังคม นอกเหนือจากใช้เป็นที่ประกอบสังฆกิจและส่งเสริมเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าบทบาทและหน้าที่ของวัดที่สำคัญคือการเข้าไปช่วยเหลือสังคม[๗]

ในอดีตพระสงฆ์ดำรงอยู่ในฐานะเป็นผู้นำของสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสติปัญญาและการพัฒนา พระสงฆ์เป็นครูของประชาชนและการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะในชนบท ความเจริญที่เกิดขึ้นมักเกิดจากความริเริ่มของพระสงฆ์หรือมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นได้มากมายยิ่งมองย้อนไปไกลเท่าใดก็จะยิ่งเห็นความเป็นผู้นำสังคมเป็นพระสงฆ์มากขึ้นเท่านั้น แม้ในปัจจุบัน พระสงฆ์ก็ยังคงมีบทบาทสำคัญอยู่ไม่น้อยในสังคมชนบท ดังพระพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในจักษุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อมเสีย ผู้รู้ทั่วถึงซึ่งธรรมยัง จักมี”[๘] เพราะคฤหัสถ์และบรรพชิตต่างต้องพึ่งอาศัยกันและกันด้วยการให้วัตถุและให้ธรรม ดังในคำสอนเรื่องทิศ ๖ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะพึงมีต่อพุทธบริษัทไว้ว่า ห้ามมิให้กระทำความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ทำสิ่งที่ฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง และบอกทางสวรรค์ให้[๙] ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านหรือสังคม คือ ชาวบ้านมีหน้าที่อุปการะบำรุงพระสงฆ์ในด้านปัจจัยและวัตถุ ส่วนพระสงฆ์มีหน้าที่อุปการะชาวบ้านในด้านธรรมะ คือ คำแนะนำสั่งสอนในด้านศีลธรรมคุณธรรมอันจะเป็นหลักหรือแนวในการพัฒนาชีวิตให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น[๑๐]

เมื่อกล่าวถึงความสำคัญของวัดแล้ว วัดควรมีคุณลักษณะตามพุทธประสงค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือ ไม่ไกลชุมชน ไม่ใกล้ชุมชน สะดวกแก่การเดินทาง ในเวลากลางวันไม่มีความพลุกพล่าน ในเวลากลางคืนเงียบสงัด ไม่มีเสียงกึกก้อง เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงัดตามสมณวิสัย จากลักษณะต่าง ๆ ข้างต้น เห็นว่าวัดเปรียบเสมือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนและเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมของชุมชน สังคม และสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ดังนั้น ความผูกพันของวัดกับชุมชนจึงมีมาอย่างยาวนาน อันเป็นไปในรูปแบบเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อกัน[๑๑]

---

[๗]พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (พิพัฒน์ สุเมธโส), **หลักการแนวคิดและวิธีการพัฒนาวัดพัฒนา ๕๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙-๒๐.

[๘]วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๓๙.

[๙]ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

[๑๐]สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, **พุทธธรรมกับการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : หจก. โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕๕.

[๑๑]พระธรรมวรเมธี (สุชิน อคฺคชิโน), **การพัฒนาวัด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๖๗.

ราชบุรีเป็นดินแดนหนึ่งที่มีความหลากหลายทางชาติพันธ์และกลุ่มชน โดยมีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงไปถึงยุคสมัยดินแดนสุวรรณภูมิ และปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา[๑๒] พ.ศ. ๒๕๕๘ จังหวัดราชบุรี ได้ประกาศผลการคัดเลือกหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น โดยมีหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ประจำปี ๒๕๕๘ จำนวน ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ ๑) บ้านปรกเจริญ หมู่ที่ ๖ ตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๒) บ้านหนองมะค่า หมู่ที่ ๙ ตำบลท่าเคย อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ๓) บ้านเขาดิน หมู่ที่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี และ ๔) บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี[๑๓]

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญในปัจจุบันของงานพัฒนาชุมชนมิได้เกิดจากการไม่ขับเคลื่อนงานพัฒนา แต่เกิดจากการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ไม่คำนึงถึงบริบทของชุมชนและวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ ดังพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ รัชกาลที่ ๙ พระราชทานเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๑ ความว่า

> “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำ แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ นำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันก็ต้องเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ หลักการนี้ คือ เงื่อนไขที่สำคัญที่สุด”[๑๔]

ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพที่ทรงเล็งเห็นว่า สังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตให้มีความร่มเย็นเป็นสุขมาแต่อดีต ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ประการหนึ่ง จึงสมควรที่จะมีการส่งเสริมหรือเชิดชูหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาชุมชนในระดับพื้นที่

จากที่กล่าวมา ประกอบกับที่ผู้วิจัยมีสังกัดในจังหวัดราชบุรี จึงสนใจศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” เพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาชุมชนและสังคม สืบไป

---

[๑๒]วิกิพีเดีย, “**จังหวัดราชบุรี**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา, <http : th.wikipedia.org/wiki/>,(๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๙).

[๑๓]ประกาศจังหวัดราชบุรี เรื่อง ผลการคัดเลือกหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ประจำปี ๒๕๕๘, ประกาศ ณ วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘.

[๑๔]สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๒๓๓.

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ในขอบเขตเนื้อหา ๔ ด้าน โดยอ้างอิงแนวคิดของ **โกวิทย์ กังสนันท์** ที่ระบุถึง ลักษณะโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย (๑) ด้านเศรษฐกิจ (๒) ด้านสังคม (๓) ด้านการศึกษา และ (๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม[๑๕] โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ตามแนวคิดของ **พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)** ที่ระบุถึง การพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม หรือระบบแห่งไตรสิกขา ๓ ประการ ประกอบด้วย (๑) ศีล (๒) สมาธิ และ (๓) ปัญญา[๑๖]

---

[๑๕]โกวิทย์ กังสนันท์, “การจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, **วารสารการเมืองการปกครอง**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๕ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖) : ๓-๔.

[๑๖]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๘.

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมทั้งสิ้น จำนวน ๓๕ รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์ในพื้นที่ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๒ ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๓ ผู้นำชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๔ ราษฎรในชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี

ผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวแทนจาก ๔ กลุ่มดังกล่าวข้างต้น จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้น จำนวน ๒๖ รูป/คน

๑) ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ(Focus Group Discussion)

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์ในพื้นที่ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๒ ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๓ ผู้นำชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๔ ราษฎรในชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๕ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวแทนจาก ๕ กลุ่มดังกล่าวข้างต้น จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้น จำนวน ๙ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี จำนวน ๔ ชุมชน ดังนี้

๑) บ้านปรกเจริญ หมู่ที่ ๖ ตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๒) บ้านหนองมะค่า หมู่ที่ ๙ ตำบลท่าเคย อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

๓) บ้านเขาดิน หมู่ที่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

๔) บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ขอบเขตระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมระยะเวลาทำการวิจัย ๑๒ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ชุมชนดีเด่น หมายถึง ชุมชนที่ได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ประจำปี ๒๕๕๘ ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๔ ชุมชน คือ (๑) บ้านปรกเจริญ หมู่ที่ ๖ ตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๒) บ้านหนองมะค่า หมู่ที่ ๙ ตำบลท่าเคย อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี (๓) บ้านเขาดิน หมู่ที่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี และ (๔) บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่น หมายถึง ลักษณะโดยทั่วไปที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ซึ่งเอื้อต่อการส่งเสริมการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง

สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชน หมายถึง สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ที่ได้มีการนำหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา ไปใช้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน โดยพิจารณาตามลักษณะโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การร่วมมือของทุกฝ่ายส่วนเพื่อช่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนและชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ใน ๔ ด้าน ได้แก่

๑) เศรษฐกิจ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรมภาคครัวเรือน สินค้า และบริการต่าง ๆ ซึ่งคลอบคลุมการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ

๒) สังคม หมายถึง การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอยู่รวมกันด้วยความสามัคคีในชุมชน ซึ่งคลอบคลุมการปฏิบัติตน วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน

๓) การศึกษา หมายถึง การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งคลอบคลุมการเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม ทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐ และการศึกษานอกระบบ

๔) สุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินกิจกรรมเพื่อสุขภาพ อนามัย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งคลอบคลุมสุขภาวะทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน หมายถึง การสนับสนุนการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน โดยหลักพุทธธรรมดังกล่าวนี้ หมายถึง หลักไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ ประกอบด้วย

๑) ศีล หมายถึง การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ

๒) สมาธิ หมายถึง การสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท

๓) ปัญญา หมายถึง การมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

๑.๖.๒ ได้ความรู้อย่างถ่องแท้เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม

๑.๖.๓ ได้แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

๑.๖.๔ ผลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นข้อมูลสำหรับการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคม สืบไป

บทที่ ๒
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยในส่วนที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยสามารถประมวลสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนา

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๒.๓ แนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา)

๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๕ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนา

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนา จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญของแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนา ไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความหมายของการพัฒนา” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

คำว่า พัฒนา เริ่มใช้มาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๓ ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คำว่า พัฒนา แปลว่า เจริญ อย่างไรก็ตาม ตามแนวพระพุทธศาสนาแยกได้เป็น ๒ ส่วน คือ การพัฒนาคน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายหรือจิตใจก็ตาม เรียกว่า ภาวนา ส่วนการพัฒนาอย่างอื่น ๆ เช่น พัฒนาวัตถุ พัฒนาสภาพแวดล้อม เรียกว่า พัฒนา หรือวัฒนา[๑]

ในประเด็นนี้ ได้มีการนิยามความหมายไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับล่าสุด (พ.ศ. ๒๕๕๔) ว่า คำว่า พัฒนา ในภาษาไทย มาจาก วฑฺฒน ในภาษาบาลี และ วรธน ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ความเจริญ[๒] หรือจำเริญ ได้แก่ เติบโต งอกงาม มากขึ้น หรือสมบูรณ์[๓]

---

[๑]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑-๒๒.

[๒]ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๘๒๗.

[๓]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๒.

โดยความหมายจากรูปศัพท์ คำว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ซึ่งความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ ดังนี้

พัฒนา ในความหมายของนักเศรษฐศาสตร์ หมายถึง ความเจริญเติบโต แต่เป็นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตามเนื้อหาของวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการเน้นความหมายเชิงปริมาณ คือ การเพิ่มขึ้นหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น ๆ

พัฒนา ในความหมายของนักพัฒนบริหารศาสตร์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

พัฒนา ในความหมายของนักเทคโนโลยี หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัยด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

พัฒนา ในความหมายของนักบริหาร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเตรียมการของมนุษย์ไว้ล่วงหน้า ในลักษณะของแผนและโครงการ แล้วบริหารหรือจัดการให้เป็นไปตามแผนและโครงการจนประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

พัฒนา ในความหมายของนักสังคมวิทยา ซึ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม หมายถึง มนุษย์ กลุ่มทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายในทางพระพุทธศาสนา คือ การเปลี่ยนแปลงมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีความสุข

พัฒนา ในความหมายของนักพัฒนาชุมชน หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งทางด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการและการดำเนินงานโดยมนุษย์เพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง[๔]

การพัฒนา มีความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปคือ การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น แต่คำว่าทางที่ดีขึ้น มีลักษณะเป็นนามธรรมมาก หากต้องการให้เป็นรูปธรรมขึ้นควรเปลี่ยนคำว่าดีขึ้น เป็นเจริญขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาทฤษฎีสมัยใหม่ประกอบกับคำว่าเจริญขึ้น จะเป็นการเน้นความเจริญทางวัตถุโดยเฉพาะโครงสร้างทางกายภาพขั้นพื้นฐานและด้านสังคม สำหรับการพัฒนาของประเทศที่กำลังพัฒนานั้น อาจต้องพิจารณาปัจจัย ๓ ประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านโครงสร้าง ปัจจัยด้านทรัพยากร และปัจจัยด้านเทคโนโลยี[๕]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความหมายของการพัฒนา” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

---

[๔]สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๕.

[๕]โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย, **รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๑, หน้า ๑๖-๑๘)	พัฒนา แปลว่า เจริญ ตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนามนุษย์ เรียกว่า ภาวนา ส่วนการพัฒนาอื่นที่ไม่ใช้การพัฒนามนุษย์ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๘๒๗)	ความเจริญ (มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า จำเริญ ได้แก่ เติบโต งอกงาม มากขึ้น หรือสมบูรณ์)
สนธยา พลศรี (๒๕๔๗, หน้า ๒-๕)	การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ซึ่งเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ดังนี้ - เศรษฐศาสตร์ = ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ - บริหารศาสตร์ = การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใด ๆ ทั้งในด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม - เทคโนโลยี = การเปลี่ยนแปลงสังคมให้ทันสมัย - แผนงาน = การเปลี่ยนแปลงที่มีการเตรียมการ - สังคมวิทยา = การเปลี่ยนแปลงให้สังคมมีสุข - พัฒนาชุมชน = การเปลี่ยนแปลงโดยมนุษย์และเพื่อประโยชน์แก่ตัวของมนุษย์เอง
โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย (๒๕๔๗, หน้า ๑๑)	การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญขึ้น (ความหมายในทางรูปธรรม)

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเจริญซึ่งเกิดจากความตั้งใจหรือมีเจตนาของการกระทำเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยในทัศนะของพระพุทธศาสนาจะใช้คำว่า “ภาวนา” สำหรับการพัฒนาในมนุษย์ และใช้คำว่า “พัฒนา” หรือ “วัฒนา” สำหรับการพัฒนาอื่นที่ไม่ใช่การพัฒนามนุษย์ และโดยนิยามความหมายของ คำว่า พัฒนา มีความแตกต่างกันไปในศาสตร์แต่ละสาขา ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายหลักของศาสตร์นั้น ๆ แต่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ เป็นลักษณะของการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นกว่าเดิม

๒.๑.๒ องค์ประกอบของการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “องค์ประกอบของการพัฒนา” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

การพัฒนาเป็นหน้าที่ของการวางแผนและการจัดการ ซึ่งสามารถเขียนเป็นสูตรคำนวณได้ดังนี้

D = f (P+M)

เมื่อ D = Development คือ การพัฒนา

f = Function คือ หน้าที่

P = Planning คือ การวางแผน

M = Management คือ การบริหารงานหรือการจัดการ

ดังนั้น การพัฒนาจะเกิดขึ้นได้จะต้องประกอบไปด้วยการวางแผนที่ดี มีการบริหารงานและการจัดการอย่างเป็นระบบ ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ[๖]

วิวัฒนาการของแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาของมนุษย์ล้วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ซึ่งได้มีวิวัฒนาการตามลำดับ ดังนี้

๑) การพัฒนาในสภาพที่มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ

๒) การพัฒนาที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ

๓) การพัฒนาที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้และนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์

ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (Better Change) ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรมหรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (Better Speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (Better Life) กว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ[๗]

หากพิจารณาในแง่ของหลักการสำหรับการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาทุกข์ร้อนแต่ละครั้งก็จะมีองค์ประกอบ ๕ ประการ ตามลำดับ คือ

๑) การระบุและวิเคราะห์ปัญหาทุกข์ร้อน

๒) การกำหนดและวิเคราะห์ปัญหาเป้า

๓) การกำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์

๔) การสร้างหน่วยระบบทำงาน

๕) การจัดทรัพยากร[๘]

หากพิจารณาในแง่ของกระบวนการพัฒนาก็จะมีกระบวนการรวม ๖ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การระบุปัญหา (Indentify the Problem)

๒) การค้นหาทางเลือก (Generate Alternatives)

---

[๖]องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) อ้างใน อัจฉรา โพธิยานนท์, **การศึกษากับการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : เทคนิคปริ้นติ้ง, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑.

[๗]วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **ความหมายของการพัฒนา คำที่มีความหมายใกล้เคียง และแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔), หน้า ๓-๘.

[๘]เฉลียว บุรีภักดี และคนอื่น ๆ, **ชุดการศึกษาค้นคว้าวิชา ๒๕๕๓๑๐๑ ทฤษฎีระบบและการประยุกต์ ใช้ในการพัฒนา,** (เพชรบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

๓) การประเมินทางเลือก (Evaluate Alternatives)

๔) การทำการตัดสินใจ (Make the Decision)

๕) การปฏิบัติตามการตัดสินใจ (Implement the Decision)

๖) การประเมินผลลัพธ์และการจัดหาการป้อนกลับ (Evaluate the Results and Provide Feedback)[๙]

การพัฒนาต้องเลือกสรรวัตถุดิบที่ดี คือ คนเป็นทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพเพื่อประสิทธิผลของงาน[๑๐] และการพัฒนาทุกอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อนแล้วจะต้องมีสิ่งอื่นหรือลักษณะอื่นเข้ามาผสม จึงจะเรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่าการพัฒนา โดยลักษณะที่ประกอบเข้ามานั้น คือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า[๑๑]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “องค์ประกอบของการพัฒนา” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบของการพัฒนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) อ้างใน อัจฉรา โพธิยานนท์ (๒๕๓๙, หน้า ๑๑)	การพัฒนาจะเกิดขึ้นได้จะต้องประกอบไปด้วยการวางแผนที่ดี มีการบริหารงานและการจัดการอย่างเป็นระบบ ทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ
วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (๒๕๕๔, หน้า ๓-๘)	การพัฒนาเป็นไปตามลำดับ คือ ๑) อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ ๒) พยายามเอาชนะธรรมชาติ ๓) นำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์
ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (๒๕๔๕, หน้า ๑๐๐-๑๐๓)	กระบวนการพัฒนาประกอบด้วย ๑) ระบุปัญหา ๒) ค้นหาทางเลือก ๓) ประเมินทางเลือก ๔) ทำการตัดสินใจ ๕) ปฏิบัติตามการตัดสินใจ ๖) ประเมินผลลัพธ์และการป้อนกลับ

[๙]ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๐-๑๐๓.

[๑๐]พิภพ วชังเงิน, **พฤติกรรมองค์กร**, (กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, ๒๕๔๗), หน้า ๔๗.

[๑๑]สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : เอมี่เทรดดิ้ง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙.

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบของการพัฒนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
เฉลียว บุรีภักดี และคนอื่น ๆ (๒๕๕๓, หน้า ๓)	การพัฒนามีองค์ประกอบ ๕ ประการ ตามลำดับ ๑) ระบุและวิเคราะห์ปัญหา ๒) กำหนดและวิเคราะห์ปัญหาเป้า ๓) กำหนดเป้าหมายของยุทธศาสตร์ ๔) สร้างหน่วยระบบทำงาน ๕) จัดทรัพยากร
พิภพ วชังเงิน (๒๕๔๗, หน้า ๔๗)	คนเป็นทรัพยากรสำคัญที่สุดในการพัฒนา
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๔๑, หน้า ๑๙)	การกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงไว้ล่วงหน้าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการพัฒนา

สรุปได้ว่า การพัฒนามีองค์ประกอบสำคัญตามลำดับ คือ ระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหา กำหนดเป้าหมาย สร้างระบบทำงาน และจัดทรัพยากรเข้าไปใช้ในระบบทำงาน กล่าวได้ว่า การพัฒนาเกิดจากการวางแผนที่ดี การบริการจัดการอย่างเป็นระบบโดยต่อเนื่อง ซึ่งสิ่งที่จำเป็นประการแรกคือการกำหนดปัญหาและกำหนดทิศทางของความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม การพัฒนาสิ่งใด ๆ ย่อมอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของธรรมชาติ และมีมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนา

๒.๑.๓ การพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

คำว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน มาจากศัพท์คำว่า “Sustainable” ที่แปลว่า ความยั่งยืน เป็นคำที่มาจากภาษาลาติน คือ “Sus-Tenere” ซึ่งหมายถึงการส่งเสริมหรือสนับสนุน (Uphold) การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จึงเป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการของประชาชนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความต้องการของตนเอง[๑๒]

การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ คือ การพัฒนามนุษย์ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อนจึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือ ระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา[๑๓]

---

[๑๒]World Commission on Environment and Development, **Our Common Future**, (New York Oxford University : Great Britain R.Clay Ltd.,1987), p. 43.

[๑๓]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๘.

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนและวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เกิดจากการพัฒนาแบบแยกส่วน เช่น การพัฒนาแต่เศรษฐกิจแยกส่วนจากสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้สังคมและสิ่งแวดล้อมเกิดวิกฤติตามมา ก็ส่งผลกลับไปยังเศรษฐกิจ เพราะทุกอย่างเชื่อมโยงกัน นั่นคือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ต้องบูรณาการเข้ามาสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม[๑๔]

โดยแท้จริงแล้ว การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นการพัฒนาที่

๑) เป็นการพัฒนาที่ดำเนินไป โดยคำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสนองความต้องการในปัจจุบันโดยไม่ส่งผลเสียต่อความต้องการในอนาคต

๒) เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความเป็นองค์รวม มองว่าการจะทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสิ่งอื่น ๆ ดังนั้น การพัฒนาแนวนี้ จึงยึดหลักความรอบคอบ และค่อยเป็นค่อยไป

๓) การพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ได้ระบุว่าต้องปฏิเสธระบบเทคโนโลยี เพียงแต่ต้องคำนึงว่าเทคโนโลยีที่นำมาใช้นั้นเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลาย[๑๕]

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า คือ มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ที่มีการช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกัน การดูแลจากผู้นำเครือข่าย การมีฐานทรัพยากรของตนเอง ผ่านปัจจัยกระบวนการที่ประกอบด้วยการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Management) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) และการจัดการทรัพยากร (Resource Management)[๑๖]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
World Commission on Environment and Development (1987, p. 43)	การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลให้เกิดความเดือนร้อนแก่คนรุ่นต่อไป

---

[๑๔]ประเวศ วะสี อ้างใน สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, **วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**, (ปทุมธานี : สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔.

[๑๕]โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย, **รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์**, หน้า ๑๗.

[๑๖]สมบูรณ์ ชาวชายโขง และธวัชชัย กุณวงษ์, “คนรุ่นใหม่กับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน”, ใน **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕) : ๕.

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๑, หน้า ๒๓๘)	การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ คือ การพัฒนามนุษย์ตามระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยครบองค์ประกอบ
นายแพทย์ประเวศ วะสี อ้างใน สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (๒๕๕๗, หน้า ๑๔)	การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเกิดจากการบูรณาการอย่างสมดุลระหว่างคน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยไม่แยกส่วนกัน
โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย (๒๕๔๗, หน้า ๑๗)	การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักความรอบคอบ ค่อยเป็นค่อยไป และนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในทางสร้างสรรค์
สมบูรณ์ ชาวชายโขง และธวัชชัย กุณวงษ์ (๒๕๕๕, หน้า ๕)	การพัฒนาที่ยั่งยืนมีทุนทางสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรเป็นปัจจัยนำเข้า ผ่านกระบวนการทางการจัดการ โดยอาศัยเทคนิคการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ การจัดการความรู้ และการจัดการทรัพยากร จึงจะเกิดผลผลิตที่ยั่งยืนได้

สรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดจากการบูรณาการอย่างสมดุลระหว่างขีดจำกัดของคน สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยไม่แยกส่วนกัน เป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ส่งผลให้เกิดความเดือนร้อนในอนาคต ซึ่งตามกระบวนการนี้ จึงอาศัยทุนทางสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรเป็นปัจจัยนำเข้า ผ่านกระบวนการทางการจัดการ โดยอาศัยเทคนิคการจัดการเชิงยุทธศาสตร์ การจัดการความรู้ และการจัดการทรัพยากร จึงจะเกิดผลผลิตที่ยั่งยืนได้ แต่ในทัศนะทางพระพุทธศาสนานั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเกิดจากการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา คือ กระบวนการศีล สมาธิ และปัญญา โดยครบองค์ประกอบ เท่านั้น

๒.๑.๔ การพัฒนาในทัศนะของพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “การพัฒนาในทัศนะของพระพุทธศาสนา” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ในประเทศไทย คำว่า พัฒนา เริ่มใช้เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๓ สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คำว่า พัฒนา แปลว่า เจริญ แยกเป็น ๒ ส่วน คือ พัฒนาคน และพัฒนาสภาพแวดล้อม สำหรับในทางพระพุทธศาสนา ปรากฏมีคำว่า ภาวนา มีความหมายตรงกับคำว่า พัฒนา ซึ่งได้แก่การพัฒนาคนไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายหรือจิตใจก็ตาม ส่วนการพัฒนาวัตถุหรือสภาพแวดล้อมจะใช้คำว่า วัฒนา[๑๗] ในทางพระพุทธศาสนาจึงมีทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาทั้งในส่วนของตัวมนุษย์และในส่วนของสังคม แต่จะเน้นที่การพัฒนาในตัวบุคคล เพราะเมื่อคนพัฒนาแล้วทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมโดยรวม กล่าวได้ว่า การพัฒนาในทัศนะของพระพุทธศาสนาต้องเริ่มที่ตัวบุคคลก่อนเป็นอันดับแรก และให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคคลมากกว่าการพัฒนาทางวัตถุหรือสภาพแวดล้อม

ในพระไตรปิฎก ระบุถึง การพัฒนา ในคำว่า ภาวนา ซึ่งหมายถึง การทำให้มีขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ และการพัฒนา[๑๘] ซึ่งปรากฏในหัวข้อหลักธรรม เรียกว่า ภาวนา ๒ หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความเจริญ ๒ อย่าง ได้แก่ สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ (ฝึกสมาธิ) และวิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง (การเจริญปัญญา)[๑๙] แต่เมื่อพิจารณาโดยแยบคาย พบว่า พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแนวทางแห่งการปฏิบัติให้ตนพ้นทุกข์[๒๐] ซึ่งมีหลักฐานเป็นที่ประจักษ์คือการที่พระองค์ทรงตัดสินพระหฤทัยออกผนวชเพราะเห็นว่าการดำรงเพศสมณะจะเป็นทางปฏิบัติให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้[๒๑]

คำว่า วิปัสสนาภาวนา แยกเป็น ๒ คำ คือ วิปัสสนา และ ภาวนา มีความหมายโดยหลักสัททนัย และอัตถนัย ตามลำดับดังนี้

วิปัสสนา แปลว่า ความเห็นแจ้ง[๒๒] ความเห็นแจ้งนี้ หมายถึง ความเห็นแจ้งในสังขาร มีลักษณะความเห็นแจ้ง ๗ ประการ หรือ อนุปัสสนา ๗ ประการ คือ

อนิจจานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง
ทุกขานุปัสสนา พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์
อนัตตานุปัสสนา พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน
นิพพิทานุปัสสนา พิจารณาเห็นความน่าเบื่อหน่าย
วิราคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความคลายกำหนัด
นิโรธานุปัสสนา พิจารณาเห็นความดับกิเลส
ปฏินิสสัคคานุปัสสนา พิจารณาเห็นความสลัดทิ้งกิเลส

---

[๑๗]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, หน้า ๒๑-๒๒.

[๑๘]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘๖-๒๘๗.

[๑๙]ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๙/๒๙๐.

[๒๐]ม.มู. (ไทย) ๑๒/๑๒๑/๑๑๘.

[๒๑]ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๓/๒๒.

[๒๒]องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๗๓/๑๒๗.

ในคัมภีร์ปรมัตถทีปนี ได้ให้ความหมายของวิปัสสนาไว้ว่า ปัญญารู้แจ้งไตรลักษณ์ หมายถึง ภาวนาปัญญามีการหยั่งเห็นความไม่เที่ยงเป็นต้น โดยแท้จริงแล้ววิปัสสนาทำให้ผู้ปฏิบัติ รู้แจ้งความไม่เที่ยง เป็นต้น ล่วงพ้นความเป็นสตรีและบุรุษพร้อมทั้งความเที่ยงและความสุข เป็นต้น ซึ่งมหาชนในโลกรู้เห็นกันในขันธ์ทั้งหลาย[๒๓]

วิปัสสนา คือ การพิจารณาสังขารให้เกิดความเห็นแจ้งเข้าใจชัด รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่เป็นจริง[๒๔] โดยคำว่าสังขาร สำเร็จรูปจาก ส บทหน้า + กร ธาตุ + ณ ปัจจัย มีรูปวิเคราะห์ว่า “ปจฺจเยหิ สงฺคมฺม กรียติ สงฺขรียติ เตน วาติ สงฺขาโร” แปลว่า สังขาร คือ สิ่งที่ถูกปัจจัยทั้งหลายประชุมกันปรุงแต่ง[๒๕] ธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น คือ อุปาทินนกสังขาร และ อนุปาทินนกสังขาร ที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ได้แก่ ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรูปภูมิ[๒๖]

ส่วนคำว่า ภาวนา หมายถึง เจริญ มีวิเคราะห์ว่า ภาเวติ “กุสลธมฺเม อาเสวติ วฑฺเฒติ เอตายาติ ภาวนา” แปลว่า ที่ชื่อว่า ภาวนา เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องให้กุศลธรรมทั้งหลายเกิดมี คือ เสพคุ้น ได้แก่ ทำกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญแห่งชน[๒๗]

คำว่า ภาวนา หรือ เจริญ ในยุคนัทธกถา ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค อธิบายว่า มีอยู่ ๔ อย่าง “ภาเวตีติ จตสฺโส ภาวนา ฯ”

“ตตฺถ ชาตาน ธมฺมาน อนติวตฺตนฏฺเฉน ภาวนา” แปลว่า ธรรมชาติที่ทำให้ธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในตนไม่ล่วงเลยกันและกัน อธิบายว่า เมื่อพระโยคาวจรละความพอใจในกามได้แล้วทันทีนั้นเอง ธรรมทั้งหลายที่เกิดด้วยอำนาจแห่งการหลีกออก เว้นออกจากกามก็ย่อมเกิดขึ้นไม่ล่วงเลยกันและกัน

“อินฺทฺริยาน เอกรสฏฺเฉน ภาวนา” แปลว่า ธรรมชาติที่ทำให้อินทรีย์ทั้งหลายมีรสเป็นอย่างเดียวกัน อธิบายว่า เมื่อพระโยคาวจรละกามฉันทะแล้ว อินทรีย์ทั้ง ๕ มีรสเป็นอย่างเดียวกันด้วยอำนาจแห่งการหลีกออกจากกาม

“ตทุปควิริยวาหนฏฺเฉน ภาวนา” แปลว่า ธรรมชาติที่นำความเพียรที่สมควรแก่ธรรมนั้น ๆ เข้าไป อธิบายว่า เมื่อพระโยคาวจรละกามฉันทะแล้ว ย่อมนำความเพียรด้วยอำนาจแห่งการหลีกออกจากกามเข้าไป เมื่อละพยาบาทแล้วย่อมนำความเพียรด้วยอำนาจความไม่พยาบาทเข้าไป

“อาเสวนฏฺเฉน ภาวนา” แปลว่า การปฏิบัติเนือง ๆ อธิบายว่า พระโยคาวจรเมื่อละกามฉันทะแล้ว ย่อมปฏิบัติเนือง ๆ ซึ่งความออกจากกาม เมื่อละพยาบาทแล้ว ย่อมปฏิบัติเนือง ๆ ซึ่งความไม่พยาบาท

---

[๒๓]พระคันธสาราภิวงศ์ (สมลักษณ์ คนฺธสาโร), **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี (แปล)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๕๙.

[๒๔]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔๓.

[๒๕]พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕๒.

[๒๖]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๔-๕๓๕.

[๒๗]พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน), **อภิธัมมัตถวิภาวินีแปล**, (กาญจนบุรี : ม.ป.ท, ๒๕๕๐), หน้า ๙๘.

คำว่า “ภาวนา” จึงมีความหมายว่า การอบรม (กาย) ใจ ๒ วิธี คือ สมถภาวนา (การสงบใจ) และวิปัสสนาภาวนา (การใช้ปัญญา)[๒๘]

ความรู้แจ้งเห็นชัดตามความเป็นจริงของสภาวธรรมทั้งหลายว่าเป็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เป็นการเห็นถูกตามความเป็นจริงจากการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ชื่อว่า วิปัสสนา ส่วนคำว่า ภาวนา คือ การฝึกอบรมทางด้านจิตใจให้มีความตั้งมั่น คือ ให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้น ให้เจริญขึ้น และเมื่อรวมคำว่า วิปัสสนา และภาวนา เข้าเป็น วิปัสสนาภาวนา จึงหมายถึง การเจริญอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ใจมีอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์

คัมภีร์ขุททกนิกาย ได้กล่าวถึง ประเภทของวิปัสสนาไว้ ๔ แบบ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ได้แก่

- วิปัสสนามีสมถะนำหน้า[๒๙]
- สมถะมีวิปัสสนานำหน้า
- สมถะและวิปัสสนาคู่กัน[๓๐]
- วิธีปฏิบัติเมื่อจิตถูกชักให้เขวด้วยธัมมุทธัจจ์[๓๑]

การปฏิบัติวิปัสสนา หรือการปฏิบัติกรรมฐาน หรือการปฏิบัติธรรม คือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔[๓๒] สติปัฏฐาน มาจาก สติ คือ การระลึกรู้ ปัฏฐาน คือ เข้าไปตั้งไว้ สติปัฏฐาน หมายถึง ฐานที่ตั้งของสติ หรือฐานที่รองรับการกำหนด การระลึก การตามรู้ สภาวธรรม อารมณ์ ณ ปัจจุบัน[๓๓] มีสติปัฏฐาน ๔ เป็นปทัฏฐานสติสัมโพชฌงค์ คือ อยู่อย่างมีสติไม่หลงลืม[๓๔]

สติปัฏฐาน ๔ กำเนิดในกุรุรัฐ มิใช่แต่มนุษย์เท่านั้นที่เจริญสติปัฏฐาน ๔ แม้แต่สัตว์ดิรัจฉานที่อาศัยมนุษย์ ก็เจริญสติปัฏฐานเหมือนกัน คือ การตั้งสติอย่างใหญ่กำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ดังนี้

๑) กายานุปัสสนา การตั้งสติพิจารณากาย (การตั้งสติกำหนดพิจารณากายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงกายไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตนเราเขา) แบ่งย่อยออกไปเป็น ๖ ส่วน ได้แก่

๑.๑) อานาปานสติ กำหนดลมหายใจเข้า-ออก

๑.๒) อิริยาบถ กำหนดให้รู้เท่าทันอิริยาบถ

๑.๓) สัมปชัญญะ ความรู้ตัวในการเคลื่อนไหวทุกอย่าง

---

[๒๘]เกิด ธนชาติ, **คู่มือคลังปริยัติธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอภิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐๓-๓๐๔.

[๒๙]ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๓๕/๔๓๓.

[๓๐]ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๑๕๓-๑๖๕/๑๑๖-๑๒๒.

[๓๑]ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๕๔๒-๕๔๓/๔๔๕-๔๔๘.

[๓๒]ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๒/๓๐๑.

[๓๓]พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**, แปลโดย พระคันธสาราภิวงศ์ (สมลักษณ์ คนฺธสาโร), (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๒๔.

[๓๔]พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๔.

๑.๔) ปฏิกูลมนสิการ พิจารณาส่วนประกอบของร่างกายว่าเป็นของไม่สะอาด

๑.๕) ธาตุมนสิการ พิจารณาร่างกายของตนให้เห็นว่าเป็นสักแต่ว่าธาตุแต่ละอย่าง ๆ

๑.๖) นวสีวถิกา พิจาณาซากศพในสภาพต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มตายใหม่ ๆ จนถึงกระดูกป่นเป็นผุยผง ให้เห็นว่าร่างกายของผู้อื่นเป็นเช่นใด ร่างกายของเราก็จักเป็นเช่นนั้น

๒) เวทนานุปัสสนา คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ได้แก่ ความรู้สึกอารมณ์ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นเพียงเวทนา...ที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ ดังนี้

๒.๑) สุข

๒.๒) ทุกข์

๒.๓) ไม่ทุกข์ไม่สุข

๒.๔) สุขประกอบด้วยอามิส

๒.๕) สุขไม่ประกอบด้วยอามิส

๒.๖) ทุกข์ประกอบด้วยอามิส

๒.๗) ทุกข์ไม่ประกอบด้วยอามิส

๒.๘) ไม่ทุกข์ไม่สุขประกอบด้วยอามิส

๒.๙) ไม่ทุกข์ไม่สุขไม่ประกอบด้วยอามิส

๓) จิตตานุปัสสนา คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต ... ดังนี้

๓.๑) จิตมีราคะ

๓.๒) จิตไม่มีราคะ

๓.๓) จิตมีโทสะ

๓.๔) จิตไม่มีโทสะ

๓.๕) จิตมีโมหะ

๓.๖) จิตไม่มีโมหะ

๓.๗) จิตหดหู่

๓.๘) จิตฟุ้งซ่าน

๓.๙) จิตใหญ่ (จิตในฌาน)

๓.๑๐) จิตไม่ใหญ่ (จิตที่ไม่ถึงฌาน)

๓.๑๑) จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า

๓.๑๒) จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า

๓.๑๓) จิตตั้งมั่น

๓.๑๔) จิตไม่ตั้งมั่น

๓.๑๕) จิตหลุดพ้น

๓.๑๖) จิตไม่หลุดพ้น

๔) ธัมมานุปัสสนา คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ... ดังนี้

๔.๑) พิจารณาธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุสมาธิ คือ นิวรณ์ ๕ มีกามฉันท์ พยาบาทถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจะ และวิจิกิจฉา เรียกว่า นีวรณบรรพ

๔.๒) ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เรียกว่า ขันธบรรพ

๔.๓) อายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูกลิ้น กาย และใจ และอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธัมมารมณ์ เรียกว่า อายตนบรรพ

๔.๔) โพชฌงค์ ๗ คือ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา เรียกว่า โพช-ฌงคบรรพ

๔.๕) อริยสัจจ์ ๔ คือ ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

เมื่อคราวที่พระพุทธองค์ตรัสเทศนามหาสติปัฏฐานสูตรแล้ว ทรงตรัสถึงอานิสงส์ ๒ ประการ คือ บรรลุพระอรหัตตผลในชาติปัจจุบัน หากยังมีอุปาทิคือสังโยชน์ ๑๐ หรือ อนุสัย ๗ (มีกามราคะ ปฏิฆะ ทิฏฐิ วิจิกิจฉา มานะ ภวราคะ และอวิชชา) เหลืออยู่ จะได้เป็นพระอนาคามี (ผู้ไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีก) คือ เป็นผู้จะได้บรรลุพระอรหัตตผล หรือพระอนาคามิผล ในชาตินี้เป็นแน่นอนภายใน ๗ ปี หรือลดลงไปจนถึงเพียง ๗ วัน[๓๕]

การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาจึงเป็นการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ อันเป็นอุบายเครื่องเจริญปัญญา โดยการพิจารณาสภาวธรรมหรือรูปนาม ให้เห็นตามความเป็นจริง คือ เห็นด้วยปัญญาว่าสภาวธรรมเหล่านี้ ตกอยู่ในสามัญลักษณะหรือไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของธาตุทั้งหลาย เป็นสิ่งที่ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น การปฏิบัติวิปัสสนาภาวนานี้เป็นหนทางเดียวกันที่จะนำบุคคลไปสู่เส้นชัยคือความพ้นทุกข์ได้อย่างแน่นอนในชาตินี้

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สติปัฏฐาน ๔ ที่บุคคลทำให้มาก ทำให้บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำโพชฌงค์ ๗ ให้บริบูรณ์” และตรัสต่อไปอีกว่า “โพชฌงค์ ๗ ที่บุคคลทำให้มากทำให้บริบูรณ์แล้ว ย่อมทำวิชชาและวิมุตติ[๓๖] ให้บริบูรณ์”[๓๗]

การพัฒนาในทัศนะแห่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นที่การพัฒนาตัวบุคคลเป็นสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสิ่งใด ๆ นี้ เป็นการพัฒนาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง บรรลุซึ่งนิพพานอันเป็นธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนานั้น เบื้องต้นผู้ปฏิบัติต้องตั้งมั่นอยู่ในศีล คือ รักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ชำระศีลให้บริสุทธิ์หมดจด เพราะศีลเป็นเบื้องต้น เป็นมารดาของกัลยาณธรรมทั้งหลาย เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว สมาธิคือความตั้งใจมั่น และปัญญาคือความรอบรู้ในกองสังขารก็เกิดขึ้น สัมพันธ์กันดุจลูกโซ่ อันจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงซึ่งนิพพาน ดังพระพุทธพจน์ว่า “นรชนผู้มีปัญญา ตั้งมั่นแล้วในศีล อบรมจิตและปัญญาให้เจริญอยู่เป็นผู้มีความเพียร มีปัญญารักษาตน ภิกษุนั้นพึงถางชัฏนี้”[๓๘] สอดคล้องกับที่ ในโอวาทปาติโมกข์ ที่มีการกำหนดให้นิพพานหรือความหลุดพ้นทุกข์เป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรม โดยแนวทางปฏิบัติธรรมให้ยึดหลัก ๓ ประการ คือ ไม่ทำชั่วทั้งปวง ทำดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องใส[๓๙]

---

[๓๕] ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๗๓-๓๐๐/๓๒๕-๓๕๑.

[๓๖] วิมุตติ คือ วิมุตติ ความหลุดพ้น หรือความพ้นจากกิเลส มี ๕ อย่าง คือ ๑) ตทังควิมุตติ พ้นด้วยธรรมคู่ปรับหรือพ้นชั่วคราว ๒) วิกขัมภนวิมุตติ พ้นด้วยข่มหรือสะกดไว้ ๓) สมุจเฉทวิมุตติ พ้นตัดขาด ๔) ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ พ้นด้วยสงบ และ ๕) นิสสรณวิมุตติ พ้นด้วยออกไป ; ๒ อย่างแรก เป็นโลกิยวิมุตติ ส่วน ๓ อย่างหลังเป็นโลกุตตรวิมุตติ, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๓๗๗.

[๓๗] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๗๘/๓๒๔.

[๓๘] สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๖๑/๑๖.

[๓๙] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๔/๓๙.

ดังนั้น ผลของการพัฒนาตามหลักวิปัสสนาภาวนาจึงมีจุดมุ่งหมายเดียว คือ “เจโตวิมุตติ” [๔๐] หรือความหลุดพ้นแห่งจิต ดังมีหลักฐานปรากฏเป็นพุทธพจน์ว่า “เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุตติ ฉันนั้น”[๔๑] พระพุทธดำรัสดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงประสงค์ให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนายึดมั่นเป้าหมายเดียวกัน คือ มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นทุกข์ เท่านั้น

ผู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วในทัศนะของพระพุทธศาสนา ได้แก่ บุคคลผู้เป็นอริยสงฆ์ ซึ่งหมายถึงพระอริยบุคคล คือ ผู้ปฏิบัติตนจนได้บรรลุมรรคผลตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป ซึ่งแบ่งประเภทได้ ๓ ประเภท คือ แบบทั่วไป แบบพิสดาร และแบบตามความหลุดพ้น ดังนี้

๑) แบบทั่วไป พระอริยบุคคล ๔
- ๑.๑) พระโสดาบัน
- ๑.๒) พระสกทาคามี หรือพระสกิทาคามี
- ๑.๓) พระอนาคามี
- ๑.๔) พระอรหันต์

๒) แบบพิสดาร พระอริยบุคคล ๘
- ๒.๑) พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค
- ๒.๒) พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล
- ๒.๓) พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิมรรค
- ๒.๔) พระผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิผล
- ๒.๕) พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิมรรค
- ๒.๖) พระผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิผล
- ๒.๗) พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค
- ๒.๘) พระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล

๓) ตามความหลุดพ้น พระอริยบุคคล ๗
- ๓.๑) สัทธานุสารี
- ๓.๒) ธัมมานุสารี
- ๓.๓) สัทธาวิมุต
- ๓.๔) ทิฏฐิปปัตตะ
- ๓.๕) กายสักขี
- ๓.๖) ปัญญาวิมุต
- ๓.๗) อุภโตภาควิมุต[๔๒]

---

[๔๐] ม.มู. (ไทย) ๑๒/๓๕๒/๓๗๓.

[๔๑] วิ.จู. (ไทย) ๗/๔๖๒/๒๙๑.

[๔๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๕๑๖.

ผู้ที่ได้รับการพัฒนาสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “อเสขบุคคล”[๔๓] คือ บุคคลผู้ไม่ต้องศึกษา ได้แก่ ผู้บรรลุอรหัตตผลแล้ว ส่วนบุคคลผู้ไม่ได้รับการพัฒนาหรือได้รับการพัฒนาแล้ว แต่ยังไม่ถึงขั้นสูงสุดดังกล่าว เรียกว่า เสขบุคคล คือ ผู้ยังต้องศึกษา[๔๔]

อย่างไรก็ตาม การบรรลุนิพพานได้นั้นต้องอาศัยปัญญาคือการรอบรู้ในกองสังขารทั้งหลาย ซึ่งรวมอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งอยู่ในอริยสัจจ์อันเป็นความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ดังที่ทรงตรัสย้ำว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่ตรัสรู้ ไม่เข้าใจอริยสัจ ๔ ทั้งเราและเธอจึงได้วิ่งแล่นเร่ร่อนไป (ในชาติทั้งหลาย) สิ้นกาลนานอย่างนี้”[๔๕]

มรรค แปลว่า ทาง หนทาง หากโดยองค์ประกอบ คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ประกอบไปด้วยองค์ ๘ ประการ ได้แก่

สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ หมายความถึง ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ หมายความถึง ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

สัมมาวาจา เจรจาชอบ หมายความถึง เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียด เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ หมายความถึง เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ อาชีพชอบหรือเลี้ยงชีพชอบ หมายความถึง อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ เพียรชอบหรือพยายามชอบ หมายความถึง สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อ... ป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น ...ละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ...ทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น ...ความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ

สัมมาสติ ระลึกชอบ หมายความถึง พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ...พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่า สัมมาสติ

---

[๔๓]องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๘๐/๘๐.

[๔๔]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นนทบุรี : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๗๗.

[๔๕]ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๖/๑๐๗.

สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ หมายความถึง สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารสงบระงับไป บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่และเสวยสุขด้วยกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ[๔๖]

อริยมรรคมีองค์ ๘ โดยย่อแล้ว สามารถสรุปลงในไตรสิกขา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หรือเรียกว่า สิกขา ๓ อย่าง ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ไว้ด้วยกัน ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง

อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ไว้ด้วยกัน ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง

อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบาน ได้แก่ รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาทิฏฐิ และสัมมาสังกัปปะ ไว้ด้วยกัน ถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง[๔๗]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “การพัฒนาในทัศนะของพระพุทธศาสนา” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาในทัศนะของพระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๑, หน้า ๒๑-๒๒)	ในทางพระพุทธศาสนา ปรากฏมีคำว่า ภาวนา มีความหมายตรงกับคำว่า พัฒนา ซึ่งได้แก่การพัฒนาคนไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายหรือจิตใจก็ตาม ส่วนการพัฒนาวัตถุหรือสภาพแวดล้อมจะใช้คำว่า วัฒนา
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๓, หน้า ๒๘๖-๒๘๗)	ในพระไตรปิฎกระบุถึงการพัฒนาในคำว่า ภาวนา ซึ่งหมายถึง การทำให้มีขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ และการพัฒนา

[๔๖]ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕-๓๓๗.

[๔๗]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๐๗.

ตารางที่ ๒.๔ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาในทัศนะของพระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระไตรปิฎกภาษาไทย สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค (เล่ม ๑๑ ข้อ ๓๗๙ หน้า ๒๙๐)	ภาวนา ๒ หรือข้อปฏิบัติให้ถึงความเจริญ ๒ อย่าง ๑) สมถภาวนา คือ การฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ (ฝึกสมาธิ) ๒) วิปัสสนาภาวนา คือ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง (การเจริญปัญญา)
พระคันธสาราภิวงศ์ (สมลักษณ์ คนฺธสาโร) (๒๕๔๖, หน้า ๗๕๙)	วิปัสสนา ได้แก่ ปัญญารู้แจ้งไตรลักษณ์
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๒, หน้า ๓๔๓)	วิปัสสนา คือ การพิจารณาสังขารให้เกิดความเห็นแจ้งเข้าใจชัด รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะที่เป็นจริง
พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน) (๒๕๕๐, หน้า ๙๘)	ภาวนา หมายถึง เจริญ เพราะอรรถวิเคราะห์ว่าเป็นเครื่องให้กุศลธรรมทั้งหลายเกิดมี คือ เสพคุ้น ได้แก่ ทำกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญแห่งชน
เกิด ธนชาติ (๒๕๔๕, หน้า ๓๐๓-๓๐๔)	คำว่า ภาวนา มีความหมายว่า การอบรม (กาย) ใจ ๒ วิธี ๑) สมถภาวนา (การสงบใจ) ๒) วิปัสสนาภาวนา (การใช้ปัญญา)
พระไตรปิฎกภาษาไทย สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค (เล่ม ๓๑ ข้อ ๕๓๕-๕๔๒ หน้า ๔๓๓-๔๔๘)	วิปัสสนา ๔ แบบ ได้แก่ ๑) วิปัสสนามีสมถะนำหน้า ๒) สมถะมีวิปัสสนานำหน้า ๓) สมถะและวิปัสสนาคู่กัน ๔) วิธีปฏิบัติเมื่อถูกชักให้เขวด้วยธัมมุทธัจจ์
พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ) (๒๕๔๙, หน้า ๒๔)	การปฏิบัติวิปัสสนา หรือการปฏิบัติกรรมฐาน คือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔
พระอุปติสสเถระ (๒๕๔๘, หน้า ๑๐๔)	สติปัฏฐาน ๔ เป็นปทัฏฐานสติสัมโพชฌงค์ คือ อยู่อย่างมีสติไม่หลงลืม
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๓, หน้า ๗๗)	ในพระพุทธศาสนาเมื่อบุคคลได้การพัฒนาสูงสุดแล้วจะได้ชื่อว่าเป็นอเสขบุคคล หรือบุคคลผู้ไม่ต้องศึกษา ได้แก่ ผู้บรรลุอรหัตตผลแล้วเท่านั้น ส่วนบุคคลผู้ไม่ได้รับการพัฒนาหรือได้รับการพัฒนาที่ยังไม่ถึงขั้นสูงสุด เรียกว่า เสขบุคคล คือ ผู้ยังต้องศึกษาต่อไป

สรุปได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนา ปรากฏมีคำว่า ภาวนา มีความหมายตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งได้แก่การพัฒนาคนไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายหรือจิตใจก็ตาม ส่วนการพัฒนาวัตถุหรือสภาพแวดล้อม จะใช้คำว่า วัฒนา ทางพระพุทธศาสนามีทั้งทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาทั้งในส่วนของตัวมนุษย์และในส่วนของสังคม แต่จะเน้นที่การพัฒนาในตัวบุคคล เพราะเห็นว่า เมื่อคนพัฒนาแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมโดยรวมได้ และพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง ที่เรียกว่า วิปัสสนาภาวนา ซึ่งเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติให้คนพ้นทุกข์ วิปัสสนาภาวนาจึงถือเป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืนในทัศนะแห่งพระพุทธศาสนา โดยคำว่า วิปัสสนาภาวนา แยกเป็น ๒ คำ คือ วิปัสสนา และภาวนา โดยนัยนี้ คำว่า วิปัสสนา คือ ความรู้แจ้งเห็นชัดตามความเป็นจริงของสภาวธรรมทั้งหลายว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ส่วนคำว่า ภาวนา คือ การฝึกอบรมทางด้านจิตใจให้มีความตั้งมั่น คือ ให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้น ให้เจริญขึ้น และเมื่อรวมคำว่า วิปัสสนา และภาวนา เข้าเป็น วิปัสสนาภาวนา จึงหมายถึง การเจริญอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เท่าทันสิ่งที่เกิดขึ้น เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ใจมีอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลสและความทุกข์

๒.๑.๕ การพัฒนาในทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “การพัฒนาในทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

คำว่า พัฒนา ในภาษาไทยตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Development[๔๘] การพัฒนาตามทฤษฎีสมัยใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น จะเป็นการเน้นความเจริญทางวัตถุ โดยเฉพาะโครงสร้างทางกายภาพขั้นพื้นฐานและด้านสังคม เป็นการพัฒนาซึ่งมีทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า[๔๙] ซึ่งเป็นพัฒนาในลักษณะของการพัฒนาองค์การ (Organization Development) โดยเฉพาะ

คำว่า องค์การ (Organization) หมายถึง หน่วยที่จัดเป็นศูนย์รวมคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มารวมกันทำงานเป็นหน่วยงานเดียวกัน ภายใต้วัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน โดยมีกฎ ระเบียบ หรือกติกาในการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ[๕๐] การบริหารจัดการองค์การเป็นงานที่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ การกำหนดกิจกรรมเฉพาะอย่างที่จำเป็นเพื่อให้เป็นไปโดยทำให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดได้ การจัดกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นระบบหรือเป็นโครงสร้าง และการมอบหมายกิจกรรมให้แก่ตำแหน่งต่าง ๆ และแก่บุคคลที่กำหนดไว้โดยต้องมีกติกาในการปฏิบัติงานร่วมกัน[๕๑]

---

[๔๘]ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **วาทกรรมการพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : วิภาษา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

[๔๙]สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ**, หน้า ๑๙.

[๕๐]สุรพล สุยะพรหม และคณะ, **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๖.

[๕๑]พงศ์สัณห์ ศรีสมทรัพย์ และชลิดา ศรมณี, **หลักการจัดองค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดแสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๗.

การบริหารองค์การมีลักษณะเป็นกระบวนการที่กำหนด กฎ ระเบียบ แบบแผน ในการปฏิบัติงานขององค์กร ซึ่งรวมถึงวิธีการการทำงานเป็นกลุ่ม นอกจากนั้น ยังหมายรวมถึงการแบ่งอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานออกเป็นส่วนต่าง ๆ แต่ละส่วนกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดความสัมพันธ์ของหน้าที่การงานที่แบ่งออกไปกำหนดสายการบังคับบัญชาตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุด คือ ตำแหน่งต่าง ๆ จนถึงหน่วยงานขนาดใหญ่ของหน่วยงานนั้น ๆ จนครอบคลุมอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานทั้งหมด[๕๒] จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สามารถจำแนกประเภทขององค์การ ได้ดังนี้

๑) องค์การที่ยึดตามวัตถุประสงค์ ประกอบไปด้วย องค์การเพื่อประโยชน์ของสมาชิกขององค์การนั้น (Member Organization) องค์การทางธุรกิจ (Business Organization) องค์การเพื่อบริการ (Service Organization) และองค์การเพื่อสวัสดิการประชาชน (Bureaucratic Organization)

๒) องค์การที่ยึดตามโครงสร้าง ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น ๒ ประเภทย่อย คือ องค์การแบบเป็นทางการ (Formal Organization) และองค์การแบบไม่เป็นทางการ (informal Organization) หรือเรียกว่า องค์การอรูปนัยหรือองค์การนอกรูปแบบ

๓) องค์การที่ยึดกำเนิด แบ่งย่อยออกเป็น ๒ ประเภท คือ องค์การแบบปฐม (Primary Organization) คือ องค์การที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ สมาชิกในองค์การมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้านใกล้เคียง และองค์การแบบมัธยม (Secondary Organization) คือ องค์การที่มนุษย์จัดตั้งขึ้น โดยสมาชิกในองค์การมีความสัมพันธ์กันตามบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบที่มีอยู่ เช่น หน่วยราชการ ห้างหุ้นส่วน บริษัท โรงเรียน มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล สมาคม[๕๓]

หลักการออกแบบโครงสร้างองค์การจะต้องคำนึงถึงหลักเกณฑ์ในการออกแบบ ประกอบไปด้วยหลักการแบ่งงานกันทำ หลักการแบ่งโครงสร้างหน่วยงานภายใน หลักการแบ่งช่วงชั้นการควบคุม และหลักการมอบหมายอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้โครงสร้างขององค์การต้องคำนึงเพิ่มเติมถึงความแตกต่าง การรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การรวมศูนย์อำนาจ การแบ่งกระจายอำนาจความเป็นทางการ การปรับตัวเข้าหากัน และความเป็นมาตรฐานเดียวกันอีกด้วย ปัจจุบันนี้รูปแบบของโครงสร้างองค์การแบ่งออกเป็นประเภทหลัก ๆ ๒ โครงสร้าง คือ โครงสร้างองค์การแบบแนวดิ่งหรือแนวตั้ง (Vertical Structure) เป็นการจัดองค์การเน้นสายการบังคับบัญชาและอำนาจหน้าที่เริ่มจากระดับสูงลงมาสู่ระดับล่าง โดยระดับสูงเป็นผู้ออกนโยบายและระดับล่างดำเนินการตามแผนงานที่กำหนดไว้ และโครงสร้างองค์การแบบแนวราบหรือแนวนอน (Horizontal Structure) เป็นการจัดองค์การเน้นหลักการแบ่งงานกันทำ เป็นการเพิ่มหนทางการดำเนินงาน ทำให้การสื่อสารและการไหลของงานทำได้ง่าย สะดวก รวดเร็วยิ่งขึ้น[๕๔]

---

[๕๒]สมาน รังสิโยกฤษฎ์ และสุธี สุทธิสมบูรณ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๔), หน้า๒๓.

[๕๓]สมคิด บางโม, **องค์การและการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗-๑๘.

[๕๔]สุรพล สุยะพรหม และคณะ, **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**, หน้า ๑๒-๑๓.

ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงในการจัดโครงสร้างองค์การให้ประสบความสำเร็จใจการบริหารจัดการ ได้แก่

๑) มีเป้าหมาย นโยบาย และแผนงานในการดำเนินงานอย่างชัดเจน

๒) มีศูนย์กลางในการอำนวยการที่มีสมรรถภาพ มีความรับผิดชอบและอำนวยการโดยตรง

๓) มีการระบุหน้าที่การงานและความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนให้ชัดเจนตามความเหมาะสม ตรงกับความรู้ความสามารถ

๔) มีการจัดระบบการทำงานที่เหมาะสม มีเทคนิคการควบคุมงานและการประสานงานภายในองค์การ

๕) มีระบบที่ต้องสื่อสารที่ดีทั้งภายในและภายนอกองค์การ

๖) คำนึงถึงการที่ต้องสามารถปรับตัวได้เหมาะสม กับสภาวการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป การปรับตัวและการพัฒนาองค์การจะต้องมีความสม่ำเสมอและตลอดไป

หากกล่าวถึง ทฤษฎีองค์การ (Organization Theory) ซึ่งเป็นการศึกษาการประมวลผลขององค์การที่ระดับการวิเคราะห์ที่มีขนาดใหญ่ โดยเป้าหมายของทฤษฎีองค์การ คือ การเข้าใจองค์การ การมองในวงกว้าง ๆ หรือเป็นการวิเคราะห์องค์การในภาพใหญ่นั่นเอง เนื่องจากต้องศึกษาองค์การทั้งหมดเป็นหนึ่งหน่วย โดยมีจุดเน้นการวิเคราะห์สำหรับทฤษฎีองค์การ ไม่ใช้ตัวบุคคลแต่เป็นตัวขององค์การเอง เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับมิติต่าง ๆ ของโครงสร้างและเนื้อหาสาระขององค์การ ไม่ว่าจะเป็นมิติต่าง ๆ ด้านการสร้างรูปแบบ การสร้างความเชี่ยวชาญ ระดับของอำนาจ การรวมศูนย์กลาง ขนาดขององค์การ เทคโนโลยีเชิงองค์การ สิ่งแวดล้อม เป้าหมาย และกลยุทธ์ ตลอดจนศึกษาถึงวัฒนธรรมองค์การ ทฤษฎีองค์การจึงมีความเกี่ยวข้องกับผู้คนที่รวมกันเข้าเป็นแผนกและองค์การ และมีความแตกต่างในด้านโครงสร้างและพฤติกรรม ณ ระดับการวิเคราะห์ในขั้นขององค์การ ทฤษฎีองค์การจึงนับเป็นสังคมวิทยาขององค์การ ในขณะที่พฤติกรรมองค์การเป็นจิตวิทยาขององค์การ[๕๕]

ทฤษฎีองค์การต่าง ๆ จึงเป็นการหาข้อสรุปในการออกแบบองค์การอันเป็นสากล และแม้ว่าทฤษฎีแต่ละแนวอาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็มีความประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นการออกแบบองค์การที่ดีที่สุด สามารถใช้ได้กับทุกคน ทุกสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบโรงงาน โรงพยาบาล โรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย นั้นเป็นความพยายามที่มีอยู่ตลอดเวลา[๕๖] โดยมีพื้นฐานรูปแบบและกฎเกณฑ์ของพฤติกรรมองค์การ[๕๗] และทฤษฎีองค์การที่มีมานับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๒๐ ถึงปัจจุบันนี้ จำแนกเป็น ๓ กลุ่มด้วยกัน ได้แก่

---

[๕๕]วิเชียร วิทยาอุดม, **ทฤษฎีองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

[๕๖]มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, **องค์การและการจัดการ**, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๓.

[๕๗]ทิพวรรณ หล่อสุวรรณ, **ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดี. เค. ปริ้นติ้งเวิลด์ จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๗.

๑) ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม (Classical Organizational Theory) โดยถือว่ามีการริเริ่มคิดค้นทฤษฎีนี้เมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งมีสาระสำคัญคือเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงการสร้างองค์การขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการเบื้องต้นทางด้านเศรษฐกิจขององค์การและสังคม โดยมุ่งให้โครงสร้างองค์การมีรูปแบบที่สะดวกต่อการบริหารและการปกครอง และมุ่งเน้นผลผลิตสูงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

๒) ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ (Neo-Classical Organization Theory) ทฤษฎีนี้พัฒนาขึ้นมาจากทฤษฎีองค์การดั้งเดิม เกิดขึ้นเมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๙ ถึงศตวรรษที่ ๒๐ โดยสรุปทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญในด้านความรู้สึกนึกคิดนึกของบุคคลผู้ปฏิบัติงาน ยอมรับถึงอิทธิพลทางสังคมที่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและมนุษยสัมพันธ์ รวมถึงพฤติกรรมองค์การซึ่งเป็นตัวช่วยให้การจัดองค์การดำเนินไปด้วยดี

๓) ทฤษฎีองค์การปัจจุบัน (Modern Organization Theory) เริ่มพัฒนาทฤษฎีนี้ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. ๑๙๕๐ เป็นต้นมา โดยคงใช้ฐานแนวคิดของสองทฤษฎีองค์การข้างต้นมาปรับปรุงพัฒนาขึ้นใหม่เป็นหลักสังคมเศรษฐศาสตร์ มองมนุษย์ผู้ทำงานเป็นสิ่งที่มีชีวิต ความรู้สึกและจิตใจ นำความรู้ด้านมนุษยสัมพันธ์มาใช้ นำสิ่งแวดล้อมมาพิจารณา ใช้แนวคิดเชิงระบบมาเป็นตัวหนุน[๕๘]

ทฤษฎีองค์การจึงเป็นระบบหรือชุดแนวคิดที่เป็นหลักการอธิบายถึงการจัดการองค์การ ทั้งในเรื่องของโครงสร้าง ระบบในการบริหารจัดการภายในองค์การ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์การกับสิ่งแวดล้อมภายนอกที่จะนำไปสู่การออกแบบองค์การที่ตอบสนองการบริหารจัดการที่ดี และมีประสิทธิภาพ[๕๙]

องค์การทุกองค์การเป็นพลวัตร (Dynamic) ย่อมต้องเคลื่อนไหวไปตามสภาพของปัจจัยทั้งภายนอกและภายในองค์การ การปรับตัวและการเคลื่อนไหวจะเกิดขึ้นตลอดเวลา มิฉะนั้นองค์การจะตายไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ[๖๐]

กระบวนการพัฒนาองค์การ (Organization Development) จึงเป็นเครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในการบริหารและพัฒนาองค์การเพื่อให้องค์การสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง พร้อมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์การอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม โดยที่แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาองค์การ คือ

- เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแบบแผน กล่าวคือ จะต้องมีการตรวจวินิจฉัยปัญหาในองค์การอย่างมีระบบเพื่อให้ได้สาเหตุที่แท้จริงและนำไปสู่การแก้ไข
- เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทุกระบบ โดยมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงทั้งองค์การ
- การพัฒนาองค์การต้องอาศัยความรู้ทางพฤติกรรมศาสตร์ และใช้ศิลปะในทุกขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลง
- เป็นการดำรงไว้ซึ่งดุลยภาพของทุกระบบ ให้สามารถร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลถึงการพัฒนาองค์การให้ทันกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก

---

[๕๘]สุรพล สุยะพรหม และคณะ, **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**, หน้า ๘.

[๕๙]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

[๖๐]ชูชีพ พุทธประเสริฐ, **การพัฒนาองค์การเทคนิคการบริหารการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๖๖.

- เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปในลักษณะประสานสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เป็นกระบวนการเป็นขั้นตอน

- เป็นกลวิธีเปลี่ยนแปลงในลักษณะเสริมสร้างด้วยการให้การศึกษาอบรมเพิ่มเติมหลายรูปแบบ เพื่อให้บุคคลเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อในการทำงาน ความรู้สึกในคุณค่าของคน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ

- เป็นกระบวนการที่ต้องใช้ข้อมูลเป็นพื้นฐาน

- เป็นกระบวนการที่อาศัยประสบการณ์พื้นฐานความเชื่อว่าประสบการณ์สอนคน ปัญหาที่นำมาพิจารณาจึงเป็นปัญหาจากการปฏิบัติอยู่จริง

- ใช้กระบวนการกลุ่มในการดำเนินงาน โดยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในองค์การจะไม่ประสบผลสำเร็จเลย ถ้ากลุ่มไม่มีการเปลี่ยนแปลงโดยมีกระบวนการพัฒนาองค์การ[๖๑]

การพัฒนาองค์การยังเป็นวิธีการที่เป็นระบบในการสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการ คือ เป้าหมายกระบวนการ (Process Goals) มุ่งเน้นการพัฒนากระบวนการในการมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างบุคคล เช่น การตัดสินใจ การติดต่อสื่อสาร การแก้ปัญหา และการจัดการความขัดแย้งระหว่างสมาชิก เป็นต้น เพื่อให้สมาชิกสามารถปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์การ และเป้าหมายผลลัพธ์รวม (Outcomes Goals) การพัฒนาองค์การจะให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติงาน (Task Performance) ขององค์การ โดยมุ่งพัฒนาความสามารถในการปรับตัวขององค์การให้สามารถดำเนินงานภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม โดยใช้เทคนิคในระดับต่าง ๆ ขององค์การเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามต้องการ ดังกล่าวนี้ โดยทั่วไปกระบวนการในการพัฒนาองค์การจึงมี ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การวินิจฉัย (Diagnosis) เป็นขั้นตอนเริ่มต้นในการพัฒนาองค์การ ภายหลังจากการรับรู้ปัญหา โดยกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางแก้ไขปัญหา รวมทั้งปรับปรุงพฤติกรรมของระบบ โดยอาศัยความรู้จากการวิจัยและเทคนิคการพัฒนาองค์การประกอบกัน

๒) การปฏิบัติ (Active Intervention) ผู้ทำหน้าที่พัฒนาองค์การจะดำเนินการพัฒนาองค์การโดยประยุกต์วิธีการต่าง ๆ ตามแผนการที่กำหนด เพื่อให้การพัฒนาองค์การดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพโดยการวัดและประเมินความก้าวหน้าของแผนการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อที่จะปรับปรุงให้การดำเนินงานมีความเหมาะสมและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

๓) การเสริมแรง (Reinforcement) ผู้ทำหน้าที่พัฒนาองค์การต้องทำการประเมินผลการดำเนินงานว่าประสบผลตามที่ต้องการเพียงใด ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงให้การดำเนินงานเหมาะสมกับสถานการณ์ จากนั้นทำการเสริมแรงและทำพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงให้คงตัว (Refreezing) เพื่อให้พฤติกรรมที่ต้องการคงอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ผันแปรหรือย้อนกลับสู่สภาวะเดิม เนื่องจากความเฉื่อยที่เกิดจากความเคยชินของบุคคลหรือกลุ่ม ตลอดจนติดตามผล (Follow Up) เพื่อทำการปรับปรุงและเสริมแรงให้ระบบที่ต้องการคงอยู่อย่างต่อเนื่อง[๖๒]

---

[๖๑]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

[๖๒]ณัฏฐพันธ์ เขจรนันทน์, **พฤติกรรมองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๑, หน้า ๒๖๕-๒๖๙.

รูปแบบของการพัฒนาองค์การตั้งอยู่บนพื้นฐานของรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในช่วงระหว่างขั้นของการละลายพฤติกรรม (Refreezing) ส่วนการเปลี่ยนแปลง (Change) จะถูกแนะนำอย่างระวังผ่านการเข้าแทรกที่ได้รับการออกแบบมาเพื่อสถานการณ์ที่องค์การเผชิญอยู่หรือเพื่อความเหมาะสมกับสภาพขององค์การในขณะนั้น และสุดท้าย การติดตามผลอย่างเป็นระบบเป็นการคงสภาพพฤติกรรมหรือสถานการณ์ที่พึงปรารถนาขององค์การ[๖๓]

การพัฒนาองค์การเป็นกระบวนการในการพัฒนาสมรรถนะขององค์การอย่างมีแผนไว้ล่วงหน้า และจะเน้นกระทำในส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและกระบวนการของกลุ่มบนรากฐานแห่งความร่วมมือร่วมใจกัน โดยอาศัยเครื่องมือทางพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์เข้าช่วยในการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้มาและธำรงไว้ซึ่งประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และความมีสุขภาพสมบูรณ์ขององค์การ[๖๔]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “การพัฒนาในทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาในทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (๒๕๔๕, หน้า ๑๗)	คำว่า พัฒนา ในภาษาไทยตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Development
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๔๑, หน้า ๑๙)	การพัฒนาในทัศนะของศาสตร์ตะวันตกเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นการเน้นความเจริญทางวัตถุ
สุรพล สุยะพรหม และคณะ (๒๕๕๕, หน้า ๖)	องค์การ คือ หน่วยที่จัดเป็นศูนย์รวมคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มารวมกันทำงานเป็นหน่วยงานเดียวกันภายใต้วัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน โดยมีกฎ ระเบียบ หรือกติกาในการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ
พงศ์สัณห์ ศรีสมทรัพย์ และชลิดา ศรมณี (๒๕๔๑, หน้า ๑๓๗)	การบริหารจัดการองค์การเป็นการกำหนดกิจกรรมเฉพาะอย่างที่จำเป็นเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดได้
สมาน รังสิโยกฤษฎ์ และสุธี สุทธิสมบูรณ์ (๒๕๔๔, หน้า๒๓)	การบริหารองค์การมีลักษณะเป็นกระบวนการที่กำหนด กฎ ระเบียบ แบบแผน ในการปฏิบัติ งานขององค์การ ซึ่งรวมถึงวิธีการการทำงานเป็นกลุ่ม

[๖๓]ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, **คู่มือองค์การแห่งความเป็นเลิศ**, (กรุงเทพมหานคร : ปัญญาชน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๕-๑๒๖.

[๖๔]สายหยุด ใจสำราญ และสุภาพร พิศาลบุตร, **การพัฒนาองค์การ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙), หน้า ๔๙.

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาในทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สมคิด บางโม (๒๕๕๔, หน้า ๑๗-๑๘)	องค์การจำแนกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑) องค์การที่ยึดตามวัตถุประสงค์ ๒) องค์การที่ยึดตามโครงสร้าง ๓) องค์การที่ยึดกำเนิด
สุรพล สุยะพรหม และคณะ (๒๕๕๕, หน้า ๘-๑๓)	นับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ ๒๐ ถึงปัจจุบัน จำแนกเป็น ๓ กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ ๑) ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม ๒) ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ ๓) ทฤษฎีองค์การปัจจุบัน รูปแบบโครงสร้างองค์การมี ๒ รูปแบบ คือ ๑) โครงสร้างองค์การแบบแนวดิ่งหรือแนวตั้ง ๒) โครงสร้างองค์การแบบแนวราบหรือแนวนอน
วิเชียร วิทยาอุดม (๒๕๕๔, หน้า ๑)	ทฤษฎีองค์การ คือ การศึกษาการประมวลผลขององค์การที่ระดับการวิเคราะห์ที่มีขนาดใหญ่
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (๒๕๔๓, หน้า ๑๔๓)	ทฤษฎีองค์การต่าง ๆ เป็นการหาข้อสรุปในการออกแบบองค์การอันเป็นสากล และแม้ว่าทฤษฎีแต่ละแนวอาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็มีความประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นการออกแบบองค์การที่ดีที่สุด สามารถใช้ได้กับทุกสถานการณ์
ชูชีพ พุทธประเสริฐ (๒๕๔๒, หน้า ๖๖)	องค์การทุกองค์การเป็นพลวัตร ย่อมเคลื่อนไหวไปตามสภาพของปัจจัยทั้งภายนอกและภายในองค์การ
ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี (๒๕๕๑, หน้า ๑๒๕-๑๒๖)	รูปแบบของการพัฒนาองค์การตั้งอยู่บนพื้นฐานของรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในช่วงระหว่างขั้นของการละลายพฤติกรรม ส่วนการเปลี่ยนแปลงจะผ่านการเข้าแทรกตามที่การออกแบบมาเพื่อสถานการณ์ที่องค์การเผชิญอยู่หรือเพื่อความเหมาะสมกับสภาพขององค์การในขณะนั้น

ตารางที่ ๒.๕ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาในทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ณัฏฐพันธ์ เขจรนันทน์ (๒๕๕๑, หน้า ๒๖๕-๒๖๙)	การพัฒนาองค์การ มี ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การวินิจฉัย เป็นขั้นตอนเริ่มต้นในการพัฒนาองค์การ โดยการรับรู้และวิเคราะห์ปัญหาเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางแก้ไข ๒) การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาองค์การ โดยประยุกต์วิธีการต่าง ๆ ตามแผนการที่กำหนดไว้ และมีการประเมินความก้าวหน้าอย่างเป็นรูปธรรม ๓) การเสริมแรง เป็นขั้นตอนการประเมินผลการดำเนินงาน ตลอดจนการแก้ไขปรับปรุงให้การดำเนินงานเหมาะสมกับสถานการณ์
สายหยุด ใจสำราญ และสุภาพร พิศาลบุตร (๒๕๔๙, หน้า ๔๙)	การพัฒนาองค์การเป็นกระบวนการในการพัฒนาสมรรถนะขององค์การอย่างมีแผนไว้ล่วงหน้า และจะเน้นกระทำในส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและกระบวนการของกลุ่มบนรากฐานแห่งความร่วมมือร่วมใจกัน

สรุปได้ว่า การพัฒนาในทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่แม้มีความแตกต่างกันตามศาสตร์แต่ละสาขาที่มีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันไป แต่ก็เป็นไปในแนวทางเดียวกัน คือ มีทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า และเป็นการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงให้เจริญขึ้นกว่าเดิม ซึ่งการพัฒนากลุ่มบุคคลนั้น แนวคิดตะวันตกมุ่งไปที่การพัฒนาองค์การ (Organization Development) ซึ่งได้แก่ หน่วยที่จัดเป็นศูนย์รวมคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่มาร่วมกันทำงานภายใต้วัตถุประสงค์และเป้าหมายเดียวกัน โดยมีกฎ ระเบียบ หรือกติกาในการทำงานอย่างเป็นระบบ และมีองค์ประกอบพื้นฐาน ๕ ประการ คือ มีตัวบุคคล มีปฏิสัมพันธ์ อาศัยโครงสร้าง มีวัตถุประสงค์ส่วนตัว และมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างส่วนต่าง ๆ ขององค์การ ดังนั้น การบริหารจัดการองค์การจึงเป็นงานที่มีการจัดกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และมีกติกาในการปฏิบัติงานร่วมกันอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาองค์การที่มีประสิทธิภาพ นอกจากการกำหนดแนวทางและเลือกวิธีการปฏิบัติที่เหมาะสมแล้ว จะต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและสามารถแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ อย่างเรียบร้อย โดยผู้มีหน้าที่ในการพัฒนาองค์การต้องวางแผนปฏิบัติการในการพัฒนาองค์การดำเนินไปอย่างราบรื่น โดยการพัฒนาองค์การที่จะประสบความสำเร็จนั้น สามารถดำเนินการตามแนวทางต่อไปนี้ คือ การให้ความนับถือต่อบุคคล ความเชื่อมั่นและการสนับสนุน ความเท่าเทียมกันของอำนาจ ความเปิดเผยหรือโปร่งใส และการมีส่วนร่วม

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญของแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการพัฒนาชุมชน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความหมายของการพัฒนาชุมชน” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

คำว่า ชุมชน ในภาษาไทย ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Community ซึ่งโดยแท้จริงความหมายของชุมชนนั้นไม่จำกัดแน่นอนตายตัว อาจพิจารณาได้หลายแง่มุม อาทิ ปรัชญา กายภาพ สังคมวิทยา จิตวิทยา โดยมีความหมายทั้งรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ ในความหมายของชุมชนเชิงรูปธรรมจำกัดอยู่กับความหมายที่ให้ความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือบริเวณบ้านเล็ก ๆ ที่มักนึกถึงหมู่บ้าน เท่านั้น และในความหมายเชิงนามธรรม เป็นคำที่มีการนำไปใช้กันอย่างกว้างขวางและใช้ในลักษณะแตกต่างกันออกไป

ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน[๖๕] ชุมชนประกอบไปด้วยระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ การเมือง การปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ระหว่างกันหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้[๖๖] ชุมชนที่แท้ (True Community) เป็นลักษณะของการที่ผู้คนหันหน้าเข้าหากัน เพื่อเผชิญกับปัญหา หรือแรงกดดันจากสังคมภายนอก หรือจากความตั้งใจในความปรารถนาร่วมกันของคนในสังคม (Community by Design) ว่าต้องการให้ชุมชนของตนเป็นเช่นไร โดยความเป็นชุมชนที่แท้จริงนั้นย่อมดำเนินไปบนพื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง รู้จักใจกว้างยอมรับความแตกต่างและความหลากหลาย ซึ่งเป็นคุณค่าหลักของระบอบประชาธิปไตยและความเป็นพลเมือง[๖๗] ความเข้มแข็งของชุมชนเปรียบประดุจภูมิคุ้มกันทางสังคม ซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญ ๓ ประการเข้ามาผนวกกัน ได้แก่ ธรรมะ การเรียนรู้ และการจัดการ[๖๘]

---

[๖๕]ประเวศ วะสี, **ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์**, พิมพ์ครั้งที่ ๔,(กรุงเทพ-มหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

[๖๖]จิตติ มงคลชัยอรัญญา, **การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

[๖๗]อนุชาติ พวงสำลี, **ขบวนการประชาสังคมไทยความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง,** (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๙๔.

[๖๘]ประเวศ วะสี, **บทสัมภาษณ์ในประชาสังคม : ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๐), หน้า ๓๖-๓๗.

การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed Change) ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้น ย่อมต้องเป็นผลดีสำหรับกลุ่มชนหรือชุมชน การพัฒนาจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนา (Desired Change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ถูกพอกพูนด้วยค่านิยม (Value Loaded Change) ตามระบบค่านิยมของชุมชนซึ่งเป็นเครื่องกำหนดความมีคุณค่าหรือไร้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ

ความหมายของการพัฒนาชุมชน (Community Development) มี ๔ ลักษณะ คือ

๑) การพัฒนาชุมชน คือการสร้างสรรค์ความเจริญและยับยั้งความเสื่อมของชุมชน

๒) การพัฒนาชุมชนเป็นการสร้างชุมชนให้เจริญ โดยอาศัยกำลังความรู้และความสามารถของประชาชนและความช่วยเหลือของรัฐบาลร่วมกัน

๓) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งชักจูง และส่งเสริมประชาชนให้มีความกระตือรือร้นสนใจที่จะเข้าร่วมมือดำเนินการปรับปรุงการทำมาหากิน และสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่น

๔) การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนากำลังความคิด และความสามารถของประชาชนในการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐบาลกับประชาชนและระหว่างประชาชนด้วยกัน เพื่อปรับปรุงตนเองและชุมชนไปสู่ความเจริญทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัย และขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติ และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย[๖๙]

การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้ โดยประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง ดังนี้

๑) การปรับปรุงส่งเสริมให้ชุมชนหนึ่งดีขึ้นหรือมีวิวัฒนาการดีขึ้น

๒) การส่งเสริมให้ชุมชนนั้น ๆ มีวิวัฒนาการดีขึ้น คือ เจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๓) การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ

๓.๑) การพัฒนาด้านวัตถุ คือ การสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดมีหรือเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เห็นโดยแจ้งชัด เช่น การส่งเสริมด้านการผลิตผล การส่งเสริมระบบขนส่ง การคมนาคม การชลประทาน และด้านอื่น ๆ

๓.๒) การพัฒนาด้านจิตใจ คือ การสร้างความเจริญ โดยมุ่งให้การศึกษาอบรมประชาชน ซึ่งรวมทั้งการให้การศึกษาตามโรงเรียน มหาวิทยาลัย ตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการและการศึกษานอกระบบโรงเรียน

๔) การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้ โดยประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง

การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ตนเองต้องการ โดยอาศัยความรวมกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตนเองและร่วมมือกันดำเนินงาน และต้องได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยงานภายนอก

---

[๖๙]ทองคูณ หงษ์พันธ์, **การศึกษากับการพัฒนา : แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๓๑.

การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนนั้นร่วมกันจัดการวางแผนและลงมือกระทำการเอง พิจารณาให้รู้ชัดว่า กลุ่มหรือเอกชนมีความต้องการหรือขาดแคลนอะไร มีปัญหาอะไรซึ่งเป็นปัญหาร่วมกัน แล้วจึงจัดทำแผนเพื่อขจัดความขาดแคลนหรือบำบัดความต้องการ หรือแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยที่พยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น ๆ ให้มากที่สุดและถ้าจำเป็น อาจจะขอความช่วยเหลือจากภายนอก คือ รัฐ หรือองค์กรอื่น เพียงเท่าที่จำเป็น[๗๐]

การพัฒนาชุมชน คือ การทำให้คนซึ่งอยู่ในพื้นที่บริเวณที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเป็นอยู่ การศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อและอื่น ๆ สามารถอยู่รวมกันได้อย่างราบรื่นมีความสุข รู้รักสามัคคี และร่วมมือกันทำงานได้[๗๑] การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เช่น สภาพถนนหนทางได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น บ้านเรือนที่อยู่อาศัยมีระเบียบดีขึ้น สภาพแวดล้อมน่าอยู่อาศัย ประชาชนมีความขยันขันแข็งขึ้น มีความร่วมแรงร่วมใจกันทำงานเพื่อชุมชนของตนมากขึ้น อันเป็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงของคนและสภาพแวดล้อมจากสภาวะหนึ่งที่ดีขึ้นกว่าเดิม[๗๒]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความหมายของการพัฒนาชุมชน” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๖ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ประเวศ วะสี (๒๕๔๐, หน้า ๕๕)	ชุมชน คือ การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน
จิตติ มงคลชัยอรัญญา (๒๕๔๐, หน้า ๓๕)	ชุมชนประกอบไปด้วยระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจ อาชีพ การเมือง การปกครอง โครงสร้างอำนาจ ระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน

[๗๐]กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, **คู่มือพัฒนากร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๑.

[๗๑]เฉลียว บุรีภักดี, **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

[๗๒]นำชัย ทนุผล, **พัฒนาชุมชนหลักการและยุทธวิธี**, (เชียงใหม่ : ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕.

ตารางที่ ๒.๖ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาชุมชน (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
อนุชาติ พวงสำลี (๒๕๔๒, หน้า ๒๙๔)	ความเป็นชุมชนที่แท้จริงนั้นย่อมดำเนินไปบนพื้นฐานของความรัก เอื้ออาทร กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง รู้จักใจกว้างยอมรับความแตกต่างและความหลากหลาย ซึ่งเป็นคุณค่าหลักของระบอบประชาธิปไตยและความเป็นพลเมือง
ทองคูณ หงษ์พันธ์ (๒๕๔๑, หน้า ๓๑)	การพัฒนาชุมชน คือ การสร้างสรรค์ความเจริญและยับยั้งความเสื่อมของชุมชน โดยอาศัยกำลังความรู้แลความสามารถของประชาชนและความช่วยเหลือจากภายนอก ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัย และขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่ความมั่นคงของชาติ และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย
กรมการพัฒนาชุมชน (๒๕๔๐, หน้า ๑๒๑)	การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการแห่งการกระทำทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนนั้นร่วมกันจัดการวางแผนและลงมือกระทำการเอง
เฉลียว บุรีภักดี (๒๕๔๔, หน้า ๑๓)	การพัฒนาชุมชน คือ การทำให้คนซึ่งอยู่ในพื้นที่บริเวณที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเป็นอยู่การศึกษาศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ และอื่น ๆ สามารถอยู่รวมกันอย่างราบรื่นมีความสุข รู้รักสามัคคี และร่วมมือกันทำงานได้
นำชัย ทนุผล (๒๕๔๕, หน้า ๔๕)	การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทางที่ดีขึ้น

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน คือ การดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจของคนในชุมชน โดยการทำให้คนซึ่งอยู่ในพื้นที่บริเวณที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเป็นอยู่ การศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ และอื่น ๆ สามารถอยู่รวมกันอย่างราบรื่นมีความสุข รู้รักสามัคคี และร่วมมือกันทำงานได้ โดยในการพัฒนาควรอาศัยกำลังความรู้และความสามารถของประชาชนและอาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกได้

๒.๒.๒ จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ปัจจุบันงานด้านการพัฒนาชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมาก เพราะสภาพปัญหาของการพัฒนาชุมชนนั้นเป็นวงจรที่ส่งผลกระทบต่อกันเป็นลูกโซ่ จากความไม่รู้ สู่ความจนและการเจ็บป่วย ซึ่งเป็นอุปสรรคในการพัฒนา เป็นวัฏจักรแห่งความชั่วร้าย ดังนั้น ทุกหน่วยงานทุกองค์กร ต้องช่วยกันขจัดปัญหาเหล่านี้ให้หมดไป

ความยากจนในชนบท เป็นปัญหาหลักที่ทุกหน่วยงานพยายามหาทางแก้ไข โดยการเพิ่มพูนรายได้ของประชาชนให้สูงขึ้น (Increasing Income) แต่ในการพัฒนาที่ผ่านมา พบว่า ยิ่งมีการพัฒนายิ่งทำให้ประชาชนยากจนลง กล่าวคือ จากการมุ่งพัฒนาประเทศเพื่อให้ทัดเทียมนานาอารยประเทศ โดยเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ในขณะเดียวกัน ภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นประชากรเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ในขณะเดียวกันภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ไม่ได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง อันเป็นเหตุให้เกิดความแตกต่างทางฐานะของบุคคลสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีจำนวนไม่มาก มีฐานะร่ำรวย มีอำนาจทางเศรษฐกิจ กับอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนส่วนมาก อาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม ซึ่งความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้ กำลังกลายเป็นปัญหาที่สำคัญ ความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบทมีมากขึ้น ประชาชนในภาคอีสานมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำลงเมื่อเปรียบเทียบกับประชาชนในภาคอื่น ๆ ดัชนีที่นักเศรษฐศาสตร์สร้างขึ้นมาเพื่อวัดการกระจายรายได้ของประเทศ ว่ามีความเท่าเทียมกันมากน้อยเพียงใด คือ Gini-coefficient (G-C) ค่าดัชนี G-C ๗ จะมีค่าระหว่าง ๐ ถึง ๑ ถ้า G-C มีค่าเข้าใกล้ ๑ มาเท่าใด แสดงว่าการกระจายรายได้จะเลวลง ในทางตรงข้ามถ้า G-C จะมีค่าเข้าใกล้ ๐ แสดงว่า การกระจายรายได้มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น ในปี ๒๕๔๕ ค่า G-C = ๐.๕๔๖ ซึ่งนับว่ามีค่าสูงสุดในบรรดาค่า G-C ที่ได้มีการวัดขึ้นมาในอดีต คือ ปี ๒๕๑๘ ค่า G-C = ๐.๔๕๑ ปี ๒๕๒๔ ค่า G-C = ๐.๔๗๔ ปี ๒๕๔๔ ค่า G-C = ๐.๕๐๔ จากการกระจายรายได้ที่มีลักษณะตกต่ำลงเรื่อย ๆ เป็นสิ่งที่ยืนยันความเชื่อที่ว่า แม้ว่าประเทศไทยจะประสบความสำเร็จอย่างสูงทางด้านการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม แต่ความเจริญดังกล่าวไม่ได้กระจายไปสู่ประชาชนโดยทั่วหน้ากัน แต่หากกระจุกตัวอยู่กับกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้น

บุคคลพึงพัฒนาจากภายในมาสู่ภายนอก คือ จะต้องพัฒนาในด้านพฤติกรรมให้มีระเบียบวินัยในตนก่อน หมายถึง จะต้องพัฒนาอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และจิตใจให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ความเป็นไปตามเหตุ และปัจจัยของธรรมดาอันเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ดังนั้น การพัฒนาจึงรวมไปถึง การพัฒนาด้านบุคลิกภาพที่แสดงออก คือ เป็นคนกินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดูเป็น ฟังเป็น เป็นต้น, การพัฒนาในด้านความประพฤติ คือ คบหาเสวนาเป็น สังคมเป็น พูดเป็น สื่อสารเป็น การพัฒนาด้านจิตใจ คือ วางท่าทีต่อเรื่องที่เหตุขึ้นเป็น ฉลาดและทำใจเป็นและมีปัญญาที่จะคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ตลอดจนรู้จักดับทุกข์เป็น[๗๓]

---

[๗๓]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวดพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗-๖๙.

ในการพัฒนาที่นักพัฒนาจะต้องระลึกอยู่เสมอ เพื่อช่วยให้การดำเนินงานไปสู่จุดหมายและความสำคัญของการพัฒนาชุมชน ได้แก่

๑) เพื่อพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ

๒) ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมมือกันในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง

๓) ส่งเสริมให้ประชาชนรู้สึกภาคภูมิใจที่จะอาศัยและประกอบอาชีพในหมู่บ้านของตนอย่างสงบสุข

๔) ส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนให้ดีขึ้น

๕) ส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคล ให้แต่ละคนนำเอาความสามารถในตัวเองออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์

๖) ส่งเสริมการรวมกลุ่มในการดำเนินชีวิตตามระบอบประชาธิปไตย

๗) เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมในสังคมให้ดีขึ้น

๘) เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้

๙) เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชน ประเทศชาติ

๑๐) เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนในทุกรูปแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น[๗๔]

การพัฒนา มี ๒ นัย ได้แก่ การพัฒนามนุษย์ (human development) และการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Sciences and Technology) ซึ่งเปลี่ยนแนวทางมาค้นหาความรู้ เพื่อให้มนุษย์ได้ความรู้ที่จะมาจัดความสัมพันธ์ให้มนุษย์อยู่กับธรรมชาติได้อย่างดี โดยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเทคโนโลยีก็ผลิตและใช้บนฐานความคิดใหม่นั้น ด้วยแรงจูงใจใหม่ที่ต่างไปอีกแบบหนึ่ง เราก็มีวิทยาศาสตร์ได้ มีเทคโนโลยีได้ แต่มีด้วยฐานความคิดที่ต่างออกไป ทั้งนี้ การพัฒนาดังกล่าวมาเกิดขึ้นบนฐานที่ผิดพลาด ๓ ระดับ คือ

๑) เป็นไปตามกระแสการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน ซึ่งมีรากฐานความคิดที่ผิดพลาดตามอย่างประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย

๒) ดำเนินการพัฒนาด้วยการกระตุ้นแรงจูงใจที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจาก ผู้นำหรือผู้บริหารประเทศไม่เข้าใจเพียงพอต่อปัจจัยที่ทำให้เกิดการพัฒนาในประเทศที่พัฒนานำหน้ามาก่อน จับเหตุปัจจัยมาผิดพลาด

๓) ประชาชนเข้าร่วมกระบวนการพัฒนา โดยไม่มีการศึกษาที่จะเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเป็นปัจจัยที่ดีในกระบวนการพัฒนานั้น[๗๕]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

---

[๗๔]จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา,** พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒.

[๗๕]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๖-๗.

ตารางที่ ๒.๗ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๒, หน้า ๖๗-๖๙)	บุคคลพึงพัฒนาจากภายในมาสู่ภายนอก คือ จะต้องพัฒนาในด้านพฤติกรรมให้มีระเบียบวินัยในตนก่อน หมายถึง จะต้องพัฒนาอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และจิตใจให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ความเป็นไปตามเหตุ และปัจจัยของธรรมดาอันเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล
จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ (๒๕๔๐, หน้า ๓๒)	จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ๑) เพื่อพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ ๒) ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมมือกันในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง ๓) ส่งเสริมให้ประชาชนรู้สึกภาคภูมิใจที่จะอาศัยและประกอบอาชีพในหมู่บ้านของตนอย่างสงบสุข ๔) ส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของครอบ-ครัวและชุมชนให้ดีขึ้น ๕) ส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคล ให้แต่ละคนนำเอาความสามารถในตัวเองออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ๖) ส่งเสริมการรวมกลุ่มในการดำเนินชีวิตตามระบอบประชาธิปไตย ๗) เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมในสังคมให้ดีขึ้น ๘) เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้ ๙) เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชน ประเทศชาติ ๑๐) เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนในทุกรูปแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น

สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชน คือ เพื่อพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมมือกันในการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง ส่งเสริมให้ประชาชนรู้สึกภาคภูมิใจที่จะอาศัยและประกอบอาชีพในหมู่บ้านของตนอย่างสงบสุข ส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนให้ดีขึ้น ส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคล ให้แต่ละคนนำเอาความสามารถในตัวเองออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ส่งเสริมการรวมกลุ่มในการดำเนินชีวิตตามระบอบประชาธิปไตย เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมในสังคมให้ดีขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนสามารถแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ชุมชน ประเทศชาติ และเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนในทุกรูปแบบเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวให้ดีขึ้น

๒.๒.๓ ดัชนีชี้วัดระดับของการพัฒนาชุมชน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ดัชนีชี้วัดระดับของการพัฒนาชุมชน” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

เป็นการยากที่จะจัดลำดับว่า ชุมชนใดหรือสังคมใดมีความเจริญก้าวหน้า มีความทันสมัยหรือมีการพัฒนาสูงกว่าหรือต่ำกว่ากัน ทั้งนี้ เพราะบางชุมชนหรือบางสังคมมีความก้าวหน้าในด้านหนึ่งในระดับสูง แต่มีความด้อยหรือก้าวหน้าน้อยกว่าอีกด้านหนึ่ง ดังนั้น จึงอยู่ที่การเลือกเครื่องชี้วัดให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนสังคมนั้น ๆ เป็นเครื่องชี้ที่แม่นยำเที่ยงตรงและเชื่อถือได้อย่างแท้จริง

เครื่องชี้วัดหรือดัชนีการพัฒนานั้นมี ๒ ระดับ คือ ระดับจุลภาคและระดับมหภาค ดังนี้

๑) ดัชนีการพัฒนาในระดับจุลภาค

ดัชนีการพัฒนาในระดับจุลภาคนี้ ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและบ่งชี้ระดับของการพัฒนาได้ คือ ดัชนีสร้างสัญลักษณ์ (Symbolic Structures) ของ ศาสตราจารย์ Frank W. Young สอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยคอร์เนลสหรัฐอเมริกา ได้อธิบายว่า ในสังคมหนึ่ง ๆ จะประกอบด้วยระบบย่อย ๆ แต่ละระบบจะมีลักษณะโครงสร้างที่แตกต่างกัน ความแตกต่างของโครงสร้างนี้สามารถวิเคราะห์ได้จากสิ่งต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นเป็นสัญลักษณ์ทางสังคมและสัญลักษณ์ทางสังคมเหล่านี้จะเป็นเครื่องชี้แต่ละระบบที่ประกอบขึ้นเป็นระบบใหญ่ขึ้น จะมีปริมาณของสิ่งที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสถาบันแตกต่างกัน ระบบใดมีปริมาณสิ่งของที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสถาบันน้อย ถือได้ว่ามีระดับทางโครงสร้างต่ำ ระบบใดมีปริมาณหรือจำนวนสิ่งของที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสถาบันมาก ถือว่า มีระดับความแตกต่างจากโครงสร้างสูง

ดัชนีของการพัฒนาจึงมีอยู่ที่ระดับความแตกต่างทางโครงสร้างของชุมชนหรือสังคมเป็นสำคัญ ส่วนปัจจัยที่ทำให้ลักษณะโครงสร้างในระบบย่อยเหล่านี้แตกต่างกัน หรือมีปริมาณสิ่งของที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสถาบันไม่เท่ากัน ได้แก่ การติดต่อสัมพันธ์และการเข้าถึงบริการจากศูนย์กลางหรือระบบใหม่ (Relative Centrality) ของระบบย่อยเหล่านั้น การใช้ดัชนีการพัฒนาในระดับมหภาคชี้วัดการพัฒนา มีความสำคัญและสามารถบ่งบอกถึงภาพรวมของการพัฒนาในระดับกว้างได้ว่า มีการพัฒนาไปได้มากน้อยแค่ไหนและถ้าใช้ดัชนีการพัฒนาในระดับจุลภาคควบคู่ไปด้วย จะทำให้มองเห็นภาพของการพัฒนามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น[๗๖] โดยพิจารณาดัชนีการพัฒนาในระดับมหภาค ดังนี้

---

[๗๖]พิภพ กาญจนะ, **คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๗๖.

๑) การใช้ผลิตภัณฑ์ประชาชาติต่อหัวเป็นดัชนี (GNP Per Capita) ซึ่งได้ถูกนำมาใช้จัดลำดับการพัฒนาประเทศ โดยมีความเชื่อว่าประเทศไทยจะมีความทันสมัยหรือมีการพัฒนาในระดับใดนั้น วัดจากรายได้ต่อบุคคลของประชากร ประเทศใดมีรายได้ต่อหัวสูงกว่าอีกประเทศหนึ่ง แสดงว่าประเทศนั้นมีการพัฒนาในระดับสูงกว่า ซึ่งรายได้ต่อหัว คิดคำนวณจากผลิตภัณฑ์ประชาชาติเบื้องต้น (Gross National Product) หารด้วยจำนวนประชากรทั้งหมด ประเทศไทยใช้คำว่า GNP Per Capita

๒) การใช้ระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นดัชนี โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า ทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งหมายถึง คุณภาพของมนุษย์ ได้แก่ พลังงาน ทักษะ พรสวรรค์ และความรู้ของประชาชน เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการให้เป็นประโยชน์ ประเทศใดมีการสะสมทรัพยากรมนุษย์ไว้มาก ประเทศนั้นก็มีโอกาสเจริญก้าวหน้าสูง ทั้งนี้ ทรัพยากรมนุษย์นั้นจะต้องมีคุณภาพด้วย โดยการคำนวณจาก

๒.๑) จำนวนผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละของประชากรในกลุ่มอายุ ๑๕-๑๙ ปี คูณด้วยระยะเวลาของการเรียน คือ ๕ ปี

๒.๒) จำนวนผู้เข้าเรียนในระดับอุดมศึกษา คิดเป็นร้อยละของประชากรในกลุ่มอายุที่ควรศึกษาในระดับอุดมศึกษา คือ ๒๐-๒๔ ปี คูณด้วยระยะเวลาของการเรียน คือ ๕ ปี

๓) การใช้ดัชนีคุณภาพทางกายภาพของชีวิต (The Physical Quality of Life Index ; PQLI) การใช้ดัชนีรายได้ต่อบุคคล บ่งชี้ระดับการพัฒนาประเทศนั้น เป็นสิ่งที่สรุปได้ยาก ในการที่จะจัดลำดับว่าประเทศพัฒนาหรือไม่ เพราะเป็นการจัดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ดัชนี PQLI จะวัดในด้านการอ่านออกเขียนได้ การมีชีวิตรอดของทารกแรกเกิด และอายุขัยของชีวิต ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึง คุณภาพชีวิตของประชากรแต่ละประเทศ ประเทศใดประชากรมีคุณภาพชีวิตในระดับสูง ก็ย่อมเจริญกว่าประเทศที่มีประชากรที่มีคุณภาพชีวิตในระดับต่ำกว่า[๗๗]

ดัชนีชี้วัดระดับของการพัฒนาที่ประเทศไทยใช้วัดระดับของการพัฒนาในระดับหมู่บ้าน ตำบล หรือในชุมชนเมือง ซึ่งถือว่า เป็นดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนาในระดับจุลภาคอย่างหนึ่ง คือ เครื่องชี้วัด ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด ๙ หมวด ๕๐ ตัวชี้วัด ดังนี้

หมวดที่ ๑ ประชาชนได้กินอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย

๑) หญิงตั้งครรภ์ได้กินอาหารอย่างเพียงพอ ซึ่งมีผลทำให้เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักตั้งแต่ ๔,๐๐๐ กรัมขึ้นไป

๒) เด็กแรกเกิด-๕ ปี ได้รับการเฝ้าระวังการโภชนาการและไม่ขาดสารอาหารในระดับที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

๓) เด็กอายุ ๕-๑๔ ปี ได้กินอาหารถูกต้องครบถ้วนตามความต้องการของร่างกาย

๔) ครอบครัวไม่กินอาหารหรือเนื้อสัตว์ที่ดิบหรือสุก ๆ ดิบ ๆ

๕) ครอบครัวกินอาหารควบคุมที่มีฉลาก อ.ย. ๒/๒๕๔๕

หมวดที่ ๒ ประชาชนมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

๖) ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยที่มีสภาพคงทนถาวร สามารถอยู่อาศัยต่อไปได้อีกอย่างน้อย ๕ ปี

๗) ครอบครัวมีการจัดบ้านเรือนและบริเวณบ้านถูกสุขลักษณะ

---

[๗๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

๘) ครอบครัวมีและใช้ส้วมถูกหลักสุขาภิบาล

๙) ครอบครัวมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มเพียงพอตลอดปี (๕ ลิตร/คน/วัน)

๑๐) ครอบครัวมีน้ำสะอาดสำหรับใช้เพียงพอตลอดปี

๑๑) ครอบครัวไม่ถูกรบกวนจากสิ่งรำคาญที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ

๑๒) ครอบครัวมีทางเดินเท้าหลักที่เพียงพอต่อการเดินสัญจรไปมา มีไฟฟ้าแสงสว่างใช้ได้อย่างปลอดภัย

๑๓) ครอบครัวในชุมชนมีไฟฟ้าใช้

๑๔) ครอบครัวมีทางระบายน้ำหลักที่เพียงพอต่อการป้องกันน้ำท่วมขัง

๑๕) ครอบครัวตั้งอยู่ใกล้สถานที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ

หมวดที่ ๔ ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

๑๖) หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด

๑๗) หญิงตั้งครรภ์ได้รับการบริการทำคลอดและดูแลหลังคลอดภายใน ๖ สัปดาห์จากแพทย์หรือพยาบาลหรือผดุงครรภ์แผนโบราณที่ผ่านการอบรมแล้ว

๑๘) เด็กอายุต่ำกว่า ๑ ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันวัณโรค ไอกรน บาดทะยัก โปลิโอ หัด ตับอักเสบ บี ครบตามเกณฑ์อายุ

๑๙) เด็กแรกเกิด-๑๔ ปี มีสูติบัตรหรือใบรับรองการเกิด

๒๐) เด็กวัยประถมศึกษา (๗ – ๑๔ ปี) และได้รับการเฝ้าระวังทางโภชนาการ

๒๑) ครอบครัวมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ครบทุกข้อ

๒๒) ครอบครัวรู้จักวิธีการป้องกันโรคเอดส์ครบทุกวิธี

๒๓) เด็กอายุแรกเกิด-๖ ปี ได้รับการบริการเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม

๒๔) เด็กวัยประถมศึกษา (๗-๑๔ ปี) และได้รับการศึกษาภาคบังคับ

๒๕) เด็กที่สำเร็จการศึกษาภาคบังคับและไม่ได้ศึกษาต่อ ได้รับฝึกอบรมด้านอาชีพ

๒๖) เด็กวัยประถมศึกษา (๕-๑๔ ปี) ไม่ถูกใช้แรงงานจนเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาและสุขภาพอนามัย

๒๗) ประชาชนที่มีอายุ ๑๕-๕๙ ปี มีบัตรประจำตัวประชาชนและอ่านออกเขียนได้

๒๘) ผู้ทุพพลภาพหรือพิการได้รับการดูแลช่วยเหลือและไม่ถูกทอดทิ้ง

๒๙) ผู้มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้มีผู้ดูแล

๓๐) ครอบครัวได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพและการประกอบอาชีพ อย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง

หมวดที่ ๔ ประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๓๑) ครอบครัวมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๓๒) ครอบครัวมีความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ

๓๓) ครอบครัวมีสมาชิกที่มีความรู้เรื่องการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

๓๔) ครอบครัวมีอุปกรณ์ดับเพลิง

หมวดที่ ๕ ประชาชนมีอาชีพมั่นคงและมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต

๓๕) ประชาชนที่มีอายุ ๑๕-๒๔ ปี ที่ไม่ได้เรียนหนังสือต่อ ได้รับการฝึกอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้

๓๖) ประชาชนวัยทำงาน (๑๕-๕๙ ปี) ที่ไม่อยู่ในระหว่างเรียนต่อ มีอาชีพและมีรายได้

๓๗) ครอบครัวมีอาชีพและรายได้เพียงพอกับการใช้จ่ายที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

๓๘) ครอบครัวมีอาชีพและรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่า ๑๕,๐๐๐ บาท/ปี/คน

หมวดที่ ๖ ครอบครัวสามารถควบคู่ช่วงเวลาและจำนวนการมีบุตรไปตามต้องการ

๓๙) คู่สมรสที่อยู่กินด้วยกันและภรรยาอายุ ๑๕-๔๔ ปี ใช้บริการคุมกำเนิด

หมวดที่ ๗ ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของตนเองและชุมชน

๔๐) ครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในชุมชนอย่างน้อย ๑ กลุ่ม เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๔๑) ครอบครัวมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง

๔๒) ครอบครัวร่วมกันบำรุงรักษาสาธารณสมบัติ

หมวดที่ ๘ ประชาชนมีการพัฒนาจิตใจตนเองให้ดีขึ้น

๔๓) ครอบครัวร่วมกันบำรุงรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ

๔๔) ครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

๔๕) ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยครั้งหลังสุด

๔๖) สมาชิกในครอบครัวมีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

๔๗) สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติศาสนกิจอย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง

๔๘) ประชาชนที่มีอายุ ๑๔ ปีขึ้นไป ไม่ติดสิ่งเสพติดจนก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและชุมชน

๔๙) ผู้สูงอายุ (๖๐ ปีขึ้นไป) ได้รับการดูแลจากสมาชิกในครอบครัวและชุมชน

หมวดที่ ๙ ประชาชนมีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๕๐) ครอบครัวมีการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ส่วนการวิเคราะห์ดัชนีการพัฒนาในระดับจุลภาค ใช้ตัวแปรดังต่อไปนี้

๑) ความแตกต่างทางโครงสร้าง (Structural Differentiation) หมายถึง ระดับหรือปริมาณหมู่บ้านที่เป็นระบบย่อย เป็นสัญลักษณ์แทนสถาบันที่ปรากฏในชุมชน เช่น โรงเรียน วัด สถานีอนามัย ร้านค้า เป็นต้น

๒) การติดต่อกับศูนย์กลางหรือระบบใหญ่ (Relative Centrality) หมายถึง ระดับหรือปริมาณของหมู่บ้านที่เป็นระบบย่อย ได้มีการติดต่อหรือรับบริการจากสถาบันหรือหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนภายนอกมากน้อยเพียงใด สิ่งที่เป็นเครื่องชี้วัด คือ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ถนน ยานพาหนะ และผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

๓) ความเป็นปึกแผ่นของชุมชน (Solidarity) หมายถึง ระดับหรือปริมาณการแพร่กระจายของสื่อที่กำหนดให้เป็นสัญลักษณ์แทนสถาบัน ซึ่งชี้ให้เห็นถึงปริมาณทักษะ ความรู้ความสามารถของชุมชน เช่น กิจกรรมการรวมกลุ่ม การร่วมประกอบกิจกรรม กลุ่มสหกรณ์ พิธีกรรมชุมชน รวมทั้งจำนวนครั้งในการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละกิจกรรมด้วย[๗๘]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ดัชนีชี้วัดระดับของการพัฒนาชุมชน” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๘ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับดัชนีชี้วัดระดับของการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พิภพ กาญจนะ (๒๕๔๒, หน้า ๗๖)	ดัชนีของการพัฒนาจึงมีอยู่ที่ระดับความแตกต่างทางโครงสร้างของชุมชนหรือสังคมเป็นสำคัญ ส่วนปัจจัยที่ทำให้ลักษณะโครงสร้างในระบบย่อยเหล่านี้แตกต่างกัน หรือมีปริมาณสิ่งของที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสถาบันไม่เท่ากัน ได้แก่ การติดต่อสัมพันธ์และการเข้าถึงบริการจากศูนย์กลางหรือระบบใหม่ของระบบย่อยเหล่านั้น การใช้ดัชนีการพัฒนาในระดับมหภาคชี้วัดการพัฒนามีความสำคัญและสามารถบ่งบอกถึงภาพรวมของการพัฒนาในระดับกว้าง
พระมหาสุภา อุทโท (๒๕๔๒, หน้า ๖๑)	การวิเคราะห์ดัชนีการพัฒนาในระดับจุลภาค ใช้ตัวแปร ดังนี้ ๑) ความแตกต่างทางโครงสร้าง ๒) การติดต่อกับศูนย์กลางหรือระบบใหญ่ ๓) ความเป็นปึกแผ่นของชุมชน

สรุปได้ว่า ดัชนีของการพัฒนาจึงมีอยู่ที่ระดับความแตกต่างทางโครงสร้างของชุมชนหรือสังคมเป็นสำคัญ ส่วนปัจจัยที่ทำให้ลักษณะโครงสร้างในระบบย่อยเหล่านี้แตกต่างกัน หรือมีปริมาณสิ่งของที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสถาบันไม่เท่ากัน การใช้ดัชนีการพัฒนาในระดับมหภาคชี้สามารถบ่งบอกถึงภาพรวมของการพัฒนาในระดับกว้าง และถ้าใช้ดัชนีการพัฒนาในระดับจุลภาคควบคู่ไปด้วยจะทำให้มองเห็นภาพของการพัฒนามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

---

[๗๘]พระมหาสุภา อุทโท, **พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑.

๒.๒.๔ การพัฒนาชุมชนในประเทศไทย

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “การพัฒนาชุมชนในประเทศไทย” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ความสับสนบางประการเกี่ยวกับการ “พัฒนา” และ “การพัฒนาชุมชน” คือ การที่มีนักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่เข้าใจว่า การพัฒนาสังคมและการพัฒนาชุมชนนั้น มีความหมายรวมทั้งความเป็นมาอย่างเดียวกัน ยิ่งไปกว่านั้น ยังแสดงออกถึงความไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ที่พยายามตีความความหมายว่า ชุมชน กับ สังคม นั้นมีความหมายเช่นเดียวกัน[๗๙] โดยข้อเท็จจริงแล้ว การพัฒนา การพัฒนาสังคม และการพัฒนาชุมชน มีความแตกต่างกัน อย่างน้อยที่สุด ๗ ประการ คือ

ประการที่ ๑ ปรัชญาและความเชื่อ

ประการที่ ๒ ความหมาย

ประการที่ ๓ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ประการที่ ๔ วิธีการ

ประการที่ ๕ เป้าหมาย

ประการที่ ๖ ลักษณะ

ประการที่ ๗ การตัดสินใจดำเนินการตามแผน

การพัฒนาชุมชนในประเทศไทยมีมานานแล้ว แต่มิได้มีการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐานอย่างเป็นระบบให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา จากการศึกษาค้นคว้าเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า การพัฒนาชุมชนได้มีปรากฏให้เห็นในสมัยสุโขทัย เมื่อประมาณ ปีพ.ศ. ๑๗๘๐ คนไทยในชุมชนสมัยนั้น ได้มีการร่วมมือร่วมใจกันสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ เช่น การสร้างถนน สะพาน เหมือง ฝาย ขุดลอกคูคลองส่งน้ำ การร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ว่านี้ ถือว่าเป็นการพัฒนาชุมชนในระดับหนึ่ง

สมัยกรุงสุโขทัย (พ.ศ. ๑๗๘๐-๑๙๙๔)

จากหลักฐานที่ค้นพบแสดงให้เห็นว่า งานพัฒนาชุมชนได้ดำเนินการมาแล้วอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. ๑๘๒๐-๑๙๖๐) เชื่อได้ว่า เป็นยุคทองของงานพัฒนาในสมัยนั้น อาจจำแนกแต่ละประเภทกิจกรรม ได้ดังนี้

การพัฒนาด้านวัตถุ มีการสร้างบ้านเรือน สร้างค่ายคูประตูหอรบ และสร้างวัดวาอาราม พระพุทธรูป การพัฒนาด้านจิตใจ มีการส่งเสริม เร่งเร้า สนับสนุนให้ประชาชนมีความอดทนขยันขันแข็งในการทำงาน มีความรอบรู้เฉลียวฉลาดทันต่อเหตุการณ์ จัดให้มีการอบรมศีลธรรมเป็นประจำ และสร้างพระพุทธรูปปางลีลาให้เห็นสัญลักษณ์เตือนจิตใจประชาชนให้รักความก้าวหน้า เป็นต้น

การพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรม การศึกษา และสาธารณสุข ส่งเสริมประเพณีไทย เช่น ประเพณีการลอยกระทง ประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบกระทงต่าง ๆ จนกระทั่งสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน มีการประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้เอง มีการส่งเสริมกิจการด้านสาธารณสุขให้ประชาชนมีร่างกายสมบูรณ์เข้มแข็ง การพัฒนาด้านการเกษตร การชลประทาน และการพัฒนาอาชีพ โดยให้ความมั่นใจว่า สิ่งที่ได้ปลูกสร้างไว้จะเป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลาน

---

[๗๙] กิติ ตยัคคานนท์, **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เปลวอักษร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐.

การพัฒนาด้านคมนาคม ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการตัดถนนหนทางเชื่อมระหว่างเมือง ขุดลอกคูคลอง เพื่อการไปมาติดต่อค้าขาย

การพัฒนาด้านการพาณิชย์ สนับสนุนส่งเสริมการค้าอย่างเสรี โดยประชาชนทำการค้าภายใน ส่วนรัฐทำการค้ากับต่างประเทศ เช่น จีน ชวา อินเดีย เป็นต้น และหากประชาชนใดทำการค้ากับต่างประเทศด้วยก็ไม่เก็บภาษี

การพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ส่งเสริมการทำอุตสาหกรรม โดยได้เชิญชาวจีนที่มีความสามารถในด้านการปั้นถ้วยชามมาสอนและประกอบเป็นอุตสาหกรรมส่งขายทั้งภายในและต่างประเทศด้วย

สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๙๔-๒๔๑๐)

การดำเนินงานพัฒนาชุมชนในสมัยกรุงศรีอยุธยา นอกเหนือจากการสร้างบ้านแปลงเมืองในรูปของการชี้นำโดยรัฐ และโดยการเสียสละรวมทั้งการอาสาสมัครทำกันเองในแต่ละชุมชนแล้ว จุดเด่นสำคัญซึ่งมองเห็นได้อย่างเด่นชัด ในสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๔๑) ก็คือ พระองค์ได้ทรงแบ่งส่วนราชการบริหารงานแผ่นดินออกเป็นสัดส่วน เรียกว่า จตุสดมภ์ มีกรมเวียง (เมือง) กรมวัง กรมคลัง และกรมนา อีกทั้งพระองค์ได้ทรงกำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบกันคนละด้าน โดยเฉพาะกรมเวียง (เมือง) ให้มีหน้าที่รับผิดชอบในการปกครองและพัฒนาท้องถิ่น บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนโดยทั่วไปในพระราชอาณาเขต

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๔๒๕-ปัจจุบัน)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. ๒๔๒๕-๒๔๗๕) นับว่า เป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของการดำเนินงานพัฒนาในช่วงต่อ ๆ มา นอกเหนือจากการสร้างและทำนุบำรุงบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว จุดเด่นสำคัญเกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชน ก็คือ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระองค์ได้ทรงปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินใหม่ตามแบบนานาอารยประเทศ (พ.ศ. ๒๔๔๕) โดยจัดแบ่งงานราชการออกเป็น กระทรวง ทบวง กรม ให้รับผิดชอบงานเป็นสัดส่วนไม่ซ้ำซ้อนกัน พระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการปกครองและการพัฒนาท้องถิ่นบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนสมัยนั้น สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นเสนาบดี พระองค์มีจุดมุ่งหมายหลักในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับประชาชนอยู่ ๒ ประการ คือ การปกครองประชาชนและการบูรณะบ้านเมือง หน้าที่ประการแรก เป็นความรับผิดชอบที่ทางฝ่ายราชการจะต้องดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พนักงานฝ่ายปกครอง และได้ออกพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ ให้บังคับใช้ แต่ส่วนใหญ่จะขอความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้ช่วยกันเสียสละแรงงาน เงิน และวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนการดูแลเอาใจใส่ต่อกิจกรรมอันเป็นสาธารณะประโยชน์ ซึ่งได้ร่วมกันจัดสร้างขึ้นในชุมชนของตน อันเป็นการปลุกความคิดให้มีจิตสำนึกว่าท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นของประชาชนเอง การดำเนินงานในระยะแรก ๆ ยังไม่ได้กำหนดออกเป็นรูปแบบแผนงานหรือโรงการของรัฐ จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. ๒๔๗๕-ปัจจุบัน) การดำเนินงานพัฒนาชุมชนเริ่มมีความสำคัญขึ้น รัฐมองเห็นความจำเป็นและความสำคัญของการบูรณะบ้านเมืองให้เจริญรุดหน้าอย่างมีแบบแผนและมีขั้นตอนการดำเนินงาน จึงได้กำหนดแผนการบูรณะชนบทขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ และในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ซึ่งพัฒนารูปแบบและวิธีการก้าวหน้าเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนรูปการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตยใน พ.ศ. ๒๔๘๕ โดยกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้กำหนดแผนการบูรณะชนบทขึ้น แผนการบูรณะชนบท (พ.ศ. ๒๔๘๕ และ ๒๔๙๔) มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ

๑) สร้างสรรค์ชีวิตจิตใจของประชาชนในชนบทให้เหมาะสมที่จะเป็นพลเมืองดี อันเป็นวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทางด้านจิตใจ ดังจะเห็นได้จากมีการกำหนดเรื่องการปกครองหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๘๖ คือ นอกจากตำแหน่งที่มาจากการแต่งตั้งแล้ว ยังมีการเลือกตั้งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เรียกว่า ผู้ช่วยฝ่ายการทำงาน เป็นชาย ๑ หญิง ๑ ทั้งผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยนี้ รวมเรียกว่า กรรมการหมู่บ้าน แผนการบูรณะชนบท ๒๔๘๕ นี้ ต้องการฝึกฝนประชาชนให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองดี โดยเรียนรู้ถึงสิทธิการเลือกตั้ง มีการตรวจตราตักเตือน และอบรมประชาชน มีการประชุมเป็นครั้งคราว ซึ่งก็เป็นการสอนประชาชนรู้จักปรึกษาหารือกันแบบประชาธิปไตย เป็นการยั่วยุให้ประชาชนมีความสนใจและกระตือรือร้นในกิจกรรมของท้องถิ่นและชุมชนของตน

๒) ส่งเสริมให้ประชาชนมีการครองชีพดีขึ้น อันเป็นวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาทางด้านวัตถุ โดย กรรมการหมู่บ้าน นอกจากจะมีหน้าที่ตามที่คณะกรรมการอำเภอกำหนดมอบหมายแล้ว ยังมีหน้าที่จะช่วยเป็นหน่วยส่งเสริมเกี่ยวกับอาชีพ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยการดำเนินงานตามโครงการนี้ นอกจากจะมีคณะกรรมการดังกล่าวแล้ว ยังได้คัดเลือกบุคคลภายนอกเข้ามาร่วมงานด้วย เรียกว่า ปลัดอำเภอประจำตำบลหรือปลัดตำบล ปลัดตำบลต้องมีคุณสมบัติเช่นเดียวกับข้าราชการพลเรือนจัตวา และมีคุณสมบัติพิเศษที่กำหนดไว้อีก คือ ต้องเป็นผู้ที่รักที่จะทำงานให้หมู่บ้านและเป็นผู้ที่เข้ากับประชาชนได้ดี

แผนการบูรณะชนบทนี้ดำเนินไปได้เพียง ๒ ปี ก็ต้องยุบเลิกด้วยเหตุผลบางประการ ดังนี้

๑) มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลใหม่ รัฐบาลใหม่ไม่ส่งเสริมแผนบูรณะชนบท เพราะขณะนั้นกำลังเกิดสงคราม

๒) คณะกรรมการและเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินงานไม่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของหลักการและวิธีการปฏิบัติงานอย่างดีพอ

๓) การเร่งรัดในโครงการ ทำให้ประชาชนเดือดร้อน

๔) รัฐบาลไม่ให้เงินอุดหนุนในการทำงาน ประชาชนต้องออกเงินเอง

๕) มีลักษณะเป็นการบังคับต่อประชาชน

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ – ๒๕๐๑ กรมประชาสงเคราะห์และกรมมหาดไทย ต่างก็มีการเคลื่อนไหวในการดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ กรมมหาดไทยได้ทำโครงการพัฒนาการท้องถิ่นทดลองขึ้น โดยได้คัดเลือกปลัดอำเภอเข้ามารับการอบรมเพื่อเป็นปลัดอำเภอพัฒนากร ได้ส่งปลัดอำเภอพัฒนากรอีก ๔๗ คนไปเนินงานพัฒนาอีก ๒๙ จังหวัด[๘๐]

[๘๐]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.

ในระหว่างที่กรมมหาดไทยกับกรมประชาสงเคราะห์กำลังดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น โดยส่งปลัดอำเภอพัฒนากรออกไปปฏิบัติงานในเขตพัฒนานั้น ทางกระทรวงศึกษาธิการก็ได้วางโครงการมูลสารศึกษา (Fundamental Education) เพื่อใช้ในการฝึกอบรมนักศึกษาผู้ใหญ่ที่จังหวัดอุบลราชธานี ณ ศูนย์ฝึกอบรมการศึกษาผู้ใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี เรียกโดยย่อว่า ศ.อ.ศ.อ. ทำการผลิตนักศึกษาเรียกว่า สารนิเทศ ใช้หลักสูตรฝึกอบรม ๒ ปี ดังนั้น ระยะปี พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๐๒ ก็เริ่มมีเจ้าหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการและของกระทรวงมหาดไทยดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น ต่างคนต่างทำไปพร้อมกัน มีจุดหมายปลายทางอย่างเดียวกัน แต่มีเขตดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น ต่างคนมีเจ้าหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการและของกระทรวงมหาดไทยดำเนินงานแตกต่างกัน เพราะการนิเทศ ทำงานเป็นทีม ทีมละ ๖ คน ส่วนปลัดอำเภอพัฒนากรทำงานคนเดียว

ใน พ.ศ. ๒๕๐๒ ประเทศไทยได้เป็นเจ้าภาพจัดการสัมมนาระหว่างประเทศ ว่าด้วยการวางแผนและบริหารงานพัฒนาการท้องถิ่นด้วยความอนุเคราะห์จากองค์การสหประชาชาติ ผลของการสัมมนาได้เสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ๔ ประการ ดังนี้

๑) ให้กรมมหาดไทยรับนโยบายไปปฏิบัติ

๒) เห็นควรโอนสำนักงานคณะกรรมการกลางพัฒนาการท้องถิ่นจากกระทรวงมหาดไทยไปขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อทำหน้าที่วางนโยบาย

๓) กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่

๔) ให้องค์การอิสระเป็นผู้วิจัยและประเมินผล

จากข้อเสนอดังกล่าวนี้ คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กรมมหาดไทยรับโอนสารนิเทศและงานจากกระทรวงศึกษาธิการ ตลอดทั้งเป็นเจ้าของเรื่องการดำเนินงานไม่เพียงพอ สำหรับการผลิตสารนิเทศ ดังนั้น จึงให้กระทรวงมหาดไทยเป็นเจ้าของเรื่องดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น

เมื่อกระทรวงมหาดไทยรับหน้าที่ดำเนินงานพัฒนาการท้องถิ่น ก็ได้ปรับปรุงโครงการพัฒนาการท้องถิ่นแห่งใหม่ แล้วเสนอต่อคณะรัฐมนตรี คณะรับมนตรีก็ได้รับเอาโครงการพัฒนาการท้องถิ่นแห่งชาติเข้าบรรจุไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ โดยระบุวิธีดำเนินงานที่สำคัญไว้ ๔ ประการ คือ

๑) ให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเอง โดยจะใช้วิธีแนะนำกระตุ้นเตือนให้ประชาชนเป็นฝ่ายริเริ่มก่อนเพื่อช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

๒) อบรมผู้นำท้องถิ่นให้ถูกทาง เพื่อให้เป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงท้องที่และนำประชาชนให้ทำงานร่วมกันกับพัฒนากรและเจ้าหน้าที่วิชาการ

๓) รัฐจะให้ความช่วยเหลือ โดยการสนับสนุนทางวิชาการ จัดหาวัสดุอุปกรณ์ หรือเงินเท่าที่จำเป็นมาสมทบกับแรงงานที่ประชาชนอุทิศให้

๔) ใช้หลักการประสานงานในการดำเนินงาน โดยการดำเนินงานตามโครงการต้องอาศัยความร่วมมือและประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่วิชาการต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาคกับพัฒนาการซึ่งเป็นผู้ดำเนินงานและเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการร่วมงานกับผู้นำท้องถิ่นจัดตั้งส่วนพัฒนาการท้องถิ่น (พ.ศ. ๒๕๐๔)

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ สำนักงานพัฒนาการท้องถิ่น ได้รับการยกฐานะเป็นส่วนพัฒนาการท้องถิ่น ซึ่งขึ้นกับกรมมหาไทย ในขณะเดียวกัน กระทรวงมหาดไทยโดยกรมมหาดไทยได้ฝึกอบรมปลัดอำเภอพัฒนากรเพิ่มเติมร่วมกับ ศ.อ.ศ.อ. ซึ่งผลิตสารนิเทศให้ทำหน้าที่พัฒนาการเพื่อจะให้เพียงพอในการเข้าปฏิบัติงานตามเขตพัฒนาที่เปิดดำเนินการ ในเวลาเดียวกัน สำนักงาน ก.พ. ได้มี กฎ ก.พ. ออกมาตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้อราชการพลเรียน พ.ศ. ๒๔๙๗ เทียบตำแหน่งเรียกชื่ออย่างอื่นในกรมมหาดไทย รวมเรียกปลัดอำเภอพัฒนาการและสารนิเทศว่า “พัฒนากร” (C.D. Worker หรือเรียก C.D. Organizer) ดำเนินงานใน ๑๑ จังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและ ๔ จังหวัดภาคใต้ รวมเป็น ๑๕ จังหวัด และในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวงกรมฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๐๕ แยกงานพัฒนาชุมชนออกจากกรมมหาดไทย โดยตั้งขึ้นเป็นกรมใหม่จากส่วนพัฒนาการท้องถิ่น เรียกว่า กรมการพัฒนาชุมชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย ซึ่งก็ได้ดำเนินงานพัฒนาชุมชนมาจนถึงปัจจุบันนี้ และได้มีการเปลี่ยนชื่อกรมมหาดไทย เป็นกรมการปกครอง ให้มีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านการปกครอง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเปรียบประดุจภูมิคุ้มกันทางสังคม ซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญ ๓ ประการเข้ามาผนวกกัน ได้แก่ ธรรมะ การเรียนรู้ และการจัดการ[๘๑]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “การพัฒนาชุมชนในประเทศไทย” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๙ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในประเทศไทย

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กิติ ตยัคคานนท์ (๒๕๔๓, หน้า ๑๐)	การพัฒนาสังคมและการพัฒนาชุมชนมีความแตกต่างกันอย่างน้อยที่สุด ๗ ประการ คือ ๑) ปรัชญาและความเชื่อ ๒) ความหมาย ๓) ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ๔) วิธีการ ๕) เป้าหมาย ๖) ลักษณะ ๗) การตัดสินใจดำเนินการตามแผน

[๘๑]ประเวศ วะสี, **บทสัมภาษณ์ในประชาสังคม : ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย**, หน้า ๓๖-๓๗.

ตารางที่ ๒.๙ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในประเทศไทย (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ประเวศ วะสี (๒๕๔๐, หน้า ๓๖-๓๗)	การพัฒนาชุมชนในประเทศไทยมีมานานแล้ว แต่มิได้มีการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน จากการศึกษาค้นคว้าเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า การพัฒนาชุมชนได้มีปรากฏให้เห็นในสมัยสุโขทัย เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. ๑๗๘๐ เป็นต้นมา กระทั่งปัจจุบัน รัฐบาลได้ตั้งกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ให้ได้ดำเนินงานพัฒนาชุมชนมา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเปรียบประดุจภูมิคุ้มกันทางสังคม ซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญ ๓ ประการเข้ามาผนวกกัน ได้แก่ ธรรมะ การเรียนรู้ และการจัดการ

สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมและการพัฒนาชุมชนมีความแตกต่างกันในด้านปรัชญาและความเชื่อ ความหมาย ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง วิธีการ เป้าหมาย ลักษณะ และการตัดสินใจดำเนินการตามแผน โดยการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยนี้มีมานานแล้ว แต่มิได้มีการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน จากการศึกษาค้นคว้าเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า การพัฒนาชุมชนได้มีปรากฏให้เห็นในสมัยสุโขทัย เมื่อประมาณ ปีพ.ศ. ๑๗๘๐ เป็นต้นมา กระทั่งปัจจุบัน รัฐบาลได้ตั้งกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ให้ได้ดำเนินงานพัฒนาชุมชนมา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเปรียบประดุจภูมิคุ้มกันทางสังคม ซึ่งมีส่วนประกอบที่สำคัญ ๓ ประการเข้ามาผนวกกัน ได้แก่ ธรรมะ การเรียนรู้ และการจัดการ

๒.๒.๕ โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ลักษณะโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม[๘๒] โดยกระบวนการพัฒนาที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง ทำให้คนส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของ เกิดความรับผิดชอบร่วมกันและการเกิดผลประโยชน์ของกลุ่ม เนื่องจากความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นเป้าหมายที่ได้รับ[๘๓]

---

[๘๒]โกวิทย์ กังสนันท์, “การจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, **วารสารการเมืองการปกครอง**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๕ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖) : ๓-๔.

[๘๓]นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, **การพัฒนาองค์กรชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.

ก. ด้านเศรษฐกิจ

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนไทยหลายอย่าง เช่น เกิดโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก คนในชนบทอพยพมาทำงานโรงงานมากขึ้น เกิดปัญหาความยากจนและช่องว่างทางเศรษฐกิจระกว่างภาคเกษตรกรรมกับอุตสาหกรรม ต่อมาในทศวรรษ ๒๕๓๐ รัฐบาลมุ่งพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ แต่เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจใน พ.ศ.๒๕๔๐ ทำให้ธุรกิจจำนวนมากล้มละลาย คนตกงานจำนวนมาก รัฐบาลได้ส่งเสริมให้ประชาชนดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อลดความ ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย

คำว่า “เศรษฐกิจ” เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิตโดยผ่านกระบวนการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตซึ่งกันและกัน และมีการใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยน[๘๔] เศรษฐกิจชุมชน คือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรมในระดับครัวเรือน ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชุมชน กล่าวคือ ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด (What) ร่วมทำ (How) ร่วมรับผลประโยชน์ (For whom) บนพื้นฐานของความสามารถที่ชุมชนต่าง ๆ มีอยู่ จากการใช้ทุนของชุมชน ทั้งที่เป็นสินค้าทุน (เครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์การผลิตต่าง ๆ ฯลฯ ที่มีอยู่หรือสามารถจัดหามาได้ตามศักยภาพ) ทุนทางเศรษฐกิจ (ปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่น เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพภูมิประเทศ และการคมนาคมขนส่ง เป็นต้น) และทุนทางสังคม (วิถีการผลิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศาสนสถาน โรงเรียน สถานีอนามัย ฯลฯ) โดยกระทำไปเพื่อเป้าหมายสำคัญ ดังนี้

๑) การพัฒนาขีดความสามารถของคนในครอบครัว และชุมชน จากการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้

๒) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ตามศักยภาพของตนเองให้ประชาชนในชุมชนมีความอยู่ดี กินดี อย่างถ้วนหน้า

๓) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ยั่งยืน รวมถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถดำรงสืบไปจนถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน

ถ้าหากแต่ละชุมชนสามารถพัฒนาเศรษฐกิจของตนเองให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้แล้ว ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ก็จะลดลงหรือหมดไปจากชุมชนนั้น ๆ ประชาชนมีความอยู่ดีกินดี มีสังคมที่น่าอยู่ ผลประโยชน์แบ่งปันกันอย่างถ้วนหน้า มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนไว้ให้ลูกหลานในชุมชนได้ใช้ต่อไปในอนาคต มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ประสมประสานเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักสากลได้แล้ว นอกจากนี้แล้วการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้ยั่งยืนนั้นจะต้องส่งเสริมให้ชุมชนนั้นมีระบบเศรษฐกิจที่สามารถพัฒนาให้ยืนอยู่บนขาของตัวเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น หรือรอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใด ๆ

---

[๘๔]ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์, **การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (Community Economic Development)**, (เชียงใหม่ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘), หน้า ๒.

การมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนยังมีจุดแข็งที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในภาพรวมของทั้งประเทศให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ คือ

๑) คนในท้องถิ่นหรือในชุมชนเดียวกันมีจิตสำนึกร่วมกัน ปรารถนาที่จะดำรงอยู่ด้วยกัน

๒) การมีความเอื้ออารี มีความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของสังคมในชุมชนท้องถิ่นอยู่แล้ว

๓) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนด้วยกัน หรือระหว่างกลุ่มด้วยกันเป็นไปด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เป็นการบังคับหรือสั่งการแต่อย่างใด

๔) ความหวงแหนในท้องถิ่นหรือในพื้นที่ชุมชนของตนเอง จะช่วยสนับสนุนให้การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนเองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และทุกคนเต็มใจที่จะพัฒนาร่วมกัน

๕) เป็นการพัฒนาที่เริ่มจากการกำหนดพื้นที่เป้าหมายเป็นสำคัญ โดยคนในชุมชนที่มีจำนวนอยู่ไม่มาก ซึ่งสามารถจัดการได้ง่ายกว่า และเมื่อมีพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งสามารถพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนเองจนประสบความสำเร็จแล้ว สามารถใช้เป็นตัวอย่างในการเรียนรู้เพื่อแพร่กระจายแนวคิด วิธีการ ซึ่งสามารถก่อให้เกิดการพัฒนาในลักษณะเดียวกันออกไปในวงกว้างได้[๘๕]

ปัจจุบัน มีแนวคิดการดำเนินชีวิตด้วยความพอดี สมดุลในการบริโภค หรือที่เรียกกันว่า เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ หรือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีลักษณะที่สำคัญพอสรุปได้ ดังนี้

๑) เป็นศาสตร์สายกลางหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมุ่งที่ความพอดีหรือความสมดุล สมดุลในแง่หนึ่งก็คือการบริโภคเพื่อสนองหรือบำบัดความต้องการจะทำให้เกิดความพอดี ส่วนเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันเป็นการบริโภคที่ตอบสนองความต้องการไม่รู้จบเพราะมีความต้องการไม่จำกัด แต่ทางพระพุทธศาสนา จะมีหลักของความพอ คือมีปัญญาและฉันทะเข้ามาเกี่ยวข้องในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ แล้วทำให้เกิดความพึงพอใจ โดยมีความคิดเห็นพอดีเกิดขึ้นเพราะความต้องการมาบรรจบกับจุดหมายที่สิ้นสุดของมัน เป็นความพอใจที่มีความพอดีและความพอใจที่ทำให้เกิดความพอดี โดยความพอดีก็คือการที่ได้สนองความต้องการคุณภาพชีวิตและความพอใจที่ได้คุณภาพชีวิต หรือจุดของความพอดีอีกอย่างหนึ่งคือหลักการไม่เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๒) เศรษฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์มีลักษณะที่สำคัญที่ถือว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกอย่างเป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือเป็นกิจกรรมในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ไปด้วยในตัว ไม่ว่าการบริโภค การตลาด การแลกเปลี่ยน การค้าขายด้วยเงินตรา โดยภาพรวมกิจการในการดำเนินชีวิตทุกอย่างในภาพรวมของมนุษย์ในด้านวัตถุ ที่จะส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดี และเป็นรากฐานแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต หรือพัฒนา ศักยภาพของตนเอง

ดังนั้น พุทธศาสตร์นี้มองเศรษฐศาสตร์และกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างไร อย่างน้อยให้เห็นว่า มันเป็นส่วนที่ส่งเสริมการมีชีวิตที่ดีงาม ยังเป็นส่วนที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตเพื่อจุดมุ่งหมายในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์เพื่อให้มนุษย์ได้มีโอกาสมีความพร้อม ยิ่งขึ้น ในการที่จะเข้าถึงสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่ประเสริฐที่ชีวิตจะพึงได้รับยิ่ง ๆ ขึ้นไป[๘๖]

---

[๘๕]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙-๑๑.

[๘๖]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๙๕.

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนสำหรับผู้ที่สนใจจะเข้าไปส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) การสร้างเวทีการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นก่อน อาจจะเป็นลักษณะของประชาคมหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอ ในลักษณะของร้านค้าชุมชน ตลาดนัดชุมชน ฯลฯ

๒) ควรมีการวิเคราะห์ศักยภาพ และขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นนั้นเสียก่อนว่าชุมชนนั้น ๆ มีความพร้อมแค่ไหน หากชุมชนนั้น ๆ ไม่มีศักยภาพ หรือไม่มีความพร้อมที่จะพัฒนา การเข้าไปส่งเสริมก็จะเป็นไปได้ยาก โอกาสที่จะประสบความสำเร็จแทบไม่มีเลย ในทางตรงกันข้ามหากชุมชนนั้น ๆ มีศักยภาพ หรือมีความพร้อมแล้วโอกาสที่ชุมชนเหล่านั้นจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนเองจึงมีค่อนข้างสูง

๓) ควรมีวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทาง “เศรษฐกิจพอเพียง” โดยให้ดำเนินตามขั้นตอน “ทฤษฎีใหม่” ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙

๔) ควรมีการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสะสมทุน กลุ่มอนุรักษ์ต่าง ๆ และนอกจากนี้ควรมีการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรในชุมชนนั้น ๆ ด้วย

๕) ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต หรือพัฒนาความรู้เกี่ยวกับวิธีการผลิต การคัดคุณภาพ การเก็บรักษา การแปรรูป และการบรรจุหีบห่อ ของผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนนั้น ๆ สามารถผลิตขึ้นมาได้ด้วยทรัพยากรของตนเอง

๖) ควรส่งเสริมการพัฒนาระบบตลาด เช่น ตลาดในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง และตลาดภายในประเทศ หรือบางครั้งหากชุมชนมีศักยภาพสูงก็สามารถพัฒนาไปถึงตลาดในต่างประเทศด้วยก็ได้ ควรส่งเสริมให้มีการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกับกลุ่มผู้บริโภคเพื่อเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตกับตลาดปลายทาง เช่น ระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกับกลุ่มผู้บริโภค กลุ่มผู้ผลิตกับโรงงานแปรรูปต่าง ๆ เป็นต้น

๗) ควรมีการส่งเสริมการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ การศึกษา วัฒนธรรม สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

๘) ควรส่งเสริมให้มีการทำการวิจัย เพื่อใช้สนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๙) ควรมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบเบ็ดเสร็จในระดับอำเภอหรือระดับจังหวัด โดยเน้นการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนท้องถิ่นเป็นสำคัญ

๑๐) ควรส่งเสริมให้มีการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาให้เป็นสถานที่ดูงานของชุมชนอื่น ๆ ที่ต้องการเข้ามาศึกษาดูงาน หรือต้องการเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๑๑) ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร เพื่อช่วยให้ชุมชนสามารถใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจการทำธุรกิจของชุมชน

๑๒) ควรส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนเองออกสู่สังคมภายนอก เพื่อนำมาสู่การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

นอกเหนือจากแนวทางการปฏิบัติ ที่จะเข้าไปส่งเสริมให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขึ้นมาได้นั้น สิ่งจำเป็นอีกประการหนึ่งก็คือ นักพัฒนาทั้งหลายจะต้องทุ่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจอย่างเต็มที่และจะต้องมีจิตวิญญาณอย่างแท้จริงที่จะเข้าไปส่งเสริม และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเหล่านั้น โดยไม่มีผลประโยชน์อื่นแอบแฝงแต่อย่างใด และจะต้องคำนึงถึงความสามารถดำรงอยู่ได้ของชุมชนนั้น ๆ เป็นสำคัญ จึงจะทำให้ชุมชนเหล่านั้นสามารถพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนเองต่อไปได้อย่างยั่งยืน ไม่เช่นนั้นแล้ว หลังจากที่นักพัฒนาถอนตัวออกจากชุมชนจะทำให้ชุมชนเหล่านั้นไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนเองต่อไปได้ หรือในท้ายที่สุดกลุ่มต่าง ๆ ที่ช่วยกันเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนก็จะเลิกล้มกันไป และอาจจะเกิดปัญหาความแตกแยกของคนในชุมชนตามมา[๘๗]

ข. ด้านสังคม

แนวคิดการพัฒนาชุมชนในอดีต มีความเชื่อเบื้องต้นว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทของประเทศยังล้าหลัง ด้อยการศึกษา ขาดจิตสำนึกในการพัฒนาท้องถิ่น มีฐานะยากจน และขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ภาครัฐจึงจำเป็นจะต้องผลักดันนโยบายและทรัพยากร ตั้งแต่ทิศทางการพัฒนา วิธีการทำงาน ความรู้ การบริหารจัดการ ฯลฯ เข้าไปสู่ชุมชนในลักษณะของการพัฒนาจากบนลงล่าง (Top Down) ทั้งที่ในความเป็นจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทเป็นผู้มีความคิด มีความรู้ มีประสบการณ์ มีจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนและสามารถพึ่งพาตนเองได้แล้วในระดับหนึ่ง การพัฒนาชุมชนตามแนวทางของรัฐในอดีตจึงมิอาจตอบสนองต่อความต้องการและความจำเป็นที่แท้จริงของชุมชนได้ หลายครั้งหลายคราวที่พบว่าการพัฒนาชุมชนที่ภาครัฐเป็นผู้คิดแทนและกำหนดทิศทางไว้แล้วนั้นเป็นไปอย่างสูญเปล่า เนื่องจากหลงลืมไปว่าในการพัฒนาชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ผู้ที่สามารถตอบได้ดีที่สุดว่าชุมชนมีปัญหาหรือมีความต้องการอะไรก็คือคนในชุมชนนั้นนั่นเอง จากความเป็นจริงที่มีอยู่นี้ จึงทำให้หลาย ๆ หน่วยงานปรับแนวคิดในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริง โดยยึดหลักการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) ให้ชุมชนเป็นผู้คิดและมีส่วนร่วมในการทำงานตั้งแต่เริ่มกำหนดนโยบาย จนสิ้นสุดขั้นตอนสุดท้ายในการติดตามประเมินผล การพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ หรือ การพัฒนาที่เน้นให้สมาชิกชุมชนรู้จักคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุด้วยผล และใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา พัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ[๘๘] โดยการพัฒนาชุมชนในบริบทด้านสังคมนั้น มุ่งหมายผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ๓ ประการ ประกอบด้วย

๑) ผลสำเร็จของการพัฒนาชุมชน จะส่งเสริมความเป็นอยู่ทางด้านอนามัย

๒) ผลสำเร็จของการพัฒนาชุมชน จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำแตกต่างในเรื่องชนชั้นในสังคมให้น้อยลง มีความเสมอภาคเป็นธรรมแก่สังคม

๓) ผลสำเร็จของการพัฒนาชุมชน จะส่งเสริมฐานะของสังคมด้วยความร่วมมือของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ทำให้ประชาชนมีส่วนรับผิดชอบ มีความรู้สึกว่าตนเป็นเจ้าของ ให้การสนับสนุนดีขึ้น

---

[๘๗]ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์, **การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (Community Economic Development)**, หน้า ๑๑-๑๒.

[๘๘]ครรชิต พุทธโกษา, **คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ (ฉบับสมบูรณ์)**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

การพัฒนาสังคม ตามความหมายของสำนักคิดกระแสหลักทางสังคมวิทยา มี ๒ ความหมาย คือ

๑) การพัฒนาสังคมเป็นการปรับปรุงสังคมและเสริมประสิทธิภาพให้แก่สังคมเพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ ความมั่นคงทางสังคม หรือสภาวะสมดุลของสังคม

๒) การพัฒนาสังคมเป็นการปรับปรุงประชากรและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับอาหาร โดยการลดจำนวนคนลง เมื่อประชากรลดจำนวนลงแล้วก็จะง่ายต่อการควบคุมสังคมให้อยู่ในสภาวะสมดุล

การพัฒนาสังคมเป็นกระบวนการซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคม เพื่อให้ประชาชนได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การศึกษา สุขภาพอนามัย การมีงานทำ รายได้ที่เพียงพอแก่การครองชีพ ตลอดจนให้ประชาชนได้รับความเสมอภาค ความยุติธรรมในสังคม และการพัฒนาสังคมจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมอีกด้วย[๘๙]

การพัฒนาสังคม เป็นการนำความรู้สังคมวิทยาไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการหรือตามแผนที่วางไว้ล่วงหน้า โดยส่วนประกอบของโครงสร้างที่สำคัญมีสองส่วน คือ ส่วนที่เป็นองค์การสังคมและส่วนที่เป็นสถาบันสังคม โดยทั่วไปจะเริ่มด้วยการให้ชุมชนสร้างวิสัยทัศน์ของชุมชนขึ้น แล้ววางแผนการดำเนินการให้บรรลุวิสัยทัศน์ แล้วกำหนดกลยุทธการพัฒนาโดยใช้กระบวนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมและวิจัยไปด้วย (PAR = Participatory Action Research) ซึ่งหมายความว่า นักพัฒนาดำเนินการพัฒนาชุมชนหรือสังคมและทำการวิจัยการพัฒนาร่วมกับประชาชนในชุมชน เพื่อพัฒนาทั้งตัวชาวบ้าน ครอบครัว และชุมชนที่เขาอยู่ การดำเนินการพัฒนาโดยให้ชาวบ้านมามีส่วนร่วมจะทำให้ชาวบ้านได้รู้และเข้าใจการทำงาน และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของผลการพัฒนา แล้วเขาจะหวงแหนเพราะถือเป็นงานของเขาในเชิงวิชาการ การพัฒนาสังคมนับเป็นการกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่สำคัญ เพราะการมีกระบวนการนี้ทำให้สังคมไม่อยู่นิ่ง สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองจากความไม่เจริญพัฒนา ให้เจริญก้าวหน้า ครอบครัวมีความมั่นคง ชุมชนมีความเข้มแข็ง และประชาชนที่ได้รับการพัฒนามีความสุข

หลักคิดและแนวทางการพัฒนาสังคมเกี่ยวข้องกับหลักคิดที่ใช้นำแนวทางการพัฒนา หลักคิดพื้นฐานคือทฤษฎี ปรัชญา แนวคิดที่จะนำแนวทางในการปฏิบัติทั้งแนวทางพื้นฐานและกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องในแต่ละสถานการณ์ หลักคิดทั้งหมดจะเน้นที่ประเด็นสำคัญคือคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา กลุ่มเป้าหมายในชุมชนเป็นผู้กระทำ ไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ เจ้าหน้าที่เป็นเพียงผู้สนับสนุนตามบทบาท โดยเฉพาะต้องเข้าใจว่า “มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพเมื่อได้รับโอกาส แนวทางการพัฒนาและกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องจึงเน้นให้กลุ่มเป้าหมายกำหนดชีวิตตนเองได้ตามภาพรวมอนาคตของตน ด้วยการเพิ่มพลังหรือมีพลังร่วมด้วยการทำงานเป็นเครือข่ายแบบบูรณาการที่กระทำหน้าที่ครบถ้วน โดยเฉพาะการรับผิดชอบต่อสังคมในการที่จะบรรลุการมีรายได้เพิ่ม การมีคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐาน ความมีอิสรภาพ และความเท่าเทียมกันในการรองรับการกระจายความเป็นธรรม

---

[๘๙]นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์, **นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒) ,หน้า ๑๐.

การพัฒนาสังคมเป็นศาสตร์ เพราะเป็นการปฏิบัติงานช่วยเหลือผู้รับบริการนั่นเอง ซึ่งผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องกระทำโดยอาศัยทฤษฎี หลักการ วิธีการ และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ โดยมุ่งศึกษาข้อเท็จจริงอย่างมีเหตุผลอันจะนำไปสู่การวิเคราะห์ วินิจฉัย สร้างกลไกในการแก้ปัญหา ตลอดจนมีการติดตามการดำเนินงานนั้น ๆ อย่างต่อเนื่อง[๙๐]

การพัฒนาสังคมต้องเน้นการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่ควบคุมได้ เพื่อสร้างความเจริญให้เกิดแก่สมาชิกในสังคม มนุษย์สร้างกระบวนทัศน์ ความเชื่อ และพฤติกรรมที่พึงปรารถนามาเพื่อเป็นตัวควบคุมทางสังคม อันนำไปสู่การขัดเกลาทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และการปลูกฝังสิ่งใหม่ที่ดีกว่าเข้ามาทดแทนด้วยการสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ ความเชื่อใหม่ เพื่อนำทางการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา เพื่อการเพิ่มคุณค่าความเป็นมนุษย์มากกว่าเดิมที่มีอิสรภาพ ไม่โดนครอบงำจนเกิดความเคยชิน ทั้งที่คุณค่าความเป็นมนุษย์นั้นทุกคนมีศักยภาพที่ซ่อนเร้น และสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองแก่สังคมได้เป็นอย่างดี เพราะมนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันตั้งแต่เกิด มีความเป็นมนุษย์ไม่มีการแบ่งชนชั้น เพราะชนชั้นเกิดได้เองชั่วคราวตามสถานภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การที่สังคมกำหนดกระบวนทัศน์ใหม่ ความเชื่อใหม่ก็จะทำให้มนุษย์ต้องเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ เพราะวัฒนธรรมและวิถีแห่งชีวิตเปลี่ยนแปลงไปเพื่อการดำรงอยู่และอยู่ได้ด้วยความเป็นสังคมมนุษย์ที่เหมาะสม โดยนัยนี้ พฤติกรรมที่พึงปรารถนากับการพัฒนาสังคมประกอบด้วยพฤติกรรมที่จำเป็น ดังนี้

๑) การสั่งสมทุนทรัพยากรมนุษย์ที่อาสาสมัครร่วมมือร่วมใจกันทำงาน ความร่วมมือร่วมใจกันทำงาน (Voluntary Participation) ที่แบ่งปันและเอื้อเฟื้อเอื้ออาทร จะก่อให้เกิดระดับการเพิ่มพลังในเรื่องต่อไปนี้ ได้แก่ ทักษะ ขีดความสามารถ (Competence) และการเรียนรู้ของบุคคลและเครือข่ายเป็นทุนอนาคตที่เตรียมพร้อมต่อการยอมรับความเปลี่ยนแปลงขององค์กรและสมาชิกในการเพิ่มคุณค่าและการสร้างสรรค์คุณค่า โดยเฉพาะการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมนั้นต้องยอมรับภูมิปัญญาในอดีตของสมาชิกในองค์กรเพื่อเกิดการประยุกต์ หรือดัดแปลง หรือต่อยอดเทคโนโลยีที่มีอยู่แล้ว หรือทำให้เกิดการดัดแปลงที่ก้าวข้ามความรู้เดิมและเป็นทางเลือกใหม่ที่ผสมผสานกับทุนทางปัญญาเดิมที่มีอยู่ของสมาชิกในองค์กร ไม่ใช่ต้องมาเริ่มต้นใหม่ทั้งหมดหรือเริ่มใหม่ส่วนใหญ่ เพราะการแข่งขันจะมีพื้นฐานที่ล้าหลังกว่า

๒) ความสามารถในการสร้างสายสัมพันธ์การเข้าใจมนุษย์ การสร้างสายสัมพันธ์ด้วยการเน้นความเอื้อเฟื้อเอื้ออาทรและแบ่งปัน ต้องเน้นและให้เวลาร้อยละแปดสิบกับกลุ่มที่หนึ่ง คือ คนที่ดึงศักยภาพมาใช้ได้และมีความพร้อม เสมือนบัวเหล่าที่หนึ่ง คือ บัวพ้นน้ำ (Innovators & Early Adopter ๒๐% แรกของกลุ่ม) เพื่อการฝึกอบรมคนที่จะเป็นผู้อบรมกลุ่มของเขาต่อไป (Training the Trainer) เพราะกลุ่มถัดไปที่ยังดึงศักยภาพไม่ได้เต็มที่ ความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงต้องถูกกระตุ้นโดยกลุ่มที่ดึงศักยภาพได้เต็มที่ ในบทบาทของผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ของรัฐ/เอกชน และให้เวลากับกลุ่มที่สองคือกลุ่มคนที่ยังไม่พร้อม คนที่ยังดึงศักยภาพมาใช้ได้ไม่เต็มที่ เหล่าที่สองนี้เสมือนบัวปริ่มน้ำ (Early Majority and Late Majority ๖๐%) ถัดมาของกลุ่มนี้ คือบัวใต้น้ำ (Laggard ๒๐%) ก็ยังต้องเอื้อเฟื้อเอื้ออาทร และแบ่งพื้นที่คือมีพื้นที่ให้อยู่เพื่อรอการดึงศักยภาพที่ช้ากว่าคนอื่นความเอื้อเฟื้อเอื้ออาทร (Caring)

---

[๙๐]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

๓) ความสามารถในการวินิจฉัยปัญหา ความต้องการ ฯลฯ และกำหนดคำตอบ ด้วยการจัดระเบียบข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบ เพื่อการกระจายความคิดให้เป็นที่ยอมรับและเข้าใจในทางกว้างของคนในองค์กรในการเตรียมตัวด้านความพร้อมในการปฏิบัติ

๔. ทักษะในการทำให้กิจกรรมควบคุมคุณภาพมองเห็นได้ คือ กลุ่มเกษตรกรเป้าหมายมีความจำเป็นในการเข้าสู่ระบบคุณภาพ เช่น GAP GMP HACCP ฯลฯ ซึ่งจะต้องมีการดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้านคุณภาพ การร้องเรียนอย่างมีระบบจากภายนอก การรายงานผู้เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์สรุปจากผลการระดมพลังสมองหาแนวคิดและการปฏิบัติ การระดมความคิด การประมวลผล เน้นการปรับระดับความสามารถ[๙๑]

ค. ด้านการศึกษา

ในอดีตปรัชญาการศึกษาของคนไทยเป็นปรัชญา และรากเหง้าที่เกิดจากวัด เพราะการศึกษาเกิดจากวัด คนสมัยก่อน ให้พระสอนด้านศีลธรรม จรรยาและวิถีการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข นักเรียนสมัยนั้นจึงมีคุณภาพเพราะเขาได้รับการปลูกฝังศีลธรรม ทำให้ศีลธรรมจริยธรรมซึมซับเข้าสู่สายเลือด จึงทำให้เป็นบุคคลที่มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรมและจริยธรรม การศึกษาจึงสมควรหันมาเน้นที่การพัฒนาจิตวิญญาณคุณธรรม จริยธรรมของเยาวชน โดยเฉพาะการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันเพื่อให้เขาสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสังคม การพัฒนาตนเอง และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข[๙๒]

การศึกษาของชาติตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา รัฐและวัดรวมกันเป็นศูนย์กลางแห่งประชาคม วิชาที่เรียน คือ ภาษาบาลี ภาษาไทย และวิชาสามัญชั้นต้น โดยมีพระสงฆ์ที่เชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นผู้สอน[๙๓] กระทั่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงนำระบบจัดการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามาใช้ บทบาทในการให้การศึกษาแก่ชุมชนของวัดและพระสงฆ์จึงลดน้อยลงเรื่อย ๆ ตามระยะเวลา กระทั่งต่อมา สังคมไทยประสบปัญญาด้านศีลธรรมของเด็กและเยาวชน อาทิ ปัญหาการขาดภูมิคุ้มกันทางจิตใจและอารมณ์ ปัญหาวุฒิภาวะทางอารมณ์ ปัญหาพฤติกรรมและการแสดง ออกที่ก้าวร้าวรุนแรง ฯลฯ[๙๔]

ปัจจุบัน จึงมีการสนับสนุนให้องค์กรศาสนาเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยงานด้านการให้การศึกษาที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการในปัจจุบัน มีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ ๑ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัด หรือมูลนิธิในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง เรียนร่วมกับภิกษุสามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

---

[๙๑]ดิเรก ฤกษ์หร่าย, **ทฤษฎีและแนวทางการพัฒนาสังคม**, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑), หน้า ๙๔-๙๗.

[๙๒]สมชาย เทพแสง, “การปฏิรูปการศึกษาคือการปฏิรูปจิตและวิญญาณ”, **วิทยาจารย์**, ปีที่ ๔ (กรกฎาคม ๒๕๔๔) : ๒๗.

[๙๓]วิไล ตั้งจิตสมคิด, **การศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๖๓.

[๙๔]กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **คู่มือการจัดค่ายคุณธรรมเยาวชน,** (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒

ลักษณะที่ ๒ โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน ๓ แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทนุรีวิทยา จังหวัดน่าน

ลักษณะที่ ๓ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง เพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่ทางสถานศึกษาของฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก ศูนย์นี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพุทธศาสนา

ลักษณะที่ ๔ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรมกิจกรรมปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียมความพร้อมในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เพิ่มมากขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๗ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการเพื่อรับเด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตามกฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด กับพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่าย ๆ เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น[๙๕]

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมขององค์กรศาสนาในการจัดการศึกษาในกับเด็กและเยาวชนของชาติในปัจจุบันดังกล่าวข้างต้น ยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศได้ ดังนั้น ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมา กระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) กับกระทรวง ศึกษาธิการ (ศธ.) ได้ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เพื่อดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยมุ่งหมายให้มีพระสอนศีลธรรม ๑ รูป ต่อสถานศึกษา ๑ แห่งในตำบล ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ โดยจัดส่งพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถด้านพระพุทธศาสนาไปทำหน้าที่สอนศีลธรรมในโรงเรียน[๙๖] ให้รับภาระเป็นผู้ช่วยสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาหรือจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแผนการจัดการศึกษา[๙๗]

---

[๙๕]พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงฺคปญฺโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า๔๘-๔๙.

[๙๖]พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุรหฺมรํสี) อ้างใน สำนักงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, **สรุปงานมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา**, (นนทบุรี : หจก. เชนปริ้นติ้ง, ๒๕๕๖), หน้า ๓๗.

[๙๗]พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล และคณะ, **รายงานผลการประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**, (นนทบุรี : หจก. เชนปริ้นติ้ง, ๒๕๕๕), หน้า คำนำ.

พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมจัดการศึกษาทั้งในระดับชั้นประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวะศึกษา เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และเพื่อปลูกฝังให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ภาครัฐได้มอบให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มมร) เป็นผู้ดำเนินการ[๙๘]

ดังกล่าวนี้ อธิการดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เน้นย้ำให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเล็งเห็นโอกาสและความสำคัญว่า “มีคำสบประมาทว่าพระสงฆ์สอนเด็กไม่เป็นจึงทำให้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องน่าเบื่อสำหรับเด็กในโรงเรียน คำสบประมาทแบบนี้เคยมีมาแล้ว เมื่อพระสงฆ์ได้รับนิมนต์ให้ไปสอนในโรงเรียนเป็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕ แต่ในสมัยรัชกาลต่อมา พระสงฆ์ก็หยุดไปสอนในโรงเรียนเพราะมีเสียงค้านว่าพระสงฆ์สอนได้แต่เด็กผู้ชายแต่สอนเด็กผู้หญิงไม่ได้ ครูประจำการได้ดึงงานสอนทั้งหมดไปจากพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงว่างงานในการสอนศีลธรรมในโรงเรียนไปเกือบหนึ่งร้อยปี จนกระทั่งเมื่อรัฐบาลมาขอร้องให้มหาจุฬาฯ ช่วยเป็นคนกลางในการนำพระสงฆ์ ๒๐,๐๐๐ รูป ไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนอีกครั้ง แต่ก็อดห่วงไม่ได้ว่า ถ้าพระสงฆ์ล้มเหลวในการสอนศีลธรรมในโรงเรียนครั้งนี้ พระสงฆ์ในอนาคตคงหมดโอกาสที่จะเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้ และอาจจะต้องรอไปอีก ๒๐๐ ปี กว่าที่พระสงฆ์จะมีโอกาสได้กลับเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนอีกครั้ง”[๙๙]

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือ โครงการที่จัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวะศึกษา เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และเพื่อปลูกฝังให้นักเรียนนักศึกษามีความรู้คู่คุณธรรม สามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข[๑๐๐] การนี้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) ได้ให้ส่วนงานในสังกัด ทั้งวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ หน่วยวิทยบริการ และห้องเรียนที่มีอยู่ทั่วประเทศ จัดตั้งศูนย์ประสานงานดูแลกิจการต่าง ๆ ในโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยให้มีหน้าที่ประสานงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนในจังหวัดส่วนที่รับผิดชอบของตน จัดอำนวยความสะดวก สนับสนุน แก้ปัญหา ประเมินผลโครงการ ฯลฯ เพื่อให้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนปฏิบัติหน้าที่การสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ[๑๐๑]

---

[๙๘]บุญหนา จิมานัง และคณะ, “การประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักวิชาการ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

[๙๙]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **สารจากอธิการบดี : ยุทธศาสตร์ในการพัฒนามหาวิทยาลัยสงฆ์**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www. mcu.ac.th. [๒๑ มกราคม ๒๕๕๘].

[๑๐๐]กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **คู่มือการดำเนินงานตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒.

[๑๐๑]สำนักงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, **คู่มือการปฏิบัติงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖**, (นนทบุรี : หจก. เชน ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙.

ง. ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

อนามัยชุมชน อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สุขภาพชุมชน หมายถึง ภาวะแห่งการรวมเอาสุขภาพของบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งสุขภาพอนามัยของแต่ละบุคคลจะดีได้ ก็ย่อมขึ้นกับสภาพสิ่งแวดล้อมด้วย ปัญหาด้านสุขภาพชุมชนมักมีหลายปัญหา ในการแก้ไขปัญหาอนามัยชุมชนนั้นไม่สามารถแก้ไขทุกปัญหาไปพร้อมกัน เนื่องจากแต่ละปัญหามีสาเหตุและความสลับซับซ้อนแตกต่างกัน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดลำดับความสำคัญของปัญหาตามความจำเป็นก่อนหลังและแก้ไขไปตามความจำเป็นเหล่านั้น[๑๐๒] ปัญหาสุขภาพของคนในชุมชนพบมากในผู้สูงอายุ เพราะร่างกายของผู้สูงอายุเกิดความเสื่อมถอย นำมาซึ่งโรคภัยไข้เจ็บ ประกอบกับมีปัจจัยอื่นที่มีอิทธิพลทำให้เกิดความเสื่อมถอยดังกล่าว ได้แก่ ปัจจัยด้านพันธุกรรม และปัจจัยด้านแบบแผนในการดำเนินชีวิต[๑๐๓]

การส่งเสริมสุขภาพเป็นกระบวนการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การพัฒนา การคงไว้ และการป้องกันการเสื่อมถอยของสถานะทางสุขภาพ โดยเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าจะต้องอาศัยความรู้ของสาขาที่หลากหลายและการดำเนินการของส่วนการบริการต่าง ๆ ทั้งทางสุขภาพและสังคม[๑๐๔] การส่งเสริมสุขภาพ มี ๒ ลักษณะ คือ ส่งเสริมสุขภาพเพื่อให้สุขภาพร่างกายเจริญเติบโตเหมาะสมตามวัย แข็งแรงและสมบูรณ์ และส่งเสริมสุขภาพเพื่อป้องกันโรคที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม และพฤติกรรม[๑๐๕] หลักปฏิบัติสำคัญ ๔ ประการ สำหรับการส่งเสริมสุขภาพของบุคคลทุกวัย มีดังนี้

ประการที่ ๑ กินเป็น หมายถึง การกินอาหารถูกต้อง ได้สัดส่วนกับความต้องการของร่างกาย ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป งดเว้นการดื่มชา กาแฟและสุรา การประเมินสภาพการกินเป็นได้จากการประเมินความสมดุลของการกินกับน้ำหนักมาตรฐานตามอายุและส่วนสูง

ประการที่ ๒ นอนเป็น หมายถึง การนอนหลับเต็มที่และเพียงพอโดยจำนวนชั่วโมงของการนอนขึ้นอยู่กับความเพียงพอของร่างกายแต่ละคน ประมาณ ๘-๑๐ ชั่วโมง

ประการที่ ๓ อยู่เป็น หมายถึง การรักษาสุขวิทยาที่ดี มีการออกกำลังกายสม่ำเสมอ รักษาน้ำหนักตัวให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน หลีกเลี่ยงการเป็นโรค รู้จักวิธีลดความเครียดทางจิตใจ มีอารมณ์ดี มีการพักผ่อน มีความเหมาะสม

ประการที่ ๔ สังคมเป็น หมายถึง การปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ ไม่ควรที่จะไปคาดหวังจากสังคมมากเกินไปเพราะถ้าไม่เป็นไปอย่างที่หวังจะทำให้เกิดความท้อแท้สิ้นหวัง ในที่สุดก็ต้องแยกตัวออกจากสังคมหรืออยู่ในสังคมอย่างไม่มีความสุข[๑๐๖]

---

[๑๐๒]สุขศิริ ประสมสุข, **การพยาบาลอนามัยชุมชน : แนวคิดหลักการและการปฏิบัติการพยาบาล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุดทองจำกัด, ๒๕๕๔) หน้า ๑๗๘.

[๑๐๓]จรัสวรรณ เทียนประภาส และพัชรี ตันศิริ, **การพยาบาลผู้สูงอายุ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการพัฒนาตำราสาขาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖), หน้า๖๗.

[๑๐๔]สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, “ใครจะดูแลผู้สูงอายุในอนาคต”, **วารสารพฤฒาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ**, ๑ (มกราคม ๒๕๔๓) : ๓-๔.

[๑๐๕]ปรากรม วุฒิพงศ์, **มาตรการส่งเสริมสุขภาพในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๖**, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๔๖), หน้า ๒.

[๑๐๖]เกษม ตันติผลาชีวะ, **อาการและการบำบัดโรคจิตโรคประสาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี : สนุกอ่าน, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒-๒๓.

สำหรับ แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน มุ่งให้ความสำคัญกับภาคประชาชนและชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการ พร้อมทั้งได้มีการพัฒนานโยบายเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการ รวมทั้งกลไกของกฎหมายเพื่อรองรับสิทธิในการจัดการให้สอดคล้องกับแนวโน้มและพัฒนาการของการจัดการทรัพยากรในปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนท้องถิ่นอยู่ภายใต้บทบาทและภาระหน้าที่ขององค์กรชุมชน โดยมีจารีตประเพณีและข้อตกลงของชุมชนเป็นกลไกสำคัญที่ชุมชนใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ หากมองว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนย่อมมีความสามารถที่จะดูแลควบคุมวิถีการดำรงชีวิตของตนเองซึ่งเป็นสิทธิในชีวิตและปัจจัยการดำรงชีวิตในกรณีดังกล่าว

หากเห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนใดย่อมมีอยู่เพื่อการดำรงชีพของประชาชนหรือชุมชนในท้องถิ่นนั้น ประชาชนหรือชุมชนในท้องถิ่นนั้นย่อมต้องเป็นผู้มีสิทธิเหนือทรัพยากรนั้น ๆ ในการที่จะอนุรักษ์และจัดการ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ ได้รับการดูแลรักษาเพื่อใช้ประโยชน์ให้ยั่งยืนต่อไป ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นจึงมีความชอบธรรมที่จะมีสิทธิเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของตนมากกว่าคนภายนอกชุมชนที่ไม่ได้เป็นผู้อาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่รัฐต้องยอมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการดังกล่าว เพื่อจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมในแง่ของการใช้ทรัพยากร การบำรุงรักษาและอนุรักษ์ ทั้งยังเป็นการป้องกันปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการแย่งชิงทรัพยากร ตลอดจนปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนในท้องถิ่นอีกด้วย[๑๐๗]

ชุมชนอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยจัดความสัมพันธ์ในลักษณะที่ถือได้ว่าเป็น “สิทธิชุมชน” ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กันขององค์ประกอบด้านภูมิปัญญาในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมไปถึงองค์ประกอบด้านอำนาจของชุมชนในการจัดการดูแลการใช้ทรัพยากรดังกล่าว ในด้านอำนาจของชุมชนนั้นพบว่า ชุมชนสามารถจัดระเบียบความสัมพันธ์ในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ประการแรก ให้ความสำคัญกับสิทธิของผู้มาก่อน ประการที่สอง ให้ความสำคัญกับการครอบครองเพื่อการใช้ประโยชน์ ประการที่สาม ให้ความสำคัญกับการครอบครองทรัพยากรในจำนวนจำกัดเฉพาะที่ใช้ประโยชน์ และประการสุดท้าย ให้ความสำคัญกับสิทธิโดยไม่สร้างความเดือดร้อนหรือละเมิดสิทธิผู้อื่น ทั้งนี้โดยที่สิทธิดังกล่าวมีความสลับซับซ้อนหรือมีความยืดหยุ่น เช่น สิทธิบางอย่างผู้ใช้ประโยชน์จะใช้ได้เพียงระยะสั้น ๆ ในขณะที่สิทธิบางอย่างผู้ใช้ประโยชน์สามารถครอบครองได้ยาวนานค่อนข้างถาวรและสามารถสืบทอดทางมรดกได้ หรือสิทธิบางอย่างบุคคลอื่นสามารถร่วมใช้ได้เป็นต้น[๑๐๘]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

---

[๑๐๗]อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, “ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน”, **วารสารนักบริหาร**, ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑๐๕.

[๑๐๘]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒.

ตารางที่ ๒.๑๐ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
โกวิทย์ กังสนันท์ (๒๕๕๖, หน้า ๓-๔)	ลักษณะโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม
นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (๒๕๔๖, หน้า ๓๔)	กระบวนการพัฒนาที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นต้องอาศัยการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง
ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์ (๒๕๕๘, หน้า ๒)	เศรษฐกิจของชุมชนเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิตโดยผ่านกระบวนการซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตซึ่งกันและกัน และมีการใช้สื่อกลางในการแลกเปลี่ยน และในการพัฒนาทางเศรษฐกิจจำเป็นจะต้องคำนึงถึงความสามารถดำรงอยู่ได้ของชุมชนนั้น ๆ เป็นสำคัญ จึงจะทำให้ชุมชนเหล่านั้นสามารถพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตนเองต่อไปได้อย่างยั่งยืน
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๓๗, หน้า ๙๕)	แนวคิดการดำเนินชีวิตด้วยความพอดี สมดุลในการบริโภค หรือที่เรียกกันว่า เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ หรือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ มีลักษณะที่สำคัญ คือ ยึดถือทางสายกลาง หรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา
ครรชิต พุทธโกษา (๒๕๕๔, หน้า ๑)	การพัฒนาสังคมยึดหลักการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) ให้ชุมชนเป็นผู้คิดและมีส่วนร่วมในการทำงานตั้งแต่เริ่มกำหนดนโยบาย จนสิ้นสุดขั้นตอนสุดท้ายในการติดตามประเมินผล
นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์ (๒๕๔๒ ,หน้า ๑๐)	การพัฒนาสังคมเป็นการปรับปรุงสังคมและเสริมประสิทธิภาพให้แก่สังคมเพื่อเป้าหมายสูงสุด คือ ความมั่นคงทางสังคม หรือเรียกว่า สภาวะสมดุลของสังคม
สมชาย เทพแสง (๒๕๔๔, หน้า ๒๗)	ในอดีตปรัชญาการศึกษาของคนไทยเป็นปรัชญาและรากเหง้าที่เกิดจากวัด เพราะการ ศึกษาเกิดจากวัด คนสมัยก่อน ให้พระสอนด้านศีลธรรมจรรยาและวิถีการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุข

ตารางที่ ๒.๑๐ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (๒๕๔๒, หน้า ๑๒)	สังคมไทยประสบปัญญาด้านศีลธรรมของเด็กและเยาวชน อาทิ ปัญหาการขาดภูมิคุ้มกันทางจิตใจและอารมณ์ ปัญหาวุฒิภาวะทางอารมณ์ ปัญหาพฤติกรรมและการแสดง ออกที่ก้าวร้าวรุนแรง ฯลฯ
พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี) (๒๕๕๖, หน้า ๓๗)	ด้วยต้องการให้การมีส่วนร่วมขององค์กรศาสนาในการจัดการศึกษาในกับเด็กและเยาวชนของชาติในปัจจุบันครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศได้ จึงมีการจัดส่งพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถด้านพระพุทธศาสนาไปทำหน้าที่สอนศีลธรรมในโรงเรียน
สุขศิริ ประสมสุข (๒๕๕๔ หน้า ๑๗๘)	อนามัยชุมชน อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สุขภาพชุมชน หมายถึง ภาวะแห่งการรวมเอา สุขภาพของบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งสุขภาพอนามัยของแต่ละบุคคลจะดีได้ ก็ย่อมขึ้นกับสภาพสิ่งแวดล้อมด้วย
สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล (๒๕๔๓, หน้า ๓-๔)	การส่งเสริมสุขภาพเป็นกระบวนการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การพัฒนา การคงไว้ และการป้องกันการเสื่อมถอยของสถานะทางสุขภาพ โดยเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าจะต้องอาศัยความรู้ของสาขาที่หลากหลายและการดำเนินการของส่วนการบริการต่าง ๆ ทั้งทางสุขภาพและสังคม
เกษม ตันติผลาชีวะ (๒๕๔๕, หน้า ๒๒-๒๓)	การส่งเสริมสุขภาพเพื่อป้องกันโรคมีหลักปฏิบัติสำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) กินเป็น ๒) นอนเป็น ๓) อยู่เป็น ๔) สังคมเป็น

ตารางที่ ๒.๑๐ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ดมศักดิ์ สินธิพงษ์ (๒๕๕๘, หน้า ๑๐๕-๑๑๒)	ชุมชนท้องถิ่นมีความชอบธรรมที่จะมีสิทธิเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของตนมากกว่าคนภายนอกชุมชนที่ไม่ได้เป็นผู้อาศัย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่รัฐต้องยอมให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการดังกล่าว เพื่อจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมในแง่ของการใช้ทรัพยากร การบำรุงรักษาและอนุรักษ์ ทั้งยังเป็นการป้องกันปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการแย่งชิงทรัพยากร ตลอดจนปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนในท้องถิ่นอีกด้วย

สรุปได้ว่า ลักษณะโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย (๑) ด้านเศรษฐกิจ คือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรมภาคครัวเรือน สินค้า และบริการต่าง ๆ ซึ่งคลอบคลุมการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ (๒) สังคม คือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอยู่รวมกันด้วยความสามัคคีในชุมชน ซึ่งคลอบคลุมการปฏิบัติตน วิถีชีวิตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน (๓) การศึกษา คือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งคลอบคลุมการเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม ทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐและการศึกษานอกระบบ และ (๔) สุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม คือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อสุขภาพอนามัย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งคลอบคลุมสุขภาวะทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

๒.๒.๖ ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “การพัฒนาชุมชนในประเทศไทย” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ทฤษฎีและหลักการของการพัฒนาชุมชน ถือว่าเป็นหลักหรือจุดยืนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เพื่อการสร้างสรรค์ความเจริญในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ให้แก่ชุมชนและประเทศชาติในที่สุด และการที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนดังกล่าวนี้ ต้องฝึกอบรมประชาชนให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน[๑๐๙] ประเทศไทยมีทฤษฎีและหลักการในการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ดังนี้

[๑๐๙]สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน,** หน้า ๘.

๑) พิจารณาถึงบริบทของชุมชนเป็นหลักในการเริ่มงาน (Context)

บริบทของชุมชน หมายถึง สภาพความเป็นอยู่ในชุมชน ซึ่งในการพิจารณานั้น นักพัฒนาควรจะพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งสภาพความเป็นอยู่ทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมืองการปกครอง การที่นักพัฒนาทราบสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนก็สามารถที่จะวางแผนและดำเนินงานพัฒนาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๒) การดึงประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วม (Participation)

การจัดกิจกรรมการพัฒนาอะไรก็ตาม จะต้องดึงหรือชักจูงประชาชนให้เข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมด้วยตั้งแต่ศึกษาชุมชน วางแผนวางโครงการ ปฏิบัติการตามโครงการ และการประเมินผล ซึ่งจะทำได้มากน้อยแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับประเภทของกิจกรรม แต่ยึดหลักการที่สำคัญว่าต้องให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้ เนื่องจากว่าผลของการดำเนินงานพัฒนานั้นส่งผลกระทบโดยตรงต่อตัวประชาชน ดังนั้น ควรที่จะให้ประชาชนเลือกแนวทางในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง

๓) การทำงานต้องค่อยเป็นค่อยไป (Gradualness)

ความล้มเหลวของการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้น เพราะการเร่งรีบทำงานให้เสร็จเร็วเกินไป ก่อนที่จะรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพทั่วไปและปัญหาที่แท้จริงของชุมชนหรือก่อนที่ประชาชนจะมีความเชื่อมั่นในตนเองหรือก่อนที่จะมีทรัพยากรเพียงพอ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่านักพัฒนาต้องการให้มีผลงานออกมาโดยเร็ว ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการของบประมาณมาใช้ในการดำเนินงาน ดังนั้น การพัฒนาชุมชนไม่ควรเร่งรีบจนเกินไป ควรดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไป ควรคิดถึงผลกระทบในการพัฒนาชุมชนในระยะยาว

๔) การให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเป็นหลัก (Man-Center Development)

มีความจริงอยู่ประการหนึ่งว่า การช่วยคนไม่อาจสำเร็จได้ ถ้าผู้นั้นไม่ต้องการจะช่วยตนเอง โดยหลักการนี้ การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มด้วยการให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเป็นหลักหรือเป็นศูนย์-กลางในการพัฒนาโดยให้คนในชุมชนค้นหาความต้องการและปัญหา (Identify Need and Problem) ของตนเองให้พบไม่ว่าจะด้วยวิธีกระตุ้น ยั่วยุ หรือชักจูงก็ตาม

๕) การใช้วิธีดำเนินงานแบบประชาธิปไตย (Democracy)

การพัฒนาชุมชนจะต้องนำแบบประชาธิปไตยมาใช้เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนรู้จักคิดด้วยตนเอง รู้จักอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนร่วมกันทำงานตามข้อตกลงที่ได้ร่วมกันกำหนดไว้ ยึดถือในเสียงข้างมากและรับฟังเสียงข้างน้อย (Rule of Majority, Right of Minority)

๖) การดำเนินงานต้องยืดหยุ่นได้ (Flexible)

เนื่องจากสังคมมีความเคลื่อนไหว (Dynamic) ตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องเลือกวิธีดำเนินงานให้กว้างและเข้ากับสถานการณ์ เหตุการณ์ หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แต่ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงจะต้องเป็นไปเฉพาะวิธีดำเนินงานเท่านั้น โดยยึดมั่นในหลักการ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายเสมอ

๗) สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน (Culture)

วัฒนธรรมเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขประตูปัญหาเพื่อเข้าถึงประชาชน การพัฒนาชุมชนจะสำเร็จหรือล้มเหลว เกิดจากความเข้าใจในวัฒนธรรมของชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะในแต่ละชุมชน สังคมมีวิถีชีวิต (Way of Life) ที่แตกต่างกัน จนมีคำกล่าวเกี่ยวกับวัฒนธรรมและงานพัฒนาว่า การเข้าใจวัฒนธรรมชุมชนได้มากเท่าใด ก็จะเข้าใจงานพัฒนาชุมชนได้มากเท่านั้น

๘) ทำงานกับผู้นำท้องถิ่น (Local Leader)

การทำงานกับผู้นำท้องถิ่นเป็นหลักการพัฒนาชุมชนที่สำคัญอย่างหนึ่ง การพัฒนาชุมชนจะขยายตัวกว้างออกไปและบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับศักยภาพ ความสามารถของผู้นำในท้องถิ่น ซึ่งจะมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการ คือ มีบทบาท ตำแหน่งหน้าที่ ตามที่ได้รับแต่งตั้งจากทางราชการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผสส. อสม. ครูในหมู่บ้านหรือตำบล และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ ผู้นำที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพนับถือและมีบทบาทในการชี้นำการพัฒนา เช่น เถ้าแก่โรงสี เถ้าแก่ไร่อ้อย คนเฒ่าคนแก่ พระสงฆ์ เป็นต้น

๙) ทำงานกับองค์การที่มีอยู่ในชุมชน (Community Organization)

ในชุมชนใดที่มีสมาคม สถาบัน สโมสร หรือองค์กรอื่น ๆ อยู่ย่อมมีผู้นำขององค์กรนั้น ๆ อยู่ ด้วยหลักการพัฒนาชุมชนต้องพยายามใช้องค์กรเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ โดยดึงเอาสมาชิกหรือตัวแทนขององค์กร เข้ามาร่วมทำงานเพราะองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้จะมีการรวมกลุ่มกันอยู่แล้ว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการดึงเอากำลังของกลุ่มมาใช้ในการพัฒนา แต่ถ้าหากไม่มีองค์กรอยู่ในชุมชนก็ควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มตั้งเป็นองค์กรขึ้นโดยการให้การศึกษาตลอดจนการฝึกอบรม

๑๐) ทำการประเมินผลตลอดเวลา (Evaluation)

การประเมินผลมิใช่เป็นแค่เพียงการเปรียบเทียบผลงานในอดีต เพื่อให้รู้ว่ามีความก้าวหน้าเพียงใด เท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ถึงข้อดี ข้อเสีย ความผิดพลาด และความสำเร็จ ในสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมนั้น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานครั้งต่อไปได้ ซึ่งในการประเมินผลนั้นสามารถทำได้ในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานและเมื่อโครงการเสร็จสิ้นไปแล้ว

๑๑) สอดคล้องกับนโยบายของชาติ (Policy)

ไม่มีองค์การใดที่จะเกิดขึ้นถูกต้องตามกฎหมาย ถ้าองค์การนั้นไม่ดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายของชาติ และเช่นเดียวกัน ไม่มีองค์การใดจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลให้ดำเนินงาน ถ้าหากองค์การนั้นขัดกับนโยบายของชาติ ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศ ผลการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นจะมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงในระดับชาติเสมอ ฉะนั้น จึงต้องสอดคล้องเป็นแนวเดียวกันนโยบายของชาติ

๑๒) การทำงานโดยผ่านกระบวนการกลุ่ม (Grouping Process)

การทำงานโดยผ่านกระบวนการกลุ่ม เป็นหลักการที่ขาดไม่ได้สำหรับการทำงานพัฒนาชุมชน ประชาชนต้องได้รับการกระตุ้นให้ทำงานผ่านกระบวนการกลุ่ม เพราะพลังกลุ่มมีอิทธิพลเข้มแข็งและมั่นคงมากกว่าคน ๆ เดียว จนมีคำกล่าวเกี่ยวกับกลุ่มในงานพัฒนาชุมนว่า “ไม่มีกลุ่มก็ไม่มีการพัฒนาชุมชน”

๑๓) การพัฒนาชุมชนต้องทำเป็นกระบวนการต่อเนื่อง (Continuity)

โครงการใดโครงการหนึ่งที่ดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาชุมชนและสำเร็จไปแล้ว ไม่ได้หมายความว่า งานพัฒนาชุมชนเสร็จสิ้นตามไปด้วย จะต้องมีการเริ่มทำโครงการใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด หรือเรียกได้ว่า เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง โครงการใหม่นี้ อาจใหญ่กว่าเดิมหรือยากกว่าเดิมก็ได้ ซึ่งก็ย่อมแล้วแต่ประชาชนจะเป็นผู้กำหนด สำหรับขั้นตอนตามกระบวนการพัฒนาชุมชนที่จะใช้สำหรับทำโครงการใหม่นั้น ก็ไม่จำเป็นที่ต้องเริ่มจากขึ้นตอนแรก คือ ขั้นการศึกษาชุมชน แต่อาจเริ่มจากขั้นตอนอื่นได้เลย เช่น เริ่มจากขั้นตอนวางแผนทันทีก็ได้[๑๑๐]

โดยความเป็นจริง การพัฒนาชุมชน คือ การทำงานกับประชาชนมิใช่ทำให้ประชาชน เพราะฉะนั้น กิจกรรมใด ๆ ที่จะดำเนินงานในชุมชนนั้นจะต้องเป็นกิจกรรมที่มาจากการริเริ่มของประชาชน ประชาชนเป็นเจ้าของบทบาทของผู้ปฏิบัติงานพัฒนานั้นเป็นผู้กระตุ้น ชี้นำ ให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหาหรือหาทางสนองความต้องการของตนแล้วร่วมกันทำงานตามที่คิดขึ้นมาแล้วนั้น การเข้าไปทำงานกับประชาชนในลักษณะนี้ ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาจะต้องเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ กระทำตนให้เป็นที่เชื่อถือของประชาชนในชุมชนและต้องทำงานอย่างมีหลักงานจึงจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปแล้วผู้ปฏิบัติงานพัฒนาจะยึดหลักการการพัฒนาชุมชนตามที่กรมการพัฒนาชุมชนกำหนดไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑) ต้องพัฒนาชุมชนทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน ถ้าพิจารณาอย่างกว้าง ๆ จะเห็นว่า สิ่งที่จะต้องทำการพัฒนาในชุมชนนั้นมีเพียง ๒ ประการ คือ ด้านวัตถุและจิตใจ ด้านวัตถุนั้น หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นวัตถุทุก ๆ ด้าน เช่น ถนนหนทาง ที่อยู่อาศัย สถานศึกษา สถานรักษาพยาบาล ไฟฟ้า วิทยุ เป็นต้น เมื่อสภาพแวดล้อมทางวัตถุเจริญก้าวหน้าดีแล้ว ไม่ได้หมายความว่า สภาพจิตใจของประชาชนจะเจริญก้าวหน้าตามไปด้วยเสมอไป จึงจำเป็นต้องส่งเสริมสภาพจิตใจให้แปรเปลี่ยนไปในทิศทางที่ถูกต้องด้วย เช่น การให้การศึกษา ส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมพร้อมกันไปด้วย

๒) ยึดประชาชนเป็นหลักในการพัฒนา การทำงานกับประชาชนนั้นจะต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ ประชาชนกำลังประสบปัญหาอะไร กำลังมีความต้องการอะไร อะไรเป็นปัญหารีบด่วน เป็นความต้องการรีบด่วนที่จะต้องรีบแก้ไข อะไรเป็นปัญหาความต้องการที่รองลงมา สิ่งเหล่านี้จะต้องคำนึงถึงตัวประชาชนเป็นที่ตั้ง การแก้ปัญหาจึงจะตรงจุดมิใช่แก้ปัญหาจากปัญหาและความต้องการของผู้ปฏิบัติงานพัฒนาเอง

๓) การดำเนินงานจะต้องค่อยเป็นค่อยไป จุดมุ่งหมายของการดำเนินงานพัฒนาชุมชน ก็คือต้องการแปรเปลี่ยนทัศนคติของประชาชนในชุมชนและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ฉะนั้น การดำเนินงานตามกิจกรรมจึงไม่ควรเร่งรีบจนเกินไปจนประชาชนไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร การมุ่งผลงานตามกิจกรรมอย่างเดียวนั้นจะไม่ก่อให้เกิดผลการพัฒนาอย่างแท้จริง การดำเนินงานจึงต้องค่อยเป็นค่อยไป โดยเลือกทำในชุมชนที่พร้อมกว่าก่อน

---

[๑๑๐] สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์, **พัฒนาชนบทในประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสาสน์, ๒๕๔๔), หน้า ๕๓.

๔) ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลัก ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมในท้องถิ่นมีลักษณะสนับสนุนการพัฒนาแล้ว จึงควรส่งเสริมให้วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่นให้ได้มีบทบาทในการพัฒนาให้มากยิ่งขึ้น สิ่งใดที่เป็นการขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมควรหลีกเลี่ยง หรือถ้าเห็นว่าประเพณีบางอย่างไม่ถูกไม่ควรก็ไม่ควรจะไปตำหนิติเตียนตรง ๆ แต่ควรชี้นำเสนอแนะให้ประชาชนเห็นว่าดีและไม่ดีอย่างไรด้วยเหตุผลแล้วช่วยกันหาทางปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น

๕) ต้องพยายามใช้ทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุด ผลงานพัฒนาชุมชนนั้น ควรจะเริ่มจากการนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาดัดแปลงใช้ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด โดยชี้นำสอนแนะให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน และนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือแปรรูปเป็นวัสดุเครื่องใช้ในครัวเรือนให้ได้ คำว่า ทรัพยากรในที่นี้ หมายถึง ทุกสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ตัวคน วัตถุ สถาบันทางสังคม และกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น

๖) ต้องยึดหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจะเริ่มด้วยการประชุมปรึกษาหารือกัน ร่วมกันคิดว่าจะทำอะไร เมื่อตกลงกันแล้วก็จะร่วมกันทำโดยมอบหมายงานให้แต่ละคนได้รับผิดชอบร่วมกัน งานจะมาจากเบื้องล่าง คือ ตัวประชาชนในชุมชนเอง ไม่ได้มาจากถูกสั่งให้กระทำ ในการเข้าไปแก้ปัญหาของประชาชนนั้น ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาจะไม่ใช่วิธีออกคำสั่งแต่จะให้การศึกษา ชักชวน ชี้นำให้ประชาชนได้เห็นปัญหา และร่วมกันหาทางแก้ไขโดยความสมัครใจ

๗) ต้องใช้หลักการประสานงาน งานพัฒนาชุมชนจะประสบผลสำเร็จมากน้อยแค่ไหนอยู่ที่การประสานงาน เพราะงานพัฒนาชุมชนนั้นมิใช่งานของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นงานที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบทุกหน่วยงานและผู้ปฏิบัติงานพัฒนาก็มิใช่ว่าจะเป็นผู้เชี่ยวชาญทุก ๆ ด้าน จึงต้องอาศัยการประสานงานเป็นหลักในการดำเนินงาน

๘) เริ่มต้นทำงานกับกลุ่มผู้นำก่อน ผู้นำในท้องถิ่นเป็นผู้ที่ประชาชนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อถือ จะพูดจาทำอะไร ประชาชนส่วนใหญ่จะยอมรับและคล้อยตาม การจะกระทำกิจกรรมพัฒนาในชุมชนหากผู้นำเห็นชอบด้วย ปัญหาการขัดแย้งและการให้ความร่วมมือก็จะน้อยลงหรือหมดไป

๙) การดำเนินงานต้องให้สอดคล้องกับนโยบายของชาติ การจัดทำแผนงานหรือกิจกรรมใด ๆ จะต้องให้เป็นไปตามแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสมอ

๑๐) ปลูกฝังความเชื่อมั่นในตนเองให้กับประชาชน ความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นพลังสำคัญที่จะช่วยให้การทำงานสำเร็จลงได้ แม้งานนั้นจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม หากมีความมั่นใจและเชื่อในพลังงานที่ตนมีอยู่แล้ว การดำเนินงานก็จะสำเร็จลงได้โดยไม่ยากนัก[๑๑๑]

ดังกล่าวนี้ กรมการพัฒนาชุมชนได้ประยุกต์หลักการดำเนินงานพัฒนาโดยทั่วไปข้างต้นให้เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนยึดถือและนำไปเป็นหลักปฏิบัติ ๔ ประการ เรียกว่า หลัก ๔ ป. คือ ประชาชน ประชาธิปไตย ประสานงาน และประหยัด

---

[๑๑๑] ทองคูณ หงส์พันธ์, **การศึกษากับการพัฒนา : แนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติ**, หน้า ๓๑.

๑) ประชาชน (People oriented) ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ทุกคนต้อง

๑.๑) ทำงานกับประชาชน ไม่ได้ทำให้ประชาชน

๑.๒) พัฒนาทัศนคติของประชาชนทุกเพศทุกวัยโดยการเพิ่มพูนทักษะ

๑.๓) พิจารณาสภาวการณ์และปัญหาของชุมชนและประชาชนเป็นหลักในเรื่องงาน

๒) ประชาธิปไตย (Democracy oriented) ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ทุกคนจะต้อง

๒.๑) ทำงานในรูปคณะกรรมการ ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนในท้องถิ่นในระดับหมู่บ้าน ตำบล

๒.๒) สนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มกันริเริ่มกิจกรรมเพื่อปรับปรุงท้องถิ่นด้วยตนเอง

๒.๓) อาศัยหลักการเข้าถึงประชาชนในการทำงานและร่วมงานกับผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในรูปกลุ่ม

๓) ประสานงาน (Co-ordination oriented) ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ทุกคนจะต้อง

๓.๑) ร่วมมือประสานงานกับหน่วยงาน องค์การทั้งของรัฐบาลและเอกชน

๓.๒) ชักนำบริการของนักวิชาการไปสู่ประชาชนและกระตุ้นให้ประชาชนไปหานักวิชาการเพื่อรับบริการตามความต้องการโดยเหมาะสม

๓.๓) พัฒนากรจะเป็นผู้เชื่อมประสานงานระหว่างนักวิชาการกับประชาชน

๔) ประหยัด (Economy oriented) ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่ทุกคนจะต้อง

๔.๑) ให้ประชาชนช่วยเหลือตัวเองเป็นหลัก รัฐบาลช่วยเหลือในสิ่งซึ่งเกินความสามารถของประชาชนเท่านั้น

๔.๒) ในการจัดทำกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ พยายามนำทรัพยากรในชุมชนทั้งในด้านกำลังคนและวัสดุมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

๔.๓) ทุกฝ่ายร่วมกันคิดและวางแผนการปฏิบัติงานตามกิจกรรมไว้ล่วงหน้าจึงจะทำให้ประหยัดแรงงาน เวลา วัสดุอุปกรณ์ และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

ปัจจุบัน รัฐบาลได้มีนโยบายให้ ๕ กระทรวงหลัก คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงอุตสาหกรรม ร่วมมือประสานงานกันอย่างใกล้ชิดในการปฏิบัติงานพัฒนาชนบท ดังนั้น เพื่อให้การปฏิบัติงานของกรมการพัฒนาชนบทเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสนองตอบนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงมหาดไทยอย่างแท้จริง และขณะเดียวกัน สามารถปฏิบัติงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบให้สอดคล้องกับแผนและโครงการของ ๕ กระทรวงหลักในการพัฒนาชนบท กรมการพัฒนาชุมชนจึงปรับแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยแนวทางการดำเนินงานพัฒนาชุมชนประกอบไปด้วย จุดมุ่งหมาย วิธีการและแนวทางปฏิบัติ[๑๑๒] ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) จุดมุ่งหมาย เพื่อมุ่งพัฒนาให้หมู่บ้านในชนบทเป็นที่อยู่ร่วมกันของประชาชนที่ต้องการอยู่ด้วยความผาสุกตลอดไป

---

[๑๑๒]พวงเพชร สุรัตนกวีกุล และคณะ, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๕.

๒) วิธีการ เพื่อนำไปสู่จุดหมายดังกล่าว กรมการพัฒนาชุมชนได้ใช้วิธีการสร้างพลังของหมู่บ้าน เพื่อนำพลังดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาชุมชน พลังที่สำคัญที่มุ่งให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านชนบท ได้แก่ พลังความคิดของประชาชน พลังการทำงานของประชาชน และพลังการรวมตัวเองของประชาชน พลังดังกล่าว มีวิธีการสร้าง ดังนี้

๒.๑) การสร้างพลังความคิดที่ถูกต้องให้กับประชาชน การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในชุมชน มนุษย์ในทางที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนานั้น ย่อมมาจากพลังความคิดของประชาชน ในชุมชนนั้นเป็นผู้กำหนดขึ้น อันจะนำไปสู่ความมั่นคงแข็งแรงของชุมชนในที่สุด กล่าวได้ว่า พลังความคิดของมวลชนประการสำคัญเกิดขึ้นจากกระบวนการรับรู้ และเนื่องจากพลังความคิดของประชาชนหรือของมวลชนย่อมไม่เหมือนกัน ที่เป็นเช่นนี้ สืบเนื่องมาจากความสามารถในการสัมผัสและการรับรู้ของประชาชนไม่เท่ากันและประสบการณ์ของบุคคลซึ่งเจริญเติบโตมาในสิ่งแวดล้อมของชุมชนยังแตกต่างกันอีกด้วย ฉะนั้น การส่งเสริมให้ประชาชนได้มีพลังความคิดของตนเองจึงมีความสำคัญมาก

การส่งเสริมพลังความคิดที่ถูกต้องให้กับประชาชนจะช่วยทำให้ประชาชนเกิดความมั่นใจในตัวเอง ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาคน การที่ทำสิ่งใดให้ผู้อื่นตลอดเวลา โดยที่ไม่เปิดโอกาสให้ผู้นั้นได้ทดลองคิด ลองปฏิบัติเอง จะไม่ช่วยให้ผู้นั้นเจริญขึ้น และไม่สามารถคุ้มครองตัวเองหรือเป็นตัวของตัวเองได้ ดังนั้น การสร้างความเข้าใจและการช่วยให้ประชาชนมองเห็น มีความคิดและมีทัศนะที่ถูกต้อง โดยเสริมสร้างให้ประชาชนใช้ความคิดของตัวเอง จึงมีความจำเป็นสำหรับการพัฒนาชุมชนอย่างมาก

การพัฒนาชุมชนจึงมุ่งพัฒนาคนให้มีความคิดเห็นของตนเองเป็นการใช้ความคิดเห็นที่มีเหตุผลจนเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และเห็นคุณค่าในตัวเอง อันนำไปสู่การคิดปรับปรุงตัวเองและชุมชนให้ก้าวหน้า ตลอดจนเวลาแก้ปัญหาของตัวเองและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาความคิดจึงเป็นการพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าไปในตัว

การสร้างแนวความคิดที่ถูกต้องให้กับประชาชนหรือกลุ่มชนในการที่จะเข้ามาเป็นแรงผลักดันให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของชุมชนไปในทิศทางที่ต้องการในการพัฒนาชุมชน จึงถือหลักการนำความคิดมวลชนในทิศทางที่ถูกต้อง ๔ ทางด้วยกัน คือ

ถูกต้องตามนโยบายแห่งรัฐ ซึ่งหมายถึง แนวความคิดทางการเมืองย่อมเป็นข้อกำหนดทิศทางในการพัฒนาให้เหมาะสมตามสภาพของท้องที่หรือสถานการณ์ของบ้านเมือง กลุ่มชน หรือชุมชน ในฐานะเป็นส่วนประกอบของประเทศชาติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจแนวนโยบายของรัฐเพื่อการเปลี่ยนแปลงจะได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ถูกต้องตามทฤษฎีและวิชาการ ซึ่งหมายถึง การนำทฤษฎีและวิชาการปรับใช้เข้ากับสภาพความเป็นจริงหรือสภาพของสิ่งแวดล้อมจะแปลงรูปออกมาเป็นการปฏิบัติที่ดีที่สุด

ถูกต้องตามสาเหตุ ซึ่งหมายถึง การดำเนินการแก้ไขต่าง ๆ จะต้องแสวงหาสาเหตุแห่งปัญหาให้ถูกต้อง ถ้าหากค้นหาสาเหตุที่ถูกต้องใหม่ไม่ได้ ย่อมไม่สามารถจะแก้ปัญหาได้ทั้งหมดหรือเป็นการก่อให้เกิดปัญหาใหม่ขึ้น เพราะฉะนั้น ความคิดในการดำเนินการทั้งหวงย่อมจะต้องศึกษาและค้นคว้าถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไข

ถูกต้องตามขีดความสามารถ ความคิดที่ถูกต้องนั้น จะมีขึ้นได้เมื่อผู้ปฏิบัติรู้ขีดความสามารถของตนเอง ขีดความสามารถของตัวเองนี้ รวมทั้งแต่ละบุคคล กลุ่มชน ตำบล หมู่บ้าน คณะกรรมการ หรือเมือง หรือรัฐ หรือประเทศ การคิดทำอะไรเกินขีดความสามารถหรือยังไม่รู้ขีดความสามารถของตัวเอง ถ้าไปคิดอะไรเข้าก็ย่อมไม่ถูกต้อง ไม่สำเร็จ จะขยายให้กว้างออกไปก็ไม่ได้ การปฏิบัติงานที่ไม่เป็นไปตามขีดความสามารถของตัวเอง นับได้ว่าเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง

ด้วยเหตุทั้ง ๔ ประการ จะทำให้การวินิจฉัยตัดสินว่า กลุ่มคนมีความคิดที่ถูกต้องหรือไม่ และทำอย่างไรความรู้ความคิดที่เกิดขึ้นจะเป็นความคิดที่ถูกต้อง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนให้สำเร็จต่อไป

๒.๒) การสร้างพลังการทำงานของประชาชน เมื่อประชาชนได้เกิดศรัทธา ความเชื่อมั่นในตัวเองว่า มีความสามารถที่จะกระทำการใด ๆ ด้วยตัวเองได้สำเร็จ ประชาชนก็ย่อมมีความรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ๆ เพราะบุคคลทุกคนย่อมมีความรับผิดชอบในตัวเองและในสิ่งอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับขีดความสามารถของตัวเอง ซึ่งความรับผิดชอบของบุคคลสามารถจะรวมเป็นพลังในการที่จะกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ในขีดความสามารถให้ประสบผลสำเร็จได้ เมื่อใดที่เกิดปัญหาอุปสรรคขึ้นก็สามารถรวมพลังกันแก้ไขปัญหาอุปสรรคนั้น และเมื่อผลจากการรวมพลังทำให้กระทำกิจกรรมใด ๆ ได้สำเร็จ ความคิดที่จะกระทำกิจกรรมอื่น ๆ ก็จะติดตามขึ้นมาอีก

๒.๓) การสร้างพลังการรวมตัวเองของประชาชน การส่งเสริมหรือการรวมตัวของประชาชนภายในหมู่บ้าน ในรูปของการรวมตัวเป็นกลุ่มขึ้นมาเองหรือในรูปขององค์กรประชาชน จะก่อให้เกิดพลังความคิดที่จะนำไปสู่พลังการกระทำกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ในหมู่บ้านให้เป็นผลสำเร็จ ซึ่งสามารถสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน หมู่บ้าน หรือตำบลต่อไปได้

พลังทั้งสามนี้ จะเป็นระบบที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวผลักดันให้เกิดกิจกรรมพัฒนาขึ้นภายในชุมชนและสามารถสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติได้ในที่สุด

๓) แนวทางปฏิบัติ มี ๙ แผนงาน ได้แก่

๓.๑) แผนงานพัฒนาเด็ก

๓.๒) แผนงานพัฒนาเยาวชน

๓.๓) แผนงานพัฒนาสตรี

๓.๔) แผนงานสร้างเสริมรายได้

๓.๕) แผนงานส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อการผลิต

๓.๖) แผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อม

๓.๗) แผนงานอาสาพัฒนาชุมชน

๓.๘) แผนงานพัฒนาจิตใจ

๓.๙) แผนงานพัฒนาองค์กร

ทั้ง ๙ แผนงานนี้ เป็นแนวทางปฏิบัติของกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งได้ดำเนินงานตามแผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนระดับตำบล เพื่อให้สามารถสนองตอบนโยบายของรัฐบาลและกระทรวงมหาดไทยได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาชุมชนให้ได้ผลบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้ นักพัฒนาจำเป็นต้องมีวิธีการพัฒนาที่ถูกต้อง โดยยึดปรัชญาแนวความคิด หลักการ เป้าหมาย เทคนิค และวิธีการในการดำเนินงานการพัฒนาชุมชนที่ต้องพัฒนาควบคู่กันไป ทั้งการพัฒนาคนและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม การดำเนินการพัฒนาจะได้ผลเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการพัฒนาชุมชน[๑๑๓]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ทฤษฎีการพัฒนาชุมชน” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๑ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สนธยา พลศรี (๒๕๔๗, หน้า ๘)	ทฤษฎีและหลักการของการพัฒนาชุมชน ถือว่าเป็นหลักหรือจุดยืนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเพื่อการสร้างสรรค์ความเจริญในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ให้แก่ชุมชนและประเทศชาติในที่สุด
ทองคูณ หงส์พันธ์ (๒๕๔๑, หน้า ๓๑)	การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการอย่างน้อย ใน ๕ ด้านควบคู่กันไป ได้แก่ ๑) ด้านสังคม ๒) ด้านเศรษฐกิจ ๓) ด้านวัฒนธรรม ๔) ด้านสาธารณสุข ๕) ด้านสิ่งแวดล้อม
พวงเพชร สุรัตนกวีกุล และคณะ (๒๕๔๒, หน้า ๖๕)	กรมการพัฒนาชุมชนปรับแนวทางการดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยให้การดำเนินงานประกอบไปด้วยจุดมุ่งหมาย วิธีการ และแนวทางปฏิบัติ
สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์ (๒๕๔๔, หน้า ๕๓)	ประเทศไทยมีทฤษฎีและหลักการในการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย ดังนี้ ๑) พิจารณาถึงบริบทของชุมชนเป็นหลักในการเริ่มงาน ๒) การดึงประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วม

[๑๑๓]อุบล เสถียรปกิรณกณ์, **บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ใจการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕.

ตารางที่ ๒.๑๑ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับทฤษฎีการพัฒนาชุมชน (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
	๓) การทำงานต้องค่อยเป็นค่อยไป ๔) การให้ความสำคัญกับคนในชุมชนเป็นหลัก ๕) การใช้วิธีดำเนินงานแบบประชาธิปไตย ๖) การดำเนินงานต้องยืดหยุ่นได้ ๗) สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชน ๘) ทำงานกับผู้นำท้องถิ่น ๙) ทำงานกับองค์การที่มีอยู่ในชุมชน ๑๐) ทำการประเมินผลตลอดเวลา ๑๑) สอดคล้องกับนโยบายของชาติ ๑๒) การทำงานโดยผ่านกระบวนการกลุ่ม ๑๓) ทำเป็นกระบวนการต่อเนื่อง
อุบล เสถียรปกิรณกณ์ (๒๕๔๓, หน้า ๓๕)	การพัฒนาชุมชนให้ได้ผลบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้นั้น จำเป็นต้องมีวิธีการพัฒนาที่ถูกต้องโดยยึดปรัชญาแนวความคิด หลักการ เป้าหมาย เทคนิค และวิธีการในการดำเนินงาน การพัฒนาชุมชนที่ต้องพัฒนาควบคู่กันไป ทั้งการพัฒนาคนและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม การดำเนินการพัฒนาจะได้ผลเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการพัฒนาชุมชน

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงความคิด ทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม พัฒนาให้ชุมชนเป็นชุมชนที่ดี สร้างให้คนในชุมชนความรู้สึกรักและผูกพันต่อชุมชน โดยทฤษฎีและหลักการของการพัฒนาชุมชน ถือว่าเป็นหลักหรือจุดยืนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เพื่อการสร้างสรรค์ความเจริญในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองให้แก่ชุมชนและประเทศชาติในที่สุด อย่างไรก็ตาม การดำเนินการพัฒนาจะได้ผลเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนนั้น ๆ กล่าวได้ว่า ไม่มีทฤษฎีการพัฒนาชุมชนที่ตายตัวสำหรับทุกชุมชน แต่ขึ้นอยู่กับการนำหลักทฤษฎีต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชนนั้น ๆ

๒.๓ การพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา)

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา) จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญของแนวคิด เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรม (ไตรสิกขา) ไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ ความเป็นมาของไตรสิกขา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความเป็นมาของไตรสิกขา” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้ คือ ในวัชชีปุตตสูตร มีข้อความตอนหนึ่งว่า

> “พระพุทธเจ้าขณะทรงประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ขณะนั้นได้มีภิกษุชื่อวัชชีบุตรเข้าไปเฝ้า แล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า สิกขาบท ๑๕๐ ที่ยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน ข้าพระองค์ไม่สามารถศึกษาได้หมด พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่า เธอจักสามารถศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ได้หรือไม่ ภิกษุวัชชีบุตรจึงกราบทูลรับแล้วปฏิบัติตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้า ครั้นต่อมา เมื่อภิกษุวัชชีบุตรได้ศึกษาสิกขา ๓ แล้วก็สามารถละราคะ โทสะ และโมหะได้ อันเป็นการทำให้ภิกษุวัชชีบุตรไม่ทำกรรมที่เป็นอกุศล ไม่ประพฤติสิ่งเลวทรามอีก”[๑๑๔]

อีกทั้ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของไตรสิกขา ปรากฏอยู่ใน ทุติยสิกขัตตยสูตร ซึ่งมีใจความสำคัญดังนี้ คือ พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับสิกขา ๓ ประการในลักษณะปุจฉาและวิสัชชนาด้วยพระองค์เองว่า ความว่า

> “สิกขาบท ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล... สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เรียกว่า อธิศีลสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้สงัดจากกามทั้งหลาย... บรรลุจตุถฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติขึ้น ไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา”[๑๑๕]

---

[๑๑๔] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๕/๓๑๐-๓๑๑.

[๑๑๕] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙-๓๒๐.

อีกหนึ่งตัวอย่าง คือ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องของไตรสิกขา ซึ่งปรากฏอยู่ใน ตติยสิกขาสูตร ซึ่งมีใจความสำคัญ ได้แก่ การที่ภิกษุที่มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมาทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้งสิ้นอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงเข้าถึง (ปรินิพพาน) ในปัจจุบันหรือเมื่อละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ อันเป็นเหตุให้เข้าถึงอันตราปรินิพพายีบ้าง อุปหัจจปรินิพพายีบ้าง อสังขารปรินิพพายีบ้าง สสังขารปรินิพพายีบ้าง อุทธังโสโตอกนิฏฐคามีบ้าง เมื่อละสังโยชน์ ๓ ประการได้และทำ ราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางจึงเป็นสกทาคามี เมื่อละสังโยชน์ ๓ ประการได้ จึงเป็นเอกพีชีโสดาบันบ้าง เป็นโกลังโกละโสดาบันบ้าง เป็นสัตตักขัตตุปรมะโสดาบันบ้าง[๑๑๖]

กระบวนการการศึกษาทางพระพุทธศาสนาไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การเรียนรู้ตามหลักทฤษฎีทั่วไปเท่านั้น แต่หมายถึงการฝึกอบรมกาย วาจา ใจ เพื่อเข้าถึงปัญญาญาณ อันเป็นที่สุดแห่งทุกข์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การศึกษาตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ “อธิสีลสิกขา ศึกษาในศีลอันยิ่ง, อธิจิตตสิกขา ศึกษาในจิตอันยิ่ง และอธิปัญญาสิกขา ศึกษาในปัญญาอันยิ่ง”[๑๑๗]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความเป็นมาของไตรสิกขา” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๒ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็นมาของไตรสิกขา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกกนิบาต (เล่ม ๒๐ ข้อ ๘๕ หน้า ๓๑๐-๓๑๑)	ไตรสิกขาปรากฏในวัชชีปุตตสูตร กล่าวถึง การจัดสิกขาบทที่พระสงฆ์ยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือนลงในสิกขา ๓
พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค (เล่ม ๑๑ ข้อ๓๐๕ หน้า ๑๙๖)	กระบวนการการศึกษาทางพระพุทธศาสนาไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การเรียนรู้ตามหลักทฤษฎีทั่วไปเท่านั้น แต่หมายถึงการฝึกอบรมกาย วาจา ใจ เพื่อเข้าถึงปัญญาญาณ อันเป็นที่สุดแห่งทุกข์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การศึกษาตามหลักไตรสิกขา

สรุปได้ว่า เมื่อสืบค้นเกี่ยวกับความเป็นมาของไตรสิกขาในพระไตรปิฎก พบว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาไว้ในสถานที่ต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในวัชชีปุตตสูตร ตติยสิกขาสูตร เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับหลักไตรสิกขา สำหรับการฝึกอบรมกาย วาจา ใจ เพื่อเข้าถึงปัญญาญาณ อันเป็นที่สุดแห่งทุกข์ และเป็นบรมสุขออย่างแท้จริง

---

[๑๑๖] องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๑๙-๓๒๐.

[๑๑๗] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖.

๒.๓.๒ ความหมายของไตรสิกขา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความหมายของไตรสิกขา” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

คำว่า “ไตรสิกขา” แยกศัพท์ออกเป็น “ไตร” กับ “สิกขา” คำว่า ไตรหรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า ๓ ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาลาตินว่า Tres ตรงกับภาษามคธหรือบาลีว่า ติ หรือ เต ซึ่งก็แปลว่า ๓ เช่นกัน ส่วนคำว่า สิกขา เป็นภาษามคธหรือภาษาบาลี แปลว่า“ข้อที่พึงหรือข้อที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ศิกฺษา” ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษาหลักไตรสิกขามาในพระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ติกนิบาต เป็นต้น[๑๑๘] กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหาร เราต้องยอมรับว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วก็จะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ[๑๑๙]

ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติในหมวด ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยสิกขาขั้นแรกที่สุด เราเรียกว่า “ศีล” ซึ่งหมายถึงการประพฤติดี ประพฤติถูกต้องตามหลักทั่วไป ๆ ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน มีจำแนกไว้เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑ ศีล ๒๒๗ หรืออื่น ๆ อีก เป็นการปฏิบัติเพื่อความสงบเรียบร้อยปราศจากโทษขั้นต้น ๆ ทางกาย ทางวาจาของตน ที่เกี่ยวกับสังคมและส่วนร่วม หรือเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การเป็นอยู่ ส่วนสิกขาขั้นที่ ๒ เรียกว่า “สมาธิ” ข้อนี้ได้แก่ การบังคับจิตใจของตัวเองไว้ให้อยู่ในสภาพที่จะทำประโยชน์ให้มากที่สุดตามที่ตนต้องการ ขอให้ตั้งข้อสังเกตความหมายของคำว่าสมาธิไว้ให้ถูกต้อง และสิกขาขั้นที่ ๓ นั้นเรียกว่า “ปัญญา” หมายถึงการฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง[๑๒๐] ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่พูดในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติ เท่านั้น คือ ทางด้านปัญญา ทางด้านศีล ทางด้านจิตทางด้านปัญญาเป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้อง ทางด้านศีล การควบคุมพฤติกรรม ทางกาย ทางวาจาให้อยู่ในกรอบ สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจทางด้านจิต เป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิ พัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ องค์ประกอบนี้เป็น ๓ มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตรัสรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์ แล้วต้องมาทำสมาธิ ทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำปัญญา[๑๒๑]

---

[๑๑๘]องฺ.ติก. (ไทย) ๒/๕๒๑/๒๕๙.

[๑๑๙]พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓.

[๑๒๐]พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินทปญฺโญ), **คู่มือมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๕๖.

[๑๒๑]เสฐียรพงษ์ วรรณปก, “มัชฌิมาปฏิปทา : สายกลางสองมิติ”, ใน คอลัมน์ธรรมะใต้ธรรมาสน์, **ข่าวสด**, (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙) : ๒๙.

ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ถือว่าเป็นทฤษฎี ถ้าเป็นการปฏิบัติต้องเป็น ปัญญา แล้วเป็นศีล แล้วเป็นสมาธิ สำหรับศีล สมาธิ ปัญญา ที่วางไว้เป็นรูปทฤษฎีนี้ก็ไม่ใช่ว่าผิด ถูกตามรูปของทฤษฎี คือเรียงตามลำดับจากต่ำไปหาสูง แต่พอถึงที่ปฏิบัติแล้วต้องดึงปัญญามานำหน้าและปัญญานั้นจะงอกงามเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ ไป เพราะว่ามีสมาธิแล้ว ปัญญาก็จะงอกงามกว่าเดิม ปัญญา จูงให้ศีล สมาธิเดินไปถูกทางแล้ว ก็จะเพิ่มกำลังให้แก่ปัญญาให้สูงขึ้นไป[๑๒๒]

คำว่า “ไตรสิกขา” หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ซึ่งประกอบด้วย ๑) อธิศีลสิกขา คือ ศีลอันยิ่งใหญ่, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ๒) อธิจิตตสิกขา คือ จิตอันยิ่งใหญ่, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม และ ๓) อธิปัญญาสิกขา คือ ปัญญาอันยิ่งใหญ่, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง[๑๒๓]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความหมายของไตรสิกขา” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๓ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของไตรสิกขา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๔๙, หน้า ๑๓)	หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติ
พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินทปญฺโญ) (๒๕๕๒, หน้า ๕๖)	ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติในหมวด ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา
เสฐียรพงษ์ วรรณปก (๒๕๔๙, หน้า ๒๙)	ศีล สมาธิ ปัญญา ๓ องค์ประกอบนี้เป็น ๓ มิติ ต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกัน เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๒, หน้า ๑๒๗)	ไตรสิกขา หมายถึง ข้อที่จะต้องศึกษา คือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน

สรุปได้ว่า ไตรสิกขา คือ การศึกษาสามประการตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปซึ่งเป็นกุศโลบายแห่งการพัฒนาตนเองที่ถูกต้องของมนุษย์ทุกคนตามหลักการของพระพุทธศาสนา

---

[๑๒๒] พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินทปญฺโญ), **วิธีแก้ปัญหาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงธรรม, มปป.), หน้า ๑๙๘.

[๑๒๓] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๑๒๗.

๒.๓.๓ องค์ประกอบของไตรสิกขา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “องค์ประกอบของไตรสิกขา” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

หลักธรรมซึ่งเป็นองค์ประกอบของไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ในการฝึกฝนอบรมพัฒนามนุษย์ให้มีความเจริญก้าวหน้า มีความสุข ทำให้บรรลุถึงสิ่งที่ประเสริฐ จนทำให้สามารถพ้นทุกข์ได้ในที่สุด มีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

ก. อธิสีลสิกขา (ศีล)

สีล (นปุ.) สภาวะ, ธรรมชาติ, ปกติ[๑๒๔] ศีล (สีน) หมายถึง ข้อบัญญัติทางพระพุทธศาสนาที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ซึ่งเป็นธรรมข้อ ๑ ในทศพิธราชธรรมด้วย กล่าวคือ ศีล คือ ความประพฤติที่ดี[๑๒๕] ที่ชื่อว่าศีล เพราะมีความหมายว่าสำรวม[๑๒๖]

ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และวาจาให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มี ๒ ประเภท คือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ (ในความหมายเดิมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งสัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย)[๑๒๗] ดังพุทธพจน์ว่า

> “อธิสีลสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจาระและโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่ คือ สีลขันธ์เล็ก สีลขันธ์ใหญ่ ศีลเป็นที่พึ่ง เป็นเบื้องต้นเป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธานเพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิสีลสิกขา”[๑๒๘]

บรรดาปิฎก ๓ ส่วนที่จัดเป็นศีล ได้แก่ พระวินัยปิฎก โดยความหมายของคำว่า วินัย มีรูปวิเคราะห์ว่า วิวิธวิเสสนยตฺตา วินยนโต เจว กายวานานำ วินยตฺถวิทูหิ อยำ วินโยติ อกฺขาโต แปลว่า วินัยนี้อันท่านผู้รู้อรรถแห่งวินัยทั้งหลายเรียกว่า วินัย เพราะมีนัยต่าง ๆ มีนัยวิเสสและเพราะกำจัดกายวาจา (ให้เรียบร้อย)

---

[๑๒๔] ป. หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มคธ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๔๙.

[๑๒๕] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**, หน้า ๑,๑๔๖.

[๑๒๖] พระนารทถเถระ และพระมหาติปิฎกจูฬาภยเถระ รจนา, **มิลินฺทปญฺหอฏฺฐกถา-ฏีกา**, ตรวจชำระโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๔.

[๑๒๗] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

[๑๒๘] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๔๘.

วิ วิเศษ คนมีวินัยเป็นคนวิเศษกว่าคนอื่น ๆ ดีกว่าคนอื่น ๆ

วิ แจ้ง คนมีวินัยย่อมแจ่มแจ้งในที่ทุกสถานด้วยมารยาท

วิ ต่าง คนมีวินัยย่อมต่างจากคนไม่มีวินัย

วิวิธนย มีนัยต่าง ๆ คือ มีหลายระดับหลายอย่าง แยกเป็นอาคาริยวินัย และอนาคาริยวินัย

วิเสสนย คือ มีคำอธิบายรัดกุมกว่าพระสูตร เพราะเป็นกฎหมาย พระต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง ถ้าทำเล่น ๆ ย่อมจะมีโทษ

วินยน คือ มีการฝึกหัดกาย วาจา ใจ ให้มีจรรยากว่าที่เป็นอยู่

พระวินัยนี้เป็นหลักที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติเอาไว้ล่วงหน้า แต่การบัญญัติกฎเกณฑ์อะไรลงไปนี้บัญญัติตามสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริง เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแล้วจึงบัญญัติห้าม[๑๒๙] หลักฐานพระพุทธพจน์บางตอนในพระสูตรที่ตรัสเกี่ยวกับศีล ดังนี้

> “ภิกษุทั้งหลาย การงานที่จะพึงทำด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลทำอยู่ทั้งหมดนั้น บุคคลอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดินจึงทำได้ การงานที่พึงทำด้วยกำลังเหล่านี้บุคคลทำได้ด้วยอาการอย่างนี้ แม้ฉันใด ภิกษุอาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน”[๑๓๐]
>
> “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีศีลสมบูรณ์ มีปาฏิโมกข์สมบูรณ์ สำรวมด้วยการสังวรในปาฏิโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลายเถิด เมื่อเธอทั้งหลายมีศีลสมบูรณ์ มีปาฏิโมกข์สมบูรณ์ สำรวมด้วยการสังวรในปาฏิโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลาย จะมีกิจอะไรที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเล่า”[๑๓๑]

พระพุทธพจน์ที่ยกมานี้ เป็นการกล่าวถึงความสำคัญของศีลในระดับสูง เป็นพื้นฐานแห่งการปฏิบัติสมาธิและปัญญา เพื่อหวังผลคือความหลุดพ้น แต่ถ้ากล่าวถึงประโยชน์ในระดับการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านทั่วไป ให้อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข เราก็สามารถปฏิบัติในระดับปาฏิโมกสังวรได้ คือ เปรียบเทียบปาฏิโมกสังวรศีลกับศีล ๕ รวมทั้งกฎ ระเบียบต่าง ๆ ของสังคม เมื่อเรามีความสำรวมระวังกายวาจาของตนไม่ให้เบียดเบียนคนอื่นทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ไม่พูดวจีทุจริต คนก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีอิสรภาพทางสังคม

---

[๑๒๙] พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินฺทปญฺโญ), **หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

[๑๓๐] สำ.ม. (ไทย) ๑๙/๑๔๙/๔๒.

[๑๓๑] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๒/๒๒.

อิสรภาพทางสังคมหรือเกี่ยวกับศีล คือ ความปลอดพ้นจากการบีบคั้นเบียดเบียนกันระหว่างมนุษย์ พ้นจากความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การข่มเหงแย่งชิง มีอาชีวะ คืออาชีพที่ประกอบได้โดยสุจริต ดำรงชีวิตอย่างโปร่งโล่ง ไม่ว่างงาน พึ่งตนได้[๑๓๒] ศีลแบ่งเป็นหมวดใหญ่ ๆ ๔ หมวด คือ

๑) การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน (ปาฏิโมกขสังวร) เมื่อคนอยู่ร่วมกันหรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมี กฎเกณฑ์กติกา ตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อยความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกันความร่วมรับผิดชอบและสามัคคีที่จะเอื้อโอกาสหรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น ดังเช่นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีวินัยแม่บทที่เรียกชื่อเฉพาะว่า ปาฏิโมกข์ ซึ่งเรามักเรียกกันง่าย ๆ ว่า ศีล ๒๒๗ ชุมชนอื่น เป็นต้น

๒) การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรียสังวร) เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพเป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้ อินทรีย์ ให้ดู ฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็น เช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหู แสวงหาความรู้ เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

๓) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีวปาริสุทธิ) การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิจฉาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพและส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือ หาเลี้ยงชีวิตโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย

๔) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยปฏิเสวนา) พฤติกรรมของมนุษย์ ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภคก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้ง แย่งชิง เบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและการก่อมลภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้น ๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้ อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟู่ฟ่า ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือกินพอดีที่เรียกว่า โภชเนมัตตัญญุตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด ปัจจัยปฏิเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจแล้วบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้น ๆ

---

[๑๓๒]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, หน้า ๑๕๒.

ศีลในทางพระพุทธศาสนามีอยู่หลายอย่างด้วยกัน ซึ่งแต่ละประเภทขึ้นอยู่กับสถานภาพของบุคคลผู้ถือปฏิบัติ ดังนี้

ศีล ๕ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิจศีล (ศีลเนืองนิตย์) หรือเบญจศีล[๑๓๓]

ศีล ๘ หรืออุโบสถศีล (ศีลอุโบสถ)[๑๓๔]

ศีล ๑๐ (ศีลของสามเณร)[๑๓๕]

ศีล ๓๑๑ (ศีลของภิกษุณี)[๑๓๖]

ศีล ๒๒๗ (ศีลของภิกษุ)[๑๓๗]

ศีลนั้นอาจจะมองในแง่ของระเบียบวินัยเพื่อสร้างสังคมที่เรียบร้อย อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข เป็นสภาพเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตและปฏิบัติกิจของสมาชิกทั้งหลาย (ศีลระดับวินัย) ก็ได้ มองในแง่ของความประพฤติดีงามของบุคคล ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่ดีงามกับผู้อื่น เป็นผลดีแก่ชีวิตของตัวเขาเองและคนอื่นทั้งหลายก็ได้ มองในแง่เครื่องมือคุมความประพฤติ ทำให้กายวาจาเรียบร้อยงดงามอยู่ในระเบียบก็ได้ มองในแง่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับกำจัดกิเลสขั้นหยาบที่แสดงออกทางกายวาจา ขัดเกลาคนให้ประณีตขึ้นก็ได้ มองในแง่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมกายวาจาและอาชีวะให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะเป็นพื้นฐานของการฝึกปรือคุณภาพจิตและการใช้สมรรถภาพของจิตอย่างได้ผลในระดับสมาธิก็ได้ มองในแง่เป็นสภาพปกติทางกายวาจาและอาชีวะของผู้ที่มีชีวิตดีงาม หรือคนที่ได้รับการฝึกอบรมดี มีการศึกษาแท้จริง บรรลุภูมิธรรมอันสูงสุดแล้วก็ได้ ซึ่งโดยย่อที่สุด แบ่งศีลได้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑) ธรรมขั้นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นธรรม ได้แก่ หลักความประพฤติระดับกายวาจาและอาชีวะที่นำมาแนะนำสั่งสอน โดยถือเอาภาวะที่ควรจะมีควรจะเป็นตามธรรมชาติเป็นหลัก และผู้ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืน ย่อมได้รับผลดีหรือชั่ว โดยรับผิดชอบต่อกฎธรรมดาของธรรมชาติเองโดยตรงอีกหนึ่งอย่างหมายถึง การปฏิบัติตามธรรมขั้นศีลก็ดี ตามวินัยก็ดี ที่กลายมาเป็นความประพฤติประจำตัวของบุคคลแล้ว

๒) วินัยเป็นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นวินัย ได้แก่ กฎระเบียบข้อบังคับที่กำหนดวางกันขึ้นเป็นบัญญัติทางสังคม เพื่อกำกับความประพฤติของบุคคล ตามความมุ่งหมายจำเพาะของหมู่ชนหรือชุมชนนั้น โดยมากมุ่งเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติตามธรรมให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และผู้ฝ่าฝืน (มักจะ) ต้องได้รับโทษตามความรับผิดชอบต่อชุมชนหรือสังคมนั้นอีกชั้นหนึ่งต่างหากจากผลทางจิตใจตามกฎธรรมชาติ อีกอย่างหนึ่งหมายถึง วิธีฝึกให้คนมีศีล[๑๓๘]

---

[๑๓๓] ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๒๐๒.

[๑๓๔] องฺ.อฏฺ.ก. (ไทย) ๒๓/๔๑/๒๐๔-๒๐๖.

[๑๓๕] ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๑.

[๑๓๖] วิ.ม. (ไทย) ๓/๑๒๓๔/๒๓๑.

[๑๓๗] วิ.ม. (ไทย) ๒/๖๕๕/๔๒๗.

[๑๓๘] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๗๖๘.

โดยแท้จริง สาระของศีลอยู่ที่เจตนา ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิด คำว่า ละเมิด แง่หนึ่งคือ ละเมิดระเบียบ ละเมิดกฎเกณฑ์ บทบัญญัติ ละเมิดวินัยที่วางกันไว้ อีกแง่หนึ่งคือละเมิดต่อผู้อื่น หมายถึง เจตนาที่จะเบียดเบียนผู้อื่นนั่นเอง ศีลจึงหมายถึงการไม่เจตนาละเมิดระเบียบวินัยหรือการไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองแต่อาการหรือการกระทำ ศีลก็คือความไม่ละเมิดและการไม่เบียดเบียน และเมื่อบุคคลถือมั่นในศีลย่อมได้รับอานิสงส์ ดังนี้

๑) มีโภคะมาก

๒) มีความองอาจแกล้วกล้า ไม่เคอะเขิน (เวลาสมาคมกับผู้อื่น)

๓) ไม่หลงสติทำกาละ (ไม่เสียชีวิตแบบคนขาดสติ)

๔) ตายแล้วได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์[๑๓๙]

ข. อธิจิตตสิกขา (สมาธิ)

สมาธิ หมายถึง การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้อหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ดีงามแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย แม้ความสุขความทุกข์ในที่สุดก็อยู่ที่ใจยิ่งกว่านั้น ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็งสู้ปัญหา เอาใจใส่ มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ท้อถอย ยิ่งเรื่องที่คิดหรือพิจารณานั้นยากหรือละเอียดลึกซึ้งก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่านไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย คือ ต้องมีสมาธิจึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล[๑๔๐]

ขั้นสมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรืออบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงาน คือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั่งมั่นโดยระลึกรู้ตัวทั่วพร้อม เรียกว่า จิตตสิกขา ดังพุทธพจน์ที่เป็นหลักฐานปรากฏบางตอนในพระสูตร ดังนี้

> “อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน ที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารสงบระงับไปแล้วบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไปมีอุเบกขา มีสติ-สัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ชื่อว่า อธิจิตตสิกขา” [๑๔๑]

---

[๑๓๙]ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๖/๒๑๐.

[๑๔๐]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, หน้า ๖๗.

[๑๔๑]ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๔๘.

สมาธิ (สะมา) หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจให้แน่วแน่เพื่อให้จิตใจสงบ หรือเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง[๑๔๒] สมาธิ แปลกันว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด คำจำกัดความของสมาธิที่พบเสมอคือ จิตตัสเสกัคคตา หรือเรียกสั้น ๆ ว่า เอกัคคตา ซึ่งแปลว่า ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือการที่จิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไป[๑๔๓] ดังพุทธพจน์ว่า

> “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีปัญญาเครื่องรักษาตน มีสติ เจริญอัปปมาณาสมาธิเถิด เมื่อเธอมีปัญญาเครื่องรักษาตน มีสติ เจริญอัปปมาณาสมาธิอยู่ ญาณ ๕ ย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตน ญาณ ๕ คือ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป ๑ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้อันคนเลวเสพไม่ได้ ๑ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้สงบ ประณีต ได้ด้วยความสงบระงับ ๑ บรรลุได้ด้วยภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น และมิใช่บรรลุได้ด้วยการข่มธรรมที่เป็นข้าศึก ห้ามกิเลสด้วยสังขารจิต ๑ ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า เรามีสติเข้าสมาธินี้ได้ มีสติออกจากสมาธินี้ได้ ๑”[๑๔๔]

อธิสมาธิสิกขา หรืออธิจิตตสิกขา หมายถึง การฝึกอบรมจิตให้มีคุณภาพสูงยิ่งขึ้น คือมีความสุขสงบ ผ่องใส ตั้งมั่นในอารมณ์เดียวคือความสงบ โดยมีลักษณะ ดังนี้

> “ภิกษุทั้งหลาย ก็สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบันเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข บรรลุจตุตถฌานไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา ได้มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่”[๑๔๕]

---

[๑๔๒]ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**, หน้า ๑,๑๗๑.

[๑๔๓]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๗๖๘.

[๑๔๔]องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๒๗/๓๕-๓๖.

[๑๔๕]องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๑๙๘.

การที่จิตจะเป็นสมาธิได้เร็วจะต้องมีธรรมคอยเกื้อหนุน หรือมีธรรมเป็นปัจจัยส่งเสริม เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็ได้แก่ ฌาน ๔ นั่นเอง ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

ปฐมฌาน ประกอบด้วย วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ทุติยฌาน ประกอบด้วย ปีติ สุข เอกัคคตา

ตติยฌาน ประกอบด้วย สุข เอกัคคตา

จตุตถฌาน จิตเป็นอุเบกขาอย่างเดียว

ตั้งแต่ปฐมฌานถึงจตุตถฌาน จิตจะละองค์ฌานที่หยาบไปเรื่อย ๆ จนเหลือแต่ความตั้งมั่นหรือความวางเฉยแห่งจิต ซึ่งเป็นองค์ฌานที่ละเอียดหรือประณีตที่สุด มีพระพุทธพจน์ที่ตรัสถึงธรรมที่เป็นปัจจัยให้บรรลุสมาธิ ดังนี้

> “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ เป็นผู้อาจบรรลุสัมมาสมาธิอยู่ได้ ธรรม ๕ คือ เป็นผู้อดทนต่อรูป ๑ เป็นผู้อดทนต่อเสียง ๑ เป็นผู้อดทนต่อกลิ่น ๑ เป็นผู้อดทนต่อรส ๑ เป็นผู้อดทนต่อโผฏฐัพพะ ๑”[๑๔๖]

แนวทางปฏิบัติเพื่อให้เกิดสมาธิ เรียกว่า อารมณ์สมถกรรมฐาน ซึ่งเป็นวิธีหรืออุบายให้เข้าถึงสมาธิ สมถกรรมฐานมีอารมณ์สำหรับบริกรรมภาวนา ๔๐ ประการ โดยจัดเป็นหมวด ๆ คือ กสิณ ๑๐ อสุภ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูป ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุวัตถาน ๑ ดังนี้

กสิณ ๑๐

กสิณ แปลว่า การเพ่ง ใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับเพ่งเพื่อยึดเหนี่ยวอารมณ์ให้นิ่ง มี ๑๐ อย่าง คือ

๑) ปฐวีกสิณ ดิน

๒) อาโปกสิณ น้ำ

๓) เตโชกสิณ ไฟ

๔) วาโยกสิณ ลม

(๔ อย่างนี้เรียกว่า ภูตกสิณ คือธาตุ ๔)

๕) นีลกกสิณ สีเขียว

๖) ปีตกกสิณ สีเหลือง

๗) โลหิตกกสิณ สีแดง

๘) โอทาตกกสิณ สีขาว

(๔ อย่างนี้เรียกว่า วัณณกสิณ คือกสิณสี)

๙) อาโลกกสิณ แสงสว่าง

๑๐) อากาสกสิณ อากาศ[๑๔๗]

---

[๑๔๖]องฺ.ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๑๓/๑๙๒.

[๑๔๗]ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๖/๒๓๗-๒๓๘.

อสุภ ๑๐

อสุภ แปลว่า ไม่สวย ไม่งาม น่าเกลียด น่าระอา หมายถึง ซากศพที่อยู่ในสภาพต่าง ๆ ใช้เป็นอารมณ์ของกรรมฐาน จำแนกไว้ ๑๐ ประการ คือ

๑) อุทธุมาตกะ ซากศพที่ขึ้นพองอืดขึ้น

๒) วินีลกะ ซากศพที่เขียวคล้ำ

๓) วิปุพพกะ ซากศพที่มีน้ำหนองไหลเยิ้มออกมา

๔) วิจฉิททกะ ซากศพที่ขาดกลางตัว

๕) วิกขายิกะ ซากศพที่ถูกสัตว์กัดกิน แทะกิน

๖) วิกขิตตกะ ซากศพที่มีมือ เท้า ศีรษะขาดหายไป

๗) หตวิกขิตตกะ ซากศพที่ถูกสับเป็นท่อน ๆ

๘) โลหิตกะ ซากศพที่มีเลือดไหลออกตามตัว

๙) ปุฬุวกะ ซากศพที่เน่าเฟะ มีหมู่หนอนชอนไช

๑๐) อัฏฐิกะ ซากศพที่เหลือแต่โครงกระดูก[๑๔๘]

อนุสสติ ๑๐

อนุสสติ แปลว่า การระลึกถึงเนือง ๆ หรืออารมณ์ที่ควรระลึกถึงเนือง ๆ มี ๑๐ ประการ คือ

๑) พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า

๒) ธัมมานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม

๓) สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์

๔) สีลานุสสติ ระลึกถึงศีลที่ตนรักษา

๕) จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว

๖) เทวตานุสสติ ระลึกถึงธรรมที่ทำให้เป็นเทวดา

๗) มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะมีแก่ตน

๘) กายคตาสติ ระลึกถึงส่วนของร่างกายมีผม ขน เล็บ เป็นต้น

๙) อานาปานสติ ระลึกถึงลมหายใจเข้าออก

๑๐) อุปสมานุสสติ ระลึกถึงพระนิพพาน[๑๔๙]

---

[๑๔๘]พระพุทธโฆสเถระ รจนา, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑๕.

[๑๔๙]องฺ.เอก. (ไทย) ๒๐/๔๗๓-๔๘๒/๔๓.

พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่อันประเสริฐ[๑๕๐] หรือแปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ และพรหมวิหารธรรมเป็นธรรมอยู่อย่างประเสริฐซึ่งจัดเป็นหลักธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติ เป็นธรรมจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมไทย ซึ่งในปัจจุบันนี้อำนาจวัตถุนิยมบีบรัดให้ต้องเป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว การฝึกฝนให้สามารถรักและเมตตาแม้แต่ศัตรูเราก็ยอมได้จะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่แท้จริง[๑๕๑] พรหมวิหาร ประกอบด้วย ๔ อย่าง คือ

๑) เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความสนิทสนม คือ ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนัด ได้แก่ ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

๒) กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ คำว่า “กรุณา” หมายถึง ความหวั่นใจเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ร้อน ได้แก่ ปรารถนาเพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ร้อนของเขา หรือ ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ ความใฝ่ใจอันอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ เดือดร้อนของปวงสัตว์

๓) มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “มุทิตา” หมายถึง ความชื่นบาน ได้แก่ ความพลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีหรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นมีความอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ คำว่า “อุเบกขา” หมายถึง ความวางเฉย ได้แก่ วางตนเป็นกลาง หรือความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจ มองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีเขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของเขา[๑๕๒]

อรูป ๔

อรูป หมายถึง กรรมฐานที่มีอรูปธรรมเป็นอารมณ์ มี ๔ คือ

๑) อากาสานัญจายนะ อากาศว่างเปล่าหาที่สุดมิได้

๒) วิญญาณัญจายตนะ วิญญาณหาที่สุดมิได้

๓) อากิญจัญญายตนะ ภาวะที่ไม่มีอะไร ๆ

๔) เนวสัญญานาสัญญายตนะ ภาวะที่จะเรียกว่ามีก็มิใช่ เรียกว่าไม่มีก็มิใช่[๑๕๓]

---

[๑๕๐]ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๐๐.

[๑๕๑]ไสว มาลาทอง, **คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

[๑๕๒]แก้ว ชิดตะขบ, **รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๙๓-๙๔.

[๑๕๓]ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๐๐.

อาหาเรปฏิกูลสัญญา

อาหาเรปฏิกูลสัญญา คือ กรรมฐานที่กำหนดพิจารณาอาหารว่าเป็นของปฏิกูล น่าเกลียด เป็นอารมณ์ จนเกิดความไม่ยินดีในรสอาหารนั้น[๑๕๔]

จตุธาตุวัตถาน

จตุธาตุววัตถานะ คือ การกำหนดพิจารณากายโดยความเป็นธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม[๑๕๕]

เมื่อผู้ปฏิบัติเรียนกรรมฐานในสำนักของอาจารย์ อาจารย์ผู้ให้กรรมฐานต้องให้กรรมฐานที่เหมาะกับจริตของผู้ปฏิบัติ เช่น คนราคะจริตต้องยึดเอาอสุภะ ๑๐ เป็นอารมณ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่เห็นได้ยาก ในการปฏิบัติสมาธิย่อมมีอุปสรรคมากมาย กล่าวคือ ธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อการเจริญสมาธิ ได้แก่ นิวรณ์ ๕

ธรรมที่ขัดขวางหรือเป็นอุปสรรคต่อการเจริญสมาธิ ได้แก่ นิวรณ์ ๕ คือ

๑) กามฉันทะ พอใจ ติดใจในกามคุณ

๒) พยาบาท คิดร้าย พยาบาทผู้อื่น

๓) ถีนมิทธะ หดหู่ ท้อแท้ หรือเศร้าซึม

๔) อุทธัจจกุกกุจจะ ฟุ้งซ่าน อึดอัด กลัดกลุ้ม วิตกกังวล และรำคาญใจ

๕) วิจิกิจฉา ลังเลใจ ตัดสินใจไม่ได้ สงสัย กังวล[๑๕๖]

ธรรมเหล่านี้จะกั้นจิตไม่ให้เกิดสมาธิ ผู้ปฏิบัติต้องกำหนดรู้ และพยายามละให้ได้ เช่น เวลาเกิดความพยาบาทขึ้นในจิตใจ ก็ต้องเจริญเมตตาภาวนา เพื่ออบรมจิตให้เกิดความอ่อนโยน เป็นต้น

การเจริญสมาธิ มีวิธีหลายอย่างตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในที่นี้จะได้กล่าวถึงขั้นตอนการปฏิบัติสมาธิโดยภาพรวม ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ตัดปลิโพธิ คือ ข้อติดข้องหรือเหตุกังวล ๑๐ ประการ

ขั้นตอนที่ ๒ เข้าหากัลยาณมิตร คือครูอาจารย์ ผู้มีคุณสมบัติเหมาะที่จะให้กรรมฐาน

ขั้นตอนที่ ๓ รับเอากรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๔๐ อย่าง ที่เหมาะกับจริยาของตน

ขั้นตอนที่ ๔ เข้าอยู่ในวัดที่อยู่อาศัย หรือสถานที่ปฏิบัติ ซึ่งเหมาะแก่การเจริญสมาธิ

ขั้นตอนที่ ๕ ตัดปลิโพธิ คือ ข้อกังวลเล็ก ๆ น้อย ๆ เสียให้หมด

ขั้นตอนที่ ๖ ปฏิบัติตามวิธีเจริญสมาธิ[๑๕๗]

ประการสำคัญ คือ เมื่อบุคคลเจริญสมาธิย่อมมีอานิสงส์ ๔ ประการ ดังนี้

๑) สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

๒) สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ

๓) สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดสติสัมปชัญญะ

๔) สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสิ้นอาสวะ[๑๕๘]

---

[๑๕๔]พระพุทธโฆสเถระ รจนา, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, หน้า ๑๘๕.

[๑๕๕]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕.

[๑๕๖]ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๒๐๘.

[๑๕๗]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๘๔๙.

[๑๕๘]องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๑๑/๓๐๗/๑๙๙.

ข. อธิปัญญาสิกขา (ปัญญา)

ปัญญา คือ ความรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด[๑๕๙] ปัญญา เป็นเรื่องของการฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การรู้จัดวินิจฉัยไตร่ตรอง ตรวจสอบ คิดการต่าง ๆ สร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่งเน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่มันเป็น ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดปัญหา ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์[๑๖๐] ดังพุทธพจน์ที่เป็นหลักฐานปรากฏบางตอนในพระสูตร ดังนี้

> “อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี้ทุกข์ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี้ทุกขสมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี้ทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์) เธอรู้ตามความเป็นจริงว่าเหล่านี้อาสวะ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี้อาสวสมุทัย เธอรู้ตามความเป็นจริงว่านี้อาสวนิโรธ เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา นี้ชื่อว่า อธิปัญญาสิกขา”[๑๖๑]

ปัญญา หมายถึง การฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง[๑๖๒] ดังที่ พระไตรปิฎกระบุถึงความหมายและลักษณะของปัญญาไว้ ดังนี้

> “ปัญญา เรียกว่า ธี ได้แก่ ความรู้ กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกเฟ้น ความสอดส่องธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่ละเอียด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความคิดค้น ความใคร่ครวญ ปัญญาดุจแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ปัญญาเครื่องเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาดุจปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาดุจศัสตรา ปัญญาดุจปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาดุจดวงประทีป ปัญญาดุจดังแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ชื่อว่านักปราชญ์ เพราะประกอบด้วยปัญญานั้น”[๑๖๓]

---

[๑๕๙]ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**, หน้า ๗๓๓.

[๑๖๐]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ศึกษา ฝึกฝน พัฒนาตนให้สูงสุด**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์), หน้า ๑๑๐-๑๑๒.

[๑๖๑]ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑ /๔๙.

[๑๖๒]พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินฺทปญฺโญ), **วิธีแก้ปัญหาชีวิต**, หน้า ๑๙๘.

[๑๖๓]ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๕๔.

ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหนก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้นำหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัดมีปัญหาติดตันอยู่ พอเกิดปัญญารู้ว่าจะทำอย่างไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวางแยกออกไปได้หลายด้านและมีหลายขั้นหลายระดับ เช่น เป็นปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จความรู้ความเข้าใจในข้อมูล ร่วมทั้งศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายถูกต้องชัดเจนการเรียนรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้หยั่งเห็นใหม่ ๆ ได้, ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย หรือปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์[๑๖๔] ดังที่ คัมภีร์พระไตรปิฎกได้อธิบายถึงปัญญาไว้หลายที่ ดังนี้

ในคุหัฏฐกสุตตนิทเทส กล่าวถึงปัญญา ๓ อย่าง คือ

๑) ญาตปริญญา การกำหนดรู้ขั้นรู้จัก

๒) ตีรณปริญญา การกำหนดรู้ขั้นพิจารณา

๓) ปหานปริญญา การกำหนดรู้ขั้นละ[๑๖๕]

ในสังคีติสูตร กล่าวถึง ปัญญา ๓ คือ

๑) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด

๒) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง หรือการศึกษาเล่าเรียน

๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการอบรมจิตใจ[๑๖๖]

ในอวกุชชิตสูตร กล่าวถึงบุคคลมีปัญญา ๓ จำพวก คือ

๑) อะวะกุชชะปัญญะ ผู้มีปัญญาดังหม้อคว่ำ ได้แก่ ผู้ฟังหรือเรียนอะไรก็ไม่เข้าใจ เปรียบเหมือนหม้อคว่ำที่ไม่อาจรองรับน้ำที่เทลงใส่ได้

๒) อุจฉังคะปัญญะ ผู้มีปัญญาดังหน้าตัก ได้แก่ ผู้ที่ฟังหรือเรียนอะไรแล้วก็เกิดความเข้าใจบ้าง แต่ภายหลังก็ลืมหมดสิ้น เปรียบเหมือนคนที่กินของขบเคี้ยวต่าง ๆ ที่วางไว้บนตัก แต่เมื่อเผลอตัวลุกขึ้น ของเหล่านั้นก็หล่นเสีย

๓) ปุถุปัญญะ ผู้มีปัญญามาก ได้แก่ ผู้ที่ฉลาด ฟังหรือเรียนอะไรแล้วก็เข้าใจได้ง่ายและจำได้ไม่ลืม เปรียบเหมือนหม้อหงายที่สามารถรองรับน้ำที่เทลงมาได้ทั้งหมด[๑๖๗]

ในสังคีติสูตร กล่าวถึงปัญญา ๔ คือ

๑) ทุกขญาณ ความรู้ในทุกข์

๒) ทุกขสมุทยญาณ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์

---

[๑๖๔]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, หน้า ๖๗.

[๑๖๕]ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๓.

[๑๖๖]ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖.

[๑๖๗]องฺ.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๐/๑๒๔.

๓) ทุกขนิโรธญาณ ความรู้ในความดับทุกข์

๔) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ ความรู้ในการปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์[๑๖๘]

ในวิสุทธิมรรค ปัญญานิเทศ กล่าวถึงปัญญา ๒ คือ

๑) โลกิยปัญญา ปัญญาของปุถุชน

๒) โลกุตตรปัญญา ปัญญาของพระอริยบุคคล[๑๖๙]

ส่วนคำว่า ญาตปริญญา มีความหมายว่า ความรู้ในระดับผัสสะ หรือที่เรียกว่าอายตนะนั่นเอง ซึ่งเป็นบ่อเกิดหรือแดนเกิดแห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ผู้ปฏิบัติจะต้องกำหนดรู้อย่างมีสติ จึงจะไม่ถูกกิเลสหรือสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อปัญญาครอบงำ อันจะทำให้ไม่เข้าถึงปัญญาได้ ดังพุทธพจน์ว่า

> “นักปราชญ์รู้จักผัสสะ คือ รู้ เห็นว่า นี้จักขุสัมผัส นี้โสตสัมผัส นี้ฆานสัมผัส นี้ชิวหาสัมผัส นี้กายสัมผัส นี้มโนสัมผัส นี้อธิวจนสัมผัส นี้ปฏิฆสัมผัส นี้ผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา นี้ผัสสะเป็นที่ตั้งแห่งทุกขเวทนา นี้ผัสสะเป็นที่ ตั้งแห่งอทุกขมสุขเวทนา นี้ผัสสะที่เป็นกุศล นี้ผัสสะที่เป็นอกุศล นี้ผัสสะที่เป็นอัพยากฤต นี้ผัสสะที่เป็นกามาวจร นี้ผัสสะที่เป็นรูปาวจร นี้ผัสสะที่เป็นรูปาวจร นี้สุญญตผัสสะ นี้อนิมิตตผัสสะ นี้อัปปณิหิตผัสสะ นี้ผัสสะที่เป็นโลกิยะ นี้ผัสสะที่เป็นโลกุตตระ นี้ผัสสะที่เป็นเป็นอดีต นี้ผัสสะที่เป็นอนาคต นี้ผัสสะที่เป็นปัจจุบัน นี้ชื่อว่าญาตปริญญา”
>
> “นักปราชญ์ทำสิ่งที่รู้แล้วให้ปรากฏอย่างนี้แล้ว พิจารณาผัสสะ คือ พิจารณาโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดุจหัวฝี เป็นดุจลูกศร เป็นของลำบาก เป็นอาพาธ เป็นอย่างอื่น (บังคับไม่ได้) เป็นของทรุดโทรม เป็นเสนียด เป็นอุปัททวะ เป็นภัย เป็นอุปสรรค เป็นของหวั่นไหว เป็นของผุพัง เป็นของไม่ยั่งยืน เป็นของไม่มีที่ต้านทาน เป็นของไม่มีที่ซ่อนเร้น เป็นของไม่มีที่พึ่ง เป็นของว่าง เป็นของเปล่า เป็นของสูญ เป็นอนัตตา เป็นของมีโทษ เป็นของแปรผันไปเป็นธรรมดา เป็นของไม่มีแก่นสาร เป็นเหตุแห่งความลำบากเป็นดุจเพชฌฆาต เป็นของปราศจากความเจริญ เป็นของมีอาสวะ เป็นของที่ถูกเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เป็นเหยื่อแห่งมาร มีชาติ (ความเกิด) เป็นธรรมดา มีชรา (ความแก่) เป็นธรรมดา มีพยาธิ (ความเจ็บป่วย) เป็นธรรมดา มีมรณะเป็นธรรมดา มีโสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกขะ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) อุปายาส (ความคับแค้นใจ) เป็นธรรมดา มีความเศร้าหมองเป็นธรรมดา เป็นเหตุเกิดทุกข์ ตั้งอยู่ไม่ได้ หาความแช่มชื่นไม่ได้เป็นโทษ เป็นของที่ต้องสลัดออกไป นี้ชื่อว่า ตีรณปริญญา”[๑๗๐]

---

[๑๖๘]ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๐/๒๐๒.

[๑๖๙]พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, หน้า ๗๑๓

[๑๗๐]ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๓-๖๔.

ตีรณปริญญาเป็นปัญญาที่ปฏิบัติต่อเนื่องจากญาตปริญญา คือ เมื่อเกิดผัสสะหรือการรับรู้แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือมีสติกำหนดพิจารณาให้เห็นโดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และอนัตตา การพิจารณาที่จะทำให้สามารถเข้าถึงปหานปริญญาได้ต้องเป็นการพิจารณาอันเกิดจากผลการปฏิบัติหรือที่เรียกว่าสภาวธรรม เทียบได้กับปัญญาในระดับภาวนาปัญญา นักปราชญ์ครั้นพิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว ย่อมละ บรรเทา ทำให้หมดสิ้นไป ให้ถึงความไม่มีอีกซึ่งความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในผัสสะ สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

> “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในผัสสะทั้งหลายเสีย ผัสสะนั้นเธอทั้งหลายละได้เด็ดขาดแล้วอย่างนี้ ตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปได้แล้ว นี้ชื่อว่า ปหานปริญญา” [๑๗๑]

ปัญญามีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ถือเป็นเครื่องมือในการจัดการที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การเรียนรู้ การใช้ชีวิต หากมนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างขาดปัญญาจะทำให้พบกับปัญหาและความทุกข์มากมาย ดังนั้น มนุษย์จึงต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญของกระบวนการดำเนินชีวิตด้วยการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิต ให้สามารถอยู่รอดอย่างดีงาม มีความสุข[๑๗๒] มีความเข้าใจในเหตุผล ดี ชั่ว รู้คิด รู้วินิจฉัย และรู้ที่จะจัดการ อันใดเป็นประโยชน์ มิใช่ประโยชน์[๑๗๓] การเรียนรู้ เป็นความหมายหนึ่งของการศึกษา ที่จะฝึกตัวเอง พัฒนาชีวิตตนเองให้มีความสามารถที่จะเป็นอยู่ได้อย่างดี ซึ่งชีวิตของมนุษย์นั้นโดยปกติจะสัมพันธ์กับโลกใน ๓ ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม หมายถึง ความสัมพันธ์กับผู้คน เพื่อนมนุษย์ สรรพสัตว์ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ด้านจิตใจ หมายถึง ความสัมพันธ์ในการแสดงออกทางกายและวาจาของตนเองและผู้อื่น และสุดท้ายทางด้านปัญญา เป็นการแสดงออกทางด้านความเห็น ความเข้าใจ การพิจารณาในเหตุผล ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทั้ง ๓ ด้านนี้มีผลต่อเราทุกคนในการดำเนินชีวิต[๑๗๔] หากขาดปัญญาเสียแล้ว การเป็นอยู่ที่ต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีองค์ประกอบ ๓ ด้านก็อาจจะนำมาซึ่งความทุกข์ ไม่สามารถ ควบคุม สติ สัมปชัญญะและอารมณ์ได้ ปัญญาจะเป็นตัวชี้นำ บอกทาง ให้แสงสว่าง ขยายขอบเขต ปรับแก้จิตใจและพฤติกรรมและปลดปล่อยให้หลุดพ้นจากปัญหาหรือทุกข์[๑๗๕]

---

[๑๗๑] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๓/๖๓-๖๔.

[๑๗๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “หัวใจพระพุทธศาสนา”, **พุทธจักร,** ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๐) : ๑๐.

[๑๗๓] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๗๔.

[๑๗๔] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๓๔๘-๓๕๑.

[๑๗๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๙.

การพัฒนาปัญญาที่แท้จริงต้องเป็นการพัฒนาปัญญาที่บริสุทธิ์ ไปตามทำนองคลองธรรม ไปสู่ความรู้แจ้ง จนจิตใจไม่ยึดมั่นในความเป็นตัวเรา[๑๗๖] มุ่งเน้นการพัฒนาให้มีมากขึ้นในสิ่งที่น่าพึงปรารถนา โดยมีความสงบสุขเป็นเป้าหมายสูงสุด ไม่ว่าชีวิตในทางฝ่ายวัตถุ ฝ่ายจิตล้วนๆ และฝ่ายสติปัญญา ล้วนต้องพัฒนาไปสู่ภาวะที่น่าพอใจ คือ ความสงบสุขทั้งสิ้น[๑๗๗]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “องค์ประกอบของไตรสิกขา” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๔ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบของไตรสิกขา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๑๑๔๖, ๑๑๗๑, ๗๓๓)	- ศีล คือ ความประพฤติที่ดี - สมาธิ หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต สำรวมใจให้แน่วแน่เพื่อให้จิตใจสงบ หรือเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้ง -ปัญญา คือ ความรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๓๙, หน้า ๖๗)	ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนี้ ๑) ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรม หมายถึง การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องมีผลดี สิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้องสัมพันธ์ มี ๒ ประเภทคือ สิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ เพื่อนมนุษย์ (ในความหมายเดิมทางพระพุทธศาสนารวมทั้งสัตว์อื่นทั้งหลายทั้งปวงด้วย) ๒) สมาธิ หมายถึง การฝึกพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนาและเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้อหลัง ถ้าหากจิตใจได้รับการพัฒนาให้ดีงามแล้วก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย

[๑๗๖]พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินฺทปญฺโญ), **พจนานุกรมธรรมของพุทธทาส**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป.), หน้า ๑๔๘.

[๑๗๗]พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินฺทปญฺโญ), **พุทธศาสนาคืออะไร**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาจัดพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕.

ตารางที่ ๒.๑๔ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบของไตรสิกขา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
	๓) ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ซึ่งมีความสำคัญสูงสุดเพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด คนเราจะมีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหนก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้นำหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ ปัญญาเป็นเครื่องช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขารคือโลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมดาของธรรมชาติจนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้น เป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์
พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินฺทปญฺโญ) (๒๕๔๒, หน้า ๑๓)	พระวินัยนี้เป็นหลักที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติเอาไว้ล่วงหน้า แต่การบัญญัติกฎเกณฑ์อะไรลงไปนี้บัญญัติตามสิ่งที่ได้เกิดขึ้นจริง เมื่อสิ่งใดเกิดขึ้นแต่เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแล้วจึงบัญญัติห้าม
พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๖, หน้า ๗๖๘)	อิสรภาพทางสังคมหรือเกี่ยวกับศีล คือ ความปลอดพ้นจากการบีบคั้นเบียดเบียนกันระหว่างมนุษย์ พ้นจากความอยุติธรรม การเอารัดเอาเปรียบ การข่มเหงแย่งชิง มีอาชีวะ คืออาชีพที่ประกอบได้โดยสุจริต ดำรงชีวิตอย่างโปร่งโล่ง ไม่ว่างงาน พึ่งตนได้ โดยนัยนี้ ศีลได้เป็น ๒ ระดับ คือ ๑) ธรรมขั้นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นธรรม ๒) วินัยเป็นศีล หรือศีลในแง่ที่เป็นวินัย สมาธิ คือ ความตั้งมั่นของจิต หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด คำจำกัดความของสมาธิที่พบเสมอคือ จิตตัสเสกัคคตา หรือเรียกสั้น ๆ ว่า เอกัคคตา ซึ่งแปลว่า ภาวะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง คือการที่จิตกำหนดแน่วแน่อยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไป

ตารางที่ ๒.๑๔ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบของไตรสิกขา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินฺทปญฺโญ) (มปป., หน้า ๑๙๘)	ปัญญา หมายถึง การฝึกฝนอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์ถึงที่สุดในสิ่งทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๐, หน้า ๑๐)	ปัญญามีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ถือเป็นเครื่องมือในการจัดการที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การเรียนรู้ การใช้ชีวิต หากมนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างขาดปัญญาจะทำให้พบกับปัญหาและความทุกข์มากมาย
พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินฺทปญฺโญ), (๒๕๔๒, หน้า ๗๕)	การพัฒนาปัญญาที่แท้จริงต้องเป็นการพัฒนาปัญญาที่บริสุทธิ์ ไปตามทำนองคลองธรรม ไปสู่ความรู้แจ้ง จนจิตใจไม่ยึดมั่นในความเป็นตัวเรา โดยมีความสงบสุขเป็นเป้าหมายสูงสุด

สรุปได้ว่า ไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ คือ การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ อย่าง ซึ่งประกอบด้วย ๑) อธิสีลสิกขา หรือศีล หมายถึง ความปกติกายและวาจา เป็นกฎที่ควบคุมกายวาจาให้อยู่ในระเบียบคือความปกติ ไม่แสดงอาการผิดปกติคือทุจริต มีจุดประสงค์เพื่อพัฒนากายและวาจาให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสม โดยแท้จริง สาระของศีลอยู่ที่เจตนา ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดระเบียบ กฎเกณฑ์ บทบัญญัติ หรือวินัยที่วางกันไว้ หากพิจารณาในแง่ของการกระทำ ศีลคือความไม่ละเมิดและการไม่เบียดเบียน ๒) อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิ หมายถึง การฝึกอบรมจิตให้มีคุณภาพสูงยิ่งขึ้น คือมีความสุขสงบ ผ่องใส ตั้งมั่นในอารมณ์เดียวคือความสงบ จิตที่มีสมาธิย่อมจนเจริญปัญญาได้ง่ายขึ้น ซึ่งการเจริญปัญญาเรียกว่า วิปัสสนากรรมฐาน และ ๓) อธิปัญญาสิกขา หรือปัญญา หมายถึง ความฉลาด รอบรู้ คือ รู้เหตุและผล ซึ่งในทางปฏิบัติ อธิปัญญาสิกขา หรือปัญญานี้หมายถึง กระบวนการฝึกจิตจนเกิดความรู้แจ้ง สามารถทำลายกิเลสอาสวะได้ เมื่อกล่าวโดยกระบวนการอบรมทั้ง ๓ ประการนี้ กล่าวได้ว่า ศีลจะช่วยควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจา ทำให้มีปฏิปทาหรืออาการที่น่าเคารพเลื่อมใส ปลูกให้เกิดศรัทธาหรือความนิยมชมชอบ มีอานิสงส์ทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพตามที่กล่าวมาแล้ว สมาธิจะช่วยควบคุมพฤติกรรมทุกอย่าง เพราะเมื่อจิตใจสงบนิ่งแล้ว การควบคุมกายและวาจาก็สามารถกระทำได้โดยง่าย ประโยชน์ในการดำรงชีวิตในปัจจุบันคือ จิตสงบไม่วุ่นวายด้วยนิวรณ์ทั้ง ๕ สุขภาพจิตเบิกบาน เรียนหรือทำการงานได้ดี ประโยชน์ในระดับสูงคือทำให้ได้ฌาน ซึ่งต้องใช้ความเพียรในการปฏิบัติเป็นอย่างมาก ส่วนปัญญาจะทำให้แก้ปัญหาได้ทุกอย่างทั้งที่หยาบอันแสดงออกทางกายและวาจาและละเอียดอันแสดงออกทางจิตใจ โดยปัญญานี้มี ๒ ระดับ คือ ระดับโลกิยะ และโลกุตตระ นั่นเอง

๒.๓.๔ การพัฒนาชุมชนตามหลักไตรสิกขา

ในทางพระพุทธศาสนา ปรากฏมีคำว่า ภาวนา มีความหมายตรงกับคำว่า พัฒนา[๑๗๘] ฉะนั้น การพัฒนาในทัศนะแห่งพระพุทธศาสนาจึงเน้นที่การพัฒนาตัวบุคคลเป็นสำคัญและเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสิ่งใด ๆ นี้ ดังนั้น ในบริบทนี้จึงเป็นสาระของการพัฒนาคนตามหลักไตรสิกขา ดังนี้

ก. การพัฒนาตามหลักศีล

อธิศีลสิกขา (สิกขา คือ ศีลอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ดังคำอธิบายในคุหัฏฐกสุตตนิเทส คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจาระและโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายอยู่คือ สีลขันธ์เล็ก สีลขันธ์ใหญ่ ศีลเป็นที่พึง เป็นเบื้องต้น เป็นความประพฤติ เป็นความสำรวม เป็นความระวัง เป็นหัวหน้า เป็นประธาน เพื่อความถึงพร้อมแห่งธรรมที่เป็นกุศล นี้ชื่อว่า อธิศีลสิกขา[๑๗๙] โดยการฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำเป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนและการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกากถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “เนกขัมมะ ชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกามฉันทะ...ความสำรวม ชื่อว่า อธิศีลสิกขา... อพยาบาท ชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นพยาบาท...อรหัตตมรรค ชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกิเลสทั้งปวง”[๑๘๐]

ศีลขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ได้แก่ ศีล ๕ มีสาระมุ่งไปเพื่อการไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นขั้นเริ่มต้นของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลศีล ต่อจากนั้นจะเป็นการเน้นการเกื้อกูลสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ส่วนตัว และการฝึกหัดขัดเกลา (กิเลส) ตนเอง การรักษาศีลมีเป้าหมายหลัก ๒ ประการ คือ ขัดเกลากิเลสพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข และเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อสังคม[๑๘๑] เพราะ “ศีล” เป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะมีก่อน เพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรมและเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง คำว่า ศีล แปลว่า ปรกติ สิ่งไรเป็นปรกติ สิ่งนั้นย่อมไม่มีโทษ อย่างบ้านเมืองสงบเป็นปรกติ หมายความว่า ปราศจากภัยจากภายในและภายนอก คนมีความปรกติภายในตน คือไม่มีภัยเบียดเบียน มีอาหารเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยเป็นปรกติ คนที่อยู่ร่วมกันไม่เบียดเบียนก่อทุกข์แก่กัน คือ ไม่ฆ่ากัน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ลักฉ้อ แย่งชิงกัน ไม่ลักลอบทำชู้กัน ไม่ขี้ปดหลอกลวงกัน ไม่ขี้เมาก่อความรำคาญทะเลาะวิวาทกัน ในครอบครัวนั้นก็อยู่เป็นปรกติไม่มีใครเดือดร้อนลำบากทุกข์ยาก คำว่าปรกตินี้ จึงหมายถึงความเรียบร้อยภายในตัวบุคคลแต่ละคน และทั้งหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน ปรกตินี้มาจากภาษาบาลี คือ ศีล[๑๘๒]

---

[๑๗๘]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**, หน้า ๒๑-๒๒.

[๑๗๙]ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๘.

[๑๘๐]ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

[๑๘๑]พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสฺสี), **เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์,** (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒-๔๓.

[๑๘๒]สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายีมหาเถร), **ธรรมคดี**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖), หน้า ๖.

นอกจากนี้การฝึกอบรมศีลนั้น มุ่งเน้นที่การสำรวมเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ในการกระทำ เป็นเกราะกั้นกิเลสทั้งหลายที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อน และการเบียดเบียน ดังที่แสดงในมาติกากถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “เนกขัมมะ ชื่อว่า สิลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกามฉันทะ... ความสำรวม ชื่อว่า อธิศีลสิกขา...อพยาบาท ชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นพยาบาท... อรหัตตมรรค ชื่อว่า สีลวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า กั้นกิเลสทั้งปวง”[๑๘๓]

ศีลมีขอบเขตเฉพาะทางกายและวาจาที่ปรากฏภายนอก คือ ถ้าภายนอกเรียบร้อยตามวินัย แม้ใจจะเสียไปบ้างก็ไม่นับว่าเสียในส่วนศีล[๑๘๔] ซึ่งแบ่งออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ ๔ หมวด[๑๘๕] คือ

๑) การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน เมื่อคนอยู่ร่วมกัน หรือทำงานทำกิจการร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมีกฎเกณฑ์กติกาตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อย ความประสานสอดคล้อง ความเกื้อหนุนต่อกัน ความร่วมรับผิดชอบและสามัคคี ที่จะเอื้อโอกาส หรือเป็นหลักประกันให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น เช่น โรงเรียนก็ต้องมีกฎกติกาที่เป็นวินัยแม่บทของตนเช่นเดียวกัน สำหรับสังคมคฤหัสถ์หรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือ ศีล ๕

๒) การรู้จักใช้อินทรีย์ เรารับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หูจมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกลวงและเสื่อมเสียสุขภาพเป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิงหรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้ อินทรีย์ให้ดูฟัง เป็นต้นอย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็นเช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหูแสวงหาความรู้เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิต และนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

หลักปฏิบัติที่สำคัญในการใช้อินทรีย์ คือ

- รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง เป็นต้น แยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่าสิ่งใด รายการใดดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษเป็นภัย แล้วหลีกละเว้นสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นโทษภัย และรับดูรับฟังสิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์

- ดู ฟัง เป็นต้น อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมาตกเป็นทาสของสิ่งที่ดูที่ฟังเป็นต้นนั้น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสียเวลา เสียสุขภาพ เสียการงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น

- ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจไม่ชอบใจ แต่รู้จักดู รู้จักฟังให้ได้คุณค่าที่ดีงามเป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้น โดยเฉพาะที่สำคัญคือ ต้องให้ได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

---

[๑๘๓]ขุ.ม. (ไทย) ๓๑/๔๐/๖๐๖.

[๑๘๔]พุทธทาสภิกขุ, **เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม,** (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๕๙.

[๑๘๕]พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม,** หน้า ๕๕.

๓) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิจฉาชีพ นอกจากชีวิตของคนนั้นเองจะชั่วร้ายเสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือ หาเลี้ยงชีวิตโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย สัมมาชีพพึงมีลักษณะที่สำคัญ ๆ ดังนี้

- เป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัย หรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม

- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหาหรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมทางใดทางหนึ่ง

- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้งอกงามยิ่งขึ้น ทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

- เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิต และไม่เสื่อมเสีย คุณภาพชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของตนมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ

- เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีวิตมาด้วยเรี่ยวแรงกำลังกายกำลังสติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถและฝีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญจัดเจน หรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

๔) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้เสพบริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคม และแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยีด้วย โมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลง มัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ความเสื่อมเสียคุณภาพชีวิตการใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้งแย่งชิงเบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อมลภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้นๆ เริ่มแต่รับประทานอาหารเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย อวดโก้อวดฐานะ หรือตื่นตามค่านิยมฟู่ฟ่า ให้เป็นการกินด้วยปัญญาที่ทำให้รู้จักประมาณในการบริโภค หรือกินพอดี ที่เรียกว่า โภชเนมัตตัญญุตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุดปัจจัยปฏิเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจ แล้วบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดี ตามคุณค่าแท้ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้นๆ ศีลหมวดนี้มีหลักในการปฏิบัติดังนี้

- บริโภคด้วยความรู้ตระหนักว่าการมี-ใช้-บริโภคสิ่งเหล่านั้นมิใช่เป็น จุดหมายของชีวิตแต่มันเป็นปัจจัย เครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เรา สามารถพัฒนาชีวิตและทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

- บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภค ใช้สอยสิ่งนั้นๆ เช่นการสวมรองเท้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยปกป้องเท้า มิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่งและเชื้อโรคเป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวกรวดเร็ว ทนนาน เป็นต้น มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

- บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณ ประเภทและคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภคตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภท ซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

- สามารถละเว้นหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่นสิ่งที่ทำลายสุขภาพเป็นต้น โดยไม่เห็นแก่การเสพรส หรือ ความโก้หรูหรา เป็นต้น

ศีลในระดับปฏิบัติแบ่งศีลเป็น ๒ ระดับ คือ ระดับทั่วไป ได้แก่ ระดับธรรมหรือระดับที่ยังเป็นธรรม คือ เป็นข้อแนะนำสั่งสอนหรือหลักความประพฤติที่แสดงและบัญญัติไปตามกฎธรรมดาแห่งความดีความชั่ว ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม ผู้ทำดีทำชั่วหรือรักษาศีลละเมิดศีล ย่อมได้รับผลดีผลชั่วเองตามธรรมดาของเหตุปัจจัยหรือตามกฎแห่งกรรมนั้น ระดับเฉพาะ ได้แก่ ระดับวินัยหรือระดับที่เป็นวินัย คือ เป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติคือวางหรือกำหนดขึ้นไว้ เป็นทำนองประมวลกฎหมายสำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่ง โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้นโดยเฉพาะ ผู้ละเมิดบทบัญญัติแห่งศีลประเภทวินัยนี้มีความผิดตามอาณาของหมู่ซ้อนเข้ามาอีกขั้นหนึ่ง เพิ่มจากอกุศลเจตนาที่จะได้รับผลตามกฎแห่งกรรมของธรรมชาติ[๑๘๖]

สมเด็จพระสัมมาสัมพระพุทธเจ้าตรัสว่า ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑) บุคคลผู้มีศีล ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก

๒) กิตติศัพท์อันดีงามของบุคคลผู้มีศีล ย่อมขจรไป

๓) บุคคลผู้มีศีลจะเข้าไปยังบริษัทใดย่อมแกล้วกล้าไม่เก้อเขิน

๔) บุคคลผู้มีศีลย่อมไม่หลงลืมสติในเวลาตาย

๕) บุคคลผู้มีศีลหลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์[๑๘๗]

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงแสดงอานิสงส์ไว้ในที่หลายแห่งว่า ผู้หวังความรักใคร่ ความสรรเสริญจากบัณฑิตทั้งหลาย ควรทำศีลให้สมบูรณ์ เพราะศีลเป็นที่พึ่งของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา บุคคลแม้จะงดงามด้วยเครื่องประดับอันมีค่า ก็ยังไม่งามเท่าบุคคลผู้มีศีลประดับกาย ใจผู้มีศีลย่อมติเตียนตนเองไม่ได้ ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ เมื่อพิจารณาถึงความประพฤติของตนย่อมเกิดความปีติยินดีปลื้มใจทุกเมื่อ ศีลจึงเป็นรากฐานแห่งคุณความดีทั้งหลายและกำจัดความชั่วทั้งปวง กล่าวโดยสรุป อานิสงส์ของการประพฤติศีล ๕ ประมวลได้ดังนี้

๑) เป็นที่ชอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๒) เป็นผู้ไม่ทำชีวิตให้เดือดร้อนเสียหาย

๓) เป็นสมาชิกที่ดีในสังคมและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น

๔) เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม

๕) เป็นผู้มีความแกล้วกล้าในสังคม

๖) เป็นที่เคารพ ยกย่องและนับถือของสังคม

๗) เป็นผู้นำที่ดีในสังคม

---

[๑๘๖]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๔๓๑-๔๓๒.

[๑๘๗]ที.สี. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๙๔-๙๕.

๘) เป็นผู้ไม่หลงลืมสติจนถึงวาระสุดท้าย (ไม่หลงเวลาตาย)

๙) เป็นต้นเหตุให้บรรลุคุณธรรมวิเศษ มีพระโสดาบัน เป็นต้น

๑๐) เป็นผู้ควรแก่การนับถือบูชา หลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว

๑๑) เป็นผู้นอนเป็นสุขไม่ฝันร้าย[๑๘๘]

การพัฒนาระบบของศีลเป็นการพัฒนาในขั้นศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือนร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีลสิกขา แปลว่า สิ่งที่ควรศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล[๑๘๙] เพราะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีหรือพฤติกรรมในระดับหยาบ ๆ ได้ แต่กระนั่น การพัฒนาศีลหรือการตั้งใจที่จะพยายามรักษาศีลนั้นจะต้องมีความตั้งใจเชื่อในองค์คุณของศีลว่าสามารถจะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุขได้อย่างแท้จริง

ข. การพัฒนาตามหลักสมาธิ

อธิจิตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูงการสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายดังคำอธิบาย ในคุหัฏฐกสุตตนิเทส คัมภีร์มหานิเทส ว่า อธิจิตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้ง หลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจารสงบระงับไปแล้ว บรรลุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา[๑๙๐] โดยการฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำใจให้สงบแนวแน่ เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมาติกากถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค ว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่า อธิจิตสกิขา”[๑๙๑]

ความหมายของคำว่า สมาธิ คือความมีใจตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ[๑๙๒] เป็นความตั้งมั่นแห่งจิต ความสำรวมใจแน่วแน่ เพื่อเพ่งเล็งในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยพิจารณาอย่างเคร่งเครียด เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งในสิ่งนั้น[๑๙๓] การตั้งมั่นนี้เป็นความตั้งมั่นแห่ง ความที่จิตมั่นคงไม่หวั่นไหว เสมือนเสาเรือนที่ปักลงมั่นย่อมรับน้ำหนักได้ดี ไม่โยกคลอน ฉันใด จิตที่ตั้งมั่นคงด้วยกำลังสมาธิก็ฉันนั้น ย่อมไม่วอกแวกหวั่นไหว แม้มีอารมณ์ภายนอกมากระทบก็รักษาปกติภาพไว้ได้[๑๙๔]

---

[๑๘๘]พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสฺสี), **เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์,** หน้า๔๕.

[๑๘๙]บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๙๘.

[๑๙๐]ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

[๑๙๑]ขุ.ป (ไทย) ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

[๑๙๒]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๔๔๖.

[๑๙๓]ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔, หน้า ๘๐๐.

[๑๙๔]พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), **การพัฒนาจิต,** พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๔.

หลักการฝึกจิตของมนุษย์ให้มีคุณภาพและสมรรถภาพเพื่อให้จิตเข้มแข็ง แน่วแน่และสงบผ่องใสบริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนให้เศร้าหมอง สามารถควบคุมตนเองได้ดี คือการฝึกเรียนรู้ที่จะควบคุมใจไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจแห่งโลภะ โทสะ โมหะ เพื่อให้เกิดสติและรู้เท่าทันอยู่เสมอ ดังนั้น หลักการของสมาธิ จึงจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ดังที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงถึงประโยชน์ของสมาธิไว้ คือ “สมาธิภาวนา เป็นไปเพื่อการมีชีวิตอย่างเป็นสุข เป็นการพักผ่อนทางจิต สมาธิที่เป็นไปเพื่อให้เกิดญาณทัสสนะ คือ มีปัญญาที่หยั่งรู้ได้เป็นพิเศษ เป็นไปเพื่อประโยชน์ คือ ให้มีสติและสัมปชัญญะ เพื่อประโยชน์ในการกระทำอยู่เสมอ เพื่อการดับอาสวะ คือ กิเลส ตัณหา ราคะ ที่อาจชักจูงให้มีพฤติกรรมที่จะนำมาซึ่งความเดือดร้อนทั้งตนเองและผู้อื่นโดยสมาธิ”[๑๙๕]

แนวคิดการพัฒนาหรือการฝึกฝนตนเองทางพระพุทธศาสนารวมอยู่ในหลักไตรสิกขาที่จะพัฒนาศักยภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ให้ไปตามเส้นทางที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งก็กล่าวถึง ศีล สมาธิ และปัญญา ที่สำคัญเรื่องสมาธิกับอธิจิตสิกขาเป็นเรื่องเดียวกันเพราะในพระไตรปิฎกได้แสดงถึงการพัฒนาตนตามหลักการศึกษาไว้ตอนหนึ่งใน คุหัฏฐกสุตต นิเทส คัมภีร์มหานิเทส ว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

> “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามและอกุศลธรรม ทั้งหลายบรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจาร ปีติและสุข อันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกวิจาร สงบระงับไปแล้ว บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร มีแต่ปีติและสุขที่เกิดจากสมาธิอยู่เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุขเพราะละสุขและทุกข์ได้แล้ว เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่นี้ ชื่อว่า อธิจิตสิกขา”[๑๙๖]

ดังนั้น การฝึกอบรมจิตนั้น มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำใจให้สงบแนวแน่เพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังที่แสดงในมาติกากถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าจิตตวิสุทธิ เพราะมีความหมายว่า ไม่ฟุ้งซ่าน..ความไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอธิจิตสกิขา”[๑๙๗] ไม่ว่าจะเป็นอธิจิตตสิกขาก็ดีหรือสมาธิก็ดี เป็นภาวะของอารมณ์ที่มีองค์ฌานปรากฏ มีความสงบภายในปราศจากนิวรณ์ ทั้ง ๕ เรื่องราวของสมาธิจึงเป็นการพัฒนาจิตในส่วนการกำจัดกิเลสอย่างกลาง เพื่อให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติสมาธิอย่างถูกต้องจึงกล่าวแนวคิดการพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธไว้ ๓ หลัก คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ทั้ง ๓ หลัก กล่าวถึงการพัฒนาตนหรือฝึกฝนตนเองให้มีความตั้งมั่นอย่างดีไม่หวั่นไหวต่อสิ่งใดเป็นจิตที่มีภาวะความสงบเกิดขึ้น ปราศจากกิเลสรบกวน ไม่ฟุ้งซ่านรำคาญ ปราศจากอคติ มีใจเป็นกลางและเป็นอารมณ์ที่ไม่ก่อให้เกิดอกุศลธรรมใด ๆ

---

[๑๙๕] ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๗/๒๗๘.

[๑๙๖] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

[๑๙๗] ขุ.ป. (ไทย) ๓๐/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

ดังนั้น แนวคิดการบริหารการพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่กล่าวถึงภาวะของจิตที่มีความบริสุทธิ์ สะอาด สงบ มีความมั่นคงในอารมณ์อย่างที่สุดดีและรายละเอียดประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมาธิจะได้ศึกษาต่อไปว่าชาวพุทธจะนำหลักสมาธิมาบริหารการพัฒนาตนเองได้อย่างไร และทำอย่างจึงจะสามารถเข้าถึงภาวะของจิตที่ความสงบได้อย่างแท้จริงจึงจะเรียกว่า การพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนา

การฝึกสมาธิเป็นกิจกรรมการพัฒนาตนเองที่มนุษย์ทุกคนสามารถจะเข้าถึงเพื่อยกระดับศักยภาพ สมรรถนะ และความสามารถรอบด้านซึ่งไม่ใช่มีเฉพาะสมาธิในพระพุทธศาสนาเท่านั้นแม้ศาสนาอื่น ๆ ก็มีสมาธิด้วยเช่นกัน กรณีศาสนาพราหมณ์ มีการปฏิบัติสมาธิถึงขั้นสมาบัติ ๘ ซึ่งก็เกี่ยวข้องกับการฝึกสมาธิด้วยเช่นกัน ในทางพระพุทธศาสนา ได้อธิบายลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิไว้ว่า

๑) มีลักษณะแข็งแรง มีพลังมาก คือ การที่จิตมีพละกำลัง แข็งแรง ก็ด้วยอาศัยการฝึกสมาธิจนเป็นผลทำให้เกิดการคงทีไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่มากระทบ เปรียบเหมือนน้ำที่มีกระแสหรือไหลไปทางเดียวเดียวย่อมจะมีพลังกว่าน้ำที่มีหลายกระแสหรือไหลแบบกระจาย

๒) มีความราบเรียบ สงบลึกซึ้ง คือ ความที่จิตมีความเสมอภาค และดุลยภาพทางอารมณ์ มีภาวะความสงบเปรียบเหมือนกับแม่น้ำที่ไม่มีคลื่น ไม่มีสิ่งใดมากระทำให้เกิดการกระเพื่อม

๓) มีความใส กระจ่างชัด มองอะไรเห็นได้โดยง่าย คือ ความที่จิตมีอารมณ์นิ่ง ซึ่งสามารถ ที่จะเพ่งจิตไปที่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้โดยชัดเจน เหมือนน้ำที่มีความใส ไม่ขุ่นและไม่มีคลื่นสามารถที่จะมองตัวปลาในน้ำได้อย่างชัดเจน หรือเหมือนกระจกที่เราสามารถมองเห็นตัวเราได้อย่างชัดเจน

๔) มีความนุ่มนวลควรแก่งานหรือเหมาะแก่การใช้งาน คือ ไม่กระด้าง ไม่กระวนกระวาย ไม่ขุ่นมัว ไม่สับสน ไม่เร่าร้อน[๑๙๘] ซึ่งความเหมาะสมในการยกข้อธรรมต่าง ๆ ขึ้นพิจารณาให้เห็นสภาพความเป็นจริงหรือเหมาะสมที่จะเป็นบาทฐานของวิปัสสนา

๕) มีความชุ่มชื่นใจ หรืออิ่มใจ คือ สภาวะของจิตที่เต็มไปด้วยความปีติ ซาบซ่านระเริงอารมณ์และเสวยอารมณ์ของความสุข เกิดจากการที่เราสามารถที่จะดับนิวรณ์ทั้ง ๕ ได้ เหมือนสระน้ำที่ไม่พร่องไปด้วยน้ำมีน้ำเต็มเปี่ยม ไม่ล้น ไม่ขาด

๖) มีความพร้อมแห่งจิต คือ ลักษณะของจิตที่มีความคงที่ ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่มากระทบ หรือเมื่ออารมณ์ภายนอกมากระทบสภาพของจิต สามารถที่จะจัดการกับอารมณ์เหล่านั้นได้ เป็นการเตรียมพร้อมในการรับรู้ธรรมต่าง ๆ ไม่ว่าธรรมเหล่านั้นจะเป็นกุศลธรรมหรืออกุศลธรรม[๑๙๙]

การเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดการกระตุ้นคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ให้มีความรอบคอบ มีจิตตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งที่มากระทบจากภายนอกซึ่งอาจจะทำให้จิตมีความเศร้าหมอง ขุ่นมัว และเดือดร้อนใจได้ ที่สำคัญการฝึกสมาธิมีผล คือ การมีสติในการทำงาน การดำเนินชีวิต การขบคิดปัญหาต่าง ๆ และเกิดการกระทำอะไรที่ไม่มีความผิดพลาดได้โดยง่าย

---

[๑๙๘]พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, ๘๓๐.

[๑๙๙]พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินฺทปญฺโญ), **สมาธิและวิปัสสนาตามธรรมชาติ,** พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓-๑๕.

ค. การพัฒนาตามหลักปัญญา

อธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง การรู้ชัดตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ เป็นลำดับไป จนทำให้แจ้งทั้งเจโตวิมุติและปัญญาวิมุติ สามารถทำลายอาสวะกิเลสให้หมดไป ดังคำอธิบายในคุหัฏฐกสุตตนิเทส คัมภีร์มหานิทเทส ว่า อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาอันประเสริฐหยั่งถึงความเกิดและความดับ เพิกถอนกิเลสให้บรรลุถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบเธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์”...“นี้ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์)”...“นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์)”... “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติเครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์)” เธอรู้ตามความเป็นจริงว่า “เหล่านี้อาสวะ” ... “นี้อาสวสมุทัย”... “นี้อาสวนิโรธ”... “นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา” นี้ ชื่อว่า อธิปัญญสิกขา[๒๐๐] โดยการฝึกอบรมปัญญานั้น มุ่งเน้นที่การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อ ให้เกิดความเห็นที่บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำลายกิเลสได้ ดังแสดงในมาติกากถา คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า “ชื่อว่าทิฏฐิวิสุทธิ” เพราะมีความหมายว่าเห็น... ความเห็นชื่อว่าอธิปัญญาสิกขา[๒๐๑]

ปัญญา ความรู้ทั่วหรือความรู้ชัด คือ “รู้ทั่วถึงความเป็นจริง หรือตรงตามความเป็นจริง เช่น รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูกรู้ผิด รู้ควรไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้เท่าทันสังขาร รู้องค์ประกอบ รู้เหตุปัจจัย รู้ที่ไปที่มา รู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย รู้ตามความเป็นจริง รู้ถ่องแท้ เข้าใจถ่องแท้ รู้เข้าใจสภาวธรรมต่างๆ รู้คิด รู้พินิจพิจารณา รู้วินิจฉัย รู้ที่จะจัดแจงจัดการหรือดำเนินการอย่างไร ๆ”[๒๐๒] นอกจากนี้ ปัญญา แปลว่า “ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ ในเหตุผล ดี ชั่ว คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และ รู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรอบรู้ในกองสังขารมองเห็นตามเป็นจริง”[๒๐๓]

ในอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ชื่อ อภิธัมมัตถวิภาวินี ว่า “ธรรมชาติที่ชื่อว่า ปัญญา ด้วยอรรถว่าย่อมรู้โดยประการ คือ รู้ชัดด้วยอำนาจอนิจจลักษณะเป็นต้น”[๒๐๔] และในมิลินทปัญหา ได้แสดงความหมายของปัญญาไว้ว่าปัญญามีลักษณะตัดให้ขาดและมีลักษณะส่องให้สว่าง ดังนี้ คือ ปัญญามีลักษณะตัดให้ขาด เหมือนชาวนาเกี่ยวข้าวว่า “เขาจับกำข้าวด้วยมือข้างซ้ายเข้าไว้ จับเคียวด้วยมือข้างขวาแล้วก็ตัดกำข้าวนั้นด้วยเคียว ข้อนั้นมีอุปมาฉันใด พระผู้บำเพ็ญความเพียร คุมใจไว้ด้วยมนสิการแล้วตัดกิเลสเสียด้วยปัญญา ข้อนี้ก็มีอุปไมยฉันนั้น” และ ปัญญามีลักษณะส่องให้สว่าง คือ “ปัญญาเมื่อเกิดขึ้นย่อมกำจัดความมืดคืออวิชชา ทำความสว่างคือวิชชาให้เกิด ส่องแสงคือญาณ ทำอริยสัจทั้งหลายให้ปรากฏ แต่นั้น พระโยคาวจร (คือพระผู้ปฏิบัติสมถะและวิปัสสนา) ย่อมเห็นด้วยปัญญาอันชอบว่า สิ่งนี้ไม่เที่ยง สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้ไม่ใช่ตัวตน...”[๒๐๕]

---

[๒๐๐] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๐/๔๙.

[๒๐๑] ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๐๖-๖๐๗.

[๒๐๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๒๒.

[๒๐๓] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๖๔.

[๒๐๔] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๙๕.

[๒๐๕] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑–๔๒.

ที่ชื่อว่า ปัญญา เพราะอรรถว่า รู้ทั่ว อันความรู้ทั่วนี้ คือ รู้โดยประการต่าง ๆ วิเศษกว่าอาการที่รู้จักและอาการที่รู้แจ้ง” และเมื่อกล่าวถึงแหล่งกำเนิดแห่งปัญญาในพุทธปรัชญาแล้ว ก็มีแหล่งกำเนิดใหญ่ ๆ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในสังคีติสูตรมี ๓ ประการคือ

สุตามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง

จินตามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด

ภาวนามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม[๒๐๖]

แหล่งกำเนิดแห่งปัญญาทั้ง ๓ นี้ ถือได้เป็นแหล่งการพัฒนาเพิ่มพูนปัญญาที่สมบูรณ์ที่สุดเป็นไปตามลำดับขั้น ลึกซึ้งยิ่งขึ้น มีทั้งการรับความรู้จากภายนอก และการพัฒนาขึ้นจากภายใน ดังนี้

๑) สุตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการสดับตรับฟัง และรวมไปถึงการศึกษาเล่าเรียน การถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาจากผู้อื่น การได้ยินได้ฟังและการได้เห็นจากสื่อต่างๆ มีหนังสือหรือตำราเรียน และตำราทางวิชาการต่างๆ สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ ข่าวสารข้อมูลทั้งหลายเป็นต้น ในพระอภิธรรมปิฎกได้กล่าวถึงความหมายแห่งสุตมยปัญญาไว้ คือ บุคคลได้ความรู้ หรือปัญญาในการจัดการงานและศิลปวิชาต่างๆ จากการฟังมาจากบุคคลอื่น ความว่า ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อม นำไปด้วยปัญญาก็ดี ในวิชาทั้งหลายที่ ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี บุคคลได้ฟังจากผู้อื่นแล้ว จึงได้กัมมัสสกตาญาณ หรือ ได้สัจจานุโลมิกญาณว่า รูปไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าเวทนาไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าสัญญาไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าวิญญาณไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ได้อนุโลมิกญาณ ขันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุติญาณ เปกขญาณ ธัมมนิชฌานขันติญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้น นี้เรียกว่า สุตมยปัญญา[๒๐๗]

การฟังนี้ก็ทำให้เกิดปัญญา โดยต้องตั้งใจฟังด้วยความเคารพด้วยดี ฟังด้วยใจ จึงจะได้ปัญญา ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา”[๒๐๘] และเพราะว่า “การฟังด้วยความตั้งใจและการสอบถามเป็นอาหารของปัญญา”[๒๐๙] คือ ทำให้เกิดปัญญาได้ อนึ่งการฟังด้วยดีนี้เป็นเหตุให้การฟังเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป คือทำให้ได้ความรู้ เกิดสติปัญญาเพิ่มพูน เจริญด้วยปัญญายิ่ง ๆ ขึ้นไป ทำให้บุคคลรู้สิ่งเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ แล้วรู้จักเลือกสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันนำมาซึ่งความสุข สมดังภาษิตที่ว่า “การฟังดีเป็นเหตุให้การฟังเจริญ การฟังเป็นเหตุให้เจริญปัญญา บุคคลจะรู้ประโยชน์ก็เพราะปัญญา ประโยชน์ที่บุคคลรู้แล้ว ย่อมนำสุขมาให้”[๒๑๐] ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า สุตมยปัญญา เป็นปัญญาที่ได้จากการฟัง สอบถาม ศึกษา เล่าเรียนจากบุคคล จากตำราและสื่อต่าง ๆ เป็นต้น

---

[๒๐๖]ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

[๒๐๗]อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

[๒๐๘]สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๕–๓๑๖.

[๒๐๙]องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๓/๑๔๖.

[๒๑๐]ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๖๘/๒๙๐.

๒) จินตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการคิด การพิจารณา การค้นคว้า วิจัย วิเคราะห์ ใคร่ครวญหาเหตุผลตามความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ จนรู้ที่มาที่ไปของสิ่งทั้งหลายว่า สิ่งนี้มีเหตุปัจจัยอย่างนี้ แล้วทำให้เกิดผลอย่างนี้ ซึ่งเป็นการคิดด้วยตนเอง อีกอย่างหนึ่ง ความรู้ชนิดนี้อาจจัดเป็นความรู้โดยอ้อม เพราะก่อนจะคิดจะต้องได้เห็นได้ฟัง หรือ ได้อ่านมาก่อนการได้เห็น การได้ฟัง หรือ ได้อ่านนั่นเองเป็นสื่อกลาง จึงเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอ้อม

ส่วนในพระอภิธรรมปิฎก ได้แสดงความหมายของจินตามยปัญญาไว้ คือ บุคคลได้ความรู้หรือปัญญา ในการจัดการงานและศิลปะวิชาต่าง ๆ จากการคิดพิจารณาด้วยตนเอง ความว่า ในการงานทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในศิลปะทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี ในวิชาทั้งหลายที่ต้องน้อมนำไปด้วยปัญญาก็ดี บุคคลมิได้ฟังจากผู้อื่น ย่อมได้กัมมัสสกตาญาณหรือ ย่อมได้สัจจานุโลมิกญาณ ว่ารูปไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าเวทนาไม่เที่ยงดังนี้บ้างว่า สัญญาไม่เที่ยงดังนี้ บ้างว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ว่าวิญญาณไม่เที่ยงดังนี้บ้าง ย่อมได้อนุโลมิกญาณ ขันติญาณ ทิฏฐิญาณ รุจิญาณ มุติญาณ เปกขญาณ ธัมมนิชฌานขันติญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะอย่างนั้นนี้เรียกว่า จินตามยปัญญา[๒๑๑] ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการคิดพิจารณา ค้นคว้าวิเคราะห์วิจัยด้วยตนเอง โดยการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคายนี้ เป็นจินตามยปัญญา

๓) ภาวนามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมวิปัสสนาภาวนาเป็นประสบการณ์ตรง ทั้งที่เป็นประสบการณ์ตรงขั้นธรรมดาและขั้นพิเศษ ในการฝึกฝนให้เกิดความรู้บางอย่างเพียงแต่ฟังหรืออ่าน แล้วนำมาขบคิดก็เกิดขึ้นได้ การฝึกฝนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้คนเราเกิดความรู้ ความชำนาญที่แท้จริง วิชาการต่าง ๆ เมื่อเรียนรู้แล้วต้องนำเอามาปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความรู้เพิ่มเติมขึ้นมาและต้องฝึกฝนอบรมในเรื่องนั้น ๆ อยู่เสมอเพื่อให้เกิดความชำนาญ ปัญญาที่เกิดจากการเข้าสมาบัติ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และนิโรธสมาบัติ กล่าวว่าเป็นภาวนามยปัญญา แม้ในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎกก็กล่าวไว้ว่า “ปัญญาของผู้เข้าสมาบัติแม้ทั้งหมด เรียกว่า ภาวนามยปัญญา”[๒๑๒]

แต่เมื่อกล่าวถึงระดับแห่งปัญญา ตามหลักทางพระพุทธศาสนา ปัญญาขั้นภาวนามยปัญญานี้ ก็เป็นปัญญาขั้นสูง ระดับโลกุตตรปัญญา สามารถกำจัดอาสวะกิเลสคืออวิชชาได้ ปัญญาก็เกิดขึ้นชื่อว่าปัญญาวิมุตติ แต่ปัญญานี้จะเกิดขึ้นได้ต้องฝึกฝนอบรมด้วยธรรม ๒ อย่าง คือสมถะและวิปัสสนาจึงเกิดขึ้นและกำจัดอวิชชาได้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่หมู่ภิกษุ ความว่าดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ อย่างเป็นไปในส่วนแห่งวิชชา ธรรม ๒ อย่างเป็น ไฉน คือ สมถะ ๑ วิปัสสนา ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมถะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมจิต จิตที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมละราคะได้ วิปัสสนาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมอบรมปัญญา ปัญญาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ย่อมละอวิชชาได้[๒๑๓]

---

[๒๑๑]อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

[๒๑๒]อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๐๔/๔๓๘.

[๒๑๓]องฺ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๗๗–๗๘.

ปัญญามีการบรรลุสัจจะเป็นลักษณะ มีการค้นคว้าเป็นกิจ (หมายถึงมีหน้าที่ในการค้นคว้า) มีความไม่หลงเป็นปัจจุปัฏฐาน มีสัจจะ ๔ เป็นปทัฏฐานและมีอริยสัจ ๔ เป็นปทัฏฐาน อีกอย่างหนึ่ง ความเข้าใจแจ่มแจ้งเป็นลักษณะของปัญญา การรู้สภาวธรรมตามความเป็นจริงเป็นกิจ (หน้าที่) การกำจัดความมืดคืออวิชชาเป็นปัจจุปัฏฐาน กล่าวคือ ปัญญามีลักษณะแห่งการรู้ การเห็น การรู้แจ้งแทงตลอดตามที่เป็นจริง แห่งแสงสว่างที่กำจัดความมืดแห่งความสามารถตัดปัญหาหรือดับทุกข์

๑) ปัญญามีลักษณะแห่งการส่องแสง คือ ปัญญาที่มีการส่องแสงเป็นลักษณะนั้นเหมือนกับบุคคลผู้จุดประทีปโคมไฟ หรือเปิดไฟฟ้าส่องแสงในเวลากลางคืน ในบ้านที่มีฝา ๔ ด้าน หรือในที่มืดต่างๆ ความมืดก็ย่อมหายไป แสงสว่างก็ปรากฏขึ้นแทน ฉันใด ปัญญาก็มีการส่องสว่าง ฉันนั้น เพราะว่า“ไม่มีแสงสว่างใดเสมอด้วยแสงสว่างของปัญญาและปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก”[๒๑๔] ปัญญามีลักษณะตัดขาดหรือกำจัดอวิชชาคือความไม่รู้ซึ่งเปรียบเหมือนความมืดให้หมดสิ้นไป และทำวิชชาที่เปรียบเหมือนแสงสว่างให้เกิดขึ้นแทนแล้วส่องแสงคือญาณ ทำให้เกิดญาณ คือ ความรู้ขึ้น ทำอริยสัจให้ปรากฏชัดแจ้งแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ บุคคลนั้นก็เกิดปัญญาเห็นแจ้งในธรรมทั้งหลายว่า “สิ่งนี้ไม่เที่ยง สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้มิใช่ตัวตน” ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมานี้ ปัญญาจึงมีลักษณะส่องแสงให้สว่างอย่างนี้

๒) ปัญญามีลักษณะแห่งการรู้ทั่ว หมายถึง ปัญญาเมื่อเกิดขึ้น ก็ย่อมรู้ทั่วธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลและอกุศล ที่ควรเสพและไม่ควรเสพ ที่เลวและประณีต ที่ดำและขาว ที่เข้ากันได้และเข้ากันไม่ได้ และหมายถึง รู้ทั่วว่า “นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา...” เหมือนกับแพทย์ผู้ฉลาดรู้จักยาเป็นต้นที่เป็นที่สบายและไม่สบายแก่ผู้ป่วยฉะนั้น อีกประการหนึ่ง ปัญญามีการแทงตลอดสภาวะเป็นลักษณะหรือการแทงตลอดไม่ผิดพลาดเป็นลักษณะ เหมือนการแทงของลูกศรที่นายขมังธนูผู้ฉลาดยิงออกไป ฉะนั้น และมีการส่องให้เห็นอารมณ์เป็นรส ดุจประทีป (โคมไฟ) มีความไม่หลงเป็นปัจจุปัฏฐาน ดุจผู้ชี้ทางแก่บุคคลไปมา ฉะนั้น

๓) ปัญญามีลักษณะแห่งการรู้ตามความเป็นจริง หมายถึง ปัญญารู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเกิด ความดับ คุณและโทษ และอุบายเป็นเครื่องออกไปแห่งผัสสายตนะทั้ง ๖ เหล่านั้น และรู้ชัดเหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ์ ๕ ตามความเป็นจริงและบุคคลผู้ได้ปัญญาที่รู้ตามเป็นจริงในอุปาทานขันธ์ได้ชื่อว่าเป็นสมณะพราหมณ์ และทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะพราหมณ์ จึงเรียกว่า พระอริยสาวกผู้โสดาบัน ไม่มีวันตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นที่แน่นอนว่าจะตรัสรู้ในวันข้างหน้า เป็นพระอรหันตขีณาสพ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ภิกษุ รู้เหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ์ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง จึงเป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะไม่ถือมั่น ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าภิกษุผู้เป็นอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ได้ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว โดยลำดับมีกิเลสเครื่องประกอบไว้ในภพสิ้นไปรอบแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ”[๒๑๕]

---

[๒๑๔] สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๘/๖๑.

[๒๑๕] สำ.ข. (ไทย) ๑๗/๒๙๗/๑๙๖.

๔) ลักษณะของปัญญาในบุคคลผู้มีปัญญา หมายถึง ลักษณะพื้นฐาน ที่สำคัญของบุคคลผู้บรรลุปัญญาสูงสุด คือ มองเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริง มีสติมั่นคง รับรู้อารมณ์ทางอายตนะด้วยจิตใจเป็นกลาง ไม่ปล่อยใจไปตามอารมณ์ที่ชอบและไม่ชอบ รู้เห็นสภาวะอารมณ์นั้น ๆ ตามความเป็นจริงตลอดสาย ไม่ยึดติดจนขุ่นมัว ไม่ถูกชักจูงให้เขวออกไป จนเสียธรรมชาติความบริสุทธิ์ทางจิตใจ ซึ่งก็ต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป มักถูกอารมณ์ต่าง ๆ ทั้งที่ชอบใจและไม่ชอบใจที่เกิดขึ้นเกาะเกี่ยวผูกพันไว้ ทำให้ติดพันธ์อยู่กับอารมณ์นั้น ๆ ร่ำไป จนจิตใจขุ่นมัว เศร้าหมอง เสียความผ่องใส ขาดความอิสระได้ ฯ และลักษณะทางปัญญา ของบุคคลผู้บรรลุสัจจธรรมแล้วไม่ต้องเชื่อใคร ไม่อาศัยศรัทธา เพราะรู้เห็นธรรมนั้น ๆ แจ้งประจักษ์ด้วยตนเองแล้ว รู้เห็นเองแล้ว ไม่ต้องอาศัยความรู้จากคนอื่นอีก ไม่ว่าจะเป็นสมณะพราหมณ์ เทวดา หรือพรหม ในเรื่องต่าง ๆ ที่ตนได้บรรลุแล้ว คือ ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ เป็นต้น ซึ่งเป็นการรู้แจ้งเห็นจริงได้ทุกอย่างสูงสุด คือ นิพพานด้วยตนเอง จึงเป็นบุรุษสูงสุด เรียกว่า อุดมบุรุษ เหมือนพระพุทธพจน์ว่า “นรชนใด เป็นผู้ไม่เชื่อต่อใครๆ รู้ว่านิพพาน อันปัจจัยอะไร ๆ ทำไม่ได้ ตัดที่ต่อ กำจัดโอกาส คลายความหวังเสียแล้ว นรชนนั้นแล ชื่อว่า เป็นอุดมบุรุษ ดังนี้”[๒๑๖] ปฏิสัมภิทา ๔ (มีอัตถปฏิสัมภิทาเป็นต้น) ตามหลักเหตุผล เป็นปทัฏฐานของปัญญา[๒๑๗] ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาตามหลักปัญญา คือ การทำให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟังด้วยดีเป็นเหตุให้การฟังเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปทำให้ได้ความรู้ เกิดสติปัญญาเพิ่มพูนเจริญด้วยปัญญายิ่ง ๆ ขึ้นไป ทำให้บุคคลรู้สิ่งเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ แล้วรู้จักเลือกสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันนำมาซึ่งความสุขความเจริญแก่บุคคลผู้มีปัญญา

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “การพัฒนาชุมชนตามหลักไตรสิกขา” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๕ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามหลักไตรสิกขา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสฺสี) (๒๕๕๑, หน้า ๔๒-๔๓)	การรักษาศีลมีเป้าหมายหลัก ๒ ประการ คือ ขัดเกลากิเลสพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข และเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อสังคม
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (๒๕๔๖, หน้า ๖.)	ศีลเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะมีก่อน เพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรมและเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง

[๒๑๖] ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๔๐๗/๒๘๑–๒๘๓.

[๒๑๗] พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, หน้า ๒๑๐.

ตารางที่ ๒.๑๕ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามหลักไตรสิกขา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พุทธทาสภิกขุ (๒๕๒๙, หน้า ๕๙)	ศีลมีขอบเขตเฉพาะทางกายและวาจาที่ปรากฏภายนอก คือ ถ้าภายนอกเรียบร้อยตามวินัย
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๙, หน้า ๕๕, ๑๖๘, ๔๓๑, ๔๔๖)	- ศีลเป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติคือวางหรือกำหนดขึ้นไว้ เป็นทำนองประมวลกฎหมายสำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่ง - การรักษาศีลแบ่งเป็น ๔ หมวดใหญ่ คือ ๑) การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน ๒) การรู้จักใช้อินทรีย์ ๓) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ ๔) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา - สมาธิเป็นความมีใจตั้งมั่น ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ - ปัญญา คือ ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ ในเหตุผล ดี ชั่ว คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์
พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสฺสี) (๒๕๕๑, หน้า ๔๕)	ศีลเป็นรากฐานแห่งคุณความดีทั้งหลายและกำจัดความชั่วทั้งปวง
บุญมี แท่นแก้ว, (๒๕๓๙, หน้า ๑๙๘)	ศีล คือ การเว้นชั่ว หรือปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้ตนและผู้อื่นเดือนร้อน
พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) (๒๕๔๙, หน้า ๔๔)	สมาธิ คือ ความตั้งมั่นแห่ง ความที่จิตมั่นคงไม่หวั่นไหว
พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินฺทปญฺโญ) (๒๕๔๙, หน้า ๑๓-๑๕)	สมาธิ คือ ลักษณะของจิตที่มีความคงที่ ไม่มีความหวั่นไหวต่ออารมณ์ที่มากระทบ หรือเมื่ออารมณ์ภายนอกมากระทบสภาพของจิต สามารถที่จะจัดการกับอารมณ์เหล่านั้นได้
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (๒๕๔๓, หน้า ๔๑–๔๒)	ปัญญาเป็นความรู้ชัดด้วยอำนาจอนิจจลักษณะเห็นชัดว่าสิ่งนี้ไม่เที่ยง สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้ไม่ใช่ตัวตน
พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๔๑, หน้า ๒๑๐)	ปัญญาประกอบด้วยเหตุผล เป็นปทัฏฐานของปัญญา

สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ข้อศึกษาและปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษา ฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจและปัญญา โดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องช่วยนำทางให้การพัฒนากาย วาจา และจิตของมนุษย์ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ป้องกันโทษและความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในการพัฒนา การพัฒนาตามหลักธรรมไตรสิกขาเป็นการพัฒนาเพื่อให้มีความพร้อมต่อการปฏิบัติหน้าที่ โดยให้มีการพัฒนาที่เริ่มจากร่างกาย วาจา อันเป็นส่วนภายนอกที่เห็นได้ง่าย ให้มีสภาวะปกติและให้เกิดความสงบเรียบร้อยในกลุ่ม ในสังคม พร้อมรับต่อการพัฒนาด้านจิตใจ ที่มีความตั้งมั่นเข้มแข็ง พร้อมกล้าต่อการเผชิญปัญหาอุปสรรค และ ทั้งช่วยส่งเสริมให้ปัญญาได้ทำงานอย่างอิสระคล่องแคล้ว สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยดี เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาและการพัฒนาจนบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุด สำหรับการพัฒนาชุมชนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ๑) ศีล คือ การใช้ศีลเป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติคือวางหรือกำหนดขึ้นไว้ เป็นทำนองประมวลกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่ง ได้แก่ การรักษาวินัยแม่บทของชุมชน การรู้จักใช้อินทรีย์ การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ และการเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา ๒) สมาธิ คือ การทำให้ใจสงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน การมีจิตกำหนดแน่วแน่อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้น การบริหารการพัฒนาสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนาแก่ชุมชนจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะของจิตที่มีความบริสุทธิ์สะอาด สงบ มีความมั่นคงในอารมณ์อย่างที่สุดดีและรายละเอียดประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนานั้น ๆ กล่าวคือ เพื่อให้จิตใจมีลักษณะแข็งแรง มีพลังมาก มีความราบเรียบสงบลึกซึ้ง มีความใสกระจ่างชัด มีความนุ่มนวล มีความชุ่มชื่นใจหรืออิ่มใจ และมีความพร้อมต่อสภาพความเปลี่ยนแปลงภายนอกที่เข้ามากระทบจิตใจ ๓) ปัญญา คือ การพัฒนาความรู้เข้าใจชัดเจนด้วยเหตุผล แยกได้ในเหตุผล ดี ชั่ว คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ ดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นการพัฒนาความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ด้วยเหตุที่ ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นพลังสำคัญที่จะช่วยให้การทำงานสำเร็จลงได้ แม้งานนั้นจะยากลำบากเพียงใดก็ตาม

๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เกี่ยวกับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญ ไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอมี พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ[๒๑๘]

---

[๒๑๘]สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ และมูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, **คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยน แปลงทั้งภายในและภายนอก[๒๑๙] เป็นการมีจิตใจที่พอเพียง มีความวิริยะพอเพียง มีปัญญาพอเพียง มีวัฒนธรรมที่พอเพียง มีสิ่งแวดล้อมที่พอเพียง และมีความเอื้ออาทรต่อกัน หลักของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ก็คือเศรษฐกิจที่บูรณาการได้ดุลยภาพ มีความเป็นปกติยั่งยืน[๒๒๐] เป็นลักษณะของเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองให้อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ ไม่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองได้ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้[๒๒๑]

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ และแนวทางปฏิบัติตนของแต่ละบุคคล และองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อม ความมีเหตุมีผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง คือ ไม่ประมาท ในการดำเนินชีวิต โดยใช้ความรู้ต่าง ๆ อย่างถูกหลักวิชาการ ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม คือ รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ละอายที่จะทำความชั่ว เกรงกลัวต่อผลจากการกระทำที่ไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสังคม มีการแบ่งปัน ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น และชีวิตอื่น ๆ เห็นความสำคัญของการร่วมมือปรองดองกันในสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสายใยเชื่อมโยงคนในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน ร่วมสร้างสรรค์พลังในทางบวก อย่างรู้รักสามัคคี นำไปสู่การพัฒนา และความเจริญก้าวหน้าที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ/เศรษฐกิจ ด้านสังคม/ชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรม/ความเชื่อ/ค่านิยมต่าง ๆ[๒๒๒]

หลักพอเพียง เป็นหลักการดำเนินชีวิตตามแนวทางสายกลางที่ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง เป็นวิธีการที่เน้นการรักษาความสมดุลในการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ บนพื้นฐานของความเป็นจริงความถูกต้องอย่างเป็นเหตุเป็นผล และไม่ประมาท ไม่เสี่ยง เป็นหลักการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ซึ่งมีพื้นฐานตั้งอยู่บนคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา การใช้ชีวิตตามหลักพอเพียงหรือชีวิตพอเพียงนั้นหากมีความเข้าใจองค์ประกอบพื้นฐานของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้อง และชัดเจน ก็จะสามารถนำไปปรับใช้ได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ และความสุขได้[๒๒๓]

---

[๒๑๙] อำพน กิตติอำพน, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกังสังคมไทย**, (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

[๒๒๐] ประเวศ วะสี, **ประชาคมตำบล : ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรมและสุขภาพ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๓.

[๒๒๑] สุเมธ ตันติเวชกุล, **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙), หน้า ๒๘๖.

[๒๒๒] ศูนย์ประสานงานกลางการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, **แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**, (สำนักกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒), หน้า ๙.

[๒๒๓] จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช พิบูลสราวุธ, **ตามรอยพ่อชีวิตพอเพียง สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๖ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ และมูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์ (๒๕๔๙, หน้า ๙)	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอมีพอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำสมควรที่จะปฏิบัติ
อำพน กิตติอำพน (๒๕๕๐, หน้า ๑๔)	เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยน แปลงทั้งภายในและภายนอก
ประเวศ วะสี (๒๕๔๑, หน้า ๓)	การพอเพียงเป็นการมีจิตใจที่พอเพียง มีความวิริยะพอเพียง มีปัญญาพอเพียง มีวัฒนธรรมที่พอเพียง มีสิ่งแวดล้อมที่พอเพียง เอื้ออาทรต่อกัน
สุเมธ ตันติเวชกุล (๒๕๔๙, หน้า ๒๘๖)	เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองให้อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน
ศูนย์ประสานงานกลางการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (๒๕๕๒, หน้า ๙)	เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิดหลักการ และแนวทางปฏิบัติตนของแต่ละบุคคลและองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อม ความมีเหตุมีผลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง
จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช พิบูลสราวุธ (๒๕๕๒, หน้า ๑๑)	หลักพอเพียงเป็นหลักการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางที่ไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง เป็นวิธีการที่เน้นการรักษาความสมดุลในการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ บนพื้นฐานของความเป็นจริงความถูกต้องอย่างเป็นเหตุเป็นผลและไม่ประมาท ไม่เสี่ยง เป็นหลักการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย ซึ่งมีพื้นฐานตั้งอยู่บนคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง หลักการดำเนินชีวิตที่มีฐานอยู่บนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรม ซึ่งทำให้รากฐานของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจมั่นคงสามารถดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อนอยู่อย่างพอประมาณตนตามฐานะ มีความพออยู่ พอกิน ไม่ฟุ่มเฟือย มีความพอดี มีความพอเพียงตามอัตภาพ ไม่หลงใหลไปตามกระแสของสังคมวัตถุนิยม จนสามารถปรับตัวเองให้สมดุลกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมบนพื้นฐานแห่งความมั่นคง และยั่งยืนของตนเองและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นเหตุเป็นผลและไม่ประมาท ซึ่งเป็นหลักการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย ซึ่งมีพื้นฐานตั้งอยู่บนคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา

๒.๔.๒ ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นคำที่ประชาชนชาวไทยได้ยินกันอย่างต่อเนื่องตลอดช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา และหลายภาคส่วนทั้งภาคประชาชน ภาคราชการและภาคเอกชนต่างพยายามน้อมนำมาปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันและประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานในองค์การ แต่อย่างไรก็ตามความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นประเด็นหลักที่ทำให้ประชาชนชาวไทยนำไปปฏิบัติได้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคืออะไรมักเป็นคำถามแรก ๆ ที่ถูกถาม บางท่านเข้าใจว่าคือการใช้จ่ายอย่างประหยัด การห้ามไม่ให้เป็นหนี้ ความเป็นอยู่โดยไม่เกี่ยวข้องกัน หรือการไม่ขวนขวายทำสิ่งใด ๆ อย่างเต็มที่ ที่มากไปกว่านั้น บางท่านถึงกับใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเหตุผลเพื่อใช้ยอมรับสภาพที่เป็นอยู่[๒๒๔]

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้คนไทยครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ดังพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ความว่า “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่งคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานหลักปรัชญานี้ให้คนไทยเพื่อเป็นแนวทางที่ให้ดำเนินชีวิตตลอดจนเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไปอย่างช้า ๆ เป็นขั้นเป็นตอนด้วยความมั่นคง ไม่ก้าวกระโดด

---

[๒๒๔]ชนัธฌา ศิวโมกษธรรม, **บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงกับพระอัจฉริยภาพด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สุขุมวิท มีเดียมาร์เก็ตติ้ง จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๗.

กระทั่ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ประเทศไทยได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจอย่างหนักพนักงานถูกปลดเป็นจำนวนมาก ค่าเงินบาทถูกลดค่าลงอย่างมากผู้ประกอบการธุรกิจต่างพากันล้มละลายกลายสภาพเป็นคนเคยรวย หลายปัจจัยเป็นแรงกดดันและเข้ารุมเร้าคนทำงานหาเช้ากินค่ำอย่างหนัก แต่ในท่ามกลางวิกฤตยังมีโอกาส ช่วงเวลานั้นเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้งหนึ่ง ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลา ฯ พระราชวังดุสิต วันพฤหัสบดี ที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ ความว่า

“ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่า การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราที่เศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้ก็เคยบอกว่าความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวจะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไหร่ ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากมัก อย่างนี้ท่านนักเศรษฐกิจต่าง ๆ ก็มาบอกว่าล้าสมัย จริง อาจจะล้าสมัย คนอื่นเขาต้องมีการเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยน เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช้เศรษฐกิจความพอเพียง เลยรู้สึกว่าไม่หรูหรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่า ผลิตให้พอเพียงได้”[๒๒๕]

“ที่พูดกลับไปกลับมาในเรื่องการค้า การบริโภค การผลิตและการขายนี้ก็นึกว่าท่านทั้งหลายกำลังกลุ้มใจวิกฤตการณ์ ตั้งแต่คนที่มีเงินน้อยจนกระทั้งคนที่มีเงินมาก ล้วนเดือนร้อน แต่ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไปทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้องทั้งหมด แม้แค่ครึ่งก็ไม่ต้องอาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถอยู่ได้ นี้ยังไม่ได้พูดถึงคำที่เคยพูดทุกครั้ง คือต้องสามัคคีกัน ต้องไม่ปัดขากันมากเกินไป แต่ว่าไม่ได้หมายความว่า จะต้องทำแบบที่บางคนนึกจะทำ จะต้องให้ทุกคนมีโอกาสทำงานทำงานตามหน้าที่ เมื่อทำงานตามหน้าที่แล้ว ก็ต้องหวังดีต่อผู้อื่น นี้เป็นหลักที่สำคัญ ต้องทำงานด้วยการเห็นอกเห็นใจกัน และทำด้วยความขยันหมั่นเพียร”...[๒๒๖]

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงได้ถูกนำมาปฏิบัติกันอย่างจริงจัง จนปัญหาภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศเริ่มคลี่คลาย จากร้ายกลายเป็นดี นับว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ช่วยให้พสกนิกรสามารถผ่านพ้นวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนั้นไปได้[๒๒๗] พระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปีและได้ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณความมีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตการป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ[๒๒๘]

---

[๒๒๕]สำนักราชเลขาธิการ, **ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๐**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๔๑), หน้า ๖๓๑.

[๒๒๖]เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓๒.

[๒๒๗]ชนัธฌา ศิวโมกษธรรม, **บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงกับพระอัจฉริยภาพด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, หน้า ๓๐.

[๒๒๘]สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๗ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็นมาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ชนัธฌา ศิวโมกษธรรม (๒๕๕๐, หน้า ๒๗)	ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นคำที่ประชาชนชาวไทยได้ยินกันอย่างต่อเนื่องตลอดช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา และหลายภาคส่วนทั้งภาคประชาชน ภาคราชการและภาคเอกชนต่างพยายามน้อมนำมาปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันและประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานในองค์การ โดยเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำมาปฏิบัติกันอย่างจริงจัง จนปัญหาภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศเริ่มคลี่คลาย จากร้ายกลายเป็นดี นับว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ช่วยให้พสกนิกรสามารถผ่านพ้นวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนั้นไปได้
สำนักราชเลขาธิการ (๒๕๔๑, หน้า ๖๓๑)	เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ประเทศไทยได้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจอย่างหนัก ช่วงเวลานั้นเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้งหนึ่ง
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๐, หน้า ๖)	พระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปีและได้ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ มีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

สรุปได้ว่า แรกเริ่มเดิมที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงแก่พสกนิกรชาวไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นต้นมา ตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำมาปฏิบัติกันอย่างจริงจัง จนปัญหาภาวะวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศเริ่มคลี่คลายจากร้ายกลายเป็นดี นับว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ช่วยให้พสกนิกรสามารถผ่านพ้นวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนั้นไปได้ และภายหลังทรงเน้นย้ำแนวทางการป้องกันและแก้ไขที่ยั่งยืน เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสการเปลี่ยนไปของโลก

๒.๔.๓ ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า การรู้จักประมาณตนนี้จะทำให้คนเรารู้จักใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงาน และได้ประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพทั้งยังทำให้รู้จักขวนขวายศึกษาหาความรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอ เพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ยิ่งสูงขึ้น ส่วนการรู้จักประมาณสถานการณ์นั้น ได้แก่ การรู้จักพิจารณาสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ทราบชัดถึงความเป็นมา และที่เป็นอยู่รวมทั้งที่คาดว่าจะเป็นไปในอนาคต การรู้จักประมาณสถานการณ์ได้นี้จะทำให้สามารถวางแผน และปฏิบัติการได้ถูกต้องตรงกับปัญหาทันต่อสถานการณ์และความจำเป็น อันจะทำให้งานที่ทำได้ประโยชน์ที่สมบูรณ์คุ้มค่า การรู้จักประมาณตน และรู้จักประมาณสถานการณ์จึงเป็นอุปการะอย่างสำคัญที่จะเกื้อกูลให้บุคคลดำเนินชีวิต และกิจการงานไปได้อย่างราบรื่นและก้าวหน้า[๒๒๙] เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการรู้จักโลกที่เราอยู่ว่ามีสภาพเป็นอย่างไร และการพัฒนาในอดีตให้อะไรแก่เราแล้วบ้าง เพื่อจะได้ไม่เดินไปสู่ความผิดพลาดซ้ำรอย ในขณะที่เราพูดถึงเรื่องความยั่งยืน แต่ไม่เคยทำอะไรให้เกิดความยั่งยืนเลย ทุกวินาทีถูกกระตุ้นให้บริโภคตลอดเวลาจากโลกาภิวัตน์ ถ้าหยุดการบริโภคเมื่อไหร่ธุรกิจก็จบเช่นกัน[๒๓๐] เมื่อทุกคนร่วมใจกันใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้ได้รับประโยชน์ คือ ความสมดุล ได้แก่ สมดุลชีวิต สมดุลโรงเรียน สมดุลในชุมชน และความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งทางด้านวัตถุ ทางสังคม ทางสิ่งแวดล้อม และทางวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี พร้อมที่จะรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากทุกด้าน[๒๓๑]

---

[๒๒๙] สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร, **หน่วยการเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ช่วงชั้นที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๓-๑๒๔.

[๒๓๐] สุเมธ ตันติเวชกุล, **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**, หน้า ๒๘๖.

[๒๓๑] เกษม วัฒนชัย, **เส้นทางสู่ความพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๙.

เมื่อพิจารณาจากรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ปี ๒๕๕๐ ระบุว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศใน ๖ ประการ ดังนี้

๑) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับการขจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

๒) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ

๓) เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน

๔) หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ

๕) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาค และยั่งยืน

๖) ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยม และความคิดของคน เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน[๒๓๒]

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๘ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร (๒๕๕๑, หน้า ๑๒๓-๑๒๔)	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ พระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงว่า การรู้จักประมาณตนนี้จะทำให้คนเรารู้จักใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงาน และได้ประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพทั้งยังทำให้รู้จักขวนขวายศึกษาหาความรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอ เพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ยิ่งสูงขึ้น

[๒๓๒]โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, **รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทยปี ๒๕๕๐ : เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๗๗-๘๑.

ตารางที่ ๒.๑๘ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สุเมธ ตันติเวชกุล (๒๕๔๙, หน้า ๒๘๖)	เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการรู้จักโลกที่เราอยู่ว่ามีสภาพเป็นอย่างไร และการพัฒนาในอดีตให้อะไรแก่เราแล้วบ้าง เพื่อจะได้ไม่เดินไปสู่ความผิดพลาดซ้ำรอย
เกษม วัฒนชัย (๒๕๕๑, หน้า ๖๙)	ประโยชน์ของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความสมดุลและความพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย (๒๕๕๐, หน้า ๗๗-๘๑)	ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศใน ๖ ประการ ๑) การขจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ ๒) การสร้างพลังอำนาจของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ ๓) ยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน ๔) การปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ ๕) การกำหนดนโยบายของชาติเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาค และยั่งยืน ๖) การปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยม และความคิดของคนเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

สรุปได้ว่า ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ทำให้รู้จักประมาณในการใช้ชีวิต ประมาณในการใช้จ่าย ในส่วนของสังคมช่วยให้สังคมเข้มแข็ง มีความสมานฉันท์ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรักษาความมั่นคงประเทศ เพราะไม่ต้องไปทะเลาะแย่งชิงกับต่างประเทศ นอกจากนี้ยังสร้างความสมดุลให้ชีวิต และพร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

๒.๔.๔ องค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “องค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ ๕ องค์ประกอบ ดังนี้

๑) กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

๒) คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง ใช้ในความหมายถึงความพอเพียง เป็นการใช้ชีวิตที่ถูกต้องตามหลักสัมมาอาชีวะ คือ ใช้ชีวิตอย่างรู้ประมาณในการบริโภค คือ ใช้ปัจจัยสี่เท่าที่จำเป็น ไม่ใช้ตามความต้องการเพื่อสนองความอยากและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

๓) คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน[๒๓๓] ดังนี้

๓.๑) ความพอประมาณ คือ ทำอะไรให้เหมาะสมต้องพอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอดี ซึ่งจะดีขนาดไหนนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละคน เพราะความพอดีของแต่ละคนไม่เท่ากัน อย่างให้ใหญ่เกินตัว การควบคุมความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนา และพฤติกรรมตลอดจนการประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในขอบเขตอันมีเหตุผล[๒๓๔]

๓.๒) ความมีเหตุผล ทำอะไรต้องมีเหตุผล อย่าทำตามกระแส ต้องพิจารณาให้รอบคอบว่าเหมาะสม การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ[๒๓๕]

๓.๓) มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล[๒๓๖]

๔) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

---

[๒๓๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๓.

[๒๓๔] จรัญ จันทลักขณา, **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กับ ความสุขมวลชน และ การเกษตรยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสริมมิตร, ๒๕๔๙), หน้า ๔๘.

[๒๓๕] อรรถพล อนันตวรสกุล, “รายงานวิจัยการสังเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการเรียนการสอน”, **รายงานการวิจัย**, (ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

[๒๓๖] ชนัธฌา ศิวโมกษธรรม, **บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงกับพระอัจฉริยภาพด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, หน้า ๑.

๔.๑) เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยการฝึกตนให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบและความระมัดระวังที่จะนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและในขั้นปฏิบัติ

๔.๒) เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างให้เป็นพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ประกอบด้วยด้านจิตใจ คือการตระหนักในคุณธรรม รู้ผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริต ใช้สติปัญญาอย่างถูกต้องและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต และด้านการกระทำ คือ มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปัน และรับผิดชอบในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

๕) แนวทางปฏิบัติผลที่คาดจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ทั้งวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและเทคโนโลยี[๒๓๗]

แผนภาพที่ ๒.๑ องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง[๒๓๘]

---

[๒๓๗]ทรงศักดิ์ วงศ์ภูมิวัฒน์ และคณะ, **พระเจ้าแผ่นดินนักส่งเสริมการเกษตร**, (กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๕.

[๒๓๘]กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓-๑๔.

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “องค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑๙ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย (๒๕๕๐, หน้า ๑๒-๑๓)	องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณาอยู่ ๕ องค์ประกอบ คือ กรอบแนวคิด คุณลักษณะ คำนิยาม เงื่อนไข และแนวทางในการปฏิบัติ
จรัญ จันทลักขณา (๒๕๔๙, หน้า ๔๘)	ความพอประมาณ คือ ทำอะไรให้เหมาะสมต้องพอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อมีความพอดี
อรรถพล อนันตวรสกุล (๒๕๕๒, หน้า ๑๑)	ความมีเหตุผล คือ การทำอะไรอย่างมีเหตุผลอย่าทำตามกระแส ต้องพิจารณาให้รอบคอบว่าเหมาะสม
ชนัธฌา ศิวโมกษธรรม (๒๕๕๐, หน้า ๑)	การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน
ทรงศักดิ์ วงศ์ภูมิวัฒน์ และคณะ (๒๕๕๐, หน้า ๑๔๕)	การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติคือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ทั้งวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี
กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๕๒, หน้า ๑๓-๑๔)	หัวใจของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หรือทางสายกลาง นั่นเอง

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการ และแนวทางปฏิบัติตนของแต่ละบุคคล และองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อม เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยอาศัยความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง โดยใช้ความรู้อย่างถูกหลักวิชาการด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนกัน แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมมือปรองดองกันในสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสายใยเชื่อมโยงคนในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน สร้างสรรค์พลังในทางบวก นำไปสู่ความสามัคคี การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้

๒.๕ พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเนื้อหาสาระว่าด้วย “พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

จังหวัดราชบุรี มีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ ๕,๑๙๖ ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองเป็น ๑๐ อำเภอ คือ อำเภอเมืองราชบุรี อำเภอโพธาราม อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอปากท่อ อำเภอจอมบึง อำเภอบางแพ อำเภอวัดเพลง อำเภอสวนผึ้ง อำเภอบ้านโป่ง และอำเภอบ้านคา[๒๓๙]

ใน พ.ศ. ๒๕๕๘ จังหวัดราชบุรี ได้ประกาศผลการคัดเลือกหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น ซึ่งจากการคัดเลือกดังกล่าว มีหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ประจำปี ๒๕๕๘ จำนวน ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านปรกเจริญ บ้านหนองมะค่า บ้านเขาดิน และบ้านหนองสะเดาบน[๒๔๐]

๑) บ้านปรกเจริญ หมู่ที่ ๖ ตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เดิมสภาพพื้นที่ของตำบลเป็นลำรางชุ่งเป็นทางน้ำที่ไหลผ่าน ต่อมามีคุณหลวงท่านหนึ่งซึ่งได้ขุดลำคลอง เพื่อเป็นอนุสรณ์ชาวบ้านจึงเปลี่ยนชื่อคลองลำรางนี้เป็นชื่อคลองตาหลวง ต่อมาเมื่อทางราชการได้ยกฐานะเป็นตำบลจึงใช้ชื่อว่าตำบลตาหลวง ปัจจุบัน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองและลำประโดงไหลผ่าน อาชีพหลักของราษฎร์ คือ ทำสวน รับจ้าง

บ้านปรกเจริญ หมู่ที่ ๖ ตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ได้รับรางวัลชนะเลิศหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เนื่องด้วย หมู่บ้านได้รับการคัดเลือกเป็น หมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเป็นหมู่บ้านสารสนเทศต้นแบบการพัฒนาชุมชน โดยมีกิจกรรมที่มีลักษณะเด่น อาทิ

- กิจกรรมเปิดหมู่บ้าน OVC โดยความร่วมมือกับสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอดำเนินสะดวก และนักวิชาการพัฒนาชุมชนจากสำนักพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี
- กิจกรรมเปิดหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยวบ้านวัดปรกเจริญ โดยความร่วมมือของชุมชนตาหลวง
- เป็นตัวแทนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ร่วมจัดนิทรรศการ ในงาน “บัวบาทยาตรา” ณ พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เพื่อเป็นสารสนเทศต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ระดับภาค ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย[๒๔๑]

---

[๒๓๙]วิกิพีเดีย, “**จังหวัดราชบุรี**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http : th.wikipedia.org/wiki/>, (๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๙).

[๒๔๐]ประกาศจังหวัดราชบุรี เรื่อง ผลการคัดเลือกหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ประจำปี ๒๕๕๘, ประกาศ ณ วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘.

[๒๔๑]ไทยตำบลดอทคอม, “**ข้อมูลตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www. thaitambon. com/tambon/700404>, (๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙).

๒) บ้านหนองมะค่า หมู่ที่ ๙ ตำบลท่าเคย อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี เดิมสภาพพื้นที่มีภูเขาและหุบเขาเป็นบริเวณกว้าง มีลำน้ำจากตำบลสวนผึ้งไหลผ่าน ในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำไหลมากและเชี่ยว การติดต่อของประชาชนที่อยู่กันคนละฝั่งลำน้ำเป็นไปด้วยความลำบาก ทำให้ต้องหาพื้นที่ที่ซึ่งสามารถข้ามลำน้ำได้คือบริเวณที่ตื้นและแคบ เมื่อใช้ข้ามมาเป็นเวลานานจึงเรียกบริเวณนี้ว่า ตำบลท่าเคย ปัจจุบัน ประชาชนในพื้นที่บ้านหนองมะค่านับถือศาสนาพุทธประมาณ ๙๒ เปอร์เซ็นต์ ศาสนาคริสต์ ประมาณ ๖ เปอร์เซ็นต์ ศาสนาอิสลามประมาณ ๒ เปอร์เซ็นต์ อาชีพหลักของราษฎร์ คือ เกษตรกรรม

บ้านหนองมะค่า หมู่ที่ ๙ ตำบลท่าเคย อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ ๑ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เนื่องด้วย มีกิจกรรมที่มีลักษณะเด่น อาทิ

- กิจกรรมเปิดหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว
- กิจกรรมโครงการศูนย์เรียนรู้ชุมชน
- กิจกรรมโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕”[๒๔๒]

๓) บ้านเขาดิน หมู่ที่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี มีสภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มสลับกับภูเขา มีดินอุดมสมบูรณ์ ลักษณะดินเป็นดินร่วนและกรวดทราย มีคลองชลประทานราชบุรีฝั่งขวาตัดผ่าน มีน้ำตลอดทั้งปี เป็นพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ อาชีพหลักของราษฎร์ คือ ทำนา และมีอาชีพเสริม คือ เลี้ยงโค สุกร และปลูกผัก

บ้านเขาดิน หมู่ที่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ได้รับรางวัล รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เนื่องด้วย มีกิจกรรมที่มีลักษณะเด่น อาทิ

- กิจกรรมโครงการหิ้วปิ่นโตแต่งผ้าไทยเข้าวัดทำบุญ
- กิจกรรมโครงการ รักน้ำ รักป่า รักษาแผ่นดิน
- กิจกรรมโครงการปลูกหญ้าแฝกตามแนวพระราชดำริ
- กิจกรรมโครงการทำแก้มลิงเพื่อแก้ปัญหาภัยแล้ง[๒๔๓]

๔) บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี มีสภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นแนวยาวจากตะวันออกไปตะวันตก ตะวันตกจะมีความลาดชันสูงกว่าด้านตะวันออก ด้านตะวันออกจะมีการทำการเกษตร และประชาชนหนาแน่น ด้านตะวันออกไม่มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ อาชีพหลักของราษฎร คือ อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา การทำสวนผลไม้และผัก อาชีพเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงสุกร เลี้ยงปลา เลี้ยงโค และอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ ทอผ้า

---

[๒๔๒] ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล สำนักงานเกษตรอำเภอสวนผึ้ง, “**ตำบลท่าเคย**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา < http://suanphueng.ratchaburi.doae.go.th/ATSC/Mainpage/020.html>, (๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๙).

[๒๔๓] ไทยตำบลดอทคอม, “**ข้อมูลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www. thaitambon. com/tambon/700804>, (๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙).

บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เนื่องด้วยมีกิจกรรมที่มีลักษณะเด่น อาทิ

- กิจกรรมเปิดหมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว
- กิจกรรมโครงการแก้ปัญหาความยากจนแบบบูรณาการ[๒๔๔]

การนี้ ชุมชนที่ได้รับรางวัลชุมชนดีเด่น เป็นชุมชนที่ผ่านการคัดเลือกตามแนวทางการคัดสรรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัดและกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด ประจำปี ๒๕๕๘ โดยการสรรหาและคัดเลือกจากจังหวัดราชบุรี ซึ่งนอกจากต้องมีกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่มีผลการดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นแล้ว ยังต้องมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบอันเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนอีกด้วย

เกณฑ์มาตรฐานของกรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดกิจกรรมที่จะมีการมอบโล่รางวัล ฯ ในส่วนกลาง ประเภทหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด ซึ่งจะได้รับโล่รางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีคุณสมบัติของหมู่บ้านและกิจกรรมพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑) ประเภทของหมู่บ้าน

๑.๑) เป็นหมู่บ้านที่ผ่านการรับรองตามระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.) แล้ว หรือสมัครเข้าสู่ระบบ มชช. ในปี ๒๕๕๘ และอยู่ระหว่างกระบวนการพัฒนาศักยภาพหรือการประเมินเพื่อรับรองมาตรฐาน

๑.๒) เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบที่กรมพัฒนาชุมชนสนับสนุนงบประมาณในปี ๒๕๕๒ เป็นต้นมา

๑.๓) กรณีหากไม่มีหมู่บ้าน ตามข้อ ๒ ให้พิจารณาจากหมู่บ้านที่ผ่านกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาแล้วไม่น้อยกว่า ๒ ปี มีผลการพัฒนาสำเร็จเป็นรูปธรรม เป็นต้นแบบให้กับหมู่บ้านอื่น ๆ ได้ ตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

๒) ประเภทกิจกรรม

๒.๑) เป็นกิจกรรมพัฒนาชุมชน ที่ผ่านการรับรองตามระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.) แล้วหรือสมัครเข้าสู่ระบบ มชช. ในปี ๒๕๕๘ และอยู่ระหว่างกระบวนการพัฒนาศักยภาพหรือการประเมิน เพื่อรับรองมาตรฐานการพัฒนาชุมชน (มชช.)

๒.๒) เป็นกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น ในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๓) หากไม่มีกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น ตามข้อ ๒ ให้พิจารณากิจกรรมพัฒนาชุมชนในหมู่บ้าน/ตำบลอื่น ที่มีผลการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ภารกิจโดดเด่น และมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

---

[๒๔๔]ไทยตำบลดอทคอม, “**ข้อมูลตำบลหินกอง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.thaitambon. com/tambon/700114>, (๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙).

ประเภทของรางวัล	เกณฑ์การให้คะแนน (๑๐๐ คะแนน)		รวมคะแนน	หมายเหตุ
หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด	ผลการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่จนประสบความสำเร็จโดดเด่นเป็นรูปธรรม **(๓๐ คะแนน)**	ผลการดำเนินงานขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ **(๗๐ คะแนน)**		
๑. ด้านบริหารงาน	๑) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารกลุ่มฯ (๓ คะแนน) ๒) การบริหารงานชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้ และยึดหลักธรรมาภิบาล (๕ คะแนน) ๓) มีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ (๓ คะแนน)	๑) กลุ่มฯ มีส่วนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิก และคนในชุมชน (๑๕ คะแนน) ๒) กลุ่มฯ สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่คนในชุมชน หรือคนนอกชุมชนได้ (๑๐ คะแนน)		
๒. ด้านบริหารคน	๑) มีโครงสร้างคณะกรรมการที่ชัดเจน (๓ คะแนน) ๒) มีแผนปฏิบัติการ ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มฯ (๓ คะแนน) ๓) มีระเบียบข้อบังคับชัดเจน และปฏิบัติตามระเบียบ (๓ คะแนน) ๔) คนในชุมชนรู้ว่ามีกลุ่มและให้การยอมรับ (๓ คะแนน) ๕) พัฒนาขีดความสามารถคณะกรรมการ (๓ คะแนน)	๑) กลุ่มฯ ส่งเสริมให้สมาชิกมีความรู้ในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (๑๕ คะแนน) ๒) กลุ่มฯ มีกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้แก่สมาชิก (๑๐ คะแนน)		
๓. ด้านบริหารผลประโยชน์	๑) มีการจัดสวัสดิการแก่สมาชิก (๔ คะแนน)	๑) มีกิจกรรมดูแลคนในชุมชนและสาธารณประโยชน์ (๑๐ คะแนน) ๒) มีกิจกรรมการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๑๐ คะแนน)		

แผนภาพที่ ๒.๒ เกณฑ์การคัดสรรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัดและกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด[๒๔๕]

[๒๔๕]กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, “**เกณฑ์การคัดสรรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็นเป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัดและกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา < http://www.cdd.go.th/web/index_main.php >, (๑๔ มีนาคม ๒๕๖๐).

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ “พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒๐ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
วิกิพีเดีย (ออนไลน์ : ๒๕๕๙)	จังหวัดราชบุรี แบ่งการปกครองเป็น ๑๐ อำเภอ คือ เมืองราชบุรี โพธาราม ดำเนินสะดวก ปากท่อ จอมบึง บางแพ วัดเพลง สวนผึ้ง บ้านโป่ง และบ้านคา
ประกาศจังหวัดราชบุรี (๒๕๕๘, ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๘)	พ.ศ. ๒๕๕๘ จังหวัดราชบุรี ได้ประกาศผลการคัดเลือกหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น ซึ่งจากการคัดเลือกดังกล่าว มีหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ประจำปี ๒๕๕๘ จำนวน ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านปรกเจริญ บ้านหนองมะค่า บ้านเขาดิน และบ้านหนองสะเดาบน
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (ออนไลน์ : ๒๕๖๐)	เกณฑ์มาตรฐานคัดสรรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด มี ดังนี้ ๑) ประเภทของหมู่บ้าน เช่น เป็นหมู่บ้านที่ผ่านการรับรองตามระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.) แล้ว หรือสมัครเข้าสู่ระบบ มชช. และอยู่ระหว่างกระบวนการพัฒนาศักยภาพหรือการประเมินเพื่อรับรองมาตรฐาน เป็นต้น ๒) ประเภทกิจกรรม เช่น มีกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่โดดเด่นซึ่งผ่านการรับรองตามระบบมาตรฐานงานชุมชน (มชช.) แล้ว เป็นต้น

สรุปได้ว่า จังหวัดราชบุรี ได้ประกาศผลการคัดเลือกหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น ตามเกณฑ์มาตรฐานคัดสรรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ทั้งในส่วนของเกณฑ์ประเภทหมู่บ้าน และเกณฑ์ประเภทกิจกรรม ซึ่งจากการคัดเลือกดังกล่าว มีหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ประจำปี ๒๕๕๘ จำนวน ๔ หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านปรกเจริญ บ้านหนองมะค่า บ้านเขาดิน และบ้านหนองสะเดาบน

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องในส่วนของงานวิจัยในประเทศ จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญของแนวคิดของนักวิจัยไว้ ดังนี้

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักพุทธธรรม เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

พระมหาศุภกิจ สุภกิจฺโจ ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร พบว่า มีการวางแนวทางงานที่ปฏิบัติ กำหนดเป้าหมายด้วยกัน การให้ศึกษาต่อสำรวจความต้องการก่อนแล้วจัดพัฒนาให้ตรงกับความต้องการ ส่งบุคลากรไปอบรม ฝึกร่างกายให้เข้มแข็งกับการทำงาน การยึดมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ การพัฒนาจิตเพื่อให้มีคุณภาพที่ดี มองโลกในแง่ดี คิดเป็นบวกต่อองค์กร มีจิตสาธารณะ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงนำไปสู่การประยุกต์งานต่อยอดความรู้ใหม่ ส่วนกลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร และการประยุกต์หลักภาวนา ๔ ในการกำหนดกลยุทธ์ อยู่ในระดับมาก เห็นได้ว่า (๑) กลยุทธ์ที่ ๑ การพัฒนากาย ต้องรู้อยู่ รู้กิน รู้ปฏิบัติ แต่งกายให้เหมาะสม อยู่ร่วมกันเรียนรู้ด้วยกัน อยู่แบบพอเพียง ตรวจสุขภาพร่างกาย การทำให้ร่างกายเติบโตแข็งแรง ออกกำลังกาย เล่นกีฬา มีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวของกายทุก ๆ ขณะ ฝึกความอดทน เป็นคนตรงต่อเวลา บุคลากรในองค์กรมีการพัฒนาปรับปรุงการเรียนรู้อยู่สม่ำเสมอ จากการทำงาน จากประสบการณ์ และจากปัญหา (๒) กลยุทธ์ที่ ๒ การพัฒนาศีล พัฒนาให้มีระเบียบวินัย ทำให้คนมีศีล ให้รู้ว่า “อะไรเหมาะอะไรควร” มีเป้าหมายเดินไปสู่ทิศทางเดียวกัน มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานอย่างเต็มที่ และเต็มความสามารถทำงานด้วยความซื่อสัตย์ เสียสละต่อประโยชน์ส่วนรวม รับฟังแสดงความคิดเห็นที่ถูกต้อง (๓) กลยุทธ์ที่ ๓ การพัฒนาจิต บุคลากรมีจิตบริการ มีจิตสาธารณะ และมีมนุษยสัมพันธ์ดี พอใจในอาชีพของตน ตั้งใจทำงานตามแผนที่กำหนดไว้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ปฏิบัติหน้าที่โดยความตั้งใจ และอดทนต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีสมาธิในการปฏิบัติงานเป็นประจำ มีการบูรณาการหลักธรรมไปใช้ในการติดตามงาน และ (๔) กลยุทธ์ที่ ๔ การพัฒนาปัญญา ต้อง “คิดเป็น ทำเป็น” เรียนรู้โดยการปฏิบัติงาน สร้างความเข้าใจว่ามีทิศทางในการดำเนินงานอย่างไร แล้วมากำหนดเป็นวิสัยทัศน์ขององค์กรเป็นปรัชญาที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ มีการเพิ่มศักยภาพการทำงานคิดเป็นขบวนการปฏิบัติหน้าที่โดยความละเอียดรอบคอบสามารถแก้ไขโดยใช้หลักการใช้เหตุผล มีการฝึกทักษะมาใช้ในการพัฒนาสติปัญญาก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาได้[๒๔๖]

---

[๒๔๖]พระมหาศุภกิจ สุภกิจฺโจ, “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

พระปลัดสมบัติ จิติญาโณ ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ตามแนวพุทธธรรมในโรงเรียนจังหวัดนครสวรรค์” จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีการนำหลักธรรมไปปฏิบัติได้จริงในการจัดการความรู้ในโรงเรียนจังหวัดนครสวรรค์ ต่อการสร้างความรู้สู่องค์กรต่าง ๆ เช่น หลัก สุ. การรับฟัง จิ. จินตนาการ ปุ. ปุจฉา ลิ.เขียน หลักการสังคายนา การวิเคราะห์และคัดแยกความรู้เป็นกลุ่มประเด็นให้ง่ายต่อการเข้าถึงอย่างมีขั้นตอน การประมวลและกลั่นกรองความรู้ หลัก สี่ ส. การเผยแผ่ แนะนำ สั่งสอน อบรมบุคลากร ชี้แจง ชวนใจ แกล้วกล้า ร่าเริง หลักกาลามสูตร ๑๐ อย่าเพิ่งเชื่อเพราะการฟังตาม ๆ กันมา อย่าเพิ่งเชื่อเพราะถือว่าเป็นของเก่า เล่าสืบ ๆ อย่าเพิ่งเชื่อเพราะเป็นข่าวเล่าลือ อย่าเพิ่งเชื่อเพราะอ้างคัมภีร์หรือตำรา อย่าเพิ่งเชื่อเพราะคิดเดาเอาเองว่ามันเป็นเหตุเป็นผลกัน อย่าเพิ่งเชื่อเพราะการคิดคาดคะเนหรืออนุมานเอา อย่าเพิ่งเชื่อเพราะคิดเอาตามอาการที่ปรากฏ อย่าเพิ่งเชื่อเพราะเห็นว่าตรงกับความเห็นของตนอย่าเพิ่งเชื่อเพราะเห็นว่าผู้พูดควรเชื่อได้ อย่าเพิ่งเชื่อเพราะเห็นว่าผู้พูดเป็นครูของเรา ความระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้บริหารที่จะต้องพัฒนาตนพัฒนาคน และพัฒนางานให้เกิดประสิทธิภาพในทางรูปธรรมมากที่สุด[๒๔๗]

พระครูวิจิตรธรรมานุรักษ์ (สมจิตร ยสปาโล) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒” จากผล การวิจัยพบว่า (๑) สภาพปัญหาทั่วไปของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ พบว่า การพัฒนาชุมชนไม่มีการพัฒนาไปตามแนวทางที่คณะสงฆ์วางไว้คงเนื่องมาจากสาเหตุใหญ่ คือ ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนต้องปรับเปลี่ยนไปจากเดิมมาก แต่เดิมคนสามารถดำรงชีวิตประจำวันไปโดยไม่ต้องเร่งรีบ แข่งขัน ค่าครองชีพยังไม่สูง เทคโนโลยี ยังไม่เข้าถึง คนยังใกล้ชิดกับวัฒนธรรม ตามบรรพบุรุษที่เป็นแบบอย่างไว้ แต่ปัจจุบันคนในทุกชุมชนต้องเอาเวลาไปให้กับการประกอบอาชีพ ให้ความสำคัญการให้การศึกษาบุตรหลานเพื่อความอยู่รอดจึงทำให้ไม่สนใจที่จะมาร่วมกิจกรรมตามหลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ในทุก ๆ ด้าน ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา (๒) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชน พบว่า การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้ โดยประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินงานเอง โดยจะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ ๑) การพัฒนาด้านวัตถุ คือ การสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดมีหรือเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เห็นโดยแจ้งชัด เช่น การส่งเสริมด้านการผลิตผล การส่งเสริมระบบขนส่ง การคมนาคม การชลประทาน และด้านอื่น ๆ ๒) การ พัฒนาด้านจิตใจ คือ การสร้างความเจริญ โดยมุ่งจะให้การศึกษาอบรมประชาชน ซึ่งรวมทั้งการให้การศึกษาในระบบโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการและการศึกษานอกระบบโรงเรียน และ (๓) แนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ พบว่า ๑) ด้านศีล พระสงฆ์สนับสนุนให้ประชาชนลด ละ เลิก อบายมุขพระสงฆ์ส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีลเป็นประจำพระสงฆ์ส่งเสริมให้ประชาชนเคารพกันตามสิทธิของบ้านเมืองอบรมศีลธรรมจริยธรรมให้แก่ประชาชน เยาวชนและ

---

[๒๔๗]พระปลัดสมบัติ จิติญาโณ, “การจัดการความรู้ตามแนวพุทธธรรมในโรงเรียนจังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

นักเรียนจัดทำโครงการต้นไม้พูดได้ เช่น สุภาษิตสอนใจ ปริศนาธรรมและคติธรรมนำไปติดไว้ที่ต้นไม้ในวัด ๒) ด้านสมาธิ มีการสอนให้ประชาชนได้มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจให้สงบ เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรมเพื่อทำจิตใจให้มีสมาธิ มีการชักนำให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรมมี การเทศนา อบรม บรรยาย เสริมความรู้เรื่องการปฏิบัติธรรม แก่ประชาชนในชุมชน อบรมหลักธรรมเพื่อส่งเสริมการเจริญสติในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชน ๓) ด้านปัญญา พระสงฆ์ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมพระสงฆ์จัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนพระสงฆ์อบรมคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ประชาชนมีการส่งพระภิกษุ สามเณรไปสอนนักเรียน นักศึกษาในสถานศึกษาจัดตั้งที่อ่านหนังสือพิมพ์และห้องสมุดภายในวัดสำหรับบริการแก่ประชาชนในชุมชน[๒๔๘]

พระครูนิวิฐศีลขันธ์ (ณรงค์ จิตวฑฺฒโน) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านศีลจะเน้นไปที่การประพฤติดี ประพฤติชอบ ถูกต้องตามกฎระเบียบ ตามท่วงทำนองคลองธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงามทั้งทางกาย ทางวาจา ไม่เป็นการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน โดยเน้นพัฒนาตามหลักศีล ๕ โดยในข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี จะต้องงดเว้นจากการเบียดเบียน การมุ่งร้ายทำลาย กัน ข้อที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณีคือ การเคารพในทรัพย์สินหรือทรัพยากรของผู้อื่น ข้อที่ ๓ กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณีการเคารพในคู่ครองของผู้อื่น ข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี จะต้องไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียดและไม่พูดเพ้อเจ้อและสุดท้ายข้อที่ ๕ สุราเมรยะ มัชชะปมาทัฏฐานา เวรมณี คือการจะประพฤติปฏิบัติกิจการงานใดก็ตาม ขอให้ทำด้วยความมีสติ ไม่ประมาท เลินเล่อ (๒) การพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านสมาธิ ถือเป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจเพื่อส่งผลไปสู่การพัฒนาด้านศีลและปัญญาโดยฝึกให้สามารถบังคับจิตใจของตนไว้ได้ในสภาพที่จะใช้มันให้เป็นประโยชน์หรือให้เกิดประโยชน์มากที่สุดตามที่ตนต้องการ บังคับให้อยู่ในลักษณะที่พร้อม มีสมรรถภาพถึงที่สุดในการปฏิบัติหน้าที่ทางจิต ทั้งนี้ต้องอาศัยความเพียร ความพอใจ มีใจจดจ่อรอบคอบ ใคร่ครวญและก้าวข้ามนิวรณ์ทั้ง ๕ ทั้งกามฉันท์ พยาบาทความหดหู่ ความฟุ้งซ่าน และความลังเลสงสัย เพื่อยกระดับจิตใจให้มีคุณภาพสูงขึ้น มีสมรรถภาพมากขึ้น และมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น ทั้งนี้สิ่งที่เห็นผลชัดที่สุดในการพัฒนาทุนมนุษย์ด้านนี้ก็คือการใช้หลักสติปัฏฐาน ๔ มามีส่วนสนับสนุน และ (๓) การพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านปัญญา เป็นการพัฒนาทุนมนุษย์ในขั้นสูงสุดและมีความสำคัญสูงสุดโดยเน้นการฝึกฝนอบรมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการคิดดี คิดชอบโดยอาศัยหลักปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการที่ต้องมีกัลยามิตรและสิ่งแวดล้อมที่ดีมาเอื้ออำนวย ขณะเดียวกันก็ต้องพัฒนาตามหลักพรหมวิหารธรรมโดยการฝึกจิตให้เกิดความเมตตา เกิดความกรุณา เกิดมุทิตา และเกิดอุเบกขา ซึ่งถือเป็นจิตที่บริสุทธิ์สะอาด จิตที่คิดถึงประโยชน์คนอื่น ประโยชน์องค์กร และประโยชน์เพื่อส่วนรวม[๒๔๙]

---

[๒๔๘]พระครูวิจิตรธรรมานุรักษ์ (สมจิตร ยสปาโล), “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๒๔๙]พระครูนิวิฐศีลขันธ์ (ณรงค์ จิตวฑฺฒโน), “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

คติยา อายุยืน ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะบุคคลตามหลักพุทธธรรมของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน” จากผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรตามหลักพุทธธรรมของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน ได้แก่ (๑) ด้านอธิศีลสิกขา พบว่า บุคลากรสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน มีพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ต่อการปฏิบัติงานมากที่สุด โดยมีแนวทางได้แก่ การจัดแผนการประเมินตนเองเป็นระยะ ๆ จัดโครงการปลูกจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ จัดทำแผนการกำกับดูแล ด้านระเบียบวินัย โครงการปรับปรุงกระบวนการฝึกอบรมตามหลักพระพุทธศาสนา การจัดทำแผนการพัฒนาพฤติกรรมรายบุคคล การส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่มีแต่งกายที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติหน้าที่ และส่งเสริมให้บุคลากรสามารถใช้คำพูดอ่อนหวานได้ในขณะปฏิบัติหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ (๒) ด้านอธิจิตสิกขา พบว่า บุคลากรสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอน พัฒนาสภาวะอารมณ์ โดยมีแนวทาง ได้แก่ การจัดโครงการฝึกอบรมจิตประจำปี การส่งเสริมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดทำตารางประเมินอารมณ์ของตนเองอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมการศึกษามหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา การจัดทำแผนการพัฒนาบุคลากรด้าน EQ ทุกระดับสายงาน และการส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมะเพื่อการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการบริการ และ (๓) ด้านอธิปัญญาสิกขา พบว่า บุคลากรสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน มีความรู้รอบต่อการบริการ โดยมีแนวทาง ได้แก่ การจัดการสัมมนาด้านการบริการระกับหน่วยงานภายในและระดับภายนอก การจัดการทำแผนประเมินด้านการบริการนอก-ในพื้นที่เป้าหมาย การ จัดโครงการอบรมหลักสูตรนักการบริการฝึกหัด การขยายฐานข้อมูลเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาค ๑๑ และการสร้างเครือข่ายการบริการในพื้นที่เป้าหมายแบบครบวงจร[๒๕๐]

ณัฐชนันตร์ อยู่สีมารักษ์ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานศึกษาของรัฐสังกัดกรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พบว่า องค์กรทุกองค์กรต้องมีการพัฒนาบุคลากร เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะ พฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญาที่จะสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์กร ตลอดจนให้บุคลากรตระหนักในคุณค่าของตนเองที่มีต่อองค์กร และการสร้างขวัญกำลังใจให้กับบุคลากร สร้างความก้าวหน้าในตำแหน่งงาน ช่วยนำพาองค์กรให้สามารถบรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับรูปแบบการพัฒนา พบว่า ข้าราชครูจะมีความรู้ดีจะต้องใช้ทั้งหลักปรัชญา ศาสตร์และศิลป์ที่ผนวกกับองค์ความรู้ในทางพุทธศาสนา ด้านสมาธิ พบว่า การพัฒนาสมาธิเพื่อการเป็นผู้มีจิตใจที่ดีเป็นต้นแบบที่ดีให้กับสังคม มีจิตใจที่มั่นคง มีอารมณ์คงที่ มีอุดมการณ์ และมีจิตวิญญาณความเป็นครู และด้านปัญญา พบว่า การพัฒนาบทบาทในการทำหน้าที่ความเป็นครูให้สมบูรณ์แบบโดยเฉพาะองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษา และเกิดจากประสบการณ์ผ่านการทำงาน บวกกับจิตวิญญาณในแง่บวกที่มองเพื่อร่วมสายอาชีพเดียวกัน[๒๕๑]

---

[๒๕๐]คติยา อายุยืน, “กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะบุคคลตามหลักพุทธธรรมของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๒๕๑]ณัฐชนันตร์ อยู่สีมารักษ์, “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานศึกษาของรัฐสังกัดกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ดาบตำรวจไทยมณี ไชยฤทธิ์ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนตามหลักพุทธธรรมเพื่อสนับสนุนการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) สภาพปัญหาการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดน พบว่า แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม ๑ สภาพปัญหาทางกาย พบว่า ความไม่พร้อมและขาดความสมดุลทางด้านร่างกายจึงไม่สามารถที่จะปฏิบัติงานได้ในท้องถิ่นทุรกันดาร กลุ่ม ๒ สภาพปัญหาทางศีลธรรม เพราะพื้นฐานการปฏิบัติไม่เหมือนกันและขาดการปรับตัวและพฤติกรรมให้เหมาะสมกับพื้นที่ กลุ่ม ๓ สภาพปัญหาทางจิตใจ จะขาดความมั่นใจต่อการปฏิบัติหน้าที่รวมทั้งขาดความตื่นตัว และกลุ่ม ๔ สภาพปัญหาทางปัญญา ขาดการปรับตัว ทักษะและประสบการณ์ (๒) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนตามหลักพุทธธรรมเพื่อสนับสนุนการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน พบว่ารูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนตามหลักภาวนามุ่งไปสู่การวางรากฐานด้านกาย ด้านศีล ด้านจิต และด้านปัญญามีผลต่อการปรับเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนไปสู่กองกำลังกึ่งทหารมีความสามารถป้องกันชายแดน เพราะส่วนใหญ่การทำหน้าที่จะอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดน มีความสามารถปราบปรามอาชญากรรมริมแนวตะเข็บชายแดน และมีความสามารถช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่ความมั่นคง ส่วนผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณพบว่า ด้านการพัฒนาศักยภาพด้านกาย การพัฒนาศักยภาพด้านศีลธรรม การพัฒนาศักยภาพด้านจิต การพัฒนาศักยภาพด้านปัญญา พบว่า เจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนมีความคิดเห็นต่อรูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนตามหลักพุทธธรรมเพื่อสนับสนุนการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าด้านความซื่อสัตย์ สุจริต อยู่ในระดับมากที่สุด และ (๓) รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนตามหลักพุทธธรรมเพื่อสนับสนุนการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน พบว่า ด้านกายจะต้องมีการฝึกฝนการรับรู้ทางอายตนะทั้ง ๖ ประการ การดูแลระบบของธาตุ การตรวจสอบร่างกายทุก ๆ เดือน และการทดสอบสมรรถนะทางด้านร่างกาย ให้เกิดความพร้อมต่อสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ด้านศีลธรรม พยายามที่มุ่งส่งเสริมความพร้อมทาง ด้านการรักษากฎ กติกา กฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย ความเป็นจรรยาบรรณ ค่านิยมที่ดีงามในความเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดน การปรับเปลี่ยนทัศนคติ การส่งเสริมการปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง ด้านจิต พบว่า การฝึกฝนอบรมกรรมฐานทางพระพุทธศาสนาสามารถจะปรับเปลี่ยนจิตใจให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี และความมั่นคงทางอุดมการณ์ที่หนักแน่น การฝึกสมาธิทำให้เกิดคุณภาพทางจิต เมื่อจิตมีความหนักแน่น มีความมั่นคงในกุศลธรรมทั้งหลายไม่ก่อเกิดความชั่วร้ายในจิตใจ และด้านปัญญา มุ่งส่งเสริมให้กับเจ้าหน้าที่ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก การรู้จักการแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะ หรือรู้จักแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้านั่นเอง ลักษณะทางการพัฒนาศักยภาพมิได้เกิดขึ้นโดยความรู้สึกนึกคิดแต่จะต้องอาศัยการการศึกษาอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นการศึกษาตามหลักวิชาการ และการศึกษาทางประสบการณ์ที่เกิดขึ้นหรืออาจจะจัดโครงการตามหลักสูตรฝึก ฝึกอบรมศักยภาพในแต่ละปีมีการทบทวนองค์ความรู้ตลอดเวลารวมทั้งการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้นอกระบบหรือการเรียนรู้ในเชิงของพื้นที่เป้าหมาย[๒๕๒]

---

[๒๕๒]ดาบตำรวจไทยมณี ไชยฤทธิ์, “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนตามหลักพุทธธรรมเพื่อสนับสนุนการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ดาบตำรวจไพวัลย์ พรหมนา ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารงานตามหลักพุทธธรรมของสถานีตำรวจเพื่อประชาชน” จากผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของการให้บริการประสบปัญหาด้วยอัตรากำลังไม่เพียงพอ จึงทำให้การให้บริการไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน และด้วยบุคลิกภาพที่ไม่พร้อมให้บริการของเจ้าหน้าที่ตำรวจและสภาพแวดล้อม ด้วยความไม่พร้อมทั้งสถานที่และเทคโนโลยี ขาดประสิทธิภาพการบริหารที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ขาดความหน้าเชื่อถือต่อการเลือกปฏิบัติด้วยความยุติธรรมทางอาญา ทำให้สภาพปัญหา ไม่ได้รับการแก้ไขตามความคาดหวังของประชาชน ที่ต้องการให้เจ้าหน้าที่ตำรวจออกตรวจตรา เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาของการจราจรก็เป็นส่วนต่อการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ขาดการเชื่อมโยงสภาพที่แท้จริง เพื่อเตรียมการพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารงานสถานีตำรวจเพื่อประชาชนตามหลักพุทธธรรม ได้แนวทางการพัฒนาการบริหารสถานีตำรวจเพื่อประชาชน งานด้านบริหารและการบริการประยุกต์ใช้กับหลักสังคหวัตถุ การอำนวยความยุติธรรมทางอาญาประยุกต์ใช้กับอคติ ๔ การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินประยุกต์ใช้กับหลักฆราวาสธรรม การควบคุมและจัดการจราจรประยุกต์ใช้กับหลักสาราณียธรรม และการบริหารและพัฒนาบุคคลประยุกต์ใช้กับหลักสัปปุริสธรรมซึ่งผู้บริหารระดับสูงของสถานีตำรวจเพื่อประชาชน ควรจะมีวิสัยทัศน์การวางแผนแนวทางปฏิบัติตามแผนงาน ขั้นตอน และกระบวน การทำงานได้จากแผน กำหนดทิศทางการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานีตำรวจ[๒๕๓]

พลตรีณรัฐ สวาสดิ์รัตน์ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทหารพรานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามหลักพุทธธรรม” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) ด้านพฤติกรรม พบว่า ปัญหานั้นเกิดจากการอบรมสั่งสอนที่มีพื้นฐานมาจากครอบครัวและสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบ ธรรมเนียมประเพณีที่ตนยึดมั่นนับถือเป็นความถูกต้องในท้องถิ่นหนึ่งแต่อาจผิดในอีกท้องถิ่นหนึ่งได้ ซึ่งอาจจะรู้ตัวหรืออาจจะเป็นการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ได้ เช่น บางครั้งอาสาสมัครทหารพรานจับต้องสุนัขแต่ยังไม่ได้ล้างมือ แล้วไปถูกตัวของผู้นับถือศาสนาอิสลามก็อาจเป็นพฤติกรรมที่ไม่งามในความรู้สึกของมุสลิม ผู้บังคับบัญชาต้องให้ความรู้ ให้การอบรมในขนบธรรมเนียมประเพณีก่อนลงปฏิบัติหน้าที่ (๒) ด้านจิตใจ พบว่า เป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อน ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดจากปัญหาครอบครัว ส่วนปัญหาจากตนเองและเพื่อนร่วมงานเป็นปัญหารองลงไป การแก้ปัญหาอยู่ที่การยอมรับในการบังคับบัญชา การให้เหตุผล ความซื่อสัตย์ จงรักภักดี ความเคารพศรัทธา และ (๓) ด้านปัญญา พบว่า การศึกษาอบรมเป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องทำก่อนที่จะส่งอาสาสมัครทหารพรานเข้าปฏิบัติงานในพื้นที่ ปัญหา อุปสรรคของการพัฒนาก็คือการให้ความรู้ก่อนการปฏิบัติงานมีน้อยเกินไป ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาในภายหลัง[๒๕๔]

---

[๒๕๓] ดาบตำรวจไพวัลย์ พรหมนา, “การพัฒนาการบริหารงานตามหลักพุทธธรรมของสถานีตำรวจเพื่อประชาชน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๒๕๔] พลตรีณรัฐ สวาสดิ์รัตน์, “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทหารพรานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามหลักพุทธธรรม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

พัฒนสรณ์ เกียรติฐิติคุณ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า การนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร รูปแบบ Big.CAMP Model ดังนี้ (๑) ศีล B = Behavior หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา ใจ ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายการจัดระเบียบเมือง ให้ทุกคนสามารถใช้ที่สาธารณะร่วมกันอย่างปลอดภัย โดยการควบคุมภายในตนของเจ้าหน้าที่ (Internal) เช่น การส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่เทศกิจมีหลักสูตรการเข้าร่วมการอบรมคุณธรรมร่วมกับ มจร. และในการปฏิบัติตนกับบุคคลทั่ว ๆ ไป (General) (๒) ขันติ C = Control หมายถึง อดทนต่อความยากลำบากในการออกปฏิบัติงาน อดทนต่อความตรากตรำของสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน และอดกลั้นต่อความไม่เข้าใจของผู้ค้าและประชาชน (๓) เมตตา A = Action หมายถึง การกระทำที่แสดงออกถึงการให้ความช่วยเหลือ ปรารถนาดี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล เช่น การช่วยจัดจราจรช่วงเช้า-เย็น โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของประชาชน (๔) ปิยวาจา M = Morality หมายถึง การพูดจาสุภาพอ่อนน้อม จริงใจ แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ สร้างมนุษย์สัมพันธ์กับผู้พบเห็นด้วยความยิ้มแย้ม มีอัธยาศัยดี สามารถประชาสัมพันธ์แนะนำเส้นทาง และสถานที่สำคัญต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชนผู้สัญจรไปมา ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจประดุจญาติมิตร มีความรอบรู้วัฒนธรรมในพื้นที่ และ ๕) อัตถจริยา P = Public Mind หมายถึง จิตอาสา ความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ ขวนขวายต้องการช่วยเหลือ โดยการจัดเวรออกตรวจเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอเพื่อคอยสอดส่องดูแลความปลอดภัยให้แก่ประชาชน[๒๕๕]

พันตำรวจโทปราโมทย์ จันทร์บุญแก้ว ได้วิจัยเรื่อง “พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ” จากผลการวิจัยพบว่า พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารตามแนวไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาชนผู้รับบริการมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานอย่างมากจากการที่ผู้วิจัยได้นำหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นพุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารตามแนวไตรสิกขา ซึ่งมีแนวทางในการปฏิบัติ คือ การฝึกหัดตนเอง ทั้งทางด้านกาย วาจา ใจ ให้เป็นผู้มีศีล การฝึกฝนตนเองให้มีความตั้งมั่นอยู่ในการปฏิบัติหน้าที่ นำหลักเมตตามาใช้ในการบริการ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี สร้างบรรยากาศที่ดีของ การทำงาน นำหลักทักษะของการฟัง และการสื่อสารทีดี มาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ ร่วมทั้งการเพิ่มขีดความสามารถในการใฝ่เรียนรู้เพื่อสร้างปัญญาให้กับตนเองโดยการจัดการฝึกอบรมโดยวิทยากรที่มีความรู้ความชำนาญ จัดโครงการเข้าวัดปฏิบัติธรรมเพื่อรักษาศีล และทำสมาธิ[๒๕๖]

---

[๒๕๕] พัฒนสรณ์ เกียรติฐิติคุณ, “รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๒๕๖] พันตำรวจโทปราโมทย์ จันทร์บุญแก้ว, “พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

วันทนา เนาว์วัน ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓ นั้น ในส่วนของการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน พบว่า อันดับแรกหลักธรรมด้านหลักปาปณิกธรรม ๓ ในด้านจักขุมา ด้านวิธุโร และด้านนิสสยสัมปันโน รองลงมาคือสังฆโสภณสูตร ด้านวิสารโท ด้านวินีโต ด้านวิยัตโต ด้านธัมมานุธัมมปฏิปันโน และด้านพหูสุโต อันดับที่สามคือคุณธรรมอนาถบิณฑิกะเศรษฐี การมีความซื่อสัตย์ สุจริต และขยันสติปัญญาเป็นเลิศ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และด้านความเสียสละ และภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตก ได้แก่ ด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง การให้อิสรภาพในการทำงาน การกระตุ้นให้มีเจตคติที่ดีในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การเป็นแบบอย่างสันติภาพและสิทธิมนุษยชนและต้องการให้ผู้นำ มีความยุติธรรมเสมอภาคในการปฏิบัติงาน ต้องมีความกล้าหาญในการเปลี่ยนแปลง โดยนำมาซึ่งจริยธรรม การเปลี่ยนแปลงอย่างมีนวัตกรรมเพื่อความเหนือกว่าภายใต้การยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ของโรงเรียน อันนำมาซึ่งความอยู่รอด รวมทั้งนอกจากนี้ผู้นำต้องรู้จักใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองด้วย[๒๕๗]

ว่าที่ร้อยตรีหญิงสุทธญาณ์ โอบอ้อม ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา มีแนวทางการพัฒนาบุคลากรโดยบูรณาการกับหลักไตรสิกขา คือ (๑) การพัฒนาบุคลากรด้านการศึกษากับไตรสิกขา กล่าวคือ ศีล เป็นคุณเครื่องแห่งการเตรียมตน สมาธิเป็นคุณเครื่องแห่งการเตรียมใจ ในการศึกษาเรียนรู้ และปัญญาเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการศึกษา (๒) การพัฒนาบุคลากรด้านการฝึกอบรมกับไตรสิกขา กล่าวคือ ศีล จะเป็นตัวขัดเกลาพฤติกรรม หล่อหลอมพฤติกรรมบุคลากรในองค์กรให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เพราะการทำงานในองค์กร บุคลากรจะต้องมีจุดมุ่งหมายในการทำงานเช่นเดียวกัน ศีลจะเป็นเครื่องช่วยสร้างหลักเกณฑ์ควบคุมพฤติกรรม สร้างระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นแก่บุคลากรในองค์กร สมาธิ เป็นเครื่องมือสำหรับยกระดับจิตปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคลากรให้ตรงกันกล่าวคือ มีทัศนะในการทำงานที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อได้รับการอบรมด้วยศีลและสมาธิแล้วก็จะสามารถปฏิบัติภาพงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นคือปัญญา และ (๓) การพัฒนาบุคลากรด้านการพัฒนากับไตรสิกขา กล่าวคือ ศีล เป็นเครื่องมือที่สร้างความเป็นมืออาชีพในการทำงานได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อบุคลากรมีศีลกำกับแล้วจะทำให้รู้หน้าที่เข้าใจบทบาทในการทำงานของตนเป็นอย่างดี สมาธิ เป็นตัวเสริมสร้างให้เกิดจิตสาธารณะ ความคิดที่เป็นระบบอุทิศตนเพื่อผลสำเร็จของงานอย่างแท้จริง เป็นสมาธิขั้นนักบริหารอันจะนำไปสู่ปัญญาชั้นสูงกล่าวคือมีวิสัยทัศน์ มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน[๒๕๘]

---

[๒๕๗]วันทนา เนาว์วัน, “การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๒๕๘]ว่าที่ร้อยตรีหญิงสุทธญาณ์ โอบอ้อม, “การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

อนุวัต กระสังข์ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม” จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม ได้แก่ (๑) ด้านการฝึกอบรม (ศีล) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยมตามหลักไตรสิกขา ซึ่งโดยภาพรวมมีสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก นักเรียน ครู อาจารย์ และนักวิชาการ ที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานโดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่หมู่คณะ และปฏิบัติตามกฎระเบียบของศูนย์การเรียนชุมชนอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เพราะว่า ศีล หมายถึง วินัย กฎระเบียบ หลักการประพฤติปฏิบัติและเป็นฐานของการพัฒนาชีวิตคือรู้จักจัดระเบียบความเป็นอยู่กิจกรรมกิจการและสิ่งแวดล้อมให้เอื้อโอกาสแก่การพัฒนาชีวิต มีพฤติกรรมที่ถูกต้องในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมด้วยการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนร่วมงานอย่างเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกันมีระเบียบวินัยในการทำงาน เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนางานให้มีคุณภาพ และเพื่อเป็นกรอบแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยโดยการนำหลักธรรมะทางพุทธศาสนาคือศีล เพราะศีลนั้นเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งในการพัฒนาบุคคล (๒) ด้านการศึกษา (สมาธิ) พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีการพัฒนาในขั้นสมาธิส่วนมาก มีความตั้งใจอดทนต่อการปฏิบัติหน้าที่ มีความมุ่งมั่นต่อการพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมาย และมีความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ เนื่องจากว่า สมาธินั้นเป็นกระบวนการพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิตทั้งในด้านคุณธรรมเพื่อให้เกิดความ เมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติเพราะว่าการทำงานต้องมีความมุ่งมั่นและความอดทนที่จะทำให้ผลปฏิบัติงานมีคุณภาพและบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมย์ของตนเองรวมไปถึงองค์การ เพราะฉะนั้น ผู้บริหารนักเรียน ครู อาจารย์และเจ้าหน้าที่ ส่วนใหญ่จึงตระหนักในความสำคัญในด้านนี้ เพียรระวังตั้งสมาธิเมื่อต้องปฏิบัติภารกิจที่อาจเกิดความเสียหาย เพราะฉะนั้น การพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพต้องฝึกการพัฒนาด้านจิตใจเพื่อให้เกิดสมาธิ และ (๓) ด้านการพัฒนา (ปัญญา) พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจาก นักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีการพัฒนาในขั้นปัญญาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการใช้หลักเหตุผลในการปฏิบัติหน้าที่ มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และมีการแก้ไขปัญหาโดยพิจารณาอย่างรอบคอบ เนื่องจากปัญญาเป็นกระบวนการหนึ่งของการฝึกอบรมทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องและสมบูรณ์รู้จักดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุผล รู้จักวินิจฉัย คิดเป็น แก้ปัญหาเป็นเพราะว่าความเชื่อในหลักเหตุผลดังกล่าวถือเป็นความเชื่อพื้นฐานของพระพุทธศาสนา สังเกตได้จากพุทธศาสนาสุภาษิตได้กล่าวไว้ เช่น กัมมุนา วัตตติ โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม เป็นต้น ตัวอย่างของกฎแห่งกรรมของพระพุทธศาสนา เช่น ผู้ที่มีโทสะรุนแรง มักจะได้รับความเดือดร้อนใจอยู่เสมอ คนที่ขาดสติมักจะทำงานไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะฉะนั้น ผู้บริหารนักเรียนครูอาจารย์และเจ้าหน้าที่จึงได้ตระหนักถึงความสำคัญในหลักเหตุผล[๒๕๙]

---

[๒๕๙]อนุวัต กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

วิชญาภา เมธีวรฉัตร ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง ๒” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) สภาพทั่วไปของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สายวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง ๒ มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรพัฒนางานของตนเองตามลักษณะ ๕ ด้านคือ ด้านบุคลิกภาพ ด้านวิชาการ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ ด้านความคิดสร้างสรรค์ (๒) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง ๒ ด้านศีล ได้ส่งเสริมให้บุคลากรมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานอย่างเต็มที่มีการจัดอบรมถือศีลและปฏิบัติธรรมประจำปีการฝึกอบรมขั้นศีล คือ ฝึกกายวาจา ขั้นสมาธิ คือ ฝึกจิตใจ ขั้นปัญญา คือ ฝึกองค์ความรู้ในการพัฒนาด้านสมาธิ มีการส่งเสริมให้บุคลากรทำสมาธิให้จิตใจมีความสงบสุขก่อนปฏิบัติงานอยู่เสมอด้านปัญญาสนับสนุนให้บุคลากรปฏิบัติงาน โดยใช้หลักความเห็นชอบ และคิดชอบในการทำงาน และ (๓) รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง ๒ พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านศีล (B = Behavior) การพัฒนาเน้นไปที่การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านศีลก่อให้เกิดทักษะ และมีบุคลิกภาพที่ดี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านสมาธิ หรือ การพัฒนาจิตใจ (M = Mind) การพัฒนาทรัพยากรด้านสมาธิยังก่อให้เกิด เจตคติที่ดีในการทำงานการพัฒนาด้านปัญญา หรือ การพัฒนาด้านความรู้ (W = Wisdom)เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในขั้นสูงสุดและมีความสำคัญสูงสุด ปัญญา นำมาใช้กับความรู้ทางวิชาการ และความคิดสร้างสรรค์ เพราะต้องให้เกิดความรับรู้ และต้องมีความคิดสร้างสรรค์จะได้รูปแบบจากการสังเคราะห์ (Synthesis Model) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ Buddhist Human Resource Development คือ BHRD = BMW[๒๖๐]

เสน่ห์ ใจสิทธิ์ ได้วิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” จากผลการวิจัยพบว่า ความเข้าใจและการประชาสัมพันธ์ถึงกิจกรรมการจัดการประชุม การประชาพิจารณ์ การทำประชาคมหมู่บ้าน และการสื่อสารในรูปแบบอื่น ๆ (การประชุมบ่อยๆ) จะทำให้ประชาชนทราบถึงกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมกันให้ความร่วมมือในระดับที่น่าพอใจ (ความพร้อมเพรียง) เพื่อให้เกิดความเข้าใจระดับการลงพื้นที่จนสามารถทราบปัญหาและความต้องการของประชาชน (ความเข้าใจชุมชน) และความมีใจเป็นกลาง (อุเบกขา) ที่ทำให้เห็นถึงแนวคิดของความเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากขึ้นต่อการสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งองค์กรในชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการวางแนวทางสำหรับวางรากฐานให้กับประชาชนได้มีความรู้และมีส่วนร่วมต่อกระบวนการกำหนดนโยบายตั้งแต่เริ่มต้นอันประกอบด้วย การร่วมคิดนโยบาย การร่วมใจต่อนโยบาย การร่วมทำตามนโยบาย การร่วมแรงตามนโยบาย การร่วมทุนตามนโยบาย การร่วมรับผลประโยชน์อย่างเหมาะสม การร่วมดูแลรักษานโยบาย และการร่วมเป็นเจ้าของนโยบาย[๒๖๑]

---

[๒๖๐]วิชญาภา เมธีวรฉัตร, “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง ๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๒๖๑]เสน่ห์ ใจสิทธิ์, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

อัจฉรา หล่อตระกูล ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยของรัฐ” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่นำเสนอในงานวิจัยนี้คือ การพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยด้วยไตรสิกขา ได้แก่ (๑) ด้านศีล ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง ภาวะของผู้ที่มีหลักธรรมความประพฤติถูกต้อง มีความประพฤติดีทางกาย วาจาและสัมมาชีพ สามารถควบคุมตนเอง จัดระเบียบชีวิตของตนและการอยู่รวมกับผู้อื่นด้วยดี มีความรับผิดชอบต่อสังคมศีลเป็นการฝึกพฤติกรรมโดยมีวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึกแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยด้วยศีลนั้นเป็นการทำให้พนักงานมหาวิทยาลัยมีระเบียบวินัย อยู่ในกฎระเบียบ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักศึกษา เป็นคนมีศีล เริ่มต้นจากการรักษาศีล ๕ ทั้งกาย วาจา ใจ ศีลคือการฝึกให้ปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบวินัยของหน่วยงานสำรวมกาย วาจา ใจ หมายถึงการละเว้นสิ่งไม่พึงปฏิบัติ เช่น เมื่อรู้กฎระเบียบ ก็อย่าใช้ช่องโหว่ของระเบียบในการหาผลประโยชน์ ทั้งนี้การพัฒนาอาจทำได้โดยการเชิญวิทยากรหรือพระที่มีความรู้ความสามารถ บรรยายเรื่องศีล เรื่องธรรมะ (๒) ด้านสมาธิ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม ความแน่วแน่มั่นคงหนักแน่นของจิตใจ มีความเพียรพยายามในทางที่ดีงาม มีสติกำกับตัว ทำให้จิตมีคุณภาพ มุ่งเน้นที่ความตั้งมั่นแห่งจิต การทำใจให้สงบเพื่อให้จิตบริสุทธิ์ ไม่ฟุ้งซ่าน เป็นกลาง ปราศจากอคติ เป็นการฝึกทางด้านจิตใจ ฝึกด้านคุณธรรม ความมีจิตเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แนวทางการพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยด้วยสมาธิคือการตั้งมั่นในความดี ทั้งนี้ต้องพัฒนาด้วยศีลก่อน จึงจะทำให้มีจิตใจตั้งมั่นในการปฏิบัติความดี และทำงานดีขึ้น การทำงานตามหน้าที่ใด ๆ ก็ตาม หากขาดสมาธิ ความมุ่งมั่น ตั้งมั่น จดจ่อ อยู่ในสิ่งที่กำลังปฏิบัติอาจทำให้เกิดความผิดพลาดในกิจการงานที่ทำได้ และ (๓) ด้านปัญญา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งขั้นสูง การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความจริง มีความคิดเห็นแนวคิด ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมต่างๆที่ดีงามถูกต้อง คิดในทางเสียสละ หวังดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และทำการต่างๆด้วยปัญญา คือ รู้จักวางใจ วางท่าที และปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมแนวทางการพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยด้วยปัญญา คือ การรับการฝึกอบรมบ่อย ๆ พัฒนาด้วยการฝึกอบรมและตัวพนักงานเองก็ต้องให้ความสนใจใฝ่รู้ ค้นคว้า อ่าน จึงจะเกิดปัญญา ปัญญา แปลว่า ความรู้ การสร้างองค์ความรู้นั้น จะต้องใช้ความรู้ที่เป็นสิ่งซึ่งได้สั่งสมอบรมมา จากการศึกษาเล่าเรียน หรือการอ่าน การเข้ารับการอบรมบ่อยๆ เพื่อนำความรู้มาพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ[๒๖๒]

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “หลักพุทธธรรม” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

---

[๒๖๒] อัจฉรา หล่อตระกูล, “การพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยของรัฐ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ตารางที่ ๒.๒๑ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม

นักวิจัย	ผลการวิจัย
พระมหาศุภกิจ สุภกิจฺโจ (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร เป็นการพัฒนาตามหลักพุทธธรรม ประกอบด้วย ๔ กลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์ที่ ๑ การพัฒนากาย กลยุทธ์ที่ ๒ การพัฒนาศีล กลยุทธ์ที่ ๓ การพัฒนาจิต และกลยุทธ์ที่ ๔ การพัฒนาปัญญา
พระปลัดสมบัติ จิติญาโณ (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	การจัดการความรู้ตามแนวพุทธธรรมในโรงเรียนจังหวัดนครสวรรค์ เป็นการจัดการความรู้ตามหลักกาลามสูตร เพื่อระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้บริหารที่จะต้องพัฒนาตนพัฒนาคน และพัฒนางานให้เกิดประสิทธิภาพในทางรูปธรรมมากที่สุด
พระครูวิจิตรธรรมานุรักษ์ (สมจิตร ยสปาโล) (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ เป็นการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขา ทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา
พระครูนิวิฐศีลขันธ์ (ณรงค์ จิตวฑฺโน) (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	การพัฒนาทุนมนุษย์ในขั้นสูงสุดเน้นการฝึกฝนอบรมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการคิดดี คิดชอบโดยอาศัยหลักปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการที่ต้องมีกัลยามิตรและสิ่งแวดล้อมที่ดีมาเอื้ออำนวย ขณะเดียวกันก็ต้องฝึกจิตให้บริสุทธิ์สะอาด จิตที่คิดถึงประโยชน์คนอื่น ประโยชน์องค์กร และประโยชน์เพื่อส่วนรวม
คติยา อายุยืน (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรตามหลักพุทธธรรมของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน เป็นการบูรณาการหลักไตรสิกขาทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านอธิศีลสิกขา ด้านอธิจิตสิกขา ด้านอธิปัญญาสิกขา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน

ตารางที่ ๒.๒๑ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
ณัฐชนันตร์ อยู่สีมารักษ์ (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	การพัฒนาสมาธิเพื่อการเป็นผู้มีจิตใจที่ดีเป็นต้นแบบที่ดีให้กับสังคม มีจิตใจที่มั่นคง มีอารมณ์คงที่ มีอุดมการณ์ และมีจิตวิญญาณความเป็นครูและด้านปัญญา พบว่า การพัฒนาบทบาทในการทำหน้าที่ความเป็นครูให้สมบูรณ์แบบโดยเฉพาะองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษา และเกิดจากประสบการณ์ผ่านการทำงาน บวกกับจิตวิญญาณในแง่บวกที่มองเพื่อร่วมสายอาชีพเดียวกัน
ดาบตำรวจไทยมณี ไชยฤทธิ์ (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนตามหลักพุทธธรรมเพื่อสนับสนุนการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เป็นรูปแบบของการพัฒนาศักยภาพตามหลักพุทธธรรม ๔ ด้าน คือ ด้านการพัฒนาศักยภาพด้านกาย การพัฒนาศักยภาพด้านศีลธรรม การพัฒนาศักยภาพด้านจิต และการพัฒนาศักยภาพด้านปัญญา
ดาบตำรวจไพวัลย์ พรหมนา (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	การพัฒนาการบริหารงานตามหลักพุทธธรรมของสถานีตำรวจเพื่อประชาชน เป็นรูปแบบของการพัฒนาการบริการงานตามหลักหลักสังคหวัตถุ หลักอคติ ๔ หลักฆราวาสธรรม หลักสาราณียธรรม หลักสัปปุริสธรรม โดยบูรณาการเข้ากับภารกิจของข้าราชการตำรวจ
พลตรีณรัฐ สวาสดิ์รัตน์ (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทหารพรานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามหลักพุทธธรรม เป็นการศึกษารูปแบบของการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงาน รวม ๓ ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา
พัฒนสรณ์ เกียรติฐิติคุณ (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	B = Behavior หมายถึง การควบคุมพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา ใจ ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายการจัดระเบียบเมือง ให้ทุกคนสามารถใช้ที่สาธารณะร่วมกันอย่างปลอดภัย โดยการควบคุมภายในตนของเจ้าหน้าที่

ตารางที่ ๒.๒๑ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
พันตำรวจโทปราโมทย์ จันทร์บุญแก้ว (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารตามแนวไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและประชาชนผู้รับบริการมีความพึงพอใจต่อการบริหารงานอย่างมาก
วันทนา เนาว์วัน (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	ผู้นำต้องรู้จักใช้หลักพุทธธรรมในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง โดยถือปฏิบัติตามหลักปาปณิกธรรม ทั้งในด้านจักขุมา ด้านวิธุโร และด้านนิสสยสัมปันโน เป็นต้น
ว่าที่ร้อยตรีหญิงสุทธญาณ์ โอบอ้อม (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	การพัฒนาบุคลากรด้านการศึกษากับไตรสิกขา ได้แก่ ศีล เป็นคุณเครื่องแห่งการเตรียมตน สมาธิเป็นคุณเครื่องแห่งการเตรียมใจ ในการศึกษาเรียนรู้ และปัญญาเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการศึกษา
อนุวัต กระสังข์ (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๖)	แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม ได้แก่ (๑) ด้านการฝึกอบรม (ศีล) (๒) ด้านการศึกษา (สมาธิ) และ (๓) ด้านการพัฒนา (ปัญญา)
วิชญาภา เมธีวรฉัตร (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง ๒ พบว่าเป็นไปตามหลักไตรสิกขา คือ (๑) การพัฒนาด้านศีล (B = Behavior) (๒) การพัฒนาด้านจิตใจ (M = Mind) และการพัฒนาด้านปัญญา หรือ การพัฒนาด้านความรู้ (W = Wisdom)
เสน่ห์ ใจสิทธิ์ (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	การสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนารวมทั้งองค์กรในชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการวางแนวทางสำหรับวางรากฐานให้กับประชาชนได้มีความรู้และมีส่วนร่วมต่อกระบวนการกำหนดนโยบายตั้งแต่เริ่มต้นและความมีใจเป็นกลาง (อุเบกขา) จึงทำให้เห็นถึงแนวคิดของความเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากขึ้น

ตารางที่ ๒.๒๑ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
อัจฉรา หล่อตระกูล (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	รูปแบบที่นำเสนอในงานวิจัยนี้คือ การพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยด้วยไตรสิกขา ได้แก่ (๑) ด้านศีล ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง (๒) ด้านสมาธิ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม และ (๓) ด้านปัญญา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งขั้นสูง เพื่อนำความรู้มาพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมเป็นหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เป็นธรรมที่มีคุณสมบัติ คือ เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้และให้ผลได้ไม่จำกัดกาล เป็นธรรมที่ควรกล่าวกะผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นธรรมที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว และเป็นธรรมที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน ดังนั้น ธรรมะจึงมีเนื้อหาสาระและขอบเขตที่กว้างขวางมาก กล่าวกันตามจริงแล้วครอบคลุมไปถึงกิจกรรมส่วนตัว เรื่องของจิตใจ ครอบครัว โดยมีความหมายลึกถึง ๔ ระดับ คือ ธรรมะสำหรับการบริหารปกครองตน ธรรมะสำหรับการครองเรือน ธรรมะสำหรับการบริหารประเทศชาติ ธรรมะสำหรับการอยู่เหนือธรรมชาติหรือเข้าสู่พระนิพพาน

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

อนุวัติ คูณแก้ว และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาบุคลากรชุมชนและองค์กรในจังหวัดเพชรบูรณ์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมีความเป็นไปได้ มีความสอดคล้องกับความต้องการจำเป็น มีความต่อเนื่อง และนำไปสู่การปฏิบัติได้ในระดับดี สำหรับผลการดำเนินงาน พบว่า สมาชิกในชุมชนดำเนินงานโดยการวางแผนร่วมกัน จัดทำแผนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน และการสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้น บุคลากรมีความพึงพอใจต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ในระดับมาก[๒๖๓]

---

[๒๖๓]อนุวัติ คูณแก้ว และคณะ, “การพัฒนาบุคลากรชุมชนและองค์กรในจังหวัดเพชรบูรณ์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๕๑), หน้า ก.

สมบูรณ์ ธรรมลังกา ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในจังหวัดเชียงราย” จากผลการวิจัยพบว่า ในบริบททางด้านสังคมของชุมชนที่เข้มแข็งในจังหวัดเชียงราย เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีโครงสร้างทางสังคมเป็นทั้งแนวราบและแนวตั้ง ทางด้านการเมือง มีการกระจายอำนาจแบ่งการปกครองชุมชนเป็นหมวดหรือคุ้มชุมชนต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรมชุมชน มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และทางด้านเศรษฐกิจ มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นต้นทุนในการผลิต มีการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต การจำหน่ายผลผลิตเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในจังหวัดเชียงราย มีอาทิเช่นภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านผู้นำชุมชน การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญคือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด[๒๖๔]

ไพฑูรย์ ใจก้าวหน้า ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานศุลกากรที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นลุ่มน้ำโขง” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบในการบริหารงานศุลกากรตามหลักอปริหานิยธรรมของด่านศุลกากรลุ่มน้ำโขง พบว่าการนำหลักอปริหานิยธรรม ๗ เป็นแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการบุคลากร (Staffing) การประสานงาน (Coordinating) และการจัดองค์กร (Organizing) โดยการร่วมแรงร่วมใจเป็นคณะของแต่ละฝ่าย ทุกขั้นตอนในกระบวนการของการบริหารจัดการ ซึ่งประกอบด้วย ร่วมกันการวางแผน ร่วมกันการจัดองค์กร การนำ การสั่งการและการตรวจสอบควบคุมต้องยึดหลัก เคารพผู้ใหญ่ผู้เป็นประธาน ไม่รื้อทิ้งกฎ ระเบียบที่ดีงาม ธำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันด้วยความสมัครใจ จริงใจ และมุ่งมั่นที่จะก้าวไปสู่จุดหมายตามวัตถุประสงค์ และผลประโยชน์จากการบริหารให้พัฒนางานศุลกากรในท้องถิ่นลุ่มน้ำโขงให้พัฒนายั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น ด้านสินค้าพื้นเมือง (OTOP) และธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) ได้ยกระดับและเพิ่มขีดการแข่งขันอย่างเข้มแข็งและมั่นคงต่อไปตามนโยบายของประเทศ[๒๖๕]

---

[๒๖๔]สมบูรณ์ ธรรมลังกา, “รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย”, **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๖) : ๕๘-๖๖.

[๒๖๕]ไพฑูรย์ ใจก้าวหน้า, “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานศุลกากรที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นลุ่มน้ำโขง”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

สมหมาย แจ่มกระจ่าง และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษาการจัดทำแผนชุมชนเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพปัญหา และความต้องการทั่วไปของชุมชนในเทศบาลตำบลบางพระ ซึ่งเป็นชุมชนเมืองและชุมชนกึ่งเมือง สภาพโครงสร้างและสังคมค่อนข้างดี มีปัญหาและความต้องการด้านโครงสร้างชุมชนและด้านสังคมเพิ่มขึ้นจากเดิมที่มีอยู่ เช่น ไฟฟ้าแสงสว่างสาธารณะ การเพิ่มรายได้และการส่งเสริมสุขภาพ ๒) ประชาชนมีส่วนร่วมและมีความสามารถในการจัดทำแผนชุมชน ระยะ ๓ ปี อย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ทั้ง ๑๐ ชุมชน โดยการมีส่วนร่วมได้อย่างสมบูรณ์ และมีแนวทางพัฒนากิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และ ๓) ประชาชนในชุมชน และบุคลากรของเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี ได้เรียนรู้ มีทักษะและประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน มีกิจกรรมการพัฒนาระดับท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมชัดเจน และมีความพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดำเนินงานพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไปได้เป็นอย่างดี[๒๖๖]

ญาณัญฎา ศิรภัทร์ธาดา ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุมชนตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐมเชิงบูรณาการ : การพัฒนากลยุทธ์การตลาดเพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับผู้ค้ารายย่อยเขตเทศบาลตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์ รูปแบบ วิธีการแบบพิเศษทางการตลาดเพื่อสร้างแรงดึงดูดใจลูกค้า สร้างรายได้เพิ่มของผู้ค้ารายย่อยของฝั่งตลาดชุมชนศาลายาด้านใน (ศาลายาเก่า) คือ การปรับปรุงสินค้าที่ขายและปรับวิธีการค้าขายให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า การหีบห่อบรรจุภัณฑ์ที่มีสีสัน สวยงามประทับใจ สื่อถึงเอกลักษณ์ หรืออัตลักษณ์ของชุมชนศาลายา ตลาดเก่าย้อนยุค เพื่อให้เป็นไปตามกระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นิยม ความสะดวกสบายของลูกค้า เช่น สุขาที่สะอาด และเพียงพอ จัดให้มี กิจกรรมพิเศษที่น่าสนใจต่าง ๆ ในพื้น ที่เพื่อดึงดูดการเยี่ยมชม การจัดการเส้นทางการคมนาคมก็ควรให้มีการสัญจรผ่านไปมาในพื้นที่ขายสินค้า มีที่จอดรถเพียงพอและปลอดภัย การหาทำเลที่ลูกค้าสังเกตเห็นได้ง่าย อีกทั้ง การทำป้ายประชาสัมพันธ์ให้มีความสะดุดตามากขึ้น และยังต้องพิจารณาถึงช่วงเวลาที่ขายด้วย สำหรับรูปแบบ วิธีการแบบพิเศษในงานวิจัย พบว่า การสร้างความโดดเด่น แปลกตา สะดุดใจแก่ลูกค้าเป็นสิ่งที่ผู้ค้ารายย่อยมีความคิดเห็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนในเรื่องขององค์ความรู้งบประมาณ และการรณรงค์ประชาสัมพันธ์เป็นอย่างยิ่ง เช่น การจัดกิจกรรมโดยให้แม่ค้า พ่อค้า ร่วมมือร่วมใจกันใส่เสื้อสีสดใสลายดอก ที่สะดุดตา เป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้ค้ารายย่อยในช่วงวันที่มีการจัดกิจกรรมพิเศษ อีกทั้ง เป็นการเชิญชวนลูกค้านักท่องเที่ยวให้อยากมาสัมผัสกับบรรยากาศที่ย้อนยุคไปในอดีตอีกด้วย[๒๖๗]

---

[๒๖๖]สมหมาย แจ่มกระจ่าง และคณะ, “การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษาการจัดทำแผนชุมชนเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี”, **รายงานการวิจัย**, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑), หน้า ก-ข.

[๒๖๗]ญาณัญฎา ศิรภัทร์ธาดา, “การพัฒนาชุมชนตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐมเชิงบูรณาการ : การพัฒนากลยุทธ์การตลาดเพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับผู้ค้ารายย่อยเขตเทศบาลตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐม”, **รายงานการวิจัย**, (คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

ขวัญกมล ดอนขวา และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชนในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีผลกระทบทางตรงต่อกิจกรรมในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนในด้านการขายมากที่สุด โดยมีขนาดของผลกระทบเท่ากับ ๐.๕๑๓ ส่วนกิจกรรมในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนในด้านการขาย มีผลกระทบทางตรงต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชนในด้านการให้ความอนุเคราะห์ชุมชนมากที่สุด โดยมีขนาดของผลกระทบเท่ากับ ๐.๔๑๗ ทางด้านปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชนด้านการพัฒนาพื้นฐานทางกายภาพมีผลกระทบทางตรงต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด โดยมีขนาดของผลกระทบเท่ากับ ๐.๔๓๔ นอกจากนี้ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชนในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีผลกระทบทางอ้อมต่อการจัดสรรกำไรส่วนเกินของชุมชนในด้านการให้การศึกษามากที่สุด โดยมีขนาดของผลกระทบเท่ากับ ๐.๓๐๒ ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านการพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสมาชิกกลุ่มและการพัฒนาเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มีผลต่อการเพิ่มยอดขายจากการขายสินค้าภายในชุมชน โดยรายได้จากการขายจะมีผลต่อขนาดของการจัดสรรกำไรไปช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมในชุมชนที่เป็นที่ตั้งของกลุ่มอาชีพเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยในด้านการให้การศึกษามากที่สุด[๒๖๘]

สิทธิชัย ตันศรีสกุล ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม” จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน มี ๓ ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยการบริหารจัดการด้านธุรกิจชุมชน ปัจจัยการบริหารจัดการด้านสังคม ปัจจัยการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคาม มี ๘ ขั้นตอน ประกอบด้วย (๑) การศึกษาชุมชน (๒) การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (๓) การจัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน (๔) การวางแผนแก้ปัญหา (๕) การพิจารณาวิธีการดำเนินงาน (๖) การดำเนินงาน (๗) การประเมินผลงาน และ (๘) การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค[๒๖๙]

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “การพัฒนาชุมชน” ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดหลักที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ ดังนี้

---

[๒๖๘]ขวัญกมล ดอนขวา และคณะ, “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๕), หน้า ก-ข.

[๒๖๙]สิทธิชัย ตันศรีสกุล, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม”, **รายงานการวิจัย**, (วิทยาลัยการเมืองการปกครอง : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

ตารางที่ ๒.๒๒ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

นักวิจัย	ผลการวิจัย
อนุวัติ คูณแก้ว และคณะ (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๑)	สมาชิกในชุมชนดำเนินงานโดยการวางแผนร่วมกัน จัดทำแผนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน และการสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นบุคลากรมีความพึงพอใจต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอยู่ในระดับมาก
สมบูรณ์ ธรรมลังกา (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๖)	ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ระบบเครือข่าย ระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานได้ใช้ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ มากำหนดรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน ส่วนกลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่าย และกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด
ไพฑูรย์ ใจก้าวหน้า (ดุษฎีนิพนธ์, ๒๕๕๗)	การร่วมแรงร่วมใจเป็นคณะของแต่ละฝ่ายในทุกขั้นตอนในกระบวนการของการบริหารจัดการประกอบด้วย ร่วมกันการวางแผน ร่วมกันการจัดองค์กร การนำ การสั่งการและการตรวจสอบควบคุมต้องยึดหลัก เคารพผู้ใหญ่ผู้เป็นประธาน ไม่รื้อทิ้งกฎ ระเบียบที่ดีงาม ธำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกันด้วยความสมัครใจจริงใจ และมุ่งมั่นที่จะก้าวไปสู่จุดหมายตามวัตถุประสงค์

ตารางที่ ๒.๒๒ แนวคิดหลักที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
สมหมาย แจ่มกระจ่าง และคณะ (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๑)	ประชาชนมีส่วนร่วมและมีความสามารถในการจัดทำแผนชุมชน ระยะ ๓ ปี อย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ทั้ง ๑๐ ชุมชน โดยการมีส่วนร่วมได้อย่างสมบูรณ์ และมีแนวทางพัฒนากิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน
ญาณัญฎา ศิรภัทร์ธาดา (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๔)	กลยุทธ์ รูปแบบ วิธีการแบบพิเศษทางการตลาดเพื่อสร้างแรงดึงดูดใจลูกค้า สร้างรายได้เพิ่มของผู้ค้ารายย่อยของฝั่งตลาดชุมชนศาลายาด้านใน คือ การปรับปรุงสินค้าที่ขายและปรับวิธีการค้าขายให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า การหีบห่อบรรจุภัณฑ์ที่มีสีสัน สวยงามประทับใจ สื่อถึงเอกลักษณ์ หรืออัตลักษณ์ของชุมชน
ขวัญกมล ดอนขวา และคณะ (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๕)	การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านการพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสมาชิกกลุ่มและการพัฒนาเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน มีผลต่อการเพิ่มยอดขายจากการขายสินค้าภายในชุมชน โดยรายได้จากการขายจะมีผลต่อขนาดของการจัดสรรกำไรไปช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมในชุมชนที่เป็นที่ตั้งของกลุ่มอาชีพเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วยในด้านการให้การศึกษามากที่สุด
สิทธิชัย ตันศรีสกุล (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๓)	รูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคาม มี ๘ ขั้นตอน ประกอบด้วย ๑) ศึกษาชุมชน ๒) วิเคราะห์ปัญหาชุมชน ๓) จัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน ๔) วางแผนแก้ปัญหา ๕) พิจารณาวิธีการดำเนินงาน ๖) ดำเนินงาน ๗) ประเมินผลงาน ๘) ทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม พัฒนาให้ชุมชนเป็นชุมชนที่ดี สร้างให้คนในชุมชนความรู้สึกรักและผูกพันต่อชุมชน โดยทฤษฎีและหลักการของการพัฒนาชุมชน ถือว่าเป็นหลักหรือจุดยืนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เพื่อการสร้างสรรค์ความเจริญในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองให้แก่ชุมชนและประเทศชาติในที่สุด อย่างไรก็ตาม การดำเนินการพัฒนาจะได้ผลเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนนั้น ๆ

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังแสดงในแผนภาพที่ ๒.๓

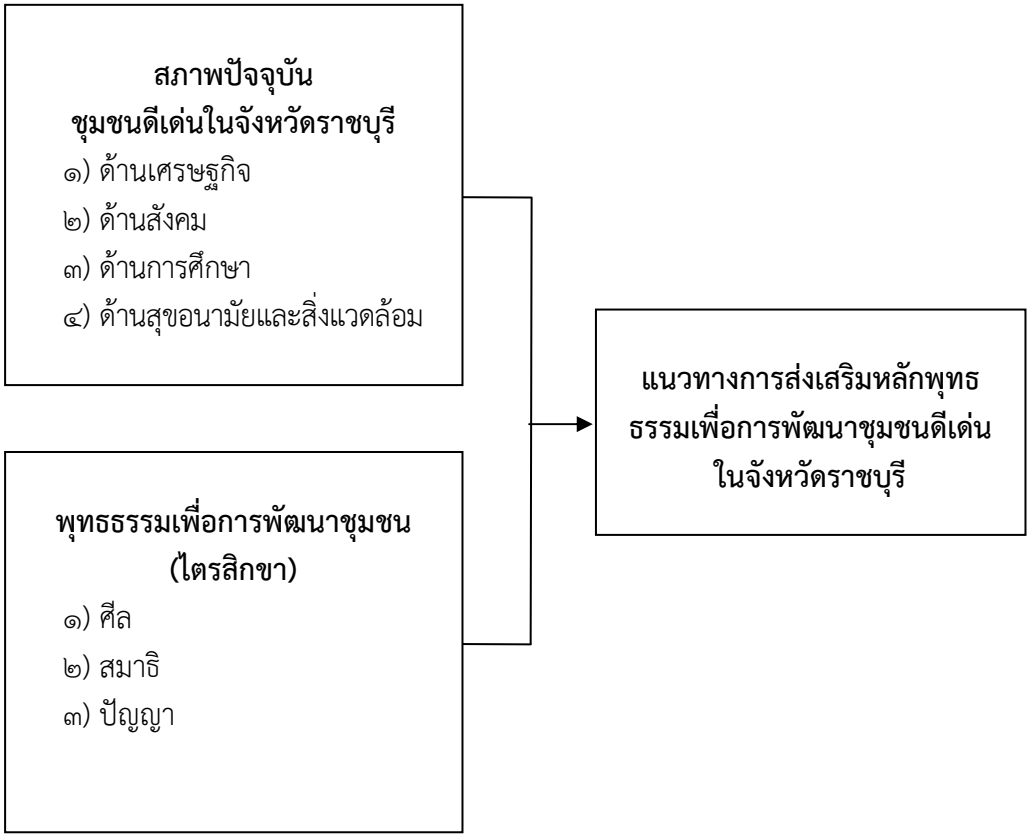

แผนภาพที่ ๒.๓ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” นี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยจำแนกเป็น ๕ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์ในพื้นที่ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๒ ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๓ ผู้นำชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๔ ราษฎรในชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๕ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน ๒๖ รูป/คน โดยมีสัดส่วนดังแสดงในตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่ม		จำนวน (รูป/คน)
๑	พระสงฆ์ในพื้นที่ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี	๘
๒	ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี	๗
๓	ผู้นำชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี	๗
๔	ราษฎรในชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี	๔
รวม		**๒๖**

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน ๒๖ รูป/คน มีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์ในพื้นที่ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี จำนวน ๘ รูป ได้แก่

๑) พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน) เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

๒) พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร) เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี

๓) พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร) เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี

๔) พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ) เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี

๕) พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก) รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๖) พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี

๗) พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

๘) พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๒ ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี จำนวน ๗ คน ได้แก่

๑) นายประยงค์ จันทเต็ง นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๒) นายประทีป นทีทวีวัฒน์ นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

๓) นางสาวจันทร์พร สุดยอด	พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
๔) นางจันทรัตน์ ศรีสังวร	พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี
๕) นาวิไลวรรณ สุนทรเสถียร	พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
๖) นายเทียม ทิมทอง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
๗) นายสมปอง จงรักษ์	นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๓ ผู้นำชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี จำนวน ๗ คน ได้แก่

๑) นายยุทธนา นวมนิ่ม	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี
๒) นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
๓) นายทน สารีสาย	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
๔) นายประคอง สร้อยสวัสดิ์	ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
๕) นายไพโรจน์ พจนาท	ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี
๖) นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์	ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
๗) นางวีณา สุขอยู่	ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๔ ราษฎรในชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี จำนวน ๔ คน ได้แก่

๑) นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์	รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
๒) นางสมนึก เทพธรรม	ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี
๓) นายประพันธ์ อินทสุต	รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี
๔) นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ	ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี

๓.๒.๒ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะเกี่ยวกับการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน ๙ รูป/คน โดยมีสัดส่วนดังแสดงในตารางที่ ๓.๒

ตารางที่ ๓.๒ จำนวนผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

กลุ่ม		จำนวน (รูป/คน)
๑	พระสงฆ์ในพื้นที่ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี	๑
๒	ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี	๑
๓	ผู้นำชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี	๑
๔	ราษฎรในชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี	๑
๕	นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา	๕
รวม		**๙**

รายนามผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๙ รูป/คน มีรายละเอียด ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์ในพื้นที่ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี จำนวน ๑ รูป ได้แก่

๑) พระมหาประกอบ โชติปุญฺโญ เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก วัดโชติทายการาม จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๒ ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี จำนวน ๑ คน ได้แก่

๑) นางนวลนิตย์ สังข์กระแสร์ พัฒนาการอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๓ ผู้นำชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี จำนวน ๑ คน ได้แก่

๑) นายสุเทพ สุริยะพันธพงษ์ กำนันตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๔ ราษฎรในชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี จำนวน ๑ คน ได้แก่

๑) นายศิริพงษ์ ทิพย์เนตร หัวหน้ากลุ่มอาชีพมะพร้าวน้ำหอม ชุมชนตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

กลุ่มที่ ๕ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๖ รูป/คน ได้แก่

๑) พระปิฎกโกศล (ปราโมทย์ ปโมทิโต) รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) พระครูวิสุทธานันทคุณ, ดร.(สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร)	กรรมการบริหารวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓) พระครูสังฆรักษ์ทรงพรรณ ชยทตฺโต, ดร.	รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔) ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕) ดร.บุษกร วัฒนบุตร	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ ประเภทของเครื่องมือ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยไว้ ๒ ประเภท ดังนี้

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยวิจัยจะใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๖ รูป/คน ดังกล่าวข้างต้น

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง จากการร่วมพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อร่วมกันสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี โดยผู้วิจัยจะร่วมสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ รูป/คน ดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้งในเชิงเหตุผล

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” นี้ มีการสร้างเครื่องมือโดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี เพื่อกำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๒) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์

๓) สร้างเครื่องมือ และนำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๔) ปรับปรุงแก้ไข

๕) นำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓.๒ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” นี้ มีการตรวจสอบเครื่องมือโดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์

๒) หาความเที่ยงตรง (Validity)[๑] โดยการนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมในภาพรวมด้านเนื้อหา ภาษา และความครอบคลุม แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๒.๑ พระอุดมสิทธินายก, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒.๒ พระปลัดระพิน พุทฺธิสาโร, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒.๓ พระมหาสุนันท์ สุนนฺโท, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒.๔ อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒.๕ อาจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” นี้ มีเครื่องมือเพื่อการวิจัย ดังนี้

๑) แบบสัมภาษณ์

แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยข้อคำถาม จำนวน ๒๕ ข้อ ซึ่งครอบคลุมในประเด็นการวิจัย

๒) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ

แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการอภิปรายโต้ตอบกัน

---

[๑]สุวิมล ติรกานันท์, **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕.

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยดำเนินการดังนี้

๑) ข้อมูลชั้นต้น ผู้วิจัยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามที่กำหนดไว้

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เป็นการสัมภาษณ์ในรูปแบบที่ทั้งที่เป็นทางการโดยใช้ประเด็นคำถามที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อนำไปสู่การสนทนา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทกำหนดทิศทางการสนทนาร่วมกับผู้สัมภาษณ์เพื่อบรรลุเป้าหมายในการทำความเข้าใจประเด็นคำถามร่วมกัน ซึ่งผู้สัมภาษณ์จะไม่ทำหน้าที่เพียงอ่านคำถาม อธิบายความหมายของคำถามแล้วบันทึกคำตอบเท่านั้น แต่จะร่วมสนทนาให้ได้เรื่องราวมากขึ้นไปตามการเล่าเรื่องของผู้ให้ข้อมูลหลัก และครอบคลุมในประเด็นการวิจัย

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มขนาดกลาง จำนวน ๙ รูป/คน โดยอภิปรายโต้ตอบแสดงความเห็น/เล่าเรื่องประสบการณ์ ตามประเด็นที่ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) กำหนดขึ้นมาอย่างเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ข้อมูลหลั่งไหล (Flow) ออกมาจากการปฏิสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างสมาชิกในกลุ่มด้วยกันเองและระหว่างกลุ่มสมาชิกกลุ่มกับผู้ดำเนินการสนทนา

ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้ทำการติดต่อในเบื้องต้นทั้งทางโทรศัพท์และด้วยตนเองเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย และขอความอนุเคราะห์บุคคลดังกล่าวเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ข้อมูลที่เกื้อกูลต่อการวิจัยครั้งนี้ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วผู้วิจัยจะได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๒) ข้อมูลชั้นรอง ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความ บริการค้นหาข้อมูลภายใต้เครือข่ายอินเตอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ ดังนี้

(๑) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน

(๒) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน

(๓) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่ประกอบด้วยผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึก (Note Taker) ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant) และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมไว้

บทที่ ๔
ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยภาคสนาม (Field Research) จากประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ในพื้นที่ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี และราษฎรในชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี โดยคัดเลือกตัวแทนจากประชากร ดังกล่าวข้างต้น ด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้น จำนวน ๓๕ รูป/คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน ๒๖ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๙ รูป/คน โดยมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

๔.๒ สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม

๔.๓ แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๖ รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

- สภาพชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม

โดยทั่วไป สภาพชุมชนที่ได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หรือชุมชนดีเด่นของจังหวัดราชบุรี เป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น ทำนา ทำไร่ ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่มีหลายเชื้อชาติ คือ ไทย ลาว จีน เป็นต้น[๑] พื้นที่มีสภาพท้องที่เป็นที่ราบ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ทำนา ทำสวน ทำไร่ เพราะพื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนใหญ่เป็นร่องสวน มีลำปะโดงไหลผ่าน[๒] สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ชาวบ้านมีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวนปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า และปัจจุบันมีการเพาะเห็ดที่ได้รับความนิยมอย่าง

---

[๑]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ฌาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

มาก[๓] ประชาชนส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมา ได้แก่ รับจ้าง ค้าขาย และปศุสัตว์ มีอาชีพการเลี้ยงโคนม โคเนื้อ ไก่ และสุกร ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ๆ และทำรายได้ให้ชาวบ้าน คือ อ้อย ข้าวโพด เป็นต้น[๔] ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์[๕] โดยทั่วไป มีสภาพเป็นชนบท ชาวบ้านเป็นเกษตรกรเต็มตัว ได้รับงบด้านปัจจัยการผลิตจากรัฐในการส่งเสริมการเลี้ยงไก่ ทำเห็ด ต่อยอดเห็ด ปุ๋ยชีวภาพ[๖] ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีอาชีพทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ และเพาะเห็ด[๗] รายได้ของชุมชนส่วนใหญ่มาจากภาคเกษตรกรรม[๘] มีการเลี้ยงหมูขุน ทำฟาร์มไก่ในชุมชน ทำฟาร์มเห็ด[๙] พื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม จึงมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร[๑๐]

สภาพโดยทั่วไปซึ่งเป็นสภาพดั้งเดิม คนในชุมชนเป็นเกษตรกร แม้ในปัจจุบันมีส่วนหนึ่งไปทำโรงงานส่วนหนึ่งเพราะปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาเรื่องน้ำ แต่ส่วนใหญ่ก็ยังยึดอาชีพทางการเกษตร[๑๑] คนในชุมชนประกอบอาชีพ ๓ ประเภท คือ อาชีพที่สร้างรายได้รายวัน (ทอผ้า) อาชีพที่ร้างรายเดือน (ทำไร่) และรายปี (ทำนา) แต่ทั้ง ๓ ประเภท ถือเป็นอาชีพดั้งเดิมตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย แต่มีการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งโดยการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขึ้น[๑๒] ในอดีต ชาวบ้านรอทำนาอย่างเดียว ต้องรอน้ำฝน เพราะไม่มีชลประทาน ปัจจุบัน ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้มากขึ้นจากกลุ่มทอผ้า มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเองในชุมชน[๑๓] สภาพทั่วไป มีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร และอาชีพที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน คือ การเพาะเห็ด[๑๔]

---

[๓]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๗]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๘]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๙]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๐]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๑]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๓]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๔]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ

ชาวบ้านส่วนใหญ่ (บ้านห้วยยาง) อยู่ในภาคเกษตรกรรม มีอาชีพ ทำนา ทำไร่ และรับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ มีนับถือศาสนาคริสต์บ้าง แต่ก็เป็นส่วนน้อย และในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ชาวบ้านภายในหมู่บ้าน จะมารวมตัวกันที่วัด[๑๕] คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ทำไร่อ้อย ไร่มัน เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย เพราะที่ดินเป็นที่ราบลักษณะดินดำลูกรังปนทราย และมีบางส่วนประกอบอาชีพรับจ้าง แต่ส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาพุทธ[๑๖] วัดยังคงเป็นศูนย์รวมใจของคนในชุมชน เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือ[๑๗] ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ประชาชนส่วนใหญ่เป็นคนไทยดั้งเดิม ยังคงยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนอย่างเหนียวแน่น เช่น ประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง เข้าพรรษา ออกพรรษา[๑๘]

- ประชาชนส่วนใหญ่ยึดถือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะความเป็นอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ยึดถือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙[๑๙] เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง[๒๐] สภาพปัจจุบัน เน้นการประกอบอาชีพโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดทำกิจกรรมเพิ่มรายได้ เช่น การปลูกผัก เลี้ยงหมู เลี้ยงปลา เป็นต้น[๒๑] ในอดีต คนในชุมชนประสบปัญหาความยากจน คนส่วนใหญ่มีรายได้ไม่เพียงพอกับการเลี้ยงชีพ แต่ปัจจุบัน ถือว่ามีความเป็นอยู่ดีขึ้น เพราะได้รับการส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสมเด็จพ่อ มาใช้ในการดำเนินชีวิต[๒๒] เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เพื่อต้องการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ในครัวเรือน[๒๓] ปัจจุบัน เรียกว่า เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง มีการผลิตก้อนเห็ดใช้เอง โดย

---

[๑๕]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๖]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๗]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๘]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๙]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๐]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๒]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๓]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ราชการสนับสนุนเครื่องอบเห็ด และมีการรีไซเคิลก้อนเห็ดมาเป็นปุ๋ย และในอนาคตอาจยอดเป็นน้ำมันไบโอดีเซล[๒๔]

- ชุมชนมีความปรองดอง สมานฉันท์ และสามัคคีกัน

ชาวบ้านมีความปรองดอง สมานฉันท์ มีความสามัคคีกัน[๒๕] ชุมชนดีเด่นมีทุน ๒ ทุน คือ ทุนทางทรัพยากรแวดล้อม และทุนมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทุนมนุษย์ หรือคนในชุมชนที่มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้าน[๒๖]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	สภาพชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม	๑, ๒, ๕, ๖, ๘, ๑๑, ๑๒, ๑๔, ๑๕, ๑๘, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๔, ๒๖	๑๕
๒	ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ	๓, ๔, ๗	๓
๓	ประชาชนส่วนใหญ่ยึดถือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต	๙, ๑๓, ๑๖, ๑๙, ๒๓, ๒๕	๖
๔	ชุมชนมีความปรองดอง สมานฉันท์ และสามัคคีกัน	๑๐, ๑๗	๒

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพโดยทั่วไปในปัจจุบันของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี คือ สภาพชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม (ความถี่เท่ากับ ๑๕ รูป/คน) ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ (ความถี่เท่ากับ ๓ รูป/คน) ประชาชนส่วนใหญ่ยึดถือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต (ความถี่เท่ากับ ๖ รูป/คน) และชุมชนมีความปรองดอง สมานฉันท์ และสามัคคีกัน (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน)

---

[๒๔]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๕]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๖]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๔.๒ สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม

สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๖ รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑) ด้านเศรษฐกิจ

สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ที่ได้มีการนำหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา ไปใช้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจ มีดังนี้

๑.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล

- การทำมาค้าขายด้วยความไม่ทุจริตคดโกง

คณะสงฆ์มีการรณรงค์โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในทุกชุมชน ถ้ากล่าวถึงด้านเศรษฐกิจก็ต้อง ศีลข้อ ๒ คือ ไม่ทุจริตคดโกง หรือทำมาค้าขายด้วยความสุจริต นั่นเอง[๒๗] คนที่รักษาศีล ๕ ชื่อว่ารักษาทรัพย์ เพราะมีความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่คดโกงผู้อื่น และศีลข้อนี้ มีอานิสงส์ คือ ทำให้มีโภคะมากมาย[๒๘] เมื่อส่งเสริมศีลแล้ว จะสามารถลดปัญหาสังคมด้านเศรษฐกิจได้ เพราะในการประกอบอาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การค้าขาย ต้องยึดถือความซื่อสัตว์ ไม่คดโกง เอารัดเอาเปรียบกัน เช่น มีความซื่อสัตย์โดยการขายสินค้าจากป้ายราคา หรือใช้กิโลที่ได้มาตรฐานเต็มกิโล เป็นต้น[๒๙]

ประชาชนทั่วไปยึดถือศีลข้อที่ ๒ คือ ไม่ทุจริต ไม่คดโกง เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพตามกฎหมาย[๓๐] เน้นข้ออทินนาทาน ไม่ลักเล็กขโมยน้อย ไม่คดโกง ซื่อสัตย์ ซื่อตรง เช่น ไม่แช่น้ำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของเห็ด แม้เห็ดจะมีน้ำหนักเพิ่ม แต่ก็จะเก็บได้ไม่นาน เมื่อคนที่เขามารับซื้อ รู้ว่าไม่ซื่อตรงเช่นนี้ ก็จะไม่ค้าขายกันต่อไป[๓๑] นอกจากพัฒนาชุมชนจะแนะนำวิธีการประกอบอาชีพต่าง ๆ แล้ว ยังเน้นให้ประชาชนยึดถือความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่ทุจริตคดโกงด้วย[๓๒] ด้านเศรษฐกิจ ถือศีลข้ออทินนาทาน

---

[๒๗]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๘]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๙]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๐]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๑]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๒]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

คือ ซื่อสัตย์สุจริตกับคนอื่น หรือต้องซื่อตรง ไม่คดไม่โกง[๓๓] ต้องซื่อสัตย์ต่อตนเอง และต้องซื่อสัตย์ต่อผู้อื่นในการเข้าร่วมกลุ่มอาชีพด้วย[๓๔] การที่คนในชุมชนมีศีลข้อ ๒ ทำให้ไม่มีการลักขโมยกัน[๓๕] ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนจะใช้หลักอทินนาทาน คือ ไม่ทุจริต เช่น ในการกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านก็จะมีวินัยในการส่งเงินตามเวลาที่กำหนด[๓๖] ซื่อสัตย์ พูดตรง ไม่หลอกลวง ทำให้ทำมาค้าขาย อาชีพมั่นคง ลูกค้ามั่นใจไม่ขายครั้งเดียว เช่น โคนมไม่ปนหรือผสม[๓๗] ต้องไม่คดโกง เช่น ถ้าเห็ดเกรดไม่ดี ต้องจัดไว้กับเกรดรองลงมา ไม่นำไปปน หรือผสมกับเกรดดีเพื่อให้ได้น้ำหนัก[๓๘] ไม่คดโกง ซื่อตรง ซื่อสัตย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การรวมกลุ่มทำอาชีพต้องซื่อสัตย์ต่อกัน[๓๙]

- การไม่โฆษณาขายสินค้าด้วยถ้อยคำโกหก หรือเกินความจริง

ด้านเศรษฐกิจนี้ มองไปที่ศีล ข้อที่ ๔ คือ มุสาวาท ได้แก่ การไม่หลวงลวงกล่าวเท็จ[๔๐] แม้กระทั่งผู้ที่ประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าแม่ค้า ก็รักษาศีลได้ คือ ให้บอกราคาตามจริง โดยคำว่าตามจริงนี้ เป็นการบอกราคาที่รวมค่าต้นทุนและกำไรที่สมเหตุสมผลไว้แล้ว คือ ไม่ได้พูดโกหก แต่ให้พูดจริงว่าขายราคาเท่านั้น เท่านี้ ถ้าต่ำกว่านี้ขาดทุน ซึ่งหมายถึง “ขาดทุนกำไร” นั่นเอง[๔๑]

- การหลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ

ถ้าพิจารณาเศรษฐกิจในครัวเรือน คือ สภาพเศรษฐกิจในระดับครอบครัว ก็จะเทศน์บอกให้ญาติโยมหลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ หรือหลีกเลี่ยงการใช้จ่ายทรัพย์ไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น[๔๒] ศีลมีข้อห้ามเพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เช่น การไม่ดื่มสุรา ซึ่งชาวบ้านจะ

---

[๓๓]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๔]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๕]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๖]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๗]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๘]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๙]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๐]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๑]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๒]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

รับรู้ได้ว่าตนเสียทรัพย์ไปกับสิ่งไม่จำเป็นต่าง ๆ ได้ด้วยการทำบัญชีรายจ่ายครัวเรือน[๔๓] คนในครอบครัวไม่ดื่มสุรา เศรษฐกิจครัวเรือนจะดีขึ้น[๔๔]

- การตั้งราคาสินค้าการเกษตรตามราคาตลาด

ปัจจุบัน ทางราชการก็จะมีการรณรงค์ให้ติดป้ายราคา และขายให้ตรงกับฉลากราคาที่ติดไว้ โดยในการกำหนดราคานั้นก็จะมีราคาตลาดหรือราคากลางเป็นตัวกำหนดอยู่แล้ว[๔๕] การมีวินัยในการลดรายจ่าย โดยเฉพาะในปัจจุบันที่สภาพเศรษฐกิจไม่ค่อยดี การเพิ่มรายได้ทำได้ยาก ฉะนั้น ต้องพยายามลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นในครอบครัว เช่น ค่าเหล้า ค่าบุหรี่[๔๖] ศีล คือ ปกติ หรือสภาวะปกติ ปัจจุบัน ราคาผลิตผลการเกษตรไม่ค่อยดี ตามกลไกตลาด เกษตรมีความเสี่ยงสูง แต่ก็ต้องซื่อสัตว์ต่ออาชีพตน ไม่ตั้งราคาผิดไปจากกลไกตลาด[๔๗]

- การประกอบอาชีพสุจริตหรือสัมมาชีพ

ทั้งฝ่ายศาสนาและฝ่ายบ้านเมืองต่างสนับสนุนให้ประชาชนประกอบอาชีพสุจริต ไม่หากินในทางไม่สุจริต[๔๘] ปัจจุบัน ภาครัฐรณรงค์การส่งเสริมการขับเคลื่อนการสร้างสัมมาชีพชุมชน โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง[๔๙] ใช้ระบบเครือญาติให้สำนึกไม่โกง ไม่ลักขโมยกันในบ้าน หรือเรียกว่า ให้เริ่มต้นจากครอบครัว[๕๐] ศีลทางศาสนา คือ ระเบียบวินัยทางโลก ฉะนั้น ถ้าประกอบอาชีพสุจริต ก็ไม่ต้องกลัวผลกรรมชั่วที่ทำไป และไม่ต้องการเอาผิดทางกฎหมาย ไม่ต้องกลัวใครจะมายึดทรัพย์สินไป[๕๑] อยู่แบบฉันพี่ฉันน้อง อยู่ดี มีสุข ฝากข้าวของกับคนข้างบ้านได้ตอนที่ไม่อยู่ เพราะไม่ลักขโมยกัน เชื่อใจกันมาก[๕๒]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล” มีสาระสำคัญ ดังนี้

---

[๔๓]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๔]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๕]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๖]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๗]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๘]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๙]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๐]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๑]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๒]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ตารางที่ ๔.๒ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	การทำมาค้าขายด้วยความไม่ทุจริตคดโกง	๑, ๒, ๓, ๙, ๑๓, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๓, ๒๕	๑๓
๒	การไม่โฆษณาขายสินค้าด้วยถ้อยคำโกหก หรือเกินความจริง	๔, ๕	๒
๓	การหลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ	๖, ๑๑, ๑๘, ๒๒	๔
๔	การตั้งราคาสินค้าการเกษตรตามราคาตลาด	๗, ๒๖	๒
๕	การประกอบอาชีพสุจริตหรือสัมมาชีพ	๘, ๑๐, ๑๒, ๑๔, ๒๔	๕

จากตารางที่ ๔.๒ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล คือ การทำมาค้าขายด้วยความไม่ทุจริตคนโกง (ความถี่เท่ากับ ๑๓ รูป/คน) การไม่โฆษณาขายสินค้าด้วยถ้อยคำโกหก หรือเกินความจริง (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) การหลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ (ความถี่เท่ากับ ๔ รูป/คน) การตั้งราคาสินค้าการเกษตรตามราคาตลาด (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) และการประกอบอาชีพสุจริตหรือสัมมาชีพ (ความถี่เท่ากับ ๕ รูป/คน)

๑.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ

- มีจิตสงบเป็นสมาธิขณะทำงาน

วัดสนับสนุนการปฏิบัติธรรมทำสมาธิ เพื่อให้มีจิตสงบ มีสติ[๕๓] จิตสงบจะประกอบกิจการงานใดก็ไม่พลั้งพลาด เพราะจิตเป็นสมาธิ มีสติ ไม่ประมาท[๕๔] จิตไม่ฟุ้งซ่านขณะทำงาน ให้จิตจดจ่ออยู่กับสิ่งเดียว คือ งานที่กำลังทำ[๕๕] มุ่งมั่น และอดทนต่อสิ่งที่มากระทบในขณะทำงาน[๕๖] สงบจิตไม่คิด

---

[๕๓]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๔]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๕]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๖]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

คำนึงถึงเรื่องราววุ่นวายต่าง ๆ ในชีวิต เพ่งที่งานที่กำลังทำเพียงอย่างเดียว[๕๗] ฝึกให้ผู้สูงอายุทำสมาธิทางอ้อม โดยให้จดจ่อต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมสร้างรายได้ เช่น ทำดอกไม้จันทน์ ทำน้ำยาล้างจาน เป็นต้น[๕๘] การมีสมาธิในเรื่องทำ คือ ตั้งใจทำให้สำเร็จที่ละเรื่อง จับหลายเรื่องอาจไม่สำเร็จสักเรื่อง[๕๙]

- มีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการประกอบการงาน

ความตั้งใจและมุ่งมั่นกับงานที่ทำ คือ สมาธิ เมื่อมีจิตตั้งมั่น ตั้งใจในการประกอบการงาน ก็จะประสบความสำเร็จ[๖๐] ทำงานด้วยความไม่ประมาท[๖๑] สมาธิ ตั้งใจมั่นในการประกอบอาชีพ[๖๒] มีความมุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่ของตนเองต่อสังคม บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ไม่ก่อโทษ[๖๓] มีความมุ่งมั่นตั้งใจ ขณะทำงานหรือประกอบอาชีพ[๖๔] การมีใจจดจ่อกับงานที่ทำ ก็ถือว่าจิตเป็นสมาธิ เพราะไม่วอกแวก[๖๕] ผู้นำอาสาจะคอยบอกทุกคนเสมอว่า ให้มีความตั้งใจ มุ่งมั่นในการทำงาน งานที่ทำก็จะได้ผลดี[๖๖] การมีความมุ่งมั่นในการทำงาน ตั้งใจทำงานเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี[๖๗] มีสติ ควบคุมอารมณ์การค้าขายก็จะดี[๖๘] คิดเป็นระเบียบในการทำงาน เป็นสมาธิในการทำงาน เช่น การทอผ้าโดยมีอารมณ์เพ่งไปที่งานทอผ้า ซึ่งจะดูได้จากงานเย็บที่มีเส้นด้ายสม่ำเสมอ[๖๙]

---

[๕๗]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๘]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๙]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๐]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๑]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๒]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๓]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๔]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๕]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๖]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๗]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๘]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๙]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- มีการร่วมกันคิดพิจารณาร่วมกันในกลุ่มอาชีพของชุมชน

ชุมชนมีการพิจารณาความต้องการร่วมกันในการพัฒนาอาชีพ[๗๐] มีการคิดพิจารณาตัดสินใจก่อนใช้เงิน เช่น พิจารณาความจำเป็นก่อนใช้เงินกองทุน หรือเงินกองกลางของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ[๗๑] มีการร่วมกันพิจารณาตัดสินใจใช้งบประมาณเร่งด่วนเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน[๗๒] มีการตริตรองพิจาณาสภาพชุมชน เสริมจุดแข็งที่ควรส่งเสริม เช่น การเพาะเห็ดหูหนู เพิ่มเติมจากที่เคยเพาะแต่เห็ดนางฟ้า[๗๓] มีการพิจารณาบริบทการพัฒนาตามข้อมูล จปฐ. ร่วมกัน[๗๔] มีการไตร่ตรองอย่างรอบคอบในการดำงานร่วมกันของกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มอาชีพเย็บปักถักร้อย กลุ่มอาชีพทำบายศรี กลุ่มอาชีพปลูกมะนาว เป็นต้น[๗๕] มีจิตใจมั่นคงในการทำงานด้วยกันเป็นกลุ่ม[๗๖] มีการไตร่ตรองพิจารณาตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชน ตามที่รัฐบาลมีนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจให้ชุมชนสร้างรายได้เสริม เช่น การปลูกพืชใช้น้ำน้อย[๗๗] มีประชาคม ระดมความคิด พิจารณาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนร่วมกัน[๗๘]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ดังนี้

---

[๗๐]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๗๑]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๗๒]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๗๓]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๗๔]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๗๕]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๗๖]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๗๗]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๗๘]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ตารางที่ ๔.๓ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	มีจิตสงบเป็นสมาธิขณะทำงาน	๑, ๓, ๕, ๖, ๘, ๑๗, ๒๓	๗
๒	มีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการประกอบการงาน	๒, ๔, ๗, ๙, ๑๔, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒	๙
๓	มีการร่วมกันคิดพิจารณาร่วมกันในกลุ่มอาชีพของชุมชน	๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๒๔, ๒๕, ๒๖	๑๐

จากตารางที่ ๔.๓ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ คือ มีจิตสงบเป็นสมาธิขณะทำงาน (ความถี่เท่ากับ ๗ รูป/คน) มีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการประกอบการงาน (ความถี่เท่ากับ ๙ รูป/คน) และมีการร่วมกันคิดพิจารณาร่วมกันในกลุ่มอาชีพของชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๑๐ รูป/คน)

๑.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา

- มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษ

ทุกชุมชนมีวัดประจำชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตตามหลักความมักน้อย สันโดษ พออยู่ พอกิน ได้เป็นอย่างดี[๗๙] มีการส่งเสริมให้ใช้สติพิจารณาการใช้จ่ายตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ มีสติในการใช้จ่าย[๘๐] พระสงฆ์เป็นตัวอย่างที่ดี เป็นตำราที่มีชีวิต สำหรับให้ชาวบ้านศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับใช้ชีวิตพอเพียง มักน้อย สันโดษ[๘๑] วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน พระสงฆ์สอนให้คนใช้ปัญญาในการพิจารณาทุกสิ่งตามความเป็นจริง[๘๒] มีการสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาความต้องการของตลาดหรือลูกค้าหรือผู้บริโภค ไม่ใช่แค่สอนให้รอบรู้ในกองสังขารอย่างเดียว เท่านั้น[๘๓]

---

[๗๙]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๘๐]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๘๑]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๘๒]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๘๓]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- มีวัด ภาครัฐ และเอกชนให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

วัดสนับสนุนให้ชาวบ้านใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต โดยมีในหลวง รัชกาลที่ ๙ เป็นต้นแบบความดี มีหน่วยงานราชการให้ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักคิดการระเบิดจากภายใน[๘๔] พัฒนากรอำเภอได้เผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ หรือการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง[๘๕] หน่วยงานราชการทำหน้าที่โดยตรงในการเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข[๘๖] มีการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจากชีวิตจริงในหมู่บ้าน ที่เรียกว่า แก่นของเศรษฐกิจพอเพียง[๘๗] มีการอบรมการจัดทำบัญชีครัวเรือน ให้รู้ช่องรั่วไหลของเงินครัวเรือน[๘๘] มีการให้บริการข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสัมมาชีพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และมีการฝึกอบรม “สัมมาชีพ” เพื่อหาความต้องการของชุมชนว่าต้องการอาชีพอะไรที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง[๘๙]

- วัดให้ใช้พื้นที่ค้าขายสินค้าชุมชนในคราวที่มีงานประจำปีของวัดโดยไม่หวังกำไร

วัดอนุญาตให้ชาวบ้านเข้ามาค้าขายสินค้าในเทศกาลหรืองานประจำปีที่วัดจัดขึ้น[๙๐] วัดไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่ายในเชิงธุรกิจจากพ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาค้าขาย อาจเรียกเก็บเฉพาะค่าไฟฟ้าที่ใช้จริง เท่านั้น[๙๑]

- วัดให้ใช้พื้นที่เป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ

วัดอนุญาตให้หน่วยงานราชการใช้พื้นที่เป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ด้านการเพาะเห็ดแก่คนในชุมชน[๙๒] มีแหล่งเรียนรู้การปลูกพืชใช้น้ำน้อยโดยใช้พื้นที่ของวัดเป็นที่ตั้ง[๙๓] มีแหล่งเรียนรู้การทำปุ๋ยหมัก และแหล่งเรียนรู้การทำเห็ดและแปรรูปเห็ดซึ่งตั้งอยู่ในวัด[๙๔]

---

[๘๔]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๘๕]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๘๖]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๘๗]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๘๘]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๘๙]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๙๐]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๙๑]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๙๒]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๙๓]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๙๔]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- มีศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพตั้งอยู่ในชุมชน

ชุมชนมีการจัดจั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพดั้งเดิมในชุมชนให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ เช่น การเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู[๙๕] มีศูนย์การเรียนรู้วิธีนำเชื้อเห็ดที่หมดสภาพมาทำเป็นปุ๋ยธรรมชาติ[๙๖] มีศูนย์การเรียนรู้วิธีผลิตก้อนเห็ดใช้เอง และรีไซเคิลก้อนเห็ดมาเป็นปุ๋ยได้ และต่อยอดเป็นไบโอดีเซล โดยทางราชการให้งบประมาณสนับสนุน[๙๗]

- มีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน

ในชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้านที่สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ และสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม[๙๘] มีปราชญ์ชาวบ้านและมีภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดวิชาชีพต่อลูกหลาน เช่น ทำเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น[๙๙]

- มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชน

ปัจจุบัน มีการตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งเกิดมาจากการประชุมประชาคมชาวบ้าน เช่น มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ หรือกองทุนกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ มีการตั้งกลุ่มอาชีพข้าว มีการสีข้าวกันเอง และมีกลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มผู้เลี้ยงโคขุน เป็นต้น[๑๐๐] มีกลุ่มอาชีพ เย็บปักถักร้อย ทำบายศรี[๑๐๑] มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทอผ้าสตรีไทยทรงดำ[๑๐๒] มีกลุ่มผ้าทอพื้นบ้าน กลุ่มอาชีพจักสาน[๑๐๓] มีกลุ่มอาชีพเห็ด กุล่มอาชีพน้ำมันสมุนไพร กลุ่มอาชีพนวดแผนโบราณ เป็นต้น[๑๐๔]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ดังนี้

---

[๙๕]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๙๖]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๙๗]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๙๘]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๙๙]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๐]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๑]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๒]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๓]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๔]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ตารางที่ ๔.๔ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษ	๑, ๓, ๕, ๖, ๗	๕
๒	มีวัด ภาครัฐ และเอกชนให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๑๐, ๑๒, ๑๕, ๒๐, ๒๑, ๒๓	๖
๓	วัดให้ใช้พื้นที่ค้าขายสินค้าชุมชนในคราวที่มีงานประจำปีของวัดโดยไม่หวังกำไร	๒, ๔	๒
๔	วัดให้ใช้พื้นที่เป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ	๘, ๙, ๑๙	๓
๕	มีศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพตั้งอยู่ในชุมชน	๑๑, ๑๗, ๒๕	๓
๖	มีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน	๑๓, ๑๔	๒
๗	มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชน	๑๖, ๑๘, ๒๒, ๒๔, ๒๖	๕

จากตารางที่ ๔.๔ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา คือ มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษ (ความถี่เท่ากับ ๕ รูป/คน) มีวัด ภาครัฐ และเอกชนให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ความถี่เท่ากับ ๖ รูป/คน) วัดให้ใช้พื้นที่ค้าขายสินค้าชุมชนในคราวที่มีงานประจำปีของวัดโดยไม่หวังกำไร (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) วัดให้ใช้พื้นที่เป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ (ความถี่เท่ากับ ๓ รูป/คน) มีศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพตั้งอยู่ในชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๓ รูป/คน) มีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) และมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๕ รูป/คน)

๒) ด้านสังคม

สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ที่ได้มีการนำหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา ไปใช้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ด้านสังคม มีดังนี้

๒.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล

- ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จต่อกัน

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ที่ภาคคณะสงฆ์โดยวัดทุกวัดได้รณรงค์ให้คนชุมชนทุกเพศทุกวัยนำหลักศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เป็นปกติ สำหรับด้านสังคมนี้ ให้ถือปฏิบัติศีลข้อ ๔ คือ ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จกับคนทุกคน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง[๑๐๕] วัดเข้าไปส่งเสริมคนในชุมชนให้รักษาศีล โดยเฉพาะการอยู่ร่วมกันในสังคม เน้นศีลข้อ ๔ มุสาวาท เป็นเครื่องประกันเรื่องสังคม เพราะคนในสังคมจะยอมรับฟังคนพูดจริง ทำจริง ถ้าพูดไม่จริง ทำไม่จริง ก็ไม่มีใครยอมรับ[๑๐๖] ศีล ๕ พัฒนาสังคมโดยพัฒนากาย และพัฒนาวาจา ประการสำคัญ คือ วาจาที่เลือกพูดแต่คำจริง[๑๐๗]

คณะสงฆ์รณรงค์ให้คนในชุมชนยึดมั่นในศีลข้อที่ ๔ คือ การไม่พูดโกหก เพื่อให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสนิทใจ อยู่ร่วมกันด้วยความจริงใจ[๑๐๘] การพูดคำเท็จอันตรายมากที่สุดสำหรับอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าพูดโกหกทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นเรื่องไม่จริง และพูดเพื่อให้ผู้อื่นเชื่อ และตนเองได้ประโยชน์จากการเสียประโยชน์จากความเชื่อนั้น[๑๐๙] ทางวัดไม่ได้ใช้การบังคับ แต่เป็นการชี้ให้เห็นโทษ เห็นประโยชน์ และเมื่อคนในสังคมรู้แจ้ง จึงนำไปปฏิบัติเองโดยไม่ต้องใช้การบังคับ ให้เขาเชื่อด้วยใจตามความเป็นจริงว่า พูดดีเป็นศรีแก่ปาก[๑๑๐] เน้นข้อมุสาวาทเป็นพื้นฐานการอยู่ร่วมกันในสังคม[๑๑๑] การพูดเท็จ ก่อให้เกิดความเสียหาย และความเชื่อมั่นต่อกันในสังคม เบี่ยงเบนให้ทะเลาะกัน คนที่เจริญแล้วจะไม่ทำโดยเด็ดขาด[๑๑๒] การพูดจาที่มีเจตนาไม่ดี มุ่งจะคดโกงคนอื่น ตั้งใจพูดเพื่อ

---

[๑๐๕]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๖]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๗]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๘]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๐๙]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๐]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๑]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๒]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

หลอกลวงคนอื่น คนในชุมชนต่อต้านมาก ถ้ารู้ก็จะไม่มีใครคบหา แม้เดือดร้อนเขาก็จะไม่ให้ความช่วยเหลือ[๑๑๓]

- การใช้คำพูดที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ

การใช้คำพูดที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ หรือพูดคำที่อ่อนหวานสุภาพ จะช่วยสมานไมตรีกันและกัน[๑๑๔] ชาวบ้านจะพูดคำสุภาพ คือ พูดด้วยภาษาที่สุภาพ ไพเราะ ไม่หยาบโลน หยาบคาย ไม่ใช้ภาษาที่ไม่สุภาพ แม้พื้นฐานการศึกษาจะไม่สูง แต่กิริยาคำพูดคำจาก็ไพเราะน่าฟัง[๑๑๕] การพูดจาสุภาพไพเราะ เป็นสิ่งสำคัญในการเข้าสังคม[๑๑๖]

- การไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน

สนับสนุนการไม่เบียดเบียนกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ประทุษร้ายกัน สังคมก็จะสงบสุข ไม่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรง[๑๑๗] ด้านสังคม มีกฎหมายควบคุมไม่ให้ล่วงละเมิดกัน เช่น ไม่ทำร้ายร่างกายหรือทรัพย์สิน แต่โดยแท้จริง ถ้าประชาชนมีศีล ถือศีลกันเคร่งครัด ก็ไม่จำเป็นต้องใช้กฎหมายบังคับ[๑๑๘] การอยู่ร่วมกันโดยสันติในสังคม ยึดถือศีล ๕ โดยยึดถือข้อที่ว่าไม่มุ่งทำร้ายกันและกัน ดียิ่งกว่ายึดกฎหมาย เพราะเป็นภูมิคุ้นกันมาจากภายใน[๑๑๙] มีศีลข้อ ๑ ทำให้สังคมน่าอยู่ เพราะไม่ทำร้ายกัน ไม่ก่อความรุนแรง อยู่ด้วยกันอย่างสมานฉันท์[๑๒๐] ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ทำร้ายกัน สังคมน่าอยู่[๑๒๑] เน้นไม่เบียนเบียดทำร้ายกันจะอยู่ร่วมกันได้[๑๒๒]

- การไม่ประพฤติผิดในกาม

ปัจจุบัน มีโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นโครงการที่พยายามสร้างความปรองดองสมานฉันท์สามัคคีแก่คนในสังคม รณรงค์ให้ประชาชนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว และ

---

[๑๑๓]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๔]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๕]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๖]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๗]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๘]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๑๙]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒๐]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒๑]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒๒]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวอื่น โดยไม่ล่วงละเมิดสามีภรรยา หรือไม่ประพฤติผิดในกาม[๑๒๓] มีศีลข้อ ๓ ไม่ผิดลูกเมียกัน ทำให้คนในครอบครัวไม่กังวล ไว้เนื้อเชื่อใจ ไม่พะวง อยู่กันอย่างสงบสุข[๑๒๔]

- การไม่เกี่ยวข้องกับสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ

คนดื่มสุรา คนติดยาเสพติด เป็นที่รังเกียจ และหวาดกลัวของคนอื่น เพาะกลัวเขาจะทำร้าย ดังนั้น การไม่ยุ่งเกี่ยวกับเหล้า เบียร์ สุรา ยาเสพติดให้โทษทั้งหลาย ช่วยให้คนในสังคมอยู่กันอย่างไม่หวาดระแวงกัน[๑๒๕] ในชุมชนรณรงค์ให้งดเหล้าเข้าพรรษา ไม่ได้เป็นการบังคับ แต่กระตุ้นจิตสำนึกโดยใช้กระแสสังคม ให้รู้สึกผิดถ้าฝืนปฏิบัติ[๑๒๖]

- การไม่ลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกัน

ในชุมชนไม่ลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกันจึงอยู่ด้วยกันได้อย่างสงบสุข จะมีก็แต่พวกมิจฉาชีพที่มาจากที่อื่น ซึ่งคนในชุมชนก็สามัคคีร่วมใจกัน คอยเป็นหูเป็นตา[๑๒๗] การอยู่ร่วมกันต้องซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกงกัน พระเทศน์สอนอยู่ทุกวันพระ ส่วนใหญ่ก็ไม่คดไม่โกง แต่บางคนก็ไม่สนใจ เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว ก็ถือว่าเป็นธรรมดาโลก เพราะคนเราก็มีอยู่ ๖ ประเภท คือ หัวไวใจสู้ รอดูทีท่า เบิ่งตาลังเล หันเหหัวดื้อ งอมือจับเจ่า ไม่เอาไหนเลย[๑๒๘] ชาวบ้านสามารถฝากข้าวของกับคนข้างบ้านได้ตอนที่ไม่อยู่ เพราะไม่ลักขโมยกัน เชื่อใจกันมาก[๑๒๙] ไม่มีการลักเล็กขโมยน้อย สังคมเป็นสุข[๑๓๐]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

---

[๑๒๓]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒๔]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒๕]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒๖]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒๗]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒๘]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๒๙]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๓๐]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ตารางที่ ๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จต่อกัน	๑, ๒, ๓, ๕, ๗, ๘, ๑๒, ๑๖, ๒๓	๙
๒	การใช้คำพูดที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ	๔, ๑๘, ๒๒	๓
๓	การไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน	๖, ๙, ๑๓, ๒๐, ๒๑, ๒๕	๖
๔	การไม่ประพฤติผิดในกาม	๑๐, ๑๙	๒
๕	การไม่เกี่ยวข้องกับสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ	๑๑, ๑๗	๒
๖	การไม่ลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกัน	๑๔, ๑๕, ๒๔, ๒๖	๔

จากตารางที่ ๔.๕ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล คือ ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จต่อกัน (ความถี่เท่ากับ ๙ รูป/คน) การใช้คำพูดที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) การไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน (ความถี่เท่ากับ ๖ รูป/คน) การไม่ประพฤติผิดในกาม (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) การไม่เกี่ยวข้องกับสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) และการไม่ลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกัน (ความถี่เท่ากับ ๔ รูป/คน)

๒.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ

- มีการควบคุมสติไม่ตั้งอยู่ในความประมาท

มีการควบคุมสติ ไม่ประมาท ใช้สติควบคุมการพูดและการกระทำ เมื่ออยู่ร่วมกับคนอื่น[๑๓๑] การมีความตั้งใจดี เจตนามั่นในกุศลกรรมต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่ประมาท ระมัดระวังก่อนที่จะพูด และก่อนที่จะทำ[๑๓๒] มุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่ของตนเองต่อสังคม มีสติ บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ไม่ก่อโทษต่อส่วนรวม[๑๓๓] ด้านสังคม เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีสติในการกระทำ ไม่ประมาทจนเป็นเหตุให้คนอื่นเดือนร้อนจากการกระทำ[๑๓๔] มีการอยู่ร่วมกันโดยสันติ มีสติ ไม่กระทำสิ่งใดที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง[๑๓๕]

---

[๑๓๑] สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๓๒] สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๓๓] สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๓๔] สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๓๕] สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- มีการควบคุมอารมณ์ในคราวประชุมร่วมกัน

สมาธิ คือ การควบคุมอารมณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการอยู่ร่วมกันในสังคม[๑๓๖] ในการอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นชุมชนขนาดเล็ก หรือชุมชนขนาดใหญ่ สิ่งสำคัญ คือ การพูดจากันด้วยเหตุผล ควบคุมอารมณ์ให้สงบ เพื่อหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกัน[๑๓๗] รู้จักควบคุมความโกรธ[๑๓๘] การจัดการกับอารมณ์เป็นส่วนหนึ่งของทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคม[๑๓๙] การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ไม่มีอะไรที่นอกเหนือไปจากการควบคุมอารมณ์ของตนเอง[๑๔๐] ด้านสังคม ต้องมีการคุมสติ ให้จิตไม่วอกแวกและควบคุมอารมณ์และความคิดให้ได้[๑๔๑]

การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวพันทางสังคมและวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีการประชุมพิจารณาร่วมกัน ผ่านที่ประชุมต่าง ๆ ของชุมชน[๑๔๒] มีการประชุมกลุ่มทุกเดือน เน้นให้เร็วในการฟัง หรือจดจ่อ จับใจความให้ได้ หรือมีสมาธิในการฟัง แต่ ช้าในการพูด ใช้สติพิจารณาไตร่ตรองก่อนพูด[๑๔๓] พัฒนากร คือ ผู้ปฏิบัติงานซึ่งรับผิดชอบในแต่ละตำบลของตน ซึ่งจำเป็นต้องมีการประชุมร่วมกันกับคนในหมู่บ้าน ซึ่งทุกคนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และทุกครั้งที่มีการประชุมกันก็เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มีความขัดแย้ง ทุกฝ่ายใช้เหตุผลมาคุยกัน ไม่ใช้อารมณ์หรือไม่ใช้ความคิดของตนเป็นที่ตั้ง[๑๔๔] ชุมชนมีเวทีประชาคมเพื่อการพิจารณาตัดสินใจร่วมกัน รับฟังความคิดเห็นของที่ประชุม[๑๔๕] ชุมชนมีความรู้รักสามัคคี เน้นการมีส่วนร่วมกันในชุมชน[๑๔๖]

---

[๑๓๖]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๓๗]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๓๘]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๓๙]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๔๐]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๔๑]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๔๒]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๔๓]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๔๔]สัมภาษณ์ นาวิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๔๕]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๔๖]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ด้านสังคม มีการควบคุมอารมณ์ในการประชุมร่วมกัน เช่น ประชุมหมู่บ้าน ทุกวันที่ ๕ ของเดือน เป็นต้น[๑๔๗] เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการประชุมร่วมกันบ่อยครั้ง ที่สำคัญคือ ทุกคนรู้จักให้เกียรติกัน รับฟังความคิดเห็นกัน และควบคุมอารมณ์ไม่ให้เกิดปากเสียงกัน[๑๔๘] มีการประชาคมกันทุกเดือนด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่ใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง[๑๔๙]

- มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี

สังคมมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามเป็นเครื่องหล่อหลอมให้เกิดความสามัคคี ปรองดองและสมานฉันท์[๑๕๐] สภาพปัจจุบันเป็นการพึ่งพาอาศัยกัน มีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม และวิถีการดำรงชีวิตร่วมกัน[๑๕๑] มีระเบียบสำหรับชุมชน ตามประเภทพื้นที่ปศุสัตว์[๑๕๒] มีกุสโลบาย เช่น ทำบุญกลางหมู่บ้าน เป็นประเพณีชุมชน[๑๕๓] ใช้วัฒนธรรมประเพณีช่วยหล่อหลอมความสามัคคี[๑๕๔] มีการเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน ให้คนในชุมชนร่วมกิจกรรมกัน เช่น มีประเพณีชุมชนลงแขกเกี่ยวข้าวที่ยังคงอนุรักษ์ไว้[๑๕๕] สังคมเอื้ออาทร ช่วยเหลือ แบ่งบันกัน มีขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเป็นหล่อหลอมจิตใจ[๑๕๖]

---

[๑๔๗]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๔๘]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๔๙]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๕๐]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๕๑]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๕๒]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๕๓]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๕๔]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๕๕]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๕๖]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	มีการควบคุมสติไม่ตั้งอยู่ในความประมาท	๑, ๘, ๙, ๑๙, ๒๒	๕
๒	มีการควบคุมอารมณ์ในคราวประชุมร่วมกัน	๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๗, ๑๘, ๒๐, ๒๕, ๒๖	๑๔
๓	มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี	๑๐, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๒๑, ๒๓, ๒๔	๗

จากตารางที่ ๔.๖ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ คือ มีการควบคุมสติไม่ตั้งอยู่ในความประมาท (ความถี่เท่ากับ ๕ รูป/คน) มีการควบคุมอารมณ์ในคราวประชุมร่วมกัน (ความถี่เท่ากับ ๑๔ รูป/คน) และมีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี (ความถี่เท่ากับ ๗ รูป/คน)

๒.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา

- มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม (สังคมสงฆ์)

วัดเป็นสถานที่เรียนรู้หรือเป็นแหล่งเรียนรู้หลักการแนวคิดของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้เป็นอย่างดี[๑๕๗] วัดเป็นแหล่งบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่เด็กและยาวชนที่ถูกคุมประพฤติ[๑๕๘] สงฆ์เป็นต้นแบบของการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนที่ต่างชั้นวรรณะ[๑๕๙]

---

[๑๕๗]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๕๘]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๕๙]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น

วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ของทั้งผู้ใหญ่และเด็กในชุมชน[๑๖๐] วัดเป็นศูนย์กลางของสังคมและมีมรดกทางสังคมที่ทรงคุณค่า[๑๖๑] วัดเป็นแหล่งส่งเสริมให้คนในชุมชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนได้เข้าใจและเห็นคุณค่าของขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น[๑๖๒] มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน[๑๖๓] วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นศูนย์รวมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นอดีตถึงปัจจุบัน[๑๖๔]

- มีพระสงฆ์เป็นผู้นำแสงสว่างทางปัญญา

พระสงฆ์ส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา พระสงฆ์เป็นต้นแบบของสังคม[๑๖๕] พระสงฆ์ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของชาวบ้าน[๑๖๖] ชุมชนมีพระสงฆ์เป็นผู้นำแสงสว่างทางปัญญา[๑๖๗]

- มีประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคม

ชุมชนมีประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคม[๑๖๘] ชุมชนมีทุนทางสังคม คือ ทุนทางภูมิปัญญา เช่น ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น[๑๖๙] มีประเพณีวัฒนธรรมประจำชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชน[๑๗๐] มีการพึ่งพาอาศัยกันตามแบบวัฒนธรรมไทยพื้นถิ่นชนบท[๑๗๑] มีเป็นประเพณีชุมชน เช่น ทำบุญกลางบ้าน เป็นต้น[๑๗๒]

---

[๑๖๐]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๖๑]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๖๒]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๖๓]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๖๔]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๖๕]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๖๖]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๖๗]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๖๘]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๖๙]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๗๐]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๗๑]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๗๒]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ประเพณีสงกรานต์มีการสร้างกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ เช่น การรดน้ำดำหัวผู้สูอายุ เพื่อส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน[๑๗๓] ในชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นทุนทางสังคม ช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน[๑๗๔] เป็นสังคมเอื้ออาทร ช่วยเหลือ แบ่งบันกันตามแบบสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธ[๑๗๕]

- มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน

มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน ที่มีชาวบ้านอาสาสมัครมาปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมในด้านการพัฒนาชุมชน[๑๗๖] มีกลุ่มจิตอาสา โดยมีผู้นำที่มีคุณสมบัติตามมาตรฐานผู้นำชุมชน (มชช.)[๑๗๗] ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการสอดส่องความปลอดภัยในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องยาเสพติด ตามนโยบายการประกาศสงครามกับยาเสพติด[๑๗๘] มีกลุ่มจิตอาสาพัฒนาชุมชน มีโครงการคนดีของชุมชน มีการมอบรางวัลให้เป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้ทำความดีให้ชุมชน[๑๗๙] มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนที่ได้รับคัดเลือกจากเวทีประชาคมหมู่บ้านให้ปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครในหมู่บ้านหนึ่ง เรียกชื่อย่อว่า อช.[๑๘๐] มีกลุ่มอาสาทำกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น ปั่นจักรยานเยี่ยมผู้สูงอายุตามครัวเรือน เป็นต้น[๑๘๑] สำหรับพื้นที่ชุมชนในอำเภอวัดเพลง มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนที่เสียสละทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยไม่มีค่าตอบแทน ปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๙) มีจำนวน ๑๒๘ คน[๑๘๒]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

---

[๑๗๓]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๗๔]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๗๕]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๗๖]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๗๗]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๗๘]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๗๙]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๘๐]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๘๑]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๘๒]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ตารางที่ ๔.๗ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม (สังคมสงฆ์)	๑, ๒, ๔	๓
๒	มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น	๓, ๕, ๗, ๑๗, ๒๐	๕
๓	มีพระสงฆ์เป็นผู้นำแสงสว่างทางปัญญา	๖, ๘, ๑๐	๓
๔	มีประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคม	๑๑, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๘, ๒๑, ๒๔	๗
๕	มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน	๑๒, ๑๕, ๑๙, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖	๗

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา คือ มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม (สังคมสงฆ์) (ความถี่เท่ากับ ๓ รูป/คน) มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น (ความถี่เท่ากับ ๕ รูป/คน) มีพระสงฆ์เป็นผู้นำแสงสว่างทางปัญญา (ความถี่เท่ากับ ๓ รูป/คน) มีประเพณีศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคม (ความถี่เท่ากับ ๗ รูป/คน) และมีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๗ รูป/คน)

๓) ด้านการศึกษา

สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ที่ได้มีการนำหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา ไปใช้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ด้านการศึกษา มีดังนี้

๓.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล

- มีการเรียนศีลธรรมในโรงเรียน

ปัจจุบัน มีการเรียนศีลธรรมในโรงเรียน มีพระสอนศีลธรรมเข้าไปสอนเด็กนักเรียนทุกโรงเรียน[๑๘๓] มีการส่งเสริมวิถีพุทธในสถานศึกษา โดยมุ่งพัฒนาเด็กนักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น[๑๘๔] มีโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนรองรับทางการศึกษาด้านศีลธรรมของเยาวชนในชุมชน[๑๘๕] มีการนำนักเรียนเข้าวัด ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งที่โรงเรียนดำเนินการร่วมกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน[๑๘๖] มีพระไปสอนในโรงเรียนของชุมชน สอนศีลธรรมเด็กอาทิตย์ละครั้ง[๑๘๗] มีพระสงฆ์เข้าไปสอนในโรงเรียน มีการส่งเด็กไปแข่งตอบปัญหาธรรมะ[๑๘๘] มีพระมาสอนเกี่ยวกับศาสนาให้กับเด็กในโรงเรียนของชุมชน[๑๘๙]

-มีกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ มีกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ เป็นการอบรมให้เด็กและเยาวชนพูดดี ทำดี และมีวินัยในตนเอง[๑๙๐] ภาคคณะสงฆ์ทำข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ (MOU) กับโรงเรียน ร่วมกันจัดกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ โดยดำริของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์[๑๙๑]

---

[๑๘๓]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๘๔]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๘๕]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๘๖]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๘๗]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๘๘]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๘๙]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๙๐]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๙๑]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- มีการอบรมเด็กและเยาวชนให้ไม่ทุจริตคดโกง

ด้านการศึกษาเน้นคุณลักษณะที่เรียกว่า “โตไปไม่โกง” ซึ่งตอนนี้ มีโครงการโรงเรียนสีขาว หลักสูตรโตไปไม่โกงที่เน้นอบรมนักเรียนให้มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีจิตอาสา[๑๙๒] การยึดมั่นในความสัตย์จริงและสิ่งที่ถูกต้องดีงาม รู้จักแยกแยะถูกผิด ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นโดยชอบ ไม่คดโกง[๑๙๓] มีการอบรมเด็ก ๆ ในหมู่บ้านให้เป็นคนดี เน้นความซื่อสัตย์ ไม่คดโกง ตามนโยบายของภาครัฐ[๑๙๔] ด้านการศึกษาเน้นปลูกฝังให้นักเรียนยึดถือศีล ข้อ ๒ ไม่ทุจริตคดโกง โดยเริ่มตั้งแต่การเรียน เช่น การไม่ลอกการบ้าน เป็นต้น[๑๙๕] มีการฝึกให้เด็กซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น เพื่อโตไปจะได้เป็นคนดีของสังคม[๑๙๖] ปลูกฝังให้เด็กซื่อสัตย์[๑๙๗] อบรมให้ลูกหลานซื่อสัตย์สุจริต โตไปจะได้ไม่โกง[๑๙๘]

-มีการปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา

ปัญหามาจากการเอาวิชาศีลธรรมจรรยา และหน้าที่พลเมือง ออกจากระบบการศึกษาในโรงเรียน ปัจจุบันจึงมีการปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา[๑๙๙] เสริมการเรียนเพื่อสร้างคนให้เห็นคนดี[๒๐๐] มีการส่งเสริมเรื่องศีลในการศึกษาในระบบ และมีการส่งเสริมเรื่องศีลในการศึกษานอกระบบด้วย[๒๐๑] ชุมชนมีการคัดกรองหรือคัดเลือกสื่อที่จะให้เยาวชนเสพ[๒๐๒] มีการนำนักเรียนดูงานด้านอาชีพในชุมชน เป็นระบบการศึกษานอกห้องเรียน[๒๐๓] ให้ลูกหลานได้เรียนในระบบที่โรงเรียนใกล้บ้าน และนอกระบบคือเรียนรู้จากวิถีชุมชน[๒๐๔]

---

[๑๙๒]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๙๓]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๙๔]สัมภาษณ์ นางวิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๙๕]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๙๖]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๙๗]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๙๘]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๑๙๙]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๐๐]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๐๑]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๐๒]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๐๓]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๐๔]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

-มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก

คนในครอบครัวทำให้เห็นเป็นตัวอย่าง คือ มีตัวอย่างจากคนในบ้าน เช่น พ่อแม่พูดจากไพเราะ[๒๐๕] การพัฒนาทางการศึกษา เริ่มที่บ้าน เด็กจะมีพ่อแม่ปู่ย่าตายายเป็นแบบอย่างทางความประพฤติ[๒๐๖] เด็กจะดีอยู่ที่พ่อแม่ รองมาคือครูอาจารย์ พ่อแม่เป็นอันดับหนึ่ง ส่วนครูเป็นอันดับสอง[๒๐๗] มีพ่อแม่ และผู้สูงอายุในชุมชนเป็นแบบอย่างแก่เด็ก[๒๐๘]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๘ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	มีการเรียนศีลธรรมในโรงเรียน	๑, ๓, ๖, ๘, ๑๙, ๒๑, ๒๖	๗
๒	มีกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕	๒, ๔	๒
๓	มีการอบรมเด็กและเยาวชนให้ไม่ทุจริตคดโกง	๕, ๗, ๑๓, ๑๘, ๒๐, ๒๓, ๒๔	๗
๔	มีการปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา	๙, ๑๐, ๑๒, ๑๕, ๑๖, ๒๕	๖
๕	มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก	๑๑, ๑๔, ๑๗, ๒๒	๔

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล คือ มีการเรียนศีลธรรมในโรงเรียน (ความถี่เท่ากับ ๗ รูป/คน) มีกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) มีการอบรมเด็กและเยาวชนให้ไม่ทุจริตคดโกง (ความถี่เท่ากับ ๗ รูป/คน) มีการปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา (ความถี่เท่ากับ ๖ รูป/คน) มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก (ความถี่เท่ากับ ๔ รูป/คน)

---

[๒๐๕]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๐๖]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๐๗]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๐๘]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ

- มีการสอนการทำสมาธิกับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา

ปัจจุบัน มีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนา และมีการสอนให้เด็กนักเรียนนั่งสมาธิเป็นประจำ[๒๐๙] วัดเข้าไปส่งเสริมคนในชุมชนให้ปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมระยะที่ ๓ ของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ โดยคณะสงฆ์ร่วมกับโรงเรียน และหน่วยงานราชการเจ้าของพื้นที่[๒๑๐] มีการฝึกสมาธิภาคปฏิบัติให้กับนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ[๒๑๑] มีการนำกรรมฐานพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนเข้าไปสอนในสถานศึกษาต่าง ๆ ทุกระดับ ทุกโรงเรียน[๒๑๒] มีการส่งเสริมวิถีพุทธในภาคปฏิบัติกับเด็ก ๆ ในทุก ๆ สถานศึกษา[๒๑๓] มีการพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบสุข[๒๑๔] มีการฝึกให้เด็กสวดมนต์ และทำสมาธิ[๒๑๕] สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ ตามสมควรกับวัย[๒๑๖] มีพระเข้าไปสอนเด็ก ๆ ในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ให้รู้จักสวดมนต์และนั่งสมาธิ[๒๑๗]

- มีการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชน

ภาครัฐสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้จากปัจจัยธรรมสิ่งแวดล้อมมากกว่าเรียนในห้องเรียน[๒๑๘] เน้นให้เยาวชนเรียนรู้โดยไม่จำกัดอยู่แต่ภายในระบบ โดยให้ศึกษาจากวิถีชุมชนเป็นสำคัญ[๒๑๙] ให้เด็กในชุมชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนตั้งแต่วัยเยาว์[๒๒๐] มีคำพูดที่ว่า “เรียนที่ไหนก็ได้ถ้าเด็กตั้งใจ”

---

[๒๐๙]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑๐]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑๑]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑๒]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑๓]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑๔]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑๕]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑๖]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑๗]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑๘]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๑๙]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๒๐]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

คือ ให้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงจากการทำงานร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน[๒๒๑] ที่ผ่านมา ระบบการศึกษาไม่ฝึกให้เด็กคิด เช่น การให้เด็กเติมคำในประโยค โดยไม่ให้ฝึกเขียนทั้งประโยค[๒๒๒] ในเวทีประชาคม มีการรณรงค์ให้ลูกหลานได้เรียนในระบบที่โรงเรียนใกล้บ้าน และสนับสนุนให้มีการเรียนนอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชนด้วย[๒๒๓]

สมาธิมาปัญญาเกิด แต่ก็ไม่จำเป็นต้องเกิดในห้องสี่เหลี่ยม เพราะการศึกษามีอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การศึกษาอาชีพจากบรรพบุรุษ[๒๒๔] ชุมชนมี ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน หรือ กศน. ซึ่งนอกจากให้โอกาสทางการศึกษากับเด็กรุ่นใหม่ ๆ แล้ว ยังเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้ามาเรียนเพื่อทบทวนความรู้ด้วย[๒๒๕]

ชุมชนมีการสอนอาชีพซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมหรือเป็นอาชีพเก่าแก่ให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน ช่วงวันหยุดเสาร์/อาทิตย์[๒๒๖] มีการสอนภาษาท้องถิ่นและสอนทอผ้าให้กับคนในชุมชน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่[๒๒๗] ในชุมชนมีโรงเรียนการศึกษาภาคบังคับของรัฐ และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) แก่ผู้ขาดโอกาส รวมถึง ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อเสริมความรู้นอกการบังคับ[๒๒๘]

- มีอุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก

สมาธิกับเด็กเป็นของที่คู่กันยาก จะฝึกสมาธิให้เด็กต้องหาเทคนิคและวิธีการหลอกล่อ[๒๒๙] มีการรณรงค์ให้เด็ก ๆ สวดมนต์ก่อนนอนเพื่อเป็นอุบายพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิ[๒๓๐] คนในชุมชนอาจฝึกให้เด็กทำสมาธิทางอ้อม จดจ่อต่อการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรืออาจเรียกว่าเป็นอุบายสร้างสมาธิก็

---

[๒๒๑] สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๒๒] สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๒๓] สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๒๔] สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๒๕] สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๒๖] สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๒๗] สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๒๘] สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๒๙] สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๓๐] สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ได้[๒๓๑] การฝึกสมาธิให้กับเด็กเป็นเรื่องยาก ทุกโรงเรียนจะมีการฝึกสมาธิโดยไม่ให้นักเรียนรู้ตัว คือ ให้เด็กทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความตั้งใจ มุ่งมั่น จดจ่อกับสิ่งที่ทำ เรียกว่า หาอุบายมาใช้[๒๓๒]

- มีการฝึกเด็กให้ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ

การฝึกเด็กให้ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ มีความเชื่อมั่นในตนเอง และไม่ตั้งอยู่ในความประมาท[๒๓๓] ฝึกฝนให้เด็ก ๆ ในชุมชนทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ผ่านการปฏิบัติการจริง ให้ได้ฝึกในสภาพสิ่งแวดล้อมจริงของชุมชน[๒๓๔]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๙ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	มีการสอนการทำสมาธิกับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๒๐	๙
๒	มีการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชน	๙, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๙, ๒๒, ๒๓, ๒๔	๑๐
๓	มีอุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก	๑๑, ๑๕, ๑๘, ๒๑, ๒๖	๕
๔	มีการฝึกเด็กให้ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ	๑๗, ๒๕	๒

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ คือ มีการสอนการทำสมาธิกับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา (ความถี่เท่ากับ ๙ รูป/คน) มีการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๑๐ รูป/คน) มีอุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก (ความถี่เท่ากับ ๕ รูป/คน) และมีการฝึกเด็กให้ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน)

---

[๒๓๑] สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๓๒] สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๓๓] สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๓๔] สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา

- มีพระสอนศีลธรรมนำความรู้สำหรับพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน

พระสอนศีลธรรมมีบทบาทสำคัญในการนำความรู้ด้านพระพุทธศาสนาไปสู่นักเรียน ชื่อว่าเป็นผู้ที่สร้างนักเรียนสามารถให้พัฒนาตนเองเป็นคนดี มีศีลธรรมนำความรู้[๒๓๕] พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทำงานที่ยิ่งใหญ่ในการสร้างเด็กให้เป็นอนาคตของชุมชน[๒๓๖]

ปัจจุบัน พระสงฆ์ได้เข้ามามีส่วนเป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนาหรือเป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั้ง ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษาด้วย[๒๓๗] พระสอนศีลธรรมนำความรู้สำหรับพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน[๒๓๘] มีการนำความรู้ และคุณธรรมไปเผยแพร่แก่เด็ก ๆ ในโรงเรียนเพื่อให้สามารถบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้[๒๓๙] มีการจัดพระสอนศีลธรรมที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่นักเรียนและนักศึกษา เรียกได้ว่าเป็น “แหล่งเรียนรู้เคลื่อนที่”[๒๔๐]

- พระสงฆ์เป็นต้นแบบในการพัฒนาทางปัญญา

พระสงฆ์ส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา พระสงฆ์เป็นต้นแบบของสังคม[๒๔๑] พระสงฆ์ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของชาวบ้าน[๒๔๒] มีพระสงฆ์เข้าไปสอนให้เด็กนักเรียนสามารถพัฒนาตนเองไปในทางที่พึงประสงค์ได้ คือ เก่งแต่ไม่โกง[๒๔๓] ชุมชนมีพระสงฆ์เป็นผู้นำแสงสว่างทาง

---

[๒๓๕] สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๓๖] สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๓๗] สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๓๘] สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๓๙] สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๔๐] สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๔๑] สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๔๒] สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๔๓] สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ปัญญา[๒๔๔] เด็ก ๆ มีพระสงฆ์เป็นแบบอย่างทางปัญญา ปกติ ถ้าพ่อแม่ปู่ยาตายายเป็นผู้สอน เด็กจะเชื่อมากกว่าครู และพระสอนเด็กจะเชื่อมากกว่าพ่อแม่[๒๔๕]

- มีหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมเข้าไปอบรมความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนแก่นักเรียน

โรงเรียนได้เชิญพัฒนากรอำเภอเข้าไปอบรมนักเรียนในชุมชน ให้สามารถทำสบู่ใช้เองในบ้านได้ เพื่อลดรายจ่ายภายในครัวเรือน[๒๔๖] หลายหน่วยงานเข้าไปส่งเสริมความรู้แก่นักเรียนและชาวบ้าน เช่น การแปรรูปมูลหมูเป็นแก๊สหุงต้ม[๒๔๗] มีการนำปราชญ์ชาวบ้านไปให้ความรู้แก่นักเรียนเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการอาชีพในชุมชน[๒๔๘] ประมงจังหวัดร่วมพัฒนาการอำเภอได้เข้าไปให้ความรู้เฉพาะด้านแก่เด็กนักเรียนและคนในชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพประมงน้ำจืด[๒๔๙] มีการอบรมนักเรียนให้รู้วิธีการแปรรูปเห็ดเพื่อสร้างมูลค่า รวมทั้งการรีไซเคิลก้อนเห็ดมาเป็นปุ๋ย[๒๕๐]

- โรงเรียนนำนักเรียนไปศึกษาดูงานงานวิถีชีวิตชุมชน

มีการนำนักเรียนในชุมชนมาศึกษาดูงานอาชีพที่ศูนย์ของอำเภอ[๒๕๑] โรงเรียนพาเด็กมาดูงานอาชีพและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน[๒๕๒] มีนักเรียนมาดูงานการเลี้ยงโค และวิธีผลิตแก๊สชีวภาพจากมูลโค[๒๕๓] โรงเรียนนำนักเรียนมาศึกษาดูงานวิถีชีวิตชุมชน ทั้งในชุมชนและชุมชนอื่น ซึ่งจะเน้นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ให้นักเรียนรู้หลักการที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง[๒๕๔] มีการไปดูงานหรือ

---

[๒๔๔]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๔๕]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๔๖]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๔๗]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๔๘]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๔๙]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๕๐]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๕๑]สัมภาษณ์ นางวิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๕๒]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๕๓]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๕๔]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ศึกษาเรียนรู้ที่ชุมชนต้นแบบอื่น ๆ นอกสถานที่[๒๕๕] มีโรงเรียนนำเด็กนักเรียนมาดูงานการทำมะพร้าวและการแปรรูปมะพร้าว[๒๕๖]

- มีการจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรชุมชน

ปัจจุบัน มีกลุ่มยุวเกษตร และพบว่าหลายชุมชนก็ดำเนินการในรูปแบบนี้[๒๕๗] กลุ่มยุวเกษตรมาดูงานก้อนเห็น เพาะเห็ด แล้วนำปลูกจริง เพื่อนำผลผลิตเข้าโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน[๒๕๘] เด็กนักเรียน ทั้งกลุ่มในโรงเรียน และนอกโรงเรียนรวมตัวกันในระดับหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นกลุ่มยุวเกษตรกรต่อสำนักงานเกษตรอำเภอ ปัจจุบัน มีเกษตรกรในท้องถิ่นอาสาสมัครเป็นที่ปรึกษายุวเกษตรกรประจำกลุ่ม เป็นพี่เลี้ยงดูแลให้คำแนะนำกลุ่มในการดำเนินงานและกิจกรรมต่าง ๆ[๒๕๙] ทุกวันเสาร์ยุวเกษตรในชุมชนจะมาเรียนรู้วัฒนธรรมการทอผ้าแบบผู้หญิงไทยทรงดำ[๒๖๐]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ดังนี้

---

[๒๕๕]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๕๖]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๕๗]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๕๘]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๕๙]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๖๐]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ตารางที่ ๔.๑๐ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	มีพระสอนศีลธรรมนำความรู้สำหรับพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๗	๕
๒	พระสงฆ์เป็นต้นแบบในการพัฒนาทางปัญญา	๖, ๘, ๙, ๑๐, ๑๔	๕
๓	มีหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมเข้าไปอบรมความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนแก่นักเรียน	๑๑, ๑๒, ๑๗, ๒๐, ๒๕	๖
๔	โรงเรียนนำนักเรียนไปศึกษาดูงานงานวิถีชีวิตชุมชน	๑๓, ๑๖, ๑๙, ๒๓, ๒๔, ๒๖	๖
๕	มีการจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรชุมชน	๑๕, ๑๘, ๒๑, ๒๒	๔

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา คือ มีพระสอนศีลธรรมนำความรู้สำหรับพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน (ความถี่เท่ากับ ๕ รูป/คน) พระสงฆ์เป็นต้นแบบในการพัฒนาทางปัญญา (ความถี่เท่ากับ ๕ รูป/คน) มีหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมเข้าไปอบรมความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนแก่นักเรียน (ความถี่เท่ากับ ๖ รูป/คน) โรงเรียนนำนักเรียนไปศึกษาดูงานงานวิถีชีวิตชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๖ รูป/คน) และมีการจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๔ รูป/คน)

๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ที่ได้มีการนำหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา ไปใช้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

๔.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล

- การไม่ดื่มสุราหรือเสพสิ่งเสพติดให้โทษ

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ที่ภาคคณะสงฆ์โดยวัดทุกวัดได้รณรงค์ให้คนชุมชนทุกเพศทุกวัยนำหลักศีล ๕ ไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เป็นปกติ สำหรับด้านสุขอนามัยนี้ ให้ถือปฏิบัติศีลข้อ ๕ คือ ไม่ดื่มสุราหรือเสพสิ่งเสพติดให้โทษ[๒๖๑] เน้นการป้องกันยาเสพติดในหมู่บ้าน[๒๖๒] มีศีลดี เท่ากับ มีสุขภาพกายดี และมีสุขภาพจิตใจ ศีลข้อที่ส่งเสริมสุขภาพ คือ ศีลข้อ ๕[๒๖๓] เน้นการป้องกันยาเสพติดสิ่งให้เกิดโทษต่าง ๆ เพื่อสุขภาพและสุขภาวะของคนในชุมชน[๒๖๔] ศีลแต่ละข้อสามารถส่งเสริมในแต่ละด้านโดยตรง สำหรับด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม คือ ข้อ ๕[๒๖๕]

การไม่เสพของมึนเมาและสิ่งเสพติดทุกประเภท สร้างสวรรค์ในบ้าน[๒๖๖] การเว้นจากของเมา คือ สุราเมรัยและสารเสพติดอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท[๒๖๗] มีการรณรงค์ทั้งจากภาครัฐ ร่วมกับวัดและโรงเรียน ให้เด็กและเยาวชนงดเว้นการดื่มสุราและไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด[๒๖๘] ด้านสุขอนามัย เน้นสุขอนามัยในครัวเรือน ระเบียบในการกิน นอน ขับถ่าย[๒๖๙] ศีลข้อ ๕ คุ้มครองสุขภาพ คือ ถ้าไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด สุขภาพก็ดี นั่นเอง[๒๗๐] มีการรณรงค์แก้ปัญหายาเสพติดในชุมชน[๒๗๑]

---

[๒๖๑]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๖๒]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๖๓]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๖๔]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๖๕]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๖๖]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๖๗]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๖๘]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๖๙]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๗๐]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๗๑]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ศีลข้อ ๕ ช่วยส่งเสริมสุขภาพได้ เหล้า เบียร์ สุรา ทำลายสุขภาพทั้งกายและสุขภาพจิตของคนดื่ม[๒๗๒] มีการรณรงค์ต่อต้านสิ่งเสพติดในชุมชน[๒๗๓] การไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ช่วยให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง[๒๗๔] มีการร่วมกันแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน ปัจจุบัน ปัญหายาเสพติดของชุมชนจึงเบาบางลง[๒๗๕] ใช้ศีลข้อที่งดอบายมุข โดยเน้นการโน้มน้าว ไม่ใช้การบังคับ[๒๗๖]

การไม่ดื่มสุรา ทำให้สุขภาพดี ซึ่งจากข้อมูล จปฐ. ในชุมชน พบว่า มีการสูบบุหรี่ กินเหล้าและเล่นการพนัน มีแค่ ๒๐%[๒๗๗] การงดเว้นจาก การดื่มสุรา นอกจากทำให้ไม่สิ้นเปลืองเงินทองไปกับสิ่งไม่จำเป็น ยังเป็นการรักษาสุขภาพด้วย[๒๗๘] มีการช่วยกันสอดส่องไม่ให้เสพยาเสพติดเข้ามาแพร่ระบาดในชุมชน[๒๗๙] ศีล คือ ปกติ ถ้าสิ่งแวดล้อมปกติ ชีวิตก็จะดี ศีลข้อ ๕ ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่เสพอบายมุข สุขภาพจะดี และไม่ก่อให้ทะเลอะวิวาท สังคมก็อยู่สุข[๒๘๐]

- มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ดูแล แนะนำสุขอนามัยพื้นฐานของชุมชน

ทุกชุมชนหรือทุกหมู่บ้านจะมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือที่เรียกกันว่า อสม. ปฏิบัติงานเชิงรุกด้านส่งเสริมสุขภาพในชุมชน[๒๘๑] มีกลุ่ม อสม. ที่ได้รับการอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และปฏิบัติงานด้านสาธารณสุขด้วยความเสียสละต่อประชาชนในหมู่บ้าน[๒๘๒] มี อสม. คอยดูแล ให้คำแนะนำ และตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ เช่น ความดัน สุขภาพช่องปาก เป็นต้น[๒๘๓] นอกจากมี อสม. ดูแลสุขอนามัยขั้นพื้นฐานแก่คนในชุมชนแล้ว พัฒนาการอำเภอยังแนะนำการรักษา

---

[๒๗๒] สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๗๓] สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๗๔] สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๗๕] สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๗๖] สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๗๗] สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๗๘] สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๗๙] สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๘๐] สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๘๑] สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๘๒] สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๘๓] สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สิ่งแวดล้อมชุมชน เช่น การรณรงค์การงดเผาซังข้าวเพื่อลดมลพิษจากฝุ่นและควัน[๒๘๔] มี อสม. ดูแลเรื่องความสะอาด[๒๘๕] มี อสม. ช่วยดูแลเรื่องยุงลาย และมลภาวะจากฟาร์มหมูด้วย[๒๘๖]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๑ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	การไม่ดื่มสุราหรือเสพสิ่งเสพติดให้โทษ	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๑๑, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๗, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖	๒๐
๒	มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ดูแล แนะนำสุขอนามัยพื้นฐานของชุมชน	๙, ๑๐, ๑๒, ๑๕, ๑๘, ๒๔	๖

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล คือ การไม่ดื่มสุราหรือเสพสิ่งเสพติดให้โทษ (ความถี่เท่ากับ ๒๐ รูป/คน) และมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ดูแลแนะนำสุขอนามัยพื้นฐานของชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๖ รูป/คน)

---

[๒๘๔]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๘๕]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๘๖]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๔.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ

- การมีสติในการกิน อยู่ และใช้ชีวิต

ด้านสุขอนามัย วัดได้รณรงค์ใช้ชาวบ้านมีสติในการเลือกรับประทานอาหาร เป็นการดูแลสุขภาพตนเองไม่ให้เป็นภาระแก่คนในครอบครัว[๒๘๗] มัชฌิมา หรือทางสายกลาง กล่าวคือ ไม่หักโหมในการทำงาน ทำแต่พอดีจะไม่มีผลร้ายต่อร่างกาย[๒๘๘]

สมาธิ คือ จิตตั้งมั่น ตั้งใจแนวแน่ ตั้งใจแน่วแน่ในการทำกิจการงาน รวมถึง การดูแลสุขภาพด้วย[๒๘๙] สมาธิไม่ใช่แค่หลับตาภาวนา สมาธิ คือ จิตเป็นอารมณ์เดียว เป็นการใช้ชีวิตกิน อยู่ หลับนอนด้วยสติ[๒๙๐] การฝึกสติ ฝึกสมาธิ มีผลต่อการตัดสินใจกระทำการใด ๆ แม้แต่การใช้ชีวิตประจำวัน ถ้ามีสติในการกิน ระมัดระวังเลือกกินอาหารที่ถูกสุขลักษณะก็จะไม่เกิดโทษตามมา[๒๙๑]

คนในชุมชนไม่มีโรคอัลไซเมอร์ เพราะฝึกใช้สติ หรือใช้สมาธิกับการทำอะไรสักอย่างในชีวิตประจำวัน[๒๙๒] เรื่องสุขอนามัยเริ่มที่ตัวบุคคล แต่ต้องมีสติพิจารณา รู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดทำแล้วเป็นโทษหรือเป็นผลร้ายต่อร่างกายในภายหลัง[๒๙๓] การทำงานแต่พอดี คือ ทำแต่พอที่กำลังของร่างกายจะรับได้ หรือไม่หักโหม มีความพอเพียง เพียงพอกับรายได้สำหรับจุนเจือชีวิตและจุนเจือครอบครัว การงานนั้นจะไม่มีโทษ ทั้งต่อตนเอง เมื่อร่างกายเจ็บป่วย และทั้งต่อครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบดูแล[๒๙๔]

---

[๒๘๗] สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๘๘] สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๘๙] สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๙๐] สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๙๑] สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๙๒] สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๙๓] สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๙๔] สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- การให้คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน

คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เพราะเป็นปัญหาร่วมกัน[๒๙๕] ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เพราะทุกคนได้รับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม จากการกระทำของตนเองทั้งนั้น[๒๙๖] ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของปัญหา ปัจจุบันชาวบ้านมีความเข้าใจเรื่องสุขภาพองค์รวมที่เชื่อมโยงกับบริบทของท้องถิ่นมากขึ้น[๒๙๗] คนในชุมชนร่วมกันแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เริ่มต้นจากตนเอง[๒๙๘] มีการรณรงค์การแก้ไขปัญหาด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อมในระดับครอบครัว เช่น การคัดแยกขยะครัวเรือน[๒๙๙] คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เช่น ปัญหาเรื่องน้ำ[๓๐๐] ชุมชนรวมตัวกันในการแก้ไปปัญหามลพิษทางอากาศและน้ำเสียจากฟาร์มสุกร[๓๐๑]

ปัจจุบัน มี อสม. คอยดูแลคนในชุมชน (หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม มี ๑๖ คนในชุมชน เฉลี่ยกันดูแลประมาณ ๑ ต่อ ๑๐ ครัวเรือน) แต่ในการทำงานต้องประสานกับชุมชนเพื่อผลสำเร็จ เช่น การแก้ไขปัญหายุงลายในชุมชน[๓๐๒] ทุกฝ่ายร่วมกันระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นเรื่องที่คนทั้งชุมชนได้รับผลกระทบร่วมกัน[๓๐๓] มีการพูดคุยกันในที่ประชุมประชาคมของหมู่บ้าน เพื่อหาแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านมลพิษ เช่น ปัญหาฝุ่นควันจากการเผาตอซังข้าว[๓๐๔] มีการร่วมมือกันทำความสะอาดถนนภายในหมู่บ้าน[๓๐๕] มีการร่วมมือกันทำความสะอาดแหล่งน้ำ[๓๐๖]

---

[๒๙๕]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๙๖]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๙๗]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๙๘]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๒๙๙]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๐๐]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๐๑]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๐๒]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๐๓]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๐๔]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๐๕]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๐๖]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ในชุมชนมีการรณรงค์ให้คัดแยกขยะในครัวเรือน[๓๐๗] รณรงค์ให้ใช้ระบบการย้อมผ้าแบบไม่ใส่สารเคมีเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อม[๓๐๘] เน้นการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยคนในชุมชนร่วมกันตัดสินใจ[๓๐๙]

- การสร้างกระบวนการในการดูแลสุขภาวะชุมชน

การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดในการดูแลสุขภาวะชุมชน เป็นโครงการหนึ่งที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน[๓๑๐] มี อสม. ดูแล ร่วมกับโรงพยาบาลตำบล โดยคำนึงถึงสภาวะสมดุล เรียกว่า ดุลยภาพของชีวิตของคนในชุมชนเป็นสำคัญ[๓๑๑]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๒ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	การมีสติในการกิน อยู่ และใช้ชีวิต	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘	๘
๒	การให้คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน	๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๓, ๒๔, ๒๕	๑๖
๓	การสร้างกระบวนการในการดูแลสุขภาวะชุมชน	๒๒, ๒๖	๒

[๓๐๗]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๐๘]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๐๙]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๑๐]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๑๑]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ และสิ่งแวดล้อม คือ การมีสติในการกิน อยู่ และใช้ชีวิต (ความถี่เท่ากับ ๘ รูป/คน) การให้คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน (ความถี่เท่ากับ ๑๖ รูป/คน) และการสร้างกระบวนการในการดูแลสุขภาวะชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน)

๔.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา

- ใช้ปัญญาพิจารณาบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย

สุขภาพดี มาจากการกินอาหารให้ครบ ๕ หมู่ และไม่น้อยหรือไม่มากเกินความต้องการของร่างกาย กินเท่าที่จำเป็น และจำเป็นต้องกินจริง ๆ [๓๑๒] ใช้ปัญญาพิจารณาอาหาร อาหารดีเท่ากับสุขภาพดี สิ่งที่ร่างกายไม่จำเป็น เช่น สุรา เมรัยต่าง ๆ ร่างกายไม่ต้องการ[๓๑๓] ทำตัวแบบพระ คือ ตอนเช้าทำตัวเหมือนรวย ตอนเย็นทำตัวเหมือนยาจก คือ มื้อเช้าเป็นอาหารมื้อสำคัญ ต้องเป็นมื้อหนัก ส่วนตอนเย็นเป็นอาหารมื้อเบา ๆ[๓๑๔]

ด้านสุขภาพ คือ กินให้เป็น กินแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่มีโทษ เช่น เหล้า เบียร์[๓๑๕] การกินอาหารต้องใช้ปัญญาพิจารณาความต้องการของร่างกาย ไม่ใช่ความต้องการของกิเลส[๓๑๖] เก็บผักริมรั้วมาทำอาหาร เพราะมั่นใจได้ว่าปลอดสารพิษ[๓๑๗] สุขภาพจิตดี เริ่มจากสุขภาพกายดี สุขภาพกายดีเริ่มจากการใช้ปัญญาพิจารณาการกิน ซึ่งอันนี้ต้องย้อนไปที่ศีลข้อ ๕ ซึ่งเกี่ยวเนื่องถึงกัน[๓๑๘]

---

[๓๑๒] สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๑๓] สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๑๔] สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๑๕] สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๑๖] สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๑๗] สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๑๘] สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ต้องพิจารณาเลือกกินอาหารสะอาด ถูกสุขลักษณะ สุขอนามัยดี[๓๑๙] พอมี พอกิน และต้องกินเท่าที่จำเป็น สุรายาเมา ไม่จำเป็น ไม่ต้องกินเข้าไป[๓๒๐] มีการรณรงค์เลิกเหล้าเข้าพรรษา รณรงค์คือ ไม่บังคับ ใช้ชุมชนผลักดันให้เปลี่ยนพฤติกรรม หรือใช้ชุมชนกดดัน[๓๒๑] ชุมชนมีการรณรงค์การงดเหล้าเข้าพรรษา[๓๒๒]

- การใช้ปัญญาพิจารณาแก้ไขปัญหาแวดล้อม

โครงการหน้าบ้านหน้ามอง คลองสวยงาม เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็น กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนจากความรู้ความเข้าใจปัญหาและสภาพได้อย่างสร้างสรรค์[๓๒๓] ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เพราะทุกคนได้รับผลกระทบ จากการกระทำของตนเอง ทั้งนั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาส่วนรวม ที่ต้องแก้ไขด้วยปัญญา และอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม หรือกระบวนการกลุ่ม[๓๒๔]

- การดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้

มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ เช่น กิจกรรมปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ หรือกิจกรรมหน้าบ้านสวนครัวหลังบ้านตู้เย็น[๓๒๕] ชาวบ้านปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และสุขภาพดีด้วย เพราะทุกอย่างปลอดสารพิษ[๓๒๖] มีกิจกรรมเพื่อให้ผู้สูงอายุได้ขยับร่างกาย ไม่นอนติดเตียง เช่น ให้ทำสบู่ใช้เองในบ้าน น้ำยาล้างจาน และทำดอกไม้จันทน์[๓๒๗]

---

[๓๑๙] สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๒๐] สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๒๑] สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๒๒] สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๒๓] สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๒๔] สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๒๕] สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๒๖] สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๒๗] สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนทำงานสุขภาวะและสิ่งแวดล้อม

มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน ที่มีชาวบ้านอาสาสมัครมาปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมในด้านการพัฒนาชุมชน[๓๒๘] มีกลุ่มจิตอาสา โดยมีผู้นำที่มีคุณสมบัติตามมาตรฐานผู้นำชุมชน (มชช.)[๓๒๙] กลุ่มจิตอาสารร่วมกันลอกผักตบชวาเป็นสาธารณะประโยชน์ ไม่มีค่าตอบแทน คนในชุมชนเห็นก็เข้าร่วม ใครไม่ร่วมจะรู้สึกอาย ช่วงหลัง ๆ จึงมีคนเข้าร่วมจำนวนมาก[๓๓๐] ช่วยกันทำแก๊สชีวภาพจากมูลโค ลดสิ่งปฏิกูล และได้ประโยชน์ด้วย[๓๓๑] ช่วยกันขุดลอกคูคลอง เพราะน้ำเป็นหัวใจของเกษตรกร[๓๓๒]

มีกลุ่มจิตอาสาพัฒนาชุมชน ทุกวันพฤหัสจะทำจิตอาสา เก็บขยะในชุมชน/แยกขยะ ตามโครงการทำขยะให้เป็นทอง-ภาคครัวเรือน โดยได้งบจากกรมสิ่งแวดล้อม[๓๓๓] มีกลุ่มจิตอาสาช่วยกันดูแลและตรวจสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน ร่วมกับ อสม.[๓๓๔] มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนที่ได้รับคัดเลือกจากเวทีประชาคมหมู่บ้านให้ปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครในหมู่บ้านหนึ่ง เรียกชื่อย่อว่า อช.[๓๓๕] มีกลุ่มอาสาทำกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น ปั่นจักรยานเยี่ยมผู้สูงอายุตามครัวเรือน เป็นต้น[๓๓๖] สำหรับพื้นที่ชุมชนในอำเภอวัดเพลง มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน ที่เสียสละทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยไม่มีค่าตอบแทน[๓๓๗]

---

[๓๒๘] สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๒๙] สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๓๐] สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๓๑] สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๓๒] สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๓๓] สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๓๔] สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๓๕] สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๓๖] สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๓๗] สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๓ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ใช้ปัญญาพิจารณาบริโภคอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๑๔, ๒๑, ๒๔	๑๑
๒	การใช้ปัญญาพิจารณาแก้ไขปัญหาแวดล้อม	๙, ๑๐	๒
๓	การดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้	๑๑, ๑๓, ๑๗	๓
๔	มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนทำงานสุขภาวะและสิ่งแวดล้อม	๑๒, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖	๑๐

จากตารางที่ ๔.๑๓ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา คือ ใช้ปัญญาพิจารณาอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย (ความถี่เท่ากับ ๑๑ รูป/คน) การใช้ปัญญาพิจารณาแก้ไขปัญหาแวดล้อม (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) การดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ (ความถี่เท่ากับ ๓ รูป/คน) และมีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนทำงานสุขภาวะและสิ่งแวดล้อม (ความถี่เท่ากับ ๑๐ รูป/คน)

สรุปได้ว่า ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน ๒๖ รูป/คน เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม มีดังนี้

๑) ด้านเศรษฐกิจ

๑.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๕ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) การทำมาค้าขายด้วยความไม่ทุจริตคนโกง จำนวน ๑๓ รูป/คน (๒) การประกอบอาชีพสุจริตหรือสัมมาชีพ จำนวน ๕ รูป/คน (๓) การหลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ จำนวน ๔ รูป/คน (๔) การตั้งราคาสินค้าการเกษตรตามราคาตลาด จำนวน ๒ รูป/คน และ (๕) การไม่โฆษณาขายสินค้าด้วยถ้อยคำโกหก หรือเกินความจริง จำนวน ๒ รูป/คน ตามลำดับ

๑.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีการร่วมกันคิดพิจารณาร่วมกันในกลุ่มอาชีพของชุมชน จำนวน ๑๐ รูป/คน (๒) มีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการประกอบการงาน จำนวน ๙ รูป/คน และ (๓) มีจิตสงบเป็นสมาธิขณะทำงาน จำนวน ๗ รูป/คน ตามลำดับ

๑.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๗ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีวัด ภาครัฐ และเอกชนให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน ๖ รูป/คน (๒) มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษ จำนวน ๕ รูป/คน (๓) มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน ๕ รูป/คน (๔) วัดให้ใช้พื้นที่เป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ จำนวน ๓ รูป/คน (๕) มีศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพตั้งอยู่ในชุมชน จำนวน ๓ รูป/คน (๖) มีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน จำนวน ๒ รูป/คน และ (๗) วัดให้ใช้พื้นที่ค้าขายสินค้าชุมชนในคราวที่มีงานประจำปีของวัดโดยไม่หวังกำไร จำนวน ๒ รูป/คน

๒) ด้านสังคม

๒.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๖ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) การไม่หลอกลวงกล่าวเท็จต่อกัน จำนวน ๙ รูป/คน (๒) การไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน จำนวน ๖ รูป/คน (๓) การไม่ลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกัน จำนวน ๔ รูป/คน (๔) การใช้คำพูดที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ จำนวน ๒ รูป/คน (๕) การไม่ประพฤติผิดในกาม จำนวน ๒ รูป/คน และ (๖) การไม่เกี่ยวข้องกับสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ จำนวน ๒ รูป/คน ตามลำดับ

๒.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีการควบคุมอารมณ์ในคราวประชุมร่วมกัน จำนวน ๑๔ รูป/คน (๒) มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี จำนวน ๗ รูป/คน และ (๓) มีการควบคุมสติไม่ตั้งอยู่ในความประมาท จำนวน ๕ รูป/คน ตามลำดับ

๒.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๕ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีประเพณีศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคม จำนวน ๗ รูป/คน (๒) มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน จำนวน ๗ รูป/คน (๓) มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ประเพณีศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น จำนวน ๕ รูป/คน (๔) มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม (สังคมสงฆ์) จำนวน ๓ รูป/คน และ (๕) มีพระสงฆ์เป็นผู้นำแสงสว่างทางปัญญา จำนวน ๓ รูป/คน ตามลำดับ

๓) ด้านการศึกษา

๓.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๕ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีการเรียนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน ๗ รูป/คน (๒) มีการอบรมเด็กและเยาวชนให้ไม่ทุจริตคดโกง จำนวน ๗ รูป/คน (๓) มีการปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา จำนวน ๖ รูป/คน (๔) มีกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ จำนวน ๒ รูป/คน และ (๕) มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก จำนวน ๔ รูป/คน ตามลำดับ

๓.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๔ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชน จำนวน ๑๐ รูป/คน (๒) มีการสอนการทำสมาธิกับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา จำนวน ๙ รูป/คน (๓) มีอุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก จำนวน ๕ รูป/คน และ (๔) มีการฝึกเด็กให้ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ จำนวน ๒ รูป/คน ตามลำดับ

๓.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๕ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมเข้าไปอบรมความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนแก่นักเรียน จำนวน ๖ รูป/คน (๒) โรงเรียนนำนักเรียนไปศึกษาดูงานงานวิถีชีวิตชุมชน จำนวน ๖ รูป/คน (๓) มีพระสอนศีลธรรมนำความรู้สำหรับพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน จำนวน ๕ รูป/คน (๔) พระสงฆ์เป็นต้นแบบในการพัฒนาทางปัญญา จำนวน ๕ รูป/คน และ (๕) มีการจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรชุมชน จำนวน ๔ รูป/คน

๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

๔.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๒ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) การไม่ดื่มสุราหรือเสพสิ่งเสพติดให้โทษ จำนวน ๒๐ รูป/คน และ (๒) มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ดูแลแนะนำสุขอนามัยพื้นฐานของชุมชน จำนวน ๖ รูป/คน ตามลำดับ

๔.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) การให้คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน จำนวน ๑๖ รูป/คน (๒) การมีสติในการกิน อยู่ และใช้ชีวิต จำนวน ๘ รูป/คน และ (๓) การสร้างกระบวนการในการดูแลสุขภาวะชุมชน จำนวน ๒ รูป/คน ตามลำดับ

๔.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๔ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ใช้ปัญญาพิจารณาอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย จำนวน ๑๑ รูป/คน (๒) มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนทำงานสุขภาวะและสิ่งแวดล้อม จำนวน ๑๐ รูป/คน (๓) การใช้ปัญญาพิจารณาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จำนวน ๒ รูป/คน และ (๔) การดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ จำนวน ๓ รูป/คน ตามลำดับ

๔.๓ แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๖ รูป/คน จากนั้นผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์มาเป็นฐานในการสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยผ่านกระบวนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ รูป/คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้งในเชิง มีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๔.๓.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๖ รูป/คน มีดังนี้

๑) ด้านเศรษฐกิจ

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมตามหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ มีดังนี้

๑.๑) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล

- ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริตฉ้อโกง

คณะสงฆ์ควรรณรงค์ผ่านโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ให้คนในชุมชนไม่ทุจริตคดโกง หรือทำมาค้าขายด้วยความสุจริต[๓๓๘] ส่งเสริมให้ซื่อสัตย์ สุจริต ไม่คดโกงผู้อื่น[๓๓๙] ไม่โกงผู้อื่น คนอื่นก็ไม่มุ่งคดโกงเรา[๓๔๐] ค้าขายด้วยความซื่อสัตว์ ไม่คดโกง รณรงค์ให้ใช้กิโลที่ได้มาตรฐานเต็มกิโล[๓๔๑] ส่งเสริมให้ชาวบ้านประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์ ไม่ทุจริต ไม่คดโกง คือ ยึดถือศีลข้อที่ ๒[๓๔๒] รณรงค์ให้เกษตรกรไม่แช่น้ำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของเห็ด ซื่อสัตย์ต่อผู้บริโภค[๓๔๓]

---

[๓๓๘]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๓๙]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๔๐]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๔๑]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๔๒]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๔๓]สัมภาษณ์ นางวิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

เน้นให้ประชาชนยึดถือความซื่อสัตย์ ไม่คดโกง[๓๔๔] รณรงค์ให้คนในชุมชนยึดถือศีลข้ออทินนาทาน คือ ซื่อสัตย์สุจริต[๓๔๕] ซื่อสัตย์ต่ออาชีพและซื่อสัตย์ต่อคนร่วมกลุ่มอาชีพ[๓๔๖] ควรสร้างค่านิยมไม่โกง รณรงค์ให้หากินโดยสุจริต และช่วยกันเป็นหูเป็นตา[๓๔๗] คนในชุมชนควรร่วมกันตำหนิคนที่ไม่ส่งเงินกู้ยืมกองทุนหมู่บ้านโดยที่ไม่มีเหตุสมควร[๓๔๘] ปลูกฝังคุณธรรมให้ซื่อสัตย์ต่ออาชีพ[๓๔๙] ไม่คดโกง ไม่ผสมเห็ดเกรดดีกับเกรดรองเพื่อให้ได้ราคา[๓๕๐] ซื่อตรง ไม่คดโกง ซื่อสัตย์กับกลุ่มชีพ[๓๕๑] ติดป้ายราคาและขายให้ตรงกับราคาตามฉลาก[๓๕๒] ตั้งราคาสินค้าทางการเกษตรอย่างเหมาะสมตามกลไกตลาด[๓๕๓] หากินในทางไม่ทุจริต[๓๕๔] ขับเคลื่อนการสร้างสัมมาชีพชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง[๓๕๕] สร้างสำนึกชุมชนไม่โกง[๓๕๖] ประกอบอาชีพสุจริต[๓๕๗] สร้างจิตสำนึกแก่คนทุกสาขาอาชีพในชุมชนให้ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น[๓๕๘]

---

[๓๔๔]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๔๕]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๔๖]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๔๗]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๔๘]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๔๙]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๕๐]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๕๑]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๕๒]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๕๓]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๕๔]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๕๕]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๕๖]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๕๗]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๕๘]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- ควรส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการพูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส

ควรส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขาย หรือพ่อค้าแม่ค้า ประพฤติศีลข้อ ๔ โดยลงลึกรายละเอียดไปที่ปิยวาจา คือ ไม่พูดคำหยาบ ยิ้มสวย พูดเพราะ ไม่หน้าบึ้ง ทั้งนี้ รวมไปถึงอาชีพต่าง ๆ ที่ต้องดูแลลูกค้าด้วย ดังคำว่า “ยิ้มเท่านั้นจะช่วยอำนวยสุข ยิ้มเท่านั้นจะบรรเทาทุกข์ให้เหือดหาย ยิ้มเท่านั้นทุกสิ่งเศร้าบรรเทาคลาย ยิ้มเท่านั้นโลกทั้งหลายจะรื่นรมย์”[๓๕๙]

- ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข

สร้างวินัยในการลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นในครอบครัว เช่น ค่าเหล้า ค่าบุหรี่[๓๖๐] สนับสนุนให้หลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ หรือหลีกเลี่ยงการใช้จ่ายทรัพย์ไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็น[๓๖๑] รณรงค์การทำบัญชีรายจ่ายครัวเรือน หารอยรั่วของเงินที่สูญเสียไปกับสิ่งไม่จำเป็น[๓๖๒] ส่งเสริมให้เศรษฐกิจภาคครัวเรือนมีความมั่นคง โดยให้หลีกเลี่ยงการใช้จ่ายไปกับสิ่งของฟุ่มเฟือยและอบายมุขทุกประเภท[๓๖๓]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๔ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริตฉ้อโกง	๑,๒,๓,๔,๗,๘,๙,๑๐,๑๒,๑๓,๑๔,๑๕,๑๖,๑๗,๑๙,๒๐,๒๑,๒๓,๒๔,๒๕,๒๖	๑๑
๒	ควรส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการพูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส	๕	๑
๓	ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข	๖, ๑๑, ๑๘, ๒๒	๔

[๓๕๙] สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๖๐] สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๖๑] สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๖๒] สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๖๓] สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงให้เห็นว่า ผู้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล คือ ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริตฉ้อโกง (ความถี่เท่ากับ ๑๑ รูป/คน) ควรส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการพูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส (ความถี่เท่ากับ ๑ รูป/คน) และควรส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข (ความถี่เท่ากับ ๔ รูป/คน)

๑.๒) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ

- ควรส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ

ทุกฝ่ายควรส่งเสริมค่านิยมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ โดยมีผลสำเร็จของงานเป็นที่ตั้ง[๓๖๔] ควรมุ่งมั่นกับงานที่ทำ[๓๖๕] ควรทำงานด้วยความไม่ประมาท[๓๖๖] ควรส่งเสริมความมุ่งมั่นในงาน[๓๖๗] ส่งเสริมความมุ่งมั่นต่อการทำหน้าที่ของตนเองเพื่อสังคม[๓๖๘] ควรมีความมุ่งมั่น ตั้งใจ ขณะทำงาน[๓๖๙] ควรสร้างความใจจดจ่อกับงานที่ทำ ไม่วอกแวก[๓๗๐] ตั้งใจในการทำงาน[๓๗๑] สร้างความมุ่งมั่นในการทำงานหรือการตั้งใจทำงานเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี[๓๗๒] ส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประกอบอาชีพค้าขาย[๓๗๓] ส่งเสริมการจัดระบบคิดอย่างเป็นระเบียบในการทำงาน มีสมาธิในการทำงาน[๓๗๔]

---

[๓๖๔]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๖๕]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๖๖]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๖๗]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๖๘]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๖๙]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๗๐]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๗๑]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๗๒]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๗๓]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๗๔]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน

ควรส่งเสริมให้ทำงานด้วยความมีสติ มีสมาธิ ไม่ประมาทเลินเล่อ[๓๗๕] เน้นให้จิตจดจ่ออยู่กับสิ่งเดียว คือ งานที่กำลังทำ[๓๗๖] มุ่งมั่นและอดทนต่อสิ่งที่มากระทบในขณะทำงาน[๓๗๗] ไม่คิดคำนึงถึงเรื่องอื่น เพ่งที่งานที่กำลังทำเพียงอย่างเดียว[๓๗๘] ส่งเสริมการทำสมาธิทางอ้อม โดยให้จดจ่อกับงานที่ทำอยู่ตลอดเวลา[๓๗๙] ควรส่งเสริมการมีสมาธิในเรื่องทำ คือ ตั้งใจทำให้สำเร็จทีละเรื่อง[๓๘๐]

- ควรส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มอาชีพในชุมชน

ชุมชนควรส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการพิจารณาความต้องการร่วมกันในการพัฒนาอาชีพของคนในชุมชน[๓๘๑] เน้นการคิดหรือพิจารณาตัดสินใจร่วมกันเป็นระบบกลุ่ม โดยให้ทุกคนในกลุ่มอาชีพมีสิทธิเสรีในการคิดพิจาณาและตัดสินใจด้วยตนเอง[๓๘๒] การพิจารณาตัดสินใจควรใช้การมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มอาชีพในชุมชน[๓๘๓] ควรส่งเสริมการตริตรองพิจาณาสภาพชุมชน เสริมจุดแข็งที่ควรส่งเสริม[๓๘๔] ควรส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในการพิจารณาตัดสินใจร่วมกันตามหลักการของการพัฒนาชุมชน[๓๘๕] ส่งเสริมการไตร่ตรองอย่างรอบคอบในการดำงานร่วมกันของกลุ่มอาชีพ[๓๘๖]

---

[๓๗๕]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๗๖]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๗๗]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๗๘]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๗๙]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๘๐]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๘๑]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๘๒]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๘๓]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๘๔]สัมภาษณ์ นาวิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๘๕]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๘๖]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ควรเน้นการมีจิตใจมั่นคงในการทำงานเป็นกลุ่ม[๓๘๗] ส่งเสริมการไตร่ตรองพิจารณาตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชน[๓๘๘] ส่งเสริมการทำประชาคม การระดมความคิด การพิจารณาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนร่วมกันของทุกครัวเรือน[๓๘๙]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๕ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ	๑, ๒, ๔, ๗, ๙, ๑๔, ๑๖, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒	๑๑
๒	ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน	๓, ๕, ๖, ๘, ๑๗, ๒๓	๖
๓	ควรส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มอาชีพในชุมชน	๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๕, ๑๘, ๒๔, ๒๕, ๒๖	๙

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ คือ ควรส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ (ความถี่เท่ากับ ๑๑ รูป/คน) ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน (ความถี่เท่ากับ ๖ รูป/คน) และควรส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มอาชีพในชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๙ รูป/คน)

---

[๓๘๗] สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๘๘] สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๘๙] สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๑.๓) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา

- ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษของชุมชน

ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตตามหลักความมักน้อยสันโดษ พออยู่ พอกิน[๓๙๐] ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์เป็นตัวอย่างที่ดี สำหรับให้ชาวบ้านศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับใช้ชีวิตพอเพียง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต[๓๙๑] ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมสั่งสอนหลักการใช้ปัญญาในการพิจารณาทุกสิ่งตามความเป็นจริง[๓๙๒] ส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ความพอเพียง ไม่สะสม และเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน[๓๙๓]

- ควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ และใช้พื้นที่ของวัดแหล่งทดลองอาชีพ

ควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ เพื่อสาธารณะประโยชน์ โดยไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย หรืออาจเรียกเก็บโดยไม่หวังกำไร[๓๙๔] ควรส่งเสริมให้เป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรแก่คนในชุมชน[๓๙๕] ควรใช้พื้นที่ของวัดเป็นที่ตั้งมีแหล่งเรียนรู้การปลูกพืชใช้น้ำน้อย[๓๙๖] ควรจัดตั้งแหล่งเรียนรู้การทำปุ๋ยหมัก และแหล่งเรียนรู้การทำเห็ด ตลอดจนการแปรรูปเห็ดซึ่งมีตั้งอยู่ภายในวัด เพื่อสาธารณประโยชน์[๓๙๗] ควรจัดจั้งศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพดั้งเดิมในชุมชนขึ้นภายในวัด[๓๙๘] วัดควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิธีนำเชื้อเห็ดที่หมดสภาพมาทำเป็นปุ๋ยธรรมชาติ[๓๙๙] วัด

---

[๓๙๐]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๙๑]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๙๒]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๙๓]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๙๔]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๙๕]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๙๖]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๙๗]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๙๘]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๓๙๙]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ควรให้พื้นที่แก่ชุมชนในการจัดแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ ของชุมชน โดยขอให้ทางราชการสนับสนุนงบประมาณ[๔๐๐]

- ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน

ควรส่งเสริมการตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ซึ่งเกิดมาจากการประชุมประชาคมชาวบ้าน เช่น กลุ่มอาชีพข้าว กลุ่มผู้เลี้ยงโคขุน[๔๐๑] รณรงค์การตั้งกลุ่มอาชีพเย็บปักถักร้อย และทำบายศรี[๔๐๒] ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือไปจากกลุ่มอาชีพทอผ้าสตรีไทยทรงดำ[๔๐๓] สนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพิ่มเติมให้ครบทุก ๆ อาชีพที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพจักสาน[๔๐๔] ควรจัดตั้งกลุ่มอาชีพเกษตรกรรมเพิ่ม เช่น กลุ่มอาชีพน้ำมันสมุนไพร กลุ่มอาชีพนวดแผนโบราณ เป็นต้น[๔๐๕]

- ควรส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ควรส่งเสริมให้ใช้คนในชุมชนพิจารณาการใช้จ่ายตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ มีสติในการใช้จ่าย[๔๐๖] ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้ชาวบ้านใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ในการดำรงชีวิต[๔๐๗] หน่วยงานราชการควรเพิ่มเติมการเผยแพร่ความรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นหลักคิดการระเบิดจากภายใน[๔๐๘] ในชุมชนควรมีแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพหรือการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ชุมชนอื่นหรือผู้ที่สนใจ[๔๐๙] หน่วยงานราชการ วัด และชุมชน ควรส่งเสริมการเผยแพร่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไขแก่เด็กในหมู่บ้าน[๔๑๐]

---

[๔๐๐]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๐๑]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๐๒]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๐๓]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๐๔]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๐๕]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๐๖]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๐๗]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๐๘]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๐๙]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๑๐]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจากชีวิตจริงของคนในหมู่บ้าน[๔๑๑] ควรรณรงค์ให้มีการอบรมการจัดทำบัญชีครัวเรือน และให้ทุกครัวเรือนปฏิบัติอย่างจริงจัง[๔๑๒] ควรมีแหล่งการให้บริการข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสัมมาชีพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน[๔๑๓] ควรยกย่องปราชญ์ชาวบ้านที่สามารถนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ และสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม[๔๑๔] ควรส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นวิถีชุมชนอย่างแท้จริงและยั่งยืน[๔๑๕]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

---

[๔๑๑]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๑๒]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๑๓]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๑๔]สัมภาษณ์ นางวิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๑๕]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ตารางที่ ๔.๑๖ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษของชุมชน	๑, ๕, ๖, ๗	๔
๒	ควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ และใช้พื้นที่ของวัดแหล่งทดลองอาชีพ	๒, ๘, ๙, ๑๑, ๑๗, ๑๙, ๒๕	๗
๓	ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน	๑๖, ๑๘, ๒๒, ๒๔, ๒๖	๕
๔	ควรส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๓, ๔, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๒๐, ๒๑, ๒๓	๑๐

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา คือ ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษของชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๔ รูป/คน) ควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ และใช้พื้นที่ของวัดแหล่งทดลองอาชีพ (ความถี่เท่ากับ ๗ รูป/คน) ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๕ รูป/คน) และควรส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ความถี่เท่ากับ ๑๐ รูป/คน)

๒) ด้านสังคม

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมตามหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม มีดังนี้

๒.๑) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล

- ควรส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ไม่เบียดเบียนทำร้าย

ควรส่งเสริมการรักษาระเบียบของสังคมร่วมกัน สนับสนุนการไม่เบียดเบียนกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างไม่เบียดเบียน เน้นการไม่ทำร้ายกัน การอยู่ร่วมกันโดยสันติ [๔๑๖] ชี้ประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันโดยสันติ สามัคคี[๔๑๗] ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ไม่มุ่งทำร้ายกัน สร้างภูมิคุ้นกันจากภายใน[๔๑๘] ไม่ก่อความรุนแรง อยู่ด้วยกันอย่างสมานฉันท์[๔๑๙] ไม่เบียดเบียนเพื่อนบ้าน สร้างชุมชนอบอุ่น สังคมเข้มแข็ง[๔๒๐] เน้นการผูกมิตร ไม่สร้างศัตรู[๔๒๑]

- ควรส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง

สร้างค่านิยมสุจริตในชุมชน ให้เป็นชุมชนต่อต้านการทุจริตทุกรูปแบบ[๔๒๒] ส่งเสริมความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่โกงกัน[๔๒๓] สร้างความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ไม่ลักเล็กขโมยน้อย ไม่ทุจริตฉ้อโกงกัน[๔๒๔] สร้างสังคมสันติสุข โดยไม่ล่วงละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่น สร้างความมั่นใจต่อกัน[๔๒๕]

---

[๔๑๖]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๑๗]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๑๘]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๑๙]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๒๐]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๒๑]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๒๒]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๒๓]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๒๔]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๒๕]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- ควรส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม

รณรงค์ให้ประชาชนสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวอื่น โดยไม่ล่วงละเมิดสามีภรรยา หรือไม่ประพฤติผิดในกาม[๔๒๖] ควรสร้างความไว้ใจกัน อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยไม่ระแวง กังวล ด้วยการยึดถือศีลข้อ ๓ ไม่ประพฤติผิดในกาม ย่อมก่อให้เกิดความสามัคคี เพราะไม่ละเมิดซึ่งกันและกัน[๔๒๗]

- ควรส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ

ทุกฝ่ายควรร่วมมือกันรณรงค์ผ่านโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยถือปฏิบัติศีลข้อที่ ๔ คือ ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จ[๔๒๘] วัดควรเข้าไปส่งเสริมคนในชุมชนให้รักษาศีลข้อ ๔ มุสาวาท โดยเคร่งครัด[๔๒๙] ส่งเสริมการสร้างมิตรภาพระหว่างกันด้วยการยิ้มแย้มแจ่มใส ตั้งใจสนทนาเจรจาไพเราะ วางตัวเหมาะสม[๔๓๐] รณรงค์ให้คนในชุมชนยึดมั่นในการไม่พูดโกหก เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความจริงใจ[๔๓๑] เว้นจากการพูดเท็จ หรือบิดเบือนเพื่อหวังผลจากความเชื่อที่ผิด ๆ[๔๓๒] ควรชี้ให้เห็นประโยชน์ของพูดคำจริง และชี้ใช้เห็นโทษของการพูดคำโกหก ทั้งในส่วนที่จะเกิดกับส่วนตัวและส่วนรวม[๔๓๓] เน้นความจริงใจ ไม่หลอกลวง เป็นพื้นฐานการอยู่ร่วมกันในสังคม[๔๓๔] สร้างความเชื่อมั่นต่อกันในสังคมด้วยการไม่โกหก ไม่ใส่หน้ากากเข้าหากัน[๔๓๕] การพูดจาด้วยความจริงใจ ไม่ตำหนิ ไม่เสียดสีใคร[๔๓๖] ควรรณรงค์ให้ผู้ใหญ่ใช้คำพูดที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ หรือพูดคำที่อ่อนหวานสุภาพ เพื่อเป็นตัวอย่างให้แก่เด็กและเยาวชน[๔๓๗] ควรสร้างวัฒนธรรมการพูดคำสุภาพ ไม่หยาบโลน

---

[๔๒๖]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๒๗]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๒๘]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๒๙]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๓๐]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๓๑]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๓๒]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๓๓]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๓๔]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๓๕]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๓๖]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๓๗]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ไม่หยาบคาย[๔๓๘] ควรสร้างความรู้สึกร่วมกันว่า การพูดจาสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน เป็นสิ่งสำคัญในการเข้าสังคม[๔๓๙]

- ควรส่งเสริมสุขภาพสังคม

ควรส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนไม่ยุ่งเกี่ยวกับสุราและยาเสพติดให้โทษทั้งหลาย เป็นการส่งเสริมสุขภาพสังคม ให้เด็กและเยาวชนสร้างภาวะทางร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ แข็งแรง เป็นปกติสุข ไม่เป็นที่รังเกียจของคนในชุมชน ไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน[๔๔๐] ควรใช้กระแสสังคม กระตุ้นจิตสำนึกให้วัยรุ่นเห็นโทษของยาเสพติดที่นอกจากจะทำลายสุขภาพแล้ว ยังเป็นที่หวาดระแวง และไม่ไว้ใจของคนในชุมชนด้วย[๔๔๑]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๗ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ไม่เบียดเบียนทำร้าย	๖, ๙, ๑๓, ๒๐, ๒๑, ๒๕	๖
๒	ควรส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง	๑๔, ๑๕, ๒๔, ๒๖	๔
๓	ควรส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม	๑๐, ๑๙	๒
๔	ควรส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๗, ๘, ๑๒, ๑๖, ๑๘, ๒๒, ๒๓	๑๒
๕	ควรส่งเสริมสุขภาพสังคม	๑๑, ๑๗	๒

[๔๓๘]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๓๙]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๔๐]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๔๑]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล คือ ควรส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ไม่เบียดเบียนทำร้าย (ความถี่เท่ากับ ๖ รูป/คน) ควรส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง (ความถี่เท่ากับ ๔ รูป/คน) ควรส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) ควรส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ (ความถี่เท่ากับ ๑๒ รูป/คน) และควรส่งเสริมสุขภาพสังคม (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน)

๒.๒) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ

- ควรส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคีของคนชุมชน

วัดควรส่งเสริมความสามัคคีของชุมชนโดยใช้งานเทศกาลหรือประเพณีที่สำคัญของชุมชนเป็นเครื่องมือ[๔๔๒] สนับสนุนการจัดกิจกรรมประเพณีประจำท้องถิ่นเพื่อสร้างความสามัคคี ปรองดองและสมานฉันท์[๔๔๓] สร้างวัฒนธรรมที่ดีงาม[๔๔๔] สร้างวิถีการดำรงชีวิตร่วมกัน[๔๔๕] ใช้ประเพณีชุมชนเป็นกุสโลบาย เช่น ทำบุญกลางหมู่บ้าน[๔๔๖] ใช้วัฒนธรรมประเพณีช่วยหล่อหลอมความสามัคคี[๔๔๗] ควรส่งเสริมการสร้างความสามัคคีในชุมชนผ่านกิจกรรมทางสังคม เช่น การอนุรักษ์ประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว[๔๔๘] ควรสร้างสังคมเอื้ออาทร ช่วยเหลือ แบ่งบัน โดยมีประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจ[๔๔๙]

---

[๔๔๒]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๔๓]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๔๔]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๔๕]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๔๖]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๔๗]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๔๘]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๔๙]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- ควรส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท

ควรส่งเสริมการควบคุมสติ ไม่ประมาท ใช้สติควบคุมการพูดและการกระทำ ระมัดระวังก่อนที่จะพูด และก่อนที่จะทำ[๔๕๐] มุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่ของตนเองต่อสังคม มีสติ บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม[๔๕๑] ควรส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีสติในการกระทำ ไม่ประมาทจนเป็นเหตุให้คนอื่นเดือนร้อน[๔๕๒] ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติตามนโยบายของรัฐบาล ให้ทุกคนมีสติไม่กระทำสิ่งใดที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม[๔๕๓]

- ควรส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในที่ประชุมเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง

ควรส่งเสริมให้ทุกคนควบคุมอารมณ์ของตน และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น[๔๕๔] ควรควบคุมอารมณ์ให้สงบ เพื่อหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกัน[๔๕๕] รู้จักควบคุมความโกรธ[๔๕๖] การจัดการกับอารมณ์เป็นส่วนหนึ่งของทักษะในการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม[๔๕๗] ควรรู้จักการควบคุมอารมณ์ของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในที่ประชุม[๔๕๘] ควรส่งเสริมการคุมสติ ให้จิตไม่วอกแวก และควบคุมอารมณ์และความคิดให้ได้[๔๕๙] การพิจารณาตัดสินใจร่วมกัน ควรรับฟังความคิดเห็นของที่ประชุม[๔๖๐] ควรส่งเสริมความรู้รักสามัคคี เน้นการมีส่วนร่วมกันในชุมชน[๔๖๑] การควบคุม

---

[๔๕๐]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๕๑]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๕๒]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๕๓]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๕๔]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๕๕]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๕๖]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๕๗]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๕๘]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๕๙]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๖๐]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๖๑]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

อารมณ์ในการประชุมร่วมกัน[๔๖๒] เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน รู้จักให้เกียรติกัน รับฟังความคิดเห็นกัน[๔๖๓] ควรหลีกเลี่ยงการไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่ใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง[๔๖๔] ควรมีการประชุมกับบ่อย ๆ เพื่อร่วมกันพิจารณาตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวพันทางสังคมและวิถีชีวิตของคนในชุมชน[๔๖๕] ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในการฟัง และการใช้สติพิจารณาไตร่ตรองก่อนพูด[๔๖๖] ในการอยู่ร่วมกัน ควรใช้เหตุผลคุยกัน ไม่ใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง[๔๖๗]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๘ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคีของคนชุมชน	๑, ๑๐, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๒๑, ๒๓, ๒๔	๘
๒	ควรส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท	๘, ๙, ๑๙, ๒๒	๔
๓	ควรส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในที่ประชุมเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง	๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๗, ๑๘, ๒๐, ๒๕, ๒๖	๑๔

[๔๖๒]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๖๓]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๖๔]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๖๕]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๖๖]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๖๗]สัมภาษณ์ นาวิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ คือ ควรส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคีของคนชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๘ รูป/คน) ควรส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท (ความถี่เท่ากับ ๔ รูป/คน) และควรส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในที่ประชุมเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง (ความถี่เท่ากับ ๑๔ รูป/คน)

๒.๓) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา

- ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ

ควรสนับสนุนวัดให้เป็นสถานที่เรียนรู้หลักการแนวคิดของการอยู่ร่วมกันของคนที่มีความหลากลายโดยปราศจากความขัดแย้ง[๔๖๘] ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ[๔๖๙] ควรส่งเสริมให้สังคมสงฆ์เป็นต้นแบบของการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนที่ต่างชั้นวรรณะ[๔๗๐]

- ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น

ควรจัดตั้งศูนย์กลางการเรียนรู้ศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นภายในวัด[๔๗๑] ควรส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางของสังคมและศูนย์รวบรวมมรดกทางสังคมที่ทรงคุณค่า[๔๗๒] รณรงค์ให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น[๔๗๓] ควรสนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน[๔๗๔]

---

[๔๖๘]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๖๙]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๗๐]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๗๑]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๗๒]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๗๓]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๗๔]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ควรส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์รวบรวมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นอดีตถึงปัจจุบัน[๔๗๕] ควรสนับสนุนให้วัดจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น[๔๗๖] ควรส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน[๔๗๗] ควรสนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์พัฒนาปัญญาและพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น[๔๗๘] ควรสนับสนุนให้วัดในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประจำท้องถิ่น[๔๗๙] สนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน[๔๘๐] ควรส่งเสริมให้ใช้ประเพณีวัฒนธรรมประจำชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในชุมชน[๔๘๑] ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น[๔๘๒] ควรสนับสนุนให้วัดจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน[๔๘๓]

ควรส่งเสริมการอนุรักษ์กิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน เช่น การรดน้ำดำหัวผู้สูอายุในวันสงกรานต์ เป็นต้น[๔๘๔] ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน[๔๘๕] วัดควรร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม[๔๘๖]

- ควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน

วัดควรแบ่งพื้นที่ให้ชุมชนใช้พื้นที่ในการตั้งสำนักงานของกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน เพื่อประโยชน์แก่ชุมชน[๔๘๗] วัดควรสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มจิตอาสาเท่าที่จะทำได้[๔๘๘] วัดควรร่วมกับ

---

[๔๗๕]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๗๖]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๗๗]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๗๘]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๗๙]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๘๐]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๘๑]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๘๒]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๘๓]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๘๔]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๘๕]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๘๖]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๘๗]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๘๘]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนในการแก้ปัญหาเรื่องยาเสพติดในชุมชน[๔๘๙] ควรมีการมอบรางวัลให้เป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้ทำความดีให้ชุมชนหรือผู้มีจิตอาสาต่าง ๆ[๔๙๐] วัดควรสนับสนุนงบประมาณในการสร้างสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน[๔๙๑] ควรสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม อส.[๔๙๒] ควรขอใช้ที่สาธารณะหรือใช้พื้นที่ของวัดในการจัดตั้งที่ทำการกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน[๔๙๓]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๙ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ	๑, ๒, ๔	๓
๒	ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น	๓, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๒๐, ๒๑, ๒๔	๑๖
๓	ควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน	๑๒, ๑๕, ๑๙, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖	๗

จากตารางที่ ๔.๑๙ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา คือ ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ (ความถี่เท่ากับ ๓ รูป/คน) ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น (ความถี่เท่ากับ ๑๖ รูป/คน) และควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๗ รูป/คน)

---

[๔๘๙] สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๙๐] สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๙๑] สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๙๒] สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๙๓] สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓) ด้านการศึกษา

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมตามหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา มีดังนี้

๓.๑) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล

- ควรส่งเสริมการปลูกผังจิตสำนึกโตไปไม่โกงทั้งในและนอกระบบการศึกษา

ควรให้ความสำคัญกับคุณลักษณะทางความประพฤติ เยาวชนให้เป็นคนดี เน้นดีเป็นอันดับแรก เก่งให้ตามมาทีหลัง[๔๙๔] ส่งเสริมโครงการโรงเรียนสีขาวหลักสูตรโตไปไม่โกงที่เน้นอบรมนักเรียนให้มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีจิตอาสา[๔๙๕] ส่งเสริมให้เด็ก ๆ ในชุมชนยึดมั่นในความซื่อสัตย์ รู้จักแยกแยะถูกผิด[๔๙๖] ควรอบรมเด็ก ๆ ในหมู่บ้านให้เป็นคนดี เน้นความซื่อสัตย์ ไม่คดโกง ตามนโยบายรัฐ[๔๙๗] เน้นปลูกฝังให้นักเรียนยึดถือศีล ข้อ ๒ ไม่ทุจริตคดโกง โดยเริ่มตั้งแต่การเรียน เช่น การไม่ลอกการบ้าน[๔๙๘] ฝึกให้เด็กซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น เพื่อโตไปจะได้เป็นคนดีของสังคม[๔๙๙] ปลูกฝังให้เด็กซื่อสัตย์[๕๐๐] อบรมให้ลูกหลานซื่อสัตย์สุจริต[๕๐๑] ปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา[๕๐๒] ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อสร้างคนให้เห็นคนดี[๕๐๓] ควรส่งเสริมเรื่องศีลแก่เด็กนักเรียนในการศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบด้วย[๕๐๔]

---

[๔๙๔]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๙๕]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๙๖]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๙๗]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๙๘]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๔๙๙]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๐๐]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๐๑]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๐๒]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๐๓]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๐๔]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ควรส่งเสริมความซื่อสัตย์สุจริตแก่เด็กและเยาวชนเป็นอันดับแรก[๕๐๕] ควรส่งเสริมศึกษานอกห้องเรียน หรือการเรียนจากแบบอย่างจริง[๕๐๖] สนับสนุนให้พ่อแม่ส่งลูกหลานไปเรียนที่โรงเรียนใกล้บ้าน[๕๐๗] ควรรณรงค์ให้คนในครอบครัวเป็นตัวอย่างในการทำดีแก่เด็ก[๕๐๘] ให้พ่อแม่ปู่ย่าตายายเป็นแบบอย่างทางความประพฤติ[๕๐๙] ให้ความสำคัญกับการศึกษาจากคนในครอบครัวเป็นตัวอย่าง[๕๑๐] ส่งเสริมและยกย่องผู้นำชุมชนที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก[๕๑๑]

- ควรส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕

ควรส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่ออบรมให้เด็กและเยาวชนพูดดี ทำดี และมีวินัยในตนเอง[๕๑๒] ควรจัดให้มีการทำข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการ (MOU) ระหว่างคณะสงฆ์กับโรงเรียน เพื่อร่วมกันปลูกฝังค่านิยมศีล ๕ ในโรงเรียนทุกโรงเรียน[๕๑๓]

- ควรส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ควรส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชน ผ่านโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ใช้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นตัวจักรสำคัญในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กนักเรียนในโรงเรียนที่ตนเองเข้าไปสอน[๕๑๔] คณะสงฆ์ควรส่งเสริมศีลธรรมของเยาวชนในชุมชนโดยใช้โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนให้เป็นประโยชน์[๕๑๕]

---

[๕๐๕]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๐๖]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๐๗]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๐๘]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๐๙]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๑๐]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๑๑]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๑๒]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๑๓]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๑๔]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๑๕]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ชุมชน วัด และโรงเรียนควรร่วมกันรณรงค์การรักษาศีล ๕ ในโรงเรียน[๕๑๖] ควรปลูกฝังค่านิยมสุจริตแก่เด็ก ๆ[๕๑๗] ควรส่งเสริมโครงการโตไปไม่โกง[๕๑๘] ควรส่งเสริมให้เด็กยึดมั่นในความซื่อสัตย์ สุจริต ความสัตย์จริงและสิ่งที่ถูกต้องดีงาม รู้จักแยกแยะถูกผิด ไม่คดโกง[๕๑๙]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๐ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมการปลูกผังจิตสำนึกโตไปไม่โกงทั้งในและนอกระบบการศึกษา	๑, ๕, ๗, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๔	๑๖
๒	ควรส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕	๒, ๓	๒
๓	ควรส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	๓, ๖, ๘, ๑๘, ๑๙, ๒๑, ๒๕, ๒๖	๘

จากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล คือ ควรส่งเสริมการปลูกผังจิตสำนึกโตไปไม่โกงทั้งในและนอกระบบการศึกษา (ความถี่เท่ากับ ๑๖ รูป/คน) ควรส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) และควรส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (ความถี่เท่ากับ ๘ รูป/คน)

---

[๕๑๖]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๑๗]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๑๘]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๑๙]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓.๒) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ

- ควรส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ

ควรสอนวิธีสร้างสมาธิให้กับเด็กเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียน[๕๒๐] วัดควรเข้าไปส่งเสริมคนในชุมชนให้ปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ[๕๒๑] ควรจัดให้มีการฝึกสมาธิภาคปฏิบัติแก่นักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ[๕๒๒] ควรนำกรรมฐานพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับเด็กเข้าไปสอนในโรงเรียน ทุกระดับทุกโรงเรียน[๕๒๓] ควรส่งเสริมวิถีพุทธในภาคปฏิบัติกับเด็ก ๆ ในทุก ๆ โรงเรียน[๕๒๔] ควรส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาจิตใจของเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบสุข[๕๒๕] ควรฝึกให้เด็กสวดมนต์ และทำสมาธิ[๕๒๖] ควรสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนปฏิบัติธรรม ทำสมาธิ ตามสมควรกับวัย[๕๒๗] ควรส่งเสริมให้เด็ก ๆ ในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน รู้จักสวดมนต์และนั่งสมาธิ[๕๒๘]

- ควรส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก

สมาธิกับเด็กเป็นของที่คู่กันยาก จะฝึกสมาธิให้เด็กต้องหาเทคนิคและวิธีการหลอกล่อ จึงควรใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก[๕๒๙] ควรรณรงค์ให้เด็ก ๆ สวดมนต์ก่อนนอนเพื่อเป็นอุบายพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิ[๕๓๐] คนในชุมชนควรฝึกให้เด็กทำสมาธิทางอ้อม จดจ่อต่อการทำกิจกรรมใดกิจกรรม

---

[๕๒๐] สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๒๑] สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๒๒] สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๒๓] สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๒๔] สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๒๕] สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๒๖] สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๒๗] สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๒๘] สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๒๙] สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๓๐] สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

หนึ่ง หรืออาจเรียกว่าเป็นอุบายสร้างสมาธิก็ได้[๕๓๑] โรงเรียนควรมีการฝึกสมาธิโดยไม่ให้นักเรียนรู้ตัว คือ การให้เด็กทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยความตั้งใจ มุ่งมั่น จดจ่อกับสิ่งที่ทำ เรียกว่า หาอุบายมาใช้[๕๓๒]

- ควรส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ

ควรฝึกเด็กรู้จักคิด พิจารณา และไตร่ตรองก่อนลงมือทำ มีความเชื่อมั่นในตนเอง และไม่ตั้งอยู่ในความประมาท[๕๓๓] ควรฝึกฝนให้เด็ก ๆ ในชุมชนทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ผ่านการปฏิบัติการจริง ให้ได้ฝึกในสภาพสิ่งแวดล้อมจริงของชุมชน[๕๓๔]

- ควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชน

ควรส่งเสริมการเรียนรู้จากปัจจัยธรรมสิ่งแวดล้อมมากกว่าเรียนในห้องเรียน[๕๓๕] เน้นให้เยาวชนเรียนรู้โดยไม่จำกัดอยู่แต่ภายในระบบ โดยให้ศึกษาจากวิถีชุมชนเป็นสำคัญ[๕๓๖] ควรให้เด็กในชุมชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนตั้งแต่วัยเยาว์[๕๓๗] ควรให้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริงจากการทำงานร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน[๕๓๘]

ควรฝึกระบบการคิดให้กับเด็ก เพราะในอดีตที่ผ่านมาระบบการศึกษาไม่ฝึกให้เด็กคิด เช่น การให้เด็กเติมคำในประโยค โดยไม่ให้ฝึกเขียนทั้งประโยค[๕๓๙] ควรรณรงค์ให้ลูกหลานได้เรียนในระบบที่โรงเรียนใกล้บ้าน และสนับสนุนให้มีการเรียนนอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชนด้วย[๕๔๐] ควรส่งเสริมการศึกษาที่สอนให้เด็กขบคิด พิจารณาสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน และร่วมกันพัฒนาชุมชน[๕๔๑] ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้ามาเรียนเพื่อทบทวนความรู้ด้วย[๕๔๒] ควรมีการสอนอาชีพซึ่งเป็นวิถี

---

[๕๓๑]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๓๒]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๓๓]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๓๔]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๓๕]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๓๖]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๓๗]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๓๘]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๓๙]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๔๐]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๔๑]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๔๒]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ชีวิตดั้งเดิมหรือเป็นอาชีพเก่าแก่ให้กับเด็ก ๆ ในชุมชน ช่วงวันหยุดเสาร์/อาทิตย์[๕๔๓] ควรส่งเสริมการศึกษาของคนในชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่[๕๔๔] ควรส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชน โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ไขที่ตรงกับสภาพวิถีชุมชนอย่างแท้จริง[๕๔๕]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๑ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๒๐	๙
๒	ควรส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก	๑๑, ๑๕, ๑๘, ๒๑	๔
๓	ควรส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ	๑๗, ๒๕	๒
๔	ควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชน	๙, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๙, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๖	๑๑

จากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ คือ ควรส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ (ความถี่เท่ากับ ๙ รูป/คน) ควรส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก (ความถี่เท่ากับ ๔ รูป/คน) ควรส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) และควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๑๑ รูป/คน)

---

[๕๔๓]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๔๔]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๔๕]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๓.๓) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา

- ควรส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา

ควรให้การยกย่องพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการนำความรู้ด้านพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาตนเองไปสู่เด็กและเยาวชนของชาติ[๕๔๖] ควรสร้างกำลังใจแก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ทำงานยิ่งใหญ่ในการสร้างเด็กให้เป็นอนาคตของสังคม[๕๔๗] ควรส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้ทางพระพุทธศาสนา[๕๔๘] ควรบำรุงขวัญและกำลังใจพระสอนศีลธรรมที่นำความรู้สำหรับพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน[๕๔๙] ควรสนับสนุนการนำความรู้ และคุณธรรมไปเผยแพร่แก่เด็ก ๆ ในโรงเรียนเพื่อให้สามารถบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน[๕๕๐] ควรยกย่องพระสงฆ์ผู้ทรงศีลและทรงภูมิปัญญาในฐานะแหล่งเรียนรู้เคลื่อนที่[๕๕๑] ควรส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา[๕๕๒] พระสงฆ์ทุก ๆ รูป ควรปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของชาวบ้าน[๕๕๓] ควรยกย่องพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นบุคคลที่ใฝ่ศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริสุทธิ์[๕๕๔] ควรให้พระสงฆ์เป็นผู้นำแสงสว่างทางปัญญาแก่เด็ก ๆ[๕๕๕] ควรส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้สำหรับการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมตามหลักการของศาสนาพุทธ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่คนในชุมชน[๕๕๖]

---

[๕๔๖]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๔๗]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๔๘]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๔๙]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๕๐]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๕๑]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๕๒]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๕๓]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๕๔]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๕๕]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๕๖]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชนที่วัดประจำชุมชน

ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชน[๕๕๗] ควรมีศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน เพื่อรองรับหลากหลายหน่วยงานที่จะเข้าไปส่งเสริมความรู้แก่นักเรียนและชาวบ้าน[๕๕๘] ควรมีศูนย์การศึกษาชุมชนและให้มีการนำปราชญ์ชาวบ้านไปให้ความรู้แก่ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการอาชีพในชุมชนที่ประสบความสำเร็จ[๕๕๙] วัดควรร่วมกับพัฒนาการอำเภอได้เข้าไปให้ความรู้เฉพาะด้านแก่เด็กนักเรียนและคนในชุมชนเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ โดยอาจใช้พื้นที่ของวัดจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ประจำชุมชน[๕๖๐] ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ทางอาชีพและวิถีชีวิตของชุมชน[๕๖๑]

ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ประจำชุมชนเพื่อรองรับการนำนักเรียนมาศึกษาดูงานด้านอาชีพ[๕๖๒] ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อาชีพเสริมประจำชุมชน[๕๖๓] ควรสร้างแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตเกษตรกรสำหรับเด็กและคนรุ่นหลัง[๕๖๔] โรงเรียนควรนำนักเรียนมาศึกษาดูงานวิถีชีวิตชุมชนโดยเน้นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง[๕๖๕] ควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนแก่นักเรียนของโรงเรียนประจำชุมชน[๕๖๖] วัดควรสนับสนุนงบประมาณและสถานที่สำหรับจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน[๕๖๗]

---

[๕๕๗]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๕๘]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๕๙]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๖๐]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๖๑]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๖๒]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๖๓]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๖๔]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๖๕]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๖๖]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๖๗]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- ควรจัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชน

ทุกภาคส่วนควรส่งเสริมกิจกรรมของกลุ่มยุวเกษตร[๕๖๘] ควรส่งเสริมให้กลุ่มยุวเกษตรจากชุมชนต่าง ๆ มาดูงานก้อนเห็ด เพาะเห็ด แล้วนำปลูกจริง เพื่อนำผลผลิตเข้าโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน[๕๖๙] ควรสนับสนุนให้เด็กนักเรียนทั้งกลุ่มในโรงเรียน และนอกโรงเรียน รวมตัวกันในระดับหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นกลุ่มยุวเกษตรกรต่อสำนักงานเกษตรอำเภอ และควรมีทุก ๆ หมู่บ้าน[๕๗๐] ควรจัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชน โดยอาจขอสนับสนุนสถานที่จากวัด[๕๗๑]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๒ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๔	๑๑
๒	ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชนที่วัดประจำชุมชน	๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๖, ๑๗, ๑๙, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖	๑๒
๓	ควรจัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชน	๑๕, ๑๘, ๒๑, ๒๒	๔

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา คือ ควรส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา (ความถี่เท่ากับ ๑๑ รูป/คน) ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชนที่วัดประจำชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๑๒ รูป/คน) และควรจัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๔ รูป/คน)

---

[๕๖๘]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๖๙]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๗๐]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๗๑]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมตามหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม มีดังนี้

๔.๑) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล

- ควรส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด

ควรส่งเสริมด้านสุขอนามัย โดยให้ถือปฏิบัติศีลข้อ ๕ คือ ไม่ดื่มสุราหรือเสพสิ่งเสพติดให้โทษ[๕๗๒] ควรเน้นการป้องกันยาเสพติดในหมู่บ้าน[๕๗๓] ส่งเสริมศีลข้อที่ประกันสุขภาพ คือ ศีลข้อ ๕[๕๗๔] เน้นการป้องกันยาเสพติดสิ่งให้เกิดโทษต่าง ๆ เพื่อสุขภาพและสุขภาวะของคนในชุมชน[๕๗๕] ศีลข้อ ๕ เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมโดยตรงสำหรับด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม[๕๗๖] ส่งเสริมการไม่เสพของมึนเมาและสิ่งเสพติดทุกประเภท[๕๗๗] ส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกเพศทุกวัย เว้นจากของเมาและสารเสพติดอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท[๕๗๘] ทั้งจากภาครัฐ ร่วมกับวัด และโรงเรียน ควรมีการรณรงค์ให้เด็กและเยาวชนงดเว้นการดื่มสุราและไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด[๕๗๙] ควรส่งเสริมสุขอนามัยในครัวเรือน ระเบียนในการกิน นอน ขับถ่าย[๕๘๐] ส่งเสริมการปฏิบัติศีลข้อ ๕ เพื่อคุ้มครองสุขภาพ[๕๘๑] ควรรณรงค์การแก้ปัญหายาเสพติดในชุมชน[๕๘๒] สนับสนุนการประพฤติศีลข้อ ๕ เพื่อส่งเสริมสุขภาพ[๕๘๓]

---

[๕๗๒]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๗๓]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๗๔]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๗๕]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๗๖]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๗๗]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๗๘]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๗๙]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๘๐]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๘๑]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๘๒]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๘๓]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ควรรณรงค์ต่อต้านสิ่งเสพติดในชุมชน[๕๘๔] ควรส่งเสริมการไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด เพื่อช่วยให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง[๕๘๕] ควรสนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน[๕๘๖] ควรส่งเสริมการใช้ศีลข้อที่งดอบายมุข โดยเน้นการโน้มน้าว ไม่ใช้การบังคับ[๕๘๗] ควรส่งเสริมการไม่ดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์[๕๘๘] ควรส่งเสริมการไม่ดื่มสุรา เพื่อเป็นการรักษาสุขภาพ และยังรวมถึงการรักษาเงินทองไม่ให้รั่วไหลไปกับสิ่งไม่จำเป็นด้วย[๕๘๙] ช่วยกันสอดส่องไม่ให้เสพยาเสพติดเข้ามาแพร่ระบาดในชุมชน[๕๙๐] ควรส่งเสริมการไม่ดื่มสุรา และการไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด เพื่อสุขภาพร่างกายที่ดี และไม่ขาดสติก่อให้เกิดการทะเลอะวิวาทกัน[๕๙๑]

- ควรส่งเสริมการดูแลสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุขชุมชน

ควรส่งเสริมการปฏิบัติงานเชิงรุกสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชน[๕๙๒] ส่งเสริมการดูแลสุขภาพตามมาตรฐานสาธารณสุข[๕๙๓] ควรส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ[๕๙๔] ควรให้ อสม. ร่วมกับพัฒนาการอำเภอในการแนะนำการรักษาสิ่งแวดล้อมชุมชน[๕๙๕] ส่งเสริมการดูแลเรื่องความสะอาด[๕๙๖] รณรงค์การดูแลสุขภาวะของชุมชน[๕๙๗]

---

[๕๘๔]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๘๕]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๘๖]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๘๗]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๘๘]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๘๙]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๙๐]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๙๑]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๙๒]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๙๓]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๙๔]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๙๕]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๙๖]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๙๗]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๓ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอล-กอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๗, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖	๒๐
๒	ควรส่งเสริมการดูแลสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุขชุมชน	๙, ๑๐, ๑๑, ๑๕, ๑๘, ๒๔	๖

จากตารางที่ ๔.๒๓ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล คือ ควรส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด (ความถี่เท่ากับ ๒๐ รูป/คน) และควรส่งเสริมการดูแลสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุขชุมชน (ความถี่เท่ากับ ๖ รูป/คน)

๔.๒) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ

- ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม

ควรสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาของทุก ๆ คน[๕๙๘] คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เพราะเป็นปัญหาร่วมกัน[๕๙๙] ควรส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการกระทำของตนเอง[๖๐๐] ควรส่งเสริมให้คนชุมชนพิจาณาปัญหาสุขภาวะของชุมชนร่วมกัน[๖๐๑]

---

[๕๙๘]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๕๙๙]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๐๐]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๐๑]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

รณณรงค์ให้ชาวบ้านร่วมกันแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน[๖๐๒] รณรงค์การแก้ไขปัญหาด้านมลพิษและสิ่งแวดล้อมในระดับครอบครัวโดยเริ่มจากการคัดแยกขยะครัวเรือน[๖๐๓] ควรให้คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหามลพิษทางน้ำร่วมกัน[๖๐๔] คนในชุมชนควรรวมตัวกันเพื่อแก้ไปปัญหามลพิษทางอากาศและน้ำเสียจากฟาร์มสุกรอย่างจริงจัง[๖๐๕] หน่วยงานราชการควรประสานการทำงานด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน[๖๐๖] ทุกฝ่ายควรร่วมกันระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเพราะเป็นเรื่องที่คนทั้งชุมชนได้รับผลกระทบร่วมกัน[๖๐๗]

ควรร่วมกันพิจารณาหาแนวทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านมลพิษ เช่น ปัญหาฝุ่นควันจากการเผาตอซังข้าว[๖๐๘] ควรร่วมมือกันทำความสะอาดถนนภายในหมู่บ้านเป็นประจำ โดยไม่ต้องรอให้ถึงโอกาสสำคัญ เช่น วันแม่ หรือวันพ่อ เป็นต้น[๖๐๙] ควรส่งเสริมให้ทุกครัวเรือนร่วมมือกันทำความสะอาดแหล่งน้ำ[๖๑๐] รณรงค์ให้คัดแยกขยะในครัวเรือน[๖๑๑] รณรงค์ให้ใช้ระบบการย้อมผ้าแบบไม่ใส่สารเคมีเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อม[๖๑๒] เน้นการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาและตัดสินใจร่วมกัน[๖๑๓]

---

[๖๐๒]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๐๓]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๐๔]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๐๕]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๐๖]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๐๗]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๐๘]สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๐๙]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๑๐]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๑๑]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๑๒]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๑๓]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- ควรส่งเสริมกระบวนดูแลสุขภาวะชุมชนแบบองค์รวม

ควรส่งเสริมกระบวนดูแลสุขภาวะชุมชนแบบองค์รวม โดยการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดในการดูแลสุขภาวะชุมชน[๖๑๔] อสม. โรงพยาบาลตำบล และชาวบ้าน ควรพิจารณาหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนร่วมกัน[๖๑๕]

- ควรส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวัน

วัดควรรณรงค์ใช้ชาวบ้านมีสติในการเลือกรับประทานอาหาร เป็นการดูแลสุขภาพตนเองไม่ให้เป็นภาระแก่คนในครอบครัว[๖๑๖] ควรมีจิตใจมั่นคง ตั้งใจ แน่วแน่ในการทำงาน รวมถึงการดูแลสุขภาพ[๖๑๗] ควรใช้ชีวิตกิน อยู่ หลับนอนด้วยสติ[๖๑๘] ควรมีสติในการกิน ระมัดระวังเลือกกินอาหารที่ถูกสุขลักษณะ และไม่มีโทษต่อร่างกาย[๖๑๙] ควรณรงค์ให้ชาวบ้านฝึกใช้สติหรือใช้สมาธิกับการทำอะไรสักอย่างในชีวิตประจำวัน[๖๒๐] ควรใช้สติพิจารณาให้รู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดทำแล้วเป็นโทษหรือเป็นผลร้ายต่อร่างกายในภายหลัง[๖๒๑] ควรทำงานแต่พอดี ทำแต่พอที่กำลังของร่างกายจะรับได้ ไม่หักโหม พอให้มีรายได้เลี้ยงชีวิตและครอบครัวอย่างพอเพียง[๖๒๒]

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

---

[๖๑๔]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๑๕]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๑๖]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๑๗]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๑๘]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๑๙]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๒๐]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๒๑]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๒๒]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ตารางที่ ๔.๒๔ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม	๑, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒,๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๑, ๒๓, ๒๔, ๒๕	๑๖
๒	ควรส่งเสริมกระบวนดูแลสุขภาวะชุมชนแบบองค์รวม	๒๒, ๒๖	๒
๓	ควรส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวัน	๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๒๐	๘

จากตารางที่ ๔.๒๔ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ คือ ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม (ความถี่เท่ากับ ๑๖ รูป/คน) ควรส่งเสริมกระบวนดูแลสุขภาวะชุมชนแบบองค์รวม (ความถี่เท่ากับ ๒ รูป/คน) และควรส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวัน (ความถี่เท่ากับ ๘ รูป/คน)

๔.๓) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา

- ควรส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

ควรส่งเสริมการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยปัญญา[๖๒๓] ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนจากความรู้ความเข้าใจปัญหาและสภาพได้อย่างสร้างสรรค์[๖๒๔] ควรส่งเสริมให้ทุก ๆ คนมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เพราะทุกคนได้รับผลกระทบ จากการกระทำของตนเอง ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาส่วนรวม ฉะนั้น จึงต้องแก้ไขด้วยปัญญา และอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมหรือกระบวนการกลุ่ม นั่นเอง[๖๒๕]

---

[๖๒๓]สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๒๔]สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๒๕]สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

- ควรส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา

ควรส่งเสริมสุขภาพด้วยการกินอาหารให้ครบ ๕ หมู่ โดยใช้ปัญญาพิจารณาอาหารที่จำเป็นต่อร่างกาย หลีกเลี่ยงสิ่งที่ร่างกายไม่จำเป็น เช่น สุรา[๖๒๖] ส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา[๖๒๗] ควรส่งเสริมให้ทุกคนกินให้เป็น คือ กินแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่มีโทษ เช่น เหล้า เบียร์[๖๒๘] ควรใช้ปัญญาพิจารณาความต้องการของร่างกาย บริโภคอาคารตามความจำเป็นของร่างกาย ไม่ใช่ความต้องการของกิเลส[๖๒๙] รณรงค์เก็บผักริมรั้วมาทำอาหาร แต่ต้องเป็นริมรั้วของบ้านตนเองเท่านั้น เพราะมั่นใจได้ว่าปลอดสารพิษ ๑๐๐%[๖๓๐] ส่งเสริมวินัยในการกิน และใช้ปัญญาในการพิจารณา[๖๓๑] ส่งเสริมให้ทุกคนกินแต่อาหารสะอาด ถูกสุขลักษณะ เพื่อสุขอนามัยที่ดี[๖๓๒] ส่งเสริมค่านิยมพอมี พออยู่ พอกิน[๖๓๓] ควรส่งเสริมโครงการงดเหล้าเข้าพรรษา โดยใช้การรณรงค์ ใช้ชุมชนผลักดันให้เปลี่ยนพฤติกรรม[๖๓๔] ควรสนับสนุนโครงการงดเหล้าเข้าพรรษา เรียกว่า สร้างแสงสว่างทางปัญญาด้านสุขภาพ[๖๓๕]

- ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด

ควรระดมอาสาสมัครมาปฏิบัติงานเพื่อส่วนรวมในด้านการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม[๖๓๖] จัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะตามวิถีพอเพียง[๖๓๗] ทุกชุมชนควรมีกลุ่มอาสาพัฒนาสิ่งแวดล้อม[๖๓๘]

---

[๖๒๖]สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๒๗]สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๒๘]สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๒๙]สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๓๐]สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๓๑]สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๓๒]สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๓๓]สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๓๔]สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๓๕]สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๓๖]สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๓๗]สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๓๘]สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยอาจขอใช้สถานที่ของวัด[๖๓๙] ทุกฝ่ายควรสนับสนุนกิจกรรมของอาสาพัฒนาชุมชน[๖๔๐] ควรส่งเสริมให้กลุ่มจิตอาสามีส่วนช่วยในการดูแลและตรวจสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน ร่วมกับ อสม.[๖๔๑] ทุกหมู่บ้านควรจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนที่ได้รับคัดเลือกจากเวทีประชาคมหมู่บ้าน[๖๔๒] ควรสร้างรูปแบบของกิจกรรมอาสาเพื่อสังคม เช่น ปั่นจักรยานเยี่ยมผู้สูงอายุ[๖๔๓] ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ทั้งนี้ อาจขออนุญาตใช้พื้นที่ของวัดเป็นที่ตั้งศูนย์[๖๔๔]

- ควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่ของวัด

ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ต่าง ๆ โดยขอความร่วมมือจากวัดในการใช้สถานที่ทำการ[๖๔๕] ควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่ที่เป็นสาธารณะเป็นสถานที่จัดตั้งศูนย์ หรืออาจขอใช้พื้นที่ของวัดที่อยู่ในชุมชน[๖๔๖] หน่วยราชการ ชาวบ้าน และพระสงฆ์ ควรร่วมมือกันส่งเสริมกิจกรรมที่ให้ผู้สูงอายุได้ขยับร่างกาย ไม่นอนติดเตียง เช่น ให้ทำสบู่ ทำน้ำยาล้างจาน หรือทำดอกไม้จันทน์ ซึ่งนอกจากจะส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุแล้ว ยังสามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุได้อีกทางหนึ่งด้วย[๖๔๗]

---

[๖๓๙]สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๔๐]สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๔๑]สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๔๒]สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๔๓]สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๔๔]สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๔๕]สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๔๖]สัมภาษณ์ นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

[๖๔๗]สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับ “แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา” ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญจากประเด็นหลักไว้ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๕ สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา

ที่	ประเด็น	ผู้ให้ข้อมูล (ลำดับที่)	ความถี่ (รูป/คน)
๑	ควรส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม	๑, ๙, ๑๐	๓
๒	ควรส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา	๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๑๔, ๒๑, ๒๔	๑๐
๓	ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด	๑๒, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖	๑๐
๔	ควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่ของวัด	๑๑, ๑๓, ๑๗	๓

จากตารางที่ ๔.๒๕ แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักมีทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา คือ ควรส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม (ความถี่เท่ากับ ๓ รูป/คน) ควรส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา (ความถี่เท่ากับ ๑๐ รูป/คน) ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด (ความถี่เท่ากับ ๑๐ รูป/คน) ควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่ของวัด (ความถี่เท่ากับ ๓ รูป/คน)

สรุปได้ว่า ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๒๖ รูป/คน เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี มีดังนี้

๑) ด้านเศรษฐกิจ

๑.๑) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริตฉ้อโกง จำนวน ๑๑ รูป/คน ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข จำนวน ๔ รูป/คน และ (๓) ควรส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการพูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส จำนวน ๑ รูป/คน ตามลำดับ

๑.๒) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ จำนวน ๑๑ รูป/คน (๒) ควรส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน ๙ รูป/คน และ (๓) ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน จำนวน ๖ รูป/คน ตามลำดับ

๑.๓) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๔ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน ๑๐ รูป/คน (๒) ควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ และใช้พื้นที่ของวัดแหล่งทดลองอาชีพ จำนวน ๗ รูป/คน (๓) ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน จำนวน ๕ รูป/คน และ (๔) ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดประจำชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษของชุมชน จำนวน ๔ รูป/คน ตามลำดับ

๒) ด้านสังคม

๒.๑) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๕ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ จำนวน ๑๒ รูป/คน (๒) ควรส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ไม่เบียดเบียนทำร้าย จำนวน ๖ รูป/คน (๓) ควรส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง จำนวน ๔ รูป/คน (๔) ควรส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม จำนวน ๒ รูป/คน และ (๕) ควรส่งเสริมสุขภาพสังคม จำนวน ๒ รูป/คน ตามลำดับ

๒.๒) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในที่ประชุมเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง จำนวน รูป/คน (๒) ควรส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคีของคนชุมชน จำนวน ๘ รูป/คน และ (๓) ควรส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท จำนวน ๔ รูป/คน ตามลำดับ

๒.๓) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น จำนวน ๑๖ รูป/คน (๒) ควรส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน จำนวน ๗ รูป/คน และ (๓) ส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ จำนวน ๓ รูป/คน ตามลำดับ

๓) ด้านการศึกษา

๓.๑) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมการปลูกผังจิตสำนึกโตไปไม่โกงทั้งในและนอกระบบการศึกษา จำนวน ๑๖ รูป/คน (๒) ควรส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน ๘ รูป/คน และ (๓) ควรส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ จำนวน ๒ รูป/คน

๓.๒) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๔ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชน จำนวน ๑๑ รูป/คน (๒) ควรส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ จำนวน ๙ รูป/คน (๓) ควรส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก จำนวน ๔ รูป/คน และ (๔) ควรส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ จำนวน ๒ รูป/คน

๓.๓) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชนที่วัดประจำชุมชน จำนวน ๑๒ รูป/คน (๒) ควรส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา จำนวน ๑๑ รูป/คน และ (๓) ควรจัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชน จำนวน ๔ รูป/คน ตามลำดับ

๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

๔.๑) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๒ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด จำนวน ๒๐ รูป/คน และ (๒) ควรส่งเสริมการดูแลสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุขชุมชน จำนวน ๖ รูป/คน ตามลำดับ

๔.๒) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม จำนวน ๑๖ รูป/คน (๒) ควรส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวัน จำนวน ๘ รูป/คน และ (๓) ควรส่งเสริมกระบวนดูแลสุขภาวะชุมชนแบบองค์รวม จำนวน ๒ รูป/คน ตามลำดับ

๔.๓) แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๔ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ควรส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา จำนวน ๑๐ รูป/คน (๒) ควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด จำนวน ๑๐ รูป/คน (๓) ควรส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จำนวน ๓ รูป/คน และ (๔) ควรส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่ของวัด จำนวน ๓ รูป/คน ตามลำดับ

๔.๓.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มาเป็นฐานในการสังเคราะห์แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี โดยผ่านกระบวนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๙ รูป/คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้งในเชิงเหตุผล มีรายละเอียด ดังนี้

การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี โดยการนำหลักไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ มาใช้ในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเริ่มด้วยสีลสิกขา หรือศีล ซึ่งสอดคล้องกับโอวาทปาติโมกข์ของพระพุทธเจ้า ว่า “สพฺพปาปสฺสอกรณกุสลสฺสูปสมฺปทา สจิตฺตปริโยทปนเอตํ พุทธาน สาสนํ แปลว่า การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การบำเพ็ญแต่ความดี การทำจิตของตนให้ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” ดังกล่าวนี้ สรุปใจความว่า “จงเว้นชั่ว ทำดี และทำใจให้บริสุทธิ์” ซึ่งจะเห็นได้ว่า เริ่มต้นที่ศีล หรือความเป็นปกติทางกายและวาจาเป็นสำคัญ ดังกล่าวนี้ มีหลักการแห่งการสงเคราะห์ที่ให้ความสำคัญกับศีลด้วย ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย (๑) ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ ตน เพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมบ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สิ่งของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้ (๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสำหรับกาลเทศะ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษย์สัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์อีกสี่อย่าง คือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ และเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ (๓) อัตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และ (๔) สมานัตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับศีลเป็นอย่างมาก อาทิ ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับศีลหรือความเป็นปกติของกายและวาจาเป็นเบื้องต้นในการพัฒนาตนเองเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคม[๖๔๘]

---

[๖๔๘]สนทนากลุ่มเฉพาะ พระปิฎกโกศล (ปราโมทย์ ปโมทิโต), รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

ศีล หากพิจารณาในบริบททางเศรษฐกิจ ควรรณรงค์ให้รักษาศีลอย่างเป็นรูปธรรมตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ โดยส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริตฉ้อโกง ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการพูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใสและติดป้ายราคาเพื่อหลีกเลี่ยงการต่อราคาที่อาจนำไปสู่การพูดเท็จ และยังควรส่งเสริมให้คนในชุมชนไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขต่าง ๆ ที่อาจนำไปสู่การสูญเสียทรัพย์สินที่หามาได้โดยสุจริต สำหรับบริบททางสังคมจำเป็นต้องรณรงค์การรักษาศีลให้ครอบคลุมทั้ง ๕ ข้อ เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันโดยสันติ ไม่เบียดเบียนทำร้าย ไม่ทุจริตฉ้อโกง ไม่มีการล่วงเกินหรือประพฤติผิดในกาม ไม่มีการไม่หลอกลวง และยังต้องมีการส่งเสริมสุขภาพของคนในชุมชนเพื่อหลีกเลี่ยงโรคติดต่อร้ายแรงต่าง ๆ ด้วย สำหรับบริบททางการศึกษา ควรสนับสนุนกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ซึ่งอาจใช้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นสื่อบุคคลหรือเป็นสื่อกลาง สำหรับบริบททางสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมให้รณรงค์การรักษาศีลข้อที่ ๕ คือ งดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดทุกประเภทเพื่อสุขภาวะที่ดีของคนในชุมชน

สมาธิ หากพิจารณาในบริบททางเศรษฐกิจ ควรส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน ให้ทุกคนทำงานด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ เพื่อผลสำเร็จของงาน ประการสำคัญคือ หากเป็นงานที่ทำร่วมกันต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย สำหรับบริบททางสังคม ควรส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ให้เป็นปกติ ให้มีสติ หลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในทุกกรณี และอาจสร้างกิจกรรมของชุมชนให้ทุก ๆ คนได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อหล่อหลอมความสามัคคี สำหรับบริบททางการศึกษา จำเป็นต้องมีการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียน ซึ่งอาจใช้อุบายต่าง ๆ เข้ามาช่วยสร้างสมาธิให้กับนักเรียน เพื่อเป็นการฝึกให้เด็ก ๆ มีจิตจดจ่อกับสิ่งที่ทำ และรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ สำหรับบริบททางสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องส่งเสริมให้คนในชุมชนรู้จักใช้สติพิจารณาปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสุขภาวะของชุมชนแบบองค์รวม

ปัญญา หากพิจารณาในบริบททางเศรษฐกิจ ควรสนับสนุนให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น แหล่งเรียนรู้อาชีพ หรือแหล่งเรียนรู้สัมมาชีพตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ ๙ สำหรับบริบททางสังคม ควรสนับสนุนให้ความเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ตลอดจนเป็นแหล่งเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เสริมสร้างสันติสุขให้แก่สังคม สำหรับบริบททางการศึกษา ควรสนับสนุนให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน และให้พระสงฆ์ใช้โอกาสนี้ในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเองและสังคม สำหรับบริบททางสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ควรส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญาและการใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ทั้งนี้ ควรสนับสนุนให้มีการใช้พื้นที่ของวัดในการประชุมร่วมกันของทุกฝ่ายด้วย[๖๔๙]

การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน ควรเน้นที่การปฏิบัติหรือเน้นที่ภาคปฏิบัติการ มิใช่เน้นรูปแบบ ซึ่งโดยแท้จริงในทางปฏิบัติควรมีเครือข่ายในการทำงานร่วมกันระหว่างวัด บ้าน

---

[๖๔๙]สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธานันทคุณ, ดร., กรรมการบริหารวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

และชุมชน ดังนั้น ทุก ๆ กิจกรรมควรมีพระสงฆ์เป็นที่ปรึกษา ซึ่งอาจเป็นหนึ่งในคณะกรรมการดำเนินงานหรือคณะกรรมการชุมชน รวมกันถอดบทเรียนของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพัฒนากาย-วาจา เสริมสมาธิ และสร้างปัญญา ตามลำดับ[๖๕๐]

การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นนั้น เมื่อพิจารณาการสร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านต่าง ๆ โดยใช้พื้นที่ของวัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ หรือเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้นั้น จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับข้อจำกัดของวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีฐานะเป็น “เขตอภัยทาน” ดังนั้น กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ หรือการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อาชีพต่าง ๆ ที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม จึงไม่สามารถกระทำได้ ดังกล่าวนี้ อาจพิจารณาเป็นรายประเด็น เช่น การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกข้าว ทำสวน ทำไร่ ฯลฯ ซึ่งไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมอันดีงามก็สามารถกระทำได้ แต่การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อาชีพปศุสัตว์หรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ ต้องพิจารณาให้ดี หากมีความเกี่ยวข้องกับการทำลายชีวิตสัตว์ ก็ถือว่าขัดต่อหลักธรรมอันดีงาม ก็ไม่สามารถกระทำได้ นั่นเอง[๖๕๑]

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับศีลเป็นเบื้องต้นหรือเป็นด่านแรกของการพัฒนามนุษย์ โดยในทางพระพุทธศาสนามีทัศนะว่า การพัฒนาคนไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายหรือจิตใจก็ตาม เรียกว่า ภาวนา ส่วนการพัฒนาอย่างอื่น ๆ เช่น พัฒนาวัตถุ พัฒนาสภาพแวดล้อม เป็นต้น เรียกว่า พัฒนา ดังที่มีหลักธรรมะที่เรียกว่า ภาวนา ๔ ประกอบด้วย (๑) กายภาวนา คือ พัฒนากาย การฝึกอบรมกายด้วยดี ไม่ให้เกิดโทษ และคงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (๒) สีลภาวนา คือ พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้รู้จักการตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน เพื่อการอยู่กันได้ด้วยดีและเกื้อกูลแก่กัน (๓) จิตภาวนา คือ การพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรม และ (๔) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามสภาวการณ์ที่เป็นจริงในปัจจุบัน เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง[๖๕๒]

การพิจารณาจัดทำแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Community Development เป็นการพิจารณาบทริบทของชุมชนทั้ง ๔ ตามหลักวิชาการทั่วไป ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม โดยนำเอาหลักพุทธธรรม ที่เรียกว่า ไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา มาบูรณาการใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชนนั้น ๆ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับบริบทที่แท้จริงของชุมชน เช่น หากพิจารณาในบริบททางเศรษฐกิจ ต้องบูรณาการว่าจะนำศีลไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างไร และในด้านสมาธิ ด้านปัญญาด้วยเช่นกัน[๖๕๓]

---

[๖๕๐]สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาประกอบ โชติปุญฺโญ, เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก วัดโชติทายการาม จังหวัดราชบุรี, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

[๖๕๑]สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรรณ ชยทตฺโต, ดร., รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

[๖๕๒]สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

[๖๕๓]สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

หมู่บ้านชุมชนดีเด่นยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ในหลวงรัชกาลที่ ๙ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยมีจุดเน้นที่แนวคิดหลัก ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข โดยที่ ๓ ห่วง คือ ทางสายกลาง ประกอบไปด้วย ห่วงที่ ๑ คือ พอประมาณ หมายถึง พอประมาณในทุกอย่าง ความพอดีไม่มากหรือว่าน้อยจนเกินไปโดยต้องไม่เบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่นให้เดือดร้อน ห่วงที่ ๒ คือ มีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ และห่วงที่ ๓ คือ มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านการต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล สำหรับ ๒ เงื่อนไขตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ได้แก่ เงื่อนไขที่ ๑ เงื่อนไขความรู้ คือ มีความรอบรู้เกี่ยวกับ วิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการ วางแผน และความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติ คุณธรรมประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และเงื่อนไขที่ ๒ เงื่อนไขคุณธรรม คือ มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต[๖๕๔]

หมู่บ้านชุมชนดีเด่น มีทุนทางสังคมซึ่งเป็นข้อได้เปรียบในการพัฒนาชุมชน คือ ความสามัคคี มีศูนย์กลางเรียนรู้ต่าง ๆ หรือศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ศูนย์การเรียนรู้การทำปุ๋ยหมัก ฯลฯ และมีศูนย์ประสานงานกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชน และที่สำคัญคือ มีผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นตัวจักรสำคัญในการประสานความร่วมมือของฝ่ายต่าง ๆ โดยที่ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนนั้น เป็นบุคคลที่อาสาพัฒนาชุมชนที่ได้รับคัดเลือกจากเวทีประชาคมอาสาพัฒนาชุมชนร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้ปฏิบัติงานอาสาสมัครในฐานะผู้นำของอาสาพัฒนาชุมชนในตำบล เรียกในชื่อย่อว่า ผู้นำ อช.[๖๕๕] ชุมชนดีเด่น มีการรวมตัวกันของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ เทคนิค และความเชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพร่วมกัน ไม่เน้นการแข่งขันกันเอง แต่เน้นการแข่งขันกับกลไกของตลาด อาทิเช่น กลุ่มอาชีพมะพร้าวน้ำหอม กลุ่มอาชีพข้าวทอดกระทงทอง เป็นต้น โดยการรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ นี้ เน้นความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นหัวใจสำคัญ[๖๕๖]

---

[๖๕๔]สนทนากลุ่มเฉพาะ นางนวลนิตย์ สังข์กระแสร์, พัฒนาการอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

[๖๕๕]สนทนากลุ่มเฉพาะ นายสุเทพ สุริยะพันธพงษ์, กำนันตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

[๖๕๖]สนทนากลุ่มเฉพาะ นายศิริพงษ์ ทิพย์เนตร, หัวหน้ากลุ่มอาชีพมะพร้าวน้ำหอม ชุมชนตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย[๖๕๗]

[๖๕๗]จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย.

ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” พบว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน เมื่อพิจารณาตามรายด้านของการวิจัย คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม มีรายละเอียด ดังนี้

ก. เศรษฐกิจ

ด้านเศรษฐกิจ คือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ภาคครัวเรือน สินค้า และบริการต่าง ๆ ซึ่งคลอบคลุมการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ ซึ่งมีแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

๑) ศีล

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล หรือ การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ เป็นการพัฒนาคุณภาพทางความประพฤติ มีดังนี้

๑.๑) การส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริตฉ้อโกง

ในด้านเศรษฐกิจนี้ การส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริตฉ้อโกง คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๒ “เว้นจากการทุจริต ฉ้อโกง” หรือเว้นจากการถือเอาพัสดุที่เจ้าของไม่ได้อนุญาต ถือเป็นหลักประกันทรัพย์สิน หรือเครื่องประกันทรัพย์สิน เพื่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชนที่มั่นคง

“การส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริตฉ้อโกง” นี้ เป็นการทำประกันทรัพย์สินให้ชุมชน ด้วยการไม่ลักทรัพย์ ไม่ยักยอก ไม่คดโกง ไม่นำเอาของผู้อื่นที่เขาไม่อนุญาตมาเป็นของตน ฯลฯ ดังกล่าวนี้ ทุก ๆ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการคุ้มครองทรัพย์สิน ทำให้ทรัพย์สินของทุกคนในชุมชนปลอดภัย ไม่สูญหาย ไม่เสียหาย อันเนื่องจากการคดโกง การลักขโมย หรือการโจรกรรมกันเองภายในชุมชน เพื่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชนที่มั่นคง

๑.๒) การส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการพูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส

ในด้านเศรษฐกิจนี้ การส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการพูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๔ “เว้นจากการหลอกลวงกล่าวเท็จ” ซึ่งลงรายละเอียดไปในระดับวาจาสุจริต ได้แก่ การประพฤติชอบด้วยวาจา โดยละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริง เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ รวมถึง ละเว้นจากการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย โดยให้พูดจาด้วยคำสุภาพ ไพเราะ นุ่มนวล ชวนฟัง นอกจากนี้ ยังรวมไปถึง ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก โดยให้พูดแต่คำที่ส่งเสริมสามัคคี และยังรวมไปถึง ละเว้นจากการพูดเหลวไหลเพ้อเจ้อ โดยให้พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ และถูกกาลเทศะ เพื่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชนที่มั่นคง

“การส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการพูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส” นี้ เป็นการทำประกันคุณภาพการค้าและบริการของผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการต่าง ๆ ด้วยวจีสุจริต ได้แก่ พูดจาด้วยคำสุภาพ ไพเราะ นุ่มนวลชวนฟัง ดังกล่าวนี้ ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการต่าง ๆ ย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการรับประกันคุณภาพการค้าและบริการ จากความประทับใจของลูกค้าหรือผู้รับบริการ

๑.๓ การส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข

ในด้านเศรษฐกิจนี้ การส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขทั้งหลาย คือ การเป็นนักเลงผู้หญิง นักเลงสุรา นักเลงการพนัน และการคบคนชั่วเป็นมิตร ซึ่งล้วนเป็นหนทางนำไปสู่การรั่วไหลของทรัพย์สิน และการสูญเสียทรัพย์สิน เพื่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในชุมชนที่มั่นคง

“การส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข” นี้ เป็นการทำประกันทรัพย์สินให้ชุมชน ด้วยอารักขสัมปทา ได้แก่ การไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข เพื่อระวังรักษาทรัพย์ที่หามาโดยชอบธรรม ไม่ให้รั่วไหล ไม่ให้มีอันตรายในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ผู้ถือหลักประกัน ย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ คือ ได้รับการคุ้มครองทรัพย์สินที่หามาได้ ให้คงอยู่โดยปลอดภัย ไม่รั่วไหลหรือสูญเสียไปกับสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต

๒) สมาธิ

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ หรือการสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจ ตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท มีดังนี้

๒.๑) การส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ

ในด้านเศรษฐกิจนี้ การส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนมีจิตใจแน่วแน่ มุ่งมั่น ตั้งใจในการทำงาน เป็นคุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจและรับผิดชอบในการทำหน้าที่การงานด้วยความเพียรพยายาม อดทน เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายของการทำงานหรือกิจการนั้น ๆ ทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมภาคครัวเรือน สินค้าและบริการต่าง ๆ ซึ่งคลอบคลุมการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพทุกประเภท

การทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ ความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ความรับผิดชอบเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติหน้าที่การงานให้สำเร็จ การปรับปรุงและพัฒนาการทำงานด้วยตนเอง ความอดทนและไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน และความพยายามแก้ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเพื่อให้งานบรรลุสำเร็จตามเป้าหมาย

๒.๒) การส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน

ในด้านเศรษฐกิจนี้ การส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนมีสมาธิจดจ่ออยู่กับงานที่ทำ ฝึกความตั้งใจแน่วแน่อยู่ในงานนั้น ๆ เพียงอย่างเดียว ทำงานใด ๆ ก็ให้จิตแน่วแน่อยู่ในการงานนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงความพลาดพลั้งหรือความผิดพลาดจากการปล่อยใจให้เหม่อลอย เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายของการทำงานหรือกิจการนั้น ๆ ทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมภาคครัวเรือน สินค้า และบริการต่าง ๆ ซึ่งคลอบคลุมการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพทุกประเภท

การสร้างสมาธิในการทำงาน มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การกำหนดจิตให้จดจ่อแน่วแน่อยู่กับงานที่กำลังทำ การฝึกคิดให้เป็นระบบ การคิดไปทีละเรื่องเฉพาะที่จำเป็น การฝึกทำงานตามลำดับความสำคัญ และความไม่เหม่อลอยหรือว่องเหงาหาวนอน

๒.๓) การส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มอาชีพในชุมชน

ในด้านเศรษฐกิจนี้ การส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มอาชีพในชุมชน คือ การส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพในชุมชนได้ร่วมกันคิด พิจารณา ไตร่ตรอง และตัดสินใจร่วมกันในการดำเนินงานหรือกิจกรรมของกลุ่มอาชีพนั้น เพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมายของการทำงานหรือกิจการนั้น ๆ ทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมภาคครัวเรือน สินค้า และบริการต่าง ๆ ซึ่งคลอบคลุมการประกอบอาชีพของคนในชุมชนที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพ

กระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มอาชีพในชุมชน มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การร่วมกันรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การร่วมกันแสดงความคิดเห็น การร่วมกันรับฟังความคิดเห็น การร่วมกันระดมสมอง การร่วมกันตัดสินใจ และการร่วมกันพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม

๓) ปัญญา

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา หรือการมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจและสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ มีดังนี้

๓.๑) การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษของชุมชน

ในด้านเศรษฐกิจนี้ การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษของชุมชน คือ การสร้างแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษของชุมชน โดยอาศัยทุนทางสังคม คือ การมีวัดประจำชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีทางความประพฤติเกี่ยวกับการใช้ชีวิตตามหลักความมักน้อย สันโดษ พออยู่ พอกิน

การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษของชุมชน มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ของวัดประจำชุมชนนั้น และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

๓.๒) การส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามและใช้พื้นที่ของวัดแหล่งทดลองอาชีพ

ในด้านเศรษฐกิจนี้ การส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามและใช้พื้นที่ของวัดแหล่งทดลองอาชีพ คือ การสร้างแหล่งเรียนรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ เป็นสาธารณประโยชน์ อาทิเช่น ศูนย์การเรียนรู้การปลูกพืชใช้น้ำน้อย ศูนย์การเรียนรู้การทำปุ๋ยหมัก ศูนย์การเรียนรู้การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เป็นต้น ซึ่งเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพแขนงต่าง ๆ และเป็นแหล่งทดลองอาชีพในชุมชนนั้น ๆ

การส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ และใช้พื้นที่ของวัดแหล่งทดลอง มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีศูนย์การเรียนรู้อาชีพต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ของวัดประจำชุมชนนั้น และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

๓.๓) การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน

ในด้านเศรษฐกิจนี้ การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน คือ การจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน เพื่อประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนความรู้ และการต่อรองทางการค้า อาทิเช่น กลุ่มผู้ประกอบอาชีพทำนา กลุ่มผู้ประกอบอาชีพเย็บปักถักร้อย กลุ่มผู้ประกอบอาชีพจักสาน เป็นต้น ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพหรือชมรมผู้ประกอบอาชีพแขนงต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งเกิดมาจากการประชุมประชาคม

การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีสำนักงานกลุ่มอาชีพหรือชมรวมผู้ประกอบอาชีพนั้น ๆ ตั้งอยู่บนพื้นที่ของวัดประจำชุมชน และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ของกลุ่มอาชีพแก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

๓.๔) การส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การส่งเสริมการประกอบอาชีพสุจริตที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนโดยยัดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อประโยชน์ในการประกอบสัมมาชีพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

การส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีแหล่งให้บริการข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสัมมาชีพตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และมีวิทยากรซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านที่สามารถนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้สัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

ข. ด้านสังคม

ด้านสังคม คือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอยู่รวมกันด้วยความสามัคคีในชุมชน ซึ่งครอบคลุมการปฏิบัติตน วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ซึ่งมีแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

๑) ศีล

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล หรือ การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ เป็นการพัฒนาคุณภาพทางความประพฤติ มีดังนี้

๑.๑) การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติไม่เบียดเบียนทำร้าย

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติไม่เบียดเบียนทำร้าย คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๑ “เว้นจากการมุ่งทำร้ายทำลายผู้อื่น” หรือเว้นจากการประทุษร้าย เบียดเบียนแก่ชีวิตและร่างกาย ซึ่งถือเป็นการประกันชีวิต เพื่อการอยู่รวมกันในชุมชนด้วยความสามัคคี

“การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติไม่เบียดเบียนทำร้าย” นี้ เป็นการทำประกันคุณภาพการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนในชุมชน ด้วยการไม่เบียดเบียนทำร้าย ได้แก่ การไม่เบียดเบียนชีวิตและร่างกาย ไม่ประทุษร้ายกัน ดังกล่าวนี้ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการรับประกันคุณภาพการอยู่ร่วมกันโดยสันติ จากการอยู่ร่วมกันโดยไม่ก่อเวร ไม่มีภัย ให้สังคมอยู่อย่างสงบสุขได้ด้วยความสามัคคี ไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนกันเองภายในชุมชน

๑.๒) การส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๒ “เว้นจากการทุจริตฉ้อโกง” โดยการสร้างค่านิยมสุจริต ละเว้นพฤติกรรมการทุจริตเพื่อผลประโยชน์ของตนเองที่ได้มาจากความไม่ซื่อตรง ขาดความซื่อสัตย์ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันภัยจากการทุจริตในสังคม และให้ความสำคัญกับประโยชน์ของส่วนร่วม ถือเป็นหลักประกันสังคม เพื่อการอยู่รวมกันในชุมชนด้วยความสามัคคี

“การส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง” นี้ เป็นการทำประกันคุณภาพการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนในชุมชน ด้วยการไม่ทุจริตฉ้อโกง การสร้างนิสัยความซื่อสัตย์สุจริตให้เป็นหน้าที่พลเมือง ดังกล่าวนี้ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการคุ้มครองทรัพย์สิน ทำให้ทรัพย์สินของทุกคนในชุมชนปลอดภัย อันเนื่องจากชุมชนปราศจากการทุจริต ฉ้อโกง

๑.๓) การส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๓ “เว้นจากการประพฤติผิดในกาม” โดยละเว้นพฤติกรรมการล่วงละเมิดครอบครัว ไม่ล่วงละเมิดบุตร ธิดา ภรรยา หรือสามีผู้อื่น เป็นการสร้างความไว้ใจกันระหว่างคนในสังคม และสร้างความมั่นใจให้แก่คนในครอบครัว ถือเป็นหลักประกันสังคม เพื่อการอยู่รวมกันในชุมชนด้วยความสามัคคี

“การส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม” นี้ เป็นการทำประกันคุณภาพการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนในชุมชน ด้วยการไม่ล่วงละเมิดบุตร ธิดา ภรรยา หรือสามีผู้อื่น ดังกล่าวนี้ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการคุ้มครองครอบครัว อันเนื่องจาก ครอบครัวอบอุ่น อยู่กันร่มเย็นเป็นสุขด้วยความไว้เนื้อเชื่อใจกัน

๑.๔) การส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๔ “เว้นจากการหลอกลวงกล่าวเท็จ” ซึ่งลงรายละเอียดไปในระดับวจีสุจริต ได้แก่ การประพฤติชอบด้วยวาจา เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดส่อเสียด และเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ โดยให้พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ และถูกกาลเทศะ ซึ่งถือเป็นหลักประกันสังคม เพื่อการอยู่รวมกันในชุมชนด้วยความสามัคคี

“การส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ” นี้ เป็นการทำประกันสังคม ด้วยการไม่โกหกกัน ไม่หลอกลวงกัน ไม่เสียดสีกัน ฯลฯ ดังกล่าวนี้ ทุก ๆ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการคุ้มครองทางสังคม อันเนื่องมาจากปราศจากการหลอกลวงกัน ไม่ผิดสัญญากัน ไม่ทำร้ายจิตใจกันด้วยคำพูด

๑.๕) การส่งเสริมสุขภาพสังคม

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมสุขภาพสังคม คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๕ “เว้นจากการดื่มสุรา ของมึนเมา และการเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดให้โทษ” โดยละเว้นพฤติกรรมที่นำไปสู่การขาดสติ ทำให้คนในชุมชนเกิดความหวาดระแวง ถือเป็นหลักประกันสังคม เพื่อการอยู่รวมกันในชุมชนด้วยความสามัคคี

“การส่งเสริมสุขภาพสังคม” นี้ เป็นการทำประกันคุณภาพการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนในชุมชน ด้วยการไม่ดื่มสุราและของมึนเมา หรือยาเสพติดทุกประเภท ที่ทำให้ขาดสติ ดังกล่าวนี้ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการคุ้มครองความปลอดภัยจากพฤติกรรมที่ขาดสติ รวมไปถึงโรคร้ายที่มาจากพฤติกรรมเสี่ยงของคนในชุมชน เช่น โรคเอดส์จากการใช้เข็มฉีดยาร่วมกับผู้ที่ติดเชื้อ เป็นต้น

๒) สมาธิ

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ หรือการสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจ ตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท มีดังนี้

๒.๑) การส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคีของคนชุมชน

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคีของคนชุมชน คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ร่วมกันคิด พิจารณา ไตร่ตรอง และตัดสินใจร่วมกันในการกำหนดให้มีประเพณีของชุมชน หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมประจำชุมชน เป็นเครื่องมือในการหล่อหลอมความสามัคคีของคนในชุมชน โดยให้มีการปะทะรังสรรค์กันทางสังคม จนปรากฏเป็นรูปแบบกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นลักษณะเฉพาะ แตกต่างไปจากชุมชนหมู่บ้าน หรือเมืองในท้องถิ่นอื่น เพื่อการอยู่รวมกันด้วยความสันติและสามัคคีในชุมชน

การส่งเสริมให้มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคีของคนชุมชน มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีประจำชุมชน คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีประจำชุมชนโดยความสมัครใจ และการพัฒนาความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชนโดยอาศัยกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีประจำชุมชนนั้น

๒.๒) การส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนควบคุมสติของตนเองในทุกอิริยาบถในชีวิตประจำวัน และร่วมกันในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนด้วยความมีสติ ไม่ตั้งอยู่บนความประมาทที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบหรืออันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่นอันเนื่องมาจากการกระทำนั้น เพื่อการอยู่รวมกันด้วยความสันติและสามัคคีในชุมชน

การส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การมีนโยบายในการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลต่อชุมชนและสังคม การมีแนวทางในการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทจนเป็นเหตุให้คนอื่นเดือนร้อน และระเบียบปฏิบัติในการดำเนินชีวิตซึ่งหลีกเลี่ยงการกระทำที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนและสังคมนั้น

๒.๓) การส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในที่ประชุมเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในที่ประชุมเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนการควบคุมอารมณ์ในที่ประชุมหรือในคราวพบปะพูดคุยกันเป็นหมู่คณะ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง โดยการฝึกความสามารถในการควบคุมอารมณ์ มีสมาธิ และมีจิตใจตั้งมั่น มีอารมณ์ที่สงบ ควบคุมสติไม่ให้เกิดการโต้เถียงกันด้วยอารมณ์ เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นตั้งแต่แรก เพื่อการอยู่รวมกันด้วยความสันติและสามัคคีในชุมชน

การส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในที่ประชุมเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การควบคุมลมหายใจเพื่อให้ร่างกายผลิตออกซิเจนให้รู้สึกผ่อนคลาย และการทบทวนทางเลือกในการแก้ไขสถานการณ์ไม่ให้เสียการควบคุมทางอารมณ์

๓) ปัญญา

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา หรือการมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ มีดังนี้

๓.๑) การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ คือ การสร้างแหล่งเรียนรู้สังคมสันติสุข โดยนำสังคมสงฆ์มาเป็นต้นแบบของการอยู่ร่วมกันโดยสันติแก่คนในชุมชนและสังคม โดยอาศัยทุนทางสังคม คือ การมีวัดประจำชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีพระสงฆ์เป็นแบบอย่างที่ดีของการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนที่ต่างชั้นวรรณะ

การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีศูนย์การเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยมิต้องใช้กฎหมายของฝ่ายบ้านเมืองมาบังคับใช้ และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติแก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

๓.๒) การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น คือ การสร้างแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน โดยอาศัยทุนทางสังคม คือ การมีวัดประจำชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน และมีพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณ และเป็นผู้นำในการประกอบพิธีต่าง ๆ เนื่องด้วยประเพณีหรือวัฒนธรรมของสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา

การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีศูนย์การเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ของวัดประจำชุมชน และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นแก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

๓.๓) การส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม

ในด้านสังคมนี้ การส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม โดยอาศัยทุนทางสังคม คือ การมีวัดประจำชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน และวัดเป็นองค์กรสาธารณะกุศลที่ดำเนินงานเพื่อประโยชน์แก่สังคมโดยไม่หวังผลกำไร

การส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุนมชนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ของวัดประจำชุมชน รวมถึงมีการดำเนินงานของกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

ค. ด้านการศึกษา

ด้านการศึกษา คือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งครอบคลุมการเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม ทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐ และการศึกษานอกระบบ ซึ่งมีแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

๑) ศีล

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล หรือ การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ เป็นการพัฒนาคุณภาพทางความประพฤติ มีดังนี้

๑.๑) การส่งเสริมการปลูกผังจิตสำนึกโตไปไม่โกงทั้งในและนอกระบบการศึกษา

ในด้านการศึกษานี้ การส่งเสริมการปลูกผังจิตสำนึกโตไปไม่โกงทั้งในและนอกระบบการศึกษา คือ การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนในระบบการศึกษาของรัฐ และการศึกษานอกโรงเรียนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๒ “เว้นจากการทุจริต ฉ้อโกง” โดยเริ่มตั้งแต่เด็กและเยาวชน ด้วยการปลูกฝังให้ไม่คดโกง ไม่ทุจริตในการเรียน ตรงไปตรงมา ทำตัวเป็นที่น่าเชื่อถือ ซึ่งถือเป็นหลักประกันทางการศึกษา เพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ที่พึงประสงค์

“การส่งเสริมการปลูกผังจิตสำนึกโตไปไม่โกงทั้งในและนอกระบบการศึกษา” นี้ เป็นการทำประกันคุณภาพทางการศึกษาที่มุ่งผลผลิตทางการศึกษา คือ ให้ได้มาซึ่งบุคคลที่มีคุณภาพ ยึดมั่นในความสัตย์จริงและในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความซื่อตรง และมีเจตนาที่บริสุทธิ์ ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นโดยชอบ ไม่คดโกง ดังกล่าวนี้ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการรับประกันคุณภาพผลผลิตทางการศึกษา จากการปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต และการต่อต้านการทุจริตแก่เด็กและเยาวชน

๑.๒) การส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕

ในด้านการศึกษานี้ การส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ คือ การส่งเสริมให้มีการดำเนินงานในภาคปฏิบัติแก่เด็กและเยาวชนทั้งในระบบการศึกษาของรัฐและการศึกษานอกโรงเรียนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๑-๕ “เว้นจากการทำร้ายทำลายผู้อื่น เว้นจากการทุจริตฉ้อโกง เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการหลอกลวงกล่าวเท็จ และเว้นจากการดื่มของมึนเมาหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด” โดยให้ผู้เรียนได้รักษาศีล ๕ เป็นนิตย์ ซึ่งถือเป็นหลักประกันทางการศึกษา เพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ที่พึงประสงค์

“การส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕” นี้ เป็นการทำประกันคุณภาพทางการศึกษาที่มุ่งผลผลิตทางการศึกษา คือ ให้ได้มาซึ่งบุคคลที่มีคุณภาพ ยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ประพฤติสุจริตทั้งทางกายและทางวาจา ดังกล่าวนี้ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการรับประกันคุณภาพผลผลิตทางการศึกษา จากการส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ด้วยการส่งเสริมกิจกรรมความดีต่าง ๆ ที่ถูกออกแบบอย่างเหมาะสมกับเด็กและเยาวชนและบริบทของแต่ละสถานศึกษา

๑.๓) การส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ในด้านการศึกษานี้ การส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือ การส่งเสริมการพัฒนาพฤติกรรมของเด็กและเยาชนโดยใช้พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นต้นแบบทางความประพฤติที่ดีงาม มีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นแบบอย่างทางปฏิบัติโดยเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๑-๕ “เว้นจากการทำร้ายทำลายผู้อื่น เว้นจากการทุจริตฉ้อโกง เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการหลอกลวงกล่าวเท็จ และเว้นจากการดื่มของมึนเมาหรือเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด” ซึ่งถือเป็นหลักประกันทางการศึกษา เพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ที่พึงประสงค์

“การส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” นี้ เป็นการทำประกันคุณภาพทางการศึกษาที่มุ่งผลผลิตทางการศึกษา คือ ให้ได้มาซึ่งบุคคลที่มีคุณภาพ ยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ประพฤติสุจริตทั้งทางกายและทางวาจา ดังกล่าวนี้ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการรับประกันคุณภาพผลผลิตทางการศึกษา จากการส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ด้วยการสร้างแบบอย่างทางการปฏิบัติตนที่ดีแก่เด็กและเยาชน เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีบุคคลต้นแบบทางความประพฤติที่พึงประสงค์

๒) สมาธิ

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ หรือการสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจ ตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท มีดังนี้

๒.๑) การส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ

ในด้านการศึกษานี้ การส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ คือ แนวทางการอบรมให้เด็กและเยาวชนทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐ และการศึกษานอกระบบ สามารถสร้างสมาธิในการเรียนหรือมีจิตใจจดจ่อในสิ่งที่กำลังเรียนรู้ มีความสงบจากภายในจิตใจ เพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ที่พึงประสงค์

การส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การมีกิจกรรมฝึกสมาธิเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ การจัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการสร้างสมาธิทางการเรียนรู้ และการฝึกให้เด็กนักเรียนสามารถรับมือกับสถานการณ์ความเครียด ความกลัว ความกดดัน และความวิตกในชีวิตประจำวัน

๒.๒) การส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก

ในด้านการศึกษานี้ การส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก คือ กลวิธีในการอบรมสมาธิทางการเรียนรู้ให้กับเด็กสมาธิสั้น (Attention Deficit Hyperactivity Disorder : ADHD) ทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐและการศึกษานอกระบบ ซึ่งมีปัญหาสมาธิสั้น ซนอยู่ไม่นิ่ง และหุนหันพลันแล่น เพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ที่พึงประสงค์

การส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีการใช้อุบายฝึกฝนให้เด็กควบคุมตนเองโดยการจัดกิจวัตรประจำวันให้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอตามเวลาที่กำหนดไว้ และมีการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน โดยสิ่งแวดล้อมต้องไม่กระตุ้นเด็กมากจนเกินไป เพื่อไม่ให้เด็กวอกแวก หรือเปลี่ยนความสนใจง่าย

๒.๓) การส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ

ในด้านการศึกษานี้ การส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ คือ แนวทางการสร้างทักษะให้เด็กทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐและการศึกษานอกระบบ มีการยับยั้งชั่งใจ คิดพิจารณา ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ เพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ที่พึงประสงค์

การส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีรูปแบบการฝึกทักษะมุ่งเป้าหมาย (ความสามารถในการพากเพียรมุ่งสู่เป้าหมายด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ พร้อมฝ่าฟันให้สำเร็จ) มีรูปแบบการฝึกทักษะใส่ใจจดจ่อ (ความสามารถในการใส่ใจจดจ่อ มุ่งความสนใจอยู่กับสิ่งที่ทำอย่าง ต่อเนื่องในช่วงเวลาหนึ่ง) และมีรูปแบบการฝึกทักษะการริเริ่มและลงมือทำ (ความสามารถในการริเริ่มและลงมือทำตามที่คิด ไม่กลัวความล้มเหลว)

๒.๔) การส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชน

ในด้านการศึกษานี้ การส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชน คือ การส่งเสริมการเรียนรู้จากปัจจัยธรรมสิ่งแวดล้อมมากกว่าเรียนในห้องเรียน เน้นให้เด็กและเยาวชนทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐและการศึกษานอกระบบ เรียนรู้วิถีชุมชนเป็นสำคัญ จากการลงมือปฏิบัติงานร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน เพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ที่พึงประสงค์

การส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชน มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีรูปแบบวิถีชีวิตชุมชนที่จัดเจนสำหรับการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน การมีกิจกรรมภาคปฏิบัติของเด็กและเยาวชนร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชน และมีการประเมินผลการดำเนินงานกิจกรรมภาคปฏิบัติของเด็กและเยาวชนร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชนเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนา

๓) ปัญญา

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา หรือการมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจและสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ มีดังนี้

๓.๑) การส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา

ในด้านการศึกษานี้ การส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา คือ การดำเนินการยกย่องเชิดชูพระสงฆ์ผู้ทรงศีล ทรงภูมิปัญญา และปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนในชุมชน ในฐานะแหล่งเรียนรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับหลักการ แนวทาง และวิธีพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างแสงสว่างทางปัญญา

การส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีการประกาศเกียรติคุณเพื่อยกย่องพระสงฆ์ผู้ทรงศีลและทรงภูมิปัญญาในฐานะแหล่งเรียนรู้เคลื่อนที่

๓.๒) การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชนที่วัดประจำชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม

ในด้านการศึกษานี้ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชนที่วัดประจำชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม คือ การสร้างแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยอาศัยทุนทางสังคม คือ การมีวัดประจำชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน และพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย

การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชนที่วัดประจำชุมชน มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ของวัดประจำชุมชน และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

๓.๓) การจัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม

ในด้านการศึกษานี้ การจัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม คือ การสร้างศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชน รองรับการรวมตัวของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านที่ขอจดทะเบียนเป็นยุวเกษตรกรต่อสำนักงานเกษตรอำเภอ โดยอาศัยทุนทางสังคม คือ การมีวัดประจำชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน และวัดเป็นองค์กรสาธารณะกุศลที่ดำเนินงานเพื่อประโยชน์แก่สังคมโดยไม่หวังผลกำไร

การจัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชน มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ของวัดประจำชุมชน รวมถึงมีการดำเนินงานของกลุ่มยุวเกษตรกรชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

ง. ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม คือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อสุขภาพ อนามัย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมสุขภาวะทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน ซึ่งมีแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

๑) ศีล

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล หรือ การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ เป็นการพัฒนาคุณภาพทางความประพฤติ มีดังนี้

๑.๑) การส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด

ในด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมนี้ การส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๕ “เว้นจากการดื่มสุรา ของมึนเมา และการเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดให้โทษ” โดยละเว้นพฤติกรรมที่นำไปสู่การทำลายสุขภาพ ทำให้ร่างกายแข็งแรง ไม่มีโรค ถือเป็นหลักประกันสุขภาพ เพื่อสุขภาพและอนามัยของชุมชน

“การส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด” นี้ เป็นการทำประกันสุขภาพให้ชุมชน ด้วยการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด ฯลฯ ดังกล่าวนี้ ทุก ๆ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการคุ้มครองสุขภาพ ทำให้ทำให้ร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บที่เป็นผลจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และสิ่งเสพติดทุกประเภท

๑.๒) การส่งเสริมการดูแลสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุขชุมชน

ในด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมนี้ การส่งเสริมการดูแลสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุขชุมชน คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนถือปฏิบัติเคร่งครัดในศีลข้อที่ ๕ “เว้นจากการดื่มสุรา ของมึนเมา และการเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดให้โทษ” โดยลงรายละเอียดไปในระดับสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุขชุมชน ได้แก่ การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (กาย จิต สังคม) ส่งเสริมสุขภาวะ ป้องกันโรคระบาดในชุมชน และหลีกเลี่ยงปัจจัยที่มีกระทบต่อสุขภาพคนในชุมชน ถือเป็นหลักประกันสุขภาพ เพื่อสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

“การส่งเสริมการดูแลสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุขชุมชน” นี้ เป็นการทำประกันสุขภาพให้ชุมชน ด้วยการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ส่งเสริมสุขภาวะ ป้องกันโรคระบาดในชุมชน และหลีกเลี่ยงปัจจัยที่มีกระทบต่อสุขภาพคนในชุมชน ฯลฯ ดังกล่าวนี้ ทุก ๆ คนในชุมชนย่อมได้รับสิทธิประโยชน์ในฐานะผู้ถือหลักประกัน คือ ได้รับการคุ้มครองสุขภาวะที่ได้มาตรฐาน

๒) สมาธิ

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ หรือการสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท มีดังนี้

๒.๑) การส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม

ในด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมนี้ การส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ร่วมกันคิด พิจารณา ไตร่ตรอง และตัดสินใจร่วมกันในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนด้วยจิตสำนึกรับผิดชอบ เพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ดีทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

การส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีการร่วมกันรับรู้ข้อมูลข่าวสารปัญหาสิ่งแวดล้อม การร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม การร่วมกันรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม การร่วมกันระดมสมองเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม การร่วมกันตัดสินใจร่วมกันในการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และการร่วมกันพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

๒.๒) การส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาวะชุมชนแบบองค์รวม

ในด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมนี้ การส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาวะชุมชนแบบองค์รวม คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ร่วมกันคิด พิจารณาหาแนวทางในการปรับ แก้ไข และพัฒนาให้เกิดการมีสุขภาวะที่ดีอย่างต่อเนื่อง เพื่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ดีทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

การส่งเสริมกระบวนการดูแลสุขภาวะชุมชนแบบองค์รวม มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การมีแนวทางสร้างความสมดุลภายในตัวบุคคลทั้งทางร่างกาย อารมณ์ และจิตวิญญาณ โดยอาศัยพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ การมีแนวทางในการสร้างความสมดุลของสุขภาวะในตัวบุคคลเชื่อมโยงกับคนในครอบครัวและสิ่งแวดล้อมในครอบครัว และการมีแนวทางในการสร้างความสมดุลของสุขภาวะในตัวบุคคลเชื่อมโยงกับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมในชุมชนและสังคมโดยรวม

๒.๓) การส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวัน

ในด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมนี้ การส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวัน คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนควบคุมสติของตนเองในทุกอิริยาบถของการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยไม่ตั้งอยู่บนความประมาทที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบหรืออันตรายต่อสุขภาพตนเองอันเนื่องมาจากการกระทำนั้น เพื่อสุขภาพที่ดีทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

การส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวัน มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ การมีแนวทางในการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพตนเอง และการมีแนวทางในการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายต่อสุขภาวะของชุมชนและสังคมโดยรวม

๓) ปัญญา

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา หรือการมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ มีดังนี้

๓.๑) การส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

ในด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมนี้ การส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ การดำเนินการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนจากความรู้ความเข้าใจปัญหาและสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยอาศัยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในทางสร้างสรรค์

การส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีการรณรงค์ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการกระทำของตน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมหรือกระบวนการกลุ่ม

๓.๒) การส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา

ในด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมนี้ การส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา คือ การรณรงค์ให้คนในชุมชนใช้ปัญญาพิจารณาความต้องการของร่างกาย ไม่ใช่ความต้องการของกิเลส เพื่อสร้างแสงสว่างทางปัญญาเพื่อสุขภาพ

การส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีการรณรงค์ให้คนในชุมชนใช้ปัญญาในการเลือกรับประทานอาหารที่จำเป็นและพอดีกับความต้องการของร่างกาย รวมถึงมีความสะอาด และถูกสุขลักษณะ

๓.๓) การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด

ในด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมนี้ การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด คือ การสร้างแหล่งการเรียนรู้และที่ตั้งของสำนักงานหรือที่ทำการของกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเป็นการดำเนินงานของกลุ่มจิตอาสาร่วมกับหน่วยงานราชการในพื้นที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสุขภาพของคนในชุมชน สุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยอาศัยทุนทางสังคม คือ การมีวัดประจำชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน และวัดเป็นองค์กรสาธารณะกุศลที่ดำเนินงานเพื่อประโยชน์แก่สังคมโดยไม่หวังผลกำไร

การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีสำนักงานหรือศูนย์อาสาอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ของวัดประจำชุมชน รวมถึงมีการดำเนินงานของกลุ่มจิตอาสาอย่างเป็นรูปธรรม และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

๓.๔) การส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามโดยใช้สถานที่ของวัด

ในด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมนี้ การส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามโดยใช้สถานที่ของวัด คือ การสร้างศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ ซึ่งเป็นกิจกรรมสร้างรายได้เสริมให้กับผู้สูงอายุ อาทิเช่น การทำสบู่ การทำน้ำยาล้างจาน การทำดอกไม้จันทน์ เป็นต้น ซึ่งอาศัยทุนทางสังคม คือ การมีวัดประจำชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน และวัดเป็นองค์กรสาธารณะกุศลที่ดำเนินงานเพื่อประโยชน์แก่สังคมโดยไม่หวังผลกำไร

การส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้โดยใช้สถานที่ของวัด มีพฤติกรรมบ่งชี้ คือ มีศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่ของวัดประจำชุมชน รวมถึงมีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม และมีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนในชุมชนและบุคคลภายนอก เพื่อให้นำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

บทที่ ๕
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี (๒) ศึกษาสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม และ (๓) นำเสนอแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี โดยการวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากพระสงฆ์ในพื้นที่ชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี ราษฎรในชุมชนดีเด่นจังหวัดราชบุรี และนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา โดยการเลือกแบบเจาะจงตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๖ รูป/คน ได้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๙ รูป/คน ได้ใช้แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ปัจจุบัน พบว่า (๑) สภาพชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม (๒) ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ (๓) ประชาชนส่วนใหญ่ยึดถือแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และ (๔) ชุมชนมีความปรองดอง สมานฉันท์ และสามัคคีกัน

๕.๑.๒ สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม

สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม พบว่า เป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนและชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยพิจารณาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนรวม ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านเศรษฐกิจ คือ การดำเนิน

กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรมภาคครัวเรือน สินค้า และบริการต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ (๒) ด้านสังคม คือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอยู่รวมกันด้วยความสามัคคีในชุมชน ซึ่งครอบคลุมการปฏิบัติตน วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน (๓) ด้านการศึกษา คือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งครอบคลุมการเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม ทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐ และการศึกษานอกระบบ และ (๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม คือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อสุขภาพ อนามัย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมสุขภาวะทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน โดยมีการบูรณาการหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน ได้แก่ หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย (๑) ศีล คือ การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กาย และวาจาที่ไม่เกิดโทษ (๒) สมาธิ คือ การสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจ ตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท และ (๓) ปัญญา คือ การมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ที่ได้มีการนำหลักการของศีล สมาธิ และปัญญา ไปใช้ประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัย มีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านเศรษฐกิจ พบว่า

๑.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๕ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) การทำมาค้าขายด้วยความไม่ทุจริตคนโกง จำนวน ๑๔ รูป/คน (๒) การประกอบอาชีพสุจริตหรือสัมมาชีพ จำนวน ๕ รูป/คน (๓) การหลีกเลี่ยงการเสียทรัพย์ไปกับสุรา เหล้า บุหรี่ และอบายมุขต่าง ๆ จำนวน ๔ รูป/คน (๔) การตั้งราคาสินค้าการเกษตรตามราคาตลาด จำนวน ๒ รูป/คน และ (๕) การไม่โฆษณาขายสินค้าด้วยถ้อยคำโกหก หรือเกินความจริง จำนวน ๑ รูป/คน ตามลำดับ

๑.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีการร่วมกันคิดพิจารณาร่วมกันในกลุ่มอาชีพของชุมชน จำนวน ๑๐ รูป/คน (๒) มีความตั้งใจและมุ่งมั่นในการประกอบการงาน จำนวน ๙ รูป/คน และ (๓) มีจิตสงบเป็นสมาธิขณะทำงาน จำนวน ๗ รูป/คน ตามลำดับ

๑.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๗ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีวัด ภาครัฐ และเอกชนให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน ๗ รูป/คน (๒) มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษ จำนวน ๕ รูป/คน (๓) มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชน จำนวน ๕ รูป/คน (๔) วัดให้ใช้พื้นที่เป็นที่ตั้งแหล่งเรียนด้านรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ จำนวน ๓ รูป/คน (๕) มีศูนย์การเรียนรู้ด้านอาชีพตั้งอยู่ในชุมชน จำนวน ๓ รูป/คน (๖) มีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน จำนวน ๒ รูป/คน และ (๗) วัดให้ใช้พื้นที่ค้าขายสินค้าชุมชนในคราวที่มีงานประจำปีของวัดโดยไม่หวังกำไร จำนวน ๑ รูป/คน

๒) ด้านสังคม

๒.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๖ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) การไม่หลอกลวงกล่าวเท็จต่อกัน จำนวน ๙ รูป/คน (๒) การไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน จำนวน ๖ รูป/คน (๓) การไม่ลักขโมยหรือทุจริตฉ้อโกงกัน จำนวน ๔ รูป/คน (๔) การใช้คำพูดที่ไพเราะ ไม่พูดคำหยาบ จำนวน ๒ รูป/คน (๕) การไม่ประพฤติผิดในกาม จำนวน ๒ รูป/คน และ (๖) การไม่เกี่ยวข้องกับสุราและสิ่งเสพติดให้โทษ จำนวน ๒ รูป/คน ตามลำดับ

๒.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีการควบคุมอารมณ์ในคราวประชุมร่วมกัน จำนวน ๑๔ รูป/คน (๒) มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคี จำนวน ๗ รูป/คน และ (๓) มีการควบคุมสติไม่ตั้งอยู่ในความประมาท จำนวน ๕ รูป/คน ตามลำดับ

๒.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๕ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีประเพณีศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคม จำนวน ๗ รูป/คน (๒) มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน จำนวน ๗ รูป/คน (๓) มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น จำนวน ๕ รูป/คน (๔) มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม (สังคมสงฆ์) จำนวน ๓ รูป/คน และ (๕) มีพระสงฆ์เป็นผู้นำแสงสว่างทางปัญญา จำนวน ๓ รูป/คน ตามลำดับ

๓) ด้านการศึกษา

๓.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๕ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีการเรียนศีลธรรมในโรงเรียน จำนวน ๗ รูป/คน (๒) มีการอบรมเด็กและเยาวชนให้ไม่ทุจริตคดโกง จำนวน ๗ รูป/คน (๓) มีการปลูกฝังศีลธรรมแก่เยาวชนทั้งในและนอกระบบสถานศึกษา จำนวน ๖ รูป/คน (๔) มีกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ จำนวน ๒ รูป/คน และ (๕) มีตัวอย่างที่ดีจากคนในบ้านแก่เด็ก จำนวน ๔ รูป/คน ตามลำดับ

๓.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๔ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือเรียนรู้จากวิถีชุมชน จำนวน ๑๐ รูป/คน (๒) มีการสอนการทำสมาธิกับเด็กและเยาวชนในสถานศึกษา จำนวน ๙ รูป/คน (๓) มีอุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก จำนวน ๕ รูป/คน และ (๔) มีการฝึกเด็กให้ไตร่ตรองก่อนลงมือทำ จำนวน ๒ รูป/คน ตามลำดับ

๓.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๕ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) มีหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมเข้าไปอบรมความรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนแก่นักเรียน จำนวน ๖ รูป/คน (๒) โรงเรียนนำนักเรียนไปศึกษาดูงานงานวิถีชีวิตชุมชน จำนวน ๖ รูป/คน (๓) มีพระสอนศีลธรรมนำความรู้สำหรับพัฒนาตนเองตามแนวพระพุทธศาสนาไปเผยแพร่แก่นักเรียน จำนวน ๕ รูป/คน (๔) พระสงฆ์เป็นต้นแบบในการพัฒนาทางปัญญา จำนวน ๕ รูป/คน และ (๕) มีการจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตรกรชุมชน จำนวน ๔ รูป/คน

๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

๔.๑) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล พบว่า มีจำนวน ๒ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) การไม่ดื่มสุราหรือเสพสิ่งเสพติดให้โทษ จำนวน ๒๐ รูป/คน และ (๒) มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ดูแลแนะนำสุขอนามัยพื้นฐานของชุมชน จำนวน ๖ รูป/คน ตามลำดับ

๔.๒) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ พบว่า มีจำนวน ๓ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) การให้คนในชุมชนพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมร่วมกัน จำนวน ๑๖ รูป/คน (๒) การมีสติในการกิน อยู่ และใช้ชีวิต จำนวน ๘ รูป/คน และ (๓) การสร้างกระบวนการในการดูแลสุขภาวะชุมชน จำนวน ๒ รูป/คน ตามลำดับ

๔.๓) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา พบว่า มีจำนวน ๔ ประเด็นหลัก เมื่อเรียงลำดับตามความถี่ของจำนวนผู้ให้ข้อมูลจากมากไปหาน้อย ได้แก่ (๑) ใช้ปัญญาพิจารณาอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย จำนวน ๑๑ รูป/คน (๒) มีกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนทำงานสุขภาวะและสิ่งแวดล้อม จำนวน ๑๐ รูป/คน (๓) การใช้ปัญญาพิจารณาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จำนวน ๒ รูป/คน และ (๔) การดูแลสุขภาพด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ จำนวน ๓ รูป/คน ตามลำดับ

๕.๑.๓ แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน เมื่อพิจารณาตามรายด้านของการวิจัย คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม มีรายละเอียด ดังนี้

๑) ด้านเศรษฐกิจ พบว่า

ด้านเศรษฐกิจ หรือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ภาคครัวเรือน สินค้า และบริการต่าง ๆ ซึ่งครอบคลุมการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ มีแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

๑) ศีล หรือ แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล หรือ การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ เป็นการพัฒนาคุณภาพทางความประพฤติ พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริตฉ้อโกง, การส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการพูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส และการส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข

๒) สมาธิ หรือ การสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจ ตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ, การส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน และการส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มอาชีพในชุมชน

๓) ปัญญา หรือการมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษของชุมชน, การส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามและใช้พื้นที่ของวัดแหล่งทดลองอาชีพ, การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน และการส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒) ด้านสังคม พบว่า

ด้านสังคม หรือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอยู่รวมกันด้วยความสามัคคีในชุมชน ซึ่งครอบคลุมการปฏิบัติตน วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน มีแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

๑) ศีล หรือ แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล หรือ การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ เป็นการพัฒนาคุณภาพทางความประพฤติ พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติไม่เบียดเบียนทำร้าย, การส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง, การส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม, การส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ และการส่งเสริมสุขภาพสังคม

๒) สมาธิ หรือ การสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคีของคนชุมชน, การส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท และการส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในที่ประชุมเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง

๓) ปัญญา หรือการมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ, การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น และการส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม

๓) ด้านการศึกษา พบว่า

ด้านการศึกษา หรือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งคลอบคลุมการเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม ทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐ และการศึกษานอกระบบ มีแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

๑) ศีล หรือ แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล หรือ การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ เป็นการพัฒนาคุณภาพทางความประพฤติ พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมการปลูกผังจิตสำนึกโตไปไม่โกงทั้งในและนอกระบบการศึกษา, การส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ และการส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒) สมาธิ หรือ การสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ, การส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก, การส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ และการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชน

๓) ปัญญา หรือการมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา, การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชนที่วัดประจำชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม และการจัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม

๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม พบว่า

ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม คือ การดำเนินกิจกรรมเพื่อสุขภาพ อนามัย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมสุขภาวะทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน มีแนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

๑) ศีล หรือ แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล หรือ การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ เป็นการพัฒนาคุณภาพทางความประพฤติ พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด และ การส่งเสริมการดูแลสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุขชุมชน

๒) สมาธิ หรือ การสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณาตัดสินใจตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม, การส่งเสริมกระบวนดูแลสุขภาวะชุมชนแบบองค์รวม และการส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวัน

๓) ปัญญา หรือการมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่นเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ พบว่า มีแนวทางการส่งเสริม คือ การส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม, การส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา, การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด และการส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามโดยใช้สถานที่ของวัด

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจจึงนำมาอภิปรายผล โดยจำแนกตามรายด้านของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) ด้านเศรษฐกิจ

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ พบว่า (๑) ศีล ได้แก่ การส่งเสริมให้คนในชุมชนทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมซื่อสัตย์ไม่ทุจริต ฉ้อโกง, การส่งเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพค้าขายหรือบริการพูดจาไพเราะและยิ้มแย้มแจ่มใส และการส่งเสริมให้คนในชุมชนรักษาทรัพย์โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข (๒) สมาธิ ได้แก่ การส่งเสริมการทำงานด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ, การส่งเสริมการสร้างสมาธิในการทำงาน และการส่งเสริมกระบวนการคิดพิจารณาและตัดสินใจร่วมกันของกลุ่มอาชีพในชุมชน และ (๓) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวัดเป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตมักน้อยสันโดษของชุมชน, การส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งแหล่งเรียนรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามและใช้พื้นที่ของวัดแหล่งทดลองอาชีพ, การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพทุก ๆ อาชีพที่มีในชุมชน และการส่งเสริมสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้กับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรมภาคครัวเรือน สินค้า และบริการต่าง ๆ ซึ่งคลอบคลุมการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ จำเป็นต้องมีการส่งเสริมการนำไปประยุกต์ใช้ให้ครอบคลุม ทั้ง ๓ บริบท คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะทุนมนุษย์ของชุมชนที่จำเป็นต้องมีการฝึกฝนตนเองเพิ่มขีดความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนา กล่าวคือ การฝึกอบรมทางความประพฤติ การฝึกอบรมทางจิตใจ และการฝึกอบรมทางปัญญา ตามลำดับ ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ **พระครูนิวิฐศีลขันธ์ (ณรงค์ จิตวฑฺฒโน)** ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเน้นไปที่การประพฤติดี ประพฤติชอบ ถูกต้องตามกฎ ระเบียบตามท่วงทำนองคลองธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงามทั้งทางกาย ทางวาจา ไม่เป็นการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน โดยเน้นพัฒนาตามหลักศีล ๕ โดยในข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี จะต้องงดเว้นจากการเบียดเบียน การมุ่งร้ายทำลาย กัน ข้อที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณีคือ การเคารพในทรัพย์สินหรือทรัพยากรของผู้อื่น ข้อที่ ๓ กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณีการเคารพในคู่ครองของผู้อื่น ข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี จะต้องไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด และไม่พูดเพ้อเจ้อและสุดท้ายข้อที่ ๕ สุราเมรยะ มัชชะปมาทัฏฐานา เวรมณี คือการจะประพฤติปฏิบัติกิจการงานใดก็ตามขอให้ทำด้วยความมีสติ ไม่ประมาท เลินเล่อ[๑] และสอดคล้องกับที่ **พระมหาศุภกิจ สุภกิจฺโจ** ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร กลยุทธ์ที่

---

[๑]พระครูนิวิฐศีลขันธ์ (ณรงค์ จิตวฑฺฒโน), “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๓ การพัฒนาจิต บุคลากรมีจิตบริการ มีจิตสาธารณะ และมีมนุษยสัมพันธ์ดี พอใจในอาชีพของตน ตั้งใจทำงานตามแผนที่กำหนดไว้ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ปฏิบัติหน้าที่โดยความตั้งใจ และอดทนต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีสมาธิในการปฏิบัติงานเป็นประจำ มีการบูรณาการหลักธรรมไปใช้ในการติดตามงาน[๒] และสอดคล้องกับที่ **พันตำรวจโทปราโมทย์ จันทร์บุญแก้ว** ได้วิจัยเรื่อง “พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ” จากผลการวิจัยพบว่า พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารตามแนวไตรสิกขา ซึ่งมีแนวทางในการปฏิบัติ คือ การฝึกหัดตนเอง ทั้งทางด้านกาย วาจา ใจ ให้เป็นผู้มีศีล การฝึกฝนตนเองให้มีความตั้งมั่นอยู่ในการปฏิบัติหน้าที่ นำหลักเมตตามาใช้ในการบริการ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี สร้างบรรยากาศที่ดีของการทำงาน นำหลักทักษะของการฟังและการสื่อสารที่ดี มาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ ร่วมทั้งการเพิ่มขีดความสามารถในการใฝ่เรียนรู้เพื่อสร้างปัญญาในการปฏิบัติงานให้กับตนเอง[๓]

๒) ด้านสังคม

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม พบว่า (๑) ศีล ได้แก่ การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันโดยสันติไม่เบียดเบียนทำร้าย, การส่งเสริมค่านิยมสุจริต ไม่ทุจริตฉ้อโกง, การส่งเสริมการไม่ล่วงเกิน ไม่ประพฤติผิดในกาม, การส่งเสริมการไม่พูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และพูดเพ้อเจ้อ และการส่งเสริมสุขภาพสังคม (๒) สมาธิ ได้แก่ การส่งเสริมให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีเป็นเครื่องหล่อหลอมความสามัคคีของคนชุมชน, การส่งเสริมการควบคุมสติให้ตั้งอยู่ในความประมาท และการส่งเสริมการควบคุมอารมณ์ในที่ประชุมเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และ (๓) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้การอยู่ร่วมกันโดยสันติ, การส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแหล่งอนุรักษ์ภูมิปัญญา ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น และการส่งเสริมให้วัดเป็นที่ตั้งสำนักงานกลุ่มอาสาพัฒนาชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม ฯลฯ ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้กับการดำเนินกิจกรรมทางสังคม หรือการดำเนินกิจกรรมเพื่อการอยู่รวมกันด้วยความสามัคคีในชุมชน และการปฏิบัติตน วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน จำเป็นต้องมีการส่งเสริมการนำไปประยุกต์ใช้ให้ครอบคลุม ทั้ง ๓ บริบท คือ ศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ การฝึกอบรมทางความประพฤติ การฝึกอบรมทางจิตใจ และการฝึกอบรมทางปัญญา ตามลำดับ ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ **พระครูวิจิตรธรรมานุรักษ์ (สมจิตร ยสปาโล)** ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒” จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาชุมชนตามหลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ พระสงฆ์สนับสนุนให้ประชาชนลด ละ เลิก อบายมุขพระสงฆ์ส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีลเป็นประจำพระสงฆ์ส่งเสริมให้ประชาชนเคารพกันตามสิทธิของบ้านเมือง อบรมศีลธรรมจริยธรรมให้แก่ประชาชน เยาวชน

---

[๒] พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ, “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๓] พันตำรวจโทปราโมทย์ จันทร์บุญแก้ว, “พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

และนักเรียนจัดทำโครงการต้นไม้พูดได้ เช่น สุภาษิตสอนใจ ปริศนาธรรมและคติธรรมนำไปติดไว้ที่ต้นไม้ในวัด[๔] และสอดคล้องกับที่ **พลตรีณรัฐ สวาสดิ์รัตน์** ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทหารพรานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามหลักพุทธธรรม” จากผลการวิจัยพบว่า ปัญหาทางจิตใจเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อน ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดจากปัญหาครอบครัว ส่วนปัญหาจากตนเองและเพื่อนร่วมงานเป็นปัญหารองลงไป การแก้ปัญหาอยู่ที่การยอมรับในการบังคับบัญชา การให้เหตุผล ความซื่อสัตย์ จงรักภักดี ความเคารพศรัทธา[๕] และสอดคล้องกับที่ **ว่าที่ร้อยตรีหญิงสุทธญาณ์ โอบอ้อม** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา มีแนวทางการพัฒนาบุคลากรด้านการพัฒนากับไตรสิกขา กล่าวคือ ศีลเป็นเครื่องมือที่สร้างความเป็นมืออาชีพในการทำงานได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อบุคลากรมีศีลกำกับแล้วจะทำให้รู้หน้าที่เข้าใจบทบาทในการทำงานของตนเป็นอย่างดี สมาธิเป็นตัวเสริมสร้างให้เกิดจิตสาธารณะ ความคิดที่เป็นระบบอุทิศตนเพื่อผลสำเร็จของงานอย่างแท้จริง เป็นสมาธิขั้นนักบริหาร อันจะนำไปสู่ปัญญาชั้นสูง กล่าวคือ มีวิสัยทัศน์ มีความคิดสร้างสรรค์[๖]

๓) ด้านการศึกษา

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา พบว่า (๑) ศีล ได้แก่ การส่งเสริมการปลูกผังจิตสำนึกโตไปไม่โกงทั้งในและนอกระบบการศึกษา, การส่งเสริมกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ และการส่งเสริมการพัฒนาความประพฤติของเด็กและเยาวชนโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (๒) สมาธิ ได้แก่ การส่งเสริมการสอนวิธีสร้างสมาธิกับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ, การส่งเสริมการใช้อุบายสร้างสมาธิให้กับเด็ก, การส่งเสริมให้มีการฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองก่อนลงมือทำ และการส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้นอกระบบหรือการพิจารณาจากวิถีชุมชน และ (๓) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้ยกย่องพระสงฆ์ในฐานะแหล่งความรู้เคลื่อนที่เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนา, การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วิถีชุมชนที่วัดประจำชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม และการจัดตั้งศูนย์ยุวเกษตรกรชุมชนที่วัดประจำชุมชนโดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม ฯลฯ ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้กับการดำเนินกิจกรรมทางการศึกษา หรือการดำเนินกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ การเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม ทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐ และการศึกษานอกระบบ จำเป็นต้องมีการส่งเสริมการนำไปประยุกต์ใช้ให้ครอบคลุม ทั้ง ๓ บริบท คือ ศีล

---

[๔]พระครูวิจิตรธรรมานุรักษ์ (สมจิตร ยสปาโล), “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๕]พลตรีณรัฐ สวาสดิ์รัตน์, “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทหารพรานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามหลักพุทธธรรม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๖]ว่าที่ร้อยตรีหญิงสุทธญาณ์ โอบอ้อม, “การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ การฝึกอบรมทางความประพฤติ การฝึกอบรมทางจิตใจ และการฝึกอบรมทางปัญญา ตามลำดับ ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ **ณัฐชนันตร์ อยู่สีมารักษ์** ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานศึกษาของรัฐสังกัดกรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานศึกษาของรัฐสังกัดกรุงเทพมหานคร มีการส่งเสริมการศึกษาด้านศีลธรรมของข้าราชการครูกรุงเทพมหานครอยู่ที่ระดับนโยบายของผู้บริหารทุกระดับที่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาทางพระพุทธศาสนา เช่น การส่งเสริมให้ครูได้มีโอกาสสอบธรรมศึกษา การเข้าวัดปฏิบัติธรรม การฟังเทศน์ การนิมนต์พระสงฆ์มาบรรยายธรรมในโรงเรียน การสร้างโรงเรียนวิถีพุทธ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการปลูกฝังค่านิยม จรรยาบรรณความเป็นครูซึ่งจะมาในลักษณะการแต่งกายที่เหมาะสมกับภาวะของครูจริง ๆ รวมทั้งระบบการคัดกรองคนที่ดีมีคุณภาพทางธรรมะจะช่วยให้ประเด็นการศึกษามีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่กระนั้น การศึกษาศีลธรรมยังเป็นการช่วยให้ครูมีแนวปฏิบัติระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมายอีกด้วย เพราะฉะนั้น การมีศีลธรรมจึงไม่แตกต่างกันโดยเนื้อหาระหว่างศีลธรรมกับจรรยาบรรณความเป็นครูในระดับตัวบุคลากรส่งผลไปยังระดับองค์กรที่สามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดี[๗] และสอดคล้องกับที่ **อนุวัต กระสังข์** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม สอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มีการพัฒนาในขั้นสมาธิส่วนมาก มีความตั้งใจอดทนต่อการปฏิบัติหน้าที่ มีความมุ่งมั่นต่อการพัฒนางานให้บรรลุเป้าหมาย และมีความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ เนื่องจากว่า สมาธินั้นเป็นกระบวนการพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิตทั้งในด้านคุณธรรมเพื่อให้เกิดความ เมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติเพราะว่าการทำงานต้องมีความมุ่งมั่นและความอดทนที่จะทำให้ผลปฏิบัติงานมีคุณภาพและบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ของตนเองรวมไปถึงองค์การ เพราะฉะนั้น ผู้บริหารนักเรียน ครู อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ ส่วนใหญ่จึงตระหนักในความสำคัญในด้านนี้ เพียรระวังตั้งสมาธิเมื่อต้องปฏิบัติภารกิจที่อาจเกิดความเสียหาย เพราะฉะนั้น การพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพต้องฝึกการพัฒนาด้านจิตใจเพื่อให้เกิดสมาธิ[๘] และสอดคล้องกับที่ **อัจฉรา หล่อตระกูล** ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยของรัฐ” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยด้วยไตรสิกขา เป็นการพัฒนาสมรรถนะที่มุ่งจุดหมายปลายทางในการสร้างสรรค์เชิงปัญญา อบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งขั้นสูง การมองดูรู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความจริง มีความคิดเห็น แนวคิด ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยมต่าง ๆ ที่ดีงามถูกต้อง คิดในทางเสียสละ หวังดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา คือ รู้จักวางใจ วางท่าที และปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม แนวทางการพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัย

---

[๗]ณัฐชนันตร์ อยู่สีมารักษ์, “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานศึกษาของรัฐสังกัดกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๘]อนุวัต กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ด้วยปัญญา คือ การรับการฝึกอบรมบ่อย ๆ พัฒนาด้วยการฝึกอบรมและตัวพนักงานเองก็ต้องให้ความสนใจใฝ่รู้ ค้นคว้า อ่าน จึงจะเกิดปัญญา ปัญญา แปลว่า ความรู้ การสร้างองค์ความรู้นั้น จะต้องใช้ความรู้ที่เป็นสิ่งซึ่งได้สั่งสม อบรมมา จากการศึกษาเล่าเรียน หรือการอ่าน การเข้ารับการอบรมบ่อย ๆ เพื่อนำความรู้มาพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ[๙]

๔) ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม

แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม พบว่า (๑) ศีล ได้แก่ การส่งเสริมการงดดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด และ การส่งเสริมการดูแลสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานสาธารณสุขชุมชน (๒) สมาธิ ได้แก่ การส่งเสริมให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม, การส่งเสริมกระบวนดูแลสุขภาวะชุมชนแบบองค์รวม และการส่งเสริมการใช้สติพิจารณาการดำเนินชีวิตประจำวัน และ (๓) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมการระดมปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม, การส่งเสริมการบริโภคอาหารด้วยปัญญา, การส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มอาสาพัฒนาสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยใช้สถานที่ของวัด และการส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามโดยใช้สถานที่ของวัด ฯลฯ ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า แนวทางการนำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้กับการดำเนินกิจกรรมเพื่อสุขภาพ อนามัย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งครอบคลุมสุขภาวะทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน จำเป็นต้องมีการส่งเสริมการนำไปประยุกต์ใช้ให้ครอบคลุม ทั้ง ๓ บริบท คือ ศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ การฝึกอบรมทางความประพฤติ การฝึกอบรมทางจิตใจ และการฝึกอบรมทางปัญญา ตามลำดับ ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ **พัฒนสรณ์ เกียรติฐิติคุณ** ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า มีการนำเสนอรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจกรุงเทพมหานคร ที่เรียกว่า รูปแบบ Big.CAMP Model โดยที่ ศีล (B : Behavior) เป็นรูปแบบของการควบคุมพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายการจัดระเบียบเมือง ให้ทุกคนสามารถใช้ที่สาธารณะร่วมกันอย่างปลอดภัย[๑๐] และสอดคล้องกับที่ **คติยา อายุยืน** ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะบุคคลตามหลักพุทธธรรมของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน” จากผลการวิจัยพบว่า พบว่า (๑) บุคลากรสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบนพัฒนาสภาวะอารมณ์ โดยมีแนวทาง ได้แก่ การจัดโครงการฝึกอบรมจิตประจำปี การส่งเสริมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดทำตารางประเมินอารมณ์ของตนเองอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมการศึกษามหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา การจัดทำแผนการพัฒนาบุคลากรด้าน EQ ทุกระดับสายงาน และการส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมะเพื่อการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการบริการ (๒) สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนจะต้องสร้างแรงบันดานใจในการประกอบความเพียร

---

[๙]อัจฉรา หล่อตระกูล, “การพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยของรัฐ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๑๐]พัฒนสรณ์ เกียรติฐิติคุณ, “รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

พยายาม และปรับตัวเข้ากับสถานการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลง โดยมีแนวทาง ได้แก่ การจัดทำแผนการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องด้านหลักพุทธธรรมกับด้านภาษาต่างประเทศ การจัดทำแผนเพิ่มสวัสดิการของบุคคลที่มีความเพียรพยายามในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสมัครใจและการจัดฝึกอบรมระยะกลาง เพื่อสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ให้กับบุคลากร และ (๓) สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนให้บริการแม้ไม่ใช่หน้าของตนด้วยความสมัครใจ โดยมีแนวทาง ได้แก่ การจัดทำแผนการประเมินระดับความสุขของบุคลากรที่ให้บริการด้วยความสมัครใจ จัดโครงการพัฒนาจิตวิญญาณแห่งการเป็นนักบริการชั้นเลิศ และการจัดสร้างหน่วยอาสาสมัครเพื่อการบริการ ๒๔ ชั่วโมง[๑๑] และสอดคล้องกับที่ **พระมหาศุภกิจ สุภกิจฺโจ** ได้วิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาปัญญาต้องคิดเป็น ทำเป็น เรียนรู้โดยการปฏิบัติงาน สร้างความเข้าใจว่ามีทิศทางในการดำเนินงานอย่างไร แล้วมากำหนดเป็นวิสัยทัศน์ขององค์กรเป็นปรัชญาที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ มีการเพิ่มศักยภาพการทำงานคิดเป็นขบวนการ ปฏิบัติหน้าที่โดยความละเอียดรอบคอบสามารถแก้ไขโดยใช้หลักการใช้เหตุผล มีการฝึกทักษะมาใช้ในการพัฒนาสติปัญญาก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน[๑๒]

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) คณะสงฆ์ ควรดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ตามมติมหาเถรสมาคม โดยนำสู่ภาคปฏิบัติ เพื่อรณรงค์ให้ทุกชุมชน ทุกหมู่บ้าน ทำกิจวัตรความดีให้เป็นนิสัยตามลำดับ คือ รักษาศีล สวดมนต์ นั่งสมาธิ และบำเพ็ญประโยชน์ กล่าวคือ ดำเนินการในภาคปฏิบัติให้คลอบคลุมไตรสิกขา หรือ ศีล สมาธิ และปัญญา

๒) คณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ และสถานศึกษาในพื้นที่แต่ละชุมชน ควรประสานความร่วมมือเพื่อส่งเสริมให้หลักไตรสิกขาเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะ

๓) หน่วยงานราชการที่มีอำนาจพิจารณารางวัลหรือการประกาศเกียรติคุณแก่ชุมชนที่มีการพัฒนาในระดับดีเด่น ควรนำผลการบูรณาการหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาชุมชน เป็นคุณสมบัติหนึ่งของการพิจารณา

---

[๑๑] คติยา อายุยืน, “กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะบุคคลตามหลักพุทธธรรมของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

[๑๒] พระมหาศุภกิจ สุภกิจฺโจ, “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎี**บัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๔) คณะสงฆ์และหน่วยงานราชการในพื้นที่จังหวัดราชบุรี ควรประกาศเกียรติคุณแก่ชุมชนดีเด่นที่มีการบูรณาการหลักไตรสิกขาไปใช้ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยยกย่องให้เป็น “ชุมชนดีเด่นเชิงพุทธต้นแบบจังหวัดราชบุรี”

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) ควรสนับสนุนให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ ด้วยการรักษาศีล ๕ เป็นนิตย์

๒) ควรสนับสนุนให้คนในชุมชนใช้สมาธิเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตประจำวัน อาทิ การสร้างสมาธิในการทำงาน เป็นต้น

๓) ควรสนับสนุนให้วัดประจำชุมชนเป็นสถานที่ตั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ของชุมชน อาทิ แหล่งเรียนรู้อาชีพแขนงต่าง ๆ แหล่งทดลองอาชีพต่าง ๆ โดยเน้นการดำเนินงานที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม และเน้นการดำเนินการในเชิงสาธารณะ มิใช่เชิงธุรกิจ

๔) ควรสนับสนุนให้วัด ชุมชน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับภารกิจการพัฒนาชุมชนร่วมมือกันส่งเสริมหลักไตรสิกขาให้เป็นคุณธรรมหลักสำหรับการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

๑) ควรศึกษาวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Method Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักและผสมผสานด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อนำข้อมูลเชิงสถิติจากวิธีวิธีการวิจัยเชิงปริมาณมาเป็นเครื่องยืนยันผลการวิจัยในเชิงคุณภาพ

๒) ควรศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๓) ควรศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของวัดในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุด้วยกิจกรรมเสริมรายได้ที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงาม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. **คู่มือพัฒนากร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๐.

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **คู่มือการจัดค่ายคุณธรรมเยาวชน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๒.

_____. **คู่มือการดำเนินงานตามโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๗.

กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒.

กิติ ตยัคคานนท์. **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เปลวอักษร, ๒๕๔๓.

เกษม ตันติผลาชีวะ. **อาการและการบำบัดโรคจิตโรคประสาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี : สนุกอ่าน, ๒๕๔๕.

เกษม วัฒนชัย. **เส้นทางสู่ความพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๕๑.

เกิด ธนชาติ. **คู่มือคลังปริยัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิอภิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

แก้ว ชิดตะขบ. **รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

ครรชิต พุทธโกษา. **คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ (ฉบับสมบูรณ์)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

โครงการพัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย. **รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. **รายงานการพัฒนาคนของประเทศไทยปี ๒๕๕๐ : เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน**. กรุงเทพมหานคร : โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, ๒๕๕๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

จรัญ จันทลักขณา. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กับ ความสุขมวลชน และ การเกษตรยั่งยืน**. กรุงเทพ-มหานคร : โรงพิมพ์เสริมมิตร, ๒๕๔๙.

จรัสวรรณ เทียนประภาส และพัชรี ตันศิริ. **การพยาบาลผู้สูงอายุ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการพัฒนาตำราสาขาพยาบาลศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์ และคณะ. **สังคมวิทยา.** พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

จิตติ มงคลชัยอรัญญา. **การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช พิบูลสราวุธ. **ตามรอยพ่อชีวิตพอเพียง สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง จำกัด, ๒๕๕๒.

เฉลียว บุรีภักดี และคนอื่น ๆ. **ชุดการศึกษาค้นคว้าวิชา ๒๕๕๓๑๐๑ ทฤษฎีระบบและการประยุกต์ใช้ในการพัฒนา.** เพชรบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๓.

เฉลียว บุรีภักดี. **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๔๔.

ชนัธฌา ศิวโมกษธรรม. **บูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงกับพระอัจฉริยภาพด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สุขุมวิทมีเดียมาร์เก็ตติ้ง จำกัด, ๒๕๕๐.

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. **คู่มือองค์การแห่งความเป็นเลิศ**. กรุงเทพมหานคร : ปัญญาชน, ๒๕๕๑.

ชูชีพ พุทธประเสริฐ. **การพัฒนาองค์การเทคนิคการบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **วาทกรรมการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : วิภาษา, ๒๕๔๕.

ณัฏฐพันธ์ เขจรนันทน์. **พฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๑.

ดิเรก ฤกษ์หร่าย. **ทฤษฎีและแนวทางการพัฒนาสังคม**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑.

ทรงศักดิ์ วงศ์ภูมิวัฒน์ และคณะ. **พระเจ้าแผ่นดินนักส่งเสริมการเกษตร**. กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๐.

ทองคูณ หงส์พันธ์. **การศึกษากับการพัฒนา : แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๑.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณ. **ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดี. เค. ปริ้นติ้งเวิลด์ จำกัด, ๒๕๕๐.

ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์. **การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (Community Economic Development)**. เชียงใหม่ : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์. **นักสังคมสงเคราะห์กับการพัฒนาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. **การพัฒนาองค์กรชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), ๒๕๔๖.

นำชัย ทนุผล. **พัฒนาชุมชนหลักการและยุทธวิธี**. เชียงใหม่ : ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, ๒๕๔๕.

บุญมี แท่นแก้ว. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

ป. หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคธ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖.

ประเวศ วะสี. **บทสัมภาษณ์ในประชาสังคม : ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๐.

_____. **ประชาคมตำบล : ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรมและสุขภาพ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๑.

_____. **ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.

ปรากรม วุฒิพงศ์. **มาตรการส่งเสริมสุขภาพในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๖** กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ., ๒๕๔๖.

พงศ์สัณห์ ศรีสมทรัพย์ และชลิดา ศรมณี. **หลักการจัดองค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดแสงจันทร์การพิมพ์, ๒๕๔๑.

พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล และคณะ. **รายงานผลการประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**. นนทบุรี : หจก. เชนปริ้นติ้ง, ๒๕๕๕.

พระคันธสาราภิวงศ์ (สมลักษณ์ คนฺธสาโร). **อภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี (แปล)**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓๘.

_____. **การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.

_____. **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

_____. **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวดพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

_____. **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวดสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

_____. **เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖.

พระธรรมวรเมธี (สุชิน อคฺคชิโน). **การพัฒนาวัด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมฺปนฺโน). **อภิธัมมัตถวิภาวินีแปล**. กาญจนบุรี : ม.ป.ท, ๒๕๕๐.

พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ). **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๙.

พระนารทถเถระ และพระมหาติปิฎกจูฬาภยเถระ รจนา. **มิลินฺทปญฺหอฏฺฐกถา-ฏีกา**. ตรวจชำระโดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๓.

_____. **พจนานุกรมศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นนทบุรี : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

_____. **ศึกษา ฝึกฝน พัฒนาตนให้สูงสุด**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๗.

พระพิพัฒนศาสนกิจวิธาน (พิพัฒน์ สุเมธโส). **หลักการแนวคิดและวิธีการพัฒนาวัดพัฒนา ๕๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

พระพุทธโฆสเถระ รจนา. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ). กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

พระมหาสุภา อุทโท. **พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๖๐**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขใจ, ๒๕๔๒.

พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสฺสี). **เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๑.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ). **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**. แปลโดย พระคันธสาราภิวงศ์ (สมลักษณ์ คนฺธสาโร). กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙.

พระอุปติสสเถระ. **วิมุตติมรรค**. แปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พวงเพชร สุรัตนกวีกุล และคณะ. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒.

พิภพ กาญจนะ. **คู่มือการบริหารและการจัดการวัดฉบับย่อ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

พิภพ วชังเงิน. **พฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร : รวมสาส์น, ๒๕๔๗.

พุทธทาสภิกขุ (เงื้อม อินทปญฺโญ). **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒.

_____. **พจนานุกรมธรรมของพุทธทาส**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, มปป..

_____. **พุทธศาสนาคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาจัดพิมพ์, ๒๕๔๒.

_____. **เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๒๙.

_____. **วิธีแก้ปัญหาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงธรรม, มปป..

_____. **สมาธิและวิปัสสนาตามธรรมชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๙.

_____. **หลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๑–๔๒.

_____. **อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **องค์การและการจัดการ**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.

วิเชียร วิทยาอุดม. **ทฤษฎีองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนธัชการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **ความหมายของการพัฒนา คำที่มีความหมายใกล้เคียง และแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔.

วิไล ตั้งจิตสมคิด. **การศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕.

ศูนย์ประสานงานกลางการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **แนวทางการนิเทศเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา**. สำนักกิจการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๒.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิทยพัฒน์ จำกัด, ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **พุทธธรรมกับการพัฒนา**.กรุงเทพ-มหานคร : หจก. โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๑.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร). **ธรรมคดี**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖.

สมาน รังสิโยกฤษฎ์ และสุธี สุทธิสมบูรณ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๔.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : เอมี่เทรดดิ้ง, ๒๕๔๑.

สายหยุด ใจสำราญ และสุภาพร พิศาลบุตร. **การพัฒนาองค์การ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์เอกสารและตำรา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๙.

สำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร. **หน่วยการเรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ช่วงชั้นที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาพ, ๒๕๕๑.

สำนักงานกองทุนการสร้างเสริมสุขภาพ และมูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์. **คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๔๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๖.

สำนักงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. **คู่มือการปฏิบัติงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖**. นนทบุรี : หจก. เชน ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๖.

สำนักงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน. **สรุปงานมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา**. นนทบุรี : หจก. เชน ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๖.

สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. **วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. ปทุมธานี : สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๕๗.

สำนักราชเลขาธิการ. **ประมวลพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๐**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๔๑.

สุขศิริ ประสมสุข. **การพยาบาลอนามัยชุมชน : แนวคิดหลักการและการปฏิบัติการพยาบาล**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : จุดทองจำกัด, ๒๕๕๔.

สุเมธ ตันติเวชกุล. **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๙.

สุรพล สุยะพรหม และคณะ. **ทฤษฎีองค์การและการจัดการเชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์. **พัฒนาชนบทในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : อักษรสาสน์, ๒๕๔๔.

สุวิมล ติรกานันท์. **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ไสว มาลาทอง. **คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครอง และประชาชนผู้สนใจทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

อนุชาติ พวงสำลี. **ขบวนการประชาสังคมไทยความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๒.

อัจฉรา โพธิยานนท์. **การศึกษากับการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : เทคนิคปริ้นติ้ง, ๒๕๓๙.

อำพน กิตติอำพน. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกังสังคมไทย**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๕๐.

อุบล เสถียรปกิรณกณ์. **บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ใจการพิมพ์, ๒๕๔๓.

(๒) บทความ :

โกวิทย์ กังสนันท์. “การจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”. **วารสารการเมืองการปกครอง**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๕ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖) : ๓-๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). “หัวใจพระพุทธศาสนา”. **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๔ (เมษายน ๒๕๕๐).

สมชาย เทพแสง. “การปฏิรูปการศึกษาคือการปฏิรูปจิตและวิญญาณ”. **วิทยาจารย์**. ปีที่ ๔ (กรกฎาคม ๒๕๔๔) : ๒๗.

สมบูรณ์ ชาวชายโขง และธวัชชัย กุณวงษ์. “คนรุ่นใหม่กับการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน”. ใน **วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๔ (มีนาคม-เมษายน ๒๕๕๕).

สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล. “ใครจะดูแลผู้สูงอายุในอนาคต”. **วารสารพฤฒาวิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ**. ๑ (มกราคม ๒๕๔๓) : ๓-๔.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “มัชฌิมาปฏิปทา : สายกลางสองมิติ”. ใน คอลัมน์ธรรมะใต้ธรรมาสน์. **ข่าวสด**. (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙).

อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. “ชุมชนท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน”. **วารสารนักบริหาร**. ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑๐๕.

(๓) งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ :

ขวัญกมล ดอนขวา และคณะ. “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **รายงานการวิจัย**. สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

คติยา อายุยืน. “กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะบุคคลตามหลักพุทธธรรมของสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาคใต้ตอนบน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ญาณัญฎา ศิรภัทร์ธาดา. “การพัฒนาชุมชนตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐมเชิงบูรณาการ : การพัฒนากลยุทธ์การตลาดเพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับผู้ค้ารายย่อยเขตเทศบาลตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐม”. **รายงานการวิจัย**. คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๕๔.

ณัฐชนันตร์ อยู่สีมารักษ์. “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมของสถานศึกษาของรัฐสังกัดกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ดาบตำรวจไทยมณี ไชยฤทธิ์. “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนตามหลักพุทธธรรมเพื่อสนับสนุนการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ดาบตำรวจไพวัลย์ พรหมนา,. “การพัฒนาการบริหารงานตามหลักพุทธธรรมของสถานีตำรวจเพื่อประชาชน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

บุญหนา จิมานัง และคณะ. “การประเมินประสิทธิภาพการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๙”. **รายงานการวิจัย**. สำนักวิชาการ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๑.

พระครูนิวิฐศีลขันธ์ (ณรงค์ จิตวฑฺโน). “รูปแบบการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระครูวิจิตรธรรมานุรักษ์ (สมจิตร ยสปาโล). “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชนของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (การจัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระปลัดสมบัติ จิติญาโณ. “การจัดการความรู้ตามแนวพุทธธรรมในโรงเรียนจังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาศุภกิจ สุภกิจโจ. “กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พลตรีณรัฐ สวาสดิ์รัตน์. “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทหารพรานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามหลักพุทธธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พัฒนสรณ์ เกียรติฐิติคุณ. “รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เทศกิจ กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พันตำรวจโทปราโมทย์ จันทร์บุญแก้ว. “พุทธบูรณาการเพื่อส่งเสริมยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งในการบริหารของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ไพฑูรย์ ใจก้าวหน้า. “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานศุลกากรที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นลุ่มน้ำโขง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

วันทนา เนาว์วัน. “การพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรมของบุคลากรโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๓”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

ว่าที่ร้อยตรีหญิงสุทธญาณ์ โอบอ้อม. “การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

วิชญาภา เมธีวรฉัตร. “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง ๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สมหมาย แจ่มกระจ่าง และคณะ. “การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน : กรณีศึกษาการจัดทำแผนชุมชนเทศบาลตำบลบางพระ จังหวัดชลบุรี”. **รายงานการวิจัย**. คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑.

สิทธิชัย ตันศรีสกุล. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืน : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม”. **รายงานการวิจัย**. วิทยาลัยการเมืองการปกครอง : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓.

เสน่ห์ ใจสิทธิ์. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

อนุวัต กระสังข์. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

อนุวัติ คูณแก้ว และคณะ. “การพัฒนาบุคลากรชุมชนและองค์กรในจังหวัดเพชรบูรณ์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน”. **รายงานการวิจัย**. สำนักวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๕๑.

อรรถพล อนันตวรสกุล. “รายงานวิจัยการสังเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการเรียนการสอน”. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

อัจฉรา หล่อตระกูล. “การพัฒนาสมรรถนะพนักงานมหาวิทยาลัยของรัฐ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๔) เว็บไซต์ :

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. “**เกณฑ์การคัดสรรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็นเป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัดและกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา < http://www.cdd.go.th/web/index_main.php >, (๑๔ มีนาคม ๒๕๖๐).

ไทยตำบลดอทคอม, “**ข้อมูลตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www. thaitambon. com/tambon/700404>, (๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙).

_____. “**ข้อมูลตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www. thaitambon. com/tambon/700804>, (๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙).

_____. “**ข้อมูลตำบลหินกอง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http:// www. thaitambon. com/tambon/700114>, (๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๙).

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **สารจากอธิการบดี : ยุทธศาสตร์ในการพัฒนามหาวิทยาลัยสงฆ์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www. mcu.ac.th.. (๒๑ มกราคม ๒๕๕๘).

วิกิพีเดีย, “**จังหวัดราชบุรี**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา <http : th.wikipedia.org/wiki/>, (๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๙).

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล สำนักงานเกษตรอำเภอสวนผึ้ง, “**ตำบลท่าเคย**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา < http://suanphueng.ratchaburi.doae.go.th/ATSC/Mainpage/020.html>, (๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๙).

(๕) การสัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ นางจันทรัตน์ ศรีสังวร, พัฒนาการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สัมภาษณ์ นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลหนองกบ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์, รองชนะเลิศอันดับ ๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านหนองสะเดาบน หมู่ที่ ๖ ตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางวีณา สุขอยู่, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลห้วยยางโทน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางสมนึก เทพธรรม, ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางสาวจันทร์พร สุดยอด, พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายทน สารีสาย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายเทียม ทิมทอง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ, ประธานศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบลดีเด่น (ศอช.ต.) ตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายประคอง สร้อยสวัสดิ์, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำหินกอง อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายประทีป นทีทวีวัฒน์, นายอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายประพันธ์ อินทสุต, รองชนะเลิศกองทุนแม่ของแผ่นดิน บ้านห้วยยาง ตำบลปากช่อง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายประยงค์ จันทเต็ง, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ พจนาท, ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นตำบลจอมประทัด อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายยุทธนา นวมนิ่ม, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายสมปอง จงรักษ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นาวิไลวรรณ สุนทรเสถียร, พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนฺทโร), เจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูสุธีปริยัติวิธาน (สุภาพ อาตาปโก), รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ (บุญยัง ญาณโรจโน), เจ้าคณะอำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูโสภิตอาจารวัตร (วิวัฒน์ อาจาโร), เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี, ๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูอรัญเขตคณารักษ์ (นิพนธ์ อคฺควณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ, เจ้าอาวาสวัดหินกอง จังหวัดราชบุรี, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี, ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม, เลขานุการเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี, ๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙.

(๖) การสนทนากลุ่มเฉพาะ :

การสนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

การสนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

การสนทนากลุ่มเฉพาะ นางนวลนิตย์ สังข์กระแสร์, พัฒนาการอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

การสนทนากลุ่มเฉพาะ นายศิริพงษ์ ทิพย์เนตร, หัวหน้ากลุ่มอาชีพมะพร้าวน้ำหอม ชุมชนตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

การสนทนากลุ่มเฉพาะ นายสุเทพ สุริยะพันธพงษ์, กำนันตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

การสนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิสุทธานันทคุณ, ดร., กรรมการบริหารวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

การสนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรรณ ชยทตฺโต, ดร., รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

การสนทนากลุ่มเฉพาะ พระปิฎกโกศล (ปราโมทย์ ปโมทิโต), รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

การสนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาประกอบ โชติปุญฺโญ, เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก วัดโชติทายการาม จังหวัดราชบุรี, ๑ มีนาคม ๒๕๖๐.

๒. ภาษาอังกฤษ

World Commission on Environment and Development. **Our Common Future**. New York Oxford University : Great Britain R.Clay Ltd., 1987.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดุษฎีนิพนธ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร/แฟกซ์** ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๙๘ **วันที่** ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ พระอุดมสิทธินายก,ดร.

ด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ .๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ดำเนินการแก้ไขแล้ว
๑ ๓.๑.๕๙.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร/แฟกซ์** ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๙๘ **วันที่** ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ **พระปลัดระพิน พุทธิสาโร,ดร.**

ด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระปลัดระพิน พุทธิสาโร ดร.
๑๔ ก.ย. ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔-๒๒๑-๓๔๙๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร/แฟกซ์** ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๙๘ **วันที่** ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

นมัสการ **พระมหาสุนันท์ สุนนฺโท,ดร.**

ด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺโก
โทรติดต่อ .๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๙

(พระมหาสุนันท์ สุนนฺโท,ดร.)
...../...../.....

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร/แฟกซ์** ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๙๘ **วันที่** ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน **อาจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์**

ด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ดร.อนุวัต กระสังข์
อาจารย์ประจำ ศูนย์บัณฑิตศึกษา
๑๗/ก.ย./๕๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร/แฟกซ์** ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๙๘ **วันที่** ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน **อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร**

ด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัยเรียบร้อยแล้ว
ผ.ศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร
๑ / ก.ค. / ๖๐

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง
การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ศึกษาสภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรีตามหลักพุทธธรรม และศึกษาการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี โดยแบบสัมภาษณ์นี้ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-ฉายา/นามสกุล .....
วุฒิการศึกษา .....
ตำแหน่ง .....
วัน/เวลาที่สัมภาษณ์ .....

ส่วนที่ ๒ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การร่วมมือของทุกฝ่ายส่วนเพื่อช่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่ชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนและชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ใน ๔ ด้าน ได้แก่

๑) เศรษฐกิจ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ภาคครัวเรือน สินค้า และบริการต่าง ๆ ซึ่งคลอบคลุมการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพ

๒) สังคม หมายถึง การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอยู่รวมกันด้วยความสามัคคีในชุมชน ซึ่งคลอบคลุมการปฏิบัติตน วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน

๓) การศึกษา หมายถึง การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งคลอบคลุมการเล่าเรียน ฝึกฝน อบรม ทั้งในส่วนของการศึกษาในระบบของภาครัฐ และการศึกษานอกระบบ

๔) สุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินกิจกรรมเพื่อสุขภาพ อนามัย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งคลอบคลุมสุขภาวะทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน หมายถึง การสนับสนุนการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน โดยหลักพุทธธรรมดังกล่าวนี้ หมายถึง หลักไตรสิกขา หรือสิกขา ๓ ประกอบด้วย

๑) ศีล หมายถึง การสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สังคม และสุขภาพ เพื่อให้เกิดการใช้กายและวาจาที่ไม่เกิดโทษ

๒) สมาธิ หมายถึง การสร้างความสงบทางจิตใจ เพื่อประสิทธิภาพในการคิดพิจารณา ตัดสินใจโดยไตร่ตรอง บนพื้นฐานของความไม่ประมาท

๓) ปัญญา หมายถึง การมีองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจ และสามารถถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

ส่วนที่ ๓ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

ข้อที่ ๑ : ท่านเห็นว่า ลักษณะทั่วไปของชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๓ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๔ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๕ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๖ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๗ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๘ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๙ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๐ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๑ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๒ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๓ : ท่านเห็นว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๔ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของศีล ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๕ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของสมาธิ ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๖ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านเศรษฐกิจ ตามหลักการของปัญญา ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๗ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของศีล ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๘ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของสมาธิ ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๑๙ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสังคม ตามหลักการของปัญญา ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๐ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของศีล ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๑ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของสมาธิ ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๒ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษา ตามหลักการของปัญญา ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๓ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของศีล ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๔ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของสมาธิ ควรเป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒๕ : ท่านเห็นว่า แนวทางการส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี ด้านสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม ตามหลักการของปัญญา ควรเป็นอย่างไร

ขอขอบคุณ/อนุโทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก (อุกฤษโชค)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระครูสุภัทรญาณนิวิฐ เจ้าคณะอำเภอปากท่อ**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ .๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระครูโสภิตอาจารวัตร เจ้าคณะอำเภอวัดเพลง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ .๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๑๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระครูวิบูลกิจสุนทร เจ้าคณะอำเภอจอมบึง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๐๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระครูอรัญเขตคณารักษ์ เจ้าคณะอำเภอบ้านคา**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระครูสุธีปริยัติวิธาน รองเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ให้สัมภาษณ์
พระครูสุธีปริยัติวิธาน
๒๔ ธันวาคม ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ .๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๘

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระปลัดณรงค์ศักดิ์ ปภากโร เลขาเจ้าคณะอำเภอจอมบึง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมฺโม เลขาเจ้าคณะอำเภอบ้านโป่ง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔-๒๒๑-๓๔๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ **พระใบฎีกาฐนพนธ์ ชตปญฺโญ เจ้าอาวาสวัดหินกอง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนตีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายประยงค์ จันทเต็ง นายอำเภอดำเนินสะดวก**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นายประยงค์ จันทเต็ง)
นายอำเภอดำเนินสะดวก

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายประทีป บทิทวีวัฒน์ นายอำเภอปากท่อ**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นายประทีป บทิทวีวัฒน์)
นายอำเภอปากท่อ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ .๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นางสาวจันทร์พร สุดยอด พัฒนาการอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นางจันทรัตน์ ศรีสังวร พัฒนาการอำเภอจอมบึง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ใฟล์สัมภาษณ์
ชื่อ นางสาวจันทรัตน์ ศรีสังวร
วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๖๐

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นาววิไลวรรณ สุนทรเสถียร** **พัฒนาการอำเภอเมืองราชบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ให้สัมภาษณ์
สิริวฑฺฒโก
(พระสิริวฑฺฒโก สุนทรเสถียร)
23 ธันวาคม 2559.

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหินกอง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ให้สัมภาษณ์
นายเทียน ทองกอง
28 ธันวาคม 2559

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายสมปอง จงรักษ์ พัฒนากร นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ อำเภอปากท่อ**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ให้สัมภาษณ์
นายสมปอง จงรักษ์
๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๑๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายยุทธนา นวมนิ่ม ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๖ ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ให้สัมภาษณ์
นายยุทธนา นวมนิ่ม
(ผู้ใหญ่บ้าน ม.๖ ต.หนองกระทุ่ม)
๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลหัวโพ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ให้สัมภาษณ์
นายศักดิ์สิทธิ์ แก่นศักดิ์
24 ธันวาคม 2559

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายทน สารีสาย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ ตำบลกรับใหญ่ อำเภอบ้านโป่ง**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนตีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

28 ธันวาคม 2559

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายประคอง สร้อยสวัสดิ์**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พีเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ให้สัมภาษณ์
นายประคอง สร้อยสวัสดิ์
28 ธ.ค. 59

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายไพโรจน์ พจนาท**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ข้าพเจ้ายินยอม
นายไพโรจน์ พจนาท
๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นางรวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ให้สัมภาษณ์
นาง รวิวรรณ ลิ้มพิบูลย์
๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๘

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นางวีณา สุขอยู่**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ .๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๑๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายวิศรุตา มูลสวัสดิ์**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ให้สัมภาษณ์
นางวิศรุตา มูลสวัสดิ์
๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ .๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นางสมนึก เทพธรรม ประธานกลุ่มทอผ้า ไทยทรงดำ บ้านหัวเขาจีน อำเภอปากท่อ**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

นางสมนึก เทพธรรม
24 ธันวาคม 2559

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๑๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายประพันธ์ อินทสุต**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ให้สัมภาษณ์
ชื่อ นายประพันธ์ อินทสุต
วันที่ 22 ธันวาคม 2559

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๕๔๑

๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน **นายบำเพ็ญ นิติเศรษฐ ประธาน ศอช.ต. ตำบลจอมประทัด**
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั่งโต)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ .๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ภาคผนวก ง
ประมวลภาพการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ภาคผนวก จ
หนังสือขอความอนุเคราะห์การสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑๒๑

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง **ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)**
นมัสการ **พระมหาประกอบ โชติปุญฺโญ เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ ฉายา สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี" ในวันพุธ ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวัน เวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ. ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๑

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง **ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)**
เรียน **นางนวลนิตย์ สังข์กระแสร์ พัฒนาการอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี" ในวันพุธ ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวัน เวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

๑ มี.ค ๖๐

ผู้ประสานงาน : พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ. ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑๒๑

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง **ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)**
เรียน **นายสุเทพ สุริยะพันธพงษ์ กำนันตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี" ในวันพุธ ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวัน เวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

1 มีนาคม 60

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ. ๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑๒๑

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง **ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)**
เรียน **นายศิริพงษ์ ทิพย์เนตร หัวหน้ากลุ่มอาชีพมะพร้าวหอม ชุมชนตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี**
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี" ในวันพุธ ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวัน เวลาและสถานที่ดังกล่าว

๑ มีค. ๖๐

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ. ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร.,โทรสาร** ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑๐๖๗ **วันที่** ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระปิฎกโกศล รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี" ในวันพุธ ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวัน เวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ประปิฎกโกศล
๑ มี.ค. ๖๐

ผู้ประสานงาน : พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ. ๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร.,โทรสาร** ๐ – ๓๕๒๔ – ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๓๓ **วันที่** ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระครูวิสุทธานันทคุณ, ดร. กรรมการบริหารวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี" ในวันพุธ ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวัน เวลาและสถานที่ดังกล่าว

(พระครูวิสุทธานันทคุณ,ดร.)
๑ มี.ค. ๖๐.

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ. ๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร.,โทรสาร** ๐ – ๓๕๒๔ – ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๙๗ **วันที่** ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรรณ ชยทตฺโต, ดร. รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี" ในวันพุธ ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวัน เวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

๑ มี.ค. ๖๐

ผู้ประสานงาน : พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ. ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร.,โทรสาร** ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ ๑๐๓ **วันที่** ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษาฯ

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี" ในวันพุธ ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวัน เวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

ผู้ประสานงาน : พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ. ๐๘๔-๒๒๑-๓๕๙๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต **โทร.,โทรสาร** ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/ **๑๐๗** **วันที่** **๒๗** กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน **อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษาฯ**

เนื่องด้วย **พระสุรวุฒิ** ฉายา **สิริวฑฺฒโก** รหัสประจำตัวนิสิต **๕๗๐๑๕๐๔๐๒๘** นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี"** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง **"การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี" ในวันพุธ ที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี** หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวัน เวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ยินดีเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

28 ก.พ. 2560

ผู้ประสานงาน : พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก
โทรติดต่อ. ๐๘๕-๒๒๑-๓๕๙๙

ภาคผนวก ฉ
บัญชีลงนามผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย

บัญชีลงนามผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรื่อง การส่งเสริมหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนดีเด่นในจังหวัดราชบุรี
พระสุรวุฒิ สิริวฑฺฒโก (อุกฤษโชค)
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๓.๐๐ น.
ณ ห้องประชุมวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

ที่	รายนาม	ตำแหน่ง	ลายเซ็น	หมายเหตุ
๑	พระปิฎกโกศล	รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย		
๒	พระครูวิสุทธานันทคุณ, ดร.	กรรมการบริหารวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย		
๓	พระมหาประกอบ โชติปุญฺโญ	เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี		
๔	พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตฺติปญฺโญ, ดร.	ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย		
๕	พระครูสังฆรักษ์ทรงพรรณ ชยทตฺโต, ดร.	รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย		
๖	ดร.ธิติวุฒิ หมั่นมี	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย		
๗	ดร.บุษกร วัฒนบุตร	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย		
๘	นางนวลนิตย์ สังข์กระแสร์	พัฒนาการอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี		
๙	นายสุเทพ สุริยะพันธพงษ์	กำนันตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี		
๑๐	นายศิริพงษ์ ทิพย์เนตร	หัวหน้ากลุ่มอาชีพมะพร้าวน้ำหอมชุมชนตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี		
	ผศ.ดร.พิเชฐ ทั่งโต	ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย		ผู้ดำเนินรายการและสังเกตการณ์

ภาคผนวก ช
ประมวลภาพการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระสุรวุฒิ ฉายา สิริวฑฺฒโก/(สุรวุฒิ อุกฤษโชค)

เกิด : ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

การศึกษา : นักธรรมชั้นเอก

: พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๔

: รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์การปกครอง)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๗

ตำแหน่ง/หน้าที่ : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองบัวหิ่ง

: พระปริยัติธรรมประจำจังหวัดราชบุรี

ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดหนองบัวหิ่ง
ตำบลดอนทราย อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๔๐